

ANTE NAZOR

VELIKOSRPSKA AGRESIJA NA HRVATSKU 1990-ih

(Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990., 1991. – 1995./1998.)

GREATER-SERBIAN AGGRESSION AGAINST CROATIA IN THE 1990s

(The Republic of Croatia and the Homeland War: Overview of political and military developments
1990, 1991 – 1995/1998)

*Uz suosjećanje prema nedužnim žrtvama rata, bez obzira na njihovu narodnost i vjeru,
ovu knjigu posvećujem onima koji su svoje živote podredili stvaranju slobodne, neovisne i pravedne
Hrvatske, kao države poštenih, radišnih i ponosnih građana.*

*With all due sympathy for the victims of war regardless of their nationality or faith, I dedicate
this book to those who pledged their life to the creation of free, independent and just Croatia
as a state of honest, hard-working and proud citizens.*

Nakladnik / Published by

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb
Croatian Homeland War Memorial and Documentation Centre

Za nakladnika / For the publisher

dr. sc. Ante Nazor / Ante Nazor, Ph. D.

Urednik / Editor

Mate Rupić

Recenzenti / Reviewers

dr. sc. Miroslav Akmadža / Miroslav Akmadža, Ph. D.

dr. sc. Mato Artuković / Mato Artuković, Ph. D.

Autor / Author

dr. sc. Ante Nazor / Ante Nazor, Ph. D.

Lektura / Correction

Julija Barunčić Pletikosić

Izrada kazala / Index editor

Domagoj Štefančić

Prijevod na engleski jezik / English translation

Janko Paravić

U knjizi su preuzeti pojedini tekstovi i plakati iz fotomonografije Marija Reljanovića *Hrvatski ratni plakat* (Zagreb, 2010.) te veći dio zemljovida vojnih operacija hrvatskih snaga iz knjige Rajka Rakića i Branka Dubravice *Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995.* (Zagreb, 2009.)

The book includes some texts and posters from Marijo Reljanović's photomonograph *The Croatian War Poster* (Zagreb, 2010), and the greater part of the maps showing the military operations of the Croatian forces from the book *Overview of Military Operations in the Homeland War 1991-1995* (Zagreb, 2009) by Rajko Rakić and Branko Dubravica.

Priprema za tisak / Makeready

Kolumna d.o.o.

Tisak / Printed by

Pressus studio d.o.o.

Naklada / Run:

5000 primjeraka / copies

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 790504

A CIP catalogue record for this book is available from the National and University Library in Zagreb, under 790504

ISBN 978-953-7439-39-2

ANTE NAZOR

VELIKOSRPSKA AGRESIJA NA HRVATSKU 1990-ih

(Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja
1990., 1991. –1995./1998.)

GREATER-SERBIAN AGGRESSION AGAINST CROATIA IN THE 1990s

(The Republic of Croatia and the Homeland War: Overview of political and military
developments 1990, 1991 – 1995/1998)

Zagreb, prosinac 2011. / December 2011



KRV / ATS / KA! / KROATIEN / CROATIA / CROATIE / 1991, Autor: Boris Ljubičić, Zagreb, 1991.

Zamjenom slova i riječi ("krv") izražena je hrvatska stvarnost 1991.

KRV/ATS/KA!/KROATIEN/CROATIA/CROATIE/1991, Author: Boris Ljubičić, Zagreb, 1991

The Croatian reality in 1991 is expressed by the replacement of the letter "H" in HRV/ATSKA (CROATIA) with "K", the result being the word KRV (BLOOD).



HRVATI / SE NE / BOJE / NIKOGA // IZLOŽBA RATNE FOTOGRAFIJE I ZNAKOVLJA POSTROJBA ZP ZAGREB 1991.-1995. / Autor: Ivo Vrtarić, Zagreb, 1995., Autor fotografije: Željko Gašparović, Izdavač: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer HV-a, Zborni područje Zagreb // Plakat za čije je oblikovanje kao predložak korišten grafit ispisan na zidu u Pakracu.
 CROATS DO NOT FEAR ANYONE/EXHIBITION OF WAR PHOTOGRAPHY AND INSIGNIA OF THE UNITS OF THE ZAGREB CORPS DISTRICT 1991-1995 / Author: Ivo Vrtarić, Zagreb, 1995, photograph by: Željko Gašparović, published by: Ministry of Defence of the Republic of Croatia, General HV Staff, Zagreb Corps District // The graffito on a wall in Pakrac provided the idea for the design.

Himna Republike Hrvatske

“Lijepa naša domovino”

Lijepa naša domovino,
Oj junačka zemljo mila,
Stare slave djedovino,
Da bi vazda sretna bila!

Mila, kano si nam slavna,
Mila si nam ti jedina,
Mila, kuda si nam ravna,
Mila, kuda si planina!

Teci Dravo, Savo teci,
Nit’ ti Dunav silu gubi,
Sinje more, svijetu reci:
Da svoj narod Hrvat ljubi,

Dok mu njive sunce grije,
Dok mu hrašće bura vije,
Dok mu mrtve grobak krije,
Dok mu živo srce bije!

(Ukaz o proglašenju Zakona o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti predsjednika Republike Hrvatske; *Narodne novine* 55, 21. prosinca 1990.)

Zastava RH; kruna grba RH sadrži pet manjih štitova: najstariji grbovni elementi u Hrvatskoj – korišteni su i kao simbol u razdoblju Hrvatskog narodnog preporoda (19. stoljeće), te povijesni hrvatski grbovi – Dubrovačke Republike, Dalmacije, Istre i Slavonije.

Flag of the Republic of Croatia; the crown of the coat of arms consists of five smaller shields: the oldest heraldic elements in Croatia, also used as symbols during the Croatian National Revival (19th century), and the historical Croatian coats of arms of the Dubrovnik Republic, Dalmatia, Istria and Slavonia.

The National Anthem of the Republic of Croatia

Our beautiful homeland

Our beautiful homeland,
Oh, dear heroic land,
Our fathers’ ancient glory,
May you be blessed forever!

Beloved for your glory,
Beloved as our one and only,
Beloved you are in your plains,
Beloved in your mountains!

Flow on, Sava and Drava,
Flow on, you mighty Danube,
Blue sea, tell the world,
That the Croat loves his people,

Whilst the sun warms his fields,
Whilst winds lash his oaks,
Whilst the graves harbour his ancestors,
Whilst his heart beats!

[Decree on the Promulgation of the Law on the Coat of Arms, Flag and National Anthem of the Republic of Croatia, and the flag and the Sash of the President of the Republic of Croatia; *Official Gazette*, 55; 21 December 1990]



“Lijepa naša”

– riječi su kojima započinje hrvatska himna. Hrvati su je posvetili ljepoti svoje domovine i junačkoj, tisućljetnoj borbi svojih predaka za dom, slobodu i opstojnost. Dom i sloboda smisao su života i nadahnuće za borbu svima kojima su te vrijednosti uskraćene. I u najtežim trenucima svoje povijesti ponosan narod slobodu sanja, o njoj pjeva, za nju živi:

“O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do.

(...)

Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
ne mogu bit plata tvojoj čistoj ljepoti!”

(hrvatski pjesnik Ivan Gundulić)

Stoga, da se ne zaboravi najvrjednije, zavjet uklesan na kamen tvrđave slobodarskog, hrvatskog Dubrovnika i danas opominje:

Non bene pro toto libertas venditur auro!
(Sloboda se ne prodaje ni za sve zlato!)

“Our Beautiful”

The Croatian national anthem starts with these two words. The Croats have dedicated it to the beauty of their country and to the heroic, millenary struggle of their ancestors for their home, freedom and survival. Home and freedom are the meaning of life and inspiration for the struggle to all people denied these values. Even in the most difficult moments of its history the proud people dreams of freedom, sings about it and lives for it:

*O beautiful, o beloved, o sweet freedom,
God has given us all the treasures in you,*

(...)

*All silver, all gold, all human lives,
Cannot repay your pure beauty!*

(Ivan Gundulić, Croatian poet)

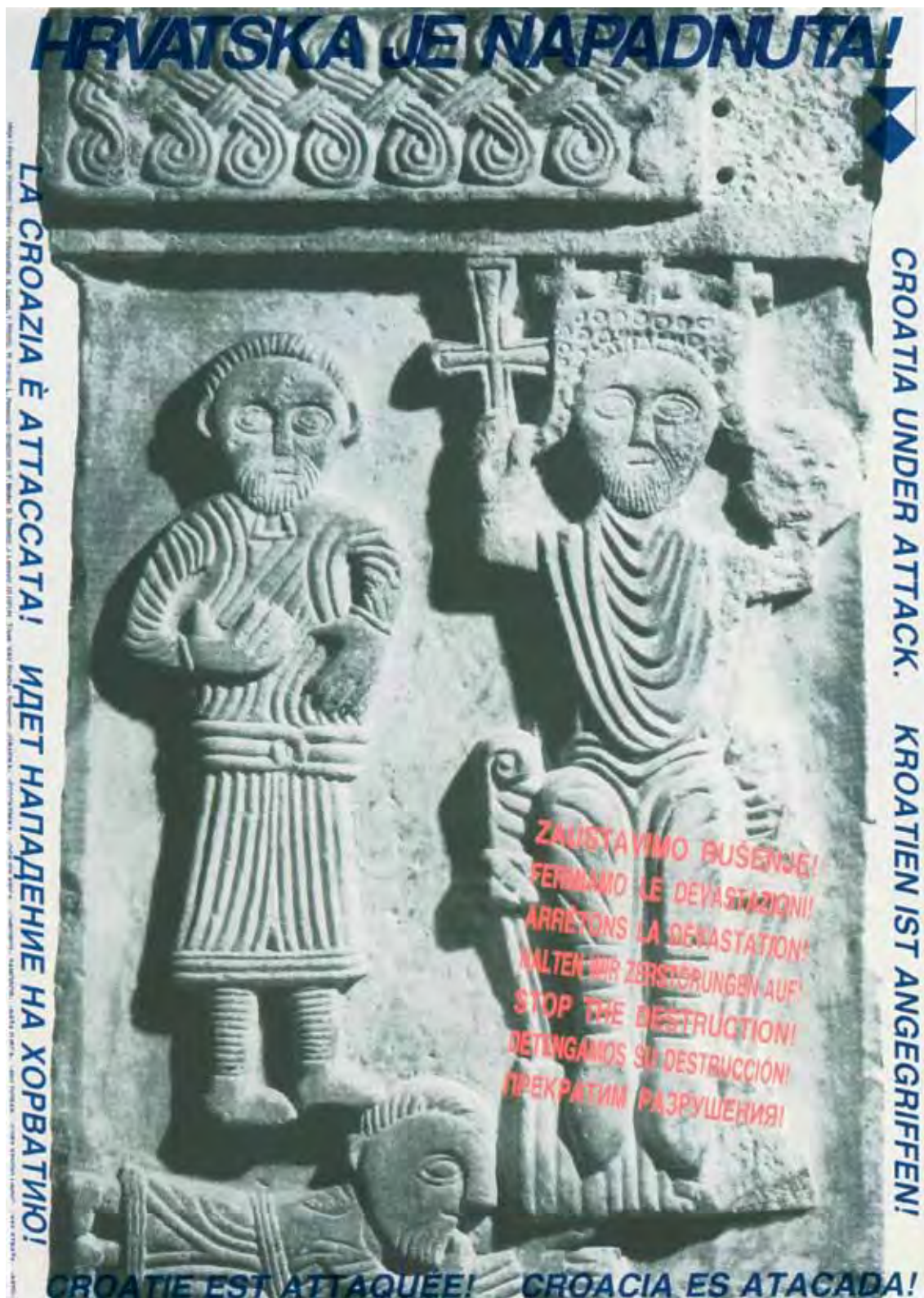
This is why, lest one forget the most valuable treasure, the pledge carved into the stone fortress of freedom loving, Croatian Dubrovnik still admonishes:

*Non bene pro toto libertas venditur auro!
(Freedom is not sold for all the gold in the world)*

Dubrovnik, 6. prosinca 1991.; autor fotografije Pavo Urban poginuo je toga dana nedaleko od Orlandova stupa (na slici), simbola slobode i neovisnosti, na čijem jarbolu se vijorila zastava posvećena slobodi (“Libertas”).

Dubrovnik, 6 December 1991; the author of this photograph, Pavo Urban, was killed on that day near Orlando’s Column (in the picture), symbol of freedom and independence; its flagstaff carried the banner dedicated to freedom (*Libertas*).





PLOČA IZ SPLITSKE KRSTIONICE S LIKOM HRVATSKOG KRALJA / Plakat iz ciklusa HRVATSKA JE NAPADNUTA! ZAUSTAVIMO RUŠENJE! / Potječe najvjerojatnije iz Solina, bazilike sv. Petra i Mojsija. Kao i oltarna pregradna ploča iz zadarske crkve sv. Nedjeljice, ulazi u riznicu europske likovne baštine 11. stoljeća. (R. Ivančević, *Umjetničko blago Hrvatske*, Zagreb, 1993.)

SLAB FROM THE SPLIT BAPTISTRY WITH THE IMAGE OF A CROATIAN KING / Poster from the CROATIA UNDER ATTACK! STOP THE DESTRUCTION! series. / The slab comes most probably from the basilica of SS. Peter and Moses in Solin. Like the altar partition in the church of St. John the Baptist in Zadar, it is part of Europe's eleventh century art heritage. (R. Ivančević, *Art Treasures of Croatia*; Zagreb, 1993)

Uvod

U ranom srednjem vijeku Hrvati su naselili prostor koji je od antičkoga razdoblja bio poveznicom Istoka i Zapada, ali i razmeđe civilizacija, velikih imperija i vjera te poprište njihova sukoba. Gestrateški položaj teritorija, na kojem je najkasnije u IX. stoljeću nastala hrvatska država, namijenio je Hrvatima povijest punu iskušenja. Stoga su i granice hrvatske države rezultat takve bremenite povijesti. Ponajviše osmanlijske najezde prema zapadnoj Europi i višestoljetnih protuturskih ratova od kasnog srednjeg vijeka, kao i agresivne srbijanske politike u bivšim Jugoslavijama. Današnje granice Republike Hrvatske potvrđene su u obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu,* nakon što je demokratskim promjenama 1990., te uspostavom neovisne i suverene hrvatske države 1991. započelo novo razdoblje hrvatske povijesti. Kao sva prethodna povijesna razdoblja, i ono je uzrokovano snažnim društvenim promjenama na europskom tlu, posebice u istočnoj Europi.

Namjera ove knjige je prikazati kratak kronološki pregled povijesnoga procesa koji je obuhvatio stvaranje suvremene hrvatske države te srpsku agresiju na Republiku Hrvatsku i obranu njezine teritorijalne cjelovitosti, odnosno upozoriti na pojedine etape i važne događaje u tom procesu.

Introduction

In the early Middle Ages the Croats settled the area which had since ancient times been the link between the East and the West but also the boundary of civilizations, great empires and religions, and the scene of their conflicts. Because of the geo-strategic position of this territory, in which the Croatian state was established no later than the ninth century, the Croats experienced a history full of ordeals. The borders of the Croatian state are also the outcome of such eventful history. They are largely due to the Ottoman onslaught towards Western Europe and the many centuries of anti-Turkish wars in the late Middle Ages, and of aggressive Serbian policies in the former Yugoslav states. The present-day borders of the Republic of Croatia were confirmed in the defensive and liberating Homeland War* [*see Note*] after a new period in Croatian history was ushered in with the democratic changes in 1990 and the establishment of the new independent and sovereign Croatian state in 1991. Of course, just like all previous historic periods, it was also caused by major social changes in Europe, especially in Eastern Europe.

This book intends to present a brief chronological survey of the historic process which included the creation of the modern Croatian state, the Serbian aggression on the Republic of Croatia and the defence of its territorial integrity, as well as to draw attention to certain stages and important events in that process.

* Domovinski rat je općeprihvaćen naziv za razdoblje novije hrvatske povijesti u 90-im godinama XX. stoljeća, u kojem je stvorena, a potom u nametnutom ratu i obranjena suvremena Republika Hrvatska. Zakonskim aktima Republike Hrvatske ("Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji"), Domovinski rat obuhvaća razdoblje od 5. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996. (iako je u pravnom smislu, rat, odnosno ratno stanje prestalo 23. kolovoza 1996. kad je potpisan "Sporazum o punoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije").

Pod nazivom Domovinski rat podrazumijevaju se:

- završne pripreme srpskoga agresora za rat i ostvarenje glavnoga cilja velikosrpske politike da "svi Srbi žive u jednoj državi" (na većem dijelu teritorija bivše Jugoslavije),
- protuustavno i terorističko djelovanje te naoružavanje i oružana pobuna dijela Srba u Hrvatskoj od sredine 1990. (u vojnoj terminologiji tzv. pužajuća ili prikrivena agresija),
- početak ustrojavanja hrvatskih obrambenih snaga od kolovoza 1990.,
- početak rata i otvorene agresije Srbije i Crne Gore, odnosno Jugoslavenske narodne armije (JNA) i srpsko-crnogorskih postrojbi na Hrvatsku od ljeta 1991. (odmah nakon što je Sabor RH 25. lipnja 1991. donio Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti RH),
- obrana Republike Hrvatske 1991. i oslobađanje najvećeg dijela njenog privremeno okupiranog teritorija vojnim putem od kraja 1991. do kraja 1995. godine.

* *Homeland War* is the generally accepted name for a recent period in Croatian history in the nineteen-nineties, when the modern Republic of Croatia was established, and then defended in the imposed war. According to the legislation of the Republic of Croatia (*Act on the Rights of the Croatian Homeland War Veterans and Members of Their Families*), the Homeland War covers the period between 5 August 1990 and 31 June 1996 (although, in legal terms, the state of war ceased on 23 August 1996 with the signing of the *Agreement on Full Normalization and Establishment of Diplomatic Relations Between the Republic of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia*).

The term Homeland War refers to the following:

- final preparations of the Serbian aggressor for war and the realization of the main goal of Greater Serbian foreign policy of "all Serbs within one state" (in the greater part of the territory of the former Yugoslavia);
- unconstitutional and terrorist actions, and the arming and the armed insurgency of part of the Serbs in Croatia after mid-1990 (in military terms, a creeping or latent aggression);
- start of structuring of Croatian defensive forces after August 1990;
- start of the war and of the open aggression of Serbia and Montenegro – that is, of the Yugoslav People's Army (JNA) and Serbian-Montenegrin units – on Croatia in the summer of 1991 (soon after the Parliament of the Republic of Croatia enacted on 25 June 1991 the Constitutional Decision on the Sovereignty and Independence of the Republic of Croatia);
- defence of the territory of the Republic of Croatia starting in 1991, and the liberation of the greater part of its provisionally occupied territory in the period between late 1991 and the end of 1995.

Dakle, prema zakonskim aktima Republike Hrvatske, naziv Domovinski rat obuhvaća i razdoblje koje je neposredno prethodilo ratu u Hrvatskoj, odnosno otvorenoj srpskoj agresiji na Republiku Hrvatsku, kao i razdoblje neposredno nakon završetka ratnih operacija u Hrvatskoj i BiH.

Sobzirom na to da je posljednji dio okupiranoga međunarodno priznatoga hrvatskog državnog teritorija vraćen političkim sporazumom, a ne vojnom opcijom, s političkog gledišta završetkom Domovinskog rata može se smatrati 15. siječanj 1998., kada je završio proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja (Baranja te dio istočne Slavonije i zapadni Srijem) u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske.

Therefore, according to the laws of the Republic of Croatia the term *Homeland War* also comprises the period immediately preceding the war in Croatia, i.e., open Serbian aggression on the Republic of Croatia, and the period immediately after the end of war operations in Croatia and Bosnia and Herzegovina.

Of course, since the last part of the occupied internationally recognized Croatian state territory was returned by a political agreement and not by military action, from the political perspective the date of 15 January 1998 could be considered the end of the peaceful reintegration of the Croatian Danubian area (Baranja, part of Eastern Slavonia and Western Sirmium) into the constitutional system of the Republic of Croatia.



UVIJEK SPREMNI / 4. GARDIJSKA BRIGADA / IN HOC / SIGNO VINCES, Split, 1993.

Na plakatu je prizor postrojavanja 4. gardijske brigade HV-a na splitskoj rivi nakon uspješno obavljenih zadaća u vojno-redarstvenoj operaciji Maslenica. (autor fotografije: Vlado Zemunik)

ALWAYS READY/4TH GUARDS BRIGADE/IN HOC SIGNO VINCES, Split, 1993

The poster shows the falling-in of the 4th HV Guards Brigade on the Split waterfront after the successful completion of actions in the Maslenica military&police operation. (photograph by Vlado Zemunik)

Izvorišne osnove Ustava RH (1990.)

Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnog zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo:

- u stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću;
- u srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. stoljeću;
- u Kraljevstvu Hrvata uspostavljenome u X. stoljeću;
- u održanju hrvatskoga državnog subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora godine 1527. o izboru kralja iz Habsburške dinastije;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora o Pragmatičnoj sankciji iz godine 1712.;
- u zaključcima Hrvatskoga sabora godine 1848. o obnovi cjelovitosti Trojedne Kraljevine Hrvatske pod banskom vlašću, na temelju povijesnoga, državnoga i prirodnoga prava hrvatskog naroda;
- u Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868. godine o uređenju odnosa između Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i Kraljevine Ugarske na temelju pravnih tradicija obiju država i Pragmatične sankcije iz godine 1712.;
- u odluci Hrvatskoga sabora 29. listopada godine 1918. o raskidanju državnopravnih odnosa Hrvatske s Austro-Ugarskom te o istodobnu pristupanju samostalne Hrvatske, s pozivom na povijesno i prirodno nacionalno pravo, Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, proglašenoj na dotadašnjem teritoriju Habsburške Monarhije;
- u činjenici da odluku Narodnoga vijeća Države SHS o ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1. prosinca 1918. godine), poslije (3. listopada 1929. godine) proglašenom Kraljevinom Jugoslavijom, Hrvatski sabor nikada nije potvrdio;
- u osnutku Banovine Hrvatske godine 1939. kojom je obnovljena hrvatska državna samobitnost u Kraljevini Jugoslaviji;
- u uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju II. svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963. – 1990.)

Historical Foundations of the Constitution of the Republic of Croatia (1990)

The millennial identity of the Croatian nation and the continuity of its statehood, confirmed by the course of its entire historical experience in various statal forms and by the perpetuation and growth of the idea of one's own state, based on the Croatian nation's historical right to full sovereignty, manifested itself:

- in the formation of Croatian principalities in the seventh century;
- in the independent medieval state of Croatia established in the ninth century;
- in the Kingdom of Croats established in the tenth century;
- in the preservation of the subjectivity of the Croatian state in the Croatian-Hungarian personal union;
- in the autonomous and sovereign decision of the Croatian Sabor of 1527 to elect a king from the Habsburg dynasty;
- in the autonomous and sovereign decision of the Croatian Sabor to sign the Pragmatic Sanction of 1712;
- in the conclusions of the Croatian Sabor of 1848 regarding the restoration of the integrity of the Triune Kingdom of Croatia under the power of the Ban, on the basis of the historical statal and natural right of the Croatian nation;
- in the Hungarian-Croatian Compromise of 1868 regulating the relations between the Kingdom of Dalmatia, Croatia and Slavonia and the Kingdom of Hungary, on the basis of the legal traditions of both states and the Pragmatic Sanction of 1712;
- in the decision of the Croatian Sabor of 29 October 1918 to dissolve state relations between Croatia and Austria-Hungary, and the simultaneous affiliation of independent Croatia, invoking its historical and natural right as a nation, with the State of Slovenes, Croats and Serbs, proclaimed on the theretofore territory of the Habsburg Monarchy;
- in the fact that the Croatian Sabor had never sanctioned the decision of the National Council of the State of Slovenes, Croats and Serbs to unite with Serbia and Montenegro into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1 December 1918), subsequently (3 October 1929) proclaimed the Kingdom of Yugoslavia;
- in the establishment of Banovina of Croatia in 1939 by which Croatian state identity was restored within the Kingdom of Yugoslavia;
- in laying the foundations of state sovereignty during the Second World War, through decisions of the Antifascist Council of the National Liberation of Croatia (1943), as counter to the proclamation of the Independent State of Croatia (1941), and subsequently in the Constitution of the People's Republic of Croatia (1947) and several later constitutions of the Socialist Republic of Croatia (1963 – 1990)

HELP!



**STOP
THE
WAR
IN
CROATIA**

SUPPORT DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS AND FREEDOM

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

REPUBLIKA HRVATSKA I DOMOVINSKI RAT

(kronološki prikaz političkih i vojnih događaja u procesu stvaranja suvremene hrvatske države, srpske agresije na Republiku Hrvatsku i borbe za njezinu slobodu i cjelovitost, 1990., 1991. – 1995./98.)

THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE HOMELAND WAR

(Chronology of political and military developments in the process of establishment of the modern Croatian state, of the Serbian aggression against the Republic of Croatia and of the struggle for its freedom and integrity, 1990, 1991 – 1995/98)

STOP THE WAR / IN CROATIA / CROATIAN MUSIC AID / (...), Zagreb, 28. XI. 1991.

Plakat koji je pozivao na dobrotvorni koncert *Svijet je slijep* Tomislava Ivčića i njegovih gostiju. U gornjem dijelu plakata poruka *Stop the war in Croatia* istoimena je pjesma Tomislava Ivčića koja je bila poticaj duhovnoj mobilizaciji Hrvatske u prvim danima rata. Snimljena je 31. srpnja 1991., a njen spot prvi put je prikazan na HTV-u 4. kolovoza 1991. Pjesma je postala himna majki vojnika iz *Bedema ljubavi*, a imala je izniman odjek i u inozemstvu. Nakon HTV-a, već sljedećeg dana prikazana je na CNN-u, 7. kolovoza na BBC-u, a potom u programima 31 zemlje svijeta, najčešće u sklopu dnevnika ili političkih emisija. U Australiji je bila sedma na top listi, a u New South Walesu na prvom mjestu. Naziv koncerta *Svijet je slijep* prosvjed je protiv pasivnog odnosa svjetske zajednice spram agresije na Hrvatsku. Koncert je odražavao i odlučnost da se vlastitim snagama obrani domovina i pobijedi agresor. Sav prihod od koncerta bio je namijenjen za pomoć Zboru narodne garde (*Hrvatsko ratno pismo*, Zagreb, 1992., str. 147).

STOP THE WAR IN CROATIA / CROATIAN MUSIC AID, Zagreb, 1991

Poster inviting to the benefit concert *The World Is Blind* given by the singer Tomislav Ivčić and his guests. The message at the top, *Stop the War in Croatia*, is also the title of Tomislav Ivčić's song which promoted the spiritual mobilization of Croatia in the first days of the war. It was recorded on 31 July 1991 and its first spot was broadcast on Croatian TV (HTV) on 4 August 1991. The song became the anthem of *Bulwark of Love* (Mothers for Peace), the association of mothers whose sons were conscripts in the JNA, and it also met with an impressive response abroad. Already on the next day, 5 August, it was broadcast on CNN, on 7 August on BBC, followed by 31 other countries, mainly as part of news programmes or political shows. It ranked seventh on Australia's top hit list, and first on the same list in New South Wales. The name of the concert, *The World Is Blind*, was meant as a protest against the passive attitude of the global community against the aggression on Croatia. The concert also reflected the determination to defend the homeland with one's own resources and defeat the aggressor. All the proceeds were intended for the National Guard Corps. (*Croatian War Writing*, Zagreb, 1992, p. 147)

ШТА ПРТА А ШТА ПРЕЦРТАВА НАЦРТ МЕМОРАНДУМА КОМИСИЈЕ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ О СТАЊУ У ЈУГОСЛА-
ВИЈИ (2)

И АВНОЈ је »лажиран«

● Тврди се да током рата Србија није била ни формално ни суштински у
равноправном положају кад су доношене одлуке од далекосежног знача-
ја за будуће државно уређење

У 30 од 70 страних нацрта меморандума Комисије да чијем је челу потпредседник САНУ Антоније Исаковић поз насловом „Положај Србије и е српског народа“ констатује да се већ од комунистичких времена води политика која угрожава српски народ а тиме и стабилност Југославије.

Положај Србије каже се, ваља посматрати у складу политичке и економске доминације Словеније и Хрватске. Зато што су Словеници и Хрвати пре рата створили своје националне комунистичке партије, они су задовољни и одлучивали утицај у ЦК КПЈ, а њихови политички лидери постају су арбитри у свим политичким питањима Хрватске и Словеније по њима, у суштини, анти-српске, пројављане у субстанци као државнике, њихове исте величине, економских интереса и тежиња за што већом самосталношћу. Ту је коалицију, по њима, учврстила аутономна сарадња Тита и Кардеља.

Да ипак не остане све на старим тезама знају сви се и нова по којој је АВНОЈ био матење лажиран, или макар да је Едвард Кардељ у припремању и доношењу одлука АВНОЈ-а и свих последатних устава у темелу друштвеног уређења „уграђивао и личне ставове“. То све заједно са сталним оптужбама да је српски народ устанички, унитаристички, централистички, нападљив, он зато и није ни могао постићи равноправност у Југославији за тиме је стварале највеће жалбе.

● „ЗАТЕЧЕНИ“ ВЕЋНИЦИ

Пошто је по ауторима меморандума антифашистичко веће Србије основано тек после Другог АВНОЈ-а 1944. а Комунистичка партија Србије тек после рата, на Другом заседању АВНОЈ-а није било правних представника српског народа и партије. То су по њима били већници бирани из српских војних јединица и чланови Врховног штаба, који су се заједно на територији Босне и Херцеговине, за разлику од већника из других република који су дошли на заседање са своје територије и који су иза себе имали националне политичке организације са изграђеним ставовима и програмима. На основу тога се закључује да већ током рата Србија није била формално, а поготово не суштински, у равноправном положају ка да су доношене одлуке од далекосежног значаја за будуће државно уређење. Тако су, дакле, већ на Другом заседању АВНОЈ-а „потпуно игнорисани интереси српског народа“.

У нацрту меморандума не пада се само у националног сентименталност и лажни историцизам, него се историја и односи појединачног грађанина до не издигну. На њихов просторна капа су и забављале мношак животина, отворени позив на обрачуна са конструкцијом несправности може бити још скупљи. Али, аутори меморандума не граде нове објекте великог значаја и великог национализма, већ и „малонационалистичке“ нагласке потпомажуће примитивном суверенизму и несигурношћу. Научна немоћ да се истински уђе у проблеме савременог друштва, прикрива се чак нацистичким идеолошким концепцијом која је час жуљина, час свирепа, час претрета, а час малонационалистичка република и безања. А познато је да су се увек у име народа присвајала његова права и његов суверенитет и то није увек морала да ради само власт, него су радице и групе које хоће да приграбе и суверенитет народа, па и онда и функције власти.

Тај процес је код такозваних интелектуалних група једино обрнут у поређењу са бирократијом. Бирократија прво узме власт, па онда суверенитет, али је суштина узурпације иста. Аутори меморандума се увек и показују као група која присваја право да говори у име српског народа. А српски народ је у то посебне жртве и племените револуционарне заносе заједно са другима, градио југословенску федерацију као заједницу народа и народности и као републику република. Национална хегемонија коју по систему већних бројева нуди Исаковићева комисија, ипак ипак био, а најмање је данас, политички и национални програм српског народа. Текст меморандума води од

назова као што су „антисрпска коалиција“, „историјски пораз српског народа у миру који се не да замислити“...

Својеремени су хрватски националисти говорили да су Хрвати италијани у својој земљи; ако си Хрват достојан си сажалиња, затире се хрватска интелигенција, експлоатише се хрватска понорела, траје страдалништво хрватског народа, и тако даље, и тако по воду. Аутори меморандума као да су пренимали меке текстове за Шиме Ђодана и других истакнутих маскоковаца.

● ИСТИ РЕЧНИК

Доскора је било немо разлика између хрватских и српских националиста. Хрватски су за све окривљавали Југославију и били против сваке Југославије, јер својим постојањем угрожава хрватску нацију. Српски националисти су на Југославију гледали као на проширену Србију. Сада је српски национализам почео да брине само за „државу српског народа“. У тој држави за тајку државу и отуђењу се Хрвати и Словеници, за све истоге неделају. У меморандуму се ишта ново не говори о Косову, али се истиче теза о српском народу у Хрватској, који је под притиском дискриминације. Српски народ по њима у Хрватској није само културно одсечен од матице, већ матица нема могућности да се о његовој судбини, о економском и културном положају обавести ни приближно онолико колико неке нације у Југославији знају везе са својим сународницима. И не само то. Меморандум поставља интегритет српског народа и његове културе у читавој Југославији као судбинско питање његовог опстанка и развоја.

И да би сваком грађанику све земље могло бити јасно да текст Исаковићеве комисије представља један шовинистички вир, потпуно су се сами аутори констатацијом да „изумирајући период постојања Независне Државе Хрватске Срби у Хрватској ниједна у прошлости нису били толико угрожени колико су данас“.

Пошто по ауторима меморандума једино српски народ није релативно национално питање, ипак је добио доживљај као остале нације, треба га позвати да устане. Додуше, аутори меморандума умишљају тај позив у предлог о независној федералној држави српског народа „једино оваквим да кроји себи судбину“. Тражи се успостављање јуног на националног и културног интегритета српског народа, независно од тога у којој се републици или покрајини налази. Уколико рачуна са својом будућношћу у породично културних и цивилизованих народа света, српски народ мора добити могућност да поново нађе себе и постави историјски субјект, да изново „стекне“ својом историјском и духовном будућу, да јасно сагледа своје економске и културне интересе, да дође до савременог друштвеног и националног програма, којим

ће се надокнадити садашње и будуће генерације. Тај програм им нуди Исаковићева комисија, ипак ипак на јачи између „депресивног стања српског народа“ у који су га довели довели и „све жешћим испољеним среброношћу“, такође код другог. Они прете драстичним испољеним национално осетљивости српског народа која могу бити запаљива, па и опасна.

У закључку меморандума аутори предлажу Југославији „даве распаривање“. Српски народ, кажу они, не може спокојно очекивати будућност у таквој Југославији. Због тога се мора отворити могућност свих нација у Југославији да се изјасне о својим тежњама и намерама. И, то је једино, и прво и последње признавање неких могућности и права другим народима у тексту меморандума. Србија би се, кажу они, у том случају, могла и сама одредити за свој национални интерес.

У сличном, али „ненаучном тону“, говорио је преко шведског радија издано познати маскокт хрватске екстремне неспријатељске емитације Антоније Ђодана. Он је ипак географско-политички развојен „предлог“ и „изаза“ да се Југославија коначно подели на три дела: Хрватску, Србију и Словенију, и свакој од тих његових нових држава по систему мало мени, мало теби, раздано остаје де територије и народе Југославије.

● СВЕ ИЗНОВА

По ауторима меморандума Савез комуниста је у изградњи и ратном периоду служио Коминтерну и Стаљину у антисрпској политици, живео до од „револуционарне ренет“ и тако се по њима завршава једна развојна епоха Југословенске заједнице и Србије која се окончава са историјски недовољном идеологијом. Треба, дакле, по њима — почети све изнова.

Чак и у овом књижном научној тексту, аутори заборављају да се људи никад нису одушевљавали и умишљали за прошлост, осим ако нису заваривали или ако нису позивали да буду чисте у туђим играма. Не треба бити академици, било по знању, било по знању, па знати да ако се старо апсолутизма — будућност се не види и губи, а стварност постаје свет авија које прете да освоје и будућност.

Академци треба да знају боље од других, требало би бар, да критичност мора бити искрена, и без скривених намера и преузимања, а некрепост критична. Иначе, ако тога нема, искреност и критичност замењују деструкција, забавља и безање политичко, лично и национално.

Аутори меморандума траже да нико не затвара очи пред оним што се збива у југословенској стварности уочи, по њима, скорог распада југословенске државне заједнице. Али, јавност, и комунисти посебно, одавно затварају очи пред мислним конституција у јавности шовинизма и национализма који постоје, треба то отворено још једном рећи, у Српској академији наука и уметности, у коју се и улезило не само по научном и уметничким критеријумима. При том, треба подсетити на истину да пошршина, неконкретна и позитивна наука са отвореним политичким претем знајама иде уковак е дисонансним и колебањем политиком. Првој се заматљиво ум, другој вим.

Наука је одавно утврдила да национализам настаје, јер му то омогућују опортунизам, бојажаљност, потреба за допављањем по сваку цену свима и свакоме, социјалистичких снага уопште и Савеза комуниста, посебно. Та истина важи и над се говори о наступању српског национализма који је свој досад најотворенији програм добио у нацрту меморандума Исаковићеве комисије и да не Савез комуниста који често, плашећи се да не изгуби свој демократски лик, почиње да дозвољава му опортунизам, бојажаљност и неједнакост „једну“ револуционарну душу.

Александар ЂУКАНОВИЋ

Понуда безнађа

● Два су барјака под којим аутори нацрта ме меморандума позивају на отварање очију: један је национализам, други држава, а све заједно звучи као нови позив на братоубилаштво и на ново проливање крви

МЕЂУ члановима Српске академије наука и уметности и по београдској културно-политичкој чаршији шета предначерт меморандума о стању у Југословенском друштву. По замислиjenoј процедури, списак је академијина комисија на челу са потпредседником САНУ Антоном Исакковићем требало да одлучи о коначном изгледу текста и његовом евентуалном достављању Председништву Академије на усвајање и објављивање.

Међутим, текст од 70 књижевних страница који постоји, чита се и пре припрема, заслужује осврт и пре него што добије завршну форму и коначни садржај. Сумише је у њему национализам, ненаучне националистичке и политиканске запеничености, да се не може оставити без оцне, иако још није „завршен“.

● И НАМЕРА И ПОЗАДИНА

Већ у уводу откопча се и намера и позадина, јер се у питању о којима се меморандум бави на прво место ставља „сизно актуелизован тежак положај српског народа“.

Позина нацрта меморандума и највећи део ставова у њему не само да не могу да издрже обичну научну анализу, него не представљају ниоичину у односу на досад познате националистичке и антикомунистичке полове и збеге. Као да тај текст исуц писали академици већ академици којима националистички ветар капу носи. И средњоскопски знају да историја и подваци исуц повеси који се крећу повољнијски, а да политички систем не обухвата само тајобројно друштво и друштвено организацију, већ односе и активности људи и народа. Помиса тога, стаја је нестала да интелектуалци који политички не поверава и своје кело и своја појашњава престаје да буде интелектуалац.

Аутори нацрта меморандума постављају науку у политиканство, напуштају национализам, историју у криминални роман, покрећу у безаконје, а безаконје у безнађе.

Два су барјака под којима аутори нацрта меморандума позивају на отварање очију: Један је национализам, други држава. А све то заједно звучи на крстоу стрављача као нови позив на братоубилаштво и на по проливање крви.

Али, поново резом. У првом делу нацрта меморандума у коме се говори о кризи Југословенске поворе и друштвеној конституцији се да се покрене „на антиисторијским путевима развоја“ и да се „једног прилаче и нипта горе не може догрозити“.

Самоуправљање је поменуто најпре као стањаваче покојног Војска Кизича 1950. године да политички систем не еволуира у појаву политичких мако се благовремено то не преси стварањем политичких савета за поновљење „маке иа јингоу целе Југославије. Пошто се већ тада „оглушито о Кизичева упозорења да друштво је у неколико доживних капитализма политиканстичких према нејини бирократско-централистичких према ојини колективизма“ по ауторима меморандума у Југославији данас нема „ни поаве дожаве ни правог самоуправљања“. По њима самоуправљање је „наметнуто вољом политичких поља“ и служи са мо као „метастабилни принцип а не политичка доживља“.

„Док у савременом цивилизованом

друштву јачају интеграционе функције уз пуну афирмацију грађанских и људских права, кажу аутори меморандума, у нашем политичком систему јача национални егонизам ауторитарна, самовољна власт, која ма сово и на свим нивоима наоушала општепризната људска права.“

Овај део од петнаестак првих страна нацрта меморандума још је за аналізу и полемичку. Али зато одмах затим, кад је завршено са сахрањеном самоуправљања у меморандуму се по кушава дати научна форма и аргументација да су све пошле и сахрањене пелаће последица саугеовског односа Комунистичке партије Југославије према Комунистичкој Тав-

САУТЊЕ

У нацрту меморандума полази се од тога да је „тешка криза захватила не само политички и привредни систем, већ и целокупни јавни поредак земље“. Та криза не ауторима нацрта „не искључује ни тако катастрофалан исход као што је распад Југословенске државне заједнице“.

„Српска академија наука и уметности сматра се обавезном — каже се у нацрту — да у овом судбоносном тренутку саопшти своја највећа друштвеног стања са убеђењем да тине доприноси тражењу излаза из садашњих пелаћа.“

ди се, напаве, да је КПЈ доследно изричавала стратетију Комунистичке партије у источној, средњој и јужној Европи: морају да се осло не на националне покрете, макар они били изразито антикомунистички. Стаљин се, кажу лично ангажовао у стварању сваког односа овој стратетији и за једним примером, узима се „случај једног од оснивача КПЈ Сине Марковића“.

● СУКОБ СА ТЕКОВИНАМА

И НЕ ТРУДЕТИ се више да мере и цмаче макар увију у научну област, аутори меморандума констатирају да је у комунистичком духу, за шта се Стаљин и лично ангажовао, решење националног питања „формулисано и теоријски обзано Сперанс (Каудељ)“ у књизи „Разној словенског народнога врапања“ која је углавном послужила као идејним обзаци развоја Југославије да конфедерацију суверених република и покрајина, што је најзад и остварено Уставом 1974. године.

Ако је национално питање у Југославији решено по моделу Комунистичке, значи ли то да је решење националног питања код нас и у другим земљама где је утицај Комунистичке временски и историјски био јачи и снажнији, истоветно. У ком је то јајету „чувао“ комунистички мовет, па се тако одједном испалило 1974. године.

Јако је, међутим, закључити из 70 страница нацрта меморандума да је оно за чим јакнују аутори меморандума и оно што прижељкују историјски познато и објективно ближе Комунистичкој и Комунистичкој

доипијим моделима од свега што ми данас имамо.

И ту већ на почетку текста све постаје јасно. Аутори меморандума тврде да су две републике по својој мери и потребама кројиле друштвено и економско уређење Југославије и да су њих две и њихови лидери криви не само за стање у Југославији, него и за катастрофалан погубај српског народа. Пошто по њима сталнистичко и комунистичко наслеђе још спажио делује, стављају упозорава да се политичка криза појављује политичкој тачки потпуне децентрализације Југославије. По њима данашњи Југословенски политички систем нема нијезну од предности савремених политичких система. Он није ни либерална демократија, ни демократија савета, а није ни посвећени бирократски систем. За њих је политички систем Југославије само мешавина остатака старе политичке државе и ауторитарне државе наслеђене из историје „реалног“ социјализма на истоку. А истинску демократизацију је тешко замислити без алтернативних концепција развоја. Међутим, за њих је та алтернативна концепција кал су мало ближе науци „добро организациона и демократски контролисана држава са стручно компетентном и друштвено одговорном администрацијом за спровођење услове политике“. Само пре тога српски народ треба да добије државу као што имају сви остали народи.

Речју, све њихове „алтернативе“ су у отвореном сукобу са тековинама револуције и принципима постојећег друштвеног и уставног система кога, без обзира на све његове слабости, противуречности, заблауде или измишљотичања, не може нико а приноси негипати и отворено познати да се руши. Јер текст који се шта Београдом није ни бооба минута ни вежба интелегентније и реторике, већ отворени националистички и антикомунистички програм који у новој форми, али са старим аргументима, позива „Собе иа окуп“.

Ках су хтели да буду мало и софистички, аутори меморандума за део пелаће окупљају превелико истинске места и улоге физичких јавника, из чега је и проишло „велико позорење на стручњаке и ствараоце“. Вујицом зговања, по њима, друштво је запљуснуло селачка свест, истиснута схватањем да је све дозвољено што није изричито забрањено. Кад говоре о суверености народа, самоуправљању нација, људским правима, рационалности, све је подређено централној констатацији да српска нација није добила покло на властиту државу и да делови српског народа који у знатном броју живе у другим републикама, немају права и да је то облик националне дискриминације који због тога данашњу Југославију не може свести у ред модерних и демократских држава.

Ко би доути, за све су по њима криви Хрвати и Словени, Тито и Каудељ.

Последњи пут, истина без научне маске, тако је писао „отца Србије“ Милан Нелић. У својој изјави за 25. априла 1944. године он је Тита назвао „познатим Србоједом“.

Александар ЂУКАНОВИЋ

Сутра: И АВНОЈ ЈЕ „ЛАЖИРАН“



Zemljovid s granicama "Velike Srbije".
Map with the borders of "Greater Serbia".



Sudionici srpskih mitinga u Srbiji, potom i u Hrvatskoj, s obilježjima četničkih postrojbi koje su u Drugom svjetskom ratu počinile zločine nad nersrpskim stanovništvom u Hrvatskoj i BiH; i u Hrvatskoj se potom javljaju pojedinci i grupe koje ističu znak ustaškoga pokreta, pod kojim su u Drugom svjetskom ratu počinjeni zločini nad srpskim stanovništvom, ali bez utjecaja na službenu hrvatsku politiku u Domovinskom ratu. Participants at Serbian rallies in Serbia and, later on, Croatia, carrying insignia of chetnik units which committed, during the Second World War, crimes against the non-Serbian population in Croatia and Bosnia and Herzegovina; after that, in Croatia there also appeared individuals and groups who flaunted symbols of the ustashe movement which committed crimes against the Serbian population during the Second World War – but they had no influence on Croatia's official policy in the Homeland War.



Naslovnica *Večernjih novosti* (Beograd, 24. rujna 1986.); komentar novinara pod naslovom "Ponuda beznađa": "Dva su barjaka pod kojima autori nacрта Memoranduma pozivaju na otvaranje očiju: jedan je nacionalizam, drugi država, a sve zajedno zvuči kao novi poziv na bratoubilaštvo i na novo prolivanje krvi."

Front page of *Večernje novosti* (Evening news; Belgrade, 24 September 1986); reporter's comment entitled "The Hopelessness Bid": the authors of the draft Memorandum call for opening one's eyes under two banners: one of them is nationalism and the other the state, and all that together sounds like a new call for fratricidal conflict and for new bloodshed".



Druga polovica 1980-ih

“Velikosrpska” politika – glavni uzrok raspada SFRJ

Rušenje Berlinskoga zida u studenom 1989. simbolično je označilo početak novog razdoblja europske povijesti, u kojem je u većini komunističkih država u Europi jednostranački, komunistički režim zamijenilo višestranače i demokracija. Istodobno s pojavom demokratskih, antikomunističkih pokreta (Poljska, Mađarska, DR Njemačka...), proces demokratizacije zahvatio je i Hrvatsku, tada jednu od šest republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Inicijative za političkim pluralizmom u Hrvatskoj javljaju se početkom 1989., a s obzirom na dotadašnje razlike standarda i sloboda u odnosu na države bivšeg istočnog bloka, proces demokratizacije u Hrvatskoj imao je svoje posebnosti. Međutim, uljudbenom, prije svega mirnom razvoju demokracije suprotstavili su se velikosrpski projekti osmišljeni u 19. i 20. stoljeću, prema kojima je zapadna granica srpske države – tzv. velike Srbije – planirana duboko na hrvatskom teritoriju, do smjera Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin i dio Gorskog kotara – Karlobag. To je, otprilike, bila granica osmanlijskih osvajanja u Hrvatskoj od 15. do 17. stoljeća. Medijska hajka s ciljem mobilizacije srpskog pučanstva na liniji nacionalističke, zapravo osvajačke politike, a radi stvaranja uvjeta za njeno provođenje pokrenuta je objavljivanjem dijela nacrtu “Memoranduma” Srpske akademije nauka i umjetnosti u beogradskim *Večernjim novostima* krajem rujna 1986. godine. Srpski nacionalisti isticali su navodnu ugroženost Srba i srpstva u Jugoslaviji, posebice na Kosovu i u Hrvatskoj, a zapravo su težili što većoj centralizaciji države i dominaciji Srbije nad ostalim jugoslavenskim

The Second Half of the Nineteen-eighties

The (Greater) Serbian Policy – the Main Reason Underlying the Collapse of the SFRY

The fall of the Berlin Wall in October 1989 symbolically marked the beginning of a new period in European history in which the one-party communist regime in communist countries in Europe (Poland, Hungary, East Germany...) was replaced by multi-party systems and democracy. As democratic, anticommunist movements emerged in communist countries, the process of democratization also swept Croatia, then one of the six republics of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY). Initiatives for political pluralism appeared in Croatia in early 1989. Because of the past differences in terms of standards and freedoms in Croatia as compared with countries of the former Eastern bloc, the process of democratization in it was distinguished by certain specific features. However, a civilized and, in the first place, peaceful development of democracy was opposed by Great Serbian projects, conceived in the nineteenth and twentieth centuries, according to which the western boundary of the Serbian state – the so-called Greater Serbia – was planned deep in Croatian territory along the Virovitica-Pakrac-Karlovac-Ogulin and part of Gorski Kotar – Karlobag line. That was, approximately, the boundary of Ottoman conquests between the fifteenth and seventeenth centuries. A media campaign focused on mobilizing Serbian population for a nationalist, actually imperialist policy, and creating the conditions for its implementation, was set in motion with the publication of part of the draft Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts in the Belgrade daily “Večernje novosti” (*Evening News*) late in September 1986. The Serbian nationalists stressed the allegedly endangered condition of the

republikama. Vidno istaknut komentar novinara u spomenutim novinama (24. rujna 1986.), da sadržaj "Memoranduma" srpskih akademika "zvuči kao novi poziv na novo prolivanje krvi", iznimno je znakovit i nedvosmisleno upućuje na krivce za ratnu tragediju koja se 1991. dogodila u Hrvatskoj, potom i u Bosni i Hercegovini. Uz medije, sustavnoj velikosrpskoj promidžbi pridružio se dio vodstva Srpske pravoslavne crkve i dio srpske intelektualne elite, predvođen pojedinim akademikima Srpske akademije nauka i umetnosti te književnicima čije su knjige šovinističkoga sadržaja tiskane u velikoj nakladi. Pojedinci u Srbiji koji su se javno usprotivili velikosrpskoj politici nisu mogli promijeniti tijek događaja. Glas razuma u Srbiji nadjačali su ratni poklici pristaša velikosrpske ideje.

U takvim uvjetima započeo je politički uspon "balkanskog krvnika" Slobodana Miloševića (od siječnja 1986. predsjednik Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije). Milošević je u Srbiji postao popularan nakon što je TV kamera 24. travnja 1987. u Kosovu Polju snimila njegovo obraćanje srpskom radniku: "Nitko ne sme da vas bije"! Ta je izjava dobila ogroman publicitet, a Milošević je, obećavajući da će riješiti krizu na Kosovu, u očima srpske javnosti postao heroj koji se bori za "srpsku stvar". Sudbonosna za trasiranje njegova političkoga uspona i velikosrpskog osvajačkog puta bila je 8. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, održana krajem rujna 1987. godine. Vlast u Srbiji tada preuzimaju Miloševićevi ljudi, a 8. svibnja 1989. Slobodan Milošević postaje predsjednik Predsjedništva SR Srbije. Bivši predsjednik Predsjedništva SR Srbije Ivan Stambolić, zapravo politički mentor S. Miloševića, koji je zbog Miloševićeve politike sredinom prosinca 1987. napustio tu dužnost, zapisao je: "Osma sjednica zaista je bila ratna truba čiji je zov podigao na noge srpske nacionaliste, u pohod na razaranje Jugoslavije. Jugoslavija je već tada bila osuđena na smrt. Preostao je samo njezin jezivi hropac u krvi ..." (iz knjige bivšeg predsjednika Predsjedništva

Serbs and Serbian culture in Yugoslavia, especially in Kosovo and Croatia, while actually aspiring at a greater centralization of the state and Serbia's domination over other Yugoslav republics. A comment highlighted in the same paper (24 September 1986), in which the Memorandum was compared "to a new call for a new bloodshed", was extremely significant and unambiguously pointed to the culprits for the tragic war which took place in Croatia in 1991, and later on in Bosnia and Herzegovina. Along with the media, the systematic promotion of Greater Serbian ideas was also supported by part of the leadership of the Serbian Orthodox Church and part of the Serbian intellectual elite, led by some members of the Serbian Academy of Sciences and Arts, and writers whose chauvinist books enjoyed a high circulation. Individuals in Serbia who publicly opposed the Greater Serbian policy were unable to change the course of events. In Serbia the voice of reason was smothered by the war cries of the supporters of the Greater Serbian idea.

Such circumstances marked the rise of the "Balkan butcher" Slobodan Milošević (after January 1986 the President of the Presidency of the League of Communists of Serbia). He became popular in Serbia after the TV aired his words to a Serbian worker, "no one should dare to beat you!" spoken in Kosovo Polje on 24 April 1987. The statement was given tremendous publicity and Milošević, promising to resolve the crisis in Kosovo, became a hero fighting for the "Serbian cause" in the eyes of the Serbian public. The 8th session of the Central Committee of the League of Communists of Serbia, held in late September 1987, was decisive for his political rise and progress of the Greater Serbian conquest. Milošević's people came to power in Serbia, and on 8 May 1989 he became President of the Presidency of the Socialist Republic of Serbia. The former President, Ivan Stambolić, actually Milošević's political mentor, who stepped down from the office in mid-December 1987 because of Milošević's policy, wrote on the occasion: "The eighth session was actually the bugle call to arms which roused

SR Srbije Ivana Stambolića, *Put u bespuća*, Beograd 1995., 19).

Nakon što su preuzeli vlast u Srbiji, ljudi odani Miloševićevoj politici nasilnim su metodama – mitinzima i tzv. antibirokratskom revolucijom – preuzeli vlast i u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu, te u SR Crnoj Gori (krajem 1988. i početkom 1989.). Odlukom skupštine SR Srbije 28. ožujka 1989. Vojvodini i Kosovu oduzet je status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije, ali su zadržani glasovi njihovih predstavnika u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ (8 članova: 6 predstavnika republika i 2 autonomnih pokrajina). Ukidanje (“de facto”) autonomije Vojvodini i Kosovu bilo je u suprotnosti s tadašnjim saveznim *Ustavom* iz 1974., prema kojem se Jugoslavija sastojala od šest republika i dvije spomenute autonomne pokrajine, no savezna tijela na to nisu reagirala. Takvo je stanje definirano novim *Ustavom Republike Srbije* donesenim u rujnu 1990. godine. S obzirom na to da su u Predsjedništvo SFRJ postavljeni prosrpski predstavnici SR Crne Gore, Vojvodine i Kosova, srbijanski predsjednik S. Milošević osigurao je kontrolu nad polovicom njegovih članova, a SR Srbija političku dominaciju nad ostalim jugoslavenskim republikama. Događaji u Srbiji izazvali su reakciju u zapadnim jugoslavenskim republikama (Hrvatskoj i Sloveniji).

Istodobno sa spomenutim političkim događajima, sredinom 1980-ih potaknut je i preustroj Oružanih snaga SFRJ, koje su (od 1969.) imale dvije zakonski ravnopravne komponente: Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) i republičke Teritorijalne obrane (TO). JNA je bila savezna vojska čija je mirnodopska komponenta imala zadaću onemogućiti strategijsko iznenađenje, a TO je bila ratna vojska, koja je u miru imala tek malu jezgru po raznim “štabovima”. No, prema planu “Jedinstvo” Oružane snage SFRJ su centralizirane u ustrojbenom i zapovjednom pogledu. Opseg vojno-teritorijalnih organizacija JNA je povećan, tako da je umjesto

the Serbian nationalists to destroy Yugoslavia. Yugoslavia was sentenced to death already at that time. All that was left were its dreadful death throes smothered in blood...” (from the book *The Road to Wilderness* by Ivan Stambolić, former President of the Presidency of the Socialist Republic of Serbia; Belgrade 1995, 19).

After taking over power in Serbia, the followers of Milošević's policy resorted to violent methods – rallies and the so-called anti-bureaucratic revolution – in order to take over power in the autonomous provinces in Vojvodina and Kosovo, and in the Republic of Montenegro (late 1988 and early 1989, respectively). By decision of the Assembly of the Socialist Republic of Serbia on 28 March 1989, Vojvodina and Kosovo were (“de facto”) deprived of their status of constitutive units of the Yugoslav Federation, but the votes of their representatives in the collective SFRY Presidency (8 members: 6 representatives of the republics and 2 of the autonomous provinces) were retained. The annulment of the autonomy of Vojvodina and Kosovo was not in accordance with the federal 1974 Constitution, according to which Yugoslavia consisted of six republics and the mentioned two autonomous provinces, but the federal bodies did not respond. This state of affairs was defined by the new Constitution of the Republic of Serbia enacted in September 1990. Since the pro-Serbian representatives of Montenegro, Vojvodina and Kosovo were elected into the SFRY Presidency, Milošević secured control over half of its members, and Serbia political domination over the other Yugoslav republics. The developments in Serbia provoked a reaction in the western Yugoslav Republics (Croatia and Slovenia).

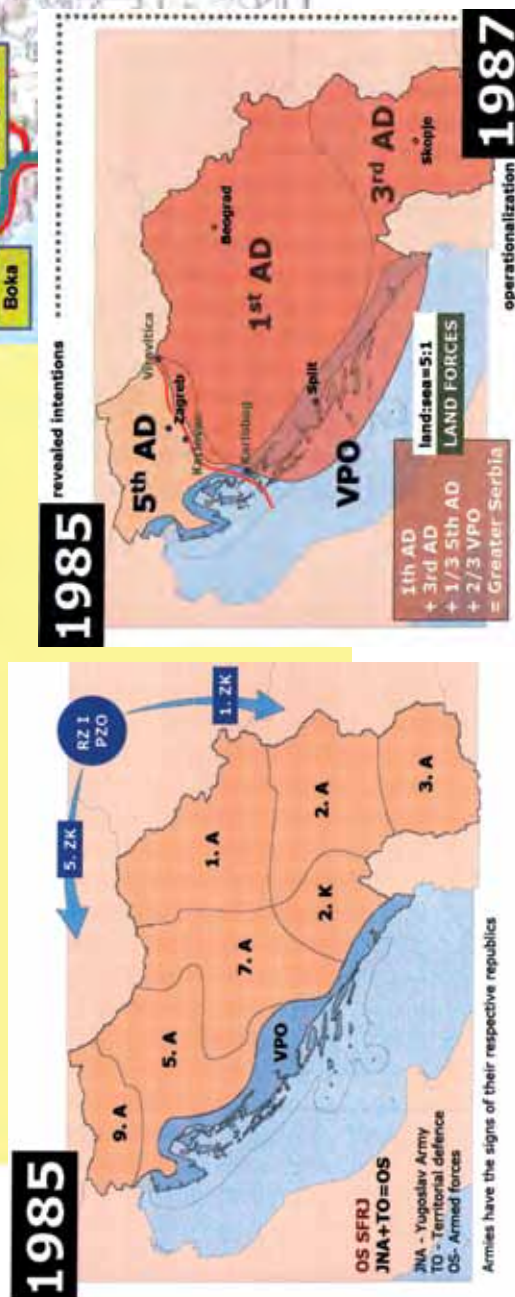
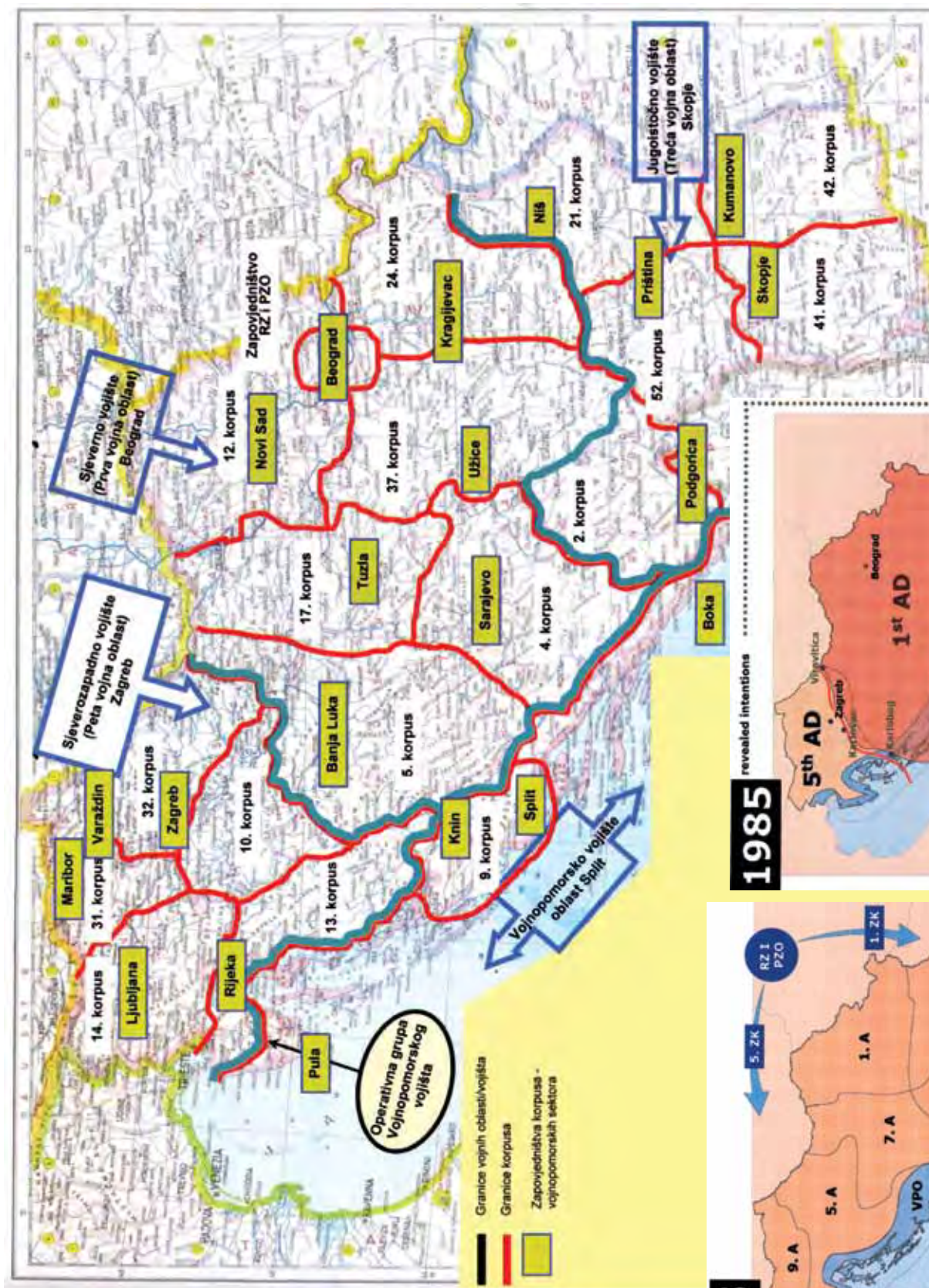
Along with these political developments, the re-structuring of the SFRY military was also started in the mid-nineteen-eighties. Since 1969 it consisted of two legally equal components: the Yugoslav People's Army (JNA) and the republican territorial defence (TO). JNA was the federal army, and the mission of its peacetime component was to prevent any strategic surprise; TO was the wartime army with only small peacetime core

dotadašnjih šest armija, čije su zone odgovornosti dijelom bile sukladne s granicama republika, od kraja 1988. JNA imala tri vojišta, odnosno tri vojne oblasti (VO) na kopnu (+ Vojnopomorska oblast te Ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana, kao i do tada). Spomenutom reorganizacijom republička vodstva isključena su iz sustava zapovijedanja snagama TO, koje su, protivno Ustavu SFRJ iz 1974., podređene zapovjedništvima JNA, a teritorij Hrvatske podijeljen je između više zapovjedništava. Tako je 5. vojna oblast (prema mirnodopskom ustroju), odnosno Sjeverozapadno vojište (prema ratnom ustroju), sa sjedištem u Zagrebu, obuhvatila sjeverozapadnu Hrvatsku, Istru, Gorski kotar, Liku, Kordun i Banovinu te Sloveniju. Ostali dio Hrvatske podijeljen je između 1. vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu (Slavonija) i Vojnopomorske oblasti sa sjedištem u Splitu (jadranska obala i sjeverna Dalmacija).

Istovjetni ciljevi – očuvanje Jugoslavije, kao strogo centralizirane države s prevlašću najbrojnijeg (srpskog) naroda u njoj (prema načelu “jedan čovjek, jedan glas”), odnosno smanjenje prava republika, a povećanje ovlasti saveznih tijela, razlog su zbližavanja dijela vodstva JNA sa srbijanskim vodstvom i pretvaranja JNA u srpsku vojsku. Sticajem okolnosti, prije svega zbog oružanoga otpora Slovenaca i, posebice, Hrvata, a potom i Bošnjaka – muslimana, taj će cilj biti reduciran na zauzimanje “srpskih” područja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH), koja bi se potom pripojila “krnjoj” Jugoslaviji, zapravo (“velikoj”) Srbiji.

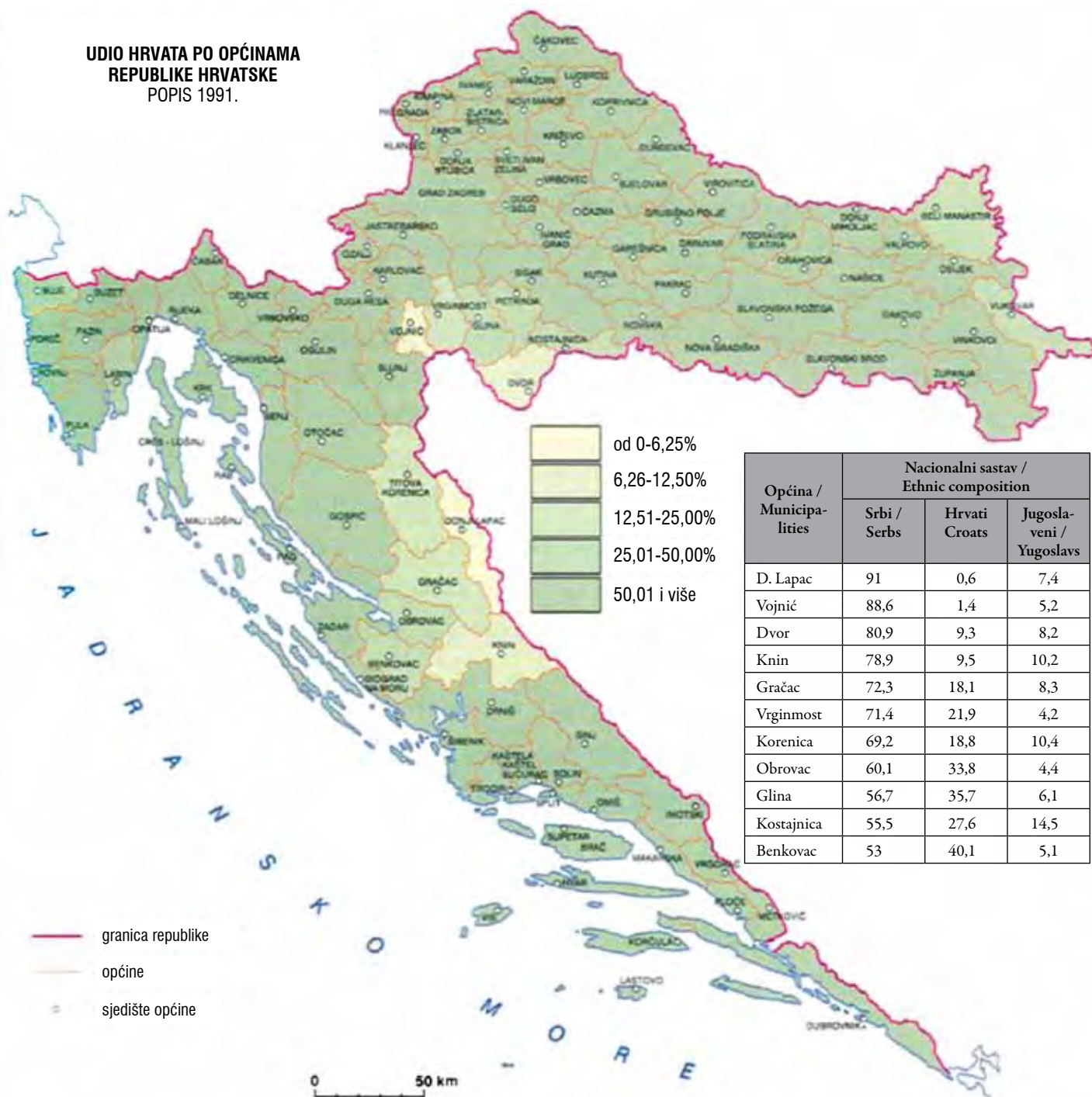
units and commands. However, according to the “Unity” Plan, the SFRY military was centralized in terms of organization and command. The scope of the JNA military territorial organizations was expanded, and instead of the past six armies with zones of responsibility which partly matched the boundaries of the republics, after late 1988 the JNA had three ground army commands (military districts), one military-maritime district and the air force and air defence. The reorganization excluded the republican leaderships from the command of TO units which, contrary to the 1974 SFRY Constitution, were now subordinated to the JNA commands, while the territory of Croatia was divided into several commands. Thus the 5th military district (according to the peacetime organization), with headquarters in Zagreb, covered north-western Croatia, Istria, Gorski Kotar, Lika, Kordun and Banovina. The remaining part of Croatia was divided between the 1st military district with headquarters in Belgrade (Slavonia), and the military-maritime district with headquarters in Split (Adriatic coast and northern Dalmatia).

Identical goals – the preservation of Yugoslavia as a strictly centralized state with the predominance of the most numerous (Serbian) people in it (after the principle of “one man, one vote”) and the reduction of the rights of the republics and greater authority of federal bodies – were the reasons why a part of the JNA leadership was drawn to the Serbian leadership and why the JNA was transformed into a Serbian army. Of course, owing to circumstances, first of all because of the armed resistance of the Slovenians and, especially, the Croats followed by the Bosniaks – Muslims, the goal was reduced to the occupation of “Serbian” areas in Croatia and in Bosnia and Herzegovina, to be later on annexed to a rump Yugoslavia, actually (Greater) Serbia.



Prostorni ustroj JNA nakon 1988.; Slobodan Praljak, *Agresija BiH na RH*, 6.
Regional organization of the JNA after 1988; Slobodan Praljak, *Aggression of Bosnia and Herzegovina on the Republic of Croatia* (Agresija BiH na RH)

**UDIO HRVATA PO OPĆINAMA
REPUBLIKE HRVATSKE
POPIS 1991.**



Općina / Municipalities	Nacionalni sastav / Ethnic composition		
	Srbi / Serbs	Hrvati Croats	Jugosla- veni / Yugoslavs
D. Lapac	91	0,6	7,4
Vojnić	88,6	1,4	5,2
Dvor	80,9	9,3	8,2
Knin	78,9	9,5	10,2
Gračac	72,3	18,1	8,3
Vrginmost	71,4	21,9	4,2
Korenica	69,2	18,8	10,4
Obrovac	60,1	33,8	4,4
Glina	56,7	35,7	6,1
Kostajnica	55,5	27,6	14,5
Benkovac	53	40,1	5,1

Udio Hrvata po općinama Republike Hrvatske 1991. / Tablica: Općine u Hrvatskoj s većinskim srpskim stanovništvom prema popisu stanovništva iz 1981. (u postocima)

Share of Croats per municipality; Table: Municipalities in Croatia with a majority Serbian population according to the 1981 census (in %)

U skladu s “velikosrpskom” politikom iz Beograda, Srbi iz Hrvatske već su 28. veljače 1989. u Kninu organizirali protuhrvatski miting. U politički, protuhrvatski skup Srba iz Hrvatske i drugih republika, pretvorilo se i vjersko (pravoslavno) slavlje 9. srpnja 1989. kod crkve Lazarice na Kosovu polju nedaleko od Knina. Spomenuti događaj, kao iskazivanje srpskoga nacionalizma, oštro je osudilo Predsjedništvo Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) i Predsjedništvo SR Hrvatske. Uhićenje 14 mitingaša srpski mediji iskoristili su za promidžbu kako Srbi u Hrvatskoj nemaju nacionalnih prava. Spomenuti mitinzi u Kninu i okolici zapravo su bili zametak pobune Srba u Hrvatskoj.

In line with the Greater Serbian policy controlled from Belgrade, the Serbs in Croatia organized already on 28 February 1989 an anti-Croatian rally in Knin. The religious (Orthodox) feast held by the Lazarica church in Kosovo Polje near Knin on 9 July 1989 also turned into a political, anti-Croatian rally of Serbs from Croatia and other republics. The mentioned event was sharply censured as a manifestation of Serbian nationalism by the Presidency of the Central Committee of the League of Communists of Croatia and by the Presidency of the Socialist Republic of Croatia. The arrest of 14 people at the rally was used by Serbian media for a propaganda message claiming that Serbs had no ethnic rights in Croatia. These rallies in Knin and in its surroundings were actually the inception of the Serbian insurrection in Croatia.

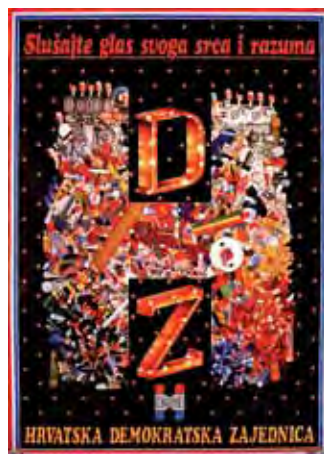


Plakat 14. kongresa SKJ; Zbog nametanja volje delegata iz Srbije i Crne Gore te ignoriranja i odbijanja svakoga prijedloga delegata iz Slovenije, Kongres je 22. siječnja 1990. napustila slovenska, a potom i hrvatska delegacija.

Poster of the 14th Congress of the League of Communists of Yugoslavia (SKJ) The Serbian and Montenegrin delegations forcibly asserted their own positions, ignoring and refusing every proposal from the Slovenian delegation, and on 22 January 1990 the Slovenian and then the Croatian delegation left the Congress.



Hrvatska socijalno-liberalna stranka (HSLs)
Croatian Social Liberal Party (HSLs)



Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)
Croatian Democratic Community (HDZ)



Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena
League of Communists of Croatia – Party of Democratic Change (SDP)



Hrvatska narodna stranka (HNS)
Croatian National Party (HNS)



Hrvatska seljačka stranka (HSS)
Croatian Peasant Party (HSS)



Istarski demokratski Sabor (IDS)
Istrian Democratic Diet (IDS)



Srpska narodna stranka (SNS)
Serbian National Party (SNS)



Naslovnica programa Srpske demokratske stranke (SDS)
Front page of the programme of the Serbian Democratic Party (SDS)



Hrvatska stranka prava
Croatian Party of Rights (HSP)



Koalicija narodnog sporazuma – Hrvatska demokratska stranka
Coalition of National Agreement – Croatian Democratic Party

1990.

*Višestranački izbori i slom komunizma u
Hrvatskoj*

U siječnju 1990. propao je novi pokušaj srbijanskoga vodstva da sazivanjem 14. izvanrednog kongresa Saveza komunista Jugoslavije u Beogradu nametnu svoju opciju centralizirane i unitarne države. Naime, Kongres je 22. siječnja napustila slovenska, a potom i hrvatska delegacija, što je dovelo do raspada Saveza komunista Jugoslavije. Time je, nakon smrti doživotnog jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita (1980.), nestao i drugi važan čimbenik očuvanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Treći, preostali čimbenik, bila je JNA.

Raspad Saveza komunista Jugoslavije istodoban je s početkom uvođenja višestranačja u jugoslavenskim republikama. Proces demokratizacije u Sloveniji i Hrvatskoj više se nije mogao zaustaviti. U Hrvatskoj, tada Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (SRH), tzv. liberalno-reformska struja u komunističkom vodstvu u siječnju 1990. provela je izmjene u zakonu potrebne za legaliziranje novih političkih stranaka i održavanje neposrednih, tajnih, višestranačkih izbora. Kad je 23. veljače 1990. predsjednik Sabora SRH donio "Odluku o raspisivanju izbora za zastupnike za Sabor SRH", dugoočekivana predizborna višestranačka kampanja u Hrvatskoj napokon je mogla započeti. Već početkom veljače političke stranke u Hrvatskoj su i formalno legalizirane, a do 9. travnja u Republičkom sekretarijatu ("ministarstvu") za upravu i pravosuđe registrirane su ukupno 33 stranke.

Proces demokratizacije u Hrvatskoj velikosrpska politika pokušala je početkom 1990. zaustaviti novim incidentima i organizacijom

1990

*Multi-party Elections and the Collapse of
Communism in Croatia*

A new attempt of the Serbian leadership to impose its option of a centralized and unitary state by convening the 14th extraordinary congress of the League of Communists in Belgrade failed in January 1990. The Slovenian delegation, followed by the Croats, walked out of the congress, and the League of Communists of Yugoslavia fell apart. Thus disappeared, after the death of the Yugoslav President for Life Josip Broz Tito (1980), the second major factor for the preservation of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The third remaining factor was the JNA.

The disintegration of the League of Communists of Yugoslavia coincided with the introduction of the multi-party system in the Yugoslav republics. The process of democratization in Slovenia and Croatia could no longer be stopped. In Croatia – then the Socialist Republic of Croatia – the liberal-reform stream in the communist leadership enacted the legislative changes required for the legalization of new political parties and the holding of direct multi-party elections by secret ballot. The long-awaited multi-party election campaign could finally start when the Speaker of the Parliament (*Sabor*) of the Socialist Republic of Croatia promulgated the "Decision on elections for the members of the Parliament of the Socialist Republic of Croatia". Already in early January the political parties in Croatia were formally legalized, and by 9 April the Republican Secretariat (Ministry) of Public Administration and Justice registered altogether 33 parties.

In early 1990 the supporters of Greater Serbian policies tried to stop the process of

“događanja srpskog naroda”: 4. veljače u Karlovcu i 4. ožujka na Petrovoj gori. Na mitinzima su dominirale slike predsjednika Predsjedništva SR Srbije Slobodana Miloševića, zastave Srbije, Jugoslavije i Komunističke partije, te velikosrpske i protuhrvatske parole, a okupljeno mnoštvo prijetilo je hrvatskim političarima (čak i predsjedniku Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske Ivici Račanu), prozivajući ih da su “ustaše”. Predsjedništvo SR Hrvatske je 7. ožujka osudilo miting na Petrovoj gori kao napad na SR Hrvatsku. Potom je 18. ožujka 1990. na predizbornom skupu novoosnovane političke stranke Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) pred hotelom “Asseria” u Benkovcu, srpski ekstremist pokušao atentat na predsjednika HDZ-a Franju Tuđmana. Predsjedništvo SR Hrvatske je 21. ožujka energično osudilo i taj napad. Spomenuti događaji izazvali su reakciju Hrvata i zaoštrili hrvatsko-srpske političke odnose, što je u konačnici uzrokovalo raspad Jugoslavije.

Usprkos sve lošijim hrvatsko-srpskim odnosima, u travnju (22.-23.) i početkom svibnja (6.-7.) 1990., u Hrvatskoj su održani slobodni, višestranački izbori, na kojima je pobijedila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), predvođena Franjom Tuđmanom. Svoje predizborne skupove HDZ je temeljio na izrazito protukomunističkom raspoloženju većega dijela Hrvata i na probuđenom nacionalnom zanosu, koji je ujedno bio reakcija na jačanje srpskog nacionalizma od sredine 1980-ih i zahtjeva za centralizacijom Jugoslavije, odnosno dominacijom Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama. Na rezultate izbora u Hrvatskoj vojne vlasti SFRJ reagirale su sredinom svibnja 1990., tako što su oduzele gotovo cjelokupno naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane (procjene se kreću od oko 80.000 do 200.000 “cijevi”) i smjestile ga u skladišta pod nadzorom Jugoslavenske narodne armije. Naoružanje je oduzeto u dogovoru sa srbijanskim vodstvom, a na temelju zapovijedi koju je 14. svibnja 1990. protuzakonito (bez znanja i suglasnosti

democratization in Croatia by new incidents and by organizing mass rallies (“events of the Serbian people”) – on 4 February in Karlovac and on 4 March on Mount Petrova Gora. Pictures of the President of the Presidency of the Socialist Republic of Serbia Slobodan Milošević, Serbian, Yugoslav and Communist Party flags, and Greater Serbian and anti-Croatian slogans dominated at the rally, and the crowd shouted threats against Croatian politicians (even against Ivica Račan, President of the Central Committee of the League of Communists of Croatia) and called them “ustaše”. On 7 March the Presidency of the Socialist Republic of Croatia censured the Petrova Gora rally as an attack on the Socialist Republic of Croatia. Following this, on 18 March 1990 a Serbian extremist attempted to assassinate the President of the Croatian Democratic Union (HDZ) Franjo Tuđman during an election rally in front of the Asseria hotel in Benkovac. On 21 the Presidency of the Socialist Republic of Croatia also censured the attack. All these events provoked reactions by the Croats and further strained the political relations between Croatia and Serbia. Eventually this caused the break-up of Yugoslavia.

Although strained by deteriorating Croato-Serbian relations, on 22-23 April and 6-7 May 1990 Croatia held free multi-party elections, won by the Croatian Democratic Union (HDZ) led by Franjo Tuđman. During its election campaign the HDZ based its message on the markedly anticommunist mood of the greater part of Croats and on the awakened national enthusiasm which was also the reaction to the growing Serbian nationalism since the mid-nineteen-eighties and to the insistence on the centralization of Yugoslavia, i.e., the domination of Serbia over the other Yugoslav republics. The SFRY military responded to the results of the Croatian elections in mid-May 1990 by seizing almost the complete weapons stocks of the Croatian Territorial Defence (according to estimates, about 80,000 to 200,000 “barrels”) and removed them to stores controlled by the JNA. The weapons were seized

Predsjedništva SFRJ) potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga (GŠ OS) SFRJ general Blagoje Adžić. Tri dana potom, Borisav Jović, suradnik Slobodana Miloševića te srpski član Predsjedništva SFRJ i od 15. svibnja 1990. njegov predsjednik, u svojoj knjizi *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika* (Beograd, 1995., str. 146) zapisao je: “Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud.”

Razoružavanjem Hrvatske, JNA je osigurala potpunu nadmoć u slučaju sve izvjesnijeg oružanoga raspleta političke krize u Jugoslaviji, s kojim je predsjednik SR Srbije Slobodan Milošević zaprijetio na Vidovdan (28. lipnja) 1989., u govoru na velikom mitingu Srba u Kosovu Polju, nedaleko od Prištine: “Danas, šest vekova kasnije, ponovno smo u bitkama i pred bitkama. Ovoga puta to nisu oružane bitke, ali ni takve nisu isključene.” Više je nego očito da je “oružane bitke”, koje je pritom najavio, Milošević već tada planirao provesti uz pomoć JNA, uzdajući se u podršku njezinog većinskog srpskog zapovjednog kadra i u njezin prevladavajući komunistički karakter (većina najviših zapovjednika bili su članovi Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije).

1	2	3	4
HDZ	42,30	68,75 (55)	57,58 (205)
SKH-SDP, SSH	35,30	25,00 (20)	30,06 (107)
KNS	15,00	3,75 (3)	5,90 (21)
nezavisni kand.	4,10	1,25 (1)	3,65 (13)
ostali	1,70	0,00 (0)	1,40 (5)
SDS	1,60	1,25 (1)	1,40 (5)
Ukupno	100,00	100,00 (80)	100,00 (356)

Rezultati izbora za Hrvatski sabor 1990. (sve vrijednosti, osim onih u zagradama, izražene su u postotcima).
The results of the elections for the Croatian Parliament in 1990 (all the figures other than those in parentheses are expressed as a percentage)

in agreement with the Serbian leadership and on the basis of the order illegally signed on 14 May 1990 (without the knowledge and agreement of the SFRY Presidency) by general Blagoje Adžić, Chief of the General Staff of the SFRY Armed Forces. Three days later, Borisav Jović, Slobodan Milošević's associate and Serbian member of the SFRY Presidency, and after 15 May 1990 its President, noted in his book (*The Last Days of the SFRY: Excerpts from the Diary*; Belgrade, 1995, p. 146): “We have practically disarmed them. In formal terms, this was done by the Chief of the General Staff, but as a matter of fact it was done at our command. The Slovenes and the Croats reacted sharply, but they had nowhere to go”.

By disarming Croatia the JNA secured complete superiority in the case of an armed resolution, the certainty of which appeared to be growing, of the political crisis in Yugoslavia, as threatened by the President of the Socialist Republic of Serbia Slobodan Milošević on St. Vitus' day (28 June 1989), in his speech at the giant Serb rally on Kosovo Polje near Priština: “Today, six centuries later, we are again in battle and confronting battles. They are not armed, though that cannot be yet be excluded...” It is more than obvious that Milošević had already planned to carry through the “armed battles” which he announced on the occasion, with the help of the JNA, relying on the support of its mainly Serbian command cadre and its prevailing communist character (most of the highest officers were members of the League of Communists of Yugoslavia).

1. naziv stranke ili izborne koalicije
2. glasovi dani kandidatima u svim izbornim jedinicama u prvom krugu glasovanja za Društveno političko vijeće (DPV) Sabora
3. raspodjela mandata u DPV-u Sabora
4. raspodjela mandata u cijelom parlamentu
1. name of the party or electoral coalition;
2. votes cast for candidates in all electoral units in the first round of voting for the Socio-Political Council (DPV) of the Parliament;
3. distribution of mandates in the DPV;
4. distribution of mandates in the Parliament.

KOMANDA 5. VO
Str. pov. br. 9/75-180
22.05.1990. god.

UPRAVNI
HITNO!
ŠIFROVANO!

**Izveštaj o realizaciji
zadataka vezanih za
preuzimanje naoružanja i
municije TO -
dostavlja.-**

**KABINET NAČELNIKA GŠ OS SFRJ
- na ličnost Načelnika GŠ OS SFRJ -**

Po prijemu naređenja od Saveznog sekretara za NO odmah smo sa RŠTO pristupili procenama stanja čuvanja naoružanja i municije TO u SR Hrvatskoj i Rep. Sloveniji, a sa komandama Korpusa proceni mogućnosti prihvata istog i uskladištenja u kompleksima JNA.

Na bazi izvršenih procena došli smo do sledećih zaključaka:

1.- U SR Hrvatskoj, naoružanje i municija čuvali su se u 364 objekta od čega u 178 objekata u okviru kompleksa JNA, a u 186 objekata van vojnih kompleksa.

Od 186 objekata van vojnih kompleksa u 109 objekata naoružanje i municiju obezbeđivale su snage TO i SUP-a - putem prijavne, čuvarske ili patrolne službe, a deo je obezbeđen i alarmnim uređajima.

U 77 objekata, pretežno radnih organizacija, naoružanje i municiju obezbeđivala je prijavna i čuvarska služba tih radnih organizacija u okviru opšteg obezbeđenja radne organizacije.

2.- U Republici Sloveniji, naoružanje i municija čuvali su se u 314 objekata od čega u 111 objekata u okviru vojnih kompleksa i 203 objekata van vojnih kompleksa.

Od 203 objekata van vojnih kompleksa samo 61 objekat je vlasništvo TO dok 122 objekata nisu vlasništvo TO već: škola-40; SUP-a 17; radnih organizacija-23 i ostalih 42.

Od ovih 203 objekata van vojnih kompleksa, naoružanje i municija obezbeđivani su prijavnom, čuvarskom i patrolnom službom kod 91 objekta, a kod ostalih 112 nije bilo nikakvog posebno organiziranog fizičkog obezbeđenja.

3.-Ovakav način smeštaja i obezbeđenja naoružanja i municije TO nije obezbeđivao sigurno čuvanje i zaštitu ovih sredstava u objektima van kompleksa JNA koji su imali organizovano fizičko obezbeđenje putem prijavne, čuvarske i patrolne službe, a kamoli u objektima koji nisu imali nikakvo obezbeđenje. Ovo tim više što je mali broj objekata bio

Izvešće Komande 5. vojne oblasti JNA od 22. svibnja 1990. o "preuzimanju naoružanja i municije" Teritorijalne obrane u Hrvatskoj i Sloveniji.

Report of the Headquarters of the JNA Fifth Army District on the "takeover of weapons and ammunition" of the Territorial Defence in Croatia and Slovenia

opremljen savremenijim sredstvima tehničke zaštite. Ovakvim obezbeđenjem naoružanja i municije TO dovedena je u pitanje sigurnost čuvanja i zaštite posebno od nasrtaja pojedinaca, kriminalaca a osobito od organizovanih većih grupa. Na sastanku NŠ komande 5.VO sa NŠ RŠTO iznesen je i njihov zahtev za boljim obezbeđenjem i smeštajem u organizaciji JNA.

4.- U vojnim kompleksima na teritoriji 5. VO, preraspodelom skladišnog i kasarnskog prostora, moguće je, u okvirima zona odgovornosti korpusa, obezbediti potreban prostor za smeštaj i uskladištenje celokupnog naoružanja i municije TO, čime bi se obezbedilo njihovo sigurno čuvanje uz neznatno povećanje ljudstva za stražarsko obezbeđenje.

Na bazi ovakvih procena, a po prijemu Naredenja Načelnika GŠ OS SFRJ str. pov. br. 19-1 od 14.05.1990. god. odmah smo pristupili realizaciji istog i obezbedili:

a) u SR Hrvatskoj prihvati i smeštaj celokupnog naoružanja i municije TO u zoni odgovornosti 5. VO, osim naoružanja i municije jednog (1) voda TO u RO "MEGA" Zagreb, zbog odluke Radničkog saveta iste, a u saglasnosti sa RŠTO SRH da radna organizacija obezbedi čuvanje i fizičko obezbeđenje u skladu sa odredbama PS OS.

b) u Republici Sloveniji, naoružanje i municija nisu preuzeti iz (dvanaest) 12 OpŠTO, bataljona TO Kočevska reka i bataljona TO Kranj (oružje kod vojnih obveznika). Ukupno nije preuzeto 14.420 komada pešadijskog naoružanja i 115 tona municije, nakon intervencije Predsedništva Rep. Slovenije.

Dana 19.05.1990. god., komandant TO Slovenije izdao je naređenje da se objekti u kojima se čuva ovo naoružanje obezbedi fizičkim obezbeđenjem u duhu PS OS, što su ŠTO i realizovali, a kontrola RŠTO Slovenije i ustanovila 20.05.1990. god.

Pošto se ovo obezbeđenje realizuje mirnodopskim sastavom, problem je ovakvog rešenja za duži period sem u Kočevskoj reci.

Izveštaj po Naredenju str. pov. br. 19-1 od 14.05.1990. god dostavićemo u naredenom roku.



NAČELNIK ŠTABA
General potpukovnik
Andrija Rašeta.

Konstituirajuća sjednica novog, demokratski izabranoga, višestranačkog Sabora SRH održana je 30. svibnja 1990. godine. Za predsjednika Predsjedništva SRH izabran je Franjo Tuđman, Žarko Domljan izabran je za predsjednika Sabora SRH, Stjepan Mesić za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora SRH (zapravo, predsjednik Vlade SRH), a HDZ je preuzeo vlast i postao vodeća stranka u državi. Ne prihvaćajući demokratske promjene, spomenutu konstituirajuću sjednicu bojkotirala je stranka Srba u Hrvatskoj – Srpska demokratska stranka (SDS). Njezino vodstvo insceniralo je napad na svojega aktivista u Benkovcu Miroslava Mlinara (predsjednika mjesnog ogranka SDS-a) i prikazalo ga kao “ružan, bezdušan, ustaški čin” (*Politika* – novine u Srbiji, 21. 5. 1990.), da bi potom “slučaj Mlinar” iskoristilo kao razlog za suspenziju odnosa sa Saborom SRH.

Usprkos zaoštavanju međunacionalnih odnosa i ozbiljnom narušavanju javnog reda i mira, dotadašnje republičko vodstvo omogućilo je da se proces demokratizacije i promjene vlasti u Hrvatskoj provede na miran, demokratski način. Civiliziranom primopredajom vlasti s dotadašnjim predsjednikom Ivom Latinom, sukladno rezultatima izbora, F. Tuđman postao je prvi demokratski izabran predsjednik Predsjedništva SRH, zapravo, prvi predsjednik suvremene, demokratske Hrvatske.

The constituent assembly of the new democratically elected multiparty Parliament (*Sabor*) of the Socialist Republic of Croatia was held on 30 May 1990. Franjo Tuđman was elected President of the Presidency of SR Croatia; Žarko Domljan was elected Speaker and Stjepan Mesić President of the Executive Council of the Parliament of SR Croatia (i.e., Prime Minister). The HDZ assumed power and became the leading party in the country. Refusing to accept democratic changes, the party of the Serbs in Croatia – the Serbian Democratic Party (SDS) – boycotted the assembly. Its leadership staged an attack on their own activist in Benkovac Miroslav Mlinar (president of the local SDS chapter), presented it as an “ugly, callous, *ustaše* act” (*Politika*, Belgrade daily, 21 May 1990), and used the “Mlinar case” as a reason for suspending its relations with the Parliament of the SR Croatia.

In spite of deteriorating interethnic relations and serious disturbance of public order, the previous leadership of the Republic ensured a peaceful and democratic implementation of the process of democratization and change of power in Croatia. After a civilized transfer of power with the former President Ivo Latin and in accordance with election results Franjo Tuđman became the first democratically elected President of the Presidency of SR Croatia – as a matter of fact, the first President of modern, democratic Croatia.



Konstituirajuća sjednica višestranačkog Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, 30. svibnja 1990. (autor fotografije: N. Oršolić)
Constituent assembly of the multi-party Parliament of the Socialist Republic of Croatia, 30 May 1990 (photograph by N. Oršolić)



Slijeva, u prvom redu: prazno mjesto, predviđeno za predstavnika pravoslavne vjerske zajednice, preosveštenog gospodina Jovana Pavlovića – metropolita zagrebačko-ljubljanskog, koji nije došao; Slavko Goldstein – dugogodišnji predsjednik Židovske općine u Zagrebu; Šefko Omerbašić – glavni imam za Hrvatsku i Sloveniju i predsjednik mešihata Hrvatske i Slovenije; kardinal Franjo Kuharić – nadbiskup zagrebački i metropolit, Franjo Tuđman – novi predsjednik RH (autor fotografije: N. Oršolić).

From the left, first row: empty seat intended for the representative of the Orthodox religious community, Episcopo Jovan Pavlović, Metropolitan of Zagreb and Ljubljana, who did not attend; Slavko Goldstein, long-time President of the Jewish Community in Zagreb; Šefko Omerbašić, Chief Imam for Croatia and Slovenia, and President of the Meshihat of Croatia and Slovenia; Cardinal Franjo Kuharić, Archbishop of Zagreb and Metropolitan; Franjo Tuđman, the new President of the Republic of Croatia (photograph by N. Oršolić)

Dotadašnji predsjednik Predsjedništva SRH Ivo Latin čestita novom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu (autor fotografije: D. Havranek).
The former President of the Presidency of the Socialist Republic of Croatia Ivo Latin congratulates the new President, Dr Franjo Tuđman (photograph by D. Havranek)

Kardinal Franjo Kuharić i dr. Franjo Tuđman (autor fotografije: D. Havranek).
Cardinal Franjo Kuharić and Dr Franjo Tuđman (photograph by D. Havranek).



PREDSEDNIK SABORA SRH

Dr. Žarko
Domljan



PREDSEDNIK IZVRŠNOG VDEČA

Mr. Stjepan
Mesić



PREDSEDNIK PREDSEDNIŠTVA SRH



Dr. Franjo Tuđman

**POSEBNO
IZDANJE**

**Večernji
list**



5

GOD. XXXIV
ČETVRTAK
ZAGREB, 31. V. 1990.

NEZAVISNE NOVINE

U hrvatskoj Sabornici počeo
je mandat zastupnicima koji
su izabrani na prvim poslije-
ratnim višestranačkim demo-
kratskim izborima

UTEMELJEN NOVI SABOR



Na prepunom Trgu Republike u Zagrebu proslavljen je, u povodu saziva novog Sabora i državnog vrhovništva, Dan hrvatske državnosti. Proslavi, na kojoj su održani govori i kulturno-zabavni program, prisustvovao je i pretezan broj novih zastupnika

Trg prepun Zagrepčana i gostiju Snimio J. Bistrčić

Protuustavno djelovanje i oružana pobuna djela Srba u Hrvatskoj

Već u lipnju 1990. započeo je proces protuustavnog djelovanja i prekrajanja teritorijalno-administrativnog ustrojstva SR Hrvatske, koji su radi promjene granica pokrenuli pobunjeni Srbi u Hrvatskoj. Skupština općine Knin 27. lipnja 1990. donijela je "Odluku o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like". Ta je Zajednica bila preteča budućih "srpskih autonomnih oblasti (SAO)" u Hrvatskoj: "SAO Krajina" (Knin, 21. prosinca 1990.), "SAO Zapadna Slavonija" (12. kolovoza 1991.) i "Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem" (Beli Manastir, 25. rujna 1991.). Odlukama svojih "skupština", spomenute oblasti ujedinjit će se u "Republiku Srpsku Krajinu" (Knin, 19. prosinca 1991.). Dakako, Ustavni sud RH poništio je sve odluke vodstva pobunjenih Srba koje nisu bile u skladu s hrvatskim *Ustavom*, a koje su donesene s namjerom ugrožavanja cjelovitosti i suvereniteta RH.

Demokratske promjene podrazumijevale su i zamjenu naziva državnih tijela, dužnosti i znakovlja koji su bili odraz staroga ideologijskog, komunističkog jednogumlja, s nazivima koji su primjereniji demokratskom i suvremenijem obliku državnoga ustroja. Zbog toga je Sabor SRH 25. srpnja 1990. usvojio amandmane na Ustav SRH, kojima je iz naziva države uklonjen pridjev "socijalistička", a utvrđeni su novi ("povijesni") hrvatski grb i zastava. Uz promjenu naziva državnih dužnosti (predsjednik Predsjedništva postao je predsjednik, Izvršno vijeće Sabora – Vlada RH, republički sekretar – ministar), odlučeno je da se pristupi donošenju Ustava Republike Hrvatske.

The Unconstitutional Activity and Armed Insurgency of Part of the Serbs in Croatia

The insurgent Serbs in Croatia set in motion the process of unconstitutional activity and redrawing of the territorial-administrative boundaries of Croatia already in June 1990. On 27 June 1990 the assembly of the municipality of Knin enacted the "Decision on the foundation and constitution of the Association of Municipalities of Northern Dalmatia and Lika". The Association was the forerunner of the future "Serbian autonomous regions" (SAOs) in Croatia: "SAO" Krajina (Knin, 21 December 1990), "SAO" Western Slavonia (13 August 1991) and "SAO" Slavonia, Baranja and Western Sirmium (Beli Manastir, 25 September 1991). Of course, the Constitutional Court of the Republic of Croatia annulled all the decisions of the leadership of the Serbian insurgents which did not conform with the Croatian Constitution and which were enacted with the intention to jeopardize the integrity and sovereignty of the Republic of Croatia.

The democratic changes also implied amending the names of government bodies, offices and symbols reflecting the previous ideological, communist totalitarian climate, and introducing names and titles more suitable for the democratic and modern government structure. Accordingly, on 25 July 1990 the Parliament of the SR of Croatia adopted a number of amendments to the Constitution of the SR of Croatia: the adjective "socialist" was removed from the name of the state, and the new (historical) coat of arms and flag defined. The names of several offices were changed: the former president of the presidency became President, the executive council of the Parliament became the Government of Croatia, and republican secretaries became ministers. It was also decided to start the process of adoption of the new Constitution of the Republic of Croatia.



Zvijezda petokraka službeno je zamijenjena hrvatskim povijesnim grbom; ispred zgrade Hrvatskog sabora na Trgu sv. Marka u Zagrebu, 25. srpnja 1990. (autor fotografije: Renato Brandolica).

The five-pointed red star was officially replaced by the historical Croatian coat of arms; in front of the building of the Croatian Parliament in St. Mark's Square, Zagreb, 25 July 1990 (photograph by Renato Brandolica)





Istoga dana, "Srpsko nacionalno vijeće", osnovano na "Srpskom saboru" u Srbu u Hrvatskoj kao njegovo "izvršno tijelo", usvojilo je "Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj". Tom prilikom najavljeno je "plebiscitarno izjašnjavanje srpskog naroda o svim pitanjima bitnim za njegov položaj u Hrvatskoj i Jugoslaviji". Kasnije je određeno da se "izjašnjavanje (plebiscit) srpskog naroda u Republici Hrvatskoj o srpskoj autonomiji" provede od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine. Vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj tvrdilo je da se "odcjepljuju narodi, a ne države". Nasuprot tome, hrvatsko stajalište bilo je da samoodređenje pripada republikama, a ne etničkim skupinama i da su republičke granice državne, odnosno međunarodne, te da slijedom toga Srbi u Hrvatskoj nemaju pravo na odcjepljenje. Uporište za takav zaključak pružao je članak 5 Ustava SRH iz 1974. prema kojemu se "granice SR Hrvatske mogu mijenjati samo na osnovi odluke Sabora SR Hrvatske". U prilog hrvatskome stajalištu govori i Mišljenje (br. 2) međunarodne Arbitražne komisije pri Konferenciji o Jugoslaviji u Haagu, od 11. siječnja 1992., koja je ustanovila "da bez obzira na okolnosti pravo na samoodređenje ne može polučiti promjenu granica koje postoje u trenutku neovisnosti (*uti possidetis juris*), osim u slučaju suprotnoga sporazuma država u pitanju". Namjera provedbe spomenutoga izjašnjavanja, zapravo referenduma, zaoštrila je političku situaciju u Hrvatskoj.

Uoči najavljenog referenduma "o srpskoj autonomiji", u govoru na tradicionalnom viteškom natjecanju – Sinjskoj alci – 5. kolovoza 1990. predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman pozvao je Srbe u Hrvatskoj "da na demokratski način riješe sve pretpostavke mirnoga suživota s Hrvatima". Potom je 9. kolovoza 1990., u intervjuu za TV Sloveniju o događajima u Kninu, predsjednik F. Tuđman ocijenio da se ne radi o demokratskim kretanjima srpskog naroda u Hrvatskoj, jer 11 općina u kojima je došlo do

On the same day, the "Serbian national council" founded by the "Serbian diet" in Srb (in Croatia) as the "diet's" executive body, adopted the "Declaration on the sovereignty and autonomy of the Serbs in Croatia". A "plebiscitary expression of the opinion of the Serbian people regarding all issues essential for its position in Croatia and Yugoslavia" was also announced. The date for this "plebiscite of the Serbian people in the Republic of Croatia on Serbian autonomy" was later set on 19 August to 2 September 1990. The leadership of the insurgent Serbs in Croatia claimed that "people rather than states secede". On the contrary, the Croatian position was that republics and not ethnic groups were entitled to self-determination, and that the borders of the republics are state and, therefore, international borders; accordingly, the Serbs in Croatia had no right to secession. Such a conclusion was based on Article 5 of the 1974 Constitution of the Republic of Croatia according to which the "borders of the Socialist Republic of Croatia could only be changed by decision of the Parliament of the Socialist Republic of Croatia". The Croatian position was also supported by Opinion No. 2 of the International Arbitration Commission of the Conference on the former Yugoslavia of 11 January 1992 which established that, whatever the circumstances, the right to self-determination must not involve changes to existing frontiers at the time of independence (*uti possidetis iuris*) except where the states concerned agree otherwise. The intention to carry out what was practically a referendum brought the political situation in Croatia to a head.

On the eve of the announced referendum on "Serbian autonomy", in his speech at the traditional ring-tilting tournament (*Sinjska alka*) the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman appealed to the Serbs in Croatia "to resolve all prerequisites for a peaceful coexistence with the Croats in a democratic way". Somewhat later on, on 9 August 1990, in an interview for TV Slovenia on developments in Knin, President Tuđman stated that they were not an expression

pobune Srba čine samo 26% srpskog pučanstva u Hrvatskoj, a u njima živi i 22% Hrvata. Pritom je naglasio da će Hrvatska Srbima “osigurati sva građanska i nacionalna prava koja se mogu osigurati u bilo kojoj slobodnoj demokratskoj zajednici”, a da će se i “Srbi morati pomiriti s tim da je Republika Hrvatska suverena država hrvatskoga naroda”.

Hrvatsko vodstvo iznimno je zabrinulo ugrožavanje javnog reda i mira te nepoštivanje Ustava i zakona u dijelovima Hrvatske gdje je srpsko pučanstvo bilo u većini. Posebice zbog upitne odanosti dijela tadašnjih policajaca (“milicionera”) legalno izabranoj hrvatskoj vlasti. Naime, prema službenim podacima u “Sekretarijatu unutrašnjih poslova SRH” 1984. bilo je zaposleno manje od 50% Hrvata; odnosno čak 49,9% zaposlenih bile su osobe srpske nacionalnosti (u pojedinim – “delikatnim” – službama taj je postotak bio i veći). Nacionalna struktura u Ministarstvu unutarnjih poslova (MUP) RH nije se značajnije promijenila do sredine 1990. (krajem rujna 1990. bilo je 50,3% Hrvata, 30,1% Srba i 15,6% Jugoslavena te 4% ostalih), iako je udio Srba u ukupnom broju stanovnika Hrvatske tada iznosio oko 12%, a Hrvata oko 78%. Stoga je hrvatsko vodstvo odlučilo povećati broj policajaca u Hrvatskoj, da bi se nacionalna struktura u MUP-u RH dovela u sklad sa strukturom stanovništva Hrvatske, te da bi se za potrebe obrane Hrvatske ustrojio i naoružao što veći broj ljudi koji su priznavali legalno izabranu hrvatsku vlast. Realizaciju takve odluke trebalo je provesti u skladu s postojećim saveznm i republičkim zakonima, uzimajući u obzir da bi otpuštanje “viška” djelatnoga osoblja srpske nacionalnosti srpskim ekstremistima moglo poslužiti kao povod za sukobe. Uporište za povećanje policijskih snaga pružao je članak 25 Zakona o unutarnjim poslovima, koji je u slučaju procjene da se društvena situacija ili političko stanje pogoršalo dopuštao formiranje novih postrojbi za posebne namjene. Tako je, u skladu s potrebom ustrojavanja i naoružavanja

of democratic trends among the Serbian people in Croatia because the eleven municipalities involved in the insurgency only accounted for 26% of the Serbian population in Croatia and, moreover, also had 22% Croats. He also stressed that Croatia would grant the Serbs “all civil and ethnic rights that can be guaranteed in any free democratic community” and that “the Serbs will have to accept the fact that the Republic of Croatia is the sovereign state of the Croatian people”.

The Croatian leadership became increasingly concerned by the disturbance of public order and the disregard of the Constitution and of the law in parts of Croatia with a majority Serbian population, especially because of the questionable loyalty of part of the police (militia) to the lawfully elected Croatian authorities. That is, according to official records in 1984 less than 50% of the employees of the “Secretariat of internal affairs of the SR of Croatia” employed were Croats; as many as 49.9% were Serbs (in some “delicate” services the percentage was even higher). The ethnic structure of the Ministry of the Interior (MUP) of the Republic of Croatia did not change to a significant extent until mid-1990: 50.3% were Croats (30.1% were Serbs, 15.6% Yugoslavs and 4% others) in late September 1990, although at the time Croatia had about 12% Serbs and about 78% Croats. Because of that the Croatian leadership decided to increase the police force in Croatia in order to bring the ethnic structure in the Croatian MUP in line with the structure of Croatia’s population, and in order to enrol and arm as many people as possible willing to recognize the legally elected Croatian authorities. Of course, such a decision had to be enforced in accordance with existing federal and republican laws, taking due account of the fact that the layoff of “surplus” Serbian policemen could be used by Serbian extremists as a pretext for conflicts. The increase of the number of policemen was provided for by Article 25 of the Internal Affairs Act, which permitted the formation of new, special units in situations involving the deterioration of the social situation

većeg broja ljudi spremnih za obranu Hrvatske, 5. kolovoza 1990. započeo prvi dvomjesečni Tečaj za obuku novih policijskih službenika, nazvan "Prvi hrvatski redarstvenik". Na tečaj je primljeno oko 1700 kandidata, od kojih je formirana brigada policije. To je bila prva oružana postrojba u MUP-u RH, na koju je hrvatska vlast mogla u potpunosti računati u sukobu sa srpskim teroristima. Dragovoljcima s tečaja, koji su zadovoljili visoke psihofizičke kriterije, popunjena je 7. rujna 1990. Antiteroristička jedinica Lučko, a potom i druge elitne hrvatske postrojbe u sastavu MUP-a RH i Zbora narodne garde (ZNG). Zato se može reći da su "prvi hrvatski redarstvenici" bili jezgra iz koje se razvila hrvatska oružana sila u Domovinskom ratu. Dakako, u obrani Hrvatske sudjelovali su i policajci koji su ostali lojalni MUP-u RH.

Pojava naoružanih građana srpske narodnosti uoči nelegalnog "referenduma o srpskoj autonomiji", navela je Ministarstvo unutarnjih poslova RH da preuzme oružje namijenjeno pričuvnom sastavu MUP-a RH u policijskim postajama u Dalmaciji i Lici. Točnije, na području na kojem se, uz podršku srbijanskih državnih službi i JNA, pripremala oružana pobuna Srba. Srpskim ekstremistima to je poslužilo kao neposredan povod za proglašenje "ratnog stanja". Tako su 17. kolovoza 1990. naoružani pobunjenici zaposjeli prometnice na kninskom području, a balvanima i kamenjem zapriječili glavne prometnice iz unutrašnjosti Hrvatske prema Dalmaciji. Pokušaj hrvatske policije da uspostavi red i osigura mir na tom području spriječila je JNA. Potom su srpski ekstremisti u večernjim satima 20. kolovoza 1990. kod Civljana (između Sinja i Knina) zapucali iz pješačkoga naoružanja na hrvatsku policiju, koja je došla ukloniti barikadu. Tzv. Balvan revolucija početak je oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti. Njezin krajnji cilj bilo je pripajanje dijela teritorija Republike Hrvatske

or of political conditions. Accordingly, in line with the need to arm a greater number of people ready to defend Croatia, the first two-month course for the training of new police officers, called "The first Croatian policeman", started on 5 August 1990. About 1,700 candidates were enrolled, and a police brigade formed. That was the first armed unit of the Croatian MUP on which the Croatian authorities could fully count in confrontations with Serbian extremists. Selected course trainees who met high mental and physical criteria replenished on 7 September 1990 the Lučko Anti-terrorist unit and, later on, other elite Croatian MUP and National Guard Corps (ZNG) units. Thus, the "First Croatian Policeman" was the core from which the Croatian armed forces were developed during the Homeland War. Of course, the policemen who had remained loyal to the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia also took part in the defence of Croatia.

Because of the appearance of armed Croatian Serbs on the eve of the illegal "referendum on Serbian autonomy" the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia decided to seize the weapons intended for the MUP reserve in the police stations in Dalmatia and Lika – actually, the very area where the armed insurgency of the Serbs was being prepared with the support of Serbian state services and the JNA. The Serbian extremists used this decision as a direct motive for proclaiming a "state of war". Thus, on 17 August 1990 armed insurgents blocked the main road and rail routes from the interior of Croatia to Dalmatia with logs and boulders. The attempt of the Croatian police to establish law and order in the area was prevented by the JNA. After that, in the evening hours of 20 August 1990, at Civljani (between Sinj and Knin) Serbian extremists opened fire from infantry weapons on Croatian police officers who had come to remove the barricade. The so-called "log revolution" marked the beginning of the armed insurgency of part of the Serbs in Croatia against the democratically elected Croatian authorities.

Republici Srbiji i stvaranje jedinstvene srpske države, što se moglo postići jedino agresijom Srbije i JNA na Republiku Hrvatsku.

U kolovozu i rujnu 1990. pobuna Srba proširila se i na druge dijelove Hrvatske. Prema dostupnim podacima, na području Karlovačke županije već 18. kolovoza 1990. ubijena je osoba srpske narodnosti (M.B.); počinitelj ubojstva je njegov sunarodnjak (M.G.), s namjerom da ubojstvo prikaže kao zločin Hrvata te tako uznemiri srpsko stanovništvo i motivira ga na pobunu protiv hrvatske vlasti (Ivan Strižić, *Bitka za Slunj*, Slunj-Zagreb, 2007., 131-132). Zbog potrebe opremanja pričuvnoga sastava policije, ali i radi boljega nadzora nad oružjem, MUP RH je 28. rujna 1990. odlučio iz policijskih postaja povući 60% naoružanja pričuvnog sastava policije. Tome se usprotivilo srpsko stanovništvo, pa je u Petrinji, Glini, Dvoru na Uni, Obrovcu i Donjem Lapcu došlo do nemira i napada ekstremnih Srba na policijske postaje. Prilikom uspostave javnoga reda i mira na Banovini u noći 28./29. rujna vatrenim oružjem ranjen je hrvatski policajac.

Istodobno, posebno su pojačana teroristička djelovanja srpskih ekstremista i terorista, među kojima su bile i osobe ubačene iz Srbije. U gotovo svim mjesnim zajednicama s većinskim srpskim pučanstvom ("u Kninskoj krajini, Lici, te na Kordunu i Baniji") zabilježeni su primjeri ponašanja s elementima oružane pobune, radnji koje imaju sva obilježja teških kaznenih djela – krađa, razbojstava, ugrožavanja sigurnosti, pa sve do terorističkih akata (diverzije na gospodarske objekte i cjelokupnu infrastrukturu, posebice ugrožavanje sigurnosti prometa miniranjem prometnica, krađa oružja iz skladišta JNA, oružani napadi na hrvatske policajce i civile, presretanje vozila te zadržavanje i zlostavljanje građana, itd.). Pritom su u studenom 1990. kod Obrovca srpski teroristi ubili i vlastitog sunarodnjaka, policajca koji se nakon početka oružane pobune iz Biograda, gdje je bio na dužnosti, vratio "među svoje" – u SUP Benkovac, u, nedugo potom,

Its ultimate objective was the annexation of part of Croatian territory to the Republic of Serbia and the creation of an integral Serbian state, and that could only be achieved by the aggression of Serbia and the JNA on the Republic of Croatia.

In August and September 1990 the Serbian insurgency spread to other parts of Croatia. According to available information, a person of Serbian nationality (M.B.) was killed in Karlovac County on 18 August 1990. He was murdered by his compatriot (M.G.), who wanted to misrepresent it as a Croatian crime and thus alarm the Serbian population and motivate it for insurgency against Croatian authorities (Ivan Strižić, *The Battle for Slunj*, Slunj-Zagreb, 2007, 131-132). In order to arm the police reserve but also in order to gain better control of weapons, on 28 September 1990 the MUP decided to pull out 60% of the weapons of the police reserve units from police stations. The Serbian population opposed the move, and extremist Serbs rioted and attacked police stations in Petrinja, Glina, Dvor na Uni, Obrovac and Donji Lapac. In the night of 28/29 September one Croatian policeman suffered a firearm wound as police endeavoured to establish law and order in Banovina.

At the same time, there was a particular increase of the number of terrorist actions by Serbian extremists and terrorists, including persons infiltrated from Serbia. Behaviour involving elements of armed insurgency, and actions which could be characterized as felonies – theft, robbery, threats to security, terrorist acts proper (sabotage of industrial plants and infrastructural facilities, mining of roads and rail links, stealing of weapons from JNA warehouses, armed attacks on Croatian policemen and civilians, interception of vehicles and mistreatment of citizens) – took place in almost every community with a majority Serbian population (Knin, Lika, Kordun and Banija). In November 1990 Serbian terrorists even killed near Obrovac one of their own compatriots, a policeman who had returned from Biograd, where he was on duty, to the Benkovac police station, i.e.,

samoproglašenu “Srpsku autonomnu oblast Krajina”. To je područje već tada “*de facto*” bilo izvan kontrole MUP-a Republike Hrvatske i hrvatske vlasti. Zatim je u Dvoru na Uni (29. studenoga 1990.) uhićeno nekoliko osoba iz Srbije, koje su naoružane obilazile Hrvatsku radi osnivanja “Ratnoga savjeta” Srba u Hrvatskoj. Spomenute radnje poticalo je srbijansko vodstvo, a za njihovu organizaciju i provedbu bile su zadužene srbijanske službe.

I u takvim okolnostima Sabor RH donosio je odluke koje su svim građanima RH jamčile ravnopravnost. Tako je na izvanrednoj sjednici Sabora 24. kolovoza 1990. donesena “Rezolucija o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Hrvatskoj”. Rezolucijom je javno istaknuta namjera Sabora RH da “ustavni poredak i zakone Republike Hrvatske zaštititi svim sredstvima pravne države”, ali i odlučnost “u nakani da svim građanima koji žive u Hrvatskoj jamči sva ljudska, politička i nacionalna prava”. U tom cilju pozvani su “Europski parlament i druge kvalificirane, javne i privatne organizacije koje istražuju i nadziru stanje ljudskih, političkih, nacionalnih i etničkih prava u svijetu, da u Hrvatsku upute svoje promatrače ili izaslanike, kako bi se na licu mjesta, slobodno i neometano upoznali sa stanjem navedenih prava u Hrvatskoj, a osobito srpskog i hrvatskog stanovništva u mjestima u kojima je došlo do pobune”. Radi pokušaja smirivanja situacije i postizanja hrvatsko-srpskog dogovora, krajem kolovoza i početkom rujna predstavnici hrvatske vlasti i HDZ-a održali su sastanke s predstavnicima SDS-a. Između ostaloga, tema je bila definiranje kulturne autonomije Srba u Hrvatskoj. S tim ciljem, 24. listopada 1990. sastala se mješovita hrvatsko-srpska “Radna grupa Sabora za izradu projekta o kulturnoj autonomiji Srba u Hrvatskoj”. Međutim, SDS je tu grupu proglasio “nelegitimnom”, smatrajući Srpsko nacionalno vijeće isključivim pregovaračem s državnim tijelima i institucijama Hrvatske.

“to his comrades-in-arms” in, soon afterwards, the self-styled SAO Krajina. At the time the MUP and Croatian authorities did not *de facto* control the area. At Dvor na Uni the Croatian police arrested on 29 November 1990 several armed persons from Serbia who prowled Croatia in order to set up a “War Council” of the Serbs in Croatia. Obviously, all these actions were promoted by the Serbian leadership, and organized and implemented by Serbian services.

In spite of such circumstances, the Parliament of the Republic of Croatia enacted decisions guaranteeing equality to all the citizens of Croatia. Thus, at its extraordinary session on 24 August 1990 the Parliament adopted the “Resolution on the protection of the constitutional order and ethnic rights in Croatia”. It clearly highlighted the intention of the Croatian Parliament “to protect the constitutional order and the laws of the Republic of Croatia with all means of a law-governed state”, but also its determined “intention to guarantee all human, political and ethnic rights”. For that purpose, “the European Parliament and other qualified public and private organizations studying and monitoring the condition of human, political and ethnic rights worldwide were invited to send their monitors or envoys in order to verify on the spot, freely and without any hindrance, the condition of such rights in Croatia, especially with regard to the Serbian and Croatian population in areas involved in the insurgency”. In an attempt to defuse the situation and achieve a Croato-Serbian agreement, in late August and early September the representatives of Croatian authorities and of the HDZ organized a number of meetings with the representatives of the Serbian Democratic Party (SDS). One of the topics was the definition of the cultural autonomy of the Serbs in Croatia. With that objective in mind the mixed Croato-Serbian “Parliamentary working group for the project of Serbian cultural autonomy in Croatia” met on 24 October 1990. However, the SDS turned the group down as “illegitimate”, considering the Serbian National Council to be the exclusive

U tom je razdoblju srbijansko vodstvo već napustilo ideju očuvanja Jugoslavije, a velikosrpski ideolozi odredili su granice buduće Srbije, u kojoj bi živjeli svi Srbi s prostora bivše Jugoslavije. U svoj dnevnik Borisav Jović je nakon razgovora s jednim od najvažnijih ideologa novoga pokušaja stvaranja “velike Srbije”, Dobricom Ćosićem, 11. rujna 1990. zapisao: “Nema više ni jednog ozbiljnog razloga za postojanje Jugoslavije. (...) Dakle, nema sile koja nas može ujediniti. U tim okolnostima ostalo je otvoreno pitanje sudbine Srba i Srbije u raspadu Jugoslavije kao glavno političko pitanje. Bar za nas. Zato se on (D. Ćosić, op. a.) ne želi baviti pitanjem borbe za vlast u Srbiji, nego borbe za državu Srba, koja bi trebalo, u raspodeli teritorije sa Hrvatskom, da obuhvati toliko Hrvata u Srbiji, koliko bi Srba ostalo u Hrvatskoj. U tom smislu ostvaruje blisku saradnju sa srpskim strankama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Lično je uticao na Jovana Raškovića da osnuje Srpsku demokratsku stranku (u Hrvatskoj, op. a.) (...) Sada se radi etnička karta srpskoga prostora, naročito u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj da se jasno prikaže teritorija gde su Srbi u većini; od Šibenika, preko Like, Bosanske krajine, pored Save do Bijeljine svuda su Srbi u većini. U centru Bosne su Muslimani. Srbi presijecaju i Sandžak pored Drine, pa se Muslimani ne mogu ujediniti. To je budući prostor Srbije.” (citat iz knjige B. Jovića, *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995., str. 193) Tijek događaja, posebice brutalna srpska agresija na Hrvatsku 1991., potvrđuje da hrvatska vlast nije pristala na raspodjelu teritorija sa Srbijom.

negotiator with Croatian government bodies and institutions.

At the time the Serbian leadership had already abandoned the idea of preserving Yugoslavia, and the Greater Serbian ideologists determined the border of future Serbia in which all the Serbs in the territory of the former Yugoslavia would live. After talking to one of the most important ideologues of the new attempt at creating “Greater Serbia”, Dobrica Ćosić, Borisav Jović noted in his diary: “There is no longer any serious reason for the existence of Yugoslavia (...) Therefore, there is no force that can unite us. Such circumstances leave open the question of the destiny of the Serbs and of Serbia in the collapse of Yugoslavia as the main political issue. At least for us. That is why he [D. Ćosić] does not want to deal with the power struggle in Serbia but rather with the struggle for the state of the Serbs which should include, in the distribution of territory with Croatia, a number Croats in Serbia matching the number of Serbs left in Croatia. In this sense he is closely cooperating with Serbian parties in Croatia, Bosnia and Herzegovina and Croatia. He has personally urged Jovan Rašković to found the Serbian Democratic Party [in Croatia]. (...) An ethnic map of the Serbian space is being drawn up, especially in Bosnia and Herzegovina and Croatia, in order to clearly identify the territory where the Serb are in the majority: the Serbs are the majority from Šibenik, across Lika, Bosanska Krajina, and along the Sava to Bijeljina. The Muslims are in the centre of Bosnia. The Serbs cut across Sandžak along the Drina, and the Muslims cannot unite. That is the future space of Serbia” (from B. Jović, *The Last Days of the SFRY: Excerpts from the Diary*; Belgrade, 1995, p. 193). The course of events, and especially the brutal Serbian aggression against Croatia in 1991, confirm that Croatian authorities did not agree to a partition of territory with Serbia.



Suvenir iz “Krajine”; balvan s datumom koji su pobunjeni Srbi slavili kao “dan ustanka Srba u Hrvatskoj”.
Souvenir from the “Krajina”; log with the date celebrated by the rebel Serbs as the “day of uprising of the Serbs in Croatia”.

Srbijansko vodstvo je, koristeći dominaciju u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ, i samo poduzimalo kriminalne aktivnosti na štetu drugih republika, posebice u finansijskom sektoru. Primjerice, zaduživši se 28. prosinca 1990. kod Narodne banke Srbije za više od 18,2 milijardi dinara (tadašnjih oko 1,4 milijardi USD), SR Srbija je “gusarski” upala u monetarni sustav Jugoslavije i srušila njezinu jedinstvenu finansijsku politiku (zapravo je izvršila finansijski državni udar).

Zbog narušenoga javnog reda i mira u većem obimu na područjima Republike Hrvatske nastanjenim pretežito srpskim stanovništvom, koje je prijetilo otvorenom pobunom Srba u Hrvatskoj, uz obuku novih hrvatskih policajaca, u MUP-u RH započelo je ustrojavanje novih postrojbi za posebne namjene, jačine bojni (“bataljuna”). Nakon što je početkom rujna 1990. popunjena Antiteroristička jedinica (ATJ) Lučko, u listopadu su ustrojene “jedinice za posebne namjene (zadatke)” Tuškanac, Rakitje i Valbandon (Pula), u studenom Kumrovec, u prosincu 1990. Pionirski grad (Dubrava), u veljači 1991. ATJ Sljeme, te u travnju 1991. Vinica (Ivanec) i Erdut.

Uz to, u svakoj policijskoj upravi (PU) utemeljene su Posebne jedinice policije (PJP), kao redovne jedinice sa stalnim sastavom (od 100 do 150 djelatnih pripadnika). Njihova namjena, organizacija, oprema i osposobljavanje određeni su 5. ožujka 1991. posebnom “Uputom” ministra unutarnjih poslova. Sredinom studenoga 1991. te su jedinice preustrojene u Specijalne jedinice policije (SJP). Svaka PJP/SJP trebala je imati pričuvni sastav, jednako brojan kao i “aktivni” sastav te jedinice.

Taking advantage of its domination in the collective SFRY Presidency, the Serbian leadership itself engaged in criminal actions at the expense of the other republics, especially in the financial sector. Thus, by borrowing, on 28 December 1990, 18.2 billion dinars (then about USD 1.4 billion) from the National Bank of Serbia, the Socialist Republic of Serbia actually carried out a “pirate” attack on the Yugoslav monetary system and brought down its integral financial policy in what actually amounted to a financial coup d’état.

Because of substantial threats to public law and order in areas of the Republic of Croatia with a predominant Serbian population, and of the danger of an open insurgency of the Serbs in Croatia, the MUP started forming new, battalion-strength special units. After the Lučko Antiterrorist Unit (ATJ) was brought to full complement, special purpose units were established in October in Tuškanac (Zagreb), Rakitje (near Zagreb) and Valdobon (Pula). Additional units were formed in Kumrovec in November 1990, Pionirski Grad (Dubrava) in December, ATJ Sljeme in February 1991, and Vinica (Ivanec) and Erdut in April 1991.

Additionally, special police units – regular formations with a full complement of 100 to 150 active members – were established within each police administration. Their purpose, organization, equipment and training were specified in the Special Instruction of the Minister of the Interior on 5 March 1991. In mid-1991 the units were reorganized into special police units. Every unit had a reserve complement of the same size in terms of personnel.



Prvi hrvatski redarstvenici postrojeni prilikom posjeta predsjednika RH dr. Franje Tuđmana, 8. kolovoza 1990.
The first Croatian policemen lined up on the occasion of the visit of the President of the Republic of Croatia Dr Franjo Tuđman, 8 August 1990

Proglasenje novoga hrvatskog Ustava (22. prosinca 1990.)

Vrhunac dotadašnjeg protuustavnoga djelovanja pobunjenih Srba u Hrvatskoj bilo je proglašenje “Srpske autonomne oblasti Krajina” (21. prosinca 1990.), s Kninom kao “sjedištem najviših organa SAO Krajine i njezinim glavnim gradom”. “SAO Krajina” obuhvatila je općine sa znatnim udjelom građana srpske narodnosti u Dalmaciji i Lici te na Banovini i Kordunu. Sadržaj “Statuta SAO Krajine” pokazuje da je u slučaju preustroja SFRJ u savez suverenih država ili osamostaljenja RH, vodstvo pobunjenih Srba u RH namjeravalo “Krajinu” pripojiti Srbiji, smatrajući je “historijskim i etničkim srpskim prostorom”.

U okolnostima takvoga političkog i terorističkog djelovanja srpskih ekstremista, Sabor RH je uoči Božića, 22. prosinca 1990., proglasio novi Ustav (prozvan “Božićnim ustavom”). Novim Ustavom, kojim se promiču ljudska prava i slobode, odnosno ravnopravnost svih građana pred zakonom, te višestranačka demokracija, tržišno gospodarstvo i pravo privatnoga vlasništva, Republika Hrvatska određena je kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država. Dan ranije prihvaćen je i Zakon o grbu

(povijesni hrvatski grb u obliku štita s 25 crvenih i bijelih /srebrnih/ polja, s krunom od 5 manjih štitova s povijesnim hrvatskim grbovima), zastavi (trobojnica – crvena, bijela i plava boja – s grbom RH u sredini) i himni RH (“Lijepa naša domovino”), te zastavi i lenti predsjednika RH, kao znaku predsjedničke časti.



The Constitution of the Republic of Croatia, front page

Proclamation of the New Croatian Constitution (22 December 1990)

The anti-constitutional activity of the insurgent Serbs in Croatia reached a climax on 21 December 1990 with the proclamation of the “Serbian Autonomous Region of Krajina” with Knin as the “seat of the highest bodies of SAO Krajina and its capital”. “SAO Krajina” comprised municipalities with a substantial share of Serbs (Croatian citizens) in Dalmatia, Lika, Banovina and Kordun. The contents of the “Statute of SAO Krajina” showed that – if the SRY were to be reorganized into a confederation of sovereign states or if the Republic of Croatia proclaimed independence – the leadership of the insurgent Serbs intended to annex the “Krajina” to Serbia as a “historically and ethnically a Serbian space”.

It was amidst such political and terrorist actions of the Serbian extremists that the Parliament of the Republic of Croatia promulgated, a couple of days before Christmas (22 December 1990), the new Constitution (called the “Christmas Constitution”). It promoted human rights and freedoms, the equality of all citizens before the law, and multi-party democracy, the market economy and private property rights. The Republic of Croatia was defined as an integral and indivisible democratic and welfare state. One day earlier the Parliament adopted the Act on the coat of arms (the historical Croatian coat of arms in the form of a shield with 25 red and white/silver/ fields, with a crown consisting of five smaller shields with historical Croatian coats of arms), the flag (red, white and blue tricolor, with the coat of arms in the middle), the national anthem (Our Beautiful Homeland), and the presidential flag and sash, the symbol of the presidency.

Predstavници pobunjenih Srba u Hrvatskoj navodili su novi hrvatski *Ustav* kao jedan od glavnih razloga za daljnje zaoštavanje odnosa sa Saborom RH i uzroka oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj. Isticali su da je s njegovim proglašavanjem nova hrvatska vlast “Srbe izbacila iz Ustava”, odnosno da je Srbima u Hrvatskoj “oduzela status konstitutivnog naroda” te da su Srbi u Hrvatskoj “postali građani drugog reda”. No, usporedba sadržaja prethodnih hrvatskih Ustava donesenih u Jugoslaviji sa sadržajem novoga Ustava RH pokazuje da to nije točno. Primjerice, navod u Ustavu SRH iz 1974. da je “SR Hrvatska nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive”, ne dopušta nedvosmisleno tumačenje da su Srbi tada bili uzdignuti na razinu konstitutivnog naroda u Hrvatskoj. U Ustavu SRH iz 1974. oni su samo posebno istaknuti u odnosu na ostale narode i narodnosti, a ravnopravnost svih hrvatskih građana zajamčena je i Ustavom RH iz 1990. godine. U Izvorišnim osnovama Ustava RH iz 1990. navedeno je da se “Republika Hrvatska ustanovljuje kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njezini državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN-a i zemljama slobodnog svijeta”.

U svakom slučaju, s obzirom na to da se u novom Ustavu RH (čl. 3, 14, 15) ističe ravnopravnost svih građana, bez obzira na narodnost, vjeroispovijest, rasu ili spol, ne može se reći da nakon donošenja novog hrvatskog Ustava Srbi više nisu bili ravnopravni s ostalim hrvatskim građanima ili da su “izbačeni iz Ustava”. Jednako tako, bez obzira na sadržaj novoga hrvatskog Ustava iz prosinca 1990., povijesni izvori, odnosno incidenti i terorističko djelovanje srpskih ekstremista u Hrvatskoj u

The representatives of the insurgent Serbs in Croatia cited the new Croatian Constitution as one of the main reasons for the continued deterioration of their relations with the Parliament of the Republic of Croatia and the cause of the armed insurgency of part of the Serbs in Croatia. With its promulgation, they pointed out, the new Croatian authorities “expelled the Serbs from the Constitution”, i.e., deprived the Serbs “of their status of constituent people” and thereby turned the Serbs in Croatia into “second-class citizens”. However, the comparison of the previous Croatian Constitutions adopted in Yugoslavia with the new Constitution of the Republic of Croatia shows that this is not true. Thus, the part of the 1974 Constitution of the Socialist Republic of Croatia according to which “SR Croatia is the national state of the Croatian people, the state of the Serbian people in Croatia, and the state of other nations [peoples] and nationalities [ethnic minorities] living in it”, does not allow for the unequivocal interpretation that the Serbs were then elevated to the level of a constituent people in Croatia. In the 1974 Constitution of the Socialist Republic of Croatia they were only separately highlighted with respect to other nations and nationalities, and the equality of all Croatian citizens was also guaranteed by the 1990 Constitution of the Republic of Croatia. The Historical Foundations of the 1990 Constitution of the Republic of Croatia read as follows: “The Republic of Croatia is hereby established as the national state of the Croatian nation and a state of members of other nations and minorities who are its citizens: Serbs, Moslems, Slovenes, Czechs, Slovaks, Italians, Hungarians, Jews and others, who are guaranteed equality with citizens of Croatian nationality and the realization of ethnic rights in accordance with the democratic norms of the United Nations Organization and the free world countries.”

At any rate, since the new Constitution of the Republic of Croatia (Articles 3, 14, 15) points out the equality of all citizens regardless of

drugo polovici 1990., te protuustavne odluke vodstva pobunjenih Srba od sredine 1990. (kad nije bio poznat ni nacrt novoga hrvatskoga Ustava), pokazuju da nije utemeljeno oružanu pobunu srpskih ekstremista u Hrvatskoj opravdavati sadržajem Ustava RH iz prosinca 1990., tj. odnosom hrvatskih vlasti prema Srbima u Hrvatskoj.

Hrvatski sabor; proglašenje Ustava RH, 22. prosinca 1990.
Croatian Parliament; proclamation of the Constitution of the Republic of Croatia, 22 December 1990

nationality, religion, race or sex, it could not be claimed that the Serbs – after the promulgation of the new Croatian Constitution – no longer enjoyed equality with other Croatian citizens or that they were “expelled from the Constitution”. Analogously, regardless of the contents of the new Croatian Constitution of December 1990 and its historical sources, the incidents and the terrorist actions of Serbian extremists in the second half of 1990, and the anti-constitutional decisions of the leadership of the insurgent Serbs of mid-1990 (when the draft of the new Croatian Constitution was not even known), show that the armed insurgency of the Serbian extremists in Croatia cannot be justified by the contents of the Croatian Constitution of December 1990., i.e., by the attitude of the Croatian authorities toward the Serbs in Croatia.





Srpski plakat: "Један народ, једна воља, једна држава"; на рубовима "цвијета" исписани су градови у Хрватској и БиХ које је српска освајачка политика желела припојити "Великој Србији" (Б. Манастир, Петринја, Книн, Банја Лука, Сарајево, Требинје...).

Serbian poster: "One people, one will, one state"; along the margins of the "flower" are the names of towns in Croatia and Bosnia and Herzegovina to annexed, in line with the Serbian aggressive design, to "Greater Serbia" (Beli Manastir, Petrinja, Knin, Banja Luka, Sarajevo, Trebinje...)

1991.

*Komunistička JNA prijeti uvođenjem
"izvanrednog stanja"; prvi oružani sukobi*

Početak 1991. donio je nove prijetnje hrvatskom vodstvu i nastavak protuustavnih aktivnosti pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Vodstvo "SAO Krajine" u Kninu je 4. siječnja 1991. odlučilo da na tom području prestaju važiti ingerencije MUP-a RH. Tom odlukom samo je institucionalizirano stanje pobune koje je trajalo još od ljeta 1990., kad je dio policajaca srpske nacionalnosti otkazao poslušnost MUP-u RH u Zagrebu. Hrvatska vlast odmah je reagirala odlukom od 10. siječnja 1991., kojom je djelatnicima Ministarstva unutarnjih poslova zadržavanje radnog odnosa i isplata plaće uvjetovana potpisivanjem izjave o lojalnosti Republici Hrvatskoj. Vodstvo "SUP-a SAO Krajine" to je ocijenilo "provokacijom" i "oduzimanjem dostojanstva" njegovim pripadnicima.

Nemogućnost da političkim sredstvima nametnu svoju volju primorala je vodstva Srbije i JNA na agresivniji pristup. Glavni cilj bio je rušenje demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj. Zbog toga je 9. siječnja 1991. Predsjedništvo SFRJ naredilo da se u roku od deset dana moraju "razoružati i raspustiti" sve paravojne oružane formacije, odnosno "oružane formacije koje nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima". Zapravo, paravojna snaga u Hrvatskoj bio je odmetnuti "SUP SAO Krajine", odnosno postrojbe "krajinske (tzv. Martićeve) milicije". No, namjera prosrpskih članova Predsjedništva SFRJ i JNA bila je, ako treba i uz uporabu sile, spriječiti jačanje hrvatskih policijskih snaga, iako

1991

*The Communist JNA Threatens to Enforce
the "State of Emergency"; The First Armed
Conflicts*

The beginning of 1991 brought new threats to the Croatian leadership and the continuation of anti-constitutional actions by the insurgent Serbs in Croatia. On 4 January 1991 the leadership of "SAO Krajina" in Knin decided to stop recognizing the authority of the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia (MUP RH). The decision only institutionalized the state of insurgency prevailing since summer 1990, when part of policemen of Serbian nationality refused obedience to the MUP RH in Zagreb. The Croatian authorities responded immediately on 10 January 1991 with a decision according to which the employees of the Ministry of the Interior could only retain their employment and receive their pay after signing a statement of loyalty to the Republic of Croatia. The leadership of the "Secretariat of the Interior (SUP) of SAO Krajina" called it a "provocation" which deprived their officers of their "dignity".

Having seen that it would be impossible to impose their will by political means, the leadership of Serbia and the JNA were forced to resort to a more aggressive approach. Of course, the main objective was the overthrow of the democratically elected authorities in Croatia. Accordingly, on 9 January 1991 the SFRY Presidency ordered that "all paramilitary armed formations, and armed formations which were not part of the integral armed forces of the SFRY or of bodies of interior affairs, and the organization of which did not conform to federal regulations, had to be disarmed and disbanded within 10 days". As a matter of fact, the paramilitary force in Croatia was the

se ono provodilo u skladu s jugoslavenskim i republičkim zakonima.

Na dan isteka desetodnevnoga ultimatum, 19. siječnja 1991., predsjednik Predsjedništva SFRJ i sukreator Miloševićeve “velikosrpske politike” Borisav Jović razgovarao je s generalima JNA Veljkom Kadijevićem i Blagojem Adžićem o mogućim opcijama rješavanja problema u Hrvatskoj. Zaključili su “da im ne odgovara radikalna varijanta sukoba s narodom (Hrvatima, op. a.) i prisilno obaranje vlasti, jer ne vide dobru perspektivu izlaska iz te situacije”. Umjesto toga, odlučili su “primijeniti posebnu varijantu razobličavanja HDZ-ove politike i slabljenja HDZ-ove vlasti”, te “u okviru toga poduzeti sve što je potrebno da se diskreditira hrvatska vlast uslijed nelegalnog naoružavanja i antijugoslavenske politike” (citati iz knjige B. Jovića, *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995., str. 255). Dva dana poslije, 21. siječnja, Borisav Jović i Slobodan Milošević dogovorili su se da treba prihvatiti odcjepljenje, ako ga Hrvati proglase, a “krajiske opštine (općine u Hrvatskoj s većinskim ili znatnijim udjelom srpskoga stanovništva, op. a.)” držati “vojno” dok se ne izjasne na plebiscitu gdje žele živjeti. Za razliku od njih, V. Kadijević tražio je “beskompromisan nastup do totalnog sloma hrvatske vlasti”. On je Joviću već 15. siječnja 1991. potvrdio “da je vojska spremna da ide na radikalnu opciju do rušenja hadezeovske vlasti.” (preuzeto iz knjige B. Jovića, str. 247, 257).

Potom se 23. siječnja 1991. zaprijetilo uporabom JNA ako se “na području Republike Hrvatske odmah ne raspuste svi mobilizirani oružani sastavi”. Istoga dana srbijanski “vođa” Slobodan Milošević inzistirao je da JNA “pokrije srpska područja u Hrvatskoj”, a Veljko Kadijević je potom srbijanskom vodstvu iznio program vojnih mjera koje je poduzeo (podizanje borbene spremnosti, pregrupiranje vojske i dopunska mobilizacija). Navedene mjere bile su u domeni odlučivanja kolektivnoga Predsjedništva SFRJ kao vrhovnog zapovjednika JNA, što znači da su donešene bez znanja predstavnika ostalih

breakaway “SUP of SAO Krajina”, that is, the units of the “Krajina militia”, also known as “Martić’s militia”. However, the real intention of the pro-Serbian members of the SFRY Presidency was to prevent, if necessary even by force, the build-up of the Croatian police, although it was carried out in conformity with Yugoslav and republican laws.

On the day on which the ten-day ultimatum expired, 19 January 1991, the President of the SFRY Presidency and the co-creator of Milošević’s “Greater Serbian” policy Borisav Jović talked to JNA generals Veljko Kadijević and Blagoje Adžić about the possible options in the resolution of the problem in Croatia. They concluded that “a radical variant, conflict with the Croats and the overthrow of the Croatian government by force would not suit them, because it did not offer a good prospect of getting out of such a situation”. Instead, they decided to “apply a special variant of exposing HDZ policies and weakening HDZ government” and, within such actions, “take every step to discredit the Croatian government because of its illegal arming and anti-Yugoslav policy” (from B. Jović, *The Last Days of the SFRY: Excerpts from the Diary*, Belgrade, 1995, p. 255). Two days later, on 21 January, Jović and Milošević agreed to accept secession, if the Croats proclaimed it, and keep the “Krajina municipalities” (municipalities in Croatia with a majority or considerable Serbian population) “militarily” until their plebiscitary decision on where they wanted to live. Unlike them, Veljko Kadijević wanted an “uncompromising approach until the final collapse of the Croatian government”. Already on 15 January Kadijević confirmed to Jović that “the military was prepared to apply the radical option until the overthrow of the HDZ government” (B. Jović, *op. cit.*, pp. 247, 257).

On 23 January the Presidency threatened to use the JNA unless “all mobilized armed units in the area of the Republic of Croatia were not disbanded immediately”. On the same day the Serbian “leader” Slobodan Milošević insisted on the JNA “covering Serbian areas in Croatia”, and Veljko Kadijević then presented to the Serbian leadership

republika u Predsjedništvu SFRJ, odnosno suprotno jugoslavenskom Ustavu na koji se vojni vrh toliko pozivao (B. Jović, *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995., str. 264).

Sljedećega je dana u 5. vojnoj oblasti JNA, sa sjedištem u Zagrebu, stupila na snagu najveća bojna gotovost. Kad je 25. siječnja 1991. na televiziji prikazana emisija *Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj*, koju je pripremila kontra-obavještajna služba (KOS) JNA, činilo se da je uvođenje izvanrednoga stanja u Jugoslaviji neminovno. Tim više jer je pozornost svijeta tada bila usmjerena prema iračkoj okupaciji Kuvajta i savezničkoj vojnoj intervenciji na Irak. Psihoza napetosti i nesigurnosti povećala se kad su pripadnici JNA uhitili nekoliko Hrvata, djelatnika JNA i članova HDZ-a (tzv. "virovitička grupa"), te nakon što je Vojni sud JNA u Zagrebu 30. siječnja 1991. dao nalog da se "radi postupka istrage" privede ministar obrane RH Martin Špegelj "zbog osnovane sumnje da je učinio krivično djelo oružane pobune".

Ipak, izvanredno stanje u siječnju 1991. nije uvedeno. Stoga je vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj nastavilo razmatrati opcije pripajanja hrvatskoga teritorija Srbiji. Niti tjedan dana nakon Miloševićeva zahtjeva da JNA "pokrije 'srpska' područja u Hrvatskoj", predsjednik SDS-a, istaknuti srpski intelektualac i akademik Jovan Rašković je krajem siječnja 1991. članstvu svoje stranke poručio: *Nacionalni pokret srpskog naroda u Hrvatskoj je pokret za nacionalnu ravnopravnost, građanska prava i demokratsku rezidualnu i saveznu Jugoslaviju. Ostaju još neke druge mogućnosti koje će postati aktuelne za, najkasnije, nekoliko mjeseci: samostalna Srbija, srpska država Krajina kao dio ili autonomna pokrajina Srbije ili, konačno etnička Srbija koju mogu zvati zastarjelom krilaticom ili podvaljivačkim imenom "velike Srbije".*

U takvim okolnostima, a povodom primitka Rezolucije Skupštine Republike Slovenije o prijedlogu za sporazumno razdruživanje SFRJ, Sabor RH je 21. veljače 1991. prihvatio "Rezoluciju o prihvatanju postupka za razdru-

a programme of military steps which he had taken (higher combat readiness, unit redeployment and additional mobilization). The body competent for decisions regarding such steps was the collective SFRY Presidency as the commander-in-chief of the JNA, which meant that such decisions were made without the knowledge of the other republics and contrary to the Yugoslav Constitution to which the military referred so much (B. Jović, *op. cit.*, p. 264).

On 24 January the Fifth JNA Military District with headquarters in Zagreb was put on full combat readiness. When the television broadcast, on 25 January 1991, the show "What is the truth about the arming of the HDZ in Croatia", prepared by the JNA Counter-Intelligence Service (KOS), the enforcement of the state of emergency in Yugoslavia seemed to be inevitable – the more so as the attention of the world was focused at the time on the Iraqi occupation of Kuwait and the Allied military intervention in Iraq. The psychosis of tension and insecurity became worse when JNA soldiers arrested several Croats, JNA (and HDZ) members, the so-called "Virovitica group", and after the Military Court in Zagreb issued on 30 January a warrant for detaining, "for investigation purposes", the Minister of Defence of the Republic of Croatia Martin Špegelj "upon reasonable suspicion of his having committed the offence of armed revolt".

Nevertheless, the state of emergency was not declared in January 1991. The leadership of the insurgent Serbs continued to explore options for annexing Croatian territory to Serbia. In late January 1991 the SDS President, the distinguished Serbian intellectual and academy member Jovan Rašković, gave the following message to the members of his party: "The national movement of the Serbian people in Croatia is a movement for national equality, civil rights and the democratic, residual and federal Yugoslavia. There still remain some options which will become topical in not later than a few months: independent Serbia, the Serbian state of Krajina as part of Serbia or its autonomous province, or, finally, ethnic Serbia or, to use an old-fashioned or deceitful name, Greater Serbia..."

živanje SFRJ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika”. Vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj potom je 28. veljače 1991. donijelo “Rezoluciju o razdruživanju R. Hrvatske i SAO Krajine”.

Krajem veljače 1991. vojni vrh (JNA) i srbijansko vodstvo usuglasili su plan daljnjeg zajedničkog djelovanja:

- “treba se čvrsto osloniti na snage koje su za Jugoslaviju u svim dijelovima zemlje i da se kombiniranim političkim i vojnim mjerama sruši vlast prvo u Hrvatskoj, a potom u Sloveniji;
- u Hrvatskoj treba institucionalno i politički jačati srpsku krajinu i podržati njeno otcepljenje od Hrvatske, ali ne javno nego faktički;
- organizovati masovne mitinge u Hrvatskoj protiv HDZ, Bosnu i Hercegovinu dići na noge “Za Jugoslaviju”, a u Makedoniji ići na koncept mitinga za rušenje probugarskog rukovodstva;
- povećati borbenu gotovost vojske (JNA), izvršiti mobilizaciju i spremi se za odlučnu akciju u Hrvatskoj.” (iz knjige Borisava Jovića, *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995., 276-278).

Istodobno, pobunjeni Srbi u Hrvatskoj nastavili su s politikom destabilizacije Hrvatske, s ciljem odvajanja dijela njezina teritorija. U veljači i ožujku u Hrvatskoj su uslijedili novi protuhrvatski mitinzi Srba (u Kninu, Vukovaru, Belom Manastiru, Dalju, Boboti, Mirkovcima, Trpinji i Borovu Selu), a 18. ožujka 1991. u Kninu je donesena “Odluka o odvajanju SAO Krajine od Republike Hrvatske”.

In such circumstances, and having received the Resolution of the Assembly of the Republic of Slovenia regarding the proposal for an agreed dissociation of the SFRY, on 21 February 1991 the Croatian Parliament adopted the “Resolution on the acceptance of the proposal for the dissociation of the SFRY and a possible association into a confederation of sovereign republics”. On 28 February the leadership of the insurgent Serbs in Croatia adopted the “Resolution on the dissociation of the Republic of Croatia and SAO Krajina”.

In late February 1991 the military and the Serbian leaders coordinated their plan of future common action:

- firm reliance is required on forces favouring Yugoslavia in all parts of the country, and combined political and military steps are to be taken in order to overthrow the government first in Croatia and then in Slovenia;
- in Croatia, the Serbian Krajina needs to be strengthened institutionally and politically, and its secession from Croatia supported, but in effect rather than publicly;
- mass rallies against the HDZ need to be organized in Croatia, actions “For Yugoslavia” promoted throughout Bosnia and Herzegovina, and protests calling for the overthrow of the pro-Bulgarian leadership stirred up in Macedonia;
- the combat readiness of the armed forces (JNA) needs to be improved and prepared for decisive action in Croatia (from the book *The Last Days of the SFRY: Excerpts from the Diary*, by Borisav Jović, the President of the SFRY Presidency: Belgrade 1995, 276-278).

At the same time, the insurgent Serbs in Croatia continued to destabilize Croatia in order to claim parts of its territory. In February and March new anti-Croatian rallies took place in Croatia (in Knin, Vukovar, Beli Manastir, Dalj, Bobota, Mirkovci, Trpinja and Borovo Selo), and on 18 March 1991 the “Decision on the separation of SAO Krajina from the Republic of Croatia” was adopted in Knin.



Pakrac, 2. ožujka 1991.
(autor fotografija: Toni Hnojčik)
Pakrac, 2 March 1991
(photographs by Toni Hnojčik)

Generali JNA prijete hrvatskoj policiji.
JNA generals threaten the Croatian police.

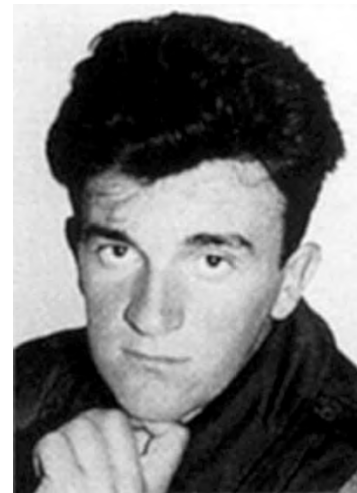


Hrvatska policija i kolona vozila JNA.
Croatian police and a column of JNA vehicles.





NP Plitvička jezera, 31. ožujka 1991.; hrvatski policajci s turistima nakon uspješno izvedene akcije (autor fotografije: Drago Havranek)
Plitvice Lakes National Park, 31 March 1991: Croatian policemen with tourists after the successful action (photograph by Drago Havranek)



Josip Jović (Aržano, 21. studenoga 1969. – Plitvice, 31. ožujka 1991.)
Josip Jović (Aržano, 21 November 1969 – Plitvice, 31 March 1991)



NP Plitvička jezera, 31. ožujka 1991.; autobusi MUP-a RH nakon napada srpskih terorista
Plitvice Lakes National Park, 31 March 1991: buses of the Croatian Ministry of the Interior after the attack of Serbian terrorists



Tenkovi JNA kod mosta na rijeci Korani, NP Plitvička jezera, 1. travnja 1991.
(autor fotografije: Drago Havranek)
JNA tanks by the bridge on the river Korana, Plitvice Lakes National Park, 1 April 1991 (photograph by Drago Havranek)

Započeli su i veći oružani napadi srpskih terorista na hrvatsku policiju: u Pakracu 2. ožujka 1991. (prvi oružani sukob između hrvatske policije i srpskih terorista) i u Nacionalnom parku Plitvička jezera na sam Uskrs 31. ožujka ("Krvavi Uskrs"). Nacionalni park Plitvička jezera, u svijetu poznat po prirodnim ljepotama (pod zaštitom UNESCO-a) i važan izvor prihoda od turizma, srpski ekstremisti namjeravali su pripojiti samoproglašenoj "SAO Krajini". S tim ciljem je 25. ožujka 1991. u organizaciji Srpske demokratske stranke (SDS) na Plitvicama održan protuhrvatski skup. U Pakracu srećom nije bilo poginulih (ranjeno je nekoliko hrvatskih policajaca), a u sukobu na Plitvicama ubijeni su hrvatski policajac Josip Jović (prvi poginuli hrvatski branitelj u Domovinskom ratu) i jedan naoružani srpski terorist. Odlučna intervencija jedinica za posebnu namjenu hrvatske policije u Pakracu i na Plitvicama pokazala je da u Hrvatskoj postoje visokomotivirane i uvježbane oružane snage, spremne na obranu svake stope svoje domovine. Te su akcije hrvatskim građanima koji su prihvatili demokratski izabranu vlast podigle moral i učvrstile vjeru da će Hrvatska sačuvati svoju teritorijalnu cjelovitost.

Dan poslije akcije Plitvice, 1. travnja 1991., vodstvo pobunjenih Srba je u Titovoj Korenici (danas Korenica) donijelo "Odluku o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji" i izdalo zapovijed za mobilizaciju Teritorijalne obrane SAO Krajine. Time je i praktično razotkriven glavni cilj srpske pobune u Hrvatskoj. Upravo početkom travnja, srbijansko vodstvo (S. Milošević i B. Jović) odlučilo je "prijeći Rubikon" i posve ignorirati kolektivno Predsjedništvo SFRJ. Prema zapisu iz gore spomenute knjige Borisava Jovića (str. 317), imalo je obećanje generala JNA da, ako treba i uz uporabu oružja, neće dopustiti hrvatskoj policiji da "zauzme Knin i druge 'srpske' gradove koji su sada pod srpskom vlašću".

JNA je intervenirala već u sukobima u Pakracu i na Plitvicama, formalno sa zadaćom razdvajanja "sukobljenih strana", a praktično radi zaštite

The Croatian police also became the target of more serious attacks by Serbian terrorists: in Pakrac on 2 March 1991 (the first armed conflict between the Croatian police and Serbian terrorists) and in the Plitvice Lakes National Park on Easter Day, 31 March ("Plitvice Bloody Easter"). The Serbian extremists intended to annex the Plitvice Lakes National Park (under UNESCO protection), known all over the world for its beautiful scenery and an important source of tourist revenues, to the self-proclaimed "SAO Krajina". With that objective in mind the Serbian Democratic Party (SDS) organized an anti-Croatian rally at Plitvice. Luckily, nobody was killed in Pakrac (some Croatian policemen were wounded); the Plitvice conflict claimed the life of the Croatian policeman Josip Jović (the first Croatian defender killed in the Homeland War) and one armed Serbian terrorist. The determined intervention of the Croatian special units in Pakrac and at Plitvice showed that Croatia had highly-motivated and well-trained military forces prepared to defend every foot of their country. These actions uplifted the morale of Croatian citizens who had accepted the democratically elected authorities and reinforced their belief that Croatia would preserve its territorial integrity.

The next day, 1 April 1991, the leadership of the insurgent Serbs in Croatia adopted in Titova Korenica the "Decision on the unification of SAO Krajina with the Republic of Serbia" and ordered the mobilization of the territorial defence of SAO Krajina. This practically exposed the main objective of the Serbian insurgency in Croatia. It was precisely in early April that the Serbian leadership (Slobodan Milošević and Borisav Jović) decided to "cross the Rubicon" and totally ignore the collective SFRY Presidency. According to a note in Jović's abovementioned book (p. 319), they had the promise of JNA generals that the army, even if it had to resort to armed action, would not permit Croatian police "to take Knin and other 'Serbian' towns now under Serbian authority".

The JNA had already intervened during the conflicts at Pakrac and Plitvice, formally in order to separate the "parties in conflict" and practically

srpskih ekstremista, u trenucima kada su ih snage hrvatske policije porazile, odnosno kada je zaprijetilo njihovo uhićenje. Zapravo, JNA se razmjestila na teritorij koji su velikosrpski stratezi planirali kao dio nove srpske države. Srbijansko vodstvo očekivalo je da će se JNA prilikom intervencije oružano sukobiti s hrvatskom policijom, što je mogao biti povod za uvođenje izvanrednog stanja u državi, no hrvatsko vodstvo nije se dalo isprovocirati. Istodobno, u Srbiji se pojačalo protuhrvatsko raspoloženje, jer su srbijanski mediji raširili lažne glasine o stradanju i pokolju Srba u Pakracu i Hrvatskoj. Iako su takve glasine demantirali i predstavnici JNA, to je dodatno produbilo krizu u SFRJ.

Nakon događaja u Pakracu propao je i plan srbijanskoga vodstva da JNA na sjednici Predsjedništva SFRJ 15. ožujka 1991. ishodi uvođenje izvanrednog stanja u državi. To su onemogućili predstavnici Hrvatske, Slovenije, Makedonije i Bosne i Hercegovine (BiH) u dramatičnom glasovanju, u kojem je presudan bio glas predstavnika BiH, Srbina (!) Bogića Bogićevića. Potom su, s ciljem pronalaženja kompromisa i mirnog rješenja krize u državi, uslijedili susreti šestorice predsjednika jugoslavenskih republika: u Hrvatskoj (Split, 28. ožujka 1991.), Srbiji (Beograd, 4. travnja), Sloveniji (Brdo kod Kranja, 11. travnja), Makedoniji (Ohrid, 18. travnja), Crnoj Gori (Cetinje, 29. travnja) i Bosni i Hercegovini (Sarajevo, 6. lipnja 1991.).

Nažalost, niti jedan od susreta nije ponudio konačno rješenje, prije svega zbog isključivosti politike srbijanskoga vodstva. Ono je i nakon demokratskih promjena u Sloveniji i Hrvatskoj odlučno odbijalo prijedloge o dogovoru oko novoga uređenja Jugoslavije, pa tako i slovensko-hrvatski prijedlog preustroja Jugoslavije u konfederalnu državu.

Srbijanski političari nastavili su huškati Srbe u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti: 2. svibnja 1991. srpski ekstremisti u Hrvatskoj iz zasjede su ubili 13 hrvatskih

in order to protect Serbian terrorists in moments when the Croatian police had defeated them and threatened to arrest them. As a matter of fact, the JNA deployed in areas planned by Greater Serbian strategists as parts of the new Serbian state. The Serbian leadership expected the JNA to engage in an armed conflict with the Croatian police, which could provide a motive for the enforcement of a state of emergency in the state, but the Croatian leadership would not be provoked. At the same time, anti-Croatian mood became stronger in Serbia because the Serbian media spread false rumours about the suffering and massacre of the Serbs in Pakrac. Although JNA representatives also denied such rumours, the crisis in the SFRY deepened.

The events in Pakrac marked the failure of the plan of the Serbian leadership according to which the JNA was to get approval, at the meeting of the SFRY Presidency, to enforce a state of emergency in the country. The plan was thwarted by the representatives of Croatia, Slovenia, Macedonia and Bosnia and Herzegovina after a dramatic ballot in which the crucial vote was cast by the representative of Bosnia and Herzegovina, a Serb (!) – Bogić Bogićević. After that, and in order to achieve a compromise and a peaceful resolution of the crisis in the country, the six presidents of the Yugoslav republics met in Croatia (Split, 28 March 1991), Serbia (4 April), Slovenia (Brdo near Kranj, 11 April), Macedonia (Ohrid, 18 April), Montenegro (Cetinje, 29 April) and Bosnia and Herzegovina (Sarajevo, 6 June 1991).

Unfortunately, no meeting offered a final solution, primarily because of the exclusive position of the Serbian leadership. Even after the democratic changes in Slovenia the Serbs resolutely turned down all proposals regarding agreement on a new arrangement of Yugoslavia, including the Slovenian-Croatian suggestion on restructuring Yugoslavia as a confederal state.

Serbian politicians continued to incite the Serbs in Croatia against the democratically elected Croatian government: on 2 May 1991 Serbian extremists in Croatia ambushed and killed 13 Croatian policemen – 12 in Borovo Selo and one

policajaca – 12 u Borovu Selu, a jednog kod Polače u zaleđu Zadra. Uz to, u Borovu Selu ranjeno je više od 20 hrvatskih policajaca, a iznimno dramatično bilo je i stanje u selu Kijevo, koje su nakon uspostave policijske postaje MUP-a RH 29. travnja 1991. blokirale “Milicija Krajine” i JNA.

Toliki gubici u jednome danu izazvali su revolt većine hrvatskih građana i uzrokovali stvaranje ratne psihoze u Hrvatskoj te osvetničko djelovanje pojedinaca prema građanima srpske nacionalnosti. To je dodatno pogoršalo sigurnosnu situaciju na kriznim područjima Hrvatske, posebice u vukovarskoj općini, gdje je zavlдалo ratno stanje. Upravo je stvaranje kaosa i nekontroliranoga stanja u Hrvatskoj bio cilj “velikosrpskih” stratega jer bi to bio povod za uvođenje “izvanrednoga stanja” i intervenciju JNA u Hrvatskoj. Ipak, hrvatska vlast uspjela je spriječiti eskalaciju sukoba. No, nije mogla osigurati javni red i sigurnost na području pod nadzorom pobunjenih Srba, jer je djelovanje hrvatske policije na tom području već od kolovoza 1990. onemogućavala JNA, uz prijetnju oružanoga sukoba. Istodobna ubojstva hrvatskih policajaca na različitim područjima hrvatske države – u Slavoniji i Dalmaciji – pokazuju da su pripreme za agresiju na Hrvatsku ušle u završnu fazu.

Događaje u Borovu Selu Srbija i JNA iskoristili su za opetovano postavljanje zahtjeva za intervencijom vojske. Na novoj dramatičnoj sjednici Predsjedništva SFRJ 8. i 9. svibnja 1991., kojoj su nazočili i predsjednici svih republika SFRJ, hrvatsko vodstvo moralo je prihvatiti odluku o raspoređivanju prosrpski orijentirane JNA u kriznim područjima Hrvatske. JNA se tako i službeno počela razmještati, formalno kao “tampon zona” između srpskih terorista i hrvatskih oružanih snaga, a zapravo radi zaposjedanja povoljne pozicije za napad na Hrvatsku. Time je JNA otvoreno preuzela ulogu zaštitnika i saveznika pobunjenih Srba u Hrvatskoj.

in Polača in the hinterland of Zadar. Moreover, more than 20 Croatian policemen were wounded at Borovo Selo. The situation was also extremely dramatic in the village of Kijevo blocked – after the establishment of the Croatian police station on 29 April 1991 – by the “Krajina militia” and the JNA.

Such a number of casualties in a single day provoked the revolt of most Croatian citizens and caused a war psychosis in Croatia as well as vengeful acts of individuals against citizens of Serbian nationality. This additionally aggravated the security situation in parts of Croatia affected by the crisis, especially in the municipality of Vukovar, where a state of war prevailed. The creation of chaos and uncontrolled conditions in Croatia was precisely the objective of the “Greater Serbian” strategists because it could provide the motive for the enforcement of a state of emergency and for JNA intervention in Croatia. Nevertheless, Croatian authorities succeeded in preventing the escalation of the conflict. They could not, however, secure public order and safety in areas under the control of the insurgent Serbs because the activity of the Croatian police had been thwarted, under threat of an armed conflict, by the JNA already after August 1990. The simultaneous murders of Croatian policemen in different parts of the Croatian state – in Slavonia and Dalmatia – showed that the preparations for the aggression on Croatia had entered the final phase.

The Serbs and the JNA used the events at Borovo Selo for a repeated request for intervention by the military. At new dramatic sessions of the SFRY Presidency on 8 and 9 May 1991, attended also by the presidents of all the Yugoslav republics, the Croatian leadership had to accept the decision on the deployment of the pro-Serbian JNA in crisis-stricken parts of Croatia. The JNA indeed started to deploy, formally as a “buffer zone” between Serbian terrorists and Croatian armed forces, and actually in order to occupy an advantageous position for the attack on Croatia. Thus the JNA openly assumed the role of protector and ally of the insurgent Serbs in Croatia.



Borovo Selo, pobunjeni Srbi početkom travnja 1991. (autor fotografije: Dragan Savić).
Borovo Selo – rebel Serbs in early 1991 (photograph by Dragan Savić).



Borovo Selo, 2. svibnja 1991. (autor fotografije: Goran Pichler).
Borovo Selo, 2 May 1991 (photograph by Goran Pichler).



OBRANIT ĆEMO ZAGREBAČKI HRVATSKU Večernji list



12
DINARA

GOD. XXXV BR. 9951

PETAK
ZAGREB, 3.V.1991.

NEZAVISNE NOVINE

Devet poginulo, trojica nestala

Prema informacijama sinoć do 23 sata, u sukobu pripadnika Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske s teroristima poginulo je devet policajaca, a trojica su nestala. Pretpostavlja se da je poginulo dvadesetak terorista

STR. 4.



Na ulazu u Borovo Selo

Snimio G. PICHLER

DANAS PRILOG



Veldo

U FONDU DOBITAKA SLJEDEĆEG KOLA BIT ĆE OKO 800.000 DINARA

STR. 29.

REPUBLIČKA KOMISIJA ZA PROVEDBU REFERENDUMA U HRVATSKOJ

Izjašnjavanje samo u domovini

● Glasovanje u inozemstvu ne može se tehnički organizirati u ovako kratkom roku i eventualni propusti mogli bi dovesti u pitanje legitimitet referenduma

● Na izjašnjavanju će sudjelovati građani Republike Hrvatske, dakle svi koji su na biračkim popisima

STR. 3.

● Budite uvjereni da će Hrvatska vlada, da će Hrvatski sabor i ja osobno, da ćemo poduzeti sve potrebne mjere da bismo obranili slobodu i demokraciju, integritet i suverenitet Republike Hrvatske

● Hrvatska vlada će preispitati i cjelokupne odnose s Republikom Srbijom s obzirom na posve utvrđene izvjesne činjenice da su iz Srbije terorističke akcije i odmetništvo ne samo pomagani i poticani nego i izravno organizirani, čak i od službenih predstavnika koji su dolazili u istočnu Slavoniju, pa i u Knin, i na taj način izravno potpomagali i poticali odmetništvo i hajdučiju

STR. 2.



DRAMATIČNO STANJE U DALMACIJI I SLAVONIJI

Teroristička ofenziva

● Jučer oko 12 sati počela koordinirana akcija Policijske uprave Vinkovci i Policijske uprave Osijek prema srpskim teroristima u Borovu Selo

STR. 4. i 5.

Šeks u Kijevu

Prije spuštanja u Kijevu, helikopter u kojem su bili V. Šeks, L. Bebić i J. Vukas, zasut je vatrom iz automatskoga oružja, ali se ipak uspješno prizemljilo

STR. 5.



Kijevska svakodnevica

Snimio J. Bistrovic

TREĆI DAN SUĐENJA OPTUŽENIMA ZA PRIPREMANJE ORUŽANE POBUNE

Dvojica se brane šutnjom

STR. 25.

Sredinom svibnja politička situacija u Jugoslaviji dramatično se pogoršala. Nakon što je srpsko-crnogorski blok u Predsjedništvu SFRJ odbio u redovnoj proceduri 15. svibnja 1991. potvrditi hrvatskoga predstavnika Stjepana Mesića za predsjednika, blokiran je rad Predsjedništva SFRJ. Istodobno, nakon nelegalnog "referenduma za prisajedinjenje" (12. svibnja 1991.), vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj je "SAO Krajina", dakle dio teritorija Republike Hrvatske, 16. svibnja 1991. proglasilo "sastavnim dijelom jedinstvene državne teritorije Republike Srbije" (nova "Odluka o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji"). Kao i u odluci od 1. travnja, navodi se da "teritorij SAO Krajine" treba obuhvatiti općine: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Kostajnica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, dijelove općina Petrinja, Sisak, Pakrac, te "sva srpska naselja koja su se pripojila jednoj od navedenih opština, kao i ona naselja koja se ubuduće izjasne za pripajanje u procesu razgraničenja". Potom je 29. svibnja 1991. "Skupština SAO Krajine" ustvrdila da se "SAO Krajina definira kao oblik političko-teritorijalne autonomije u sastavu federativne Jugoslavije". Zbog međunarodnih prilika vodstvo Srbije takvu odluku nije moglo službeno prihvatiti, ali je nastavilo vojno, gospodarski i politički pomagati pobunu Srba u Hrvatskoj.

S obzirom na to da je bila u sastavu Jugoslavije i da formalno-pravno nije smjela imati vlastitu vojsku, te da je naoružanje hrvatske TO već u svibnju 1990. oduzela JNA, obrana Hrvatske tada se temeljila na postrojbama MUP-a RH. Dakako, za obranu domovine bili su spremni brojni dragovoljci. Glavni problem bio je nedostatak oružja i streljiva, posebice "teškog" naoružanja. Do tada ustrojene policijske postrojbe mogle su zaštititi hrvatske građane od napada srpskih terorista i pobune dijela Srba u Hrvatskoj. No, prijetnja uporabe JNA radi očuvanja SFRJ primorala je hrvatsko vodstvo da u travnju 1991. započne s ustrojavanjem vojno-policijske komponente oružanih snaga,

In mid-May the political situation in Yugoslavia took a dramatic turn for the worse. After the Serbian-Montenegrin bloc in the SFRY Presidency refused to confirm the Croatian representative Stjepan Mesić as President during the regular procedure on 15 May 1991, the work of the Presidency was blocked. At the same time, after the illegal "referendum for unification" (12 May), the leadership of the insurgent Serbs in Croatia proclaimed "SAO Krajina", that is, part of the territory of the Republic of Croatia, "an integral part of the united state territory of the Republic of Serbia" (by the new "Decision on the unification of SAO Krajina with the Republic of Serbia"). As in the decision of 1 April, the "territory of SAO Krajina" had to comprise the municipalities of Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Kostajnica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, parts of the municipalities of Petrinja, Sisak and Pakrac, and all "Serbian settlements unified with one of these municipalities as well as settlements that later opt for unification in the demarcation process". Then, on 29 May 1991, the "Assembly of SAO Krajina" claimed that "SAO Krajina was being defined as a form of political-territorial autonomy within federal Yugoslavia". Of course, because of international circumstances the Serbian leadership could not accept such a decision, but it continued to support the Serbian insurgency in Croatia militarily, economically and politically.

Since Croatia was part of Yugoslavia and was not allowed, in formal and legal terms, to have its own army, and since the JNA had seized the weapons of the Croatian territorial defence already in May 1990, its defence was based on the units of the Ministry of the Interior (MUP). Of course, many volunteers were ready to defend their homeland. However, the main problem was the lack of weapons and ammunition, heavy weaponry in particular. The police units formed until that time could protect Croatian citizens from the attack of Serbian terrorists and from the insurgency of part of the Serbs in Croatia. But the threat of the use of JNA in order to preserve the SFRY forced the Croatian leadership to start forming, in April 1991, the military-police

nazvane Zbor narodne garde (ZNG). Do kraja svibnja 1991. ustrojene su prve četiri djelatne ("A") brigade ZNG-a. Iz njih su regrutirani i pripadnici kasnije ustrojenih gardijskih brigada. ZNG je također zamišljen kao djelatni i pričuvni. Ustroj pričuvnog sastava ZNG-a napravljen je na temelju brojnog stanja pričuvne policije, koja je 11. travnja 1991. imala oko 39.000 policajaca, a pričuvne postrojbe planirane su kao brigade i samostalni bataljuni. Radi podizanja morala hrvatskim građanima, ali i radi odvrćanja od moguće agresije, na stadionu NK Zagreb 28. svibnja 1991. održana je smotra postrojbi ZNG-a. Uz ATJ Lučko te specijalne postrojbe MUP-a RH i Specijalne postrojbe Glavnog stožera Hrvatske vojske, gardijske brigade imale su iznimnu, može se reći i presudnu ulogu u borbi protiv srpskih terorista, odnosno u obrani i oslobađanju Republike Hrvatske.

Istodobno s ustrojavanjem profesionalnih oružanih snaga, od 15. ožujka 1991. započelo je i ustrojavanje odreda Narodne zaštite. To je zapravo bio nastavak procesa osnivanja ne-naoružanih dragovoljačkih odreda, kao oblika obrane od prijeteće agresije JNA i pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Drži se da je do kraja lipnja 1991. Narodna zaštita brojala više od 50.000 pripadnika, od toga u Zagrebu oko 20.000. Masovno i dragovoljno pristupanje dragovoljačkim postrojbama i odredima Narodne zaštite potvrdilo je odlučnost Hrvata, ali i hrvatskih građana ostalih narodnosti, da se suprotstave prijetećoj agresiji JNA i srpsko-crnogorskih snaga.

Hrvatsko vodstvo i dalje je nastojalo da u pregovorima s vodstvima ostalih jugoslavenskih republika postigne mirno rješenje postojeće krize. S obzirom na odnos snaga, odnosno na sve otvoreniju suradnju dijela JNA sa srbijanskim vodstvom, upravo je Hrvatska – razoružana i bez vlastite vojske – bila životno zainteresirana da se JNA ne uključi u rješavanje nastale krize, odnosno da se oružani sukob izbjegne ili barem odgodi što je dulje moguće.

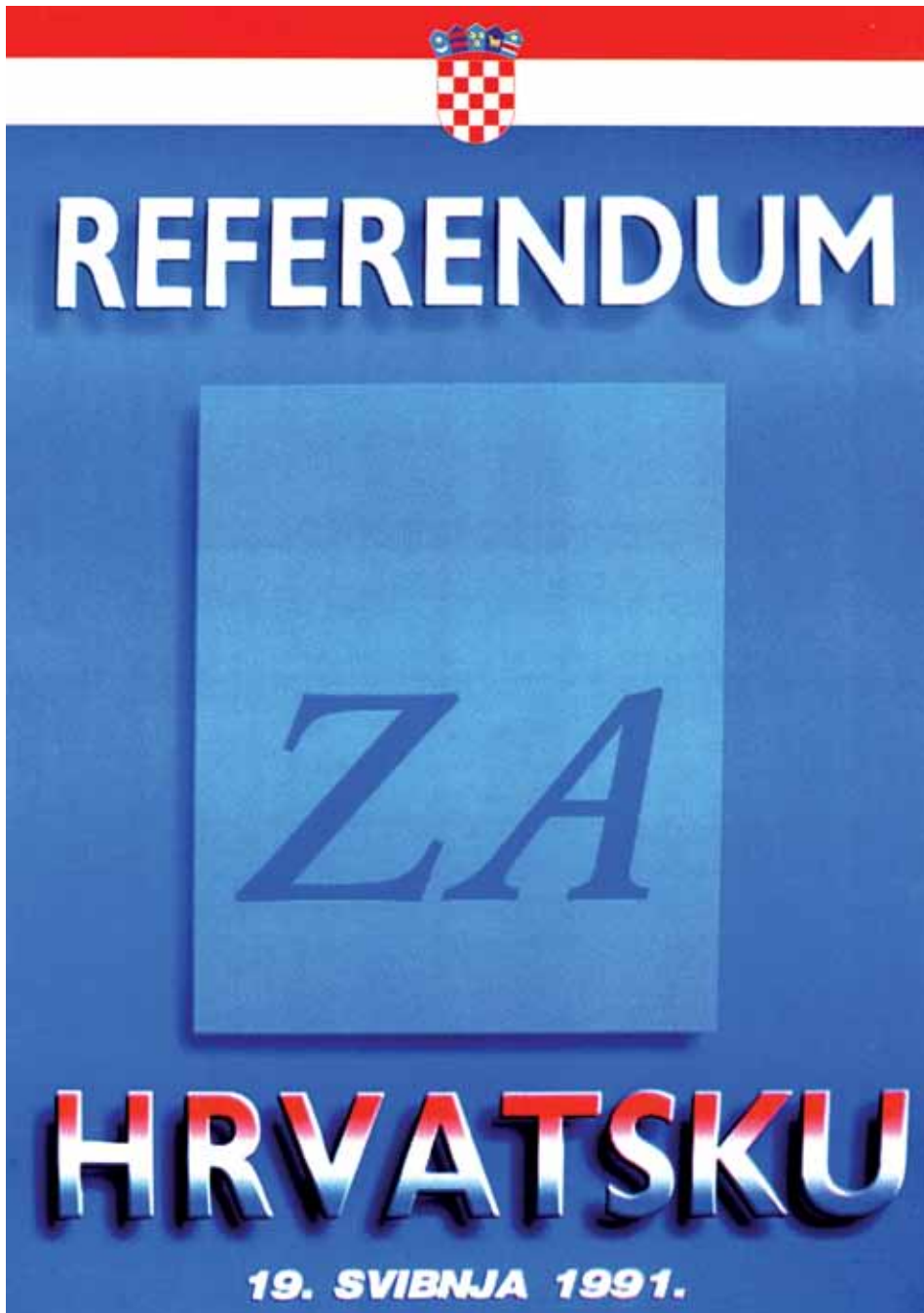
components of the armed forces, the National Guard Corps (ZNG). By the end of May 1991 the first four active ("A") ZNG brigades were formed. Members of the later guards brigades were also recruited from their ranks. The ZNG was also conceived with an active and a reserve component. The ZNG reserve was organized on the basis of the number of reserve police members – about 39,000 on 11 April 1991 – and divided into brigades and independent battalions. In order to improve the morale of Croatian citizens but also to deter possible aggression, a review of ZNG units was held on the stadium of the *Zagreb* football club on 28 May 1991. Along with the special units subordinated to the Croatian General staff and special MUP RH units, the guards brigades played an exceptional, indeed crucial role in the struggle against Serbian terrorists and in the defence and liberation of the Republic of Croatia.

Along with the formation of professional armed forces, the organization of National Protection units also started in March 1991. It was actually the continuation of the process focused on the formation of unarmed volunteer units as a form of defence against the threatening aggression of the JNA and the insurgent Serbs in Croatia. By the end of June 1991 the National Protection had more than 50,000 members, out of which 20,000 in Zagreb. The mass and voluntary enrolment in volunteer National Protection units confirmed the determination of the Croats, but also of Croatian citizens of other nationalities, to stand up against the threatening aggression of the JNA and Serbian-Montenegrin forces.

Of course, the Croatian leadership continued to pursue a peaceful solution of the crisis in negotiations with the leaderships of the other Yugoslav republics. Considering the balance of forces and the increasingly open cooperation of part of the JNA with the Serbian leadership, Croatia – disarmed and without its own armed forces – was vitally interested indeed in seeing no JNA involvement in the resolution of the crisis, and avoiding or at least postponing as much as possible an armed conflict.



Plakat u povodu referenduma za prisajedinjenje dijela hrvatskog teritorija Srbiji: "Srpski narod u jednoj državi – za prisajedinjenje".
Poster for the referendum on the annexation of part of Croatian territory to Serbia: "Serbian people in one state – for annexation"



Plakat: "REFERENDUM ZA HRVATSKU"
Poster: "REFERENDUM FOR CROATIA"

Na referendumu su postavljena dva pitanja
(plavi i crveni listić):
The referendum consisted of two questions
(blue and red slip):



Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize u SFRJ)?

Are you in favour of the Republic of Croatia as a sovereign and independent state which guarantees cultural autonomy and all civil rights to Serbs and members of other nationalities in Croatia, entering into a union of sovereign states with other republics (in line with the proposal put forward by the Republics of Croatia and Slovenia as a means of resolving the political crisis in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia)?



Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?

Are you in favour of the Republic of Croatia remaining in Yugoslavia as an integral federal state (in line with the proposal put forward by the Republics of Serbia and Montenegro as a means of resolving the political crisis in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia)?



Smotra postrojbi ZNG-a, Zagreb,
28. svibnja 1991.
(autor fotografija: Marko Perić)
Review of ZNG (National Guard Corps)
units, Zagreb, 28 May 1991
(photographs by Marko Perić)



Predstavnici odreda Narodne zaštite
Representatives of the National
Protection units



“Svečano prisežem da ću vjerno i časno izvršavati dužnosti koje se od mene, pripadnika Hrvatske narodne garde zahtijevaju i da ću se savjesno i odgovorno pokoravati svim službenim naredbama i zapovijedima. Prisežem da ću, i uz žrtvu vlastitog života, štiti i braniti svoju domovinu Hrvatsku, njezin suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i sve njezine građane.” (Tekst svečane prisege pročitao je Neven Martić.)
 “I hereby take the solemn oath that I will loyally and honourably discharge the required duties as a member of the National Guard Corps, and that I will conscientiously and responsibly obey all orders and commands. I take the oath that I will, even at the cost of my own life, protect and defend my homeland Croatia, its sovereignty, its integrity and all its citizens” (the text of the solemn oath was read by Neven Martić)



*Iz govora dr. Ivana Šretera 30. svibnja 1991. u Pakracu,
povodom obilježavanja Dana državnosti*

Mi smo se danas ovdje, pred zgradom Skupštine općine Pakrac, okupili da se vidi i u ovom našem mjestu, u ovoj našoj lijepoj Hrvatskoj i diljem svijeta, da Pakrac nikada ne može biti jednouman, da ne pripada nikome posebno, već svima nama. Da se vidi da i mi Hrvati, Česi, Talijani, Mađari, braća Srbi, svi ljudi dobre volje, jednako želimo mir, ravnopravnost i sreću u pakračkoj općini. Tu smo zato da pokažemo da se ne slažemo s proteklim zbivanjima. Ne slažemo se s načinom na koji rade organi Skupštine općine. Niti mi, niti golema većina ove općine, nismo zadovoljni rezultatima izbora. Ali tu smo zato da kažemo da poštujemo legalnost i zakonitost. Želimo da nam se maknu pušćane cijevi, kubure, da nam sa makne vojska. Želimo da nas se okane karijeristi koji su nas spremni zbog svoje karijere prodati takozvanoj Krajini i Srbiji kojoj Pakrac nikada neće pripadati. Pitali smo se što bi nam donosila nekakva Krajina. Mi nismo nikada ni teritorijalno, niti kulturno, niti civilizacijski pripadali kninskom području. Mi smo tu oduvijek. Tko god nam je došao, dobro je došao. Prošle godine se slavilo 300 godina od bijega srpskoga naroda na ovo područje iz porobljenih krajeva. Tu su dočekani blagonaklono, prijateljski. I živjeli smo s njima relativno dobro. Mi ih s ovog zbora pozivamo, na daljnji miran suživot. Neka se prime alata i posla. Ako posla ima, bit će i dobrog života. Okanite se tutora iz Knina i Beograda. Prodat će vas lažni tutori za sitan novac, a vi ćete i dalje s nama živjeti ovdje. Mi vam nikad nismo prijetili i nikada vam nećemo prijetiti. Okanite se ludila. Dajte svoje predstavnike u sva tijela pa ćemo demokratski o svakom problemu raspraviti. Pušćanim cijevima, miniranjem, sknavljenjem naših svetinja nećemo postići ništa. I mi bismo mogli podmetati eksploziv pod vaše kuće, ali to nam ne pada na pamet. Sramota je neizbrisiva za Pakrac da zajedno živimo, a minirate nam vrata crkve u koju ne idete. Razoriste nam Svetoga Josipa koji je prošao i Prvi i Drugi svjetski rat. Ogradite se od ekstremista! Mi vam takvim načinom nećemo vraćati, a vi pokažite tko su ti i ogradite se od njih.



Okanite se pripajanja i prekrajanja. Jer, ako vi u pakračkoj općini hoćete vidjeti sela iz Okučana, ili udaljene otoke sve do Stare Gradiške, pa i mi ćemo tražiti da nam se pripoje Garešnica i Kutina. Ne možete nadjačati našu volju, naš suživot, našu demokraciju, ma koliko sela priključili pakračkoj općini. I onda ćete morati s nama razgovarati. Bez nas ne možete, a mi bez vas ne želimo. Želimo zajedno biti pod hrvatskom zastavom i pod češkom i pod talijanskom i pod vašom srpskom, ali ne stavljajte nam na silu četnička obilježja na Općinu. Nitko od nas nije povlađivao, surađivao, propagirao ustaški pokret. Okanite se četništva i živjet ćemo mirno.

Prijatelji, vidjeli ste protekla događanja u Pakracu. Ona su nam donijela samo zlo. Izgubili smo poslove u poduzećima, vanjske pacijente po bolnicama. Izgubili smo i turiste, koji su i prije bili rijetki. Izgubiti ćemo sve što se može izgubiti. Mi oдавde ne sijemo strah, već pozivamo na mir, na suživot. Ako nešto ne valja, neka se kaže, ali neka se sklone dinamit, puške, neka se sklone tenkovi s ulica, jer oni neće ništa riješiti. Ovo je Hrvatska, bila jest i bit će!

(U kolovozu 1991. srpski teroristi oteli su dr. Šretera i odveli u logor u Bučje; njegova sudbina do danas nije poznata.)

*Extract from the speech of Ivan Šreter held on 30 May 1991 in Pakrac
on the occasion of the National Day
(translation by Ana Perišić Mijić)*

We have gathered today in front of the Municipal Assembly in Pakrac in order to show, here in our town, in our beautiful Croatia and worldwide, that Pakrac can never be a one-track community, that it belongs to nobody in particular, but to all of us. In order to show that we, Croats, Czechs, Italians, Hungarians, our Serbian brothers, also want peace, equality and happiness in the Municipality of Pakrac. We are here to show that we do not agree with recent developments. We do not agree with the way our municipal bodies operate. We are not, and neither is the vast majority of us in this municipality, satisfied with the results of the election. But we are here to say that we respect legality and legitimacy. We don't want guns of any kind, we don't want the army. We want to be left alone by the careerists who are ready to sell us, for the sake of their careers, to the so-called Krajina and to Serbia, to which Pakrac will never belong. We have asked ourselves what any Krajina would bring us. We have never been part of the Knin region in territorial or cultural or civilizational terms. We have always been here. We welcome everybody. Last year we celebrated the 300th anniversary of the flight of the Serbian people from oppression. They were received in a kindly and friendly manner. And we have lived with them relatively well. Here and now we invite them to continue our peaceful coexistence. Let them turn to work. Work goes along with good living. Give up your Knin and Belgrade tutors. Fake tutors will sell you for peanuts, and you will continue to live here with us. We have never threatened you and never will. Stay away from madness. Elect your representatives in all bodies and we shall discuss every problem in a democratic fashion. Nothing can be achieved by guns, by blowing up buildings, by desecrating our holy places. We could also blow up your homes but do not even think of it. This is truly an ineradicably disgraceful thing for Pakrac – we live together and you blow up the door of the church you do not attend. You have destroyed St. Joseph's which weathered the First and Second World Wars. Disavow the extremists. We will never respond in kind, and you can show us who they are and disavow them.

Desist from annexation and from the redrawing of frontiers. If you want to see the villages round Okučani or the distant islands all the way to Nova Gradiška within the municipality of Pakrac, we could also claim Garešnica and Kutina. You cannot overrule our own will, our coexistence, our democracy regardless of the number of villages you want to annex to this municipality. And even then you will have to talk with us. You cannot go on without us, and we do not want to go on without you. We want to be together under the Croatian flag, the Czech and the Italian flags, and your own Serbian flag, but don't put up chetnik symbols on this building by force. None of us approved, collaborated with or promoted the ustashe movement. Disavow the chetniks and we will live together in peace.

My friends, you have seen what happened recently in Pakrac. These developments only brought ills. Our companies lost contracts, our hospitals lost outpatients. We also lost tourists, although there were not many before. We shall lose everything there is to lose. We do not sow fear but call for peace and coexistence. If something is wrong, let's say it openly, but let's remove the dynamite, the guns, the tanks in the streets, because they are not going to solve anything. This has always been and this will always be Croatia.

(In August 1991 Serbian terrorists abducted Dr. Šreter and took him to the camp at Bučje; his fate is still unknown.)

*Proглаšenje suverene i samostalne
Republike Hrvatske
(25. lipnja 1991.)*

Srbijanska, zapravo “velikosrpska” politika srbijanskoga vodstva, te odbijanje Srbije da se Jugoslavija preustroji u konfederalnu državu, potaknulo je Hrvatsku i Sloveniju da krenu u proces osamostaljenja. Radi jačanja hrvatske pozicije u tom procesu, predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman donio je 25. travnja 1991. odluku o raspisivanju referenduma s pitanjima o samostalnosti i ostanku Hrvatske u Jugoslaviji. Na referendumu, koji je održan 19. svibnja 1991., za neovisnost RH opredijelilo se gotovo 94%, a protiv ostanka u Jugoslaviji oko 92% građana koji su glasovali (na referendum je izašlo oko 85% od 3.652.225 hrvatskih građana s pravom glasa). Na temelju izvješća Republičke komisije za provedbu referenduma, predsjednik RH Franjo Tuđman objavio je 23. svibnja 1991. da su na referendumu građani Hrvatske odlučili:

- 1) *Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama.*
- 2) *Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi.*

Rezultati referenduma nedvosmisleno potvrđuju opredijeljenost većine hrvatskih građana za stvaranje neovisne hrvatske države. No, ostalo je pitanje kako će na to reagirati vodeće svjetske sile. U tom smislu znakovitim se drži posjet državnoga tajnika SAD-a Jamesa Bakera Jugoslaviji. On je 21. lipnja 1991. u Beogradu održao niz odvojenih sastanaka s predsjednicima svih jugoslavenskih republika, ministrima Savezne vlade i članovima Predsjedništva SFRJ. Drži se da je on tada upozorio sugovornike da “SAD podržavaju jedinstvo Jugoslavije, ali su istodobno protiv uporabe sile radi održanja toga jedinstva”. Odmah potom, Europska Zajednica

*The Proclamation of the Sovereign and
Independent Republic of Croatia
(25 June 1991)*

The Greater Serbian policy of the Serbian leadership and the refusal of Serbia to restructure Yugoslavia as a confederal state encouraged Croatia and Slovenia to embark on the process of independence. In order to strengthen the Croatian position in the process, the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman decided on 25 April 1991 to call a referendum with questions regarding Croatia's independence or its staying in Yugoslavia. At the referendum held on 19 May 1991, almost 94% voted for an independent Republic of Croatia and about 92% against staying in Yugoslavia (the turnout was about 85% of the 3,625,225 Croatian citizens with voting rights). On the basis of the report of the Republican Commission for the Implementation of the Referendum, the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman announced on 23 May 1991 that the citizens of Croatia had decided as follows:

- 1) *The Republic of Croatia, as a sovereign and independent state guaranteeing cultural autonomy and all civil rights to Serbs and members of other nationalities in Croatia, can enter into a confederation of sovereign states with other republics.*
- 2) *The Republic of Croatia will not stay in Yugoslavia as an integral federal state.*

The results of the referendum unequivocally confirmed the commitment of the majority of Croatian citizens to the creation of an independent Croatian state. However, this still left open the question of the response of the leading world powers. In that respect the visit by the US Secretary of State James Baker is considered to be significant. On 21 June 1991 he met in Belgrade separately with the presidents of all the Yugoslav republics, ministers of the federal government and members of the SFRY Presidency. It is thought

je odlučila da neće priznati neovisnost Hrvatske i Slovenije ako te republike jednostrano odluče napustiti jugoslavensku federaciju.

Unatoč tome, zbog nemogućnosti dogovora sa srbijanskim vodstvom o preustroju Jugoslavije, Sabor RH je na temelju rezultata referenduma hrvatskih građana, 25. lipnja 1991. donio:

- “Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti RH”,
- “Ustavni zakon o izmjeni i dopuni Ustavnoga zakona za provedbu Ustava RH”,
- “Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske”,
- “Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u RH”.

Predsjednik Sabora RH Žarko Domljan mogao je ushićeno zaključiti povijesnu sjednicu Sabora: *Rodena je država Hrvatska, neka joj je sretan i dug život!* Taj događaj u Hrvatskoj se obilježava kao Dan državnosti.

Istoga dana samostalnost je proglasila i Slovenija. Time je započeo postupak razdruživanja Hrvatske od drugih republika i SFRJ, odnosno postupak za njezino međunarodno priznanje. Doduše, na zahtjev i uz posredovanje Europske Zajednice i SAD-a, Hrvatska i Slovenija su 7. srpnja 1991. na Brijunima (“Brijunski sporazum”) prihvatile tromjesečnu odgodu realizacije Deklaracije o samostalnosti, kako bi se pregovori o mirnom rješenju jugoslavenske krize mogli nastaviti.

Zgrada Hrvatskog sabora
Building of the Croatian Parliament



that he warned his collocutors “that the US supports the unity of Yugoslavia but at the same time opposes the use of force for the purpose of maintaining that unity”.

Immediately after that the European Community decided not to recognize the independence of Croatia and Slovenia if the two republics unilaterally decided to leave the Yugoslav federation.

In spite of that, since no agreement on the restructuring of Yugoslavia was possible with the Serbian leadership, on the basis of the referendum of the Croatian citizens on 25 June 1991 the Parliament of the Republic of Croatia (*Sabor*) enacted:

- the Constitutional Decision on the Sovereignty and the Independence of the Republic of Croatia;
- the Constitutional Act on the Amendments to the Constitutional Act on the Implementation of the Constitution of the Republic of Croatia;
- the Declaration on the Establishment of the Sovereign and Independent Republic of Croatia;
- the Charter on the Rights of Serbs and Other Nationalities in the Republic of Croatia.

The Speaker Žarko Domljan could enthusiastically close the historic session of the Croatian Parliament: *The State of Croatia is born, let her live long and happily!* The event is marked in Croatia as Statehood Day.

On the same day Slovenia also proclaimed independence. Thus started the process of Croatia’s dissociation from the other republics and the SFRY, and the procedure for its international recognition. However, at the request and through the good offices of the European Community and the US, on 7 July 1991 Croatia and Slovenia accepted, on the Brioni island (“Brioni Agreement”), a three-month moratorium on independence so that the negotiations on a peaceful resolution of the Yugoslav crisis could continue.



Hrvatski sabor,
25. lipnja 1991.:
Donošenje Deklaracije
o uspostavi suverene i
samostalne RH
(autor fotografija:
Stanko Szabo).
Croatian Parliament,
25 June 1991;
promulgation of
the Declaration on
the Establishment
of the Sovereign
and Independent
Republic of Croatia
(photographs by
Stanko Szabo)





Na temelju članka 140. stavka 1. Ustava Republike Hrvatske, Sabor Republike Hrvatske donosi

D E K L A R A C I J U

O USPOSTAVI SUVERENE I SAMOSTALNE REPUBLIKE HRVATSKE

I.

Polazeći od trinaeststoljetne državno-pravne tradicije na tlu između Jadrana, Drave i Mure, hrvatski narod je sačuvao samosvijest o vlastitom identitetu i o pravu na samobitnost i neovisnost u samostalnoj i suverenoj državi Hrvatskoj.

Stjecajem povijesnih okolnosti, nalazeći se na razmeđu istočnog i zapadnog kršćanstva, dviju često suprotstavljenih civilizacija i kultura te različitih političkih, gospodarskih i inih interesa, hrvatski je narod stoljećima branio svoju narodnu državu, a time i narode zapadno od svojih domovinskih granica. Hrvatski je narod bio pod vlašću hrvatskih narodnih vladara te Hrvatskoga sabora, samostalan ili pak u personalnim i ugovornim unijama i državno-pravnim savezima s drugim narodima, ali uvijek budno pazeći na očuvanje svoje državne samobitnosti i suvereniteta. Hrvatski narod sačuvao je i u najtežim povijesnim uvjetima dio svoga nacionalnog prostora i glavni grad Zagreb sa svim obilježjima hrvatskoga državnog suvereniteta, čuvari i nositelji kojega bijahu — nakon narodnih vladara — Hrvatski sabor i hrvatski banovi koji imahu ovlasti podkraljeva u vrijeme kada je Kraljevina Hrvatska bila udružena s drugim državama.

Hrvatski je sabor očuvao predaje o hrvatskom povijesnom pravu i održao hrvatsku državnu samobitnost tijekom sveukupne povijesti, po čemu je hrvatski narod jedan od najstarijih državotvornih povijesnih naroda Europe.

II.

U razdoblju nametnutoga centralističkoga i totalitarnoga sustava SFRJ, Republika Hrvatska nije mogla promicati i štiti svoje političke, gospodarske, kulturne i ine interese pa je stoga neprestano jačala težnja za razdruživanjem iz jugoslavenske državne zajednice.

Danas smo suočeni i s pokušajima da se organiziranim odmetništvom i terorizmom, poticanim izvan Republike Hrvatske narušava ustavni poredak i integritet Republike Hrvatske, štoviše, da se spriječi provedba volje hrvatskoga naroda i svih građana Republike Hrvatske koja je očitovana na izborima i ozakonjena u Ustavu Republike Hrvatske, a osobito na referendumu za suverenost, neovisnost i samostalnost u odnosu na druge republike SFRJ i ostale susjedne države.

Hrvatski je narod zajedno sa svim građanima koji Republiku Hrvatsku smatraju svojom domovinom odlučan da svim snagama brani svoju samostalnost i teritorijalnu cjelovitost od bilo čije agresije.

III.

Republika Hrvatska jest demokratska, pravna i socijalna država, u kojoj su najviše vrednote ustavnoga poretka: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, pluralizam i nepovredivost vlasništva, očuvanje prirodna i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav.

Republika Hrvatska jamči Srbima u Hrvatskoj i svim nacionalnim manjinama koje žive na njezinu tlu poštivanje svih ljudskih i građanskih prava, a osobito slobodu izražavanja i njegovanja nacionalnog jezika i kulture, kao i političkog organiziranja.

Republika Hrvatska štiti prava i interese svojih državljana bez obzira na vjersku, etničku i rasnu pripadnost.

Republika Hrvatska jamči, u skladu s pravilima međunarodnoga prava, drugim državama i međunarodnim organizacijama da će u cijelosti i savjesno izvršavati sva prava i obveze kao pravni sljednik dosadašnje SFRJ u dijelu koji se odnosi na Republiku Hrvatsku.

IV.

Republika Hrvatska je i po dosadašnjim ustavima FNRJ i SFRJ imala pravo na samoodređenje uključujući i pravo na otcjepljenje.

Republika Hrvatska uspostavlja se kao samostalna i suverena država, koja je do sada dio svojih suverenih prava ostvarivala u zajednici s drugim republikama i autonomnim pokrajinama u SFRJ, mijenja svoj položaj i državno-pravni odnos spram SFRJ, pristajući na sudjelovanje u pojedinim njezinim institucijama i službama od zajedničkog interesa u funkciji razdruživanja. Dok traje razdruživanje treba utvrditi prava i obveze, odnosno udjel Republike Hrvatske u cjelokupnoj pokretnoj i nepokretnoj imovini i pravima dosadašnje SFRJ.

Proglašenjem Ustavne odluke o osamostaljenju, Republika Hrvatska otpočinje postupak razdruživanja od ostalih republika i SFRJ, želeći da se ovaj postupak što prije okonča na demokratski i miroljubivi način, poštujući interese svih republika i autonomnih pokrajina koje su činile SFRJ.

Proglašenjem Ustavne odluke o osamostaljenju ostvarene su pretpostavke za priznavanje Republike Hrvatske kao međunarodno-pravnog subjekta, za što će Predsjednik i Vlada Republike Hrvatske poduzeti sve određene korake.

Ovom Ustavnom odlukom sadašnje granice Republike Hrvatske postaju državne granice prema drugim republikama i susjednim državama dosadašnje SFRJ.

Na području Republike Hrvatske važe samo zakoni koje je donio Sabor Republike Hrvatske, a do okončanja razdruživanja i savezni propisi koji nisu stavljeni izvan snage.

Sva pitanja koja u ovome trenutku ne mogu biti riješena, kao što su položaj JNA, savezna diplomacija, razdioba zajedničkih prava i obveza bit će uređena posebnim dogovorom – ugovorom između Republike Hrvatske i ostalih federalnih jedinica i SFRJ u postupku razdruživanja. Dok traje razdruživanje, Republika Hrvatska priznaje samo one savezne institucije u kojima se odlučuje na osnovama pariteta i suglasnosti.

Savezna tijela ne mogu djelovati na teritoriju Republike Hrvatske, osim ako to Vlada Republike Hrvatske za pojedini slučaj privremeno ne odobri.

Republika Hrvatska povlači svoje predstavnike iz Saveznoga vijeća Skupštine SFRJ, kojemu je istekao mandat a njegovo je postojanje nepotrebno u postupku razdruživanja.

Republika Hrvatska smatra da Vijeće republika i pokrajina može obavljati ulogu parlamentarnog razmatranja problema razdruživanja.

V.

Republika Hrvatska priznaje puni suverenitet i međunarodno-pravni subjektivitet novim državama koje nastaju razdruživanjem SFRJ u okviru postojećih granica SFRJ i u okviru njihovih međusobnih granica utvrđenih dosadašnjim ustavom ili međusobnim dogovorom na demokratski način.

Uspostavom samostalnosti i suverenosti Republika Hrvatska ne želi prekid odnosa s drugim republikama niti poremećaj u gospodarskim, prometnim i financijskim odnosima ili poslovanju.

Republika Hrvatska uspostaviti će posebni ugovorni odnos s Republikom Slovenijom, stvarajući savez dviju samostalnih suverenih država.

Republika Hrvatska poziva i ostale republike dosadašnje SFRJ na stvaranje saveza suverenih država pod slijedećim pretpostavkama: priznavanje međusobnog državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, uzajamno uvažavanje, priznavanje političkog pluralizma i demokracije, pluralizma vlasništva i tržišnog gospodarstva, djelotvorno poštivanje ljudskih prava, prava nacionalnih manjina i drugih civilizacijskih vrednota slobodnoga svijeta, kao i spremnost na recipročni dogovor i ugovor o svim spornim pitanjima koja postoje između pojedinih republika — suverenih država.

Republika Hrvatska polazi od stanovišta da bi savez suverenih država s Republikom Slovenijom kao i s ostalim republikama, utemeljen na osnovama ugovorne, dobrovoljne i interesne zajednice, mogao biti od koristi za sve republike dosadašnje SFRJ pod uvjetom da se poštuju međusobni interesi po važećim propisima međunarodnog prava, posebno onih na kojima se zasniva i izgrađuje Europska zajednica, jer ta načela pokazuju životnost i praktičnu djelotvornost i ona su putokaz koji će i u budućem savezu suverenih država, do ulaska u Europsku zajednicu, osigurati mir, prosperitet i međunarodno uvažavanje.

Klasa: 010/03/91/02/05

Zagreb, 25. lipnja 1991.

SABOR REPUBLIKE HRVATSKE

PREDSJEDNIK VIJEĆA UDRUŽENOG RADA

Ivan Matije

PREDSJEDNIK VIJEĆA OPĆINA

Luka Bebić, dipl.ing.

PREDSJEDNIK DRUŠTVENO-POLITIČKOG VIJEĆA

Ivan Vekić

PREDSJEDNIK SABORA

Dr. Zarko Domljan



HRVATSKA SAMOSTALNA DRŽAVA

SABOR
REPUBLIKE
HRVATSKE

ZAGREBAČKI
Večernji
list



15
DNEVA

GOD. XXXV BR. 10004
SRJEDA
ZAGREB, 26.VI.1991.

NEZAVISNE NOVINE

Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman na svečanoj sjednici Sabora Republike Hrvatske obratio se zastupnicima i obrazložio značenje povijesnih odluka koje je donio Hrvatski sabor

Šestoga dana neprekidnog zasjedanja Sabora prihvaćeni su:

- Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske
- Ustavni zakon o izmjeni i dopuni Ustavnog zakona za provedbu Ustava Republike Hrvatske
- Deklaracija o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske
- Povelja o pravima Srba i drugim nacionalnostima u Republici Hrvatskoj



KAKO JE HRVATSKA METROPOLA DOČEKALA PROGLAŠENJE SAMOSTALNE I SUVERENE HRVATSKE

Grad je odjeknuo!

Slavlje bez dogovora: zvonila su zvona, pucnji označili blagdan, fljukalo je odasvud na pozdrav Hrvatskoj STR. 11.

SKUPŠTINA REPUBLIKE SLOVENIJE

I SLOVENIJA SAMOSTALNA

AUSTROJSKI KANCELAR VRANITZKY O HRVATSKOJ I SLOVENIJI

**Priznanje čim se
steknu uvjeti**

STR. 39.

Rasprava oko važnosti 25. lipnja 1991. u najnovijoj hrvatskoj povijesti, odnosno njegovo vrednovanje u odnosu na ostale datume, potvrđuje nužnost interdisciplinarnog pristupa u znanosti. Naime, u javnosti se spominju razni datumi početka rata, odnosno agresije na Hrvatsku, pa čak i okupacije Hrvatske (svi se odnose na pojedini događaj):

- sredina svibnja 1990.: oduzimanje oružja hrvatske Teritorijalne obrane;
- 17. kolovoza 1990.: oružana pobuna Srba u Kninu i okolici (tzv. Balvan revolucija);
- 25. siječnja 1991.: uhićenje “virovitičke grupe” (istaknuti pripadnici HDZ-a iz Virovitice);
- 2. ožujka 1991.: događaji u Pakracu (prvi oružani sukob hrvatske policije sa srpskim teroristima);
- 31. ožujka 1991.: “Krvavi Uskrs” – u Nacionalnom parku Pltvička jezera, u sukobu sa srpskim teroristima ubijen je hrvatski policajac Josip Jović (prvi hrvatski branitelj koji je poginuo u obrani suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske);
- 2. svibnja 1991.: ubojstva 13 hrvatskih policajaca – 12 u Borovu Selu i 1 u zaleđu Zadra.

Zbog toga je važno napomenuti da je prema međunarodnom pravu rat sukob između dviju država, a da je Hrvatski sabor 25. lipnja 1991. proglasio neovisnost Republike Hrvatske.

The discussion about the importance of 25 June 1991 in Croatia's recent history and its appraisal with regard to other dates confirms the necessity of an interdisciplinary scientific approach. That is to say, different dates are being mentioned on the beginning of the war, aggression against Croatia and even occupation of Croatia (all, of course, referring to individual events), e.g.:

- mid-May 1990: seizure of Territorial Defence weapons;
- 17 August 1990: armed insurgency of the Serbs in Knin and its surroundings (the so-called “log revolution”);
- 2 March 1991: events in Pakrac (first armed conflict of the Croatian police with Serbian terrorists);
- 25 January 1991: arrest of the “Virovitica group” (prominent HDZ members from Virovitica);
- 31 March 1991: “Bloody Easter” in the Plitvice Lakes National Park; the Croatian policeman Josip Jović was killed in the conflict with Serbian terrorists (the first Croatian defender killed in the defence of the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Croatia);
- 2 May 1991: murders of 13 Croatian policemen – 12 at Borovo Selo and one in the hinterland of Zadar.

Because of this due mention needs to be made of the fact that, according to international law, war is a conflict between two states, and that the Croatian Parliament proclaimed independence on 25 June 1991.

Tijekom noći 25. na 26. lipnja 1991., doslovno odmah nakon saborske odluke o uspostavi samostalne i suverene Republike Hrvatske, pobunjeni Srbi započeli su napad na policijsku postaju u Glini te na hrvatske snage i naselja na Banovini s ciljem protjerivanja Hrvata s toga područja. Napad je, očito, već ranije planiran, a proglašenje neovisnosti RH samo je poslužilo kao povod. Specijalne snage MUP-a RH uspjele su istoga dana vratiti pod svoj nadzor policijsku postaju u Glini, ali ne i cijeli grad, jer se u njemu, pod krinkom uspostavljanja i održavanja "tampon zone", razmjestila oklopna postrojba JNA. Omoгуćivši naoružanim srpskim ekstremistima da zadrže kontrolu nad većim dijelom Gline, JNA se i nakon proglašenja neovisnosti RH nastavila izravno miješati u sukob legalnih hrvatskih snaga s postrojbama pobunjenih Srba. Zapravo, JNA je time, kao vojska druge države, započela otvorenu agresiju na Republiku Hrvatsku. Uz nazočnost i pomoć JNA, pobunjeni Srbi okupirali su dio Banovine te nastavili protuustavno djelovanje i oružane napade na legalne hrvatske snage, kako na Banovini, tako i u cijeloj Hrvatskoj.

U takvim okolnostima, vodstvo pobunjenih Srba iz Hrvatske i predstavnici Srba iz "Bosanske Krajine", 27. lipnja 1991. donijeli su "deklaraciju o ujedinjenju SAO Krajine i Zajednice opština Bosanska Krajina". I sadržaj spomenute deklaracije pokazuje da je krajnji cilj obnovljene velikosrpske politike i srpske pobune u Hrvatskoj – izražen kroz načelo "da svi Srbi žive u jednoj državi" – bilo "stvaranje jedinstvene države u kojoj će živjeti svi Srbi na Balkanu".

Istoga dana u Republici Sloveniji počeo je kratkotrajni oružani sukob JNA i savezne policije sa slovenskom Teritorijalnom obranom, službeno radi zadržavanja kontrole nad graničnim prijelazima, a zapravo da se osujeti pokušaj osamostaljenja Slovenije. Hrvatska se tada nije vojno umiješala i napala vojarne JNA u Hrvatskoj, kako je to predlagao ministar obrane RH general-pukovnik M. Špegelj. Zapravo, Hrvatska tada nije ni imala vojsku. Komentirajući to razdoblje

In the night of 25/26 June, literally immediately after the Sabor decision proclaiming the independent and sovereign Republic of Croatia, the insurgent Serbs launched an attack on the police station in Glina and on Croatian forces and settlements in Banovina aimed at expelling Croats from the area. Obviously, the attack had already been planned before, and the proclamation of Croatian independence only served as a motive. On the same day special MUP RH forces succeeded in restoring control over the police station in Glina, but not over the whole town, because an armoured JNA unit had deployed there under the guise of establishing and maintaining a "buffer zone". Having thus allowed Serbian extremists to retain control over the greater part of Glina, the JNA continued, even after the proclamation of Croatia's independence, to interfere directly in the conflict of legal Croatian forces with the units of the insurgent Serbs. Actually, as the army of another state the JNA had thereby started an open aggression against the Republic of Croatia. Encouraged by the presence and support of the JNA, the insurgent Serbs occupied part of Banovina sustained their anti-constitutional actions and armed attacks on legal Croatian forces in Banovina and throughout Croatia.

In such a situation the leadership of the insurgent Serbs from Croatia and the representatives of the Serbs from "Serbian Krajina" issued the "Declaration on the unification of SAO Krajina and the Association of municipalities of Bosnian Krajina". The contents of the Declaration disclosed that the ultimate goal of the revived Greater Serbian policy and of the Serbian insurgency in Croatia – expressed through the principle "all Serbs in one state" – was "the creation of an integral state of all the Serbs in the Balkans".

On the same day, in the Republic of Slovenia the JNA and the federal police clashed briefly with the Slovenian territorial defence – officially in order to retain control of border crossings and actually to thwart Slovenia's bid for independence. At the time Croatia did not

u svojoj knjizi *Moje viđenje raspada* (Beograd, 1993., str. 129) “sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu” – tadašnji “ministar obrane” Jugoslavije – general armije Veljko Kadijević zapisao je da bi za JNA bilo bolje da je hrvatski predsjednik F. Tuđman tada donio odluku o napadu na JNA, a ne kasnije (“vrijeme radi više protiv nas nego za nas”), te da je u toj fazi sukoba JNA “morala sačekati napad, a ne prva napasti”.

Prateći sukob u Sloveniji, srbijansko vodstvo (S. Milošević i B. Jović) je početkom srpnja 1991. od generala V. Kadijevića zatražilo žestok odgovor Slovincima, zauzimanje pozicija u Hrvatskoj s glavnim snagama JNA radi osiguranja srpskih zahtjeva i izbacivanje slovenskih i hrvatskih kadrova iz JNA:

1. *Slovincima odgovoriti žestoko svim sredstvima uključujući i avijaciju, apsolutno im više ne dozvoliti da šikaniraju JNA. Potom se povući iz Slovenije. O tome ćemo doneti blagovremenu odluku. Na taj način će se podići moral vojske, uplašiti Hrvatska i umiriti srpski narod.*

2. *Glavne snage JNA koncentrisati na liniji: Karlovac-Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu. Na taj način pokriti sve teritorije gde žive Srbi do potpunog raspada, odnosno do konačnog slobodnog opredjeljenja naroda na referendumu.*

3. *Potpuno eliminisati Hrvate i Slovence iz vojske.* (Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*, str. 349).

General Kadijević prihvatio je spomenute zahtjeve, zapravo, JNA je u skladu s njima već djelovala: 26. lipnja postrojbe JNA pomogle su srpskim paravojnim postrojbama da zauzmu veći dio Gline, a 3. srpnja 1991. počele su ofenzivno djelovati u Baranji. S obzirom na to da se već od svibnja počela razmještati na kriznim područjima u Hrvatskoj, JNA je do početka srpnja 1991. ovladala svim mostovima na Dunavu između Hrvatske i Srbije (7. svibnja mostom između Iloka i Bačke Palanke, 2. srpnja mostom između Erduta i Bogojeva, te 2./3. srpnja mostom između Bezdana i Batine). Zaposjevši važne

get militarily involved and did not attack the barracks in Croatia as suggested by Lieutenant General Martin Špegelj, then Minister of Defence of the Republic of Croatia. As a matter of fact, Croatia had no armed forces of its own at the time. Commenting this period in his book *My View of the Collapse* (Belgrade, 1993, p.129), the “Secretary of the Federal Secretariat for National Defence” – i.e., the Yugoslav Minister of Defence – General of the Army Veljko Kadijević, wrote that the JNA would have fared better if the Croatian President Franjo Tuđman had decided to attack the JNA then and not later (“time was more against us than in our favour”), and that at that stage of the conflict the JNA was forced “to wait for the attack rather than attacking first”.

As they followed the conflict in Slovenia, in early July 1991 the Serbian leadership (S. Milošević and B. Jović) asked General Kadijević to respond viciously to Slovenian actions, and take up positions in Croatia with the main JNA forces in order to ensure the implementation of Serbian requests and expel Slovene and Croatian officers from the JNA:

1. *Respond viciously to Slovenian actions with all available means, including the air force, and put an absolute stop to their harassment of the JNA. Then withdraw from Slovenia. The proper decision will be made in due time.*

2. *Concentrate the main forces along the following lines: Karlovac – Plitvice in the west, Baranja – Osijek – Vinkovci – Sava in the east, and Neretva in the south. This would cover all territories inhabited by Serbs until the full resolution and final free commitment of the people at the referendum.*

3. *Totally eliminate Croats and Slovenes from the military.* (Borisav Jović, *The Last Days of the SFRY*, p. 349).

General Kadijević accepted the requests; as a matter of fact, the JNA was already proceeding in line with them: on 26 June JNA units helped Serbian paramilitary units to occupy the greater part of Glina, and on 3 July launched offensive operations in Baranja. Since it had started to

strateške pozicije, JNA je početkom srpnja 1991. bila spremna za napad na Republiku Hrvatsku. Otvorenu agresiju Srbije i JNA na Republiku Hrvatsku nije zaustavio ni već spomenuti Brijunski sporazum od 7. srpnja 1991., prema kojem se JNA trebala povući u vojarne i na temelju kojega je Stjepan Mesić konačno postao predsjednik Predsjedništva SFRJ.

Istovremeno, odlukom predsjednika Republike Hrvatske od 2. srpnja 1991., umjesto Josipa Boljkovca ministar unutarnjih poslova postao je dr. Onesin Cvitan. Njega je 31. srpnja 1991. zamijenio Ivan Vekić, član Vlade demokratskoga jedinstva. Potom je 15. travnja 1992. ministar unutarnjih poslova postao Ivan Jarnjak, koji je na toj dužnosti ostao do kraja rata. Do promjena je došlo i u Ministarstvu obrane. Umjesto Martina Špegelja, ministar obrane RH 2. srpnja 1991. postao je dr. Šime Đodan, potom 31. srpnja 1991. Luka Bebić, te od 18. rujna 1991. do kraja rata Gojko Šušak.

deploy in the crisis areas in Croatia already in May, by early July 1991 the JNA controlled all the bridges on the Danube between Croatia and Serbia (on 7 May the bridge between Ilok and Bačka Palanka, on 2 July the bridge between Erdut and Bogojevo, and on 2/3 July the bridge between Bezdan and Batina). Having taken important strategic positions, in early July 1991 the JNA was ready to attack the Republic of Croatia. The open aggression of Serbia and the JNA on the Republic of Croatia was not stopped even by the already mentioned Brioni agreement of 7 July 1991 according to which the JNA was supposed to withdraw to barracks and on the basis of which Stjepan Mesić finally became the President of the SFRY Presidency.

At the same time, Dr. Onesin Cvitan was appointed minister of the interior, replacing Josip Boljkovac, by decision of the President of the Republic of Croatia of 2 July 1991. On 31 July 1991 he was replaced by Ivan Vekić, member of the Government of Democratic Unity.

On 15 April Ivan Jarnjak replaced him and held the post until the end of the war. There were also changes in the Ministry of Defence. On 2 July Dr. Šime Đodan replaced Martin Špegelj. On 31 July 1991 Luka Bebić was appointed to the office, followed (after 18 September 1991 until the end of the war) by Gojko Šušak.



Tenkovi JNA u Glini, 26. lipnja 1991. (autor fotografija: Đorđe Ličina).
JNA tanks in Glini, 26 June 1991 (photographs by Đorđe Ličina)



Krunica je početkom rata postala zaštitni znak hrvatskih branitelja, a molitva krunice iskaz njihova vjerničkog i nacionalnog identiteta. Poruka "Bog je naša vjera" suprotstavljala je vjeru u ljubav i spremnost na žrtvu – mržnji, posvemašnjem uništavanju i zločinima.

Moralno djelovanje Crkve u Hrvata, u razdoblju u kojem se branila Domovina i stvarala Država, obilježio je kardinal Franjo Kuharić. Njegove propovijedi u kolovozu 1991., na samom početku agresije JNA i srpsko-crnogorskih postrojbi, u kojima je pozvao na poštivanje moralnih vrednota i u ratnim prilikama, snažno su odjeknule među hrvatskim braniteljima:

Bogoljublje je nužno čovjekoljublje, a čovjekoljublje je i rodoljublje! Stoga i naše rodoljublje ne smije biti otrovano ni kapljicom mržnje ili želje za osvetom. Obrana slobode i mira je pravo i dužnost, ali uvijek u zakonitosti pravne države. (...) Stoga naše rodoljublje ne smije biti ni rasističko, ni imperijalističko, ni šovinističko. Naše je rodoljublje kršćansko. (...) Ako je moj protivnik spalio moju kuću, ja neću zapaliti njegovu! Ako je razorio moju crkvu, ja neću ni dirnuti njegovu, dapače, čuvat ću je. Ako je napustio svoj dom, ja neću ni igle uzeti iz njegova doma! Ako je ubio mog oca, brata, sestru, ja neću vratiti istom mjerom nego ću poštivati život njegova oca, brata, sina, sestre.



As the war broke out the rosary became the logo of the Croatian defenders and the saying of the rosary the testimony of their religious and national identity. The message "God is our faith," pitted belief in love and readiness to sacrifice against hate, total destruction and crime

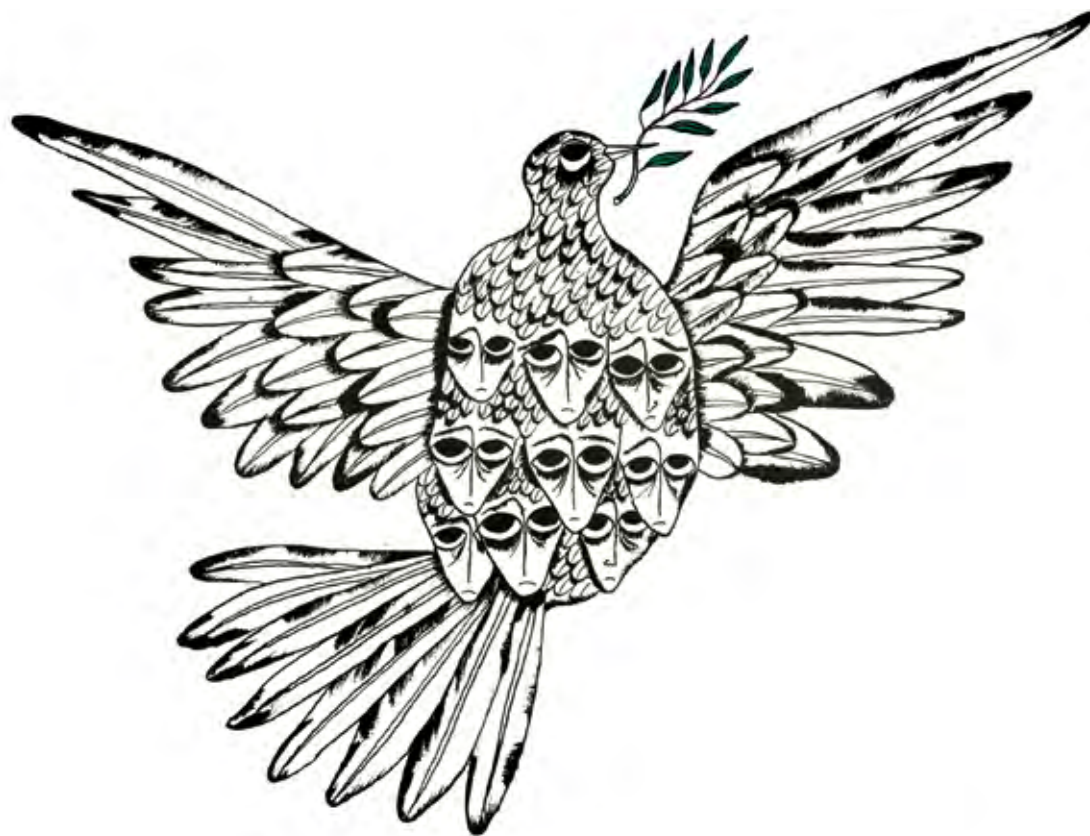
Cardinal Franjo Kuharić marked the moral activity of the Catholic church in Croatia in the period in which the Homeland was defended and the State created. His sermons in August 1991, at the very beginning of the aggression by the JNA and the Serbian-Montenegrin units, in which he called for the respect of moral values even in wartime conditions, struck a highly responsive chord among the Croatian defenders:

Love of God is necessarily love of man, and love of man is also patriotism! Therefore, our patriotism must not be poisoned even by a drop of hate or wish for revenge. The defence of freedom and peace is our right and duty, but always within the rule of law (...) Hence, our patriotism must not be racist or imperialist or chauvinistic. Our patriotism is Christian. (...) If my enemy has torched my house, I will not torch his! If he has destroyed my church, I will not even touch his, on the contrary, I shall safeguard it. If he has left his home, I will not take even a needle from his home! If he has killed my father, my brother, my sister, I will not retaliate in kind but respect the life of his father, his brother, his son, his sister.

BEDEM LJUBAVI / POKRET MAJKI ZA MIR

Bedem ljubavi javlja se spontano kao organizacija majki čiji su sinovi služeći redovni vojni rok u JNA bili prisiljeni sudjelovati u agresiji na vlastitu domovinu. *Bedem ljubavi* se borio protiv uplitanja JNA i ratnog razrješenja političke krize u SFRJ. Na njihov poticaj održan je antiratni prosvjedni skup u Zagrebu 29. kolovoza 1991. ispred Komande 5. vojne oblasti. Odluka JNA o produženju vojnog roka nakon napada na Sloveniju, potaknula je više od tri tisuće majki na odlazak u Beograd u nadi da će njihov apel za otpuštanjem sinova iz vojske pobuditi razumijevanje vojnih vlasti. Putovanje nije urodilo plodom, ali početkom rujna 1991. uz pomoć Doris Pack bivaju primljene u Europski parlament, nakon čega je više od dvije tisuće mladića otpušteno iz vojarni. Nakon početka rata *Bedem ljubavi* pomaže prebjecima iz JNA, bez obzira na njihovu nacionalnost, da sretno stignu svojim kućama, te iskazuje brigu za prognanike, djecu poginulih branitelja, ranjenike i invalide, organizirajući brojne humanitarne akcije.

S. Bilić, *Generali u vrtlogu Bedema ljubavi*, Zagreb, 2008.; *Žene u Domovinskom ratu / Snaga ljubavi: činiti dobro, knjiga prva: Zagreb, urednica M. Slišković, Zagreb, 2005., str. 11-68.*



BEDEM LJUBAVI

POKRET MAJKI ZA MIR

BULWARK OF LOVE/MOTHERS FOR PEACE

Bulwark of Peace was created spontaneously as an organization of mothers whose sons, JNA conscripts, were forced to take part in the aggression against their own homeland. The organization fought against JNA interference and against the resolution of the political crisis in the SFRY by war. On 29 August 1991 it organized a protest rally in front of the Headquarters of the Fifth Military District in Zagreb. The decision of the JNA to extend military service after the attack on Slovenia prompted more than three thousand mothers to leave for Belgrade in the hope that their appeal for the release of their sons would meet with the understanding of military authorities. The trip turned out to be fruitless, but in early September 1991, with the help of Doris Pack, the mothers were received in the European Parliament, after which more than two thousand young men were released from the barracks. After the start of the war the organization helped defectors from the JNA, regardless of their ethnicity, to reach their homes safely, and looked after displaced persons, the children of killed defenders, wounded and disabled persons, by organizing many humanitarian actions.

S. Bilić, *The Generals in the Vortex of the Bulwark of Love*; Zagreb, 2008; *Women in the Homeland War/The Power of Love: Do Good, Vol. 1: Zagreb*; edited by M. Slišković, Zagreb, 2005, pp. 11-68.

Masakr nad hrvatskim policajcima u Borovom Selu, a potom i prvi prognanici i prva spaljena sela u Slavoniji u srpnju 1991., uznemirili su cijelu Hrvatsku i pokrenuli niz protesta. Dakako, i žestokih reakcija. Istodobno s pripremama za obranu, pokrenute su i mirovne inicijative. Žene iz Hrvatske već su 17. i 18. siječnja 1991. prikupljanjem potpisa građana na Trgu bana Jelačića u Zagrebu pokušale utjecati na generale jugovojске da odustanu od zločinačkih namjera. Udružene u *Bedem ljubavi* majke momaka koji su bili na služenju vojnoga roka u JNA krenule su krajem kolovoza 1991. na “marš mira” prema Beogradu, tražeći da se njihova djeca puste kući i ne koriste u napadima na svoju domovinu. U organizaciji *Bedema ljubavi* održani su mnogi skupovi, s kojih su poslani apeli za mir, a protiv mržnje i ubijanja. Na jednom od njih, 29. kolovoza 1991. ispred zgrade tadašnje Komande 5. vojne oblasti (JNA) u Zagrebu, hrvatski pjesnik i humanist Vlado Gotovac održao je govor u kojemu je sažeo poruku Hrvata jugo-oficirima i istaknuo moralna načela koja bi trebala voditi narod u borbi za slobodu i samostalnost:

Ja vas volim i ja se s vama ponosim! I kada bih trebao birati da li ću s vama umrijeti ili s ovim strašilima živjeti, izabrao bih smrt... Kada bi generali imali obitelj, kada bi generali imali djecu, kada bi generali imali bližnje, onda nikada ne bi zasjeli u ovoj zgradi. Ali generali nemaju djecu, ja vas uvjeravam, jer onaj tko tuđu djecu ubija – nema djece! Jer onaj tko tuđe majke uciviljuje – nema majke! Jer onaj tko ruši tuđe domove – nema doma! I oni moraju znati da na ovoj zemlji za njih nema ni majki, ni djece, ni doma, umrijet će u pustoši svog mrtvog srca! Sramit će ih se njihova djeca, jer nisu im bili očevi. Sramit će ih se njihove žene jer su bili ubojice tuđe djece. Sramit će ih se njihove obitelji jer su uništavali tuđe obitelji. ...



I napokon vi majke i vi žene koje ste tu došle u jedinstvenom skupu koji je ikada u Europi održan, još jednom pokazujete da je Hrvatska u dubini svog srca – ona koja je obrazovana i ona koja nije obrazovana, ona koja je muško i ona koja je žensko, prožeta istim veličanstvenim načelom ljubavi i dostojanstva! I zato sam počeo s tim da vas volim, i zato sam počeo s tim da rađe s vama umrem nego s ovima živim. I znam, sasvim sigurno znam da ću u ovoj ljubavi i s ovom ljubavlju, u ovom dostojanstvu i s ovim dostojanstvom, živjeti i kad me ne bude – i to je moja radost i to je moja snaga, kao i svih vas!

A neka ta snaga, neka ta ljubav i neka ta hrabrost vodi Hrvatsku, onu naoružanu i onu nenaoružanu, jer mi koji nismo naoružani nismo ništa manje hrabri, nismo ništa manje ponosni, nismo ništa manje zaljubljeni u svoju domovinu. Ako nemamo oružje, imamo snagu ovoga što je tu, snagu svoje ljubavi, snagu svog dostojanstva, snagu svoje spremnosti da umremo, ako ne možemo kao ljudi živjeti. I to je ono što ne damo! Ja se zato ne bojim! Živa je, bila je živa i živjet će Hrvatska! (iz govora Vlade Gotovca)

The massacre of Croatian policemen at Borovo Selo, followed by the first displaced persons and the first torched villages in Slavonia in July 1991, alarmed everyone in Croatia and set in motion a series of protest rallies. As well as, of course, fierce reactions. Along with defence preparations peace initiatives were also promoted. Already on 17 and 18 January 1991 the women of Croatia collected citizens' signatures in Zagreb's Jelačić Square in order to bring their influence to bear on the generals of the Yugoslav army to desist from their criminal designs. United in the organization called *Bulwark of Love* (Mothers for Peace), the mothers of JNA conscripts set off, in late August 1991, on their "peace march" to Belgrade in order to request the release of their children and prevent their being used in attacks against their own homeland. *Bulwark of Love* organized many rallies issuing appeals for peace and against hate and killing. At one of such rallies, held on 29 August 1991 in front of the Headquarters of the JNA Fifth Army District, the Croatian poet and humanist Vlado Gotovac delivered an address with a terse message of the Croats to the Yugoslav officers, and highlighted the moral principles which ought to guide people in the struggle for freedom and independence:

I love you and I am proud of you! And if I was to choose between dying with you or living with these scarecrow generals, I would choose death... If the generals had families, if the generals had children, if the generals had any kith and kin, they would not be entrenched in this building. But the generals have no children, I am positive, for whoever kills somebody else's children has no children! Whoever aggrieves somebody else's mother has no mother! Whoever destroys somebody else's home has no home! And the generals must know that there are no mothers, no children, no homes for them in this land! They will die in the wilderness of their own dead heart! Their children will be ashamed of having such fathers! Their wives will be ashamed of them because they murdered other people's children! Their families will be ashamed of them because they destroyed other people's families!

Finally, you, the mothers and women who have assembled at this unique rally the like of which has never been held in Europe before, have demonstrated that deep in her heart Croatia, her educated and the uneducated men and women, is imbued with the sublime principle of love and dignity! And that is why I started out by telling you that I loved you, that I would rather die with you than live with the generals. And I know, I am quite certain that even once I am gone I will live in this love and with this love, in this dignity and with this dignity – and that is my joy and my strength, and the strength of all of you!

Let this love, this strength, this courage guide Croatia, whether armed or unarmed, because even unarmed we are no less brave, no less proud, no less in love with our homeland! If we have no weapons, we have the strength of what brought us here, the strength of our love, the strength of our dignity, the strength of our readiness to die if we cannot live like human beings. And that is something we are not prepared to relinquish. That is why I am not afraid! Croatia lives and will continue to live! (Speech of Vlado Gotovac in Zagreb, in front of the Headquarters of the JNA Fifth Army District)

*Otvorena agresija Srbije i Crne Gore,
odnosno JNA i srpsko-crnogorskih postrojbi
na Republiku Hrvatsku*

Hrvatsko vodstvo nastojalo je izbjeći oružani sukob sa znatno nadmoćnijom JNA. No, umjesto mirnog rješenja krize, terorističke akcije srpskih ekstremista u Hrvatskoj u srpnju 1991. prerasle su u otvorenu i nemilosrdnu agresiju Srbije i Crne Gore, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku (Slovenija je pošteđena od novih napada). U prva dva tjedna mjeseca srpnja 1991., dakle na samom početku otvorene agresije na Hrvatsku, poginulo je najmanje 26 gardista i 14 policajaca, a ranjeno 95 pripadnika oružanih snaga Republike Hrvatske. Istodobno je poginulo najmanje 5, a ranjeno 18 civila.

Od sredine srpnja, na prostorima koje su velikosrpski ideolozi označili kao dijelove “velike Srbije”, napadi srpskih terorista i pripadnika srpskih paravojnih postrojbi na hrvatske građane, posebice na pripadnike ZNG-a i MUP-a RH, postali su svakodnevica. Tragičan niz zločina, kao i broj ubijenih i ranjenih pripadnika hrvatskih oružanih snaga u napadima srpskih paravojnih postrojbi i JNA povećavao se iz dana u dan. Nakon ubojstava hrvatskih branitelja i civila na Banovini krajem srpnja, kulminirao je 1. kolovoza 1991. pokoljem u Dalju, koji je do kraja razotkrio karakter započetoga rata. To nije bio sukob vojske protiv vojske, već rat protiv hrvatskoga naroda, njegove vjere i kulture. Policijska postaja u Dalju razrušena je tenkovskim granatama, a surova sila JNA i srpskih paravojnih postrojbi oborila se i na Erdut i Aljmaš, prognavši stanovnike spomenutih sela iz njihovih domova. Prognana je i Gospa od Utočišta (njezin kip sklonjen je u Osijek), čijem su svetištu u Aljmašu hodočastile tisuće katolika. Zbog blokade prometnica, kroz koje srpski teroristi nisu propuštali ni sanitetska vozila, ranjenici su, zajedno s prognanicima, prema Osijeku prevezeni riječnim brodovima i šlepovima.

U napadima srpskih ekstremista i oklopne jedinice JNA na Dalj, Erdut i Aljmaš, te nakon

*The Open Aggression of Serbia and
Montenegro, i.e., of the JNA and
Serbian-Montenegrin Units Against the
Republic of Croatia*

The Croatian leadership tried to avoid an armed conflict with the considerably superior JNA. However, instead of seeking a peaceful resolution of the crisis, in July 1991 the terrorist actions of the Serbian extremists in Croatia developed into an open and merciless aggression of Serbia and Montenegro – the JNA and Serbian-Montenegrin forces – against the Republic of Croatia (Slovenia was spared new attacks). In the first two weeks of July, i.e., at the very beginning of the open aggression against Croatia, at least 17 guardsmen and 14 policemen were killed, and 95 members of the Croatian armed forces wounded. At the same time, at least 5 civilians were killed and 18 wounded.

After mid-July, in areas designated by the Greater Serbian ideologues as parts of “Greater Serbia”, the attacks of Serbian terrorists and members of Serbian paramilitary units on Croatian citizens, and especially on ZNG members and Croatian policemen, became everyday events. The tragic series of events, and the number of members of the Croatian armed forces killed and wounded in the attacks of Serbian paramilitary units and the JNA increased daily. After the murder of Croatian defenders and civilians in Banovina in late July, the process culminated on 1 August 1991 with the massacre at Dalj, which totally exposed the character of the started war. That was not a conflict between two armies, but a war against the Croatian people, its faith and culture. The police station at Dalj was destroyed with tank shells, and the brute force of the JNA and Serbian paramilitary forces also pounced upon Erdut and Aljmaš, expelling the population from their homes. Our Lady of the Refuge (her statue was removed to safety in Osijek) was also expelled; her sanctuary in Aljmaš was venerated by thousands of Croatian Catholics. Because of the blockade of traffic routes – the Serbian terrorists did not even let ambulances pass

okupacije navedenih sela, ubijeno je više od 110 osoba, među kojima je 39 hrvatskih branitelja (20 policajaca, 15 gardista i 4 pripadnika Civilne zaštite). Hrvati i ostalo nesrpsko stanovništvo protjerani su iz navedenih sela, a vjerski objekti (katoličke crkve), ujedno i spomenici kulture, razoreni su eksplozivom: crkva Sv. Josipa u Dalju, crkva / svetište Pohoda Marijina ("Gospa od Utjehe") u Aljmašu i crkva Svih svetih u Erdutu. Navedeni obrazac djelovanja – ubojstva, progon, paljenje i rušenje kuća u vlasništvu Hrvata, posebice objekata katoličke crkve – srpski ekstremisti primijenili su u gotovo svim osvojenim naseljima u Hrvatskoj. Spomenuti događaji odrazili su se na ukupnu sigurnosnu situaciju u Hrvatskoj, jer su i pojedinci na hrvatskoj strani počeli s ekstremnim djelovanjem prema građanima srpske nacionalnosti.

Upravo u razdoblju eskalacije krize, 24. srpnja 1991. pokrenuta je inicijativa predsjednika Sabora RH Žarka Domljana, kao jedan od pokušaja hrvatskih vlasti da srpsko pitanje u Hrvatskoj riješe mirnim putem i da pobunjene Srbe odvrate od sudjelovanja u već započetoj agresiji na Hrvatsku. Predsjednik Sabora RH tada je čelnike svih političkih stranaka u Hrvatskoj pozvao na sastanak, s ciljem općeg demokratskog dijaloga, razmjene mišljenja i postizanja političkog konsenzusa u vezi s pravima nacionalnosti koja proizlaze iz ustavnih rješenja i "Povelje o pravima Srba i drugih nacionalnosti u RH". Sastanak, koji je održan 30. srpnja 1991. u zgradi Sabora RH, rezultirao je imenovanjem Komisije Sabora za zaštitu i unapređivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti. Radna skupina saborske Komisije je već tijekom srpnja 1991. izradila nacrt dokumenta "Polazišta u ostvarenju kulturne autonomije, lokalne uprave i samouprave i proporcionalnog sudjelovanja u vlasti srpske nacionalnosti u Republici Hrvatskoj". Temeljne odrednice toga dokumenta ističu vrijednosti nacionalnih i narodnih zajednica, antiasimilacijsku politiku države, potrebu da država narodnim skupinama osigura sve ono što ne dovodi u pitanje demokratski poredak i njezinu suverenost te potrebu da se

– the wounded and the displaced persons were transported to Osijek by river boats and barges.

In the attacks of Serbian extremists and JNA armoured units on Dalj, Erdut and Aljmaš, and after the occupation of these villages, more than 110 persons, among them 39 Croatian defenders (20 policemen, 15 guardsmen and 4 members of the Civil Defence) died or were killed. Croats and other non-Serbian residents were expelled from these villages, and religious buildings (Catholic churches) blasted (the church of St. Joseph in Dalj, the Church and Sanctuary of the Visitation / "Our Lady of Comfort" / in Aljmaš and the Church of All Saints in Erdut). This pattern of action – murder, persecution, torching and demolition of homes owned by the Croats and especially Catholic churches – was applied by Serbian extremists in almost every conquered town and village in Croatia. Of course, these events affected the overall security situation in Croatia because individuals on the Croatian side also embarked on extremist actions against citizens of Serbian nationality.

In a period of escalating crisis, on 24 July 1991 the *Sabor* Speaker Žarko Domljan promoted an initiative, one of the attempts of the Croatian authorities to resolve the Serbian issue peacefully and to discourage the insurgent Serbs from participating in the already initiated aggression on Croatia. The Speaker invited the leaders of all the parties to a meeting focused on democratic dialogue, exchange of views and developing a political consensus with regards to the rights of nationalities resulting from constitutional provisions and the "Charter on the rights of Serbs and other nationalities in the Republic of Croatia". The meeting was held on 30 July 1991 in the *Sabor* building and resulted in the appointment of the Parliamentary Commission for the Protection and Promotion of Equalities of Nations and Nationalities. The working group of the Commission had produced already in July the draft of a document entitled "Starting positions in the realization of cultural autonomy, local government and self-government, and proportional representation of the Serbian nationality in the government of the Republic of Croatia". The

politički odnosi između Republike Hrvatske i srpskoga naroda u Hrvatskoj utvrde Ustavnim zakonom, koji će osigurati kulturnu autonomiju, lokalnu samoupravu (teritorijalnu autonomiju) i proporcionalnu zastupljenost (političku autonomiju). Uz slobodu izražavanja, Srbima u Hrvatskoj zajamčeno je pravo biranja i slobodna uporaba vlastitoga znakovlja, grba i zastave, te postavljanje zastave srpskoga naroda u Hrvatskoj na mjestima općinske ili županijske skupštine u općinama s relativnom ili apsolutnom većinom Srba. Zajamčeno je i da se u općinama ili županijama s relativnom ili apsolutnom većinom srpskog stanovništva nazivi ulica ističu latinicom i ćirilicom. Nažalost, čelnici dijela Srba u Hrvatskoj nisu prihvatili ponudu hrvatske vlasti, vjerojatno uvjereni u sigurnu vojnu pobjedu JNA i ostvarenje glavnoga cilja – “ujedinjenja svih Srba na Balkanu u jednu državu”.

Cilj napada JNA na Hrvatsku, kako ga u svojoj knjizi *Moje viđenje raspada* (Beograd, 1993., str. 135) iznosi general JNA Veljko Kadijević, bio je:

- *potpuno blokirati Hrvatsku iz zraka i s mora;*
- *ispresijecati Hrvatsku na smjerovima: Gradiška – Virovitica, Bihać – Karlovac – Zagreb, Knin – Zadar, Mostar – Split;*
- *ovladati istočnom Slavonijom, a zatim brzo nastaviti djelovanje na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti prema Zagrebu i Varaždinu, odnosno granici Slovenije;*
- *istodobno jakim snagama iz područja Herceg Novi – Trebinje blokirati Dubrovnik s kopna i izbiti u dolinu Neretve te na taj način zajednički djelovati sa snagama koje nastupaju u smjeru Mostar – Split; te*
- *osigurati i držati planiranu granicu samoproglašene “Srpske Krajine” u Hrvatskoj.*

Spomenuti zapis tada najvišega jugoslavenskog vojnog dužnosnika potvrđuje da je JNA 1991. djelovala kao srpska vojska, provodeći ciljeve srbijanske politike. Uostalom, upravo je general Kadijević u svojoj knjizi (str. 163) zapisao da je “JNA predstavljala osnovu iz koje su formirane tri vojske: Vojska Savezne Republike Jugoslavije

basic determinants of the document highlighted the values of the ethnic communities, the anti-assimilation policy of state, the need for the state to ensure to ethnic communities everything that does not question the democratic order and the sovereignty of the state, and the need to determine the political relations between the Republic of Croatia and the Serbian people in Croatia by a constitutional act which would ensure cultural autonomy, local self-government (territorial autonomy) and proportional representation (political autonomy). Along with freedom of expression, the Serbs in Croatia were guaranteed voting rights, the free use of their own symbols, coat of arms and flags, and the flying of the flag of the Serbian people on municipal or county halls in municipalities with a relative or absolute Serbian majority. The use of both Cyrillic and Latin names of streets in municipalities or counties with a relative or Serbian majority population was also guaranteed. Unfortunately, the leaders of the Serbian political structures in Croatia did not accept the offer of the Croatian authorities, probably convinced of JNA’s certain victory and of the achievement of the main goal, “the unification of all the Serbs in the Balkans in one state”.

The objective of the JNA attack on Croatia, as described by JNA General Veljko Kadijević in his book *My View of the Collapse* (Belgrade 1993, p. 135), was the following:

- *totally block Croatia from the air and the sea;*
- *intersect Croatia along the Gradiška – Virovitica, Bihać – Karlovac – Zagreb, Knin-Zadar and Mostar – Split lines;*
- *gain control over Eastern Slavonia and then advance rapidly towards the west, link up with forces in Western Slavonia and proceed towards Zagreb, Varaždin and the border with Slovenia;*
- *concurrently, break through, with strong forces, from Herceg Novi and Trebinje, and block Dubrovnik, reach the valley of the Neretva and thus operate jointly with the forces advancing along the Mostar – Split line;*
- *secure and hold the planned border of the self-proclaimed “Serbian Krajina” in Croatia.*

(SRJ), Vojska Republike Srpske (BiH) i Vojska Republike Srpske Krajine” (RH). Sve tri vojske bile su u funkciji srpske osvajачke politike. O tome zašto JNA već 1991. nije i službeno postala srpska vojska govori srbijanski član u Predsjedništvu SFRJ i jedan od najbližih Miloševićevih suradnika Borisav Jović u svojoj knjizi *Poslednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika* (Beograd, 1995., str. 388-389): “To bi za budući rasplet jugoslavenske krize Srbiju i Crnu Goru vodilo u nepovoljnosti, a tu srpsko-crnogorsku vojsku u poziciju ‘agresora’ na srpskim prostorima van Srbije.” Slično objašnjenje dao je i ministar za vjerska pitanja Srbije Dragan Dragojlović, govoreći u rujnu 1991. u Valjevu pred demoraliziranim pripadnicima brigade JNA iz Srbije koja je pretrpjela gubitke u Hrvatskoj, u bitci za Vukovar: “Mi stalno govorimo da Srbija nije u ratu s Hrvatskom, ali je to srpski narod. Mi to ne možemo da kažemo zbog svetskog javnog mnjenja, jer bi onda Srbija bila agresor. Jer, kada je vojnik JNA u Hrvatskoj ne može se reći da je to Srbija. Zbog toga Srbija ne može da ima svoju vojsku u JNA.” (Dragan Todorović, “Da se general izvini”, *Borba* (novine u Srbiji), 26. 9. 1991., str. 3).

U dramatičnim okolnostima srpske agresije, Sabor RH je početkom kolovoza dao povjerenje “Vladi demokratskoga jedinstva”, što je i simbolično potvrdilo jedinstvo Hrvata i svih građana Hrvatske koji su prihvatili legalno izabranu hrvatsku vlast. Zbog “otvorene agresije na Republiku Hrvatsku” Sabor RH je 3. kolovoza 1991. pozvao “sve međunarodne organizacije koje se bave pitanjima zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina da pošalju svoje predstavnike u Hrvatsku kako bi se uvjerali u stvarno stanje građanskih, ljudskih i nacionalnih prava Srba i svih drugih nacionalnosti koje žive u Hrvatskoj”.

Hrvatska je napadnuta iz Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine te s vlastitog područja koje je bilo naseljeno pobunjenim srpskim stanovništvom i iz vojarni JNA. Borbe su vođene na bojištima u Slavoniji, Dalmaciji i Lici, te na Banovini i Kordunu. Prvom udaru srpskog agresora otpor su pružile policijske snage i Zbor

The mentioned description of the then highest Yugoslav military official confirms that in 1991 the JNA operated as a Serbian army implementing Serbian policy interests. After all, Kadijević himself noted in his book that “the JNA was the basis for the formation of three armed forces: “the army of the Federal Republic of Yugoslavia (FRY), the army of Republika Srpska (BH) and the army of the Republic of Serbian Krajina”. All the three were geared to the Serbian conquering policies. The reasons why the JNA had not become the official Serbian army already in 1991 are outlined by the Serbian member in the SRFY Presidency and one of Milošević’s closest associates Borisav Jović in his book *The Last Days of the SFRY: Excerpts from the Diary* (Belgrade, 1995, pp. 388-389): “That would have been unfavourable for Serbia and Montenegro in the future resolution of the Yugoslav crisis, and the Serbian-Montenegrin army would have been perceived as an ‘aggressor’ in the Serbian areas outside Serbia”. A similar explanation was provided in September 1991 by the Serbian Minister of Religious Affairs Dragan Dragojlović in Valjevo, in his speech to the demoralized members of a JNA brigade from Serbia which had suffered losses in Croatia during the battle for Vukovar: “We keep saying that Serbia is not at war with Croatia, but the Serbian people is. We cannot say that because of the international public opinion, because Serbia would then be the aggressor. If a JNA soldier is in Croatia, we cannot say that Serbia is there. Because of that Serbia cannot have it own army in the JNA” (Dragan Todorović, *Let the General Apologize*; *Borba* daily, 26 September 1991, p. 3).

In the dramatic circumstances of the Serbian aggression the Parliament of the Republic of Croatia (*Sabor*) formed the “Government of Democratic Unity”, and that also symbolically confirmed the unity of Croats and all the other citizens of Croatia who had accepted the legally elected Croatian authorities. Because of the “open aggression against the Republic of Croatia” on 31 August 1991 the Sabor invited “all international organizations dealing with the protection of

narodne garde, te slabo naoružane dragovoljačke postrojbe. Tek sredinom rujna 1991., osnivanjem Glavnog stožera Hrvatske vojske i donošenjem Zakona o obrani, stvoreni su uvjeti potrebni za kvalitetnu obranu, odnosno za vođenje rata i sveukupan razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske. Preduvjet za uspješnu obranu bilo je blokiranje i osvajanje dijela vojarni i skladišta vojne opreme JNA u Hrvatskoj (zapravo, preuzimanje oružja hrvatske TO, oduzeto u svibnju 1990.) od sredine rujna 1991. godine. Time su hrvatske snage osigurale barem dio oružja nužnog za obranu. Znatnu pomoć za naoružanje i obranu Hrvatske dalo je i hrvatsko iseljeničtvo, a obrani Hrvatske podređeno je cjelokupno hrvatsko gospodarstvo.

Oružanim snagama RH pristupio je dio pripadnika JNA, kao i Hrvati profesionalni vojnici u stranim vojskama, primjerice francuskoj "Legiji stranaca". JNA je 1. siječnja 1990. imala 46.293 "aktivnih vojnih lica (AVL)": 25.101 "oficira", 19.165 "podoficira" te 2027 profesionalnih vojnika po ugovoru. Od toga je iz JNA u HV prešlo ukupno oko 3000 (ili oko 6% od ukupnoga broja) "aktivnih vojnih lica" (oko 1700 "oficira" i oko 1300 "podoficira"); njih oko 560 pristupilo je HV-u nakon 31. prosinca 1991. godine. Dakako, to su većinom bili Hrvati – 2648 AVL (oko 88%). To znači da je u Oružane snage RH prešlo nešto manje od 50% Hrvata koji su početkom 1991. bili u "aktivnoj službi" u JNA (izračun postotka temelji se na podatku da je početkom 1991. u JNA bilo 5362 AVL hrvatske nacionalnosti).

Dvostruko manji je postotak generala i admirala aktivnih u razdoblju 1990.-1992., koji su iz JNA prešli u HV – tek 26%. Naime, među 235 generala i admirala aktivnih u JNA u spomenutom razdoblju, Hrvata je bilo samo 27 (11,5%); od toga broja u Oružane snage RH pristupilo je njih 7 (3 aktivna i 2 umirovljena generala, te 2 aktivna admirala). Iz mirovine ostvarene prije 1990., u HV-u su se aktivirala još 3 generala. Borbe tijekom 1991. pokazale su da broj časnika i dočasnika tada još uvijek nije bilo dovoljan za kvalitetno ustrojavanje te

human rights and the rights of ethnic minorities to send their representatives to Croatia in order to witness at first hand the condition of civil, human and ethnic rights of Serbs and all other ethnic communities living in Croatia".

Croatia was attacked from Serbia, Montenegro and Bosnia and Herzegovina, and from its own territory settled by the insurgent Serbian population and from JNA barracks. Fighting was waged on the battlegrounds in Slavonia, Dalmatia and Lika, and in Banovina and Kordun. The first strike of the Serbian aggressor was opposed by police units and the National Guard Corps, and poorly armed volunteer units. It was only in mid-September 1991, with the formation of the General Staff of the Croatian Army and the adoption of the Defence Act, that conditions were created for efficient defence, for the conduct of war and for the overall development of the Armed Forces of the Republic of Croatia. Of course, successful defence also depended on the blockade and overrunning of some barracks and military equipment depots (actually the taking over of the weapons of the Croatian TO, seized in May 1990) after mid-September 1991. In this way Croatian forces secured at least part of the armaments required for defence. The Croatian expatriate community also provided substantial aid, and the entire Croatian economy was subordinated to defence requirements.

A number of JNA members joined the Croatian armed forces (*HV*) along with professional Croatian soldiers in foreign armies, e.g., the French Foreign Legion. On 1 January 1990 the JNA had 46,293 persons on active duty: 25,101 officers, 19,165 non-commissioned officers and 2,027 professional contract soldiers. Altogether 3,000 of them (about 1,700 officers and 1,300 non-commissioned officers) left the JNA and joined the HV after 31 December 1991. Of course, most of them were Croats (2,648 or about 88%). This means that the Croatian Armed Forces were joined by somewhat less than 50% of the Croats on active duty in the JNA in early 1991 (the percentage is based on the number of 5,362 persons of Croatian nationality on active duty in the JNA in 1991).

zapovijedanje i vođenje Hrvatske vojske, koja se tek stvarala. Posebice se osjećao nedostatak kvalitetnog dočasničkog kadra, zbog čega se pristupilo osnivanju vlastitog, Hrvatskog vojnog učilišta.

Krajem rujna i početkom listopada 1991. srpska agresija ušla je u najžešću fazu. Ignorirajući mirovne pregovore, odnosno pokušaje Vlade RH i međunarodne zajednice da krizu riješe mirnim putem, JNA i srpske paravojne postrojbe krenule su u opći napad na svim bojištima u Hrvatskoj. O silovitosti toga napada govori procjena pojedinih stranih vojnih analitičara da hrvatski branitelji neće izdržati "više od dva tjedna". Posebice zato što je krajem rujna 1991. Vijeće sigurnosti UN-a svim državama zabranilo izvoz oružja i vojne opreme u Jugoslaviju, što znači i u Hrvatsku i u Bosnu i Hercegovinu. S obzirom na ogromne zalihe streljiva i izrazitu nadmoć u naoružanju JNA u odnosu na hrvatske oružane snage, takva odluka UN-a zapravo je omogućila srpskom agresoru lakše osvajanje teritorija u Hrvatskoj, a potom i u Bosni i Hercegovini.

U najžešćem razdoblju agresije, 7. listopada 1991., zrakoplovi JNA raketirali su Banske dvore – sjedište Vlade Republike Hrvatske, u središtu Zagreba, glavnoga grada Hrvatske. Cilj napada bio je ubiti predsjednika Republike Hrvatske Franju Tuđmana, predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića i predsjednika Saveznog izvršnog vijeća SFRJ Antu Markovića, koji su u Banskim dvorima upravo tada imali sastanak i samo srećom izbjegli smrt. Spomenuti atentat pokazuje da srbijansko vodstvo i JNA nisu ni pomišljali na mirno rješenje jugoslavenske krize, te da nisu birali sredstva za ostvarenje svoga cilja.

Pod dojmom toga napada te slika razaranja i vijesti o brojnim žrtvama koje su pristizale iz ostalih napadnutih hrvatskih gradova i naselja, u okolnostima silovite agresije Srbije, Crne Gore i JNA na Republiku Hrvatsku, Sabor Republike Hrvatske sljedećeg je dana, 8. listopada 1991., donio konačnu "Odluku o odcjepljenju Republike Hrvatske od SFRJ i njezinu osamostaljenju". Taj događaj u Hrvatskoj se

The number of generals and admirals active in the 1990-1992 period who left the JNA and joined the HV was much lower – only 26%. Among the 235 generals and admirals active in the JNA in the period under consideration there were only 27 Croats (11.5%). Out of that number, 7 joined the HV (3 active and 2 retired generals, and 2 active admirals). Three more generals who had retired before 1990 also returned to active duty in the HV. The fighting during 1991 showed that the number of officers and non-commissioned officers was still too low for the efficient structuring and leading of the still nascent Croatian Army. The shortage of good non-commissioned officers was felt in particular, and the Croatian Military Academy was founded accordingly.

In late September and early October 1991 the Serbian aggression entered its most vicious phase. Ignoring the peace negotiations, i.e., the attempts of the Croatian Government and the international community to resolve the crisis peacefully, the JNA and Serbian paramilitary units launched all-out attacks on all battlefields in Croatia. The force of the onslaught is confirmed by the estimates of some foreign military analysts that the Croatian defenders would not be able to hold out for "more than two weeks" – especially because the UN Security Council banned in late September 1991 all export of weapons and military equipment to Yugoslavia, which also meant Croatia and Bosnia and Herzegovina. Considering the huge ammunition stocks and the pronounced superiority of JNA armaments over the Croatian armed forces, the UN embargo actually allowed the Serbian aggressor to conquer more easily territories in Croatia and, following that, in Bosnia and Herzegovina.

Amidst the most vicious aggression, on 7 October 1991, JNA aircraft rocketed the Viceroy's Palace, the seat of the Croatian Government, in the centre of Zagreb, the capital of Croatia. The objective was to kill the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman, the President of the SFRY Presidency Stjepan Mesić, and the President of the SFRY Federal Executive Council [Prime Minister] Ante Marković, who were meeting at the Palace just at that time and

obilježava kao Dan neovisnosti. Zbog opasnosti od napada zrakoplova JNA, zasjedanje Sabora održano je u dvorani u suterenu zgrade Industrije nafte (INA) u Šubićevoj ulici u Zagrebu. Između ostaloga, Sabor Republike Hrvatske toga dana zaključio je da su Republika Srbija i JNA izvršile oružanu agresiju na Republiku Hrvatsku, JNA je proglašena agresorskom i okupatorskom vojskom, a Republike Bosna i Hercegovina i Crna Gora pozvane su da ne dopuste korištenje svoga državnoga teritorija za vođenje rata protiv Republike Hrvatske.



only avoided death by sheer luck. The attempted assassination showed that the Serbian leadership and the JNA did not even think of a peaceful resolution of the Yugoslav crisis, and that they did shrink from any means to achieve their goal.

Under the impression of the attack and of the pictures and news about numerous casualties arriving from other attacked Croatian towns and villages, in conditions of the vicious aggression of Serbia, Montenegro and the JNA, on 8 October 1991 the Sabor adopted the final "Decision on the separation of the Republic of Croatia from the SFRY and its independence". In Croatia the date is marked as Independence Day. Because of the danger of possible attacks by JNA aircraft the Sabor met in the basement of the INA Petroleum Company in Zagreb. Among other things, on that day the Sabor concluded that the Republic of Serbia and the JNA had carried out an armed aggression against the Republic of Croatia and that the JNA was an aggressor and occupying army, and urged the Republics of Bosnia and Herzegovina and Montenegro not to permit the use of their territory for the waging of war against the Republic of Croatia.

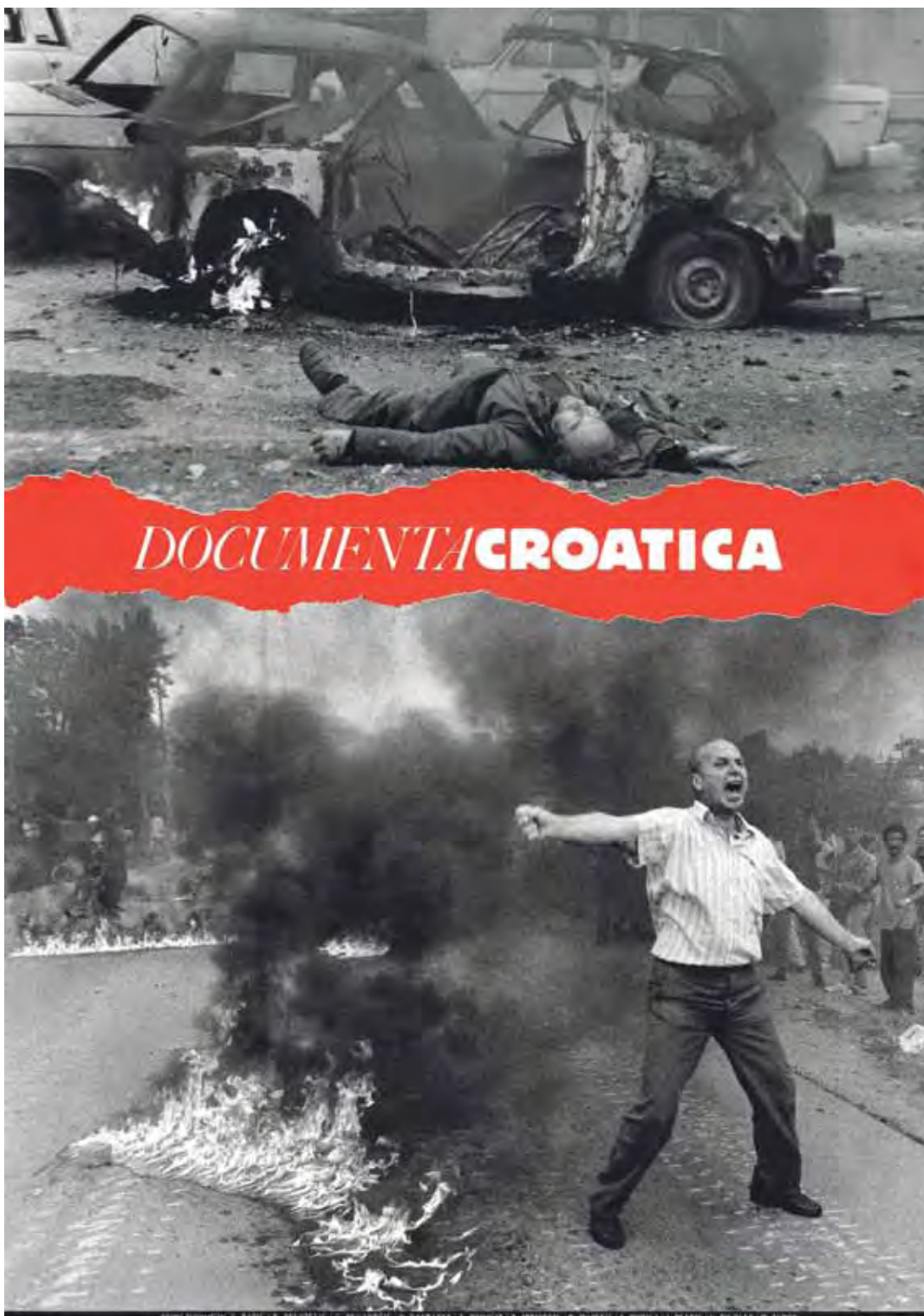
Raketiranje Banskih dvora na Gornjem gradu u Zagrebu, 7. listopada 1991. (autor fotografije: Hrvoje Knez).
Rocketing of the Viceroy's Palace, Zagreb's Upper Town, 7 October 1991 (photograph by Hrvoje Knez).





Zagreb: Gornji grad i unutrašnjost Banskih dvora, 7. listopada 1991.
Zagreb: the Upper Town and the interior of Viceroy's Palace, 7 October 1991





Gornja fotografija: Žrtva srpskoga minobacačkog napada, Doljani, 16. rujna 1991. (autor fotografije: Toni Hnojić); na donjoj fotografiji (autor: Romeo Ibršević) je prizor s demonstracija ispred vojarne *Maršal Tito* (danas vojarina *Croatia*) 2. srpnja 1991. u Zagrebu. Građani Zagreba pokušali su zaustaviti kolonu tenkova koja je krenula u Sloveniju kao pojačanje snagama JNA u sukobu sa slovenskom Teritorijalnom obranom. Tijekom demonstracija poginuo je 32-godišnjak Raveno Čuvalo.

The top photograph shows a victim of the Serbian mortar attack; Doljani, 16 September 1991 (Toni Hnojić); The bottom photograph shows the demonstrations in front of the *Marshal Tito* barracks (today the *Croatia* barracks) in Zagreb on 2 July 1991. The citizens of Zagreb tried to stop a column of tanks on its way to Slovenia as a reinforcement of JNA units engaging the Slovenian Territorial Defence. Raveno Čuvalo, 32, of Zagreb died during the demonstrations.



Gotičko – renesansna katedrala sv. Jakova u Šibeniku najznačajnije je graditeljsko ostvarenje 15. i 16. stoljeća na tlu Hrvatske. Izgrađena je isključivo od kamena metodom montaže kamenih ploča. Od 2000. nalazi se na UNESCO-ovom popisu svjetske kulturne baštine. Već na početku rata u Šibeniku, 17. rujna 1991. tri su minobacačke granate pogodile trg između katedrale i Vijećnice. Eksplozijom je oštećena sjeverna fasada katedrale i vrata, rad kipara Grge Antunca. Idućeg dana, 18. rujna, dva projektila ispaljena s broda PČ 180 Jugoslavenske ratne mornarice, pogodila su kupolu katedrale i stup između dva prozora. (R. Ivančević, *Šibenska katedrala*, Šibenik, 1998.; I. Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, Šibenik, 1992., str. 74, 145.)

The Gothic-Renaissance cathedral of St. James in Šibenik is the most important fifteenth and sixteenth century architectural monument in Croatia. It was built exclusively of stone by assembling stone slabs. Since 2000 it has been on the UNESCO World Heritage list.

Early on in the war, on 17 September 1991, three mortar mines hit the square between the cathedral and the Town Hall. The explosions damaged the northern façade of the cathedral and the door, work of the sculptor Grga Antunac. A day later, on 18 September, two shells fired from the PČ 180 vessel of the Yugoslav navy hit the dome of the cathedral and a column between two windows (R. Ivančević, *Šibenska Cathedral*, Šibenik, 1998; I. Livaković, *Šibenik in the September 1991 War*, Šibenik, 1992, p. 74, 145).

U skladu s neotuđivim pravom Republike Hrvatske na samoodređenje,

- polazeći od volje građana Republike Hrvatske iskazane na referendumu od 19. svibnja 1991. godine,

- polazeći od Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske i Deklaracije o uspostavi samostalne i suverene Republike Hrvatske, koju je Sabor Republike Hrvatske donio na sjednici od 25. lipnja 1991. godine,

- utvrđujući da je tromjesečni rok o odgovori primjene Ustavne odluke koji je određen Brijunskom deklaracijom istekao 7. listopada 1991. godine,

- utvrđujući da su u roku utvrđenom Brijunskom deklaracijom pojačane agresivne akcije, tzv. JNA i srpskih terorista, na gradove i sela, da su bezobzirno uništavane bolnice, škole, crkve, kulturni spomenici i drugi civilni objekti, što je kulminiralo čak napadanjem i bombardiranjem povijesne jezgre Zagreba pri čemu su oštećene i zgrade Rezidencije predsjednika Republike, Vlade i Hrvatskog sabora u vrijeme zasjedanja, pokušajem atentata na predsjednika Republike,

- utvrđujući da Jugoslavija kao državna zajednica više ne postoji, Sabor Republike Hrvatske na zajedničkoj sjednici svih vijeća održanoj 8. listopada 1991. godine, donosi

ODLUKU

1. Republika Hrvatska od dana 8. listopada 1991. godine raskida sve državno-pravne sveze na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ. (...)

4. RH priznaje samostalnost i suverenost ostalih republika bivše SFRJ na temelju načela uzajamnosti i spremna je s onim republikama s kojima nije u oružanom sukobu uspostaviti, održavati i razvijati prijateljske, političke, gospodarske, kulturne i druge odnose.

In accordance with the inalienable right of the Republic of Croatia to self-determination,

- proceeding from the will of the citizens of the Republic of Croatia expressed at the referendum on 19 May 1991;

- proceeding from the Constitutional Decision on the Sovereignty and Independence of the Republic of Croatia adopted by the Sabor at its session on 25 June 1991;

- having established that the three-month moratorium on the implementation of the Constitutional Decision determined by the Brioni Declaration expired on 7 October 1991;

- having established that within the term specified by the Brioni Declaration enhanced terrorist actions against towns and villages by the so-called JNA and Serbian terrorists have taken place, with the ruthless destruction of hospitals, schools, churches, cultural monuments and civilian buildings, culminating even in the bombing of Zagreb, resulting in the damage of the residence of the President of the Republic, the Government building and the Sabor (while it was in session!). and in the attempt on the life of the President of the Republic;

- having established that Yugoslavia no longer exists as a state community,

- at the joint session of all its bodies held on 8 October 1991, the Sabor of the Republic of Croatia

HAS DECIDED AS FOLLOWS

1. As of 8 October 1991 the Republic of Croatia has severed all constitutional ties on the basis of which it made up, together with the other republics and provinces, the former SFRY. (...)

4. The Republic of Croatia recognizes the independence and the sovereignty of the other republics of the former SFRY on the basis of reciprocity and it is prepared to establish, maintain and develop friendly, political, economic, cultural and other relations with those republics with which it is not in armed conflict.

5. RH kao suverena i samostalna država, jamčeći i osiguravajući temeljna prava čovjeka i nacionalnih manjina, zajamčenih izričito Općom deklaracijom UN-a, Završnim aktom Helsinške konferencije, dokumentima KESS-a i Pariškom poveljom u sklopu europskih integracijskih tijekova, pripravna je ulaziti u međudržavne i međuregionalne asocijacije s drugim demokratskim državama.

5. As a sovereign and independent state which guarantees and ensures fundamental human rights and the rights of ethnic communities explicitly guaranteed by the UN General Declaration, the Final Act of the Helsinki Conference, OSCE documents and the Paris Charter, it is prepared, within the scope of European integration developments, to enter into interstate and interregional associations with other democratic states.

Zasjedanje Sabora RH u zgradi Industrije nafte (INA), Šubićeva ulica u Zagrebu, 8. listopada 1991. (autor fotografije: Josip Božićević).
Croatian Parliament in session in the INA Corp. building, Šubićeva Street, Zagreb, 8 October 1991 (photograph by Josip Božićević).



HRVATSKI
SABOR
JUČER JE
ZASJEDAO
U RATNIM
UVJETIMA

NEOVISNA HRVATSKA

Večernji
list

15
DINARA

GOD. XXXV BR. 10.109
SRJEDA
ZAGREB, 9.X.1991.

NEZAVISNE NOVINE



Skica zaključaka

- Republika Hrvatska raskida sve državno-pravne veze s dosadašnjom SFRJ
- Pravni poredak SFRJ prestaje vrijediti na cijeloj teritoriji Republike Hrvatske
- Republika Hrvatska poziva Srbiju, Crnu Goru i JNA da prestanu s ratom protiv Hrvatske, a Bosnu i Hercegovinu da ne dopusti korištenje svog teritorija za napade na Hrvatsku
- Tzv. JNA se proglašuje okupatorskom i agresorskom vojskom i mora napustiti teritorij Republike Hrvatske
- Pozivaju se sve države, posebno Europske zajednice, da priznaju Republiku Hrvatsku
- Hrvatska će u cijelosti poštovati obveze SFRJ u dijelu u kojem se one odnose na nju
- Hrvatska će nastaviti sudjelovanje na Mirovnoj konferenciji u Haagu

STR. 2-5.



Naslovnica *Večernjeg lista*, srijeda, 9. listopada 1991.: "Neovisna Hrvatska".
Front page of *Večernji List*, Wednesday, 9 October 1991: "Independent Croatia"



Plan velikosrpske agresije na RH 1991.
Plan of the Greater Serbian aggression on the Republic of Croatia, 1991

Okupirana područja RH krajem 1991.
Occupied areas of the Republic of Croatia in late 1991





Šibenik, Dalmacija, rujan 1991. (autor fotografije: Matko Biljak).
Šibenik, Dalmatia, September 1991 (photograph by Matko Biljak)



Dubrovnik, 6. prosinca 1991. (autor fotografije: Pavo Urban).
Dubrovnik, 6 December 1991 (photograph by Pavo Urban)



Đakovo, istočna Slavonija, 15. prosinca 1991. (autor fotografije:
Pero Šola).
Đakovo, Eastern Slavonia, 15 December 1991 (photograph by Pero Šola)

Neprijateljsko uporište Bujavica u zapadnoj Slavoniji oslobođeno je 14. listopada 1991.; drži se prvim oslobođenim naseljem u Domovinskom ratu.
The enemy stronghold of Bujavica in Western Slavonia was liberated on 14 October 1991; it is considered to be the first settlement liberated in the Homeland War.





Unutrašnjost Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku nakon granatiranja, studeni 1991.
Interior of the Croatian National Theatre in Osijek after shelling, November 1991

Nuštar 1991. (krater od 500-kg bombe bačene iz jugoslavenskog ratnog zrakoplova).
Nuštar 1991 (crater of a 500 kg bomb dropped by the Yugoslav Air Force)





Novi Varoš, zapadna Slavonija, druga polovica rujna 1991.: Tužna kolona junaka, koji su se vratili na područje pod kontrolom neprijateljskih vojnika da bi izvukli tijelo poginuloga suborca i dostojno ga pokopali; neki od njih su tijekom rata postali visoki časnici HV-a (slijeva na desno): Ante Gotovina – tada zapovjednik izvidničke satnije, Mihajlo Matokanović, Damir, Šimun Đolan, Mato Modrić, Damir Tomljanović – Gavran i Ante Kikić (s bombom u ruci); autor fotografija: Mario Filipi.

Novi Varoš, Western Slavonia, second half of September 1991: The sad column of heroes who returned to the area controlled by hostile troops in order to recover the body of a killed comrade and give him a proper burial. During the war some of them become high-ranking officers of the Croatian Army (from left to right): Ante Gotovina – then commander of a reconnaissance company, Mihajlo Matokanović, Damir, Šimun Đolan, Mato Modrić, Damir Tomljanović-Gavran and Ante Kikić (with a hand grenade in his hand).

Photographs by Mario Filipi





Hrvatski sanitet u akciji; dr. Miroslav Kinčl – “Iгла”, Prekopakra, studeni 1991. (autor fotografija: Toni Hnojičik)
Croatian Medical Corps in action; doctor Miroslav Kinčl – “Needle”; Prekopakra, November 1991 (photographs by Toni Hnojičik)





Prema podacima Ministarstva branitelja, obitelji i međugeneracijske skrbi RH, u Domovinskom ratu na hrvatskoj strani aktivno je sudjelovalo 23.080 žena, u dobi od 14 do 72 godine (od toga u borbenom sektoru 14.194); od toga najmanje 127 poginulih žena ima status braniteljice, a status hrvatskog ratnog vojnog invalida ima 1115 žena. Istodobno, 5334 žene evidentirane su kao supruge poginulih branitelja (autor fotografija: Mario Filipi).

According to the records of the Croatian Ministry of Families, Veteran Affairs and Intergenerational Solidarity, 23,080 women aged 14 to 72 took active part in the Homeland War (14,194 on combat duties); at last 127 killed women enjoy veteran status, and 1,115 disabled war veteran status; 5,334 women are on record as veteran widows. (photographs by Mario Filipi)

*Glava dolje, ruke na leđa.
Head down, hands behind your back.*



Od 1991., u najmanje 60 logora pod nadzorom JNA ili srpskih postrojbi u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Jugoslaviji (zapravo Srbiji i Crnoj Gori), bilo je zatočeno i zlostavljano najmanje 7708 hrvatskih branitelja i civila; ubijeno je najmanje 19 zatočenika, a zatočene žene sustavno su silovane i seksualno zlostavljane. Prema podacima Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora, "tijekom agresije na Hrvatsku u srpske koncentracijske logore odvedeno je 30.000 osoba, od toga 3000 žena i 500 djece". Za zločine počinjene nad Hrvatima u logorima u Srbiji do danas nitko nije osuđen. Pojedini slučajevi zlostavljanja zarobljenika srpske nacionalnosti u hrvatskim zatvorima uglavnom su procesuirani.

At least 7,708 Croatian defenders and civilians were detained and maltreated since 1991 in more than 60 camps controlled by the JNA or Serbian units in Croatia, Bosnia and Herzegovina and Yugoslavia (actually, Serbia and Montenegro); at least 19 detainees were killed, and detained women were systematically raped and abused. According to the records of the Croatian Society of Serbian Concentration Camp Inmates, "30,000 persons, including 3,000 women and 500 children, were detained in Serbian concentration camps during aggression against Croatia". So far nobody was condemned for the crimes committed against Croats in Serbian camps. Cases involving abuse of Serbian prisoners in Croatian prisons have largely been prosecuted.

Odmah potom, 18. listopada 1991., Europska Zajednica je na Konferenciji o Jugoslaviji u Haagu predstavnicima bivših jugoslavenskih republika izložila tzv. Carringtonov plan preustroja Jugoslavije u zajednicu suverenih država. Predloženi plan prihvatile su sve jugoslavenske republike, osim Srbije, no pod pritiskom srbijanskoga vodstva i Crna Gora je ubrzo povukla svoj pristanak na plan. Tako je isključivost srbijanske politike i vojnoga vrha JNA zapečatila sudbinu Jugoslavije i prouzročila nastavak rata u kojem je poginulo i ubijeno, ili njihova sudbina još nije poznata, više od 19.000 ljudi u Hrvatskoj i više od 100.000 ljudi u Bosni i Hercegovini. Nakon neuspjeha Carringtonova plana, Hrvatska je ubrzala postupak za svoje međunarodno priznanje, temeljeći ga, između ostaloga, i na odredbama do tada važećih, jugoslavenskog i hrvatskog, Ustava iz 1974. godine.

Proglašenu neovisnost Hrvatska je morala obraniti u krvavom ratu. Žestoke napade JNA i srpskih postrojbi istovremeno su trpjela brojna hrvatska naselja i gradovi: Dubrovnik, Šibenik, Zadar, Karlovac, Sisak, Gospić, Otočac, Ogulin, Duga Resa, Pakrac, Lipik, Grubišno Polje, Daruvar, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Belišće, Valpovo, Novska, Nova Gradiška, Slavonski Brod, Osijek, Đakovo, Vinkovci, Županja i posebice Vukovar, a povremeno i ostali hrvatski gradovi. Jugoslavenska ratna mornarica blokirala je luke i pomorske putove na hrvatskom dijelu Jadranskoga mora, želeći i na taj način slomiti hrvatski otpor. S posebnim zgražanjem svjetska javnost pratila je napade JNA i srpskih postrojbi na Vukovar, koji je potpuno razoren i do 20. studenoga 1991. okupiran, kao i razaranje Dubrovnika – grada-spomenika zaštićenog poveljom UNESCO-a, te ubijanje njihovih stanovnika.

Zbog neočekivano jakoga i gotovo tromjesečnog uspješnog otpora vukovarskih branitelja znatno nadmoćnijem neprijatelju (od 25. kolovoza do 18., odnosno 20. studenoga 1991.) te zbog razaranja kakva u Europi nisu

Soon after that, on 18 October 1991, at the Conference on Yugoslavia in The Hague the European Community presented to the representatives of the former Yugoslav republics the so-called Carrington Plan for the restructuring of Yugoslavia into a community of sovereign states. The proposed plan was accepted by all the republics except Serbia, but under the pressure of the Serbian leadership Montenegro soon also withdrew its proposal. In this the exclusive position of the Serbian policy and of the JNA sealed the fate of Yugoslavia and provoked the continuation of war in which many people died or were killed, or their fate still remains unknown: more than 19,000 in Croatia and more than 100,000 in Bosnia and Herzegovina. After the failure of the Carrington plan, Croatia accelerated the procedure for its recognition, supporting it among other things by the provisions of the then valid Yugoslav and Croatian Constitutions of 1974.

Croatia had to defend its newly proclaimed independence in a bloody war. The JNA and Serbia units furiously and simultaneously attacked many Croatian towns and villages: Dubrovnik, Šibenik, Zadar, Karlovac, Sisak, Gospić, Otočac, Ogulin, Duga Resa, Pakrac, Lipik, Grubišno Polje, Daruvar, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Belišće, Valpovo, Novska, Nova Gradiška, Slavonski Brod, Osijek, Đakovo, Vinkovci, Županja and especially Vukovar. Other Croatian towns were also hit every now and then. The Yugoslav navy blocked the ports and sea routes along the Croatian part of the Adriatic Sea in the attempt to break Croatia's resistance in this way, too. The international public followed with particular abhorrence the attacks of the JNA and Serbian units on Vukovar, which was completely destroyed and occupied by 20 November 1991, and the destruction of Dubrovnik, the monument-city protected by the UNESCO Charter.

Because of the unexpectedly stiff and almost three months long resistance of the Vukovar defenders against a vastly superior enemy (between 25 August and 18/20 November

zabilježena od Drugog svjetskog rata, Vukovar je 1991. postao simbolom hrvatskoga otpora srpskoj agresiji u Domovinskom ratu, a njegovi stanovnici, posebice branitelji, primjer nevjerojatne požrtvornosti, domišljatosti i hrabrosti. Jednako kao što je masovno stratište na farmi Ovčara kraj Vukovara postalo simbol patnje i žrtve koju su stanovnici i branitelji Vukovara podnijeli za slobodu i neovisnost Republike Hrvatske. Na Ovčari je 20. studenoga 1991. ubijeno 200, od najmanje 266 ranjenika i medicinskog osoblja koje su srpski vojnici toga dana odveli iz vukovarske bolnice, uz nadzor "oficira" JNA, i ubili. Zločin na Ovčari jedan je u nizu masovnih zločina koje su srpske snage, uključujući i JNA, počinile u agresiji na Vukovar i Hrvatsku (najvećim dijelom 1991.).

Zahvaljujući vojnoj nadmoći, JNA je do kraja 1991. okupirala gotovo trećinu teritorija Republike Hrvatske. Na okupiranom teritoriju pobunjeni Srbi su u Kninu 19. prosinca 1991. proglasili "Republiku Srpsku Krajinu" i donijeli "Ustav RSK". U njemu je, između ostaloga, izrijekom propisano da će RSK "sa drugim dijelovima srpskog naroda na teritoriji Jugoslavije i njenim državama i dalje graditi čvrste državne veze, sve u cilju stvaranja zajedničke države srpskoga naroda (čl. 123)". Amandmanom I. na "Ustav RSK", proglašenim 26. veljače 1992. u Borovu Selu, određeno je da "teritoriju RSK čine srpske oblasti: Krajina, Slavonija, Baranja, Zapadni Srem i Zapadna Slavonija". To je vrhunac protuustavnoga djelovanja Srba u Hrvatskoj, odnosno procesa izdvajanja dijela teritorija RH i proglašenja srpske paradržave na teritoriju Republike Hrvatske. S područja koje su nadzirale srpske snage ubijeno je ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo, čak i Srbi koji nisu podržali velikosrpsku politiku, a hrvatska je kulturna i crkvena baština opljačkana i razrušena.

Ipak, Hrvatska 1991. nije poražena. Naprotiv, hrvatske vojno-redarstvene snage u studenom i prosincu 1991., u operaciji oslobađanja zapadne Slavonije (zapravo, u nizu manjih operacija

1991), and because of destruction such as Europe had not seen since the Second World War, Vukovar became in 1991 the symbol of Croatian resistance against Serbian aggression in the Homeland War, and its population, especially the defenders, an example of incredible self-denial, inventiveness and courage – just as Ovčara near Vukovar, the site of mass execution, became the symbol of the suffering and sacrifice of the population and defenders of Vukovar in their fight for the freedom and independence of the Republic of Croatia. Two hundred out of at least 261 wounded men and medical personnel, taken by the Serbian soldiers out of the Vukovar hospital under the supervision of JNA officers were killed at Ovčara on 20 November 1991. The crime at Ovčara was one of the many mass crimes committed by the Serbian aggressors, mainly during 1991, in their onslaught on Vukovar and Croatia.

Thanks to its military superiority the JNA occupied by the end of 1991 almost one-third of the territory of Croatia. In the occupied territory, on 19 December 1991 the insurgent Serbs proclaimed in Knin the "Republic of Serbian Krajina" (RSK) and adopted the "Constitution of the Republic of Serbian Krajina". Among other things, it explicitly stipulated that the RSK "will continue to build strong state ties with other parts of the Serbian people in the territory of Yugoslavia and its states in order to create a common state of the Serbian people" (Art. 123). Amendment I to the "RSK Constitution", proclaimed on 26 February 1992 in Borovo Selo, stipulated that "the territory of the SRK comprises the Serbian regions of Krajina, Slavonia, Baranja, Western Sirmium and Western Slavonia". That marked the climax of the anti-constitutional actions of the Serbs in Croatia in the process of separation of part of Croatia's territory and proclamation of the Serbian para-state in the territory of the Republic of Croatia. Non-Serbian residents in the areas under Serbian control was almost completely killed or expelled; the same fate befell even the Serbs who did not support the Greater

– “Orkan 91.”, “Otkos 10” i “Papuk”) uspjele su osloboditi više od 2200 km² okupiranoga teritorija te u pomorskom boju u Splitskom i Korčulanskom kanalu nanijeti poraz jugomornarici.

Sukladno demokratskim promjenama i odlukama o samostalnosti, Hrvatska je uz nove, zapravo povijesne, državne simbole, promijenila i osobne iskaznice i putovnice te uvela domovnicu, a krajem 1991. u opticaj je pušten vlastiti novac – hrvatski dinar. Istodobno, u uvjetima pobune Srba u Hrvatskoj i krvave srpske agresije, Hrvatska je u cilju poboljšanja demokracije i ljudskih prava stvorila demokratske institucije i moderno zakonodavstvo, odnosno zakone koji su, sukladno najvišim europskim standardima, osigurali jednakost pred zakonom svih svojih građana, bez obzira na narodnost i vjeroispovijest. Tako je Sabor Republike Hrvatske 4. prosinca 1991. donio “Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih nacionalnih zajednica i manjina u Republici Hrvatskoj”. Spomenutim zakonom srpskoj manjini u Hrvatskoj osigurano je proporcionalno sudjelovanje u najvišim predstavničkim, upravnim i sudbenim tijelima Republike Hrvatske, a stanovništvu područja kotareva s posebnim statusom (Glina i Knin), koji obuhvaćaju općine s većinom srpskog stanovništva, visok stupanj teritorijalne autonomije. Unatoč teškom gospodarskom stanju u Hrvatskoj, uzrokovanom brojnim razaranjima i prekidu važnih prometnica, za cijelo vrijeme rata, pa i u trenucima najžešće agresije, zahvaljujući iznimnoj solidarnosti svojih građana i uspješnoj organiziranosti svakodnevnog života, u Hrvatskoj uglavnom nije bilo većih nestašica temeljnih prehrambenih proizvoda i energenata. Jedino se, kao posljedica srpske okupacije, u Dalmaciji osjetila nestašica električne energije. Dakako, cjelokupno gospodarsko stanje opterećivali su ogromni troškovi zbrinjavanja brojnih izbjeglica i prognanika, o kojima je Hrvatska morala skrbiti i koji su čeznutljivo čekali na povratak svojim domovima (do kraja 1991. u Hrvatskoj je bilo oko

Serbian policy. The Croatian cultural and church heritage was looted and destroyed.

But Croatia was not defeated in 1991. On the contrary, in November and December 1991, the Croatian military and police succeeded in liberating (in a series of minor operations – Orkan 91, Otkos 10 [*Swath*] and Papuk) more than 2,200 square kilometres of occupied territory, and defeating the Yugoslav navy in the battle in the Split and Korčula channels.

In accordance with the democratic changes and decisions on independence, Croatia also changed – along with the introduction of the new (actually historical) symbols – personal identity cards and passport, and introduced the certificate of citizenship. In late 1991 it put into circulation its own currency, the Croatian dinar. At the same time, in conditions of the insurgency of the Serbs in Croatia and the bloody Serbian aggression, Croatia created – in order to improve democracy and human rights – democratic institutions and a modern legislation, and laws which, consistently with the highest European standards, ensured the equality of all its citizens before the law regardless of their ethnicity and religion. Thus, on 4 December 1991 the Sabor adopted the “Constitutional act on human rights, and freedoms and rights of national and ethnic communities or minorities in the Republic of Croatia”. The Act ensured to the Serbian minority in Croatia proportional representation in the highest representative, administrative and judiciary bodies of the Republic of Croatia, and a high degree of territorial autonomy to the population of districts with a special status (Glina and Knin). In spite of the difficult economic conditions in Croatia, caused by extensive destruction and interruption of transportation routes, throughout the war and even during the most vicious aggression Croatia mainly suffered no major shortage of staple foodstuffs and fuel thanks to the outstanding solidarity of all the citizens and the successful organization of everyday life. Only Dalmatia

325.000 prognanika, a pretpostavlja se da je još toliko izbjeglica iz Hrvatske bilo u inozemstvu) (*Hrvatski prognanici*, Bilten zajednice povratnika Hrvatske, Osijek, 2010., str. 65).



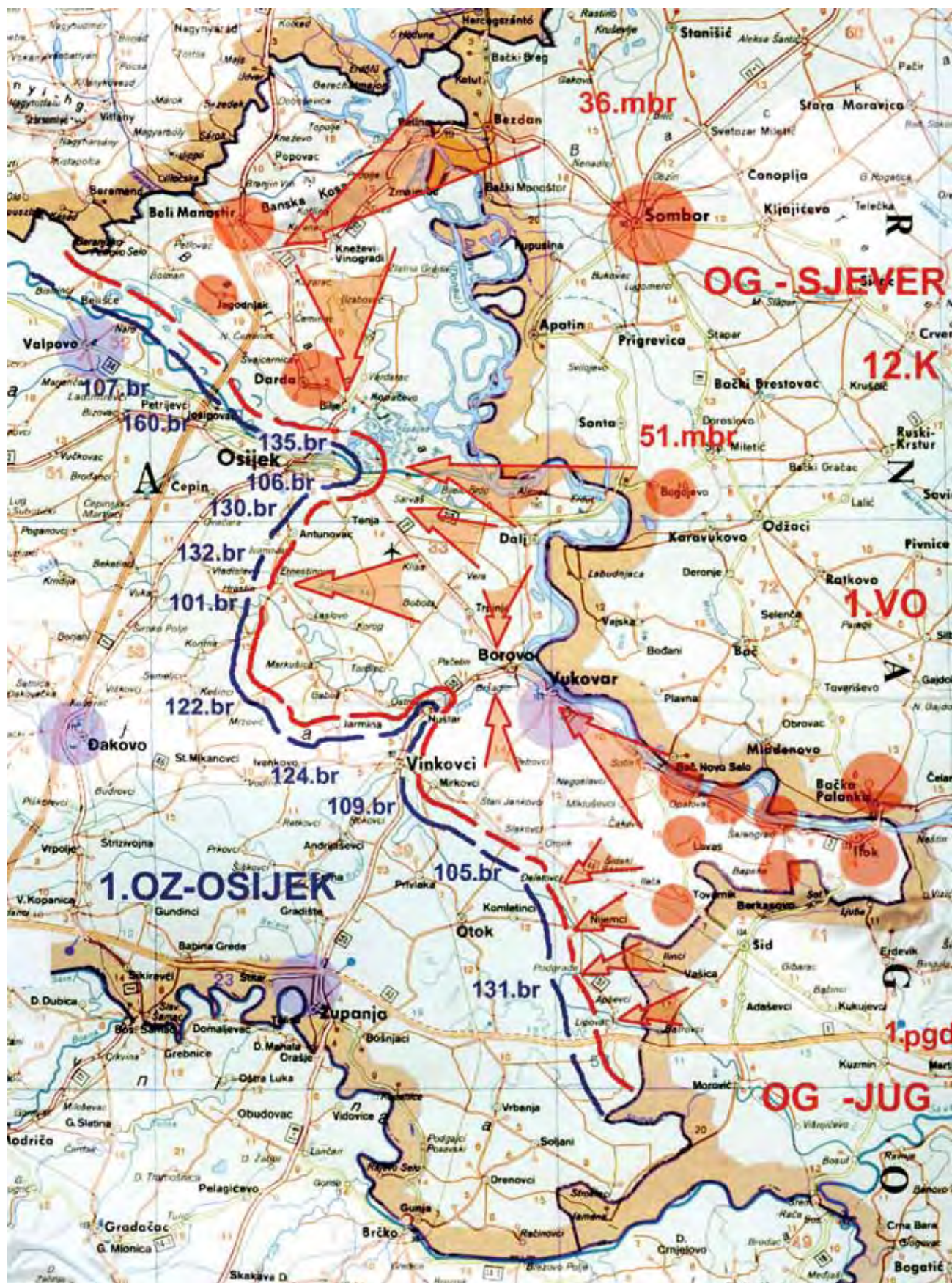
felt the shortage of electric power due to the consequences of the Serbian occupation. Of course, the overall economic situation was affected by the huge cost of caring for numerous refugees and displaced person who longed for the return to their homes (by the end of 1991 Croatia cared for about 325,000 displaced persons, and as many refugees from Croatia are assumed to have been abroad; *Croatian Displaced Persons*, Bulletin of the Community of Croatian Returnees, Osijek 2010, p. 65).

Humanitarni konvoj "Libertas" (putnički brod "Slavija" i privatne brodice iz raznih hrvatskih luka) probio je pomorsku blokadu Jugoslavenske ratne mornarice i uplovio u Dubrovnik 31. listopada 1991.

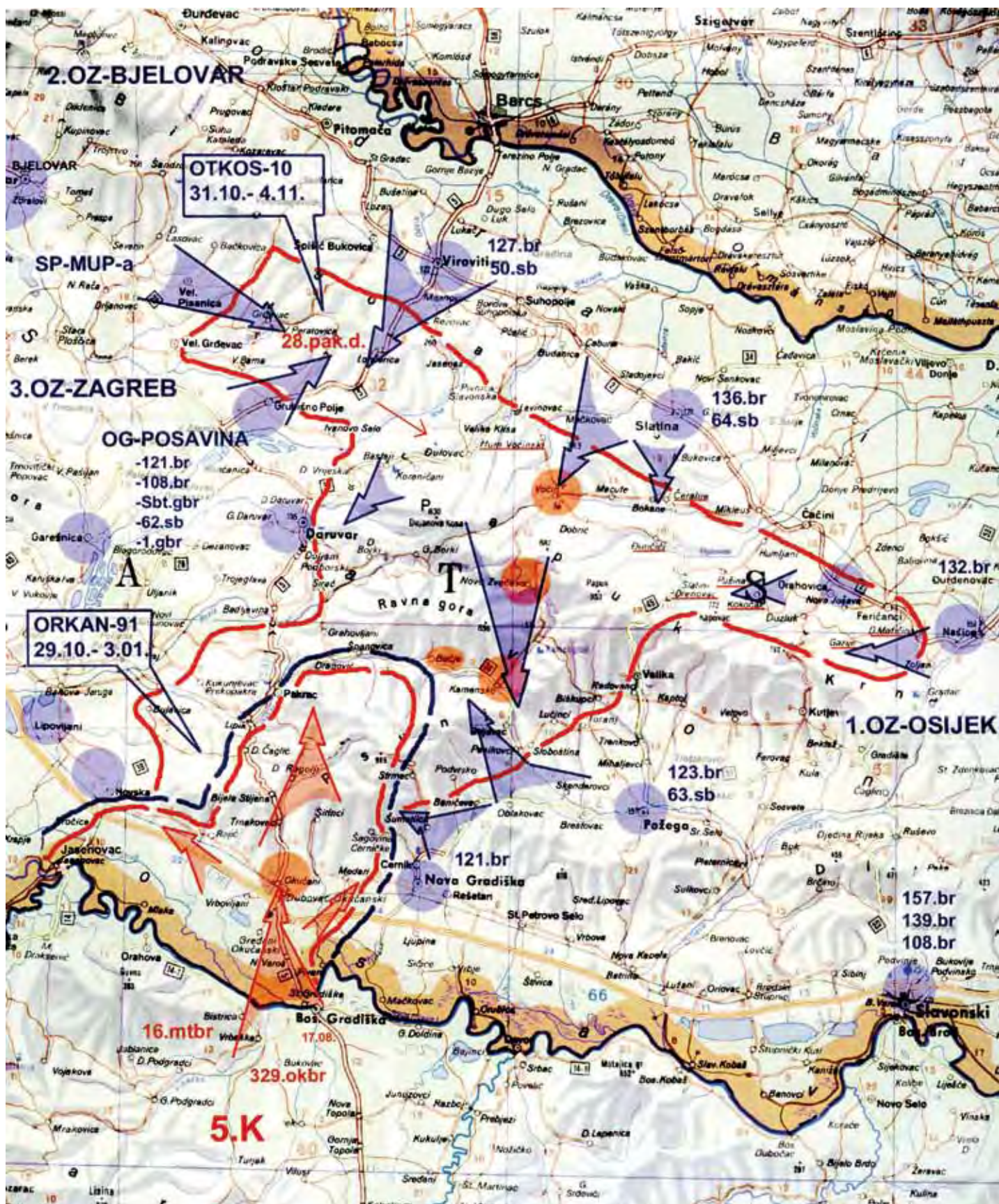
The "Libertas" humanitarian convoy (the "Slavija" passenger ship and private boats from several Croatian ports) ran the blockade of the Yugoslav navy and sailed into Dubrovnik on 31 October 1991.



Južnodalmatinsko bojište krajem 1991. / The South Dalmatian theatre in 1991



Istočno-slavonsko bojište krajem 1991.
The Eastern Slavonian theatre in late 1991



Zapadnoslavonsko bojište krajem 1991.
The Western Slavonian theatre in late 1991



Banovinsko-pokupsko bojište krajem 1991.
The Banovina-Pokuplje theatre in late 1991



Karlovačko-kordunsko bojište krajem 1991.
The Karlovac-Kordun theatre in late 1991

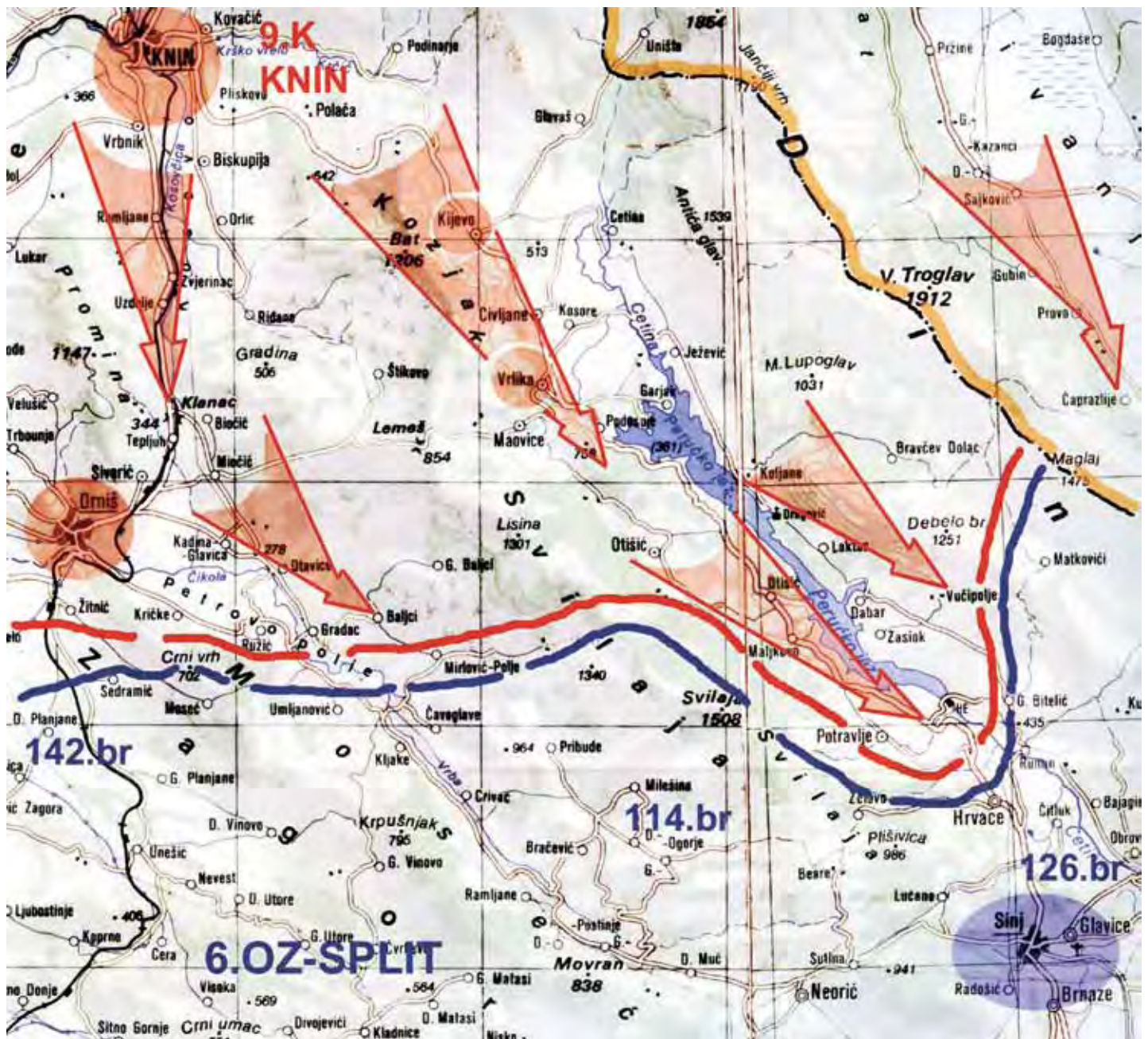


Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zadarskom zaleđu krajem 1991.
The Northern and Central Dalmatian theatre in the Zadar hinterland in late 1991



Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zaleđu Šibenika 1991.

The Northern and Central Dalmatian theatre in the hinterland of Šibenik in 1991



Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zaleđu Sinja krajem 1991.
The Northern and Central Dalmatian theatre in the hinterland of Sinj in late 1991



Bogdanovci, listopad 1991.; uništen tenk JNA (pogodio ga je 2. listopada 1991. Ivan Jelić "Lepi" iz Ivankova).
Bogdanovci, October 1991; JNA tank, destroyed on 2 October 1991 by Ivan Jelić "Lepi" ("handsome") from Ivankovo

Andrija Andabak (1956.) poginuo je 7. srpnja 1992.
u obrani Posavine; vrstan "maljutkaš" koji je uništio
30 neprijateljskih tenkova i 2 oklopna vozila.
Andrija Andabak (1956), killed in action on 7 July 1992
in the defence of Posavina; a top-notch *malyutka* operator
who destroyed 30 enemy tanks and 2 APCs.



Uništen tenk JNA u središtu
Nuštra, listopad 1991.
(autor fotografije: Mario Filipi).
A destroyed JNA tank in the middle
of Nuštar, October 1991
(photograph by Mario Filipi)



An-2: borbeni zrakoplov HV-a 1991.; u njemu je, leteći bez navigacijskih uređaja i opreme, na borbenom zadatku u noći s 1. na 2. prosinca 1991. kod Otoka u Slavoniji poginula hrabra posada Prvog samostalnog zrakoplovnog voda iz Osijeka – prvi hrvatski zrakoplovci u Domovinskom ratu: Marko Živković, Mirko Vukušić, Ante Plazibat i Rade Griva.

An-2: combat aircraft of the Croatian Armed Forces in 1991. The first Croatian Homeland War airmen, the brave crew of the First Independent Air Force Platoon from Osijek – Marko Živković, Mirko Vukušić, Ante Plazibat and Rade Griva – were killed in this aircraft while flying, with no navigation instruments or equipment, on a combat mission in the night of 1/2 December 1991, at Otok in Slavonia.



Improvizirana oklopna vozila HV-a 1991. (autor fotografije: Toni Hnojić).

Improvised armoured vehicles of the Croatian Armed Forces in 1991 (photograph by Toni Hnojić)

Odred naoružanih brodova – “ratna mornarica” dubrovačkih branitelja 1991.

Armed ship detachment – the “navy” of the Dubrovnik defenders in 1991





Hrvati prognani iz Iloka, 17. listopada 1991. (autor fotografije: Zdenko Dobošević).
Displaced Croats from Ilok, 17 October 1991 (photograph by Zdenko Dobošević)



Vodotoranj – simbol obrane Vukovara, jesen 1991.; uništen tenk JNA i četnički zločini.
The water tower – the symbol of the defence of Vukovar, autumn 1991; a destroyed JNA tank and chetnik crimes.



Prognanik, Novska, zapadna Slavonija, prosinac 1991. (autor fotografije: Željko Gašparović).
Displaced person, Novska, Western Slavonia, December 1991 (photograph by Željko Gašparović)



Prekopakra, zapadna Slavonija, 1992. (autor fotografije: Toni Hnojčik).
Prekopakra, Western Slavonia, 1992 (photograph by Toni Hnojčik)



LIVE AND LET LIVE!, Autor: Ivo Vrtarić, Autor fotografije: Željko Gašparović, Izdavač: War press OGP Novska, 1992. / Na plakatu je Petar Dukarić iz Cvetlina u općini Bednja. U rujnu 1991. kao dragovoljac pristupio je *Tigrovima*, 1. gardijskoj brigadi HV-a. Snimljen je u listopadu 1991. u Starom Grabovcu na prvoj crti bojišnice. Grafit s imenom svjetski poznate grupe *Guns N' Roses* na zidu kuće u pozadini doprinio je da fotografija bude objavljena u brojnim svjetskim listovima i knjigama o ratu protiv Hrvatske.

LIVE AND LET LIVE!, Author: Ivo Vrtarić, Photograph by: Željko Gašparović, Published by: War press OGP Novska, 1992 / The poster shows Petar Dukarić from Cvetlin in the municipality of Bednja. In September 1991 he joined as a volunteer the *Tigers*, the First HV Guards Brigade. The photo was taken in October 1991 in Stari Grabovac on the front line. Owing to the graffito with the name of the world-famous group *Guns N' Roses* on the wall of the house in the background the photograph was published in many papers round the world and on books on the war against Croatia.

1992. – 1995.

Međunarodno priznanje Hrvatske

U Sarajevu su 2. siječnja 1992., uz posredovanje Cyrusa Vancea, osobnoga izaslanika glavnog tajnika UN-a, predstavnici Republike Hrvatske i JNA potpisali sporazum o potpunom prekidu vatre u Republici Hrvatskoj. Sporazum se temeljio na dogovoru o deblokadi vojarni JNA i povlačenju JNA iz Hrvatske, te primjeni mirovnoga plana UN-a (predviđao je dolazak mirovnih snaga UN-a u Hrvatsku), koji su 23. studenoga 1991. u Ženevi potpisali predsjednik Hrvatske F. Tuđman, predsjednik Srbije S. Milošević i general JNA V. Kadijević, uz posredovanje predstavnika UN-a Cyrusa Vancea i Europske Zajednice (EZ) lorda Petera Carringtona (bio je to četrnaesti “sporazum o prekidu vatre”). Sarajevskim sporazumom, koji je stupio na snagu 3. siječnja 1992. u 18 sati, uglavnom su prestala veća ratna djelovanja u Hrvatskoj. Nedugo potom, u proljeće 1992., u skladu s mirovnim planom Cyrusa Vancea, na okupirano područje RH došle su Zaštitne snage UN-a (United Nations Protection Forces) – tzv. UNPROFOR. Rasporedile su se u istočnoj i zapadnoj Slavoniji, te u dijelovima Dalmacije, Like, Banovine i Korduna, u tri područja, zapravo četiri predviđene Zone pod zaštitom Ujedinjenih naroda (United Nations Protected Areas) – tzv. UNPA zone (“prostor 18 općina u kojima Srbi čine većinu ili pak značajnu manjinu stanovništva i gdje su međusobne napetosti dovele do oružanih sukoba u nedavnoj prošlosti”): “istočna Slavonija i Baranja” (UNPA istok), “zapadna Slavonija” (UNPA zapad) i “Krajina” (UNPA sjever i jug). Cilj Vanceova plana bio je stvaranje uvjeta za konačan dogovor o političkom rješenju sukoba u Hrvatskoj.

1992 – 1995

International Recognition of Croatia

Cyrus Vance, personal envoy of the UN Secretary General, brokered the ceasefire signed by the representatives of the Republic of Croatia and the JNA in Sarajevo on 2 January 1992 (it was the fourteenth ceasefire agreement!). It was based on the agreement, brokered by the UN representative Cyrus Vance and the representative of the European Community Lord Peter Carrington, on the lifting of the blockade of the JNA barracks and JNA withdrawal from Croatia, and the implementation of the UN Peace Plan (which envisioned the deployment of UN peace forces in Croatia) which was signed by the President of Croatia Franjo Tuđman, the President of Serbia Slobodan Milošević and the JNA General Veljko Kadijević in Geneva on 23 November 1991. The Sarajevo agreement, which entered into force on 3 January 1992 at 18.00 hours, mainly put a stop to major war actions in Croatia. Soon afterwards, in the spring of 1992, UN protection forces – UNPROFOR – arrived in the occupied parts of Croatia in accordance with the Cyrus Vance Plan. They deployed in Eastern and Western Slavonia, and parts of Dalmatia, Lika, Banovina and Kordun, in three UNPA zones (area of 18 municipalities in which Serbs constitute the majority or a significant minority of the population, and in which reciprocal tension has led to armed conflict in the recent past); UNPA East (Eastern Slavonia and Baranja), UNPA West (Western Slavonia), and UNPA North and South (Krajina). The goal of the Vance Plan was the creation of conditions for the final agreement on the political resolution of the conflict in Croatia.



CROATIA 90 / CROATIA 91 / CROATIA 92, Autor: Dalibor Jelavić, Izdavač: Muzejsko galerijski centar, Zagreb, 1991. / Plakat nastao na osnovu poznatog televizijskog spota (autor idejnog rješenja Dalibor Jelavić, režiser animacije Tomislav Mikulić, sinkronizacija Goran Fuzul). Spot je prvi put prikazan na Hrvatskoj televiziji 27. rujna 1991. godine. U prvom dijelu uz tekst *CROATIA 90* i glazbenu podlogu hrvatske himne *Lijepa naša domovino* redaju se prizori iz najbliže prošlosti, višestranačkih izbora i donošenja akata o samostalnosti Republike Hrvatske. U drugom dijelu tekst *CROATIA 91* prate zvukovi i prizori ratne stvarnosti, vremena u kojem je spot nastao i prikazivan, dok se u trećem dijelu uz tekst *CROATIA 92* i glazbu iz *Ode radosti* Ludwiga van Beethovena izražava želja Hrvatske za međunarodnim priznanjem i primanjem u Europsku zajednicu. (*Hrvatsko ratno pismo 1991/1992.: Apeli, iskazi, pjesme*, Zagreb, 1992., str. 269)

CROATIA 90/CROATIA 91/CROATIA 92, Author: Dalibor Jelavić, Published by: Museum&Gallery Centre, Zagreb, 1991 / The poster is based on the well-known TV spot (author of the idea Dalibor Jelavić, animation director Tomislav Mikulić, synchronization Goran Fuzul). The spot was first broadcast on Croatian TV on 27 September 1991. The first part, with the text *CROATIA 90* and the Croatian national anthem *Our Beautiful* as the musical background, presented scenes from the recent past, multi-party elections and promulgation of enactments on the independence of the Republic of Croatia. In the second part, the text *CROATIA 91* is shown along with sounds and scenes of war-time reality at the time when the spot was produced and broadcast, while the third part, with the text *CROATIA 92* and Beethoven's *Ode to Joy* expressed Croatia's wish for international recognition and admission to the European Union. (*Croatian War Writing 1991/1992: Appeals, Statements, Songs*; Zagreb, 1992, p. 269)

Talijanski predsjednik Francesco Cossiga u službenom posjetu Zagrebu, 17. siječnja 1992.
The Italian President Francesco Cossiga on the official visit to Zagreb (17 January 1992)





Predsjednik RH Franjo Tuđman drži govor na Općoj skupštini OUN-a (22. svibnja 1992.); zastava RH pred zgradom OUN-a.

The Croatian President Franjo Tuđman addresses the UN General Assembly (22 May 1992); the Croatian Flag in front of the UN building



Grb Republike Hrvatske.
Coat of arms of the Republic of Croatia

Republika Hrvatska (30. prosinca 1992.).
Republic of Croatia (30 December 1992)





“Plave kacige” u zapadnoj Slavoniji, 1992. (autor fotografija: Željko Gašparović).
“Blue helmets” in Western Slavonia, 1992 (photograph by Željko Gašparović)





Pakrac, zapadna Slavonija, ljeto 1992. (autor fotografije: Toni Hnojčik).
Pakrac, Western Slavonia, summer 1992 (photograph by Toni Hnojčik)

UNPA zone

Vijeće sigurnosti OUN-a donijelo je 21. veljače 1992. Rezoluciju (743) o pokretanju mirovne operacije i slanju međunarodnih zaštitnih snaga u Republiku Hrvatsku za razdoblje od 12 mjeseci (u sklopu tzv. Vanceovog plana za Hrvatsku). Cilj ove operacije ispunjen je samo djelomično: JNA je napustila Hrvatsku (nakon što je naoružala pobunjene Srbe u RH i osigurala im logistiku te kadrovsku pomoć), a teško oružje pobunjenih Srba stavljeno je u skladišta pod zajedničkim nadzorom UNPROFOR-a i Srba. No ostale obveze nisu realizirane.

UNPA (bez "ružičastih zona") obuhvatile su 12.554 km² (22% od ukupnog teritorija RH), a s "ružičastim zonama" (2208 km²) ukupno 14.762 km²; na tom prostoru je 1991. živjelo 536.370 stanovnika, od toga 258.298 (48,2%) Srba, 205.075 (38,2%) Hrvata i 72.997 (13,6%) ostalih.

Sektor Istok, sa sjedištem u Erdutu ("Istočna Slavonija" /s Baranjom i zapadnim Srijemom/ – 2153 km² i 188.184 stanovnika prema popisu iz 1991. – od toga 49,1% Hrvata, 30,4% Srba, 20,5% ostalih) – 4 općine: Vukovar i Beli Manastir te dijelom Osijek i Vinkovci;

Sektor Zapad, sa sjedištem u Daruvaru ("Zapadna Slavonija" – 2112 km², i 99.452 stanovnika – od toga 43,3% Hrvata, 35,4% Srba, 21,3% ostalih) – 5 općina: Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje te dijelom Novska (istočni dio) i Nova Gradiška (zapadni dio);

Sektor Sjever (3973 km²), sa sjedištem u Topuskom (Banovina i Kordun) – 6 općina: Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja, Glina, Vrginmost, Vojnić i Slunj;

Sektor Jug (6524 km²), sa sjedištem u Kninu (sjeverna Dalmacija i Lika) – 5 općina: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Korenica i D. Lapac.

U sektorima Sjever i Jug (UNPA "Krajina"), na 10.497 km² (uključujući "ružičaste zone") 1991. živjelo je 248.734 stanovnika (od toga 66,7% Srba, 28% Hrvata i 5,3% ostalih).

UNPA zones

On 21 February 1992 the UN Security Council adopted Resolution 743 on the start of a peacekeeping operation and deployment of international peacekeeping forces in the Republic of Croatia for a period of 12 months (within the scope of the so-called Vance Plan for Croatia). The objective of the operation was accomplished only partly: the JNA left Croatia (after it had armed the rebel Serbs in Croatia and provided their logistical and manpower support), and the heavy weapons of the rebel Serbs was placed in storage under the joint supervision of UNPROFOR and the Serbs. But the other commitments were not fulfilled.

The UNPAs (without the "pink zones") comprised 12,554 sq. km. of Croatian territory (22% of the total); the "pink zones" (2,208 sq. km.) brought the total to 14,762 sq. km. In 1991 the population of that area was 536,370 – 258,298 (48.2%) Serbs, 205,075 /38.2%) Croats, and 72,997 (13.6%) others. They were divided into the following sectors:

Sector East, with headquarters in Erdut ("Eastern Slavonia" with Baranja and Western Srijem); 2,153 sq. km.; population 188,184 (1991 census) – 49.1% Croats, 30.4% Serbs, 20.5% others; 4 municipalities – Vukovar and Beli Manastir, and parts of Osijek and Vinkovci.

Sector West, with headquarters in Daruvar ("Western Slavonia"): 2,112 sq. km.; 99,452 inhabitants – 43.3% Croats, 35.4% Serbs, 21.3% others; 5 municipalities: Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje, part of Novska (eastern part) and Nova Gradiška (western part).

Sector North, 3,973 sq. km., with headquarters in Topusko (Banovina and Kordun); 6 municipalities; Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja, Glina, Vrginmost, Vojnić and Slunj.

Sector South, 6,524 sq. km., with headquarters in Knin (northern Dalmatia and Lika); 5 municipalities: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Korenica and Donji Lapac.

Sectors North and South (UNPA "Krajina") comprised 10,497 sq. km. (including the "pink zones"); population (1991) 248,734 – 66.7% Serbs, 28% Croats and 5.3% others.

Zemljovid snaga UN-a s
ucrtanim UNPA i
"ružičastim" zonama.
Map showing the deployment of
UN forces, the UNPAs
and the "pink zones"



Okupirano područje Hrvatske i UNPA područja 1992.-1995.
(*Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 232)

The occupied part of Croatian and the UNPA zones 1992-1995
(*Creation of the Croatian State and the Homeland War /Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat/*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 232)

Poseban problem predstavljala su područja koja nisu ušla u UNPA zone jer nisu bila nastanjena Srbima u većem broju, a nalazila su se pod okupacijom JNA i srpskih pobunjenika. Vanceovim planom ona su trebala biti “odmah i bezuvjetno” vraćena pod hrvatsku vlast, no tome se protivilo srpsko vodstvo. Zahvaljujući spremnosti na kompromis hrvatskog vodstva i predsjednika Franje Tuđmana, kao privremeno rješenje ta su područja ostala izvan nadzora hrvatske vlasti (tzv. ružičaste zone). Međunarodna zajednica obvezala se “u najkraćem roku” vratiti ih u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. No, to se nije dogodilo. Osim toga, međunarodne snage nisu uspjele otvoriti komunikacije niti su osigurale povratak prognanih građana (uglavnom Hrvata), a nisu zaštitile ni preostale Hrvate i nesrpsko stanovništvo u UNPA područjima. Zapravo, snage UN-a u Hrvatskoj nisu ispunile većinu svojih zadaća. U razdoblju mandata UN-a (dakle pod zaštitom snaga UN-a) na okupiranom području RH (u UNPA zonama) ubijeno je više stotina civila Hrvata (znatno više nego što je tijekom operacije “Oluja” stradalo civila od djelovanja hrvatskih snaga), a više tisuća civila je protjerano. Usprkos tomu, nitko iz zapovjednih struktura UN-a nije odgovarao (čak nitko nije ni ozbiljno prozvan) za svoje propuste u zaštiti života i imovine građana nesrpske nacionalnosti u UNPA zonama, niti za neispunjene obveze utvrđene Vanceovim planom.

Za to vrijeme Hrvatska je brinula o više od pola milijuna prognanika i izbjeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uglavnom Hrvata i Muslimana (krajem 1992. bilo ih je 663.493), a hrvatsko gospodarstvo sve teže je podnosilo stanje okupacije dijela države i prometnu izoliranost.

Uz obrambeni rat, Hrvatska je vodila i diplomatsku bitku za međunarodno priznanje. Za njezin pozitivan ishod bila su važna mišljenja međunarodne Arbitražne komisije utemeljene radi pravne pomoći Konferenciji o miru u Jugoslaviji, koja je s radom počela u rujnu 1991. u Haagu. Arbitražna komisija, poznata kao “Badinterova

A special problem were the areas which did not enter the UNPA zones because they were not settled by a greater number of Serbs and were under the occupation of the JNA and the Serbian insurgents. According to the Vance Plan, they were to be restored, “immediately and unconditionally”, to Croatian authority, but the Serbian leadership opposed that. Thanks to the readiness of the Croatian leadership and of President Franjo Tuđman to accept a compromise, as a provisional solution these areas (the so-called “pink zones”) remained outside Croatian control. The international community undertook to reincorporate them, “as soon as possible”, into the constitutional system of Croatia. But that did not happen. Moreover, the international community did not succeed in opening communications, did not ensure the return of displaced persons (mainly Croats), and did not protect the remaining Croats and the non-Serbian population in the UNPA zones. Actually, the UN forces in Croatia did not accomplish most of their tasks. During the UN mandate (therefore, under the protection of the UN forces) several hundred Croatian civilians were killed in the occupied parts of the Republic of Croatia (UNPA zones) – and this figure exceeds considerably the number of civilians killed in the action of the Croatian forces during *Storm*. Moreover, several thousand civilians were expelled. In spite of that, nobody from the UN command structures was held responsible (nobody was even seriously taken to task) for omissions in the protection of lives and property of the citizens of non-Serbian nationality in the UNPA zones, or for having failed to fulfil the commitments under the Vance Plan.

During the same time Croatia cared for more than half a million refugees and displaced persons from Croatia and Bosnia and Herzegovina, mainly Croats and Muslims (663,493 in late 1992), and the Croatian economy found it increasingly difficult to cope with the occupation of part of the country and transportation isolation.

Along with its defensive war Croatia also waged a diplomatic battle for international recognition. Its positive outcome was contingent on the opinion of the international Arbitration

komisija" (nazvana prema njezinom predsjedniku Francuzu Robertu Badinteru), tijekom prosinca 1991. i siječnja 1992. ustanovila je:

- da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspada,
- da je na republikama da riješe probleme sukcesije država koji proizlaze iz tog procesa,
- da srpsko stanovništvo (...) u Hrvatskoj ima pravo na uživanje svih prava koja manjinama i etničkim skupinama priznaju međunarodno pravo i odredbe Konvencije Konferencije o miru u Jugoslaviji od 4. studenoga 1991. (...),
- da republike moraju članovima tih manjina i tih etničkih skupina omogućiti uživanje prava i temeljnih sloboda čovjeka koje priznaje međunarodno pravo, uključivši u slučaju potrebe i njihovo pravo na izbor nacionalnosti,
- da će se vanjske granice morati u svim slučajevima poštovati (...),
- da se demarkacije između Hrvatske i Srbije (...) mogu mijenjati jedino slobodnim i zajedničkim sporazumom,
- da u nedostatku tako postignutog sporazuma, prijašnja razgraničenja dobivaju svojstvo granica zaštićenih međunarodnim pravom (...),
- da nikakva promjena postojećih granica i crta razgraničenja postignuta silom ne može proizvesti pravne učinke (...),
- da Ustavni zakon od 4. prosinca 1991. (o ljudskim pravima i pravima etničkih ili nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj) ne uključuje potpuno sve odredbe nacrtu Konvencije od 4. studenoga 1991. (...), te je stoga na vlastima Republike Hrvatske da nadopune Ustavni zakon od 4. prosinca 1991. na način da se zadovolje te odredbe, ali da i uz tu rezervu Republika Hrvatska ispunjava uvjete nužne za njezino priznanje od država članica Europske Zajednice u skladu s Deklaracijom o Jugoslaviji i Smjernicama o priznanju novih država u Istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu koje je Vijeće ministara Europske Zajednice usvojilo 16. prosinca 1991. godine.

Commission founded to provide legal advice to the Peace Conference on the Former Yugoslavia, which started to work in The Hague in September 1991. Also known as the Badinter Arbitration Committee (after its president, the Frenchman Robert Badinter), in December 1991 and January 1992 the Commission established:

- the Socialist Federative Republic of Yugoslavia is in the process of dissolution;
- it is incumbent upon the republics to settle such problems of state succession as may arise from this process;
- the Serbian population in Croatia is entitled to all the rights concerned to minorities and ethnic groups under international law and under the provisions of the Convention of the Conference on Yugoslavia of 4 November 1991;
- the republics must afford the members of these minorities and ethnic groups all the human rights and fundamental freedoms recognized in international law, including, where appropriate, the right to choose their nationality;
- all external frontiers must be respected in all cases;
- the boundaries between Croatia and Serbia (...) may not be altered except by agreement freely arrived at;
- except where otherwise agreed, the former boundaries become frontiers protected by international law;
- the alteration of existing frontiers or boundaries by force is not capable of producing any legal effect
- the Constitutional Act of 4 December 1991 does not fully incorporate all the provisions of the draft Convention of 4 November 1991 (...) and the authorities of the Republic of Croatia should therefore supplement the Constitutional Act in such a way as to satisfy these provisions, and, subject to this reservation, the Republic of Croatia meets the necessary conditions for its recognition by the Member States of the European Community in accordance with the Declaration on Yugoslavia and the Guidelines on the Recognition of New

Na temelju tih mišljenja države Europske Zajednice (Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska i Velika Britanija) priznale su 15. siječnja 1992. Republiku Hrvatsku kao neovisnu i suverenu državu. Prije toga, do kraja 1991. Hrvatsku su priznale Slovenija (26. lipnja), Litva (30. srpnja) i Ukrajina (11. prosinca), te tadašnje članice UN-a Latvija (14. prosinca), Island (19. prosinca) i Estonija (31. prosinca), a 13. siječnja 1992. i Sveta Stolica. Potpunu međunarodnu afirmaciju i vrhunac diplomatske borbe za međunarodno priznanje, Republika Hrvatska postigla je 22. svibnja 1992., kada je kao 178. članica, primljena u Organizaciju Ujedinjenih naroda. Međunarodno priznanje dalo je snažan poticaj Vladi Republike Hrvatske da uz pomoć europske i svjetske diplomacije pokuša mirnim putem reintegrirati okupirane dijelove svoga teritorija.

Na unutarnjem planu, podjelom na 20 županija i Grad Zagreb sa statusom županije, krajem 1992. promijenjen je teritorijalni ustroj Republike Hrvatske. Srbima, kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj, u svibnju 1992. ponuđeno je ustrojavanje dva kotara – Knin i Glina – s posebnim statusom (Sabor RH, 8. svibnja 1992.: “Odluka o proglašenju Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj”). To je bilo u skladu sa Zakonom iz prosinca 1991. kojim je na području gdje su Srbi imali natpolovičnu većinu stanovništva predviđeno stvaranje općina s posebnim, većim samoupravnim položajem. Spomenuti Ustavni zakon “zadovoljio je zahtjeve općeg međunarodnog prava glede zaštite manjina”, a predviđeni kotarevi obuhvatili bi 11 općina. No, vodstvo pobunjenih Srba ponudu nije prihvatilo; ono je ta područja namjeravalo pripojiti Srbiji.

States in Eastern Europe and the Soviet Union, adopted by the Council of the European Communities on 16 December 1991.

On the basis of these opinions several member states of the European Community (Austria, Belgium, Denmark, France, Germany, Greece, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, Spain and the United Kingdom) recognized the Republic of Croatia as an independent and sovereign state on 15 January 1992. Before that, Croatia had been recognized by Slovenia (26 June), Lithuania (11 December) and Ukraine (11 December) and [UN members] Latvia (14 December), Iceland (19 December) and Estonia (31 December); on 13 January 1992 the Holy See followed suit. The Republic of Croatia attained full international renown and the climax of its diplomatic struggle for recognition on 22 May 1992, when it was admitted to the United Nations Organization as its 178th member. International recognition greatly encouraged the Government of the Republic of Croatia in its efforts focused on the peaceful reincorporation of the occupied parts of its territory with the help of European and global diplomacy.

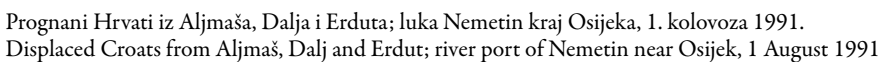
Internally, the territorial structure of the Republic of Croatia was changed in late 1991 by division into 20 counties and the City of Zagreb with county status. The Serbs, as the largest ethnic minority in Croatia, were offered two districts – Knin and Glina – with a special status (Croatian Parliament, 8 May 1992: “Decision on the proclamation of the Constitutional Act with amendments to the Constitutional Act on human rights and freedoms and on the rights of ethnic and national communities in the Republic of Croatia”). This was in accordance with the Act of December 1991, which provided for the establishment of municipalities with special, broader self-government rights, in areas where the Serbs were in the majority. The mentioned Constitutional Act “met the requirements of international law with respect to the protection of minorities”, and the envisioned districts were to

Promjene su potom obuhvatile i hrvatsku valutu; 30. svibnja 1994. hrvatski dinar zamijenjen je povijesnom valutom – kunom i lipom kao stotim dijelom kune.

cover 11 municipalities. However, the leadership of the insurgent Serbs did not accept the offer; it intended to annex these areas to Serbia.

The next changes involved Croatian currency: on 30 May 1990 the Croatian dinar was replaced with the historical *kuna*, divided into 100 *lipa*.







Trojedno Kraljevstvo (Hrvatska-Dalmacija-Slavonija), Turska Hrvatska i Bosna i Hercegovina na općoj mapi Austrije (John Dower, *The Dispatch Atlas*, London, 1860.).
Triune Kingdom (Croatia-Dalmatia-Slavonia), Turkish Croatia and Bosnia-Herzegovina on the general map of Austria (John Dower, *The Dispatch Atlas*, London, 1860)

Banovina Hrvatska u Kraljevini Jugoslaviji (1939.-1941.).
Banovina of Croatia in the Kingdom of Yugoslavia (1939-1941)



Početak rata u Bosni i Hercegovini

Nakon što je, barem privremeno i barem na dijelu teritorija, zaustavljen u Hrvatskoj, rat je nastavljen u Bosni i Hercegovini. Zapravo, ratno stanje proširilo se na Bosnu i Hercegovinu već početkom listopada 1991. kada su JNA i srpsko-crnogorske dobrovoljačke postrojbe zapalile hrvatsko selo Ravno u istočnohercegovačkoj općini Trebinje. Uza to, teritorij Bosne i Hercegovine je već od ljeta 1991. bio osnovica za napade JNA i srpsko-crnogorskih postrojbi na Hrvatsku. Dakako, osim dijelova BiH na kojima su Hrvati bili u većini. Primjerice, 7. svibnja 1991. u Hercegovini, u Pologu, između Mostara i Širokog Brijega, lokalno stanovništvo nije dopustilo prolaz motorizirane brigade JNA koja je iz Mostara upućena prema Kupresu, odnosno prema Sinju i Splitu, da zauzme strateški važne pozicije u okviru pripreme JNA za agresiju na Hrvatsku. Taj primjer nije bio jedini. Od rujna do kraja 1991., prema scenariju već viđenom u Hrvatskoj, Srbi u Bosni i Hercegovini proglasili su nekoliko "Srpskih autonomnih oblasti". Sukladno svojem planu o zauzimanju 66% teritorija BiH, Srbi su 9. siječnja 1992. na Palama proglasili "suverenu Srpsku Republiku BiH" (od 12. kolovoza 1992. "Republika Srpska"), s namjerom njezina pridruženja jugoslavenskoj državi, odnosno Srbiji.

Reakcija dijela Hrvata u Bosni i Hercegovini na srpske odluke, u trenucima neizvjesnosti i upitne mogućnosti da ih bosansko-hercegovačka vlast zaštititi od prijeteće srpske agresije, bilo je proglašenje "Hrvatske zajednice Herceg Bosne" (HZ HB) u Grudama (18. studenoga 1991.). Zamišljena je kao politička, kulturna, gospodarska i područna cjelina, utemeljena za zaštitu interesa Hrvata u Bosni i Hercegovini. U odluci o njenom osnivanju naglašeno je da se time ne dovodi u pitanje suverenitet i cjelovitost Bosne i Hercegovine, odnosno da će se "poštivati demokratski izabrana vlast Republike

The Start of the War in Bosnia and Herzegovina

After it stopped in Croatia, at last partly and at least in part of the territory, war continued in Bosnia and Herzegovina. As a matter of fact, the state of war had already spread to Bosnia and Herzegovina in early October 1991 when the JNA and the Serbian-Montenegrin volunteer units torched the Croatian village of Ravno in the municipality of Trebinje, southeast Herzegovina. Moreover, since the summer of 1991 the territory of Bosnia and Herzegovina had been the starting point from which the JNA and Serbian-Montenegrin units launched attacks on Croatia. Of course, except for the parts of Bosnia and Herzegovina in which the Croats were in the majority. Thus, on 7 May 1991, in Herzegovina, in the village of Polog between Mostar and Široki Brijeg the local population did not allow the passage of a JNA motorized brigade, sent from Mostar toward Kupres, and on to Sinj and Split, in order to take up strategically important positions within the scope of JNA's preparation for aggression against Croatia. That was not the only example. From September to the end of 1991, in line with the scenario already seen in Croatia, the Serbs in Bosnia and Herzegovina proclaimed several "Serbian autonomous regions". Consistently with their plan of seizing 66% of the territory of Bosnia and Herzegovina, on 9 January the Serbs proclaimed the "sovereign Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina" at Pale (after 12 August 1992 "Republika Srpska"), with the intention of annexing it to the Yugoslav state, i.e., Serbia.

Faced with uncertainty and considering the questionable possibility that the Bosnian-Herzegovinian authorities could protect them from the threatening Serbian aggression, part of the Croats in Bosnia and Herzegovina proclaimed the "Croatian Community of Herceg-Bosna" (HZ HB) in Grude on 18 November 1991. It was planned as a political, cultural, economic and regional entity, founded on protecting the interests of the Croats in Bosnia and Herzegovina. The decision on its proclamation stressed that it did not

Bosne i Hercegovine dok postoji državna nezavisnost BiH u odnosu na bivšu ili svaku buduću Jugoslaviju". Planirana je na području općina Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender Vakuf (Dobretići), Kakanj, Vareš, Kotor Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Trebinje (Ravno); za sjedište je proglašen Mostar. Područje Bosanske Posavine ("Hrvatske zajednice Bosanska Posavina") spomenutoj zajednici pridružilo se 24. listopada 1992. na sjednici u Posušju. Potom je, 28. kolovoza 1993., u Grudama donesena odluka o uspostavi "Hrvatske Republike Herceg Bosne" (HR HB). Uza to, nisu se smjeli zanemariti ni interesi Hrvata u Bosni i Hercegovini koji su živjeli izvan teritorija proglašene "HR Herceg Bosne".

Nemiri u Bosni i Hercegovini započeli su odmah nakon što se natpolovična većina njezinih građana, većinom Muslimani i Hrvati (Srbi su uglavnom bojkotirali referendum), 29. veljače 1992. na referendumu izjasnila za stvaranje neovisne BiH (od 63,7% glasača koji su izašli na referendum, 99,4% izjasnilo se za neovisnost). Uzimajući u obzir povezanost Hrvata u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, rezultati referenduma potvrđuju da su službena hrvatska politika i predsjednik F. Tuđman podržali Bosnu i Hercegovinu na putu ka stjecanju neovisnosti. Samozvana "Skupština Srpskoga naroda u BiH" potom je 27. ožujka 1992. u zgradi Skupštine BiH u Sarajevu proglasila "Ustav Srpske republike BiH". Usprkos tome, na temelju rezultata održanoga referenduma, države Europske Zajednice su 6. travnja priznale neovisnost BiH. Dan poslije, BiH, ali i Hrvatsku i Sloveniju, priznale su Sjedinjene Američke Države. Istoga dana, neovisnost Bosne i Hercegovine priznala je i Republika Hrvatska.

Pregovori koji su uslijedili između predstavnika sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Her-

question the sovereignty and integrity of Bosnia and Herzegovina, and that "the democratically elected government of Bosnia and Herzegovina will be respected as long as Bosnia and Herzegovina remains independent with respect to the former or any future Yugoslavia". The HZ HB was to comprise the municipalities of Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender Vakuf (Dobretići), Kakanj, Vareš, Kotor Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Trebinje (Ravno), with Mostar as the capital. The region of Bosanska Posavina ("Croatian Community of Bosanska Posavina") joined the HZ HB on 24 October 1992 after meeting at Posušje. On 28 August 1993 the decision to establish the "Croatian Republic of Herceg-Bosna" (HR HB) was passed in Grude. Of course, the interests of the Croats in Bosnia and Herzegovina living outside the territory of the proclaimed "Croatian Republic of Herceg-Bosna" could not be neglected either.

Disorders in Bosnia and Herzegovina started immediately after the majority of its citizens, mainly Muslims and Croats (the Serbs mainly boycotted the referendum), opted at the referendum on 29 February 1992 for an independent Bosnia and Herzegovina (94.4% of the 63.7% of the voters at the referendum voted for independence). Considering the close ties of the Croats in Bosnia and Herzegovina and Croatia, the results of the referendum confirm that the official Croatian policy and President Franjo Tuđman supported Bosnia and Herzegovina on its way to independence. On 27 March 1992, the self-styled "Assembly of the Serbian People in Bosnia and Herzegovina" proclaimed the "Constitution of the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina" in the building of the Assembly of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo. In spite of that, on the basis of the referendum the member states of the European Community recognized on 6 April the independence of Bosnia and Herzegovina. One day later, Bosnia and Herzegovina, but also Croatia and Slovenia, were recognized by the United

cegovini (hrvatsko-srpski, muslimansko-srpski, hrvatsko-muslimanski) nisu spriječili rat. Nakon postavljanja barikada na prometnice i manjih srpskih napada u ožujku (okolica Čapljine i Neuma, Bosanski Brod), u travnju je započela otvorena srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu. Da bi se vojno obranili od srpske agresije Hrvati u Bosni i Hercegovini utemeljili su 8. travnja 1992. Hrvatsko vijeće obrane (HVO), "kao vrhovno tijelo obrane hrvatskoga naroda u Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna, sa zadatkom obrane suvereniteta prostora HZ HB i zaštite hrvatskoga naroda, kao i drugih naroda u ovoj zajednici, napadnutih od bilo kojega agresora". Istoga dana, nepotpuno Predsjedništvo BiH proglasilo je neposrednu ratnu opasnost i osnovalo Glavni štab Teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine (od 4. srpnja 1992. Armija BiH). U borbama na Livanjskoj bojišnici od 13. do 23. travnja 1992. hrvatske postrojbe uspjele su zaustaviti prodor srpskih snaga i omogućiti konsolidaciju obrane; ta je bojišnica bila polazište oslobodilačkih operacija hrvatskih snaga u 1994. i 1995. godini.

Predsjedništvo BiH proglasilo je 20. lipnja 1992. ratno stanje, opću mobilizaciju i radnu obvezu; kao agresori imenovani su Srbija, Crna Gora, "bivša JNA i ekstremistički dio SDS-a". U početku rata hrvatske i muslimanske snage (HVO i Armija BiH) planirale su zajedničko djelovanje u obrani BiH. U tom cilju, "polazeći od zajedničkih interesa njihovih zemalja u zaštiti njihove nezavisnosti i teritorijalne cjelovitosti", predsjednik RH Franjo Tuđman i predsjednik Predsjedništva Republike BiH Alija Izetbegović u Zagrebu su 21. srpnja 1992. potpisali "Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske". Sporazumom je izražena "ozbiljna zabrinutost zbog nastavka agresije ostataka JNA bivše SFRJ i srpskih i crnogorskih vojnih regularnih i neregularnih snaga na područja RH i BiH". Predsjednici su izrazili suglasnost da će "buduće državno uređenje BiH polaziti od načela pune jednakopravnosti triju konstitutivnih naroda: Muslimana, Hrvata i Srba, te da će se

States of America. On the same day the Republic of Croatia also recognized the independence of Bosnia and Herzegovina.

The negotiations which ensued between the representatives of the three constituent peoples in Bosnia and Herzegovina (Croats-Serbs, Muslims-Serbs, Croats-Muslims) did not prevent the war. After the setting of barricades on transportation routes and minor Serbian attacks in March (around Čapljina and Neum, and at Bosanski Brod), the Serbs launched their open aggression against Bosnia and Herzegovina. In order to defend themselves militarily from the Serbian aggression, the Croats in Bosnia and Herzegovina established on 8 April 1992 the Croatian Defence Council (HVO) as the "highest body of the defence of the Croatian people in the Croatian Community Herceg-Bosna responsible for the defence of the sovereignty of the territory of the HZ HB and protection of the Croatian people from attacks of any aggressor". On the same day, the rump Presidency of Bosnia and Herzegovina proclaimed the state of immediate war danger and founded the General Staff of the Territorial Defence of Bosnia and Herzegovina (after 4 July 1992 the Army of Bosnia and Herzegovina). In the fighting along the Livno front between 13 and 23 April 1992, Croatian units succeeded in stopping the breakthrough of Serbian forces and consolidating their defences; that front was the jump-off area for the liberation operations of the Croatian forces in 1994 and 1995.

On 20 June 1992 the Presidency of Bosnia and Herzegovina proclaimed the state of war, general mobilization and compulsory work order. Serbia, Montenegro, "the former JNA and the extremist part of the Serbian Democratic Party (SDS)" were named as aggressors. In the beginning of the war Croatian and Muslim forces (the HVO and the Army of BH) planned joint action in the defence of Bosnia and Herzegovina. In that respect, "proceeding from the common interests of their countries in the protection of their independence and territorial integrity", the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman and the President of the Presidency of

ustavno-političko uređenje zemlje temeljiti na konstitutivnim jedinicama, pri osnivanju kojih će se voditi računa o nacionalnim, povijesnim, kulturnim, gospodarskim, prometnim i drugim elementima” (čl. 1). Državna delegacija Bosne i Hercegovine pritom je zahvalila Hrvatskoj na prihvatu i zbrinjavanju izbjeglica iz Bosne i Hercegovine “iznad njenih mogućnosti” (sredinom lipnja 1992. Hrvatska je zbrinjavala oko 260.000 prognanika iz Hrvatske, oko 270.000 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, te oko 30.000 izbjeglica iz Srbije, odnosno iz Vojvodine i Kosova).

U Sporazumu je zapisano da je “oružani dio Hrvatskog vijeća obrane sastavni dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine”, da će HVO imati svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu oružanih snaga BiH”, te da će se “privremena civilna vlast, nastala u ratnim uvjetima u okviru HVO-a, uskladiti što prije s ustavnopravnim poretkom Bosne i Hercegovine, o čemu će se odmah povesti razgovori u duhu prethodno iznesenih načela” (čl. 6). Polazeći od činjenice da se “nastavlja agresija srpskih i crnogorskih vojnih snaga na Republiku Bosnu i Hercegovinu, ali velikim dijelom i na Republiku Hrvatsku s graničnih područja Bosne i Hercegovine, predsjednici RH i BiH pozvali su međunarodnu zajednicu, posebno OUN, EZ i SAD, da poduzmu stvarne i djelotvorne mjere za energično zaustavljanje agresije na njihove države, za sprečavanje daljnjih ljudskih žrtava, progonjanja i iseljavanja njihovih građana i uništavanja materijalnih dobara”. U tom cilju odlučeno je da će obje države “nastaviti dosadašnju uspješnu suradnju i stalnu koordinaciju svojih obrambenih djelatnosti u graničnim zonama između njih”, te da će, “ako se hitno ne zaustavi agresija na njih (...) razmotriti i poduzeti sve potrebne oblike šire suradnje na vojnom polju i usklađenje vojnih operacija radi definitivnog odbijanja opasnosti koja im prijeti” (čl. 8).

Budući da se srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu i Republiku Hrvatsku nastavila,

Bosnia and Herzegovina Alija Izetbegović signed on 21 July 1992, in Zagreb, the “Agreement on Friendship and Cooperation Between the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia”. The Agreement expressed “serious concern about the continuing aggression of the rests of the JNA of the former SFRY, and Serbian and Montenegrin regular and irregular military forces in the territory of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina”. The Presidents agreed that the “future state system of Bosnia and Herzegovina would proceed from the full equality of the three constituent peoples, Muslims, Croats and Serbs, and that the future constitutional and political system of the country would be based on constituent units in the establishment of which due account will be taken of ethnic, historical, cultural, economic, transportation and other elements” (Art. 1). On the occasion the state delegation thanked Croatia for accepting and caring for the refugees from Bosnia and Herzegovina “beyond its capacity” (in mid-June 1992 Croatia cared for about 260,000 displaced persons from Croatia, about 270,000 refugees from Bosnia and Herzegovina, and about 30,000 refugees from Serbia – Vojvodina and Kosovo).

The Agreement noted that the “armed component of the Croatian Defence Council (HVO) is an integral part of the united military of the Republic of Bosnia and Herzegovina, that the HVO would have its representatives in the joint command of the military of Bosnia and Herzegovina”, and that “the provisional civil authorities, established in wartime conditions within the scope of the HVO, would be made to conform, as soon as possible, with the constitutional and juridical system of Bosnia and Herzegovina, and talks would be initiated immediately in the spirit of the mentioned principles” (Art. 6). In consideration of the “continuing aggression of the Serbian and Montenegrin military forces against the Republic of Bosnia and Herzegovina, as well as against many parts of the Republic of Croatia from the contiguous areas of Bosnia and Herzegovina, the presidents of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina urged the

na temelju spomenutog sporazuma iz srpnja, predsjednici Franjo Tuđman i Alija Izetbegović su 23. rujna 1992. u New Yorku potpisali "Dodatak sporazumu o prijateljstvu i suradnji između Republike BiH i Republike Hrvatske". Radi zaštite od agresije ponovo je zatražena "energična akcija međunarodne zajednice" (čl. 1) i potreba "jačanja napora na traženju političkog rješenja za prestanak rata" (čl. 2). Između ostaloga, dogovoreno je da će se, "u skladu s pravom na samoobranu i zajedničku obranu od agresije, osnovati zajednički odbor radi usklađivanja obrambenih napora, sve dok agresija u potpunosti ne prestane" (čl. 3), te da će Bosna i Hercegovina i Hrvatska zajednički zatražiti ukidanje embarga na izvoz oružja u te države, propisan Rezolucijom 713 Vijeća sigurnosti UN-a" (čl. 4).

Na temelju spomenutih sporazuma postrojbe Hrvatske vojske protjerale su srpsko-crnogorske snage s područja u Bosni i Hercegovini koja graniče s Republikom Hrvatskom, i ostale su braniti ih od novih srpsko-crnogorskih napada. No, spomenuti sporazumi, osim u pograničnim dijelovima, nisu predviđeli pravu, cjelovitu hrvatsko-bošnjačku (muslimansku) vojnu suradnju; ona će biti dogovorena tek 22. srpnja 1995. sporazumom u Splitu. Predsjednik BiH Alija Izetbegović je nakon potpisivanja sporazuma u Zagrebu 21. srpnja 1992. na Hrvatskoj televiziji izjavio da još nije vrijeme za vojni sporazum, jer bi to srpski narod "sigurno shvatio kao prijetnju", te da bi "bilo bolje ostaviti još malo prostora za djelovanje međunarodnih faktora".

Usprkos potpisanim sporazumima, u Hercegovini i srednjoj Bosni došlo je do međusobnog sukoba HVO-a i Armije BiH. Tijekom hrvatsko-muslimanskog sukoba u BiH Hrvati su uglavnom protjerani s područja pod nadzorom Armije BiH (iz Konjica, Jablanice, Travnik, Kaknja, Fojnice, Bugojna, Vareša te brojnih sela u općinama Zenica, Kakanj, Travnik, Novi Travnik, Visoko, Busovača, Konjic, Kiseljak, Kreševo i Fojnica), a Muslimani s područja pod nadzorom HVO-a

international community, especially the UN, the EC and the US, to take real and effective steps in order to vigorously stop the aggression against their countries, to prevent further loss of human life, persecution and expulsion of their citizens, and the destruction of property". It was accordingly decided that both states "will sustain past successful cooperation and continued coordination of their defence actions in their contiguous zones" and, "if aggression against them is not stopped urgently (...) will take all necessary steps in order to establish broader cooperation in the military sphere and coordinate military operations in order to definitively repel the danger threatening them" (Art. 8).

Since the Serbian aggression against Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia continued, on 23 September 1992 the Presidents Franjo Tuđman and Alija Izetbegović signed in New York the "Annex to the Agreement on Friendship and Cooperation between the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia". Because of protection from aggression, "vigorous action of the international community" (Art. 1) was again called for along with the need "for enhanced effort in the search of a political solution to end the war" (Art. 2). It was also agreed that "in keeping with the right to self-defence and to joint defence from aggression, a joint committee will be set up in order to harmonize defence efforts until the aggression stops completely" (Art. 3), and that "Bosnia and Herzegovina and Croatia will jointly seek the lifting of the embargo on the import of arms into these states prescribed by Resolution 713 of the UN Security Council" (Art. 4).

On the basis of these agreements Croatian army units drove the Serbian and Montenegrin forces from parts of Bosnia and Herzegovina adjoining the Republic of Croatia, and remained there to defend them from new Serbian and Montenegrin attacks. However, the agreements, exception being made for the contiguous areas, did not provide for a proper, integral military cooperation between Croats and Bosniaks (Muslims). It would only be agreed on 22 July 1995 in Split.

(Stolac, Prozor, Kiseljak, zapadni Mostar). Na obje zaraćene strane postojali su sabirni logori, u kojima su zatvarani i civili, a počinjeni su i zločini.

Hrvatska je diplomatskim inicijativama pokušavala zaustaviti besmisleni hrvatsko-muslimanski sukob, od kojeg su najviše koristile imale srpske snage (pod svoj nadzor stavile su otprilike 70% teritorija BiH.). Usprkos problemima na koje je diplomacija nailazila (nepovjerenje između hrvatskoga i bošnjačko-muslimanskog vodstva, sukobi Armije BiH i HVO-a, samovolja pojedinaca na lokalnim razinama vlasti u BiH, te nedostatak čvrste koordinacije među predstavnicima, kako Hrvata, tako i Bošnjaka-muslimana u BiH), sukob je napokon zaustavljen Washingtonskim sporazumom, 18. ožujka 1994.; taj je sporazum predvidio obnovu hrvatsko-muslimanske vojne suradnje i uspostavu Federacije Bosne i Hercegovine između Hrvata i Bošnjaka-muslimana u Bosni i Hercegovini te uspostavu konfederacije između spomenute Federacije BiH i Republike Hrvatske.



After signing the agreement in Zagreb on 21 July 1992 the President of Bosnia and Herzegovina Alija Izetbegović had stated speaking for Croatian TV that the time was not ripe for a military agreement because “the Serbian people would certainly understand it as a threat” and that “it would be better to leave a little more space for the action of international factors”.

In spite of the signed agreements, conflicts broke out between the HVO and the Army of BH in Herzegovina and central Bosnia. During the conflict between the Croats and the Muslims, the former were largely expelled from area controlled by the Army of BH (from Konjic, Jablanica, Travnik, Kakanj, Fojnica, Bugojno, Vareš, and from many villages in the municipalities of Zenica, Kakanj, Travnik, Novi Travnik, Visoko, Busovača, Konjic, Kiseljak, Kreševo and Fojnica). The Muslims were mainly expelled from areas controlled by the HVO (Stolac, Prozor, Kiseljak, western Mostar). Both sides established concentration camps in which civilians were also detained, and crimes were also committed.

Croatia tried to stop through diplomatic initiatives the senseless Croato-Muslim conflict which mainly benefited the Serbian forces (at the time the Serbs controlled about 70% of the territory of Bosnia and Herzegovina). In spite of problems encountered by diplomacy (lack of trust between the Croatian and the Bosniak-Muslim leaderships, clashes between the Army of BH and the HVO, high-handed behaviour of local authorities in Bosnia and Herzegovina, and the absence of firm coordination between the representatives of the Croats and the Bosniaks-Muslims in Bosnia and Herzegovina), the conflict finally ended with the signing of the Washington Agreement (18 March 1994), which envisaged the renewal of military cooperation between the Croats and the Muslims, and the establishment of the Federation of Bosnia and Herzegovina between the Croats and the Muslims-Bosniaks in Bosnia and Herzegovina, and the establishment of the Confederation between the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia.

Under the auspices of the European Community, a proposal for the arrangement of Bosnia and Herzegovina was tabled in Lisbon on 18 March 1992 (the Cutillero Plan on cantonization of Bosnia and Herzegovina or the Lisbon Agreement). According to the plan, the Muslims were to have 52 municipalities (44% of the territory), the Serbs 32 (44% of the territory) and the Croats 20 municipalities (12% of the territory). The Croats would get the municipalities of Neum, Čapljina, Čitluk, Ljubuški, Grude, Široki Brijeg (Lištica), Posušje, Prozor, Tomislavgrad, Livno, Kreševo, Kiseljak, Busovača, Vitez, Travnik, Vareš, Orašje, Bosanski Šamac, Odžak and Bosanski Brod. Although 59% of the Croats would remain, according to the plan, in non-Croatian cantons, the Croats in Bosnia and Herzegovina signed the plan, but it was not implemented.



U Ženevi je 4. siječnja 1993. Vance-Owenovim mirovnim planom predložena unutarnja podjela Bosne i Hercegovine na 9 provincija (kantona) uz posebno područje Sarajeva (kao deseta provincija), koje ne bi bile međunarodni pravni subjekti. Središta hrvatskih provincija (posavska, mostarska i travničko-livanjska) predviđena su u Odžaku, Mostaru i Travniku, a u njima bi živjelo 513.433 (68,27%) Hrvata iz BiH. Hrvatske provincije obuhvatile bi 25,4% teritorija BiH; 3 srpske provincije obuhvatile bi 42,3%, 3 muslimanske provincije 28,8%, a sarajevsko područje obuhvatilo bi 3,5% teritorija BiH. Plan su potpisali predstavnici hrvatske i muslimanske strane (u New Yorku 25. veljače, u Ženevi 25. ožujka), a Srbi su ga odbili bez posljedica (3. travnja). Sudbina plana zapečaćena je nepostojanjem mehanizama (i političke volje), koji bi natjerali Srbe da vrate 20% okupiranog teritorija BiH te izbjicanjem sukoba između Armije BiH (Bošnjaka-muslimana) i HVO-a (Hrvata).

Nacionalna struktura stanovništva u predviđenim hrvatskim provincijama:

Provincije	posavska	mostarska	travničko-livanjska
Hrvati	142.384 (56,0%)	193.016 (54,3%)	178.033 (45,8%)
Srbi	41.025 (16,2%)	39.695 (11,1%)	45.498 (11,7%)
Muslimani	47.260 (18,6%)	102.035 (28,7%)	145.424 (37,4%)
Ostali	23.465 (9,2%)	20.877 (5,9%)	19.602 (5,1%)

The Vance-Owen Plan tabled in Geneva on 4 January 1993 envisaged the division of Bosnia into 9 provinces (cantons) with Sarajevo as a special district (the tenth province), which would not have an international legal personality. The centres of the Croatian provinces (Posavina, Mostar and Travnik-Livno) were to be in Odžak, Mostar and Travnik. Altogether 513,433 (68.27%) of the Croats in Bosnia and Herzegovina would live in them. The Croatian provinces would account for 25.4% of the territory of Bosnia and Herzegovina, the 3 Serbian provinces for 42.3%, the 3 Muslim provinces for 28.8%, and the Sarajevo district for 3.5%. The plan was signed by the Croatian and Muslim representatives (on 25 February in New York and 25 March in Geneva), whereas the Serbs rejected it with impunity (3 April). The fate of the plan was sealed by the absence of a mechanism (and political will) which would force the Serbs to return 20% of the occupied territory of Bosnia and Herzegovina and by the conflict between the (Bosniak-Muslim) Army of BH and the (Croatian) HVO.

Ethnic breakdown of the population in the planned Croatian provinces

Provinces	Posavina	Mostar	Travnik-Livno
Croats	142,384 (56.0%)	193,016 (54.3%)	178,033 (45.8%)
Serbs	41,025 (16.2%)	39,695 (11.1%)	45,498 (11.7%)
Muslims	47,260 (18.6%)	102,035 (28.7%)	145,424 (37.4%)
Others	23,465 (9.2%)	20,877 (5.9%)	19,602 (5.1%)

Posavska provincija (2103 km²) obuhvatila bi općine Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Orašje, Derventa, Modriča i Gradačac;

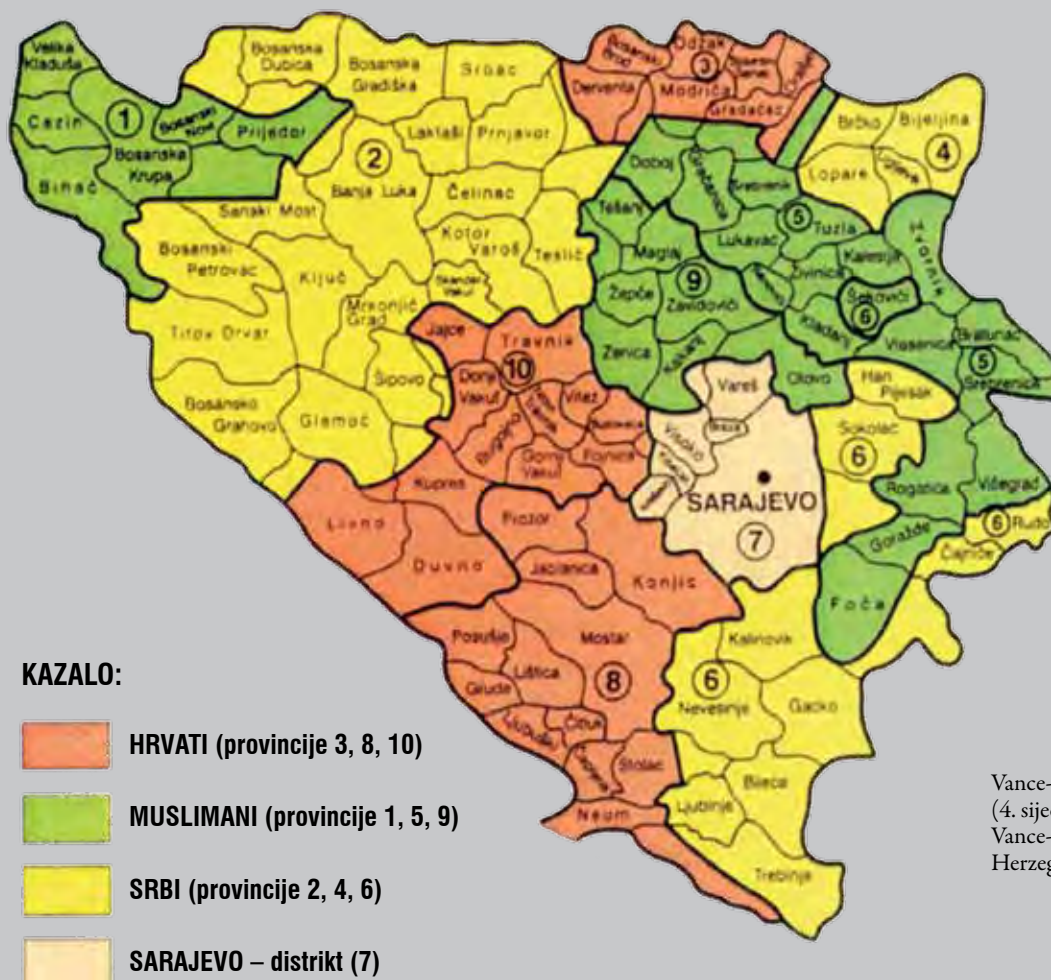
Travničko-livanjska (5735 km²) općine Jajce, Travnik, Novi Travnik, Vitez, Busovača, Fojnica, Uskoplje, Bugojno, Donji Vakuf, Kupres, Livno i Tomislavgrad;

Mostarska (6135 km²) općine Prozor, Konjic, Jablanica, Mostar, Posušje, Grude, Ljubuški, Široki Brijeg, Čitluk, Stolac i Neum.

The Posavina province (2,103 sq.km.) would comprise the municipalities of Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Derventa, Modriča and Gradačac;

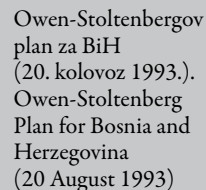
The Travnik-Livno province (5,735 sq.km.) would comprise the municipalities of Jajce, Travnik, Novi Travnik, Vitez, Busovača, Fojnica, Uskoplje, Bugojno, Donji Vakuf, Kupres, Livno and Tomislavgrad;

The Mostar province (6,135 sq.km.) would comprise the municipalities of Prozor, Konjic, Jablanica, Mostar, Posušje, Grude, Ljubuški, Široki Brijeg, Čitluk, Stolac and Neum.



Vance-Owenov plan za BiH
(4. siječnja 1993.).
Vance-Owen Plan for Bosnia and
Herzegovina (4 January 1993)

The Owen-Stoltenberg plan for Bosnia and Herzegovina, which departed from the original principles (integrity, repudiation of ethnic cleansing and military conquest), was presented on 20 August 1993. It envisioned, on the basis of ethnic principles, a loose three-part Union of Republics of Bosnia and Herzegovina (three autonomous ethnic republics), in which the Serbs would retain the greater part of occupied territory (49.1%); the Muslims would get 33.3% and the Croats 17.6%. The plan was not accepted.

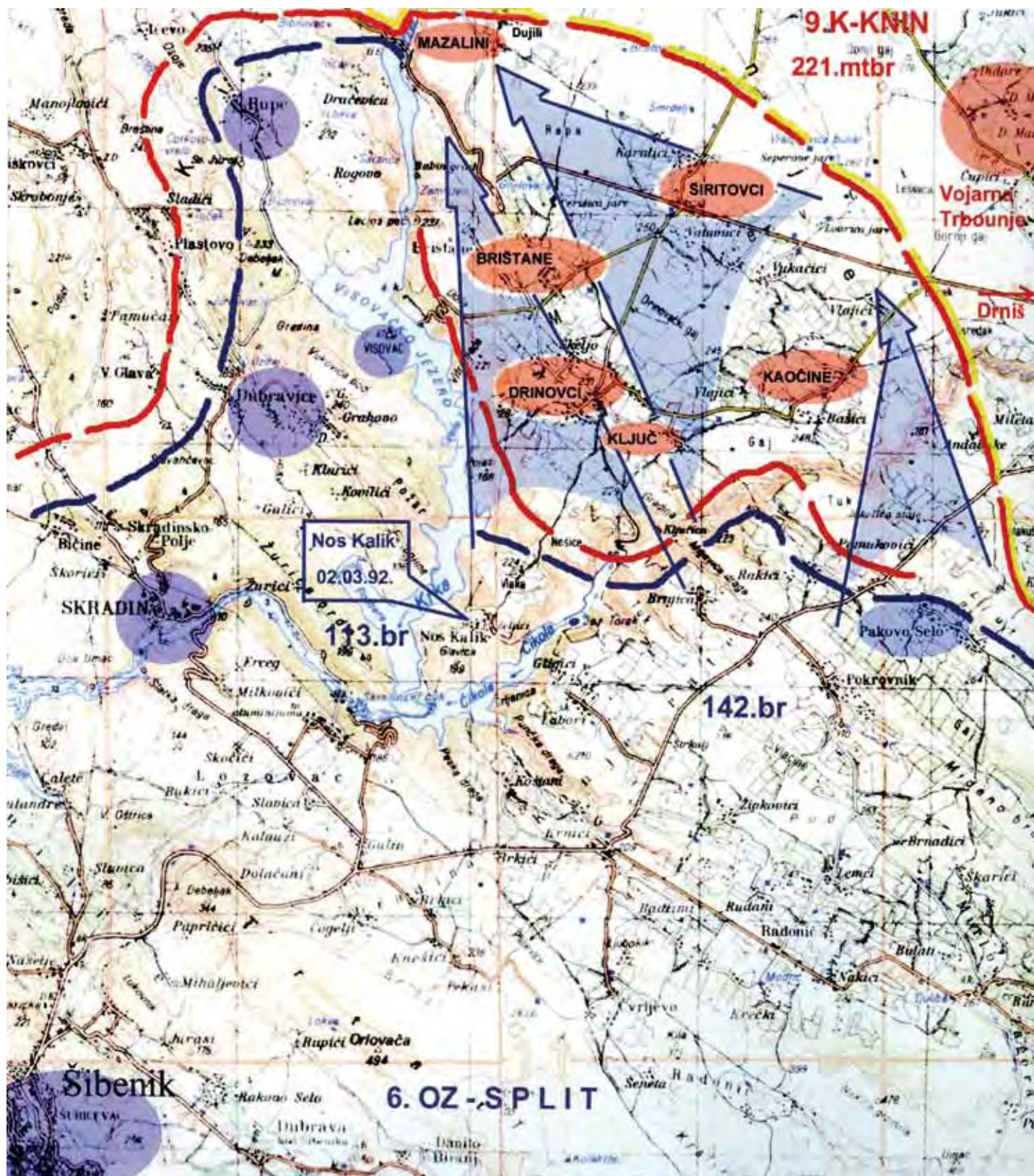


Potpisivanje
Washingtonskog
sporazuma o BiH
u "Bijeloj kući",
(Washington, SAD), u
nazočnosti američkog
predsjednika Billa
Clintona, 18. ožujak
1994.
Signing of the
Washington
Agreement on Bosnia
and Herzegovina in
the White House,
Washington, in the
presence of American
President Bill Clinton,
18 March 1994



Zemljovid podjele
BiH prema
Washingtonskom
sporazumu
(18. ožujka 1994.).
Map showing the
partition of Bosnia and
Herzegovina according
to the Washington
Agreement
(18 March 1994)





Akcija "Miljevci" (21. lipnja 1992.).
The *Miljevci* action (21 June 1992)

Postupno oslobađanje okupiranih dijelova hrvatske države

Hrvatska diplomacija tražila je mirno rješenje za sukobe u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, u okviru međunarodno priznatih granica. U svom govoru na 48. zasjedanju Opće skupštine UN-a u New Yorku 28. rujna 1993., hrvatski predsjednik F. Tuđman sa žaljenjem je ustvrdio da “agresija Srbije i Crne Gore protiv Hrvatske, te zatim Bosne i Hercegovine, nije energičnije suzbijena”. Naveo je “čudne standarde međunarodne zajednice, koja prvo traži od Hrvatske da pregovara s agresorom, a zatim je zbog toga optužuje”. Podsjetio je da “sankcije protiv Jugoslavije moraju ostati na snazi sve dok ona ne prestane s agresijom protiv Hrvatske” te izrazio nezadovoljstvo zbog “neučinkovitosti UNPROFOR-a”. Glede Bosne i Hercegovine, naglasio je da je Hrvatska među prvima priznala tu državu, te “da je za izbjeglice iz nje učinila više nego čitav svijet zajedno i da to nastavlja činiti usprkos muslimanskoj agresiji na prostore hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini”. Predsjednik Tuđman pozdravio je dobre usluge Turske u mirenju Muslimana i Hrvata u Bosni i Hercegovini i napomenuo “da je hrvatski narod pristao na mnoge kompromise u Bosni i Hercegovini, no da je došlo do točke kad neki novi kompromisi postaju nemogući”.

Među ostalim aktivnostima, predsjednik RH Franjo Tuđman je – “duboko zabrinut neuspjehom svih nastojanja za zaustavljanje rata i oružanih sukoba na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine” – 1. studenoga 1993. svim relevantnim svjetskim čimbenicima predložio mirovnu inicijativu za zaustavljanje rata i ratnih strahota na području bivše Jugoslavije. U njezinom prvom poglavlju, pod naslovom “Prijedlog provedbe mirovnog plana na području pod zaštitom Ujedinjenih naroda (UNPA) u Hrvatskoj”, Republika Hrvatska, odnosno Vlada Republike Hrvatske, izrazila je spremnost:

Gradual Liberation of the Occupied Parts of the Croatian State

Croatian diplomacy sought a peaceful solution of the conflicts in the Republic of Croatia and in Bosnia and Herzegovina within internationally recognized frontiers. In his speech at the 48th session of the UN General Assembly in New York on 28 September 1993, the Croatian President Franjo Tuđman deplored the fact that “the aggression of Serbia and Montenegro against Croatia and Bosnia and Herzegovina was not opposed more vigorously”. He mentioned the “strange standards of the international community, which first asks from Croatia to negotiate with the aggressor, and then accuses Croatia because of that”. He reminded the Assembly that “the sanctions against Yugoslavia need to remain in force until it stops its aggression against Croatia”, and expressed dissatisfaction with “UNPROFOR’s inefficiency”. With respect to Bosnia and Herzegovina, he stressed that Croatia was among the first to recognize that country and that it had “provided for its refugees more than the whole world put together, and continues to do so in spite of the Muslim aggression against the areas settled by the Croatian people in Bosnia and Herzegovina”. President Tuđman welcomed the good offices of Turkey in the reconciliation of the Muslims and Croats in Bosnia and Herzegovina, and noted that the “Croatian people agreed to many compromises in Bosnia and Herzegovina, but a point was reached where any new compromises become impossible”.

Among his other actions, on 1 November 1993 President Tuđman – “deeply concerned about the failure of all endeavours to stop war and armed conflicts in the Republic of Croatia and in Bosnia and Herzegovina” – proposed to all relevant international factors the Peace Initiative for stopping the war and the atrocities of war in the territory of the former Yugoslavia. In its first chapter, entitled “Proposal for the

- da u roku od 15 dana zaključi sporazum o prekidu svih neprijateljstava s predstavnicima lokalnih Srba, kojima se jamči lokalna i kulturna autonomija;
- da odmah pristupi normalizaciji cijelog društvenog i gospodarskog života u UNPA: otvaranjem, bez odgode, svih cestovnih i željezničkih prometnica na cijelom području Republike Hrvatske (dakle, i na područjima koja su pod kontrolom pobunjenih Srba), otvaranjem Jadranskog naftovoda i popravkom te puštanjem u redovni rad postrojenja za prijenos nafte, električne energije i vodoopskrbe na cijelom području Hrvatske, neodgodivim povratkom svih prognanika na svoja prebivališta pod nadzorom i uz djelotvornu pomoć UNPROFOR-a i vlasti Republike Hrvatske, poduzimanjem mjera za uspostavu normalnog života u UNPA, uključujući uspostavu svih komunikacija, opskrbu svega, tj. i srpskoga stanovništva (bez diskriminacije) u predstojećem zimskom razdoblju, obnovu zdravstvene i socijalne zaštite, normalan rad školstva, opskrbu električnom energijom i ostalim energentima, isplate mirovina, primanje u službu svih državnih službenika te uključenje svih ostalih djelatnosti u sveukupan gospodarski i pravni sustav Republike Hrvatske, kao i izradom planova i poduzimanjem mjera za ravnopravno uključenje područja UNPA u gospodarsku obnovu Hrvatske;
- davanja pune lokalne autonomije (samo-uprave) u okviru Ustavnog zakona o kotarevima Knin i Glina, u kojima Srbi čine natpolovičnu većinu stanovništva, osiguranja prava na kulturnu autonomiju srpske etničke zajednice na cijelom području Hrvatske, a osobito prava na odgoj i obrazovanje na njihovu jeziku i pismu prema posebnim nastavnim programima te dvojezično ispisivanje toponima na području gdje imaju natpolovičnu većinu, provođenje izbora za lokalne – kotarske i općinske –

implementation of the peace plan in the area under the protection of the United Nations (UNPA) in Croatia”, the Government of the Republic of Croatia expressed the readiness:

- to conclude within 15 days an agreement on the cessation of all hostilities with the representatives of the local Serbian population, who will be guaranteed local and cultural autonomy;
- to address immediately the normalization of the entire social and economic life in the UNPAs: the immediate opening of all road and rail communications throughout the Republic of Croatia (therefore, also in the areas controlled by the insurgent Serbs); the opening of the Adriatic pipeline, and the repair and putting into regular operation of facilities for oil and power transmission, and water supply throughout Croatia; the immediate return of all displaced persons to their homes under the supervision and with the effective assistance of UNPROFOR and the authorities of the Republic of Croatia; steps for the establishment of normal life in the UNPAs, including the opening of all communications, the provision of supplies to the whole population, including the Serbian population (without any discrimination) during the imminent winter period, the resumption of health care and welfare, normal functioning of schools, electric power and fuel supply, payment of pensions, re-appointment of all civil servants; the integration of all other activities in the overall economic and legal system of the Republic of Croatia; plans and steps for the integration, without any discrimination, of the UNPAs into the economic reconstruction of Croatia;
- to grant full local autonomy (self-government) within the scope of the Constitutional Act to the districts of Knin and Glina in which the Serbs constitute the absolute majority; guarantee of rights of cultural autonomy to the Serbian ethnic community throughout Croatia, especially the right to education in their language and script according to special

samoupravne vlasti, pod međunarodnim nadzorom, osnivanje posebnih policijskih uprava u kotarevima Knin i Glina u kojima bi nacionalni sastav službenika odgovarao nacionalnom sastavu pučanstva prema posljednjim popisima;

- na osnivanje posebnog međunarodnog tijela za nadzor te posebnog Suda za prava čovjeka, kojemu će se moći obratiti svaki građanin nakon iscrpljivanja uobičajenog pravnog puta, a sve to zbog osiguranja pune građanske i političke ravnopravnosti i djelotvorne zaštite građanskih i etničkih prava Srba u Hrvatskoj;
- na primjenu posebnog međunarodnog nadzora misije KESS-a za posredovanje između manjinskog i većinskog stanovništva, u cilju stvaranja punog povjerenja;
- na pregovore o političkom rješenju svih otvorenih problema osim onih koji bi dovodili u pitanje teritorijalni integritet i suverenitet Republike Hrvatske.

Spomenuta mirovna inicijativa sastojala se od još dva poglavlja – “Prijedlog za okončanje rata i uspostavu mira u Bosni i Hercegovini” i “Prijedlog mjera za trajno učvršćenje mira”, u kojem je, između ostaloga, predloženo:

- da sve države s područja bivše Jugoslavije, u okviru Mirovne konferencije i pod pokroviteljstvom glavnog tajnika i Vijeća sigurnosti UN-a, potpišu svečanu deklaraciju o međusobnom priznanju samostalnosti i suverenosti svih novonastalih država, u njihovim međunarodno priznatim granicama;
- da u roku od 3 mjeseca potpišu sporazum o sukcesiji prava i obveza svih država nasljednica bivše Jugoslavije na temelju odluka Arbitražne komisije; te
- da se u okviru konferencije potpiše svečana deklaracija o poštovanju prava nacionalnih manjina i etničkih zajednica, prema međunarodnim standardima i konvencijama, uz uspostavu međunarodne kontrole primjene tih sporazuma.

curricula, and the posting of bilingual place names in areas in which the Serbs constitute the absolute majority; hold elections for local – district and municipal – self-government authorities under international supervision, establish special police departments in the districts of Knin and Glina, in which the ethnic breakdown of the employees would conform to the ethnic composition of the population according to the latest census;

- to establish a special international supervisory body, and a special Court for Human Rights, to which every citizen will be able to apply after having exhausted all the resources of the normal legal process, in order to ensure full civil and political equality and an effective protection of the civil and ethnic rights of the Serbs in Croatia;
- to establish a special OSCE supervisory mission for mediation between the minority and the majority population in order to create full confidence;
- to negotiate the political resolution of all outstanding issues other than those affecting the territorial integrity and sovereignty of the Republic of Croatia;

The mentioned Peace Initiative included two more chapters – the “Proposal for ending the war and establishing peace in Bosnia and Herzegovina” and the “Proposal of steps for the permanent consolidation of peace” which, among other things, proposed the following:

- within the scope of the Peace Conference and under the auspices of the UN Secretary General and Security Council, a solemn declaration on mutual recognition of independence and sovereignty of the newly-emerged states within their internationally recognized borders needs to be signed by all the states in the territory of the former Yugoslavia;
- within 3 months an agreement needs to be signed on the succession of rights and obligations of all the successor states to the

Navedenom mirovnom inicijativom, koja je sadržavala realne političke i gospodarske zahtjeve, hrvatsko je vodstvo pobunjenim Srbima u Hrvatskoj poslalo jasne signale da je problem pobunjenih i okupiranih područja spremno riješiti mirnim putem.

Snažnu potporu traženju mirnog rješenja u okviru međunarodno priznatih granica RH pružala je vatikanska diplomacija i tadašnji papa Ivan Pavao II., Poljak. To je potvrdio u rujnu 1994. dolaskom u Zagreb, u posjet Crkvi u Hrvata i Republici Hrvatskoj. I rezolucije OUN-a nedvojbeno su potvrdile da je teritorij pod nadzorom srpskih snaga "privremeno okupiran, a sastavni dio Republike Hrvatske". Primjerice, Rezolucija Opće skupštine UN-a o stanju na okupiranim područjima Hrvatske (od 21. listopada 1994.), čiji su nacrt sponzorirale 24 države, uključujući i Sjedinjenje Američke Države, jasno je dijagnosticirala problem i istaknula "da su teritoriji uključeni u Zaštićena područja Ujedinjenih naroda ('UNPA područja') integralni dio Republike Hrvatske". Spomenutom rezolucijom izražena je "uznemirenost i zabrinutost činjenicom da sadašnje stanje u hrvatskim područjima pod nadzorom Srba 'de facto' dopušta i promiče stanje okupacije dijelova suverenog hrvatskog teritorija te time ozbiljno prijeti suverenitetu i teritorijalnom integritetu Republike Hrvatske". Stoga su pozvane sve strane, "a osobito Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), da u potpunosti poštuju sve rezolucije Vijeća sigurnosti u vezi sa stanjem u Republici Hrvatskoj i da strogo poštuju njezinu teritorijalnu cjelovitost". S tim u vezi zaključeno je da su "djelovanja u cilju postizanja uključenja okupiranih teritorija Hrvatske u administrativni, vojni, obrazovni, prometni sustav i sustav komunikacija Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) nezakonita, nevažeća i ništavna i moraju odmah biti prekinuta". Gotovo isto se navodi u Rezoluciji Opće skupštine Ujedinjenih naroda, od 9. prosinca 1994., kojom se naglašava važnost očuvanja teritorijalnog

former Yugoslavia – based on the decision of the Arbitration Committee;

- within the scope of the Conference, a solemn declaration needs to be signed on the respect of the rights of national minorities and ethnic communities, pursuant to international standards and conventions, and international control provided of the implementation of such agreements.

With this Peace Initiative, which comprised realistic political and economic requests, the Croatian leadership sent the insurgent Serbs clear signals that it was prepared to deal with the problem of insurgency of the occupied areas in a peaceful way.

Strong support of the search for a peaceful solution within internationally recognized borders of the Republic of Croatia was offered by the Vatican diplomacy and Pope John Paul II. He confirmed that during his visit to the Catholic church in Croatia and the Republic of Croatia. UN resolutions also unequivocally confirmed that the territory under the control of Serbian forces "was provisionally occupied, and an integral part of the Republic of Croatia". Thus, the Resolution of the UN General Assembly on conditions in the occupied parts of Croatia (of 21 October 1994), the draft of which was sponsored by 24 states, including the United States of America, clearly diagnosed the problem and pointed out that "the territories comprising the United Nations Protected Areas" (UNPAs) are integral parts of the Republic of Croatia". The UN Assembly was "alarmed and concerned by the fact that the ongoing situation in the Serbian-controlled parts of Croatia is *de facto* allowing and promoting a state of occupation of parts of the sovereign Croatian territory, and thus seriously jeopardizing the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Croatia". Therefore, it called upon all parties and "in particular, the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro), to comply fully with all Security Council resolutions regarding the

integriteta RH u okviru međunarodno priznatih granica.

Vrlo znakovita bila je i Odluka VS UN-a (Rezolucija 981) od 1. travnja 1995., kojom je UNPROFOR u Hrvatskoj postao UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia = Operacija Ujedinjenih naroda za obnovu povjerenja u Hrvatskoj) i preuzeo obvezu nadzora međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske. Usprkos tomu, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj, oslanjajući se na pomoć Srbije, odbijalo je svaki mirovni prijedlog koji je predviđao povratak okupiranoga teritorija RH u hrvatski državno-pravni poredak. U namjeri da stvore novu srpsku državu i da je pripoje Srbiji, pobunjeni Srbi u Hrvatskoj nisu bili spremni prihvatiti niti jednu drugu političku opciju, posebice ne suživot s Hrvatima u istoj državi. Hrvatska je zbog toga, da bi oslobodila okupirane dijelove svoga teritorija i spriječila daljnje napade pobunjenih Srba, morala poduzeti ograničene vojne akcije.

Primjerice, prvoga dana ožujka 1992. hrvatske snage zauzele su Nos Kalik, nedaleko od Drniša. No, akcija dijela snaga Operativne zone HV-a Osijek na Baranju, 3. travnja 1992. nije bila uspješna. Obje akcije inicirane su od lokalnih razina zapovijedanja. Potom je akcijom "Jaguar" Hrvatska vojska do 23. svibnja 1992. oslobodila brdo Križ u zaleđu Bibinja kod Zadra, s kojega su srpski teroristi ugrožavali promet Jadranskom magistralom.

U travnju 1992. Hrvatska vojska je zaustavila prodor srpskih postrojbi iz Bosne i Hercegovine prema obali Jadranskoga mora, čiji je cilj bio potpuna okupacija najjužnijeg dijela Hrvatske. Hrvatski vojnici potom su deblokirali Dubrovnik i do kraja listopada 1992. oslobodili okupirani teritorij na jugu Hrvatske (oko 1500 km²). Na inicijativu lokalnih zapovjednika Hrvatska vojska je 21. lipnja 1992. brzim udarom oslobodila Miljevačku visoravan (oko 180 km²), s koje su pobunjeni Srbi granatirali Šibenik i okolna mjesta.

situation in Croatia, and to respect strictly its territorial integrity". In this regard it concluded "that all their activities aimed at achieving the integration of the occupied territories of Croatia into the administrative, military, educational, transportation and communication system of the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) are illegal, null and void and must cease immediately".

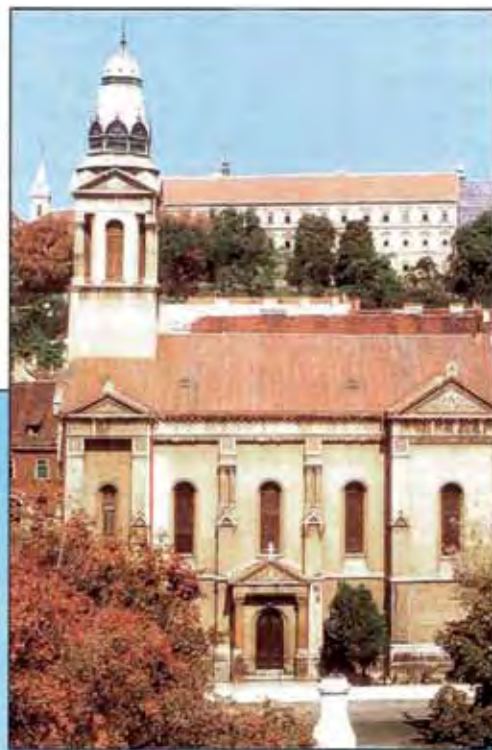
The UN General Assembly Resolution of 9 December 1994 stressed the importance of preserving the territorial integrity of the Republic of Croatia within internationally recognized borders almost in the same terms.

Another important decision was the UN Security Council Resolution 981 of 1 April 1995, according to which UNPROFOR (United Nations Protection Forces) in Croatia became UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia), and undertook to control the internationally recognized borders of the Republic of Croatia. However, the leadership of the insurgent Serbs in Croatia, relying on support from Serbia, turned down every peace proposal involving the reincorporation of Croatian territory into the constitutional system of the Republic of Croatia. In their intention to create a new Serbian state and annex it to Serbia, the insurgent Serbs in Croatia were not prepared to accept any other option, and especially coexistence with Croats in the same state. Therefore, in order to liberate parts of its territory and prevent further attacks by the insurgent Serbs, Croatia had to resort to limited military action.

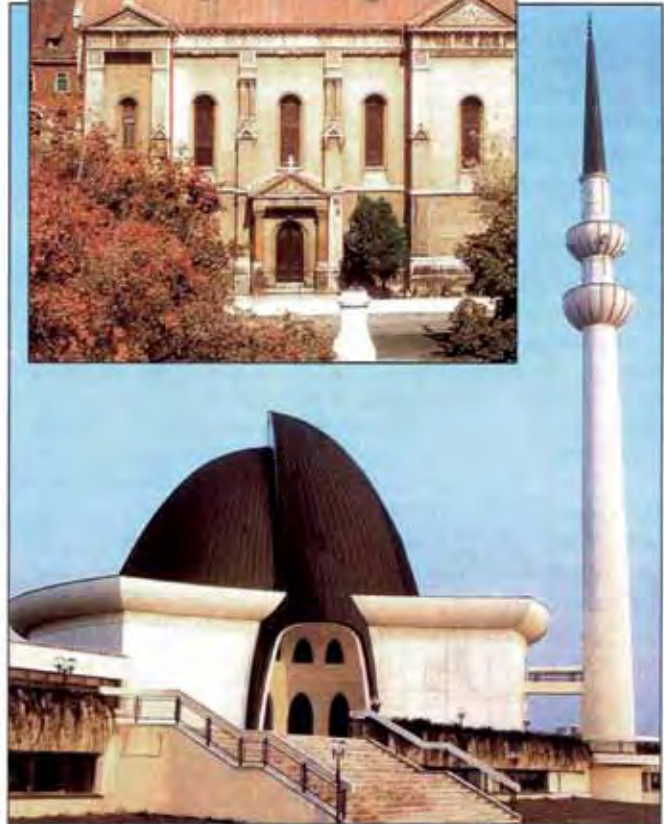
On the first day in March 1992, Croatian military forces took Nos Kalik near Drniš. However, the attack by part of the Osijek Operational Area of the Croatian Army (HV) on Baranja on 3 April 1992 was not successful. Both actions were initiated by local commands. In operation "Jaguar" on 23 May 1992, the Croatian Army liberated the Križ Hill in the hinterland of Bibinje near Zadar from which Serbian terrorists jeopardized traffic along the Adriatic Highway.



Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, Marija Bistrica.
National Sanctuary of Our Lady in Marija Bistrica



Pravoslavna crkva Sv.
Preobraženja u središtu
Zagreba.
Orthodox Church
of the Holy
Transfiguration in
downtown Zagreb



Džamija u Zagrebu.
Mosque in Zagreb



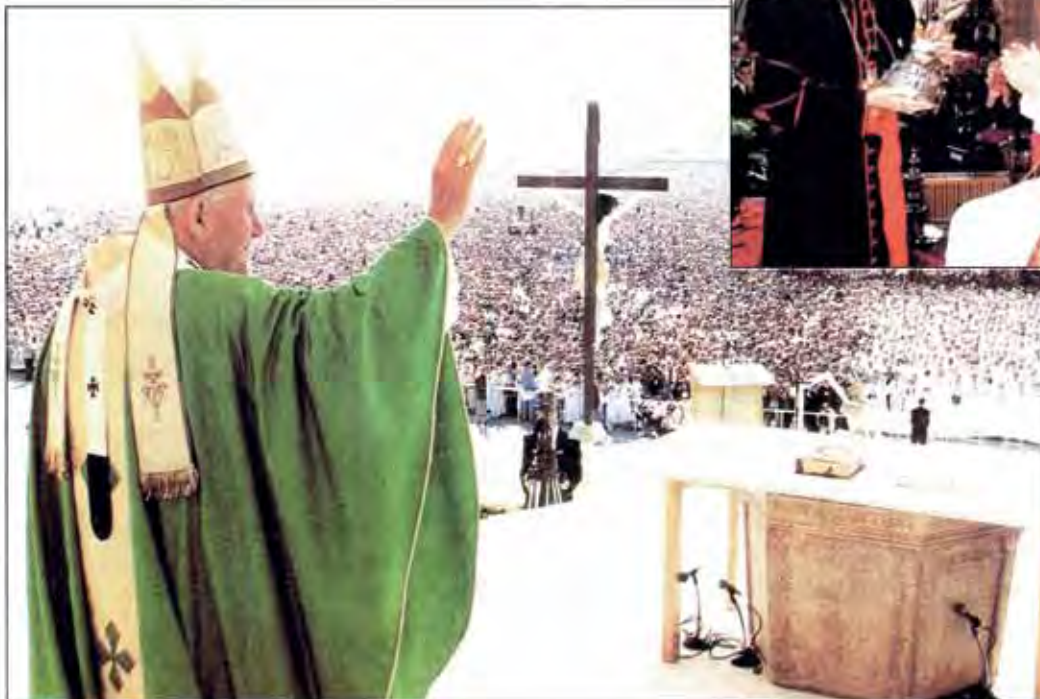
Banski dvori; sjedište
Vlade RH.
Viceroy's Palace,
seat of the Croatian
Government



Katedrala i Nadbiskupski dvor u Zagrebu.
The Cathedral and the Archbishop's Palace in Zagreb



Kardinal F. Kuharić i papa Ivan Pavao II. u zagrebačkoj katedrali.
Cardinal F. Kuharić and Pope John Paul II in Zagreb Cathedral



Papa Ivan Pavao II. služi misu na zagrebačkom hipodromu (11. rujna 1994.).
Pope John Paul II celebrates mass in Zagreb (11 September 1994)

Potkraj siječnja 1993., operacijom “Gusar” (22. 1.), odnosno “Maslenica” kako se naziva u javnosti, i akcijom Peruča (28. 1.) oslobođen je dio Velebita i zadarskog zaleđa s Novskim ždrilom, te Hidroelektrana Peruča nedaleko od Sinja (oko 1050 km²). Izgradnjom pontonskog mosta kod Maslenice ponovno je uspostavljena veza između sjeverne i južne Hrvatske, koja je bila prekinuta od rujna 1991., a oslobađanjem HE Peruča omogućena je normalnija opskrba Dalmacije električnom energijom. Srpske postrojbe pokušale su eksplozivom srušiti njezinu branu i izazvati golemu ljudsku i ekološku katastrofu u donjem toku rijeke Cetine, no pretrpljena oštećenja su brзом reakcijom ipak sanirana.

U rujnu (9. 9.) 1993. hrvatski vojnici i policajci iznenadnom akcijom oslobodili su prostor tzv. Medačkoga džepa – tri sela Počitelj, Čitluk i Divoselo (oko 225 km²), odakle je srpsko topništvo razaralo Gospić. Za odmazdu, “Srpska vojska Krajine” je raketirala Karlovac, Lučko (predgrađe Zagreba), Samobor, Jastrebarsko, Ivanić Grad, Kutinu, Popovaču, Gospić i druge hrvatske gradove, u kojima su stradale brojne civilne žrtve i počinjena velika materijalna šteta. Dio međunarodne javnosti i političara optužio je hrvatske snage za provođenje taktike “spaljena zemlja” i civilne žrtve, a VS UN-a zatražilo je od HV-a povlačenje na položaje uspostavljene prije spomenute akcije.

Maslenica, 22. siječnja 1993.
Maslenica, 22 January 1993



In April 1992 the Croatian Army stopped the breakthrough of Serbian units from Bosnia and Herzegovina towards the Adriatic coast planned in order to achieve full occupation of the southernmost part of Croatia. Croatian units then lifted the blockade of Dubrovnik and, by the end of October 1992, liberated the occupied territory in the south of Croatia (about 1500 sq. km.). On the initiative of local commanders, June 1992 the Croatian Army launched a quick attack and liberated the Miljevac Plateau (about 180 sq.km.) from which the insurgent Serbs kept shelling Šibenik and the surrounding villages.

In late January 1993 part of the Velebit range and of the Zadar hinterland, including the Novsko Ždrilo sea passage and the Peruča hydro-power plant near Sinj (total about 1,050 sq.km.) were liberated in Operation Gusar (22 January) (publicly known as Operation Maslenica) and the Peruča action (28 January). After the construction of the pontoon bridge at Maslenica the link between northern and southern Croatia, interrupted since September 1991, was established, while the liberation of the Peruča plant improved power supply in Dalmatia. Serbian forces tried to demolish the dam by detonating explosive charges, which could have caused a huge human and ecological disaster downstream along the Cetina river. Damage was nevertheless repaired thanks to quick reaction.

In September 1993 Croatian soldiers and policemen liberated in a quick action the so-called Medak pocket – three villages, Počitelj, Čitluk and Divoselo (about 225 sq. km.), from where the Serbian artillery shelled Gospić. In retaliation the “Serbian Army of Krajina” rocketed Karlovac, Lučko (Zagreb suburbs), Samobor, Jastrebarsko, Ivanić Grad, Kutina, Popovača, Gospić and other Croatian towns. Many civilians were killed and wounded, and substantial property destroyed. Part of the international public and politicians accused the Croatian forces for their scorched-earth tactics and civilian victims, and the UN Security Council requested the Croatian units to withdraw to initial positions.

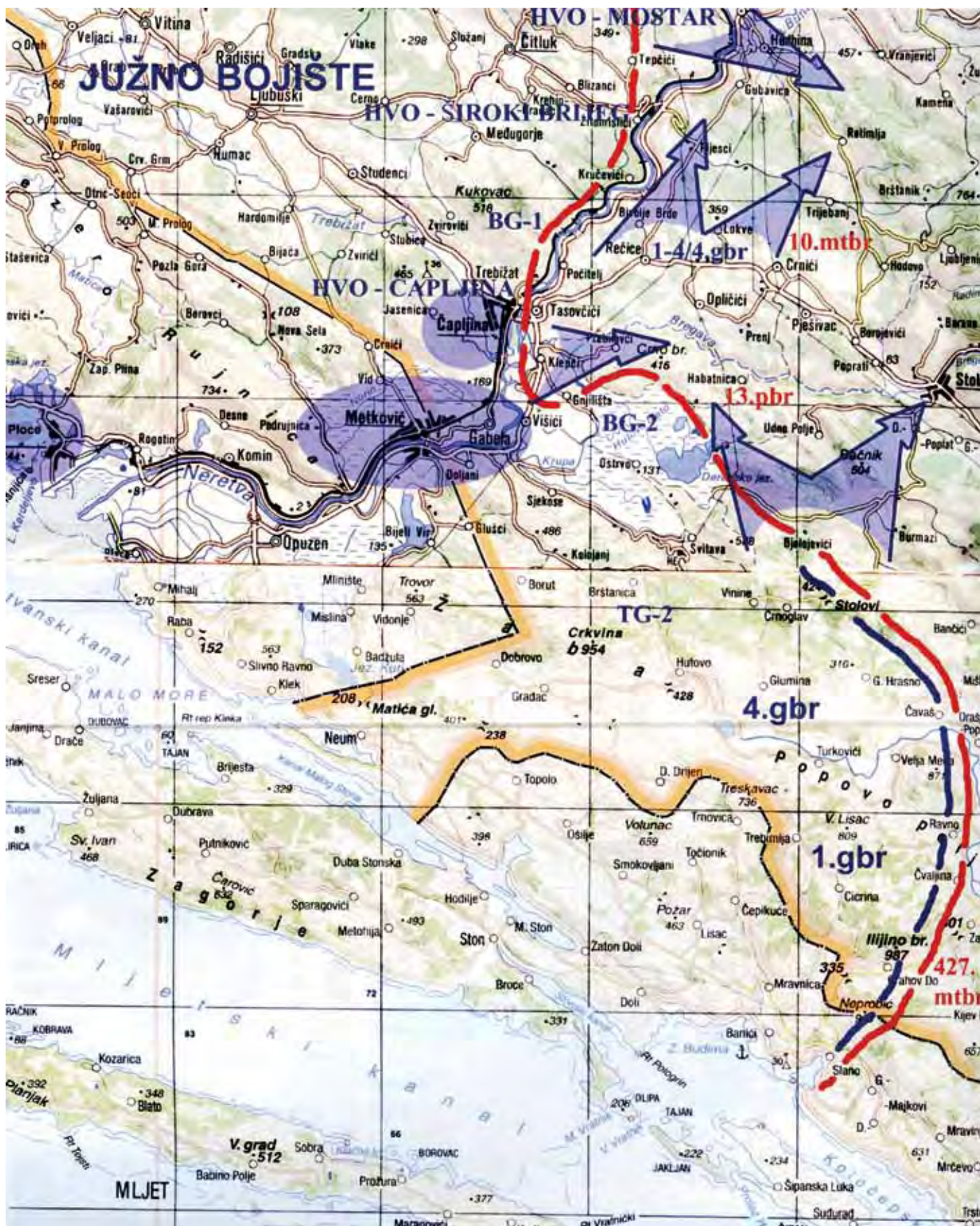


Prva faza operacije za oslobođenje juga RH (23.-27. travnja 1992.).
The first phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (23-27 April 1992)



Druga faza operacije za oslobođenje juga RH (18.-30. svibnja 1992.).

The second phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (18-30 May 1992)



Operacija "Čagalj" (6-8. lipnja 1992.).
Operation Čagalj (Jackal) (6-8 June 1992)

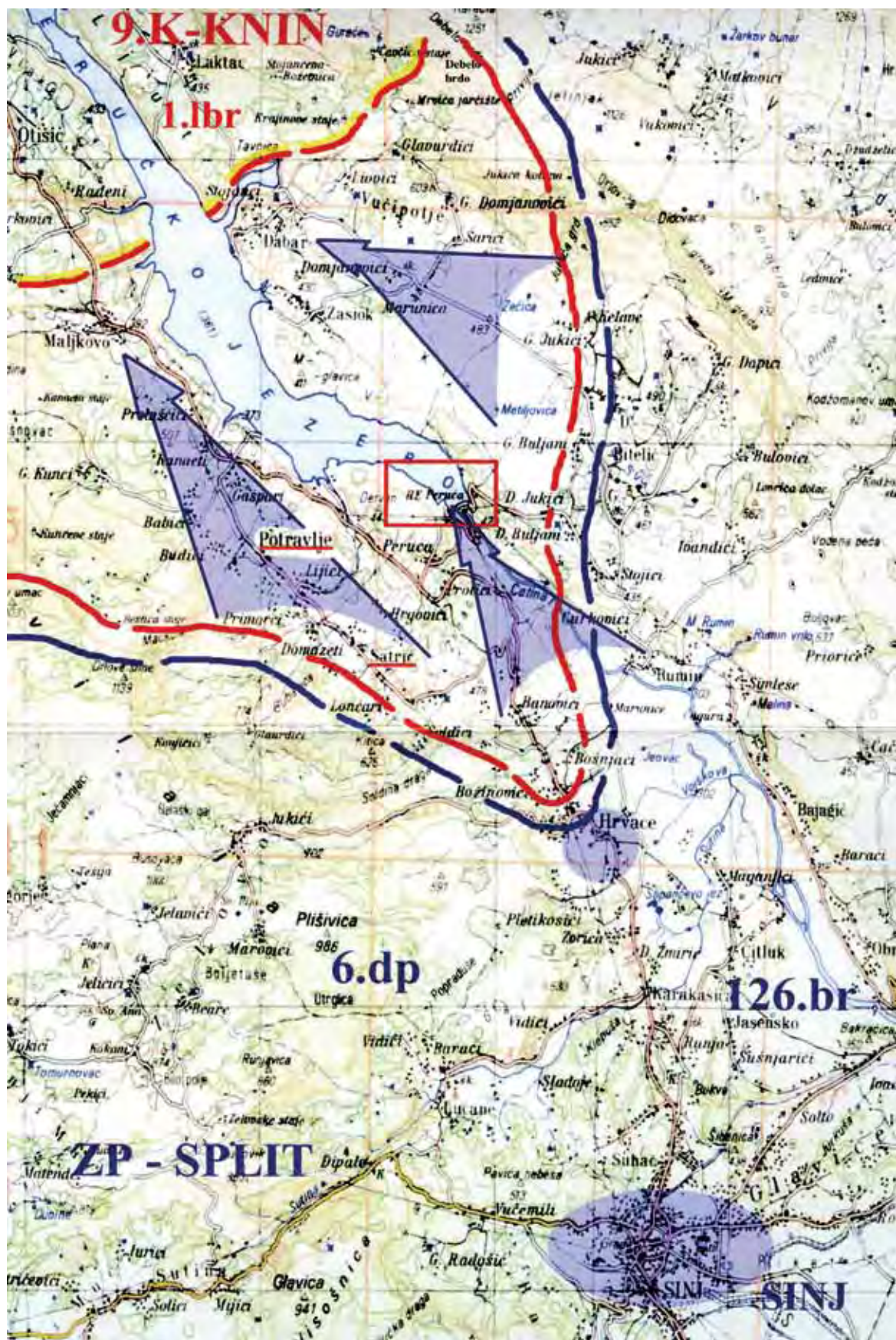


Treća faza operacije za oslobođenje juga RH, "Tigar" (1.-13. srpnja i 23. srpnja-13. kolovoza 1992.).

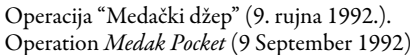
The third phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (Tiger; 1-13 July and 23 July-13 August 1992)

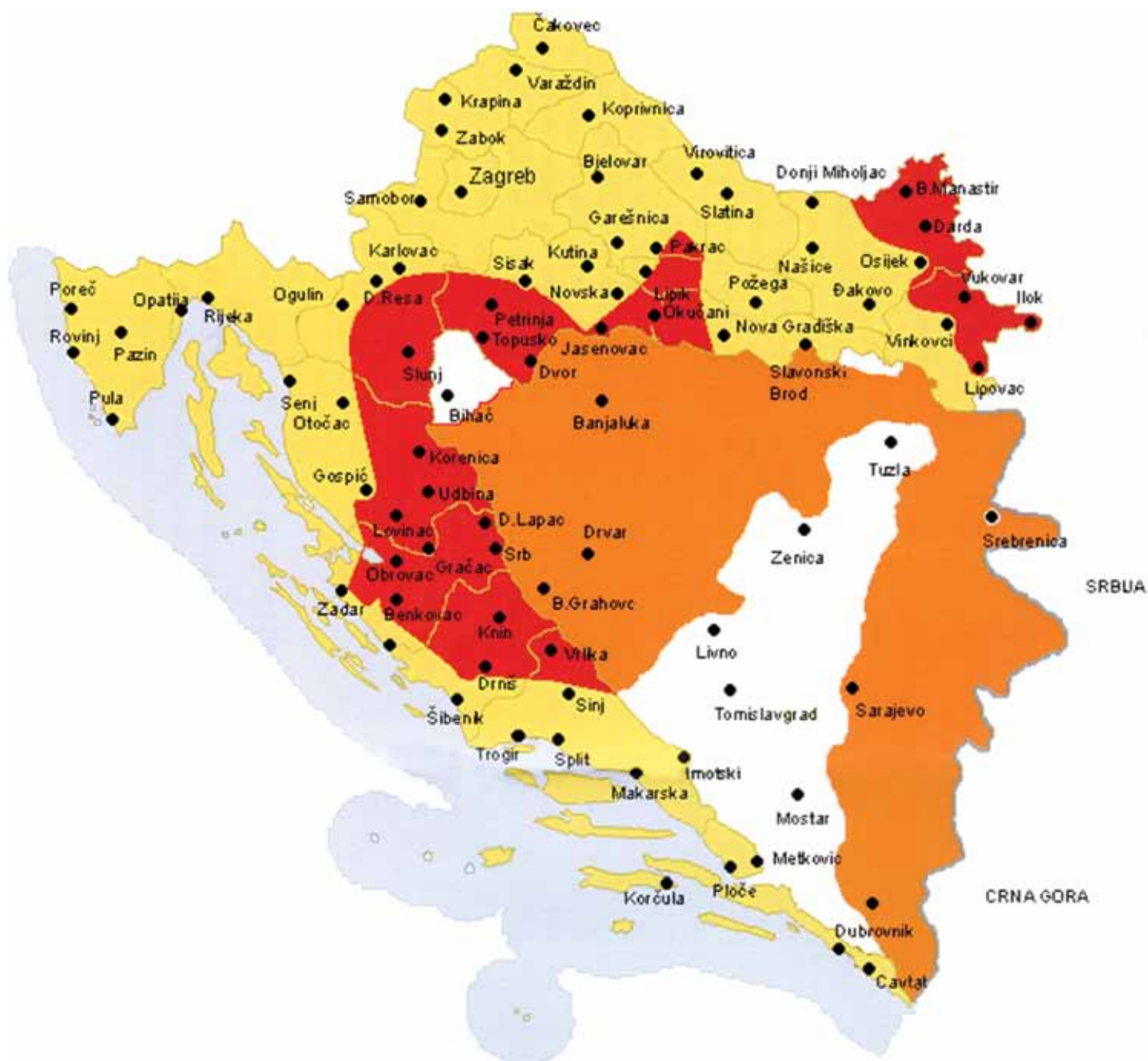


Operacija "Gusar" (Maslenica, 22. siječnja 1993.).
 Operation Gusar (Pirate, Maslenica, 22 January 1993)



Akcija "Peruća", 28. siječnja 1993.
Peruća action (28 January 1993)





Okupirana područja u RH i BiH krajem 1992.
Occupied areas in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina in late 1992

Početkom studenoga (3. 11.) 1994., akcijom “Cincar”, koja je bila koordinirana s djelovanjem Armije BiH, hrvatske postrojbe oslobodile su geostrateški važan gradić Kupres u BiH.

Potom su oslobodilačkom operacijom “Zima ‘94.” (oslobođeno oko 200 km² Livanjskog polja), od 29. studenoga do 24. prosinca 1994. hrvatske snage spriječile srpske snage da zauzmu, u geostrateškom smislu, važan grad Bihać u BiH, koji je bio pred padom. Time je započeo niz operacija i akcija kojima su hrvatske snage ovladale planinama i prostorom u zaleđu Knina, te stvorile uvjete za njegovo oslobađanje.

Akcijama “Skok 1” (oko 75 km²) 7. travnja 1995. i “Skok 2” (oko 450 km²) u lipnju (4.-11.) 1995., te krajem srpnja (25.-30.) zauzimanjem Bosanskog Grahova (28. 7.) i Glamoča (29. 7.) u operaciji “Ljeto ‘95.” (oko 1600 km²), srpske snage u Kninu dovedene su u bezizlaznu situaciju.

Kninska tvrđava, 6. kolovoza 1995.

(autor fotografije: Alem Hadžiegrić)

Knin fortress, 6 August 1995 (photograph by Alem Hadžiegrić)

In early November 1994, in Operation “Cincar” coordinated with the Army of BH, Croatian units liberated the geo-strategically important town of Kupres in Bosnia and Herzegovina.

After that, Operation “Zima 94” [*Winter*] from 29 November to 24 December liberated about 200 sq.km in Livanjsko polje. With this operation Croatian units prevented the Serbian forces from taking the geostrategically important town of Bihać in Bosnia and Herzegovina, which was about to fall. The operation also marked the start of a series of operations and actions with which Croatian forces gained control over the mountains and zones in the hinterland of Knin and thereby creating conditions for its liberation.

After the operations “Skok 1” [*Leap*] (about 75 sq.km.) on 7 April and “Skok 2” (about 450 sq.km.) on 4-11 June 1995, and late July (25-30), and the taking of Bosansko Grahovo (28 July) and Glamoč (29 July) in Operation “Ljeto 95” [*Summer*] (about 1600 sq. km.), the Serbian forces in Knin found themselves in a hopeless position.



1995.

*Konačno oslobađanje okupiranih područja
Republike Hrvatske: “Bljesak” i “Oluja”*

Početkom 1995. vodstvo pobunjenih Srba odbilo je novi prijedlog međunarodne zajednice – tzv. “Plan Z4” o političkom rješenju krize u Hrvatskoj. Plan je predvidio iznimno široku autonomiju Srba u Hrvatskoj, gotovo “državu u državi”, na području predviđenih kotareva Gline i Knina, koji bi obuhvatili sve općine s većinskim srpskim stanovništvom. Time su srpski političari jasno pokazali da ni pod kojim uvjetima neće prihvatiti ni mirnu reintegraciju u ustavnopravni poredak RH, ni suživot s Hrvatima. Budući da su propali i svi kasniji pokušaji hrvatske vlasti i međunarodne zajednice da diplomatskim putem riješi pitanje okupiranoga teritorija, Hrvatska je početkom svibnja 1995. provela novu oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju – “Bljesak”, u kojoj je oslobođeno oko 600 km² preostalog okupiranog teritorija zapadne Slavonije. U samo 2 dana – 1. i 2. svibnja – slomljen je otpor srpskih postrojbi i oslobođeni su Okučani, Jasenovac i Stara Gradiška. Ostaci poraženoga 18. korpusa “Srpske vojske Krajine” predali su se u popodnevним satima 4. svibnja iznad Pakraca, a organizirani otpor specijalnih snaga pobunjenih Srba prestao je sljedećega jutra, oko 6.30 sati u području Omanovca. U operaciji su poginula 42 pripadnika hrvatskih oružanih snaga, a 162 su ranjena. Neprijateljski gubici bili su višestruko veći. Radi odmazde, srpsko vodstvo zapovjedilo je raketiranje hrvatskih gradova. Napadnut je i glavni grad Hrvatske Zagreb, u kojem su pogođene dječja bolnica, gimnazija, Akademija dramskih umjetnosti i drugi civilni objekti; pritom je ubijeno sedmero, a ranjeno

1995

*Final Liberation of the Occupied Parts of
Croatia: Operations “Bljesak” [Flash] and
“Oluja” [Storm]*

In early 1995 the leadership of the insurgent Serbs turned down another proposal of the international community – the so-called Z-4 Plan on the political resolution of the crisis in Croatia. The plan envisioned an exceptionally wide-ranging autonomy for the Serbs in Croatia, almost a “state within a state”, in the areas of the districts of Knin and Glina, which would comprise all the municipalities with a majority Serbian population. With their refusal the Serbian politicians clearly showed that they would not under any condition accept peaceful reintegration into the constitutional system of the Republic of Croatia, or coexistence with the Croats. Since all later attempts of the Croatian government and the international community to deal with the issue of occupied territory also failed, in early May 1995 Croatia launched another liberation military&police action, *Flash*, in which about 600 sq. km. of the remaining occupied territory of Western Slavonia were liberated. In only two days, on 1 and 2 May – the resistance of Serbian units was crushed, and Okučani, Jasenovac and Stara Gradiška liberated. The remnants of defeated 18th Corps of the “Serbian Army of Krajina” surrendered at Pakrac in the afternoon hours on 4 May. Organized resistance of the special forces of the insurgent Serbs ceased the next morning at 06.00 hours at Omanovac. Croatian casualties included 42 killed and 162 wounded. Enemy losses were higher several times over. In retaliation, the Serbian leadership ordered the rocketing of Croatian towns. One of the cities attacked was

176 civila. Tijekom i nakon operacije “Bljesak”, hrvatske vlasti osigurale su humani postupak i sva građanska prava srpskom stanovništvu, a pripadnicima srpskih postrojbi zajamčena je primjena Zakona o oprost. Unatoč tomu, većina stanovnika srpske narodnosti na okupiranom dijelu zapadne Slavonije napustila je to područje uoči i tijekom operacije “Bljesak”. Pod golemim pritiskom srpskoga vodstva i uz prijetnju nastavka bombardiranja Zagreba, UN je potom organizirao operaciju “Sigurni prolaz”, kojom je najveći dio preostalog stanovništva srpske narodnosti napustio zapadnu Slavoniju.

Nakon poraza u “Bljesku”, vodstvo pobunjenih Srba pokušalo je preostali okupirani teritorij Republike Hrvatske ujediniti s dijelovima Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom. Pripremom nacrt “Ustava Ujedinjene Republike Srpske” taj je proces u srpnju 1995. dosegao vrhunac. Istodobno, srpske snage bile su pred ulaskom u Bihać (grad u BiH blizu granice s RH), čijim bi osvajanjem ostvarile pobjedu od strateškog značaja te uzrokovale novu humanitarnu katastrofu, s velikim brojem ubijenih stanovnika na tom području. Zbog svega toga, vojna opcija nametnula se kao jedino i neodgodivo rješenje problema okupiranoga teritorija hrvatske države, ali i “Bihaćke krize”.

Na političkom planu posljednji pokušaj mirnoga rješenja problema okupacije dijela hrvatskoga teritorija dogodio se 3. kolovoza 1995. u Genthodu kraj Ženeve, na sastanku predstavnika hrvatske vlasti i pobunjenih Srba iz Knina. Zahtjevi hrvatske delegacije bili su gotovo identični zahtjevima mirovne inicijative predsjednika F. Tuđmana iz studenoga 1993.:

- neodgodiva mirna reintegracija okupiranih područja;
- trenutno otvaranje svih komunikacijskih veza preko okupiranih područja, posebice otvaranje željezničke pruge Zagreb – Split preko Knina; otvaranje naftovoda u roku od 24 sata od završetka razgovora – uz kontrolu hrvatskih vlasti nad cijelom trasom naftovoda;

Zagreb, the Croatian capital: the Children’s Hospital, the Academy of Dramatic Arts and a secondary school were among the many buildings hit; seven civilians were killed and 176 wounded. During and after *Flash* Croatian authorities ensured humane treatment and all civil rights to the Serbian population, and members of Serbian units were guaranteed protection under the Amnesty Act. In spite of that, the majority of the Serbian population in the occupied part of Western Slavonia left the area on the eve of and during Operation Flash. Under the great pressure of the Serbian leadership and faced with the threat of the resumed shelling of Zagreb the UN organized the *Safe Passage* operation in which most of the remaining Serbian population left Western Slavonia.

After their defeat in *Flash*, the Serbian leadership tried to unite the remaining occupied territory of Croatia with parts of Bosnia and Herzegovina under Serbian control. The process climaxed in July 1995 with the drafting of the “Constitution of the United Serbian Republic”. At the same time, Serbian forces were about to enter Bihać (a town in Bosnia and Herzegovina close to the border with the Republic of Croatia). The conquest of Bihać would have been a strategically important victory for the Serbs, and it would have provoked a new humanitarian disaster and a huge loss of civilian life in the area. Because of all this, military action necessarily turned out to be the only and immediate solution for the problem of occupied Croatian territory but also for the Bihać crisis.

On the political scene, the last attempt for a peaceful solution of the problem – the occupation of part of Croatian territory – was made on 3 August in Genthod near Geneva at the meeting of the representatives of the Croatian government and of the insurgent Serbs from Knin. The requests of the Croatian delegation were almost identical to the requests made in the peace initiative of President Franjo Tuđman in November 1993:

- neodložna primjena Ustava RH na okupiranim područjima i odredaba Ustavnog zakona o pravima srpske etničke zajednice, kojoj hrvatske vlasti jamče politička, građanska i nacionalna prava;
- predaja oružja hrvatskim vlastima uz svjedočenje UNCRO-a u roku od tri do osam dana, uz jamstvo građanske sigurnosti i opće amnestije, osim počiniteljima ratnih zločina.

Pobunjenim Srbima iz Hrvatske ponuđeno je i održavanje slobodnih izbora za lokalnu samoupravu, odnosno pristupanje ustroju civilne vlasti i civilne policije na temelju nacionalne strukture stanovništva iz 1991., kao i provedba svih drugih odredbi Ustavnog zakona. No, izaslanstvo pobunjenih Srba u telefonskom je razgovoru za vrijeme sastanka od svoga “predsjednika” Milana Martića iz Knina dobilo sugestiju da odbije navedene prijedloge i produži pregovarački proces. Stoga, njihovi odgovori nisu zadovoljili hrvatsku stranu. Zbog teške situacije oko Bihaća koja je zahtijevala trenutnu reakciju, jer je njegova obrana bila pred potpunim slomom, vremena za nastavak pregovora više nije bilo. Time su iscrpljene sve mogućnosti za mirno rješenje problema okupacije teritorija hrvatske države, a vođe pobunjenih Srba u Hrvatskoj preuzeli su odgovornost za početak završne oslobodilačke operacije hrvatskih snaga te za žrtve i razaranja koje prate svaku takvu operaciju.

- immediate peaceful reintegration of occupied areas;
- immediate opening of all communications across the occupied areas, in particular the opening of the Zagreb-Split rail route via Knin; the opening of the oil pipeline within 24 hours of the completion of the negotiations – under control of the Croatian authorities along the entire pipeline route;
- immediate enforcement, in the occupied areas, of the Constitution of the Republic of Croatia and of the provisions of the Constitutional Act on the rights of the Serbian ethnic community to which the Croatian government guarantees political, civil and ethnic rights;
- surrender of weapons to Croatian authorities, witnessed by UNCRO, within 3 to 8 days, with the guarantee of civil safety and general amnesty to all persons other than perpetrators of war crimes.

The insurgent Serbs of Croatia were also offered the holding of free elections for local self-government, and participation in civil and police authorities in line with the ethnic composition of the population as of 1991, and the implementation of the other provisions of the Constitutional Act. However, the leadership of the insurgent Serbs received from Knin – by telephone during the meeting – the suggestion of its “president” Milan Martić to turn down the proposals and draw out the negotiation process. Their reply did not satisfy the Croatian side. Because of the serious situation at Bihać, which called for an immediate reaction as the defences of the town were about to collapse, there was not time for continuing the negotiations. This exhausted all the possibilities for a peaceful solution of the occupied territory of the Croatian state, and the leaders of the insurgent Serbs in Croatia assumed the responsibility for the start of the final liberation operation of the Croatian forces, and for the loss of human life and destruction of property associated with operations of that kind.



Vojnici Hrvatske vojske i Armije BiH na državnoj granici kod Tržačkih Raštela, 6. kolovoza 1995.
Croatian Army and BH Army soldiers on the state border at Tržacka Raštela, 6 August 1995



Hrvatska vojska prelazi Savu kod sela Krapja, u zoru 4. kolovoza 1995. (autor fotografije: Željko Gašparović).
Croatian Army forces cross the river Sava near the village of Krapje in the early morning of 4 August 1995 (photograph by Željko Gašparović)





Predsjednik RH Franjo Tuđman i ministar obrane RH Gojko Šušak obilaze počasni stroj 4. i 7. gardijske brigade HV-a, Knin, 6. kolovoza 1995. (autor fotografije: Gordan Laušić).
Croatian President Franjo Tuđman and Minister of Defence Gojko Šušak inspect the honors detachment of the 4th and 7th Guards Brigades, Knin, 6 August 1995 (photograph by Gordan Laušić)



Ante Gotovina



Mladen Markač

Zapovjednik 21. kordunskog korpusa "Srpske vojske Krajine" pukovnik Čedo Bulat potpisuje predaju Hrvatskoj vojsci, 8. kolovoza 1995., kod hotela Brioni, prije ulaza u Topusko. Generalu HV-a Petru Stipetiću podnio je vojnički prijavak i čestitao na pobjedi.
Colonel Čedo Bulat, commander of the 21st Kordun Corps of the "Serbian Army of Krajina", signs the surrender to the Croatian Army forces at the "Brioni" hotel outside Topusko, 8 August 1995. He duly reported to HV general Petar Stipetić and congratulated the Croatian Army on its victory.



Završnu oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju, nazvanu "Oluja", Hrvatska je, uz prešutnu potporu Sjedinjenih Američkih Država (SAD), provela od 4. do 7., odnosno do 10. kolovoza 1995. godine. Hrvatska vojska i specijalne jedinice policije krenule su 4. kolovoza 1995. u 5 sati u napad duž crte od Bosanskog Grahova na jugu do Jasenovca na istoku, na bojišnici dugoj više od 630 kilometara. Hrvatske snage u istočnoj Slavoniji i južnoj Dalmaciji stavljene su u stanje pripravnosti radi mogućeg napada Vojske Jugoslavije i Vojske Republike Srpske iz Bosne i Hercegovine.

Najveći uspjeh u operaciji postignut je u prijepodnevnim satima 5. kolovoza, kad su pripadnici 4. i 7. gardijske brigade Hrvatske vojske (podrijetlom iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Zagorja i drugih područja) oslobodili Knin. Zbog njegova strateškog i simboličkog značaja, dan oslobođenja Knina u Hrvatskoj je proglašen Danom pobjede i domovinske zahvalnosti, a potom i Danom hrvatskih branitelja. U sljedećim danima hrvatske snage zaposjele su državnu granicu, osigurale je i krenule u pretres oslobođenog prostora sjeverne Dalmacije, Like, Banovine i Korduna (oko 10.500 km²). U operaciji je poginulo 196 pripadnika Oružanih snaga RH, najmanje 1100 je ranjeno, a 15 je nestalo. Gubici neprijatelja bili su nekoliko puta veći.

U prvim satima "Oluje" predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman pozvao je pripadnike neprijateljskih postrojbi da predaju oružje, uz jamstvo da će svi koji nisu počinili ratne zločine po hrvatskim zakonima biti amnestirani, a građani srpske narodnosti na dotada okupiranom području pozvani su da ostanu kod kuće i bez straha dočekaju hrvatsku vlast. Usprkos tomu, uoči i tijekom "Oluje" svoje domove na okupiranom području Republike Hrvatske prije dolaska hrvatskih snaga napustilo je više desetaka tisuća hrvatskih građana srpske narodnosti. Njihov konačan i masovan odlazak zapovjedilo je i sprovelo vojno i političko vodstvo

The final military&police operation for the liberation of the occupied areas, called *Storm*, was launched by Croatia, with the tacit support of the United States, between 4 and 8 August 1995. The Croatian Army and special police units attacked on 4 August at 04.00 hours along a front line long more than 630 kilometres, from Bosansko Grahovo in the south to Jasenovac in the east. Croatian forces in Eastern Slavonia and southern Dalmatia were put on alert because of possible attacks by the Yugoslav Army and the Army of Republika Srpska from Bosnia and Herzegovina.

The greatest success during the operation was achieved in the morning hours on 5 August, when the 4th and 7th Croatian guards brigades (whose members originated from Dalmatia, Bosnia and Herzegovina, Zagorje and other areas) liberated Knin. Because of its strategic and symbolic significance, the day on which Knin was liberated is marked in Croatia as the Day of Victory and Homeland Gratitude, and the Day of Croatian Defenders. Over the next few days the Croatian forces reached and secured the state borders, and then started to clear the liberated areas of northern Dalmatia, Lika, Banovina and Kordun (about 10,500 sq.km.). Croatian casualties in the operation amounted to 196 soldiers killed, more than 1100 wounded, and 15 reported as missing. Enemy losses were several times higher.

In the first hour of *Storm* the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman called on members of hostile units to surrender their weapons guaranteeing amnesty to all those who had not perpetrated war crimes under Croatian laws, and citizens of Serbian nationality in the formerly occupied areas were invited to remain at home and await Croatian authorities without any fear. In spite of that, on the eve of *Storm* and afterwards, tens of thousands of citizens of Serbian nationality left their homes in the occupied parts of the Republic of Croatia before the arrival of Croatian forces. Their final and mass departure was ordered and implemented

“RSK” u popodnevnim satima prvoga dana operacije “Oluja” (4. kolovoza). To je bio završni čin tragedije srpskog naroda u Hrvatskoj koju je uzrokovala beskompromisna politika vodstva pobunjenih Srba od 1990. godine.

Istodobno, operacijom “Oluja” hrvatske snage omogućile su Armiji Bosne i Hercegovine da razbije srpsku opsadu Bihaća. Time je spriječena nova humanitarna katastrofa u Bosni i Hercegovini i zločin poput masakra u Srebrenici, gdje su u srpnju 1995. pripadnici srpskih postrojbi, pod zapovjedništvom generala Ratka Mladića, ubili su nekoliko tisuća Bošnjaka – muslimana (spominje se broj od 8000).

Pobjeda hrvatskih snaga u “Oluji” jedan je od najvažnijih događaja u hrvatskoj povijesti, jer je njome osigurana sloboda njezinih građana i razvoj Republike Hrvatske te teritorijalna cjelovitost i opstanak u međunarodno priznatim granicama. Za uspjeh “Oluje”, uz pobjedničku Hrvatsku vojsku i policiju, koju su predvodili načelnik GS HV-a general Zvonimir Červenko, načelnik Obavještajne uprave GS HV-a kontraadmiral Davor Domazet, zapovjednici Zbornih područja HV-a (generali Miljenko Crnjac, Luka Džanko, Ante Gotovina, Mirko Norac, Petar Stipetić) i skupnih snaga specijalne policije (general Mladen Markač), te zapovjednici na ostalim zapovjednim mjestima i obavještajnim dužnostima, zaslužno je zajedništvo većine hrvatskih građana koji su se suprotstavili srpskoj agresiji, kao i uspješna državna politika, predvođena predsjednikom Franjom Tuđmanom.

Svjetski državnici, posebice dužnosnici SAD-a, uglavnom su pokazali razumijevanje za provedenu operaciju. Između ostalog, rekli su da je “Hrvatska ostavila dovoljno vremena međunarodnoj zajednici da sukob razriješi pregovorima, a da su oni propali zbog beskompromisnoga stajališta krajinskih Srba”, da je “Oluja ponovno uspostavila ravnotežu u Bosni i Hercegovini i otvorila mogućnost da se pregovorima dođe do mirovnoga sporazuma”, te da se “Hrvatska legalno odlučila za ofenzivu

by the military and political leadership of the “RSK” in the afternoon of the first day of *Storm* (4 August). That was the final act of the tragedy of the Serbian people in Croatia caused by the intransigent policy of the insurgent Serbs since 1990.

At the same time, by launching Operation *Storm* Croatian forces enabled the Army of Bosnia and Herzegovina to crush the Serbian siege of Bihać. This prevented a new humanitarian disaster in Bosnia and Herzegovina and a crime like the massacre at Srebrenica, where members of Serbian units under the command of general Ratko Mladić killed thousands of Bosniaks-Muslims in July 1995 (the number of 8,000 is being reported).

The victory of Croatian forces in *Storm* is one of the most important events in Croatian history because it ensured the territorial integrity and development of the Republic of Croatia, the freedom of its citizens and its survival within internationally recognized borders. The unity of most Croatian citizen who opposed Serbian aggression and the successful state policy led by President Franjo Tuđman are to be given credit for the success of *Storm*, achieved by the Croatian Army and police led by the Chief of the General Staff of the Croatian Army general Zvonimir Červenko, the Chief of the Intelligence Directorate of the General Staff rear-admiral Davor Domazet, the commanders of corps districts (generals Miljenko Crnjac, Luka Džanko, Ante Gotovina, Mirko Norac, Petar Stipetić) and police forces (general Mladen Markač), and other military and intelligence officers.

Foreign statesmen, in particular US officials, mainly showed understanding from the operation. Among other things, they stated that “Croatia had given the international community sufficient time for resolving the conflict by negotiation, which failed because of the intransigent position of the Krajina Serbs”, that “*Storm* re-established balance in Bosnia and Herzegovina, and opened up possibilities for negotiating a

i da se ne može uspoređivati s divljim vojskama Radovana Karadžića (srpska vojska u BiH)”.

Nakon “Oluje”, pod srpskom okupacijom u Hrvatskoj ostalo je još samo Hrvatsko Podunavlje, odnosno Baranja te dio istočne Slavonije i zapadni Srijem – tzv. UN sektor Istok (4,6% od ukupnog kopnenog teritorija RH). Na temelju “Erdutskog sporazuma”, potpisanog 12. studenoga 1995., to je područje 15. siječnja 1998. konačno vraćeno u sastav Republike Hrvatske (tzv. proces mirne reintegracije). Time je hrvatska vlast, ako se izuzmu sporovi sa susjednim državama oko pojedinih graničnih točaka, u cijelosti uspostavila nadzor nad međunarodno priznatim granicama Republike Hrvatske. “Erdutski” sporazum je zbog niza ustupaka pobunjenim Srbima izazvao nezadovoljstvo većine prognanih Hrvata s toga područja. No, istodobno, on je potvrdio dosljednost hrvatske politike u nastojanju da, i uz bolne kompromise, čak i u trenucima pobjedničke euforije i vojne nadmoći, probleme s pobunjenim Srbima rješava pregovorima i mirnim putem.

peace settlement”, and that “Croatia lawfully chose the offensive, and cannot be compared with the unruly armies of Radovan Karadžić (Serbian army in Bosnia and Herzegovina)”.

After *Storm*, the only areas still under Serbian occupation comprised the Croatian Danubian area, i.e., Baranja and part of Eastern Slavonia, and Western Sirmium – the so-called UN Sector East (4.6% of the total land territory of the Republic of Croatia). Under the Erdut Agreement, signed on 12 November 1995, on 15 January 1998 the area was finally reincorporated into the Republic of Croatia in the process of peaceful reintegration. With this the Croatian authorities, exception being made for disputes with neighbouring countries over certain border points, established full control over the internationally recognized borders of Croatia. Because of a number of concessions to the insurgent Serbs, the Erdut Agreement provoked the dissatisfaction of most Croats expelled from the area. At the same time, however, it confirmed the consistency of the Croatian policy in its attempts, even in moments of victorious euphoria and military superiority, to resolve problems with the insurgent Serbs by peaceful negotiation in spite of certain painful compromises.



Zapovjednici 4. (Splitske) i 7. (Varaždinske) gardijske brigade HV-a na kninskoj tvrđavi, 5. kolovoza 1995.; iako su borbe još trajale, oslobađanje Knina simbolično je označilo slom srpske osvajačke politike i pobjedu Hrvatske u nametnutom ratu. Commanders of the 4th (Split) and 7th (Varaždin) guards brigades on Knin fortress, 5 August 1995; although the fighting was still on, the liberation of Knin symbolically marked the collapse of Serbian aggressive designs and victory of Croatia in the war forced upon it.



Vukovar, 8. lipnja 1997.; Vlakom mira i povratka Hrvatska se simbolično vratila u Vukovar (autor fotografije: Božo Biškupić).
 Vukovar, 8 June 1997: the "Freedom and Return Train" symbolically brought Croatia back to Vukovar (photograph by Božo Biškupić)

Pobjednik koji ne zna praštati, taj sije klice novih razdora i budućih zala. A hrvatski narod to ne želi. Nije želio ni sve ono što smo ovdje pretrpjeli u Vukovaru i u čitavoj Hrvatskoj. Sve ovo što činimo nije samo u uskom lokalnom interesu, nego i u opće hrvatskom, opće europskom, u interesu mira, budućnosti ovoga kraja i Europe. I neka nam živi suživot hrvatskoga naroda sa srpskim i drugim etničkim zajednicama na ovim područjima! Neka nam živi jedina i vječna Hrvatska! (iz govora predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana u Vukovaru, 8. lipnja 1997.)

The victor who does not know how to forgive plants the seed of discord and future ills. And the Croatian people do not want this. They did not want what they had suffered here in Vukovar and throughout Croatia. Everything we are doing now is not focused on parochial local interests but on the overall interests of Croatia and Europe, in the interest of peace, of the future of this region and of Europe. Long live the coexistence between the Croatian and Serbian peoples and other ethnic communities in this region! Long live our only and eternal Croatia! (From the address of the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman in Vukovar, 8 June 1997)

Završetak rata i podjela Bosne i Hercegovine

Uz oslobađanje vlastitoga teritorija, Hrvatska je znatno pridonijela i oslobađanju dijela okupiranoga teritorija Bosne i Hercegovine. U koordinaciji s Armijom BiH, na temelju sporazuma između predsjednika Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine od 22. srpnja 1995., Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane oslobodili su oko 5000 km² teritorija u jugozapadnim i zapadnim dijelovima BiH, koji je bio pod okupacijom srpskih postrojbi: oko 1600 km² u operaciji "Ljeto, 95." (25.-30. srpnja 1995.); oko 2500 km², uključujući grad Jajce, Drvar i prijevoj Oštrej, u operaciji "Maestral" (8.-15. rujna 1995.) i oko 800 km², uključujući Mrkonjić Grad, u operaciji "Južni potez" (9.-11. listopada 1995.). Pokušaj prebacivanja Hrvatske vojske preko rijeke Une u Bosansku Krajinu sredinom rujna 1995. završio je neuspjehom i većim gubicima u ljudstvu.

Vojni uspjesi hrvatskih, ali i bošnjačkih snaga u Bosni i Hercegovini omogućili su postizanje mirovnog sporazuma u Daytonu (Ohio, SAD) 21. studenoga 1995., i njegovo potpisivanje 14. prosinca 1995. u Parizu. Rat koji je otvorenim napadom na Hrvatsku u ljeto 1991. započela Srbija, odnosno JNA i srpsko-crnogorske snage, time je konačno završen. Daytonskim sporazumom BiH je ustrojena, zapravo podijeljena, kao država s 2 entiteta i 3 konstitutivna naroda. Srpskom entitetu ("Republika Srpska") pripalo je 49%, a Federaciji BiH 51% teritorija BiH, usprkos činjenici da su srpske vođe (S. Milošević, R. Karadžić) i srpska politika proglašeni glavnim krivcima za izbijanje krvoprolića u bivšoj Jugoslaviji.

Prema popisu iz 1991. udio Srba u nacionalnoj strukturi BiH iznosio je 31,1% (1.369.258) – u gotovo istom postotku (32%) Srbi su bili gruntovni vlasnici zemlje u BiH; Muslimana je bilo 43,7% (1.905.829), Hrvata 17,3% (755.895), Jugoslavena 5,5% i ostalih 2,4%.

The End of the War and the Partition of Bosnia and Herzegovina

In addition to liberating its own territory, Croatia also contributed considerably to the liberation of the occupied territory of Bosnia and Herzegovina. In coordination with the Army of BH, and on the basis of the agreement between the Presidents of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina of 22 July 1995, the Croatian Army and the Croatian Defence Council liberated about 5,000 sq.km. of territory in the southwestern and western parts of Bosnia and Herzegovina formerly occupied by Serbian units: about 1,600 sq.km in operation "Ljeto '95" [*Summer '95*] (25-30 July 1995), 2,500 sq.m. (including the towns of Jajce and Drvar, and the Oštrej pass) in operation "Maestral" (8-15 September 1995), and 800 sq.m. (including Mrkonjić Grad) in operation "Južni potez" [*Southern Move*] (9-11 October 1995). An attempt of the Croatian Army to cross the Una and enter Bosanska Krajina failed with considerable casualties.

The success of the Croatian but also of the Bosniak military in Bosnia and Herzegovina made possible the Dayton (Ohio, US) Peace Agreement concluded on 21 November 1995 and its signing in Paris on 14 December 1995. This finally marked the end of the war started by the open aggression against Croatia in the summer of 1991 by Serbia, the JNA and Serbian-Montenegrin forces. According to the Dayton Agreement Bosnia and Herzegovina – actually divided – was structured as a state with 2 entities and 3 constituent peoples. The Serbian entity (Republika Srpska) got 49% of the territory, and the Federation of Bosnia and Herzegovina 51% in spite of the fact that the Serbian leaders (S. Milošević and R. Karadžić) and Serbian politics were named as the main culprits for the bloodshed in the former Yugoslavia.

According to the 1991 census, the Serbs accounted for 31.1% of the population of Bosnia and Herzegovina (1,369,258) and owned 32%

Daytonskim sporazumom postignut je mir, no zajamčeno pravo svih izbjeglica i prognanika na povratak u svoje domove, posebice na području "Republike Srpske", u praksi nije ostvareno.

Prema istraživanju eksperata UN-a za potrebe Haškog suda, u ratu u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. stradale su 104.732 osobe: 68.101 Bošnjak-musliman, 22.779 Srba, 8858 Hrvata i 4995 ostalih. Rat je katastrofalno utjecao na demografsko stanje Hrvata u BiH. Prema hrvatskom izvoru, od 1992. do kraja 1995. u Bosni i Hercegovini poginulo je i nestalo oko 9900, a svoju djedovinu u BiH je pred napadima srpskih snaga ili Armije BiH moralo napustiti više od 400.000 Hrvata (procjena je da se najmanje polovica od toga broja nije vratila u BiH nakon rata). Prije rata u BiH je živjelo 755.895 (17,3%) Hrvata.

Prema tome, Daytonskim sporazumom zaustavljen je rat, no nije postignut pravedan mir, jer su uspostavom Republike Srpske kao posebnoga entiteta na 49% teritorija BiH, zapravo "priznati" rezultati srpske agresije. Srpskom entitetu u BiH pripala su područja s kojih je protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo (veći dio Bosanske Posavine, itd.), čak i područje na kojem su srpske snage počinile genocid (Srebrenica).

Drugi entitet u BiH (Federacija BiH) Daytonskim sporazumom zamišljen je kao federacija Bošnjaka-muslimana i Hrvata (konfederacija između spomenute Federacije BiH i Republike Hrvatske, predviđena Washingtonskim sporazumom iz ožujka 1994., nije ostvarena i više se ne spominje). No, suživot u Federaciji BiH, odnosno hrvatsko-bošnjačke (muslimanske) odnose, opterećuje razdoblje krvavoga međusobnog oružanog sukoba te strah Hrvata zbog prevlasti većinskoga bošnjačkog (muslimanskog) stanovništva i nepovjerenje Bošnjaka (muslimana) prema Hrvatima. Oružani sukobi između HVO-a i Armije BiH, uz povremena primirja, trajali su od listopada 1992. do ožujka 1994. godine. Hrvati su te sukobe doživjeli kao pokušaj Bošnjaka (muslimana) da ih

of the land; the Muslims accounted for 43.7% (1,905,829), the Croats for 17.3% (755,895), Yugoslavs for 5.5% and others for 2.4%. The Dayton Agreement achieved peace, but the right to return to their homes guaranteed all refugees and displaced persons, particularly in Republika Srpska, was not realized.

According to research carried out by UN experts for ICTY, 104,732 persons were killed during the war in Bosnia and Herzegovina between 1992 and 1995: 68,101 Bosniaks/Muslims, 22,779 Serbs, 8,858 Croats and 4,995 others. War had a disastrous demographic effect on the Croats in Bosnia and Herzegovina. According to a Croatian source, about 9,900 Croats were killed or went missing in Bosnia and Herzegovina between 1992 and the end of 1995, and more than 400,000 were forced to abandon their ancestral homes before the attacks of Serbian forces or of the Army of Bosnia and Herzegovina (as estimated, more than a half of that number never returned to Bosnia and Herzegovina after the war). Before the war the number of Croats in Bosnia and Herzegovina was 755,895 (17.3%).

That is to say, the Dayton Peace Accords stopped the war but did not achieve a just peace because the establishment of Republika Srpska as a special entity on 49% of the territory of Bosnia and Herzegovina actually "recognized" the results of the Serbian aggression. The Serbian entity in Bosnia and Herzegovina got regions from which almost all the non-Serbian population was banished (the greater part of Bosnian Posavina etc.) and even the region in which Serbian forces committed genocide (Srebrenica).

The Dayton Accords envisioned the second entity in Bosnia and Herzegovina (the Federation of Bosnia and Herzegovina) as a federation of Bosniaks/Muslims and Croats (a confederation between the mentioned Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia, envisioned according to the Washington Agreement of March 1994, never came into being

protjeraju s područja na kojim su stoljećima živjeli i na taj način kompenziraju gubitak teritorija koji su osvojile srpske snage, te kao izdaju naroda koji su obranili i zbrinuli (za vrijeme hrvatsko-muslimanskih sukoba u BiH, Hrvatska je pružila utočište velikom broju muslimanskih izbjeglica iz BiH, pomagala je u naoružavanju Armije BiH, itd.). Bošnjaci (muslimani) su spomenute sukobe doživjeli kao izdaju ratnoga saveznika te pokušaj stvaranja “velike Hrvatske”, odnosno priključenja Hrvatskoj dijela teritorija Bosne i Hercegovine. Sukladno takvom razmišljanju protuhrvatska promidžba plasirala je tezu da je Hrvatska napala Bosnu i Hercegovinu na temelju dogovora hrvatskoga predsjednika F. Tuđmana s predsjednikom Srbije S. Miloševićem o podjeli BiH, postignutoga u ožujku 1991. u Karadorđevu, što nije točno. Dokumenti i državnički potezi hrvatskog predsjednika F. Tuđmana prema BiH, pa i sam tijekom srpske agresije na RH i BiH, navode na zaključak da takav dogovor nije postojao. Istodobno, zanemaruju se razgovori između Bošnjaka (muslimana) i Srba, kao i planovi srpskog i bošnjačkog (muslimanskog) vodstva.



Srpske postrojbe teroriziraju stanovnike Bijeljine u BiH (1992.).
Serbian forces terrorizing the inhabitants of Bijeljina, Bosnia and Herzegovina (1991)

and is not mentioned any longer). However, coexistence in the Federation of Bosnia and Herzegovina, i.e., the relations between the Croats and the Bosniaks/Muslims, were heavily strained by a period of armed conflict between the two communities, the Croats' fear of the predominance of the majority Bosniak/Muslim population and the distrust of the Croats harboured by the Bosniaks/Muslims. Armed conflict between the Croatian Defence Council (HVO) and the Army of Bosnia and Herzegovina lasted, with occasional truces, from October 1992 until March 1994. The Croats saw the conflict as an attempt of the Bosniaks/Muslims to drive them off the areas they had inhabited for centuries and thus make up for the loss of territory conquered by Serbian forces, and as the betrayal of a people they had defended and cared for (before and during the conflict between the Croats and the Bosniaks/Muslims in Bosnia and Herzegovina Croatia gave refuge to many Bosniaks/Muslims from Bosnia and Herzegovina, supplied weapons to the Army of Bosnia and Herzegovina, etc.). The Bosniaks/Muslims saw the conflict as the betrayal of a wartime ally and an endeavour to create a “Greater Croatia”, i.e., annexation of part of Bosnia and Herzegovina to Croatia. In line with such thinking, anti-Croatian propaganda claimed that Croatia had attacked Bosnia and Herzegovina under the agreement between the Croatian President Franjo Tuđman and the Serbian President Slobodan Milošević on the partition of Bosnia and Herzegovina, concluded in Karadorđevo in March 1993, which is not true. The official records and the statesmanlike moves of the Croatian President F. Tuđman with respect to Bosnia and Herzegovina, and the course of the Serbian aggression against the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina lead us to conclude that such an agreement did not exist. At the same time the talks between the Bosniaks/Muslims and the Serbs, and the plans of the Serbian and Bosniak/Muslim leaderships are ignored.

Treba proći još neko vrijeme, ponajviše zbog razine središtenosti i dostupnosti arhivskoga gradiva, da bi se uloga Hrvata i Hrvatske, odnosno hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, u ratu u Bosni i Hercegovini mogla cjelovito i objektivno prikazati. No, pritom se ne mogu zaobići kronologija događaja i ključne činjenice:

- da je glasanje Hrvata na referendumu za neovisnost Bosne i Hercegovine (29. veljače 1992.), na preporuku hrvatskog predsjednika F. Tuđmana, bilo presudno za njegov uspjeh;
- da je Hrvatska priznala Bosnu i Hercegovinu kao neovisnu državu 7. travnja 1992., dakle odmah nakon što su to učinile zemlje Europske Zajednice, a isti dan kad i Sjedinjene Američke Države, što Srbija do kraja rata nije učinila;
- da su hrvatske postrojbe, zajedno s Armijom BiH, sudjelovale u obrani i oslobađanju BiH: 1992. hrvatske postrojbe spriječile su srpske snage da zauzmu strateški iznimno značajne točke u BiH (Mostar i dolinu Neretve, Bosansku Posavinu, područja Livna, Tomislavgrada, Rame) i okupiraju još veći dio te zemlje, a 1995. oslobodile su više od 5000 km² Bosne i Hercegovine, pri čemu su od srpske okupacije spasile Bihać i spriječile novi srpski genocid nad Bošnjacima-muslimanima;
- da analiza snage i brojnosti dragovoljaca i postrojbi iz Hrvatske koje su sudjelovale u sukobu s Armijom BiH pokazuje da je njihova zadaća primarno bila obrambena (omogućiti opstanak hrvatskoga naroda na prostoru na kojem je živio), odnosno da su te snage mogle poslužiti samo za “krpanje linije sukoba”, nikako ne i za agresiju (broj pripadnika HV-a angažiran u sukobima s Armijom BiH nikad nije prešao snagu formacijske lake brigade JNA – od 1400 do 1800 ljudi, uz napomenu da te snage nikada nisu bile koncentrirane na jednom taktičkom smjeru ili mjestu !); snage HV-a u BiH uglavnom su bile angažirane protiv srpskih snaga, na temelju sporazuma između hrvatskog i bošnjačko-muslimanskog vodstva, radi sprječavanja srpskih napada iz

Of course, some time still has to pass, first of all because of the degree of organization and availability of official records held in archives, for a comprehensive and objective presentation of the role of the Croats and Croatia, and of the Croatian President Franjo Tuđman, in the war in Bosnia and Herzegovina. Nevertheless, the chronology of the events and certain key facts cannot be ignored:

- the vote of the Croats at the referendum for the independence of Bosnia and Herzegovina (29 February 1992), recommended by the Croatian President F. Tuđman, was crucial for its success;
- Croatia recognized Bosnia and Herzegovina as an independent state on 7 April 1992, i.e., immediately after the member countries of the European Community and on the same day as the United States of America – something that Serbia did not do until the end of the war;
- Croatian units took part together with the Army of Bosnia and Herzegovina in the defence and liberation of Bosnia and Herzegovina (in 1992 Croatian units prevented the Serbian forces from taking the strategically extremely important points in Bosnia and Herzegovina – Mostar and the Neretva valley, Bosnian Posavina, Livno, Tomislavgrad, Rama – and from occupying an even larger part of that country; in 1995 Croatian units liberated more than 5,000 square kilometres of Bosnia and Herzegovina, saved Bihać from Serbian occupation and prevented another Serbian genocide over Bosniaks/Muslims);
- the analysis of the power and number of volunteers and units from Croatia involved in the conflict with the Army of Bosnia and Herzegovina shows that their task was primarily a defensive one (ensure the survival of the Croatian people in their native areas), and that they could have been used only to “patch up the line of confrontation” and certainly not for aggression (the number of Croatian Army troops never exceeded the

BiH na Hrvatsku i zaštite Hrvata od srpske agresije;

- da je hrvatsko vodstvo prihvatilo sve prijedloge međunarodne zajednice o rješenju sukoba i unutarnjem uređenju Bosne i Hercegovine;
- da je “Hrvatska zajednica Herceg-Bosna”, odnosno njezina vojnička i upravna organizacija, nastala (18. studenoga 1991.) kao reakcija na odluke Srba u BiH, u razdoblju neizvjesnosti i upitne mogućnosti da bosansko-hercegovačka vlast zaštititi Hrvate od prijeteće srpske agresije (“Hrvatska Republika Herceg Bosna” proglašena je 28. kolovoza 1993., nakon što su započeli hrvatsko-bošnjački/muslimanski sukobi u Bosni i Hercegovini);
- da je Hrvatska pomagala u naoružavanju i obuci pripadnika Armije BiH;
- da je uslijed ratnoga stanja u Bosni i Hercegovini Hrvatska zbrinjavala izbjeglice i prognanike iz te države bez obzira na njihovu nacionalnu i vjersku pripadnost: od početka rata do sredine listopada 1994., dakle čak i tijekom sukoba između Hrvata i Bošnjaka (muslimana), Ured Vlade Republike Hrvatske za prognanike i izbjeglice pomogao je u zbrinjavanju više od 600.000 izbjeglica i prognanika iz Bosne i Hercegovine (oko 425.000 Bošnjaka-muslimana, oko 170.000 Hrvata i oko 5000 ostalih); istodobno, uz pripadnike HVO-a, u bolnicama u Hrvatskoj liječeni su ranjeni pripadnici Armije BiH i civili – Bošnjaci-muslimani iz Bosne i Hercegovine.

Ne može se izostaviti ni činjenica da je teritorij Bosne i Hercegovine bio osnovica za srpsku agresiju na Hrvatsku 1991., da je s istoga teritorija Hrvatska bila izravno ugrožena i nakon 1991., kao ni to da je u jednoj etapi rata u Bosni i Hercegovini došlo do tragičnoga hrvatsko-bošnjačkog (muslimanskog) sukoba i zločina na obje strane, čije počinitelje treba kazniti. Bilo je neprihvatljivih poteza hrvatskih i muslimanskih ekstremista u BiH i samovolje na lokalnim razinama, no prije svega, treba uzeti u obzir uzrok

complement of a light JNA brigade – 1,400 to 1,800 – and they were never concentrated along a single tactical line or point!); Croatian

Army forces in Bosnia and Herzegovina were mainly engaged against Serbian forces, on the basis of the agreement between the Croatian and Bosniak/Muslim leaderships, in order to prevent Serbian attacks of the latter from Bosnia and Herzegovina on Croatia and the protection of Croats from Serbian aggression;

- the Croatian leadership accepted all the proposals of the international community regarding the resolution of the conflict and the internal arrangement of Bosnia and Herzegovina;
- the “Croatian Community of Herzeg-Bosnia” and its military and administrative organization were created on 18 November 1991 in response to the decisions of the Serbs in Bosnian and Herzegovina, and in a period of uncertainty and questionable possibility that Bosnian-Herzegovinian authorities could protect the Croats from the threatening Serbian aggression (the “Croatian Republic of Herzeg-Bosnia” was proclaimed on 28 August 1993, after the start of the conflict between the Croats and the Bosniaks/Muslims in Bosnia and Herzegovina);
- Croatia helped arm and train the Army of Bosnia and Herzegovina;
- because of the war in Bosnia and Herzegovina Croatia cared for refugees and displaced persons from that country regardless of their ethnicity or religion: from the start of the war until mid-October 1994 – that is, even during the conflict between the Croats and the Bosniaks/Muslims – the Office of the Government of the Republic of Croatia for Refugees and Displaced Persons provided care for more than 600,000 refugees and displaced persons from Bosnia and Herzegovina (about 425,000 Bosniaks/Muslims, about 170,000 Croats and about 5,000 others); at the same time, hospitals in Croatia also treated

rata, odnosno odgovornost srbijanskog vodstva te vodstva bosanskih Srba i JNA za početak rata u Bosni i Hercegovini. Rat u Bosni i Hercegovini zapravo je nastavak rata u Hrvatskoj, odnosno druga etapa srpske agresije, započete napadom na Hrvatsku u ljeto 1991. radi ostvarenja cilja da "svi Srbi žive u jednoj državi". Sve drugo, pa tako i hrvatsko-bošnjački (muslimanski) rat i znatno smanjen broj Hrvata u BiH, posljedice su te agresije.



Pokop žrtava bošnjačko-muslimanskog zločina nad Hrvatima u Uzdolu 14. rujna 1993. / Burial of the victims of the Bosniak/Muslim crime against Croats at Uzdol, 14 September 1993



Spomenik žrtvama zločina bošnjačko-muslimanskih postrojbi nad Hrvatima u Trusini, 16. travnja 1993.

Monument to the victims of the crimes committed by Bosniak/Muslim units against Croats at Trusina, 16 April 1993



wounded members of the Army of Bosnia and Herzegovina and Bosniak/Muslim civilians from Bosnia and Herzegovina along with HVO members.

One cannot ignore either the fact that the territory of Bosnia and Herzegovina was the jumping-off ground for the Serbian aggression on Croatia in 1991, that Croatia was also directly threatened from the same territory after 1991, that during one stage in the war in Bosnia and Herzegovina there occurred a tragic conflict between the Croats and the Bosniaks/Muslims, and that crimes, whose perpetrators need to be brought to justice and punished, were committed on both sides. There were unacceptable moves by Croatian and Muslim extremists in Bosnia and Herzegovina and cases of unlawful conduct at the local level. However, first of all one needs to take into account the cause of the war, that is, the responsibility of the Serbian leadership, the leadership of the Bosnian Serbs and of the JNA. The war in Bosnia and Herzegovina is actually the continuation of the war in Croatia and the second stage of Serbian aggression which started with the attack on Croatia in the summer of 1991 focused on achieving the goal of "all Serbs in one state". All the other events, including the war between the Croats and the Bosniaks/Muslims, and the considerably reduced number of Croats in Bosnia and Herzegovina, are the consequences of that aggression.



Spomenik žrtvama zločina hrvatskih postrojbi nad Bošnjacima-muslimanima u Ahmićima, 16. travnja 1993.

Monument to the victims of the crimes committed by Croatian units against Bosniaks/Muslims at Ahmići, 16 April 1993

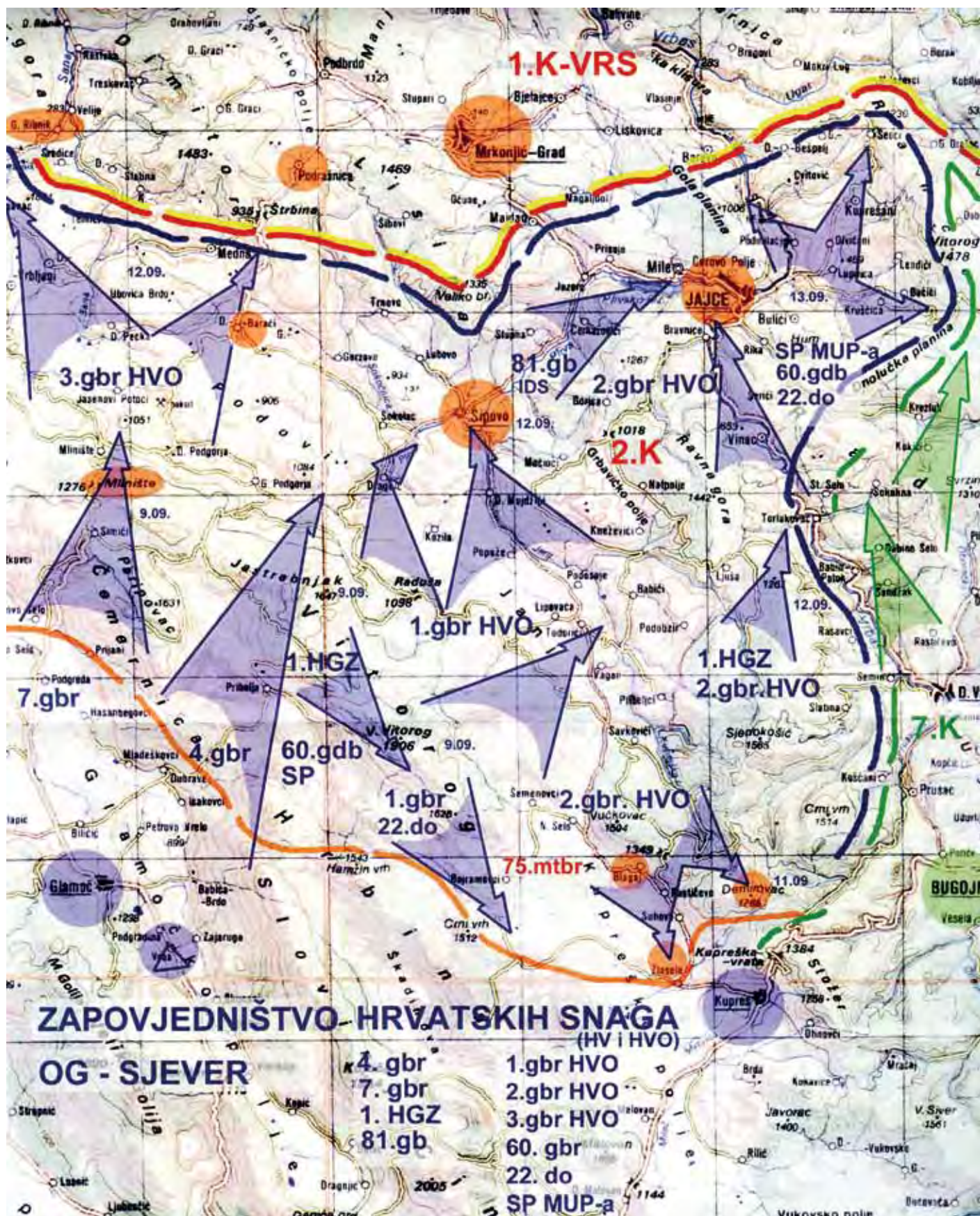


Okupirana područja RH i BiH nakon vojno-redarstvene operacije "Oluja".
Occupied areas of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina after Operation *Storm*



Preostala okupirana područja u RH i BiH potkraj listopada 1995., uoči početka pregovora u Daytonu.
Remaining occupied areas in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina in late October 1995, on the eve of the negotiations in Dayton





Operacija hrvatskih snaga "Maestral" (smjer Glamoč – Jajce), 8.-15. rujna 1995.
Operation *Maestral* (Glamoč-Jajce drive, 8-15 September 1995)



Damir Tomljanović Gavran (1968.) poginuo je 17. veljače 1994. kod Tulovih greda na Velebitu kao zapovjednik bojne 1. gardijske brigade HV-a.

Damir Tomljanović Gavran (1968), killed in action at Tulove Grede (Mount Velebit), as commander of a battalion of the 1st Guards Brigade, on 17 February 1994

Andrija Matijaš Pauk s tenkistima uoči operacije Južni potez (Šipovo, 7. listopada 1995.)

Andrija Matijaš Pauk (Spider) with members of a tank unit on the eve of Operation *Southern Move* (Južni potez), Šipovo, 7 October 1995.



Predrag Matanović (1969.) poginuo je 4. kolovoza 1995. kao zapovjednik bojne 2. gardijske brigade HV-a u borbama za oslobađanje Petrinje.

Predrag Matanović (1969), killed in action at Petrinja, as commander of a battalion of the 2nd Guards Brigade, on 4 August 1995

Andrija Matijaš Pauk (1947.) poginuo je 9. listopada 1995. kod Mrkonjić Grada tijekom operacije "Južni potez". Njemu u spomen 4. gardijska brigada HV-a dobila je naziv "Paući".

Andrija Matijaš "Pauk" ("Spider" 1947), killed in action at Mrkonjić Grad during the Operation *Southern Move*. In his memory the 4th Guards Brigade was named "The Spiders".



Omogućiti Srbiji izlaz na more i stvoriti državu sa zapadnom granicom duboko na teritoriju Hrvatske, kako bi svi Srbi živjeli u jednoj državi (tzv. velika Srbija), cilj je srpske politike već od sredine 19. stoljeća. Stvaranjem Jugoslavija (prve i druge), u kojima su Srbi kao najbrojniji narod dominirali (posebice za vrijeme prve Jugoslavije), taj je cilj uglavnom bio ostvaren. Međutim, želja dijela srpske političke elite za potpunom dominacijom Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama, koja je javno izražena sredinom 1980.-ih, u konačnici je prouzročila raspad Jugoslavije. Naime, proces demokratizacije u komunističkim državama jugoistočne Europe, simbolički povezan s rušenjem Berlinskog zida u studenom 1989., omogućio je uvođenje višestranačja u jugoslavenskim republikama, ali i otvorio pitanje preuređenja Jugoslavije. Nakon provedenih višestranačkih izbora, vodstva njezinih (pro)zapadnih republika Slovenije i Hrvatske izjasnila su se za veću decentralizaciju države. Nasuprot tome, srbijansko vodstvo je ultimativno zahtijevalo strogo centraliziranu državu (veće ovlasti saveznih tijela, smanjenje prava republika), s prevlašću najbrojnijeg (srpskog) naroda u njoj (po načelu "jedan čovjek, jedan glas"). Za očuvanje Jugoslavije kao centralizirane države opredijelio se i vrh JNA, ne skrivajući namjeru da, ako zatreba, svoje opredjeljenje nametne i oružjem.

Alternativa Jugoslaviji u kojoj će dominirati Srbija, velikosrpskim ideolozima bilo je stvaranje jedinstvene srpske države ("velike Srbije"), koja bi obuhvatila područje bivše Jugoslavije, otprilike istočno od linije Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin i dio Gorskoga kotara – Karlobag. Taj se cilj mogao ostvariti samo vojnim putem, osvajanjem znatnoga dijela Hrvatske i

The goal of Serbian policy since the mid-19th century was to secure to Serbia access to the sea with its western border deep in the territory of Croatia, so that all Serbs could live within one state (the so-called Greater Serbia). This goal had mainly been achieved with the creation of (the first and the second) Yugoslavia. However, the aspirations of part of the Serbian political elite focused on the total domination of Serbia over the other Yugoslav republics, publicly expressed in the mid-nineteen-eighties, ultimately caused the disintegration of Yugoslavia. Specifically, the process of democratization in the states of Southeastern Europe, symbolically linked with the fall of the Berlin Wall in November 1989, facilitated the introduction of the multi-party system in the Yugoslav republics but also ushered in the issue of the rearrangement of Yugoslavia. After the multi-party elections the leaderships of Yugoslavia's (pro)Western republics, Slovenia and Croatia, committed themselves to the greater decentralization of the state. Conversely, the ultimatum of the Serbian leadership called for a strictly centralized state (greater power of federal authorities, reduced prerogatives of the republics), with the dominance of the most numerous (Serbian) people in it (after the principle "one man one vote"). The top JNA echelons also opted for the preservation of Yugoslavia as a centralized state without hiding their intention, if required, to impose their commitment by force of arms as well.

For the Greater Serbian ideologues the alternative to a Serbian-dominated Yugoslavia was the creation of a single Serbian state ("Greater Serbia") comprising the territory of the former Yugoslavia roughly east of the Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin/part of Gorski Kotar –

BiH. Nakon što je do svibnja 1991. konačno osiguralo savezništvo s JNA, srbijansko političko vodstvo, predvođeno Slobodanom Miloševićem, bilo je spremno na vojnu opciju. Tim više jer je godinu dana ranije, suradnjom srbijanskoga vodstva i vrha JNA, oružje hrvatske Teritorijalne obrane stavljeno pod nadzor JNA, pa se gotovo potpuno razoružana Hrvatska činila lakim plijenom. Istodobno, zahvaljujući agresivnoj medijskoj kampanji i podršci dijela svećenika Srpske pravoslavne crkve, novi “svesrpski” vođa Slobodan Milošević je za provođenje agresivne, osvajačke politike osigurao podršku najvećega dijela Srba u bivšoj Jugoslaviji.

Smjene rukovodstava u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu te u republici Crnoj Gori (1988./89.) i postavljanje kadrova koji će poslušno provoditi politiku novoga srpskoga “vođe” Slobodana Miloševića pokazuju da je prije dolaska Hrvatske demokratske zajednice na vlast u Hrvatskoj (krajem svibnja 1990.), srbijansko vodstvo već imalo pripremljen projekt preuređenja Jugoslavije. Razoružanje Hrvatske u svibnju 1990. i donošenje novoga Ustava Srbije u rujnu 1990., kojim su “de facto” ukinute autonomije Vojvodini i Kosovu, što je bilo u suprotnosti s odredbama tadašnjega jugoslavenskog Ustava, potvrđuje da se taj projekt već počeo ostvarivati bez suglasnosti Hrvatske i ostalih republika u Jugoslaviji.

Kad su događaji u Sloveniji krajem lipnja 1991. konačno potvrdili da se Jugoslavija neće održati u dotadašnjim granicama, na Republiku Hrvatsku započela je otvorena agresija Srbije i Crne Gore, odnosno Oružanih snaga SFRJ, sastavljenih od JNA, Teritorijalne obrane Srbije i Crne Gore te dijela postrojbi TO iz Bosne i Hercegovine (uglavnom s područja naseljenoga Srbima), kao i srpskih paravojnih (dragovoljačkih, uglavnom četničkih i pročetničkih) postrojbi. Otvorenoj agresiji prethodilo je terorističko djelovanje srpskih ekstremista i protuustavna politika vodstva dijela Srba u Hrvatskoj, a od kolovoza 1990. i oružana pobuna dijela Srba, koju su, uz

Karlobag line. That goal could only be achieved by military means, by conquering a considerable part of Croatia and Bosnia and Herzegovina. Having secured the alliance with the JNA by May 1991, the Serbian political leadership led by Slobodan Milošević was ready for the military option – the more so as one year earlier, through the cooperation of the Serbian leadership and the JNA, the weapons of the Croatian Territorial Defence were placed under the control of the JNA, and the almost totally disarmed Croatia seemed to be an easy prey. At the same time, thanks to the aggressive media campaign and support of part of the Serbian Orthodox clergy, the new “leader of all Serbs” Slobodan Milošević secured the support of most Serbs in the former Yugoslavia for the implementation of his aggressive, imperialist policy.

The relief of the leaderships in the autonomous provinces of Kosovo and Vojvodina, and in the Republic of Montenegro (1988/1989), and the appointment of cadres ready to obey the policy of the new Serbian “leader” Slobodan Milošević show that even before the Croatian Democratic Union came to power in Croatia (in late May 1990) the Serbian leadership already had prepared the project for a redesigned Yugoslavia. The disarmament of Croatia in May 1990 and the promulgation in September 1990 of the new Serbian Constitution which “de facto” abrogated the autonomy of Vojvodina and Kosovo – contrary to the provisions of the Yugoslav Constitution in force at the time – are proof that the implementation of the project had already started without the agreement of Croatia and of the other Yugoslav republics.

When the events of late June 1991 in Slovenia finally confirmed that Yugoslavia could not be sustained within its borders, the Republic of Croatia suffered the open aggression of Serbia and Montenegro, i.e., of the armed forces of the SFRY comprising the JNA, the territorial defence (TO) units of Serbia and Montenegro, and parts of TO units from Bosnia and Herzegovina (mainly from

pomoć “oficira” JNA, operativno podržavale i provodile srbijanske službe. Tijekom agresije na Republiku Hrvatsku, SFR Jugoslavijom, čija je dezintegracija započela 25. lipnja 1991. proglašenjem neovisnosti Hrvatske i Slovenije, formalno je upravljalo “krnje Predsjedništvo”, sastavljeno od srpskih i prosrpskih članova. Ono je bilo podređeno politici i odlukama “svesrpskoga” vođe Slobodana Miloševića. Krajem lipnja 1991. JNA je već otvoreno djelovala kao srpska vojska. Prvim korakom prerastanja JNA iz jugoslavenske u srpsku vojsku drži se njezin preustroj, proveden u drugoj polovici 1980.-ih, kojim su republike bile isključene iz lanca zapovijedanja, a teritorij novoustrojenih vojnih oblasti prilagođen zamišljenim granicama “velike Srbije”.

Znatan broj Srba u Hrvatskoj prihvatio je oružanu pobunu kao način rješavanja pitanja svoga “samoodređenja”, a potom je podržao JNA i sudjelovao u agresiji na Hrvatsku. Počinivši pritom brojne zločine nad Hrvatima i ostalim nesrbima, ali i nad vlastitim sunarodnjacima, srpski ekstremisti zakotrljali su spiralu zla, koju je u svakom ratu teško kontrolirati. To je izravno utjecalo, kako na unutarnje, tako i na sveukupne hrvatsko-srpske odnose, prouzročivši neprihvatljivo djelovanje određenih skupina ili pojedinaca i na hrvatskoj strani, prema pojedinim građanima srpske narodnosti i njihovoj imovini. No, i u okolnostima ratnoga stanja, gotovo sve značajnije odluke Sabora i Vlade RH bile su popraćene posebnim aktima ili poveljama o pravima Srba i ostalih nacionalnih manjina, što svjedoči o spremnosti hrvatskog vodstva da Srbima u Hrvatskoj osigura potrebna građanska i nacionalna prava. Istina, može se raspravljati o tome koliko su u ratnim uvjetima te odluke na pojedinim područjima primjenjivane, ne zanemarujući pritom tadašnje sigurnosno stanje i nemogućnost nadzora hrvatske policije nad cijelim teritorijem Republike Hrvatske.

Nasuprot tome, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj niti u jednom trenutku nije bilo spremno na političko rješenje, niti je prihvatilo

areas settled by Serbs), and Serbian paramilitary (volunteer, mainly chetnik and prochetnik) units. Open aggression was preceded by terrorist actions waged by Serbian extremists and by anti-constitutional policies of the leadership of part of the Serbs in Croatia – and, after August 1990, by the armed rebellion of part of the Serbs, supported operatively by Serbian services with the help of JNA “officers”. During aggression on the Republic of Croatia, the SFR of Yugoslavia, the disintegration of which started on 25 June 1991 with the proclamation of independence of Croatia and Slovenia, was formally run by the rump “Presidency” consisting of Serbian and pro-Serbian members. It was, obviously, subservient to the policy and decisions of the “leader of all Serbs” Slobodan Milošević. By late June 1991 the JNA already openly operated as the Serbian army. The first step in the transformation of the JNA from the Yugoslav into the Serbian army was its restructuring, carried out in the second half of the nineteen-eighties, which excluded the republics from the chain of command and adjusted the territory of the newly formed army commands to the envisioned borders of “Greater Serbia”.

A considerable number of Serbs endorsed the rebellion as a way to resolve the issue of their “self-determination”, and then supported the JNA and took part in the aggression on Croatia. By committing at the same time numerous crimes against Croats and other non-Serbs, but also against their compatriots, the Serbian extremists set in motion a spiral of evil which can barely be controlled in any war. This had a direct bearing both on the internal and on the overall relations between Croats and Serbs, and it also triggered unacceptable actions of certain groups or individuals on the Croatian side against individual ethnic Serbs and their property. Nevertheless, even in wartime circumstances almost all the major decisions of the Croatian Parliament and Government included special enactments or charters on the rights of Serbs and other ethnic minorities, bearing witness to the

mogućnost života u neovisnoj Hrvatskoj. Prijedlozi vodećih srpskih političara u RH o političkoj i kulturnoj autonomiji Srba u granicama Republike Hrvatske, koji se spominju 1990., bili su samo pregovarački manevar. Zbog vojne nadmoći JNA, srpske snage su do kraja 1991. okupirale gotovo trećinu teritorija Republike Hrvatske. Već sredinom 1991. vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj pokrenulo je pregovore s predstavnicima Srba u Bosni i Hercegovini radi stvaranja srpske države na prostoru Hrvatske i BiH. Daljnji pregovori, koji su intenzivirani od kraja 1992., pokazuju da bi takva država, pod imenom "Ujedinjena Republika Srpska", bila proglašena u kolovozu 1995. da srpske snage tada nisu poražene u vojno-redarstvenoj operaciji "Oluja". Pregovorima o stvaranju "Ujedinjenje Republike Srpske" nije prekinut proces ujedinjenja Srba na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine sa Srbijom, odnosno plan o ujedinjenju svih Srba u jednu državu. Samo zbog međunarodnih okolnosti 1991., a niti poslije, S. Milošević i Srbija nisu službeno priznali "Republiku Srpsku Krajinu" niti su pristupili otvorenom procesu ujedinjenja, iako su je u svemu pomagali, do te mjere da se činilo da je to okupirano područje RH zaista bilo dio Jugoslavije, odnosno jedna od srpskih pokrajina.



U pohodu na Hrvatsku, Srbija, jesen 1991.
 Assault on Croatia, Serbia, autumn 1991

readiness of the Croatian leadership to ensure to the Serbs in Croatia the required civil and ethnic rights. Admittedly, the extent to which these decisions were implemented in certain areas and in wartime conditions is open to argument, while also taking due account of the security conditions at the time, and the fact that Croatian police could not exercise control throughout the territory of the Republic of Croatia.

Conversely, the leadership of the rebel Serbs in Croatia was not ready, at any moment, for a political solution, nor did it accept the possibility of living in independent Croatia. The proposals of the leading Serbian politicians in the Republic of Croatia regarding the political and cultural autonomy of the Serbs within the boundaries of the Republic of Croatia, mentioned in 1990, were only a negotiating manoeuvre. Because of the military superiority of the JNA, by the end of 1991 Serbian forces occupied almost one-third of the territory of the Republic of Croatia. By mid-1991 the leadership of the rebel Serbs in Croatia started negotiations with the representatives of the Serbs in Bosnia and Herzegovina on the establishment of a Serbian state in the territory of Croatia and Bosnia and Herzegovina. Subsequent negotiations, intensified up to the end of 1992, show that such a state, to be called "United Serbian Republic", would have been proclaimed in August 1995 but for the defeat of the Serbian forces in the military&police operation "Storm" [*Oluja*]. To be sure, the negotiations on the establishment of the "United Serbian Republic" did not interrupt the process of unification of the Serbs in Croatia and Bosnia and Herzegovina with Serbia, i.e., the plan on the unification of all Serbs in one state. Either in 1991 or later S. Milošević and Serbia did not recognize – but only because of international circumstances – the "Republic of Serbian Krajina" nor did they approach an open process of unification, but helped it in every way to the extent that this occupied part of the Republic of Croatia really seemed to be a part of Yugoslavia or a Serbian province.

Zapravo, sadržaj brojnih srpskih dokumenata koji pokazuju zašto su 1990.-1991. svi mirovni pregovori propali, može se sažeti u izjavi “predsjednika Vlade SAO Krajine” Milana Babića iz 1991.: *Uvjeravam vas da ćemo mi u Krajini prije izginuti ili se iseliti iz Krajine u Evropu nego što ćemo pristati na bilo kakav život u bilo kojoj državi Hrvatskoj. Za ovaj svoj stav ja imam potvrdu u plebiscitarnoj, stoprocentno izraženoj volji srpskog naroda u Krajini.*

Jednako tako, sadržaj brojnih srpskih dokumenata koji pokazuju zašto su propali svi pokušaji mirne reintegracije okupiranoga hrvatskog teritorija u ustavnopravni poredak RH, može se sažeti u izjavama “predsjednika Republike Srpske Krajine” Milana Martića iz veljače 1995.:

– *Za prihvatanje koncepcije tzv. mirne reintegracije Krajine u Hrvatsku, smijemo li mi na [to] pristati? Smijemo li pljunuti na sve žrtve ovoga rata? Zar da pristanemo na vlastitu smrt? Život u Hrvatskoj bio bi gori od svakog rata. Život u Hrvatskoj – zar bi to bio život?* (8. veljače 1995.)

– *Rat između RH i RSK mora se završiti pobedom jedne i porazom druge strane. Dok se to ne desi, rat se neće i ne može završiti.* (10. veljače 1995.)

Tako se, zbog isključive odluke srpskoga vodstva da ne želi živjeti u Republici Hrvatskoj, nego samo u srpskoj državi, vojna opcija nametnula kao jedini način na koji je Hrvatska mogla osigurati svoju teritorijalnu cjelovitost, potvrđenu međunarodnim priznanjem u siječnju 1992., a posebice primanjem u članstvo Organizacije Ujedinjenih naroda u svibnju iste godine, te Rezolucijama UN-a (815/1993, 847/1993, 871/1993, 908/1994, 947/1994, 958/1994, 981/1995, 994/1995 itd.):

– već krajem 1991. hrvatske vojno-redarstvene snage su vojnom operacijom (zapravo, u nizu manjih operacija – “Orkan ‘91.”, “Otkos 10” i “Papuk ‘91.”), uspjele osloboditi više od 2200 km² okupiranoga teritorija u zapadnoj Slavoniji;

The contents of the numerous Serbian documents showing why all peace negotiations in 1990-1991 failed can be summarized in the statement of the “prime minister of SAO [Serbian Autonomous Region] of Krajina” Milan Martić in 1991: *I assure you that we in Krajina will rather die or emigrate from Krajina to Europe before agreeing to any kind of life in any Croatian state. My position is endorsed by the plebiscitary, one-hundred percent will of the Serbian people in Krajina.*

Analogously, the contents of numerous Serbian documents showing the reason for the failure of all attempts focused on the peaceful reintegration of occupied Croatian territory into the constitutional and legal order of the Republic of Croatia can be summarized by the following statements of the “prime minister of the Republic of Serbian Krajina” Milan Martić of February 1995:

May we accept the concept of the so-called peaceful reintegration of Krajina into Croatia? May we spit on all the victims of this war? Are we supposed to agree to our own death? Life in Croatia would be worse than any war. Life in Croatia – would that be life? (February 1995).

The war between the Republic of Croatia and RSK [Republic of Serbian Krajina] must end with the victory of one and defeat of the other side. Until that happens, the war will not and cannot end (10 February 1995).

Thus, because of the intransigent decision of the Serbian leadership to turn down living in the Republic of Croatia and live only in a Serbian state, the military option imposed itself as the only way in which Croatia could secure its territorial integrity, endorsed by international recognition in January 1992 and especially by admittance to the United Nations, and a series of UN resolutions (815/1993; 847/1993; 871/1993; 908/1994; 947/1994; 958/1994; 981/1995; 994/1995 etc.).

Already in late 1991 Croatian military and police forces succeeded in liberating, in a number of small scale military operations (*Orkan 91*,

- početkom ožujka 1992. oslobođeno je područje Nos Kalika između Šibenika i Drniša, u svibnju brdo Križ kraj Zadra, od travnja do kraja listopada oslobođeno je oko 1500 km² teritorija na jugu Hrvatske (“Južno bojište”), čime je deblokiran Dubrovnik, a u lipnju oko 150 km² Miljevačkog platoa u zaleđu Šibenika;
- u siječnju 1993. je oslobođeno oko 1050 km² teritorija u zadarskom zaleđu (Novsko ždrilo i Maslenica, Rovanjaska, aerodrom Zemunik, dijelovi Velebita) i HE Peruća, a u rujnu oko 225 km² u Lici – sela Počitelj, Čitluk i Divoselo (tzv. Medački džep kraj Gospića);
- početkom studenoga 1994. akcijom “Cincar” oslobođen je geostrateški važan gradić Kupres u Bosni i Hercegovini.
- od prosinca 1994. do sredine kolovoza 1995. oslobođen je planinski masiv Dinare i dijelovi teritorija u Bosni i Hercegovini (“Zima ‘94.” – studeni i prosinac 1994., “Skok 1” – travanj 1995., “Skok 2” – lipanj, “Ljeto ‘95.” – srpanj) te preostalih oko 600 km² okupiranog teritorija zapadne Slavonije (operacija “Bljesak” – od 1. do 2., odnosno 4. svibnja 1995.) i preostalih oko 10.500 km² okupiranih dijelova Dalmacije, Like, Banovine i Korduna (operacija “Oluja ‘95.” – od 4. do 7., odnosno 10. kolovoza 1995.);
- u rujnu 1995. (nakon “Oluje”), u operaciji “Maestral” (8. – 15. rujna 1995.) oslobođeno je oko 2500 km², uključujući grad Jajce, Drvar i prijevoj Oštrelj, a u operaciji “Južni potez” (9. – 11. listopada 1995.) oko 800 km², uključujući Mrkonjić Grad.

U prilog zaključku da Hrvatska nije požurila s vojnim rješenjem i “Olujom”, te da više nije mogla, a ni smjela gubiti vrijeme u beskorisnim pregovorima s predstavnicima odmetnutih Srba, govore činjenice:

- zbog isključivosti vodstva pobunjenih Srba u Hrvatskoj od 1990. (odbijanje svih mirovnih inicijativa – i Vlade RH i međunarodne zajednice, čak i “Plana Z-4” koji je Srbima

Otkos 10 and Papuk), more than 2,200 sq. km. of occupied territory in Western Slavonia. In 1992, the area of Nos Kalik between Šibenik and Drniš was liberated in early March and the Križ Hill near Zadar in May. About 1,500 sq. km. were liberated between April and late October in southern Croatia (“Southern Front”) and the blockade of Dubrovnik lifted. In June about 150 sq. km. were liberated on the Miljevac plateau in the Šibenik hinterland.

In January 1993 1,050 sq. km. were liberated in the Zadar hinterland (Novsko Ždrilo and Maslenica, Rovanjaska, Zemunik airport, parts of Velebit range), including the Peruća hydro-power plant. In September about 225 sq. km. were liberated in Lika – the villages of Počitelj, Čitluk and Divoselo (the so-called Medak pocket near Gospić).

The small but strategically important town of Kupres in Bosnia and Herzegovina was liberated during Operation Cincar in early November 1994.

Between December 1994 and mid-August 1995 Croatian forces liberated the Dinara range and parts of Bosnia and Herzegovina (operations “Zima ‘94” [*Winter*] – November-December 1994; “Skok 1” [*Leap*] – April 1995; “Skok 2” – June 1995; Ljeto ‘95” [*Summer*] – July 1995. The liberation of the remaining occupied territories followed: 600 sq. km. in Western Slavonia (Operation “Bljesak” [*Flash*] 1 to 4 May 1995), and 10,500 sq. km. in Dalmatia, Lika, Banovina and Kordun (Operation “Oluja” [*Storm*], 4 to 10 August 1995). In September 1995 (after Storm) Croatian forces liberated about 2,500 sq.km. of territory in Bosnia and Herzegovina (Operation *Maestral*, 8-15 September 1995) and about 800 sq.km. in Operation *Južni potez* (9-11 October 1995).

Croatia’s decision regarding the military option and *Storm* was not rash, and Croatia was not in the position to lose time in useless negotiations with the representatives of the rebel Serbs. This conclusion is borne out by the following facts:

- Because of the intransigent leadership of the rebel Serbs in Croatia since 1990 (refusal of all

u Hrvatskoj predvidio iznimno široku autonomiju – gotovo “državu u državi”), vojna opcija bila je jedino rješenje za povratak okupiranoga teritorija Republike Hrvatske u njezin ustavnopravni poredak;

- dramatično stanje obrane strateški iznimno važnoga grada Bihaća krajem srpnja 1995. (“Druga bihaćka kriza”), čije je područje Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda sredinom 1993. proglasilo “zonom sigurnosti” (pad Bihaća bi znatno, gotovo odlučujuće, poboljšao poziciju srpskih snaga), razlog je zašto se vojna opcija, tj. “Oluja”, početkom kolovoza 1995. više nije smjela odgađati;
- neprekidan rad (od 1991.) Srba iz Hrvatske i BiH na stvaranju jedinstvene srpske države na okupiranom prostoru RH i BiH – “Ujedinjene Republike Srpske”, koji je upravo pred “Oluju”, donošenjem nacrtaja zajedničkoga Ustava, ušao u završnu fazu.

Oslobodilačkom operacijom “Oluja” i pobjedom hrvatskih snaga prestala su ratna djelovanja u Hrvatskoj. Vojni porazi napokon su primorali “svesrpskog vođu” Slobodana Miloševića i vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj na potpisivanje sporazuma o mirnoj reintegraciji preostalog okupiranog područja istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema (“hrvatsko Podunavlje”) u ustavnopravni poredak RH. Sa završetkom tzv. procesa mirne reintegracije 15. siječnja 1998., hrvatska vlast je gotovo u cijelosti (osim pojedinih graničnih točaka) uspostavila nadzor nad međunarodno priznatim granicama Republike Hrvatske.

Prema tome, krizu i raspad SFRJ te rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini uzrokovala je srbijanska (“velikosrpska”) politika, odnosno pokušaj ostvarenja projekta “svi Srbi u jednoj državi”, koji je dio srbijanske političke elite pokrenuo sredinom 1980.-ih. Prijetnja preuređenja Jugoslavije iz federacije u centraliziranu državu u kojoj bi Srbija i Srbi imali prevlast, utjecala je na političke prilike u Hrvatskoj. Uslijedila je homogenizacija Hrvata. Primjeri ekstremnijeg ponašanja pojedinaca na

peace initiatives – both by the Government of the Republic of Croatia and the international community, and even of the “Z-4” Plan which offered the Serbs in Croatia an exceptionally broad autonomy, almost a “state within the state”), the military option was the only solution for the reintegration of the occupied territory of the Republic of Croatia into its constitutional and legal order.

- The dramatic conditions in the defence of the strategically extremely important town of Bihać in late July 1995 (“the second Bihać crisis”), the area of which had been proclaimed a “safe haven” by the UN Security Council in mid-1993 (the fall of Bihać would have improved the position of the Serbian forces in almost decisive way) was also a reason why military action, i.e., *Storm*, could no longer be postponed in August 1995.
- The continuous activities (since 1991) of the Serbs in Croatia and Bosnia and Herzegovina focused on the creation of a single Serbian state in the occupied areas of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina – the “united Serbian republic” – had entered into the final stage with the enactment of the draft constitution just before Operation *Storm*.

War actions in Croatia came to an end with the liberation Operation *Storm* and the victory of Croatian forces. Military defeats finally forced the “leader of all Serbs” Slobodan Milošević and the leadership of the rebel Serbs in Croatia to sign the agreement on the peaceful reintegration of the remaining occupied territory of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (“Croatian Danubian area”) into the constitutional and legal order of the Republic of Croatia. With the end of the process of peaceful reintegration on 15 January 1998 Croatian authorities established complete control (except for a few border points) over the internationally recognized borders of the Republic of Croatia.

Therefore, the crisis and disintegration of the SFRY, and the war in Croatia and Bosnia and

“hrvatskoj strani” uglavnom su bili izdvojene reakcije na postupke srpskih ekstremista, posebice na njihovo terorističko djelovanje.

Da bi opravdalo oružanu pobunu, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj i srpski političari u medijima su spominjali da su likvidacije Srba u Hrvatskoj počele već 1990. godine, što nije točno. Ne postoji niti jedan konkretan podatak koji upućuje na to da je prije izbijanja oružanog sukoba visokog intenziteta (krajem lipnja 1991.) bilo likvidacije Srba ili ubojstava građana srpske nacionalnosti iz šovinističkih motiva. Dvojicu hrvatskih građana srpske narodnosti koji su ubijeni 1990. – civil ubijen na Kordunu (kolovoz 1990.) i policajac ubijen nedaleko od Obrovca (studen 1990.), ubili su srpski ekstremisti. Jednako tako, nije točno da su Srbi “izbačeni iz novog Ustava RH”, što je vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj navodilo kao uzrok oružane pobune.

U napadu na Hrvatsku i tijekom okupacije trećine njezina teritorija srpski ekstremisti počinili su brojne zločine nad Hrvatima, ali i građanima ostalih narodnosti koji nisu podržali velikosrpsku politiku. O tome svjedoči više od 140 pronađenih masovnih grobnica i oko 1200 pojedinačnih grobnica žrtava srpske agresije. Na području koje su nadzirale srpske snage ubijeno je ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo. Srpski ekstremisti spalili su i srušili velik broj kuća u vlasništvu Hrvata i gotovo sve objekte Katoličke crkve, a hrvatska je kulturna baština opljačkana i razrušena. U ratnim razaranjima u Republici Hrvatskoj uništeno je ili oštećeno, ovisno o popisu, od 195.000 do 217.009 stambenih jedinica (najvećim dijelom u napadima srpskih snaga 1991.), oko 120 gospodarskih objekata i 2423 spomenika kulture (od toga je 495 sakralnih objekata /uglavnom Katoličke crkve/ na područjima koja su okupirali Srbi); ukupna vrijednost izravne ratne štete u RH procijenjena je na 37,1 milijardi američkih dolara (Vlada RH, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete – *Ratna šteta RH*, Završno izvješće,

Herzegovina, were caused by the Serbian (“Greater Serbian”) policy, i.e., by the attempt to realize the project of “all Serbs in one state” which a part of the Serbian political elite began to promote in the mid-nineteen-eighties. The threatening restructure of Yugoslavia from a federation into a centralized state in which Serbia and the Serbs would predominate influenced the political circumstances in Croatia. The homogenization of the Croats followed. Instances of rather extreme conduct by individuals on the “Croatian side” were mainly isolated reactions to the actions, terrorist actions in particular, of Serbian extremists.

In order to justify armed revolt, the leadership of the rebel Serbs in Croatia and Serbian politicians claimed in the media that the liquidation of Serbs in Croatia had started already in 1990, which is not true. There is no concrete piece of information indicating any liquidation of Serbs or murder of ethnic Serbs, Croatian citizens, before the breakout of the high intensity armed conflict (in late June 1991). The two ethnic Serbs, Croatian citizens, killed in 1990 – a civilian killed in Kordun (August 1990) and a policeman killed near Obrovac (November 1990) were murdered by Serbian extremists. Similarly, it is not true that the Serbs were “excluded from the new Constitution of the Republic of Croatia”, claimed by the leadership of the rebel Serbs in Croatia to have been the reason for the armed rebellion.

In the attacks on Croatia and during the occupation of one-third of its territory Serbian extremists committed many crimes against Croats but also against citizens of other nationalities who did not support the Greater Serbian policy. More than 140 discovered mass graves and about 1200 individual graves of victims of the Serbian aggression bear witness to that. Almost the entire non-Serbian population was killed or banished from areas under the control of Serbian forces. Serbian extremists torched and demolished many homes owned by the Croats and almost all the Catholic churches and religious buildings; the Croatian national

Zagreb, rujan 1999.). U prvoj godini rata stradalo je 590 naselja u 57 općina u Hrvatskoj od kojih je 35 do temelja uništeno, a 34 su pretrpjela teška oštećenja (među njima su veći gradovi).

Agresivno i ekstremističko ponašanje dijela Srba u Hrvatskoj i srbijanskih političara prema demokratski izabranoj hrvatskoj vlasti, a potom i zločini srpskih postrojbi nad Hrvatima i ostalim hrvatskim građanima, primorali su Hrvate na odlučan, katkad i beskompromisan otpor. Stanje okrutne i krvave srpske agresije na Hrvatsku, te počinjeni zločini srpskih snaga, bezuvjetno su pogodovali neprimjerenim i neprihvatljivim reakcijama pojedinaca na hrvatskoj strani, što je dovelo do pogoršanja stanja javne sigurnosti te porasta različitih oblika nasilja i kriminala i na područjima pod nadzorom hrvatskih vlasti. Između ostaloga, zabilježena su ubojstva pojedinih srpskih civila i uništavanje imovine hrvatskih građana srpske nacionalnosti.

Protiv počinitelja zločina u Domovinskom ratu hrvatsko pravosuđe uglavnom je provelo kaznene postupke ali, kao i u svakom ratu, svi slučajevi ubojstava nisu procesuirani. No, i dosadašnje presude u Hrvatskoj, te rasprave u javnosti, sadržaj školskih udžbenika za povijest i drugo, pokazuju da se hrvatsko društvo u velikoj mjeri suočilo s negativnim događajima iz Domovinskoga rata (u znatno većoj mjeri nego je to bilo u mnogim drugim demokratskim, a posebice pobjedničkim državama neposredno nakon završetka krvavoga rata). Istina, i to je proces koji traži određenu vremensku distancu, ali i zadovoljenje pravde. Da je preduvjet tomu jasno određivanje agresora, potvrđuju primjeri iz povijesti.

Povijest svjedoči da nema obrambenoga rata u kojem nije počinjen zločin, te da je osveta kao reakcija na zločine uvijek bila žestoka... Dakako, time se ne smiju relativizirati zločini koje su počinili pojedinci na hrvatskoj strani, ali ni zanemariti kronologija takvih događaja, kao ni činjenica da je riječ o incidentima karakterističnim za ratno stanje, a ne o planskom djelovanju hrvatskih vlasti. Nečasna djela po-

heritage was also plundered and destroyed. During the war in the Republic of Croatia the following property was destroyed or damaged: 195,000 to 217,009 housing units (depending on the census; mainly during the attacks of Serbian forces 1991), about 120 industrial buildings and 2,423 cultural monuments (out of which 495 were religious, mainly Catholic, buildings, in areas occupied by the Serbs); the total direct war damage in the Republic of Croatia was assessed at 37.1 billion US \$ (Government of the Republic of Croatia, State Commission for the Census and Assessment of War Damage; *War Damage*, final report, Zagreb, September 1999). In the first year of the war 590 settlements in 58 Croatian municipalities were affected by the war – 35 were totally destroyed, and 34 sustained major damage (including larger towns).

The aggressive and extremist conduct of part of the Serbs in Croatia and of Serbian politicians with respect to the democratically elected Croatian authorities, followed by the crimes committed by Serbian units against Croats and other Croatian citizens, forced the Croats to a determined and sometimes uncompromising resistance. The cruel and bloody Serbian aggression against Croatia and the crimes committed by Serbian forces facilitated inappropriate and unacceptable reactions of individuals on the Croatian side, with an adverse effect on the condition of public security and the growth of crime and violence even in areas under the control of Croatian authorities – such as, among other things, murders of Serbian civilians and the destruction of the property of ethnic Serbs, Croatian citizens.

The Croatian judiciary has largely instituted criminal proceedings against perpetrators of crimes in the Homeland War. However, just as in any war, the perpetrators of all the murder cases were not prosecuted. Nevertheless, the sentences so far pronounced in Croatia, public debate, history textbooks and other things show that Croatian society has to a considerable extent

jedinaca na hrvatskoj strani u suprotnosti su s časnim ponašanjem hrvatskih zapovjednika, vojnika i policajaca u Domovinskom ratu, za razliku od zločina (ubijanje i protjerivanje Hrvata i ostalog nesrpskoga stanovništva, razaranja naselja, kulturnih i vjerskih spomenika) koje su srpske snage počinile u Hrvatskoj od 1991. kao dio planirane politike stvaranja “etnički čiste” srpske države.

Svaki zločin treba osuditi, a njegove počinitelje kazniti, bez obzira na to tko ga je i u ime čega ili koga počinio. To je preduvjet da se ne pomuti čistoća ideje i cijelog događaja, odnosno da pobjednik ne postane moralni gubitnik. Sjećanje na dane ponosa i slave u Domovinskom ratu stoga ne može biti potpuno ako pritom s posebnim pijetetom ne pomislimo na poginule hrvatske branitelje, ali i na sve nevine žrtve rata, bez obzira na njihovu etničku ili vjersku pripadnost.



Memorijalno groblje žrtava iz Domovinskog rata u Vukovaru (938 bijelih križeva).
Memorial cemetery of the victims of the Homeland War in Vukovar (938 white crosses)

faced up to the negative events in the Homeland War (much more than many democratic and especially victorious countries immediately after the end of the bloody war). To be sure, that is also a process requiring a specific time distance as well as the satisfaction of justice. As history has shown, a condition for that is the clear-cut definition of the aggressor.

History has also shown that crimes have been committed in all defensive wars, and that revenge as a reaction to crime has always been vicious. Of course, that cannot be used to treat crimes committed by individuals on the Croatian side as relative, but one cannot ignore either the chronology of such events and the fact that such cases involved incidents typical of wartime conditions and not any planned action by Croatian authorities – as opposed to the crimes (killing and banishment of Croats and other non-Serb citizens, the destruction of villages and towns, and cultural and religious monuments) committed by the Serbian forces in Croatia after 1991 within the scope of the planned policy focused on the creation of an “ethnically clean” Serbian state.

The dishonourable actions of individuals on the Croatian side are in sharp contrast to the honourable conduct of Croatian officers, soldiers and policemen in the Homeland War. Every crime needs to be condemned and its perpetrators punished regardless of who committed it or in what or whose name. This is the required condition for retaining the unblemished idea and purity of the event. Otherwise the victor becomes a moral loser. Therefore, the memory of the days of pride and glory in the Homeland War cannot be full unless we pay particular reverence to the Croatian defenders who lost their lives in the war, but also to all the innocent victims of war regardless of their ethnic or religious background.

Domovinski rat najsjajnije je razdoblje hrvatske povijesti

Konstituiranje demokratski izabranoga državnog Sabora (30. svibnja 1990.) i proglašenje novoga demokratskog Ustava (22. prosinca 1990.), a potom i neovisne Republike Hrvatske (25. lipnja, odnosno 8. listopada 1991.) te obrana od srpske agresije i oslobađanje okupiranih dijelova Republike Hrvatske od 1991. do 1995., najsjajnije je razdoblje hrvatske povijesti.

Domovinski rat, kako se naziva spomenuto razdoblje, bio je legitiman, obrambeni i oslobodilački, jer je Republika Hrvatska bila napadnuta i primorana na obranu svoje neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti. Zahvaljujući hrabrosti, humanosti, solidarnosti i umijeću hrvatskih branitelja te zajedništvu političkoga vodstva i najvećega dijela njezinih građana, Hrvatska je u tom ratu pobijedila. Formalno, ratno stanje prestalo je 23. kolovoza 1996. potpisivanjem "Sporazuma o punoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije" (zapravo Srbije i Crne Gore). Srbija je time napokon priznala postojanje hrvatske države, u međunarodno priznatim granicama!

U usporedbi s ostalim ratovima na području bivše Jugoslavije, ali i šire, posebice kad se u obzir uzmu završne vojne operacije i djelovanje pobjedničkih – u ovom slučaju – hrvatskih oružanih snaga, Domovinski rat u Hrvatskoj, odnosno najveće oslobodilačke operacije u Hrvatskoj "Bljesak" i "Oluja", operacije su s najnižom razinom kolateralnih (civilnih) žrtava. Uz dužno poštovanje prema svakoj žrtvi i prema svima kojima je rat na bilo koji način nanio bol, to treba imati na umu ako se tijek Domovinskoga rata i njegove posljedice žele prikazati cjelovito i objektivno.

The Homeland War is the Brightest Period of Croatian History

The constitution of the democratically elected Croatian Parliament (*Sabor*) on 30 May 1990, the promulgation of the new democratic Constitution on 22 December 1991, the proclamation of the independent Republic of Croatia on 25 June/8 October 1991, and the defence from Serbian aggression and the liberation of the occupied parts of Croatia between 1991 and 1995 make up the brightest period in Croatian history.

The Homeland War – the name usually given this period – was a legitimate and defensive war of liberation because the Republic of Croatia was attacked and forced to defend its independence and territorial integrity. Thanks to the courage, humaneness, solidarity and skill of the Croatian defenders, and to the unity of the political leadership and the greatest part of its citizens, Croatia emerged as the victor in the war. Formally, the state of war ended on 23 August 1996 with the signing of the Agreement on Full Normalization and Establishment of Diplomatic Relations Between the Republic of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (actually Serbia and Montenegro). With that document Serbia finally recognized the existence of the Croatian state within its internationally recognized borders!

As compared with other wars in the area of the former Yugoslavia and beyond, especially considering final operations and the actions of the victorious armed forces – Croatian ones in this case – the Homeland War in Croatia and the major operations for the liberation of the country, *Flash* and *Storm*, are distinguished by the lowest number of collateral (civilian) casualties. With due respect for every casualty and victim, and for every person that suffered pain during the war, this should always be borne in mind if the course of the Homeland War and its aftermath are to be represented comprehensively and objectively.

PRILOZI

APPENDICES



“Oltar Domovine”, Medvedgrad iznad Zagreba.
Homeland Altar, Medvedgrad Castle overlooking Zagreb



Predsjednik RH Franjo Tuđman na kninskoj tvrđavi, 6. kolovoza 1995. (autor fotografije: Bruno Vugdelija).
Croatian President Franjo Tuđman on Knin fortress, 6 August 1995 (photograph by Bruno Vugdelija)

Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman (1922. – 1999.)

(podaci uglavnom preuzeti iz: Nikica Barić, "Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman o jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu", zbornik radova "Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije", Zagreb, 2011., 313-341; John Sadkovich, "Tuđman, prva politička biografija", Zagreb, 2010.)

U vrednovanju značaja i uloge predsjednika Franje Tuđmana u hrvatskoj povijesti ne mogu se zaobići činjenice da je pod njegovim vodstvom, u onako teškim političkim i vojnim okolnostima kakve su bile 1990. i 1991., stvorena suvremena Republika Hrvatska i obranjena od nemilosrdne srpske agresije, da je pod njegovim vodstvom Hrvatska uspjela izboriti međunarodno priznanje i osloboditi okupirane dijelove svoga teritorija, te da nakon dugo vremena Hrvati u tom razdoblju nisu međusobno ratovali.

Istina je da glavne zasluge za obranu i pobjedu Hrvatske u Domovinskom ratu pripadaju hrvatskom narodu i građanima koji su Lijepu našu prihvatili kao svoju državu, prije svega braniteljima, koji su se s oružjem izravno suprotstavili neprijatelju. No, pritom se ne može zanemariti uloga Franje Tuđmana i činjenica da je on bio predsjednik Republike Hrvatske u dramatičnom razdoblju hrvatske povijesti. Dramatičnom prije svega zbog borbe Hrvata za opstojnost u ratu koji je zbog osvajanja teritorija nametnula Srbija, a čije su posljedice ogromne gospodarske štete i društveni poremećaji izazvani srpskom agresijom i okupacijom dijela teritorija RH, te dolaskom stotina tisuća prognanika i izbjeglica, prvo s okupiranih područja Hrvatske, a potom iz Bosne i Hercegovine.

Ne može se zanemariti ni činjenica da je u ratnim uvjetima zadržao zadobiveno povjerenje hrvatskoga naroda. U prilog tomu govori podatak da je demokratskim putem izabran za

The President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman (1992-1999)

(The data presented in this book have mainly been taken over from Nikica Barić, The first Croatian President Dr. Franjo Tuđman on the Yugoslav President Josip Broz Tito, in Dr. Franjo Tuđman in Croatian Historiography, Collected Papers, Zagreb, 2011, 313-341; John Sadkovich, Tuđman, The First Political Biography, Zagreb, 2010).

In the evaluation of the significance and role of President Franjo Tuđman in Croatian history, one cannot sidestep the fact that it was under his leadership, in the challenging political and military circumstances prevailing in 1990 and 1991, that the modern Republic of Croatia was created and defended from ruthless Serbian aggression, that it won international recognition and freed the occupied parts of its territory, and that after a long time the Croats did not wage war against one another.

It is true, of course, that the greatest credit for the defence and victory of Croatia in the Homeland War is due to the Croatian people and to the citizens who accepted Our Beautiful, to quote the initial words of Croatia's national anthem, as their own state, and first and foremost to its defenders who directly opposed the enemy with arms in their hands. At the same time, due mention needs to be made of the role of Franjo Tuđman and of the fact that he was the President of the Republic of Croatia in a dramatic period of Croatian history. It was indeed a dramatic period, first of all because of Croatia's struggle for survival in the war which Serbia thrust upon it in its attempt to conquer territory, resulting in huge economic devastation and social upsets caused by the Serbian aggression and the occupation of parts of Croatian territory, and the influx of hundreds of thousands of displaced persons and refugees, first from the occupied parts of Croatia and then from Bosnia and Herzegovina.

predsjednika Republike Hrvatske 1992. i 1997., a njegov autoritet i karizma znatno su doprinijeli pobjedi Hrvatske demokratske zajednice na parlamentarnim izborima u Republici Hrvatskoj 1992. i 1995. godine.

Osim s posljedicama rata i okupacije, tijekom 1990-ih Hrvatska se suočavala s uobičajenim problemima tranzicije, uključujući gospodarske i financijske poremećaje koji su bili posljedica raspada Jugoslavije i privatizacije gospodarstva. Uz agresivan srpski nacionalizam koji je pomagala JNA, Hrvati su se suočili i s negativnom percepcijom u većem dijelu međunarodne zajednice koja je željela održati Jugoslaviju. Morali su se suočiti i s embargom međunarodne zajednice na uvoz oružja (25. rujna 1991.), što je bilo iznimno nepravedno u uvjetima agresije nadmoćnijeg neprijatelja na Hrvatsku, a istodobno je otvorilo mogućnosti pojedincima za nečasne radnje i bogaćenje. Svoje diplomatske ciljeve predsjednik Tuđman morao je ostvariti s diplomatskim zborom koji je bio u začetku, a teritorijalnu cjelovitost države i zadovoljstvo njenih građana trebao je osigurati s tek osnovanom vojskom i gospodarstvom koje je bilo razoreno ratom i okupacijom. Usprkos svemu tome, za vrijeme predsjedničkog mandata Franje Tuđmana stvorena je suverena demokratska država sa svim formalnim mehanizmima zapadne demokracije. Pri opravdanom pitanju jesu li ti mehanizmi uvijek djelovali onako kako bi trebali, ne smije se zanemariti spomenuti kontekst vremena o kojem govorimo.

Predsjednik Tuđman obećao je da će poštovati "građanska i nacionalna prava" hrvatskih građana srpske nacionalnosti, a očekivao je da će srbijanske vlasti poštovati prava Hrvata koji žive u Srbiji. I u najtežem razdoblju rata, u studenom 1991., samo nekoliko dana pred pad i okupaciju Vukovara, u teškom i mučnom ratnom stanju čiji se kraj nije nazirao, kad su zbog svakodnevnog srpskog razaranja hrvatskih naselja i netom počinjenih srpskih zločina uvjeti u Hrvatskoj itekako bili "pogodni" za osvetu, protjerivanje i razna zlodjela nad Srbima, predsjednik Tuđman je od predstavnika hrvatske vlasti zahtijevao da

One cannot neglect either the fact that he retained the trust of the Croatian people in wartime conditions. This claim is supported by his winning the democratic presidential elections in 1991 and 1997. Moreover, his authority and charisma contributed significantly to the victory of the Croatian Democratic Union at the Croatian parliamentary elections in 1992. and 1995.

In addition to the consequences of war and occupation, in the 1990s Croatia also faced the usual transition problems, including the economic and financial disarrangements caused by the disintegration of Yugoslavia and the privatization of the economy. Along with the aggressive Serbian nationalism supported by the JNA, the Croats also came up against the negative perception in the greater part of the international community which was opposed to the collapse of Yugoslavia. They also had to face the arms embargo imposed by the international community, an exceptionally unjust step considering the aggression of a vastly superior enemy against Croatia which also gave individuals the opportunity to engage in disgraceful actions for personal gain. President Tuđman had to achieve his diplomatic goals with an embryonic diplomatic corps, and had to ensure the territorial integrity of the state and the satisfaction of its citizens with freshly formed armed forces and an economy devastated by war and occupation. In spite of all that, during his presidential terms Croatia was created as a modern democratic state with all the formal mechanisms of Western democracy. In reply to the justified question of whether these mechanisms operated properly at all times, due account ought to be taken of the context of the time we are considering.

President Tuđman promised to he would respect the "civil and national rights" of Croatian citizens of Serbian nationality, and expected Serbian authorities to respect the rights of Croats living in Serbia. Even in the most difficult period of the war, in November 1991, only a few days before the fall and occupation of Vukovar, in the gloomy and agonizing time of war the end

se spomenuta prava građana srpske nacionalnosti poštuju (Zapisnik sa sastanka u Uredu predsjednika Republike Hrvatske, 14. studenoga 1991.). Dosljedno je težio suradnji s političkim vođama u susjedstvu i s međunarodnom zajednicom. Želio je izbjeći rat, a nakon njegova izbivanja tražio je rješenja kako bi se sukobi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini okončali. Težio je političkim, odnosno diplomatskim rješenjima, a vojne akcije poduzimao je nevoljko.

Glavni ciljevi predsjednika Tuđmana bili su stvaranje suverene Hrvatske i njezina reintegracija u Europu. Reintegracija u Europu za predsjednika Tuđmana bila je višeznačna; on je na Hrvatsku gledao kao na sredozemnu i srednjoeuropsku zemlju koja je poveznica prema jugoistočnoj Europi. Vjerovao je da bi članstvo u Europskoj zajednici jamčilo političku stabilnost i gospodarski prosperitet Hrvatske. Nadao se da će okončati demografsko slabljenje kojem je Hrvatska bila izložena za vrijeme komunizma, kao i da će vratiti u domovinu pripadnike hrvatskog iseljništva, od kojih je, prihvaćajući tržišno gospodarstvo, tražio pomoć u oživljavanju hrvatskog gospodarstva. To je smatrao preduvjetom demografske obnove.

Preduvjetom za uspostavu samostalne hrvatske države predsjednik Tuđman smatrao je pomirenje hrvatskog naroda ("pomirba svega hrvatstva"), kojem je težio da bi se nadvladale ideološke suprotstavljenosti, čiji su korijeni u događajima iz Drugog svjetskog rata. Vjerovao je da bi se osudom svih zločina i odbacivanjem zabluda prošlosti, kao što su fašizam i boljševizam, a preuzimanjem pozitivnog iz prošlosti, omogućilo barem ljudsko pomirenje, ako ne i političko ujedinjenje "hrvatskih ustaša koji su htjeli hrvatsku državu" i "hrvatskih partizana koji su se borili za Istru". Sukladno svom otklonu od ekstremizama, upozorio je da se ne smije dozvoliti da Hrvatsku u pitanje dovode "izbežumljeni bezumnici s desnice", kao i oni koji "nisu mnogo pametniji na ljevici".

Njegovi kritičari optužuju ga da je "politikom pomirbe ustaša i partizana" zapravo doveo do

of which was not in sight, when conditions in Croatia – owing to the daily Serbian destruction of towns and villages, and Serbian crimes – definitely "favoured" revenge, banishment and other crimes against Serbs, President Tuđman requested from Croatian authorities the full respect of the rights of citizens of Serbian nationality (minutes of the meeting in the President's Office on 14 November 1991). He consistently sought to cooperate with political leaders in neighbouring countries and with the international community. He wanted to avoid war, and after it started he searched for solutions which would put an end to the conflicts in Croatia and Bosnia and Herzegovina. He favoured political and diplomatic solutions, and was reluctant to resort to military action.

The main goals of President Tuđman were the creation of a sovereign Croatia and its reintegration in Europe. For President Tuđman Croatia's reintegration in Europe held many meanings: he saw Croatia as a Mediterranean and Central European country, and a link with Southeast Europe. He believed that membership in the European Community would guarantee the political stability and economic prosperity of Croatia. He also hoped that it would reverse the demographic decline suffered by Croatia under communist rule, and bring back the Croatian expatriate community from which he sought help in the revival of the Croatian economy by embracing the market economy. That was, in his belief, the condition of demographic revival.

In President Tuđman's mind, one of the conditions for the establishment of the independent Croatian state was the reconciliation of the Croatian people ("the reconciliation of all Croathood"), with which he wanted to overcome the ideological opposition rooted in the events of the Second World War. He believed that condemnation of all crimes and rejection of all fallacies of the past such as fascism and bolshevism, and the acceptance of all positive past developments, would permit at least human reconciliation if not political

obnove ustaštva i otvorio vrata povijesnom revizionizmu. Pritom zanemaruju kontekst vremena, odnosno mogućnost da su agresivno i pročetničko ponašanje dijela srpskih političara i “mitingaša”, a potom i traumatične posljedice krvavog rata koji je Hrvatskoj bio nametnut, pogodovala radikalnim reakcijama pojedinaca ili manjih skupina u hrvatskom društvu, koji su svoje uzore našli u ustaškom pokretu. No, razmjeri njihova pojavljivanja u hrvatskoj javnosti (a što je posebno znakovito i u srpskim medijima), bili su znatno veći nego rezultat njihova djelovanja: nisu uspjeli radikalizirati politiku nove hrvatske vlasti, a njihov utjecaj na događaje u hrvatskom društvu bio je toliko zanemariv (i često uvjetovan srpskom agresijom!) da nije primjereno govoriti o “obnovi ustaštva” u Hrvatskoj.

Prilikom prozivanja predsjednika Tuđmana da je veličao Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), uz kritike zbog promjena imena nekim ulicama i trgovima, najčešće se ističe dio rečenice iz njegova govora na Prvom općem saboru HDZ-a održanom krajem veljače 1990. u Zagrebu, da NDH “nije bila samo puka ‘kvislinška’ tvorba i ‘fašistički zločin’, već i izraz, kako povijesnih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnom državom, tako i spoznaja međunarodnih čimbenika, a u ovom slučaju vlade Hitlerove Njemačke (...), tih težnji Hrvatske i njenih geografskih granica”, odnosno da je “NDH bila posljedica posve određenih povijesnih čimbenika”.

Pritom se prešućuje da je u istom govoru također rekao da se “ZAVNOH-om utemeljenom Federalnom Državom Hrvatskom hrvatski narod na koncu Drugog svjetskog rata našao na strani pobjedničkih demokratskih sila”, te da je to bilo “od dalekosežne povijesne važnosti.” Nije zaboravio “povijesne zasluge zavnohovske Hrvatske”, odnosno “hrvatskih komunista i partizana, s kojima se u granicama Hrvatske našla Istra i druga područja na Jadranu, od Lastova, preko Zadra do Rijeke, kao i Međimurje”, što ne znači da se isto ne bi dogodilo i u nekim drugim okolnostima. Istodobno je

unity of the “Croatian *ustaše* who wanted the Croatian state” and the “Croatian partisans who fought for Istria”. In line with his refusal to accept extremism, he warned that Croatia must not be jeopardized by the “frantic and insane right” and the “no more clever left”.

His critics have accused him of having actually revived “ustashadom” by his “policy of reconciliation of the *ustaše* and the partisans”, and opened the door to historical revisionism. However, they forget the context of the time involved, that is, the possibility that the aggressive and pro-chetnik behaviour of some Serbian politicians and “rally-goers”, and the traumatic aftermath of the bloody war thrust upon Croatia, might have favoured the radical reactions of individuals or smaller groups in Croatian society that found their models in the *ustaša* movement. But the scale of their appearance in the Croatian public (and, particularly significant, in the Serbian media) was much greater than the result of their actions: they did not radicalize the policies of the new Croatian government, and their impact on development in Croatian society was so negligible (and conditioned by Serbian aggression!) that any discussion of the “revival of ustashadom” in Croatia is not appropriate.

When President Tuđman is censured for having glorified the Independent State of Croatia (NDH), in most cases – in addition to criticism because of the changes of some street and square names – reference is made to a sentence in his address at the First HDZ Convention held in Zagreb in late 1990, that the NDH “was not just a mere ‘quisling’ creation and a ‘fascist crime’ but also the expression both of the historical aspirations of the Croatian people for their independent state and of the perception of international factors, in this case of the government of Hitler’s Germany, (...) of Croatia’s aspirations and of its borders”, i.e., that the “NDH was the consequence of very specific international factors”.

At the same time, what is passed over in silence are his words, in the same address, “that the

tvrdio da Hrvati nisu pristupili antifašističkom pokretu zbog komunizma, nego zato jer su težili slobodi i ravnopravnosti.

Predsjedniku Tuđmanu NDH nije bila prihvatljiva jer je “imala genocidni program i počinila genocidna zlodjela”. To se nije ustručavao reći ni pred hrvatskim emigrantima (primjerice, u rujnu 1989. u Švedskoj), u okružju kojem su, govoreći ono što je emigracija željela čuti, podlegli neki “visoki” hrvatski dužnosnici, koji se predstavljaju kao “veliki” antifašisti... Smatrao je da oni koji veličajući NDH ističu ustaško i nacističko znakovlje “kompromitiraju Hrvatsku i nanose joj štetu te sramote hrvatski narod”. Takvima je poručio da bi se “ako im je zaista stalo do Hrvatske, trebali okaniti ‘provokativnih gluposti’, koje su suprotne normalnom demokratskom razvitku”, upravo zato da se Hrvatima “više nikada ne bi ponovio Bleiburg”, odnosno stradanja kakva su pretrpjeli na kraju Drugog svjetskog rata. Jednako tako, isticao je da je “genocidni program uništenja hrvatskog naroda” koji je provodio četnički pokret Draže Mihailovića bio još radikalniji.

Postojanje Socijalističke Republike Hrvatske, bez obzira na sva hrvatska nezadovoljstva, smatrao je “temeljem hrvatske opstojnosti, te polaznom točkom za ostvarenje pune državne suverenosti hrvatskoga naroda”. Potvrdu takvom razmišljanju nalazio je u srpskim napadima na Josipa Broza Tita, kao “najvećeg krivca za sve probleme srpstva”, posebice zbog uspostave federalizma “s kojim se pretežiti dio srpske političke elite nikad nije pomirio”. Tita je smatrao državnikom “europskog pa i svjetskog ranga”, kojeg će objektivan povijesni sud “ocijeniti oštro, kao komunističkog vođu koji je donio zlo” (masovna pogubljenja i teror nad političkim neistomišljenicima). Pritom, smatrao je, “treba uzeti u obzir i njegove zasluge”.

S obzirom na to da je srpska protuhrvatska politika odgovornost za zločine ustaškog pokreta u Drugom svjetskom ratu nametala cijelom hrvatskom narodu, negirajući njegov golem doprinos antifašističkoj borbi, predsjednik

Croatian people, with the Federal Republic of Croatia established by decision of the ZAVNOH [National Anti-Fascist Council of the People's Liberation of Croatia], found itself, at the end of World War Two, on the side of the victorious democratic forces”, and that this decision was “of far-reaching historical importance”. He did not forget “the historical merits of ZAVNOH's Croatia”, and of the “Croatian communists and partisans, with whom Istria and other areas along the Adriatic, from Lastovo through Zadar to Rijeka, and Međimurje, found themselves within Croatia's borders”, which does not mean that it would not have happened in some other circumstances. At the same time, he claimed that the Croats did not join the antifascist movement because of communism but because they aspired to freedom and equality.

Tuđman did not find the NDH acceptable because “of its genocidal programme and genocidal crimes”. He did not hesitate to state that even before Croatian emigrants (for instance, in Sweden in 1989), in an environment to which some “high” Croatian officials (who introduce themselves as “great” antifascists) succumbed by saying things the emigration wanted to hear. He believed that people who glorified the NDH by flaunting *ustaša* and Nazi insignia “discredited Croatia and disgraced the Croatian people”. His message to such people was that, “they should, if they truly cared for Croatia, desist from such ‘provocative stupidities’ opposing ‘normal democratic development’”, so that Croats would “never again suffer another Bleiburg” and the misery after the end of World War Two. He also pointed out that the “genocidal programme for the destruction of the Croatian people” implemented by the chetnik movement of Draža Mihailović was even more radical.

He believed that the existence of the Socialist Republic of Croatia, in spite of all Croatian dissatisfactions, was the “foundation of Croatian viability, and the starting point for the achievement of the full state sovereignty of the Croatian people”. He found confirmation

Tuđman znao je da će prodorna srpska diplomacija iskoristiti svaku priliku da novostvorenu hrvatsku državu u svijetu prikaže kao nastavak NDH. Stoga je posebno isticao da Hrvatska svoju demokraciju zasniva i na udjelu hrvatskoga naroda u antifašizmu koji je u temeljima suvremene europske i svjetske demokracije. Dakako, ne zanemarujući pritom nužnost da suvremena Hrvatska, kao višestranačka demokracija i država ravnopravnih građana, načelno treba biti u suprotnosti s NDH i s Hrvatskom u razdoblju komunističke Jugoslavije. Uz to, upozorio je da bi nakon međunarodnoga priznanja i pobjede u Domovinskom ratu kojom je osigurana teritorijalna cjelovitost RH u međunarodno priznatim granicama, za Hrvate bilo pogubno vraćanje u neke nove regionalne zajednice, u svojevrsnu obnovljenu Jugoslaviju – tzv. “Zapadni Balkan”.

Promatrajući djelovanje obnovljene velikosrpske politike, bio je svjestan da se hrvatsko pitanje početkom 1990-ih ne može riješiti u okviru tadašnje Jugoslavije, no zbog međunarodnih okolnosti i odnosa snaga morao je taktizirati i biti strpljiv. Njegovi kritičari zbog toga ga prozivaju za neodlučnost, posebice u odnosu prema JNA. No, pitanje je koliko su njegove optimistične izjave da će se JNA morati prilagoditi političkoj stvarnosti demokratskih promjena u Jugoslaviji bile u cilju odgađanja sukoba i dobivanja na vremenu za ustroj vlastitih oružanih snaga, a koliko su bile izraz njegova uvjerenja. Hrvatska je početkom 1990-ih bila podređena i na vojnom i na političkom planu. S obzirom na snažnu protuhrvatsku promidžbu, u okolnostima u kojima je hrvatska diplomacija ugled Hrvatske u svijetu gradila praktično od temelja, predsjednik Tuđman morao je biti suzdržan prema vojnoj opciji i kad je bilo očito da je ona neizbježna. Rat i vojnu opciju nastojao je izbjeći i zbog odgovornosti prema ljudskim životima, koja je bila važna smjernica njegove politike, stoga je pregovarao sve dok je postojala i najmanja nada za mirno rješenje. U skladu s navedenim, na prigovor da je i proces uspostave

for such thinking in the Serbian attacks on Josip Broz Tito as the “greatest culprit for all the problems of Serbhood”, especially because of the establishment of federalism “to which the predominant part of the Serbian political elite had never resigned itself”. For him Tito was a statesman of “European and even global scale”, who would be “be appraised severely, as a communist leader who brought evil” (mass executions and terrorizing of political opponents) by objective historical judgment. At the same time, he believed, “due account also ought to be taken of Tito’s merits”.

Since Serbian anti-Croatian politics blamed the entire Croatian people for the crimes committed by the *ustaša* regime during World War Two, and denied the outstanding Croatian contribution to the antifascist struggle, President Tuđman knew that the assertive Serbian diplomacy would use every international opportunity to present the new Croatian state as an extension of the NDH. That is why he stressed in particular the fact that Croatia also based its democracy on the contribution of the Croatian people to the antifascism underlying modern European and global democracy. In so doing, he did not neglect to highlight modern Croatia as a multiparty democracy and a state of equal citizens, as necessarily and in principle distinguished from the NDH as well as from the Croatia under communist rule in Yugoslavia. Moreover, he drew attention to the fact that – after international recognition and victory in the Homeland War which ensured the territorial integrity of the Republic of Croatia within its internationally recognized borders – the return of any new regional communities, or of a restored Yugoslavia, or the so-called “Western Balkans” would be disastrous for the Croats.

Following the activity of the renewed Greater Serbian politics, he was aware, in the early 1990s, that the issue of Croatia’s status could not be resolved within the framework of Yugoslavia. However, because of international circumstances and of the balance of forces he had to use finesse

teritorijalne cjelovitosti RH predugo trajao, može se reći da se oslobađanje okupiranoga teritorija možda i moglo brže provesti, ali sigurno je da bi i žrtve tada bile znatno veće, pa i to treba uzeti u obzir. U svakom slučaju, otvorena rasprava o tome značajka je demokratskoga društva, u kojem argumenti trebaju biti podređeni znanstvenoj metodologiji, a ne političkom cilju.

Govoriti o ratu u bivšoj Jugoslaviji u 1990-im, a pritom ne spomenuti tko je najodgovorniji za “posijano sjeme zla” i tko je tada pokrenuo spiralu zločina, koju je potom tako teško kontrolirati, znači zanemariti razliku između uzroka i posljedica rata. Time se relativizira odgovornost tadašnje srpske politike i ignorira činjenica da uzrok nedavnom ratu na prostoru bivše Jugoslavije nije konglomerat loših politika (čime se sugerira da su za rat jednako odgovorne politike S. Miloševića i F. Tuđmana), nego kontinuitet velikosrpske politike. Istodobno se Hrvatskoj pokušava nametnuti odgovornost za podjelu BiH, pa čak i za agresiju na BiH, što nije točno. Primjedbe da je predsjednik Tuđman vodio dvostruku politiku prema Srbima u Hrvatskoj i da je želio sa srpskim vođom Slobodanom Miloševićem podijeliti Bosnu i Hercegovinu temelje se na nerazumijevanju njegove politike i stvarnosti 1990-ih, ali i u zanemarivanju razlika između razmišljanja koje je iznosio kao povjesničar i državičkih odluka koje je donio kao predsjednik. Dakako, i na brojnim dezinformacijama koje su plasirane u javnost, među kojima se najčešće spominje laž da se u ožujku 1991. godine sa Slobodanom Miloševićem u Karađorđevu dogovorio o podjeli Bosne i Hercegovine.

Predsjednik Tuđman je inzistirao na suradnji s hrvatskim Srbima, ali nije želio pobunjenicima prepustiti dio hrvatskoga državnog teritorija. Također, predsjednik Tuđman je htio zaštititi Hrvate izvan Hrvatske. Njegov ideal bila je Hrvatska koja će obuhvatiti što više Hrvata, ali je istodobno svoju politiku oblikovao u skladu sa zahtjevima međunarodne zajednice, prihvaćajući međurepubličke granice kao državne! Sumnja

and patience. Because of that his critics accused him of indecision, especially with respect to the JNA. It is questionable, however, whether his optimistic statements that the JNA would have to adjust to the reality of democratic changes in Yugoslavia were intended to delay the conflict and gain time for the structuring of Croatia's armed forces, or the expression of his conviction. In the early 1990s Croatia was inferior both militarily and politically. Considering the strong anti-Croatian propaganda, and the circumstances in which Croatian diplomacy had to build the international image of the country practically from scratch, President Tuđman had to show restraint with regard to the military option even when it was obvious that it was inevitable. He also tried to avoid war and the military option because of his responsibility for human lives, which was an important guideline in his policies, and that is why he negotiated as long as there was even the slightest hope of a peaceful settlement. In accordance with the foregoing, and with respect to the objection that the process of restoring the territorial integrity of the Republic of Croatia was too long, one might say that, perhaps, the occupied territories could have been liberated faster, but at a considerably higher casualty cost – a point that needs to be taken into account. At any rate, open discussion of such and similar issues is one of the characteristics of democratic society, and all arguments must be subservient to scientific methodology and not to political goals.

Any discussion of the 1990s war in the former Yugoslavia that fails to point out who was the most responsible for “sowing the seed of evil” and who set in motion the spiral of crime, omits the difference between the cause and the consequence of war. Such an approach relativizes the responsibility of the Serbian policy of the time and ignores the fact that the cause of the recent war in the former Yugoslavia was not a conglomerate of bad policies (suggesting that the policies of Slobodan Milošević and Franjo Tuđman were equally responsible for the war) but the continuity of the Greater Serbian policy.

da Bosna i Hercegovina neće preživjeti slom Jugoslavije jer je imala iste probleme kao i Jugoslavija, pojačavala je njegovu brigu za sudbinu Hrvata u Bosni i Hercegovini. Podržao je njihovo organiziranje, kao reakciju na poteze srpske politike u Bosni i Hercegovini, ali u granicama te države, sve dok ona bude postojala. Opstojnost Hrvata na području povijesne Turske Hrvatske, odnosno Banovine Hrvatske, smatrao je vitalnim hrvatskim interesom.

Činjenica da Svijet nije uspijevaio pronaći primjereno rješenje za problem Bosne i Hercegovine u znatnoj je mjeri bila posljedica "pat-pozicije" izazvane nepopustljivošću muslimanskoga i srpskog vodstva. Predsjednik Tuđman nije odbio niti jedno rješenje koje je u Bosni i Hercegovini predložila međunarodna zajednica. On je naglašavao da se Hrvatska uključila u bosansko-hercegovačku krizu zato što su tamošnji Hrvati bili napadnuti i zbog toga što je "budućnost hrvatske države" ovisila o uspostavi "stabilnog poretka" na Balkanu. Kao rješenje nudio je preustroj Bosne i Hercegovine u konfederaciju, što je bilo u skladu s prijedlozima međunarodne zajednice. Istodobno, dok je diplomatski i vojno podržavao Hrvate u Bosni i Hercegovini, nudio je bošnjačko-muslimanskoj vladi vojno savezništvo, dopuštajući joj da preko Hrvatske nabavlja oružje i drugu opremu, skrbeći se za brojne muslimanske izbjeglice. Na kraju, upravo je hrvatsko-muslimansko savezništvo omogućilo slamanje srpske opsade muslimanske enklave u Bihaću i sprječavanje nove tragedije u kojoj bi, u slučaju prodora srpskih snaga u taj grad, bile ubijene tisuće Bošnjaka-muslimana, te završetak rata u Bosni i Hercegovini.

Dakako da niti jedan vođa, niti jedna politika nije imuna na pogreške. O ozbiljnosti nekih pogrešaka može se raspravljati, ali predsjednik Tuđman ne može biti odgovoran za ratnu tragediju koju je prvo želio izbjeći, a potom završiti što je prije moguće. Činjenica je da je početak obnove velikosrpskoga projekta prethodio dolasku predsjednika Tuđmana na vlast u Hrvatskoj. Činjenica je da se rat, odnosno

At the same time Croatia is held responsible for the partition of Bosnia and Herzegovina, and even for aggression against it, which is not true. Remarks that President Tuđman pursued a double policy with respect to the Serbs in Croatia and that he wanted to effect the partition of Bosnia and Herzegovina with the Serbian leader Slobodan Milošević are based on the lack of understanding of Tuđman's policy and the realities of the 1990s, but also on the ignorance of the differences between the considerations he made as a historian and his presidential decisions. Of course, they are also based on many misinformation launched into the public, most frequently the lie about his having agreed the partition of Bosnia and Herzegovina with Slobodan Milošević in March 1991.

President Tuđman insisted on cooperation with the Croatian Serbs, but did not want to relinquish part of Croatia's state territory to the rebels. He also wanted to protect the Croats outside Croatia. His ideal was a Croatia which would accommodate as many Croats as possible, but at the same time he shaped his policies in accordance with the demands of the international community by accepting the inter-republican borders as state borders! The suspicion that Bosnia and Herzegovina would not survive the collapse of Yugoslavia because it suffered from the same problems enhanced his concern for the destiny of the Croats in Bosnia and Herzegovina. He supported their organizational efforts as a response to the Serbian policy moves in Bosnia and Herzegovina, but only within the boundaries of that state as long as it existed. The survival of Croats in the area of the former Banovina Hrvatska (part of the territory of the historical Turkish Croatia with a considerable Croatian population even before the 1990s) was for him a vital Croatian interest.

The fact that the world failed to find an appropriate solution for the problem of Bosnia and Herzegovina was to a considerable extent the consequence of the stalemate caused by the intransigence of the Muslim and Serbian leaderships. President Tuđman did not turn

agresija Srbije na Hrvatsku mogla izbjeći samo na dva načina: prihvatanjem strogo centralizirane Jugoslavije, što bi značilo prevlast Srbije i Srba u takvoj državi; ili prihvatanjem velikosrpskoga plana prema kojem “svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi”, sa zapadnom granicom na liniji Virovitica – Pakrac – Karlovac – Karlobag, uključujući i dio Gorskoga kotara. Srećom, hrvatski narod bio je odlučan u namjeri da to ne dopusti i izabrao je predsjednika s kojim je mogao ostvariti san o samostalnoj državi.

Niti je predsjednik Tuđman mogao utjecati na izbijanje rata, niti je mogao utjecati na način na koji će rat završiti. Hrvatska je imala pravo i obvezu osloboditi vlastiti okupirani teritorij, a hrvatsko političko i vojno vodstvo pritom nije ni planiralo ni provelo “zločinački pothvat”. Za odlazak Srba s okupiranih područja RH tijekom operacije “Oluja” isključivo su odgovorni vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj i velikosrpski stratezi u Beogradu. U usporedbi s ratovima u XX. stoljeću i završnim operacijama u tim ratovima (gledajući proporcionalno odnos snaga, veličinu teritorija i brojnost stanovništva na ratnom području te intenzitet rata i stradanje civila na pobjedničkoj strani koje je prethodilo završnim, pobjedonosnim operacijama), može se reći da je Domovinski rat u Hrvatskoj, kad su u pitanju pobjedničke, hrvatske oružane snage, bio rat s vrlo niskom razinom civilnih, odnosno kolateralnih žrtava (posebice kad se u obzir uzmu stradanja civila u napadima JNA i srpskih postrojbi na Hrvatsku 1991. godine). Nema dvojbe da je, uz zapovjednike koji su planirali i provodili hrvatske vojno-redarstvene operacije, za to zaslužan i predsjednik Franjo Tuđman. Uz činjenicu da povijest ratova pokazuje da su u završnim vojnim operacijama reakcije osloboditelja, a prije toga napadnutih, protjeranih i poniženih ljudi, uvijek bile žestoke, sve to treba imati na umu prije rasprave o posljedicama tih operacija, odnosno o žrtvama iz Domovinskoga rata!

Prema tomu, usprkos ratu, te usprkos problemima uobičajenim za države koje su

down any solution for Bosnia and Herzegovina proposed by the international community. He emphasized that Croatia got involved in the BH crisis because the Croats in that country were attacked and because the “future of the Croatian state” depended on the establishment of a “stable order” in the Balkans. As a solution he offered the restructuring of Bosnia and Herzegovina into a confederation, and that was in line with the proposals of the international community. At the same time, while supporting the Croats in Bosnia and Herzegovina diplomatically and militarily. He offered the Bosniac/Muslim government a military alliance, let it acquire weapons and other equipment through Croatia, and cared for many Muslim refugees. Eventually, it was the Croato-Muslim alliance that made possible the end of the war and the breaking of the Serbian siege of the Muslim enclave in Bihać, and prevented a new tragedy in which, if the Serbian forces managed to overrun the town, thousands of Bosniacs/Muslims would have been killed.

Of course, no leader and no policy are immune to mistakes. The seriousness of certain mistakes can be debated, but President Tuđman cannot be held responsible for the war tragedy which he first tried to avoid and then to end as soon as possible. It is a fact that the start of the revival of the Greater Serbian project preceded the rise of President Tuđman to power in Croatia. It is a fact that the war, and Serbia's aggression on Croatia, could have been prevented in two ways only: by acceptance of a strictly centralized Yugoslavia, meaning the predominance of Serbia and the Serbs in such a state, or by the acceptance of the Greater Serbian plan according to which all the Serbs ought to live in one country”, with a western border running along the Virovitica – Pakrac – Karlovac, Karlobag line, including part of Gorski Kotar. Luckily, the Croatian people were determined to prevent that and elected a president with whom they could achieve their dream about an independent state.

President Tuđman could not influence the breaking out of the war, nor could he influence

prelazile iz jednopartijskoga u višestranački sustav, odnosno iz totalitarizma u demokraciju, a koji su se posebno odrazili na gospodarskom planu i raslojavanju društva u razdoblju u kojem je F. Tuđman bio na vlasti, može se zaključiti da je samostalna i slobodna, međunarodno priznata i demokratska Republika Hrvatska, kao i pobjeda u nametnutom ratu, rezultat koji predsjednika Tuđmana svrstava među najzaslužnije osobe hrvatske povijesti.



Povjesničar Franjo Tuđman, Zlatna dvorana Hrvatskog instituta za povijest.
Historian Franjo Tuđman; Golden Hall of the Croatian Institute of History

the way it would end. Croatia had the right and the obligation to liberate its own occupied territory, and in the process the Croatian political and military leadership neither planned nor implemented any “criminal enterprise”. The leadership of the rebel Serbs in Croatia and the Greater Serbian strategists in Belgrade are exclusively responsible for the departure of the Serbs from the occupied parts of the Republic of Croatia during Operation *Storm*. As compared with other twentieth century wars and final operations in these wars (by looking at the proportional ratio of forces, the area and the population of the war-affected territory, and at the intensity of the war and civilian suffering on the victorious, Croatian side prior to the final victorious operations), it can be claimed that the Croatian Homeland War, insofar as the victorious, Croatian armed forces are concerned, was a war with a very low rate of civilian, collateral casualties (especially if due account is taken of the suffering of civilians in the JNA and Serbian unit attacks on Croatia in 1991). There is no doubt that, along with the commanding officers who planned and implemented the Croatian military and police operation, credit is also due to President Franjo Tuđman. The history of wars has shown that in the final military operations the reactions of the liberators, formerly attacked, banished and humiliated people, have always been fierce, and that should be borne in mind before any discussion of the aftermath of such operations and Homeland War casualties!

Accordingly, in spite of the war, and in spite of problems encountered by states developing from a single-party to a multi-party system, from a totalitarian system to democracy, problems which had a particular bearing on the economic situation and the social stratification in the period of Tuđman’s rule, it may be concluded that the independent and free, internationally recognized and democratic Republic of Croatia, and its victory in the imposed war, is a result that makes President Tuđman one of the most meritorious persons in Croatian history.



Zagreb i Split opet su spojeni željezničkom prugom preko Knina – Predsjednik RH Franjo Tuđman prije ulaska u “Vlak slobode” u Zagrebu, 26. kolovoza 1995.

Zagreb and Split connected again by rail via Knin – Croatian President Franjo Tuđman before boarding the “Freedom Train” in Zagreb, 26 August 1995

Franjo Tuđman, Gojko Šušak.





Oslobođeni Lipik, 6. prosinca 1991. (autor fotografije: Toni Hnojčik).
Liberated Lipik, 6 December 1991 (photograph by Toni Hnojčik)

Bolnica u Pakracu, jesen – zima 1991. (autor fotografije: Toni Hnojčik).
Hospital in Pakrac, autumn-winter 1991 (photograph by Toni Hnojčik)



Oslobađanje okupiranih dijelova zapadne Slavonije 1991.

Srpska agresija na Hrvatsku, koja se od ljeta 1991. otvoreno provodila, imala je za cilj presijecanje hrvatskoga teritorija i potom okupaciju Hrvatske ili barem onih dijelova hrvatskoga teritorija koje je velikosrpska politika željela pripojiti planiranoj jedinstvenoj velikoj srpskoj državi. Baranja je najvećim dijelom okupirana već u kolovozu 1991. prodorom snaga 12. (Novosadskoga) korpusa JNA iz Vojvodine (Jugoslavija, Srbija), a okupacija Slavonije planirana je istovremenim, usklađenim djelovanjem JNA iz Srbije i Bosne i Hercegovine u jesen 1991. godine. Uz dijelove Slavonije, u rujnu su okupirani i dijelovi Dalmacije, Like, Banovine i Korduna.

Krajem rujna i početkom listopada 1991. JNA i srpsko-crnogorske postrojbe krenule su u odlučujući napad na svim hrvatskim bojištima. Pokretanjem takve strategijske napadne operacije zapovjedništvo JNA planiralo je sinkroniziranim prodorom snažnih snaga s područja Srbije i BiH u roku od 20 dana deblokirati vojarne JNA u Hrvatskoj, te potom s tim snagama poraziti hrvatske obrambene snage. Obranom Pokuplja spriječena je namjera JNA da se probije prema Karlovcu i Sisku, a potom dalje prema Zagrebu, s ciljem deblokade vojarni u glavnom gradu RH, Jastrebarskom i Dugom Selu, kao i namjera snaga JNA da iz blokade izvuku 13. (Riječki) i dio 10. (Zagrebačkog) korpusa.

Prodorom s istoka Novosadski korpus JNA, a potom i 1. gardijska mehanizirana divizija JNA iz Beograda, uz pomoć TO Srbije, trebali su neutralizirati obranu istočnoslavonskih gradova i produžiti prema zapadnoj Slavoniji, gdje su se trebali spojiti sa snagama 5. (Banjalučkog) korpusa JNA (otprilike na crti Suhopolje – Okučani). Istodobno, 5. korpus, ojačan snagama JNA iz

The Liberation of the Occupied Parts of Western Slavonia in 1991

The Serbian aggression against Croatia, which had become quite overt after the summer of 1991, focused on splitting Croatian territory and, after that, occupying Croatia or at least the parts of Croatian territory to be annexed to the planned Greater Serbian state. The greater part of Baranja was already occupied in August 1991 after the drive of the 12th (Novi Sad) corps from Vojvodina, while Slavonia was to be occupied by concerted concurrent action of JNA forces from Serbia and Bosnia and Herzegovina in the fall of 1991. Along with parts of Slavonia, parts of Dalmatia, Lika, Banovina and Kordun were also occupied in September.

In late September and early October 1991 the JNA and Serbian and Montenegrin units launched decisive attacks on all battlefields in Croatia. By embarking on such an offensive strategy, the JNA command planned – by a synchronized thrust of strong forces from Serbia and Bosnia and Herzegovina – to break within 20 days the blockade of the JNA barracks in Croatia, and then use these forces to crush the Croatian defences. The successful defence of Pokuplje prevented the JNA plan to break through to Karlovac and Sisak, and on to Zagreb, and break the blockade of the barracks in the Croatian capital, Jastrebarsko and Dugo Selo. The JNA also planned to extricate the 13th (Rijeka) corps and parts of the 10th (Zagreb) corps from the blockaded barracks.

By a drive from the east the JNA Novi Sad corps and the first guards mechanized JNA brigade from Belgrade, assisted by units of the Serbian territorial defence, were to neutralize the defence of eastern Slavonian towns and follow through to western Slavonia, where they were expected to link up with units of the 5th (Banja Luka)

Srbije i Makedonije, te brigadama Teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine, prodorom iz BiH, uz pomoć postrojbi pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji, trebao je deblokirati snage 10. i 32. (Varaždinskog) korpusa JNA u vojarnama JNA na širem području Zagreba, u Varaždinu, Koprivnici, Križevcima, Bjelovaru i Daruvaru, te izbiti na hrvatsku granicu s Mađarskom i time odsjeći istočnu Slavoniju od ostalih dijelova Hrvatske. Glavni smjer napada 5. korpusa JNA na Hrvatsku bio je: Okučani – Lipik – Pakrac – Daruvar – Bjelovar – Virovitica, odnosno Varaždin; a pomoćni smjerovi: Novska – Kutina – Zagreb i Nova Gradiška – Slavonski Brod. Okupacijom Slavonije (zapadne i istočne) JNA bi ostvarila operacijsku dubinu i povoljne uvjete za daljnje napredovanje prema Zagrebu, te potpuno ostvarenje ciljeva velikosrpskih stratega.

Ocjenjujući rezultate JNA u ratu protiv Hrvatske, jugoslavenski “ministar obrane” general Kadijević u svojoj knjizi *Moje viđenje raspada* (Beograd, 1993., str. 137) navodi da je glavna grupacija kopnene vojske JNA, pretežno oklopno-mehanizirani sastavi u istočnoj Slavoniji, imala dva zadatka: osloboditi srpske krajeve u istočnoj Slavoniji i biti glavna manevarska snaga Vrhovne komande za prodor prema Zagrebu i Varaždinu.

Međutim, JNA je već u kolovozu i rujnu “zapela” na Vukovaru, zbog čega je u bitku za Vukovar uključila iznimno velike snage, ustrojene u dvije operativne grupe (Sjever i Jug), koje ni u listopadu nisu uspjele ostvariti planirano. Upornom obranom sve do 18. studenoga 1991. (u pojedinim dijelovima grada i do 20. studenoga) branitelji Vukovara zadržali su znatne neprijateljske snage, među kojima su bile i elitne jedinice JNA, omogućivši time ustrojavanje HV-a i uspješnu obranu ostalih dijelova Hrvatske. Naime, iscrpljena i demoralizirana gubicima u bitci za Vukovar, JNA više nije bila sposobna za odlučujući udar.

Za obranu Hrvatske poseban, može se reći i strateški značaj imalo je osvajanje vojarni i skladišta naoružanja JNA (“rat za vojarne” ili

JNA corps (approximately along the Suhopolje – Okučani route). At the same time, the 5th corps from the BH, reinforced with JNA units from Serbia and Macedonia, territorial defence units from Bosnia and Herzegovina, pushing from the south and rebel Serb units from western Slavonia, were supposed to break the blockade of the 10th and 32nd (Varaždin) corps in JNA barracks in the greater area of Zagreb, and at Varaždin, Koprivnica, Križevci, Bjelovar and Daruvar, and push on to the Croatian border with Hungary, thereby cutting off eastern Slavonia from the rest of Croatia. The main thrust of the 5th corps attack on Croatia followed the line Okučani – Lipik – Pakrac – Daruvar – Bjelovar – Virovitica/ Varaždin, with secondary drives towards Novska – Kutina – Zagreb and Nova Gradiška – Slavonski Brod. By occupying (western and eastern) Slavonia the JNA hoped to achieve operational depth and favourable conditions for further advance to Zagreb, and the overall completion of the Greater Serbian strategic goals.

In evaluating the results achieved by the JNA in the war against Croatia, the Yugoslav defence minister, general Kadijević, stated – in his book “My View of the Collapse” (*Moje viđenje raspada*, Belgrade, 1993, p. 137) – that the bulk of the JNA ground forces, mainly armoured and mechanized units in eastern Slavonia, had two main missions: free the Serbian lands in eastern Slavonia and be the main manoeuvring force of the High Command for the push to Zagreb and Varaždin.

However, already in August and September the JNA got stuck at Vukovar. Because of that, it deployed exceptionally large forces in the battle. They were divided into two operational groups (north and south), which failed to achieve the planned objectives by the end of October. With their tenacious defence sustained until 18 November 1991 (or even 20 November in some city districts) the defenders of Vukovar held back substantial hostile forces, including elite JNA units. Their effort contributed to the organization of the Croatian Armed Forces and the successful defence of other parts of Croatia.

“bitka za oružje”). Ne računajući oružje (2000 automatskih pušaka i 125 tona streljiva) koje su hrvatski branitelji uzeli u luci Ploče u drugoj polovici srpnja 1991. (akcija “Zbrojovka”), osvajanje vojarni i zapljena većih količina naoružanja započela je 14./15. rujna 1991. akcijom “Zelena tabla – Male bare” u Pločama. U Pločama je potom (zapoviješću od 20. rujna 1991.) ustrojena prva ratna luka Hrvatske ratne mornarice. Zadobiveni ratni plijen bio je od presudne važnosti za ustrojavanje postrojbi Hrvatske vojske (ogromne količine lakog i teškog naoružanja, te streljiva, uključujući naoružanje Teritorijalne obrane, koje je JNA stavila pod svoj nadzor u svibnju 1990.). Hrvatski branitelji zarobili su naoružanje i opremu gotovo cijeloga 32. korpusa, te dijelova 10. i 13. korpusa JNA koji su bili smješteni u Gorskom kotaru (Delnice) i Lici, kao i dijela ratnog zrakoplovstva i ratne mornarice (34 broda zarobljena su u Šibeniku). Naoružanje 9. (Kninskog) korpusa JNA ostalo je izvan domašaja hrvatskih snaga, jer su se njegove postrojbe već bile razvile u operativnom prostoru i osvajale sjevernu Dalmaciju i Liku; zaustavljen je pred Šibenikom (koji je obranjen u “Rujanskom ratu” 16. – 23. rujna 1991.), odnosno u Pakovom Selu gdje je 20. rujna uništena kolona JNA koja se kretala prema Šibeniku, i pred Zadrom (početkom listopada 1991.), te u zadarskoj okolici (početkom siječnja 1992.). Obranom Šibenika spriječeno je presijecanje Dalmacije, a hrvatski branitelji postigli su prvu veću pobjedu u Domovinskom ratu. Značajne pobjede i oslobađanje dijelova okupiranoga teritorija u tom razdoblju hrvatski branitelji ostvarili su i na Banovini u bitci za Farkašić (18. listopada 1991.), na ličkom bojištu (Gacka s Otočcem i Gospić), te na ostalim bojištima, posebice u zapadnoj Slavoniji.

Pregled stanja na hrvatskom ratištu nakon stupanja na snagu Sarajevskoga primirja 3. siječnja 1992. pokazuje da JNA i srpsko-crnogorske postrojbe, usprkos znatnoj vojnoj nadmoći, nisu uspjele ostvariti dva glavna cilja: poraziti Hrvatsku vojsku i uspostaviti kontrolu nad

The JNA, exhausted and demoralized by its losses in the battle for Vukovar, was no longer capable of the decisive strike.

The capture of the JNA barracks and weapons depot (the “battle for the barracks” or “the battle for weapons”) was particularly – strategically – significant for the defence of Croatia. Without taking into account the weapons and ammunitions (2,000 automatic rifles and 5,500,000 rounds of 7.72 mm ammunition) captured by the Croatian defenders in the port of Ploče in the second half of July 1991 (“Zbrojovka” action), and the capture of the Barutana (powder-magazine) in Banovina on 3 September, the capture of barracks and the seizure of large quantities of weapons started on 14/15 September with the “Zelena tabla – Male bare” action in Ploče. The port of Ploče became (by order of 20 September 1991) the first naval port of the Croatian Navy. The war booty was of crucial importance for the organization of the units of the Croatian Armed Forces (huge quantities of light and heavy weapons, and rounds of ammunition, including the weapons of the territorial defence which the JNA had placed under its control in 1990). The Croatian defenders captured the weapons and equipment of almost the entire 32nd corps, and of parts of the 10th and 13th JNA corps in Gorski Kotar (Delnice) and Lika, and parts of the Yugoslav air force and navy (34 vessels were captured in Šibenik). The weapons of the 9th (Knin) corps remained beyond reach of the Croatian forces because the corps units had already deployed in their operations areas and taken northern Dalmatia and Lika. The advance of the corps was stopped at Šibenik (defended in the “September war” between 16 and 23 September 1991), i.e., at Pakovo Selo, where a JNA column advancing to Šibenik was destroyed on 20 September, and at Zadar (early October 1991) and the Zadar environs (early January 1992). The successful defence of Šibenik prevented the splitting of Dalmatia, and it was the first major victory scored by the Croatian defenders in the Homeland War. In the same period important victories were also scored, and

cjelokupnim teritorijem koji je bio predviđen u velikosrpskim planovima. Naime, zbog upornog i odlučnog oružanog otpora hrvatskih branitelja JNA nije u cijelosti ostvarila zamišljene planove u istočnoj Slavoniji (nije osvojila Vinkovce i Osijek), niti je na drugim bojištima u Hrvatskoj uspjela osvojiti gradove čijim bi osvajanjem ostvarila uspjeh od strateškoga značaja (Šibenik, Zadar, Gospić, Otočac, Karlovac). Nije uspjela osvojiti ni Dubrovnik, čiji se značaj ne može mjeriti samo geografskim položajem. Jednako tako, JNA nije uspjela ostvariti ni strateški cilj osvajanja zapadne Slavonije, odnosno izbijanja na granicu s Mađarskom i presijecanja hrvatskog teritorija. Usprkos početnim uspjesima, agresor je zaustavljen u žestokim borbama za Lipik, Pakrac, Grubišno Polje, Daruvar, Novsku i Novu Gradišku. Dakle, nakon okupacije Vukovara JNA nije uspjela osvojiti niti jedan grad u Hrvatskoj (osim nakratko Lipika, koji je ubrzo oslobođen, već 6. prosinca 1991.).

No, za razliku od drugih bojišta, hrvatski branitelji u zapadnoj Slavoniji ne samo da su uspjeli zaustaviti prodor Banjalučkog korpusa JNA, nego su do 3. siječnja 1992. uspjeli osloboditi znatan dio toga područja. Oslobođanje Bilogore, Papuka i Psunja u zapadnoj Slavoniji već u jesen i zimu 1991., u nekoliko odvojenih, a zapravo povezanih operacija ("Otkos-10" – prva uspješna oslobodilačka operacija oslobađanja okupiranoga teritorija RH, "Orkan-91" i "Papuk-91"), imalo je izniman značaj za obranu Hrvatske. Jer da se Banjalučki korpus JNA uspio spojiti sa snagama pobunjenih Srba i četnika na Bilogori te probiti dalje prema Virovitici, odnosno prema granici s Mađarskom, Hrvatska bi bila presječena, a time i obrana istočne Slavonije dovedena u vrlo tešku situaciju. Spomenutim vojno-redarstvenim operacijama, koje su izvedene u iznimno teškim uvjetima (ustrojavanje HV-a tek je bilo u tijeku, slaba opremljenost HV-a, nedostatak streljiva za topništvo i sustava veze, teški klimatski uvjeti – velike hladnoće, itd.), oslobođeno je ukupno više od 2200 km². Time je onemogućeno presijecanje Hrvatske, otvorene su važne prometnice, vojno

parts of occupied territory freed, in Banovina during the battle for Farkašić (18 October 1991), in the Lika theatre (Gacka, Otočac and Gospić), and others, especially in western Slavonia.

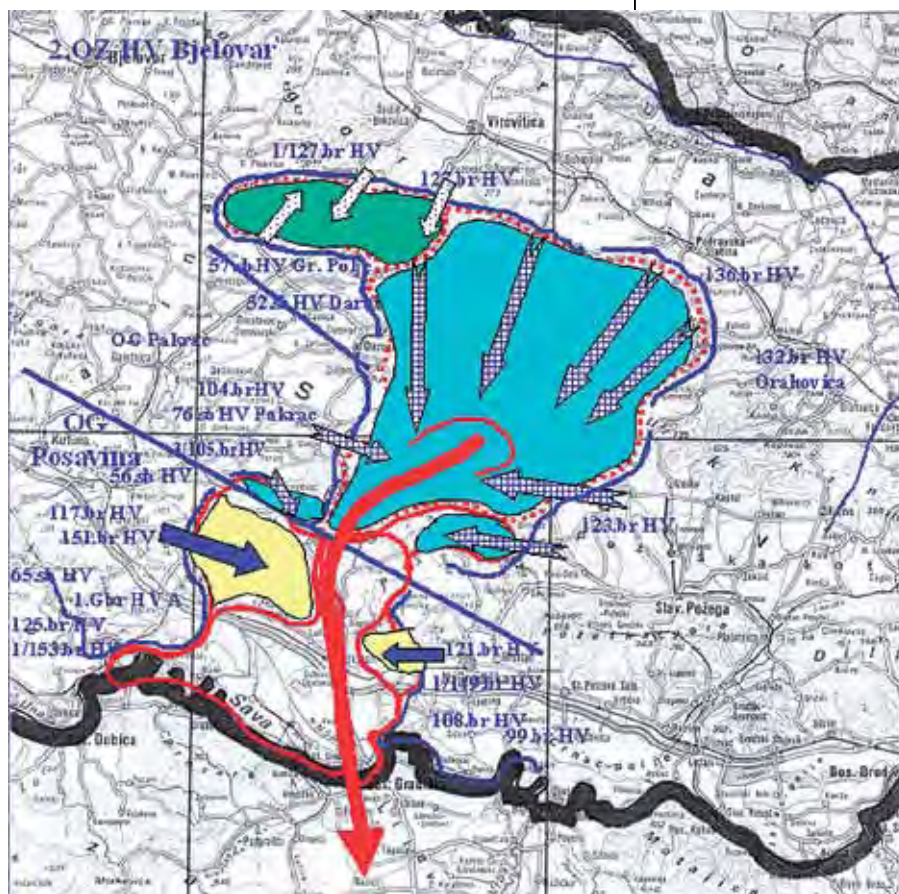
A survey of developments in the Croatian theatre, after the Sarajevo cease-fire agreement came into force on 3 January 1992, shows that the JNA and the Serbian and Montenegrin forces, in spite of their considerable military superiority, failed to achieve their main two objectives: defeating the Croatian armed forces and establishing control over the entire territory envisioned in the Greater Serbian plans. Because of the tenacious and determined defence of the Croatian defenders, the JNA fell short of achieving full success of its plans in eastern Slavonia (it did not capture Osijek and Vinkovci); similarly, on other Croatian fronts it did not capture towns the taking of which would have been strategically important (Šibenik, Zadar, Gospić, Otočac, Karlovac). It failed to take Dubrovnik, the importance of which could not be measured only in terms of its geographical position. The JNA also scored no strategic success in trying to capture western Slavonia, and pushing on to the border with Hungary and thereby splitting Croatia. In spite of their initial success, hostile forces were stopped after fierce fighting at Lipik, Pakrac, Grubišno Polje, Daruvar, Novska and Nova Gradiška. Therefore, after the occupation of Vukovar the JNA did not manage to capture any other town in Croatia (other than Lipik which, however, was freed soon, on 6 December 1991).

However, as against the situation on other fronts, the Croatian defenders not only stopped the advance of the JNA Banja Luka corps, but also managed to free a substantial part of the area by 3 January 1992. The liberation of Bilogora, Papuk and Psunj in western Slavonia, already in the autumn and winter of 1991, in several distinct yet linked operations (*Otkos-10*, the first successful operation in the liberation of the occupied parts of the Republic of Croatia, *Orkan-91* and *Papuk-91*) was extremely important for the

su rasterećeni gradovi Pakrac i Lipik, značajno je smanjena crta bojišnice, tako da su se postrojbe s toga područja mogle uporabiti na drugim bojištima u Hrvatskoj, zarobljene su znatne količine oružja, streljiva i ratnoga materijala i stvoreni su uvjeti za konačno oslobađanje cijele zapadne Slavonije, što je učinjeno u operaciji “Bljesak” početkom svibnja 1995. godine.

“Otkos-10” (31. listopada – 4. studenoga 1991.) – oslobođeno 21 naselje, odnosno oko 320 km² (uglavnom područje Bilogore i tadašnje općine Grubišno Polje);
 “Orkan-91” (29. listopada 1991. – 3. siječnja 1992.) – oslobođeno oko 720 km² okupiranoga teritorija u Posavini;
 “Papuk-91” (kraj studenoga – kraj prosinca 1991.) – oko 1230 km² (područje Papuka i Psunja).

defence of Croatia. That is, if the Banja Luka corps had managed to link up with the rebel Serb and chetnik forces on Mount Bilogora, and pushed on to Virovitica and the border with Hungary, Croatia would have been split, and the defence of eastern Slavonia would have been jeopardized. The foregoing military and police operations, carried out in extremely difficult conditions (the Croatian armed forces were just being organized, scanty equipment, lack of artillery ammunition, adverse, freezing weather, etc.), freed more than 2,000 square kilometres of territory. They prevented the splitting of Croatia, opened up important communications, and militarily relieved the towns of Pakrac and Lipik. They also considerably reduced the front line so that units in this area could be deployed on other fronts in Croatia. Considerable quantities of weapons, ammunition and materiel were captured, and the conditions created for the ultimate liberation of western Slavonia in operation Flash in early May 1995.



Otkos-10 (31 October – 4 November 1991): 21 settlements and about 320 km² of territory were liberated (mainly the area of Mount Bilogora and of the municipality of Grubišno Polje).
Orkan-91 (29 October 1991 – 3 January 1992): about 720 km² of occupied territory in Posavina were liberated.
Papuk-91 (later November – late December 1991) – about 1,230 km² (areas of mounts Papuk and Psunj).

Bitka za Vukovar

Prvi oružani sukob u istočnoj Slavoniji bio je 2. svibnja 1991., kad je u zasjedi srpskih ekstremista u Borovu Selu kraj Vukovara ubijeno 12 hrvatskih policajaca. Nakon toga je uslijedila masovna pobuna naselja s većinskim srpskim stanovništvom u vukovarskoj i vinkovačkoj općini. Ova sela JNA je iskoristila za dovlačenje ljudstva i tehnike, stvarajući postupno kružnu osnovicu za napad na Vukovar. Napadi srpskih terorista, koji na vukovarskom području traju od travnja, a posebice od svibnja 1991. (ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu), u srpnju su pojačani napadima zrakoplova i topništva JNA na Vukovar, posebice na Borovo Naselje. Otvoreni i kontinuirani napad JNA uslijedio je 25. kolovoza, nakon što je dan ranije hrvatski branitelj Luka Andrižanić pogodio dva borbeno zrakoplova JNA koji su napali položaje hrvatskih gardista u Vukovaru (to je prvi slučaj obaranja zrakoplova JNA u Domovinskom ratu). S obzirom na jačinu angažiranih oklopnih i mehaniziranih snaga JNA, okupacija Vukovara činila se lakom zadaćom. Međutim, hrvatski branitelji su odbili taj i sljedeće napade te organiziranom obranom nanosili agresoru osjetne gubitke u ljudstvu i tehnici. Prekretnica bitke za Vukovar nastupila je 1. listopada kada je JNA angažirajući golemu silu uspjela zauzeti Marince i tako presjeći jedinu preostalu komunikaciju s Vukovarom (Vinkovci – Nuštar – Marinci – Bogdanovci – “kukuruzni put” – Vukovar). Premda je uspjela staviti u potpuno okruženje Bogdanovce i Vukovar, JNA je trebalo još više od mjesec i pol dana da slomi žilavu hrvatsku obranu. Sva nastojanja Hrvatske vojske za ponovnim ovladavanjem Marincima i deblokadom Vukovara kao nužnog preduvjeta za njegovu obranu, bila su neuspješna. Hrvatska vojska, tek u fazi ustrojavanja i s naoružanjem i tehnikom koja u odnosu prema snagama JNA

Battle of Vukovar

The first armed conflict in eastern Slavonia took place on 2 May 1991, when Serbian extremists in Borovo Selo near Vukovar ambushed and killed 12 Croatian policemen. A large scale rebellion followed in settlements with a predominantly Serbian population in the municipalities of Vukovar and Vinkovci. The JNA used these villages to bring in men, equipment and materiel, and gradually create a circular kickoff line for the attack on Vukovar. The attacks of Serbian terrorists, which had been going in the Vukovar area since April, and especially after May 1991 (and the murder of Croatian policemen at Borovo Selo), intensified in July with JNA air and artillery attacks on Vukovar and especially on Borovo Naselje. The overt and continuous attack of the JNA ensued on 25 August after the Croatian defender Luka Andrižanić had shot down, a day earlier, two JNA fighter jets which had attacked the positions of Croatian guardsmen in Vukovar (those were the first JNA planes to be shot down in the Homeland War). Considering the strength of the deployed and mechanized JNA units, the occupation of Vukovar seemed to be an easy task. However, the Croatian defenders repulsed that attack, and the following ones, and their organized defence inflicted considerable losses in men and material on the aggressor. The turning point in the battle of Vukovar occurred on 1 October, when the JNA, having deployed a massive force, captured Marinci and thus cut the only remaining communication with Vukovar (Vinkovci – Nuštar – Marinci – Bogdanovci – “maize route” – Vukovar). Although it succeeded in totally encircling Bogdanovci and Vukovar, it took the JNA another month and a half to crush the tenacious Croatian defences. All the attempts of the Croatian armed forces to recapture

angažiranim oko Vukovara nije bila niti za usporedbu, nije mogla uspješno izvoditi napadne operacije. Zato je tromjesečna obrana Vukovara fenomen rijetko viđen u povijesti modernog ratovanja. Organizirana obrana Vukovara prestala je 18. studenoga 1991., a branitelji Borova Naselja (dio Vukovara) predali su se 20. studenoga.

Prema nekim podacima, koji uključuju cjelokupnu logistiku te liječnike i medicinsko osoblje vukovarske bolnice, tijekom srpske opsade u neprijateljskom okruženju grad Vukovar (uključujući i selo Bogdanovce) branilo je oko 4020 branitelja. No, snage branitelja s oružjem u samom gradu ni u jednom trenutku nisu prelazile broj od 1800 do 2000 pripadnika policije te ZNG-a, HOS-a i dragovoljaca iz raznih krajeva Hrvatske, ustrojenih u 204. (124.) brigadu HV-a, razvučenu na više od 10 kilometara dugoj fronti.

Uz Hrvate, grad su branili i pripadnici ostalih narodnosti u Hrvatskoj, uključujući i Srbe. Dakako, obrana Vukovara provodila se uz zajedničku podršku i doprinos civilnih struktura grada: Medicinskog centra Vukovar, Vodovoda grada Vukovara, Kombinata Borovo, Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Komunalca, Hrvatske elektroprivrede, Pošte. Sve spomenute organizacije bile su pod koordinacijom Kriznog štaba koji je vodio povjerenik Vlade RH za Vukovar Marin Vidić – Bili. Svakodnevno su surađivali sa zapovjedništvom obrane grada, kojim je zapovijedao Mile Dedaković – “Jastreb”, a potom Branko Borković – “Mladi Jastreb” te s Policijskom upravom, čiji je zapovjednik bio Stipe Pole.

Istodobno, GS HV-a i Operativna zona HV-a Osijek planirali su akcije za deblokadu grada, a radi vojne pomoći Vukovaru angažirane su snage u njegovoj okolini, posebno topništvo. U tom cilju, 16. listopada ustrojena je i Operativna grupa HV-a Vinkovci, Vukovar i Županja, koja je prema procjeni njezina zapovjednika Mile Dedakovića, u tijeku završnih borbi za grad na raspolaganju imala oko 6800 ljudi, 15 tenkova, 11 oklopnih transportera, 52 topa kalibra 20-100 mm, 32 topa kalibra veća od 100 mm, 1 VBR i 68 minobacača. Pokazalo se da s tim snagama nije bilo moguće obraniti grad od napada višestruko brojnijeg i bolje naoružanog agresora.

Marinci and break the blockade of Vukovar, a necessary condition for its defence, proved to be unsuccessful. Still at the organization stage, with weapons and equipment hardly comparable with the might of the JNA forces deployed at Vukovar, the Croatian forces could not wage successful attack operations. That is why the three-month defence of Vukovar is a phenomenon rarely seen in the history of modern warfare. The organized defence of Vukovar ceased on 18 November 1991, and the defenders of Borovo Naselje (part of Vukovar) surrendered on 20 November.

According to some figures, which cover the overall logistics manpower and the medical staff of the Vukovar hospital, during the Serbian siege the town (and the village of Bogdanovci) was defended by about 4,020 defenders. However, the number of armed defenders in the town itself never exceeded the figure of 1,800 to 2,000 policemen, members of the National Guard, HOS (Croatian defence forces) and volunteers from all parts of Croatia, organized in the 204th (124th) HV brigade, which covered a front line exceeding 10 km.

Along with Croats, the town was also defended by members of other ethnic groups in Croatia, including Serbs. Of course, the defence of the town was organized with the overall support and contribution of all civil structures in the town – the Vukovar Medical Centre, the Water Company, the Borovo Company, the Voluntary Fire Brigade, the Public Utility Company, the Croatian Power Utility, the Municipal Services Company, the Post Office. The activities of all these organizations were coordinated by the Crisis Management Committee led by Marin Vidić Bili, the Commissioner of the Croatian Government for Vukovar. They cooperated continuously, day in day out, with the command of the city defences under (after 1 September) Mile Dedaković “Jastreb” and (after 16 October) Branko Borković “Mladi Jastreb”, and the police department and its chief Stipe Pole.

At the same time, the GS HV (General Staff of the Croatian Army) and the HV Operational Zone in Osijek planned actions to break the blockade of the town, and some units, artillery in

Prema nepotpunim podacima, u borbama za Vukovar srpski agresor koristio je više od 1000 borbenih oklopnih vozila, zrakoplove i brodove, više stotina cijevi svih vrsta topničko-raketskog oružja iz kojih je sustavno i bez izbora ciljeva ispalio na grad na stotine tisuća projektila.

Prema izvoru JNA ("Pregled brojnog stanja ljudstva i borbene tehnike jedinica 1. VO angažovanih u b/d u istočnoj Slavoniji", 16. novembar 1991., Komanda 1. Vojne oblasti, str. pov. br. 1614-162), sredinom studenoga 1991. snage JNA (1. VO) u istočnoj Slavoniji brojale su 37.613 vojnika, 676 tenkova, 505 oklopnih transportera, 428 oruđa "artiljerije za podršku", 158 oruđa "protuoklopne artiljerije" i 380 oruđa "protuavionske artiljerije", a snage TO Srbije 9582 "vojnih osoba".

U najkritičnijim trenucima obrane Vukovara, logistička pomoć, ponajviše lijekovi i sanitetski materijal za bolnicu u nekoliko je navrata dostavljan zračnim putem, manjim zrakoplovima tipa Cessna-172 i UTVA-75 te većim dvokrilnim poljoprivrednim zrakoplovima An-2. Njima su upravljali neizmjereno hrabri hrvatski piloti Samostalnog zrakoplovnog voda, utemeljenog početkom listopada 1991. pri Operativnoj zoni Osijek. Dakako, bila je to samo kap u moru potreba branitelja i djelatnika bolnice, no noćni letovi četveročlanih posada hrvatskih zrakoplova u moralnom su smislu značili više od same pomoći. Njihova hrabrost, domišljatost, sposobnost improvizacije i vještina letenja te odlučnost da se, usprkos snažnoj protuzrakoplovnoj vatri neprijatelja, braniteljima Vukovara pomogne zastarjelim i sporim, za ratne uvjete svakako neprimjerenim zrakoplovima, zaslužuje jednako divljenje kao i nadljudski naponi branitelja Vukovara, djelatnika bolnice, vatrogasaca i ostalih službi koje su se brinule za održavanje barem minimalnih uvjeta za život u opkoljenom i razrušenom gradu.

Prema podacima Ministarstva zdravstva, 19. studenoga 1991. na području Vukovara bilo je oko 14.100 civila: oko 10.000 u Vukovaru, oko 4000 u Borovu Naselju i oko 100 u naselju Lužac. Hrvatskih branitelja bilo je oko 900: oko

particular, were deployed in its surroundings in order to provide military assistance to Vukovar. On 16 October the Vinkovci, Vukovar and Županja Operational HV Group was established for the same purpose. In the assessment of its commander Mile Dedaković, in the battle for Vukovar it had at its disposal about 6,800 soldiers, 15 tanks, 11 armoured personnel carriers, 52 20-100 mm guns, 32 guns of calibre above 100 mm, one multiple rocket launcher and 68 mortars. As it turned out, these forces could not defend the town from the attack of the numerically many times superior and better armed aggressor.

According to incomplete data, in the battle of Vukovar the Serbian aggressor deployed more than 1000 armoured combat vehicles, aircraft and naval vessels, and several hundred artillery pieces and rocket launchers which indiscriminately fired hundreds of thousands of shells and other projectiles on the town.

According to a JNA source (*Survey of the manpower and equipment of the First Military District units deployed in action in eastern Slavonia*; 16 November 1991; First Military District Command; strictly conf. No. 1614-162), in mid-November 1991 the strength of the JNA (First Military District) in Eastern Slavonia was the following: 37,613 troops, 667 tanks, 505 armoured personnel carriers, 428 pieces of support artillery, 158 pieces of anti-armour artillery, 380 pieces of anti-aircraft artillery; the "military personnel" in the Serbian territorial defence units numbered 9,582.

In the most critical moments during the defence of Vukovar, logistic assistance, especially drugs and medical supplies for the hospital, was delivered on several occasions by air with smaller Cessna-172 and UTVA-175 aircraft, and larger, An-2 agricultural biplanes. They were piloted by the incredibly brave Croatian pilots of the Independent Air Force Platoon, established in early October 1991 by the Osijek Operational Zone. Of course, that was merely a drop in the ocean of the requirements of the defenders and of the hospital staff, but morally the night flights of the four-men crews of the Croatian planes

450 u Vukovaru i oko 450 u Borovu Naselju. U vukovarskoj bolnici je na dan okupacije bilo oko 420 ranjenika i bolesnika, a u skloništu – stacionaru “Borovo Commercea” bilo je oko 250 ranjenika.

Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH iz studenoga 2007., tijekom srpske opsade 1991. u Vukovaru je poginulo najmanje 1739 osoba, većinom civila, a ranjeno je najmanje 2500 osoba (podaci Glavnog sanitetskog stožera RH). Među civilima poginulim u Vukovarsko-srijemskoj županiji je najmanje 56-ero djece. Prognano je oko 22.000 Vukovaraca, a više od 4000 osoba iz Hrvatskog Podunavlja nasilno je odvedeno na područje Jugoslavije, odnosno Srbije, odakle su deportirani na tada slobodne dijelove Republike Hrvatske. Najmanje 2796 osoba zarobljenih 1991. na području Vukovara mučeno je i zlostavljano u logorima i zatvorima u Srbiji i Jugoslaviji. Najmlađi zatočenik imao je nepunih 15 godina, a najstariji 81 godinu.

Prvi veći pokolj u Vukovaru srpske snage počinile su sredinom rujna nakon osvajanja dijela Sajmišta, gdje su odmah potom na Veleprometu ustrojile i koncentracijski logor za Hrvate i nesrbe, koji je bio u funkciji sve do ožujka 1992. godine.

Iz vukovarske bolnice je 20. studenoga 1991. odvedeno i ubijeno na raznim stratištima najmanje 266 osoba (ranjeni civili i branitelji te bolničko osoblje); od toga je 200 osoba, među kojima i 20 djelatnika vukovarske bolnice, ubijeno na poljoprivrednom dobru Ovčara i bačeno u iskopanu jamu. U rujnu i listopadu 1996. iz grobnice je ekshumirano 200 tijela ubijenih osoba, u dobi od 16 do 72 godine.

Uz Ovčaru, koja je postala simbolom mučeništva za slobodu i neovisnost Republike Hrvatske, na širem području Vukovara otkrivena su i brojna druga stratišta hrvatskih branitelja i civila: Antin, Berak, Bogdanovci, Borovo Selo, Bršadin, Čelije, Čakovci, Dalj, Daljski Atar – Globovac, Ilok, Lovas, Marinci, Mikluševci, Mohovo, Negoslavci, Novi Jankovci, Petrovci, Slakovci, Stari

meant much more than the actual help. Their courage, ingenuity, capacity of improvisation, flying skill and determination, in spite of fierce hostile AA fire, to help the Vukovar defenders with obsolete, slow and combat-wise definitely unfit aircraft, deserve the same admiration as the superhuman efforts of the defenders themselves, of the hospital staff, firemen and other services that cared for sustaining at least minimum living conditions in the surrounded and devastated town.

According to the records of the Ministry of Health, on 19 November 1991 there were about 14,000 civilians in Vukovar: about 10,000 in Vukovar itself, 4,000 in Borovo Naselje and about 100 in the village of Lužac. The number of the Croatian defenders was about 900: about 450 in Vukovar and 450 in Borovo Naselje. On the day Vukovar was occupied there were 420 wounded and sick people in the Vukovar hospital, and about 250 wounded people in the Borovo Commerce warehouse/in-patient hospital.

According to the records of the Administration for Detained and Missing Persons of the Ministry of the Family, Veterans' Affairs and Inter-Generational Solidarity of the Republic of Croatia, as of November 2007, during the Serbian siege of Vukovar at least 1,739 persons were killed, mainly civilians, and 2,500 wounded (records of the Croatian Medical Hq). The civilians killed in Vukovar-Srijem County included at last 56 children. About 22,000 citizens of Vukovar were displaced, and more than 4,000 persons from the Croatian Danubian area were forcibly taken away to Yugoslavia (Serbia), from where they were deported to the then free parts of the Republic of Croatia. At least 2,796 persons taken prisoner in Vukovar in 1991 were tortured and maltreated in camps and prisons in Serbia and Yugoslavia: the youngest detainee was 15, and the oldest 81 years old.

The first major massacre in Vukovar was committed by the Serbian forces in mid-September, after they captured part of the Sajmište district; here, in the warehouses the Velepromet Company, the hostile units immediately set up

Jankovci, Svinjarevci, Sotin, Tordinci, Tovarnik, Vukovar – Novo groblje, Nova ulica, skladište “Veleprometa” i druga mjesta zločina. Uprava za zatočene i nestale je na području Vukovarsko-srijemske županije otkrila 52 masovne grobnice i više stotina pojedinačnih, u koje su pripadnici JNA i srpskih postrojbi zakopali svoje žrtve. Do prosinca 2009. godine ekshumirani su posmrtni ostaci 2036 žrtava; od toga su identificirani posmrtni ostaci 1761 hrvatskog branitelja i civila. Također, prema podacima Uprave za zatočene i nestale iz prosinca 2009., od 1030 osoba koje su se još vodile kao nestale u agresiji na Republiku Hrvatsku 1991/1992., njih 456 je nestalo na području Vukovarsko-srijemske županije; od toga je 340 osoba nestalo i nasilno odvedeno u općini Vukovar (uključujući Sotin, Grabovo i Lipovaču).

Vukovar je okupiran, no upornom i žilavom višemjesečnom obranom njegovi branitelji spriječili su početni zamah i usporili očekivanu dinamiku napadnih operacija neprijatelja. Žrtvujući vlastite živote stvorili su prijeko potrebno vrijeme da se u ostalim dijelovima Hrvatske provede mobilizacija i ustroje nove postrojbe te nabavi oružje i ostala sredstva ratne tehnike, kao i da hrvatsko vodstvo intenzivira diplomatske aktivnosti u cilju međunarodnoga priznanja. Uz to, vezivanjem glavnine neprijateljskih snaga, koje su u bitci za Vukovar dobrim dijelom razbijene i demoralizirane, tako da više nisu bile sposobne za ozbiljnije napredovanje, obrana Vukovara onemogućila je spajanje snaga JNA iz istočne i zapadne Slavonije, koje je u planovima JNA za osvajanje Hrvatske imalo strateški značaj. Istodobno, ubojstva civila i razmjeri razaranja Vukovara razotkrili su svjetskoj javnosti pravu sliku srpske agresije, a branitelji Vukovara pokazali su da je moguće uspješno se boriti protiv toliko nadmoćnijeg agresora. Time su pridonijeli razumijevanju događaja u Hrvatskoj i ubrzali međunarodno priznanje Hrvatske, a svojim domoljubljem i hrabrošću zaslužili su počasno mjesto u hrvatskoj povijesti.

Iznimnom ulogom u sprječavanju neprijatelja da okupacijom cijele istočne Slavonije ostvari operacijsku dubinu, odnosno povoljne uvjete

a concentration camp for Croats and non-Serbs, which functioned until March 1992.

On 20 November 1991 at least 266 persons (wounded civilians and defenders, and medical staff) were taken from the Vukovar hospital and executed in a number of sites; out of these, 200 persons, including 20 members of the hospital staff, were executed on the Ovčara farm and buried in a trench. Two hundred bodies of the executed persons, aged between 16 and 72, were exhumed from the grave in September and October 1996.

Along with Ovčara, which has become a symbol of martyrdom suffered for the freedom and independence of the Republic of Croatia, many other sites of execution of Croatian defenders and civilians have been discovered in the greater Vukovar area, e.g., Antin, Berak, Bogdanovci, Borovo Selo, Bršadin, Čelije, Čakovci, Dalj, Daljski Atar – Globovac, Ilok, Lovas, Marinci, Mikluševci, Mohovo. Negoslavci, Novi Jankovci, Petrovci, Slakovci, Stari Jankovci, Svinjarevci, Sotin, Tordinci, Tovarnik, Vukovar – Novo groblje, Nova ulica, Velepromet warehouse and other crime sites. In the Vukovar-Srijem County the Administration for Detained and Missing Persons discovered 52 mass and hundreds of individual graves, in which troops of the JNA and Serbian units buried their victims. By December 2009 the mortal remains of 2,036 victims were exhumed; the remains of 1,761 Croatian defenders and civilians were identified. Also according to the records of the Administration for Detained and Missing Persons, out of 1,030 persons still reported missing in the aggression against Croatia in 1991/1992, 456 disappeared in the Vukovar-Srijem County; 340 persons disappeared and were forcibly taken away from the municipality of Vukovar (including Sotin, Grabovo and Lipovača).

Vukovar was occupied, but the persistent and tenacious defence waged over several months by its defenders stopped the initial momentum and slowed down the offensive operations of the enemy. By sacrificing their own lives they bought the precious time for mobilization in the other

za daljnje napredovanje prema Zagrebu i ostvarenje cilja – stvaranja tzv. velike Srbije, obrana Vukovara poprimila je strateški značaj za ukupnu obranu Hrvatske. Zato se može reći da su vukovarski branitelji otvorili vrata uspostavi slobodne i neovisne Hrvatske i pobjedi Hrvatske u Domovinskom ratu.



Mrtva tijela stanovnika Vukovara ubijenih u srpskom granatiranju grada; dvorište Lučke kapetanije u Vukovaru, gdje su se pred kraj srpske opsade u studenom 1991. dopremala tijela poginulih, jer ih se zbog žestine granatiranja nije moglo pokopati (autor fotografije: Ante Arić). Ovu fotografiju srpskog zločina iz studenoga 1991., koja je obišla svijet, srpska promidžba prvo je pokušala prikazati kao zločin hrvatskih snaga u bitci za Vukovar 1991., a potom kao zločin hrvatskih snaga u operaciji “Oluja” 1995. godine (!). Naime, u zborniku “Srbi izbeglice, prognanici i raseljena lica krajem XX veka” (Beograd, 2000.), u izdanju Centra za strateške studije Univerziteta u Beogradu, ispod te fotografije je potpis: “Nakon hrvatske ‘Oluje’ Srbi nisu ni sahranjeni”. U spomenutom zborniku su i druge fotografije s prizorima ruševina Vukovara i prognanika iz toga hrvatskoga grada, koje su prikazane kao “srpsko stradanje”.

Dead bodies of the citizens of Vukovar killed in the Serbian shelling of the town; yard of the Vukovar Harbourmaster's Office where bodies were brought towards the end of the Serbian siege in November 1991 because they could not be buried owing to fierce shelling. This photograph of the Serbian crime taken in November 1991, which toured the world, was first presented by Serbian propaganda as a crime committed by Croatian forces in the battle of Vukovar in 1991, and then as a crime committed by Croatian troops in Operation *Storm* in 1995 (!): in the collected papers on “Serbian refugees and displaced persons in the late 20th century” (Belgrade, 2000), published by the Centre for Strategic Studies of the University of Belgrade, the photograph is presented with the caption “After the Croatian *Storm* the Serbs were not even buried”. The publication also contains other photographs showing the ruins of Vukovar and the people displaced from the town, also presented as examples of “Serbian suffering”.

parts of Croatia, for the formation of new units and the acquisition of weapons and military equipment, and for intensifying the diplomatic efforts of the Croatian leadership focused on international recognition. Moreover, by tying down the main body of the hostile forces, which were considerably routed and demoralized in the battle of Vukovar, the defence of Vukovar prevented the link-up of JNA forces in eastern and western Slavonia, which was strategically important for the JNA plans to conquer Croatia. At the same time, the murdering of civilians and the scale of Vukovar's destruction exposed to the international public the true picture of Serbian aggression, and the defenders of Vukovar showed that one can be successful in fighting against a vastly superior aggressor. In the process they contributed to the understanding of the developments in Croatia and accelerated the international recognition of Croatia. Their patriotism and courage won them an honourable place in Croatian history.

With its outstanding part in preventing hostile forces from occupying all of eastern Slavonia and thereby achieving the required operational depth and favourable conditions for further advance towards Zagreb and the attainment of its ultimate goal – the creation of the so-called Greater Serbia – the defence of Vukovar was an important strategic development for the overall defence of Croatia. This is why it can be claimed that the defenders of Vukovar opened the door for the establishment of free and independent Croatia, and for Croatian victory in the Homeland War.

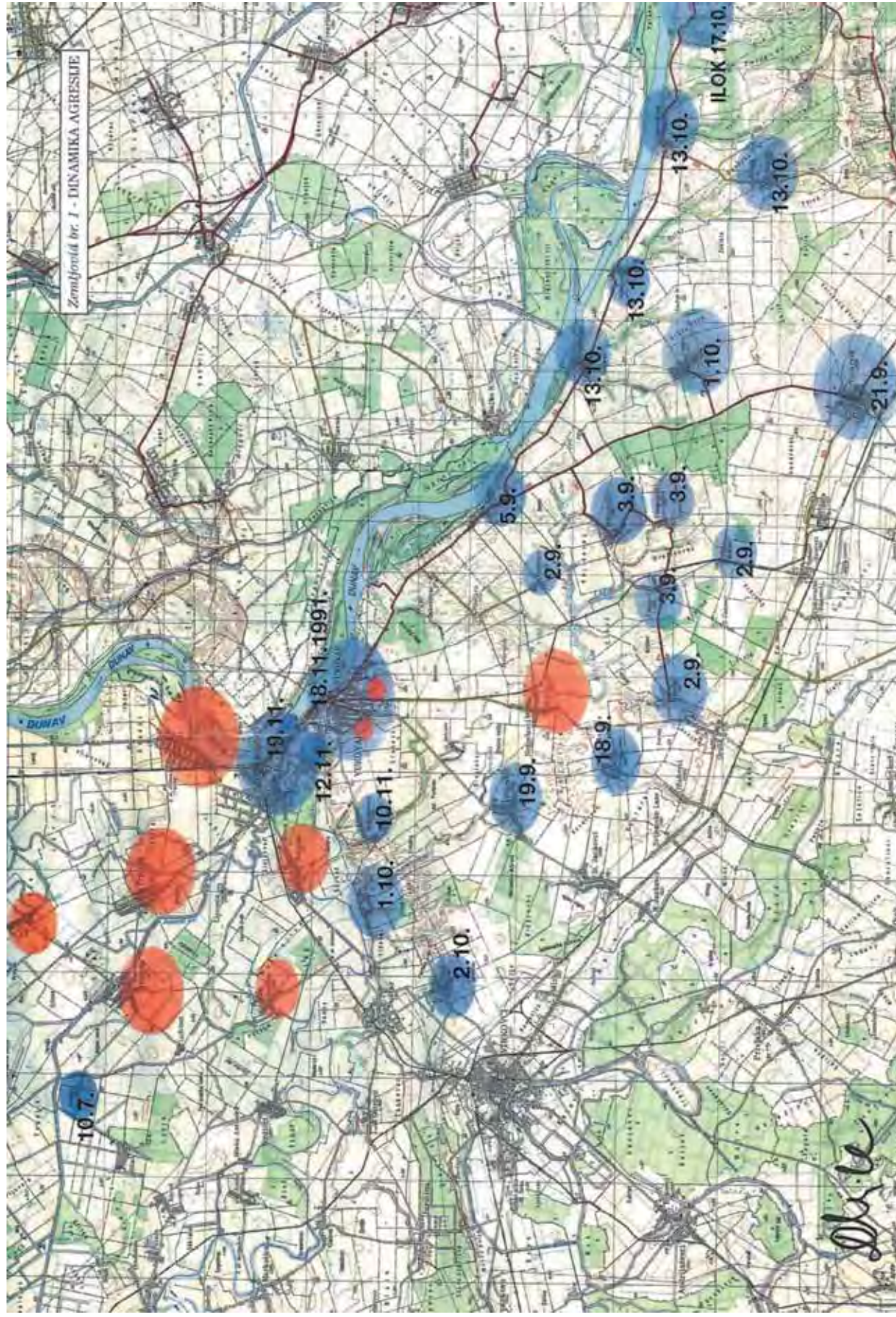


Četničke postrojbe u Vukovaru pjevaju da će “klati Hrvate”.
Chetnik units in Vukovar singing they will “slaughter Croats”.



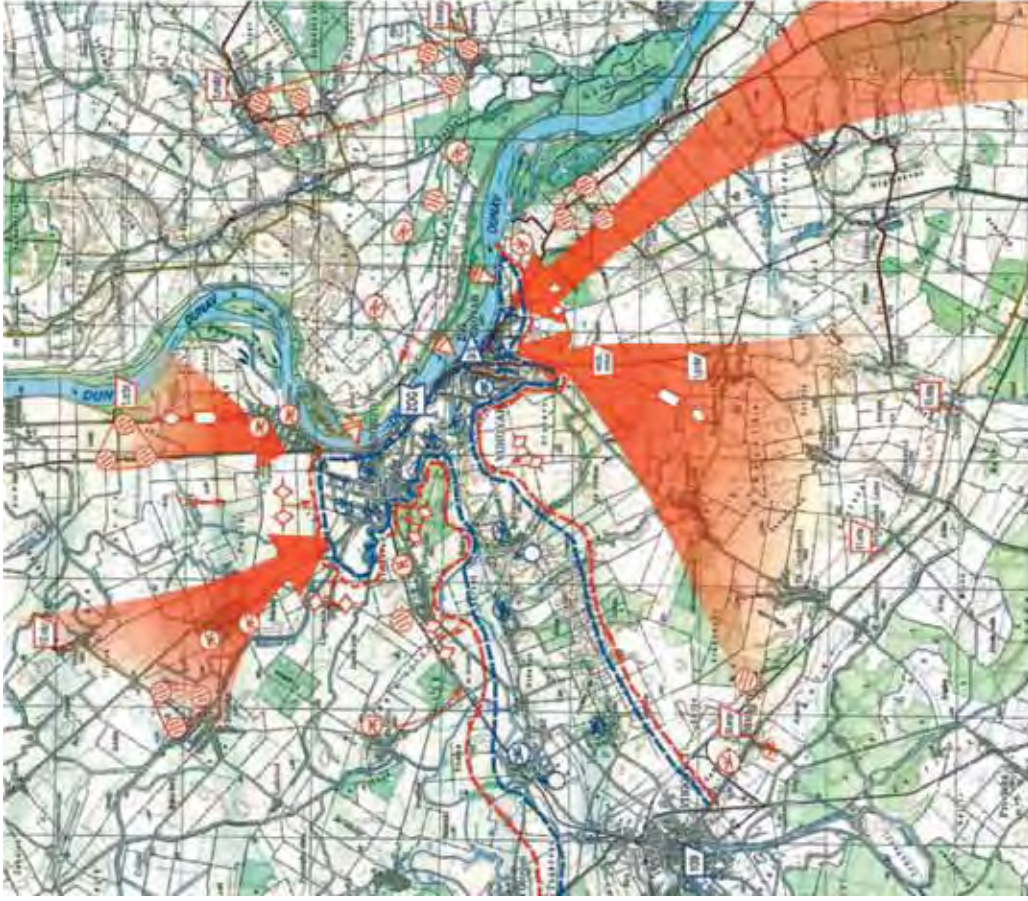
Bitka za Vukovar; napad JNA i četnika na Marince i Ceriće 1. listopada 1991. i obostrani raspored snaga 5. listopada 1991.
The Battle of Vukovar; assault of JNA and Serbian units on Marinci and Cerić on 1 October 1991 and conditions after the capture of these villages on 5 October 1991





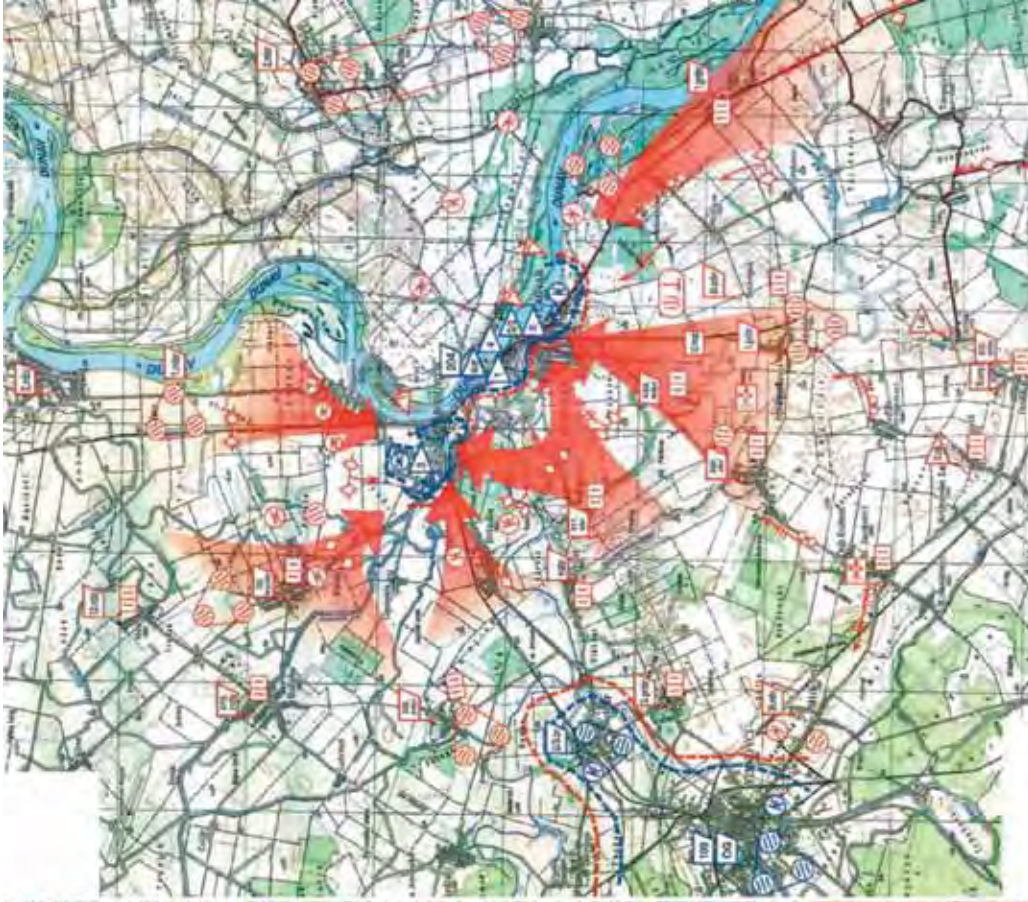
Zemljovid općine Vukovar; crvenom bojom označena su naselja s većinskim srpskim stanovništvom, a plavom bojom i datumom srpske okupacije naselja s većinskim nesrpskim stanovništvom: Hrvati, Rusini (Petrovci, Mikluševci), Mađari (Čakovci). Preuzeto iz: Mile Dedaković – Jastre, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *Bitka za Vukovar*, Vinkovci 1997.

Map of Vukovar municipality; settlements with a majority Serbian population are marked in red, and settlements with a majority non-Serbian population in blue with the date of Serbian occupation: Croats, Ruthenians (Petrovci, Mikluševci), Hungarians (Čakovci). From: Mile Dedaković-Jastre, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *The Battle of Vukovar*, Vinkovci, 1997.



Bitka za Vukovar, 1. rujna 1991.; raspored srpskih agresorskih (crveno) i hrvatskih obrambenih (plavo) snaga (preuzeto iz: Mile Dedaković - Jastreš, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *Bitka za Vukovar*, Vinkovci 1997.)

The Battle of Vukovar, 1 September 1991: deployment of the Serbian aggressor (red) and Croatian defensive (blue) forces. From: Mile Dedaković-Jastreš, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *The Battle of Vukovar*, Vinkovci, 1997.



Bitka za Vukovar, 10.-18. studenoga 1991.; raspored srpskih agresorskih (crveno) i hrvatskih obrambenih (plavo) snaga (preuzeto iz: Mile Dedaković - Jastreš, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *Bitka za Vukovar*, Vinkovci 1997.)

The Battle of Vukovar, 10-18 November 1991: deployment of the Serbian aggressor (red) and Croatian defensive (blue) forces. From: Mile Dedaković-Jastreš, Alenka Mirković-Nad, Davor Runtić, *The Battle of Vukovar*, Vinkovci, 1997.



Branitelji Vukovara: Andrija Marić, Blago Zadro, Marko Babić, te Zoran Janković (stoji sa strane); Trpinjska cesta, sredina rujna 1991. (fotografiju darovali Marko Babić i Ivan Leutar).

The defenders of Vukovar: Andrija Marić, Blago Zadro, Marko Babić, and Zoran Janković (standing aside); Trpinjska Road, mid-September 1991 (photograph donated by Marko Babić and Ivan Leutar)

Uništeni tenkovi JNA na Trpinjskoj cesti, sredina rujna 1991. (autor fotografije: Andrija Marić; fotografiju darovali Marko Babić i Ivan Leutar).

Destroyed JNA tanks on Trpinjska Road mid-September 1991 (photograph by Andrija Marić; photographs donated by Marko Babić, Ivan Leutar)





Liječnici vukovarske bolnice tijekom srpske opsade; slijeva nadesno: dr. Željko Jelinčić, dr. Ivica Matoš, dr. Boris Kratofil, dr. Tomislav Vlahović, dr. Vesna Bosanac, dr. Juraj Njavro i dr. Stanko Kušt (sjedi na podu), listopad/studen 1991. (fotografiju darovao: dr. Boris Kratofil).
The doctors of Vukovar hospital during the Serbian siege: from left to right: Dr Željko Jelinčić, Dr Ivica Matoš, Dr Boris Kratofil, Dr Tomislav Vlahović, Dr Vesna Bosanac, Dr Juraj Njavro and Dr Stanko Kušt (sitting on the floor), October/November 1991 (photograph donated by Dr Boris Kratofil)



S lijeva na desno: med. sestra Vesna Belinić, dr. Boris Kratofil, med. sestra Mihaela Brajković u improviziranoj operacijskoj sali, u podrumu bolnice (u mirnodopsko vrijeme ambulanta za male kirurške zahvate), listopad/studen 1991. (fotografiju darovao: dr. Boris Kratofil).

From left to right: nurse Vesna Belinić, Dr Boris Kratofil, nurse Mihaela Brajković in an improvised operation room, in the hospital's basement (during periods of peace in the clinic for minor surgical operations), October/November 1991 (photograph donated by: Dr Boris Kratofil)

Vukovarska bolnica, rezultat srpske agresije, jesen 1991. (fotografiju darovao: Damir Radnić).
Vukovar hospital; the result of the Serbian aggression, autumn 1991 (photograph donated by Damir Radnić)





JUBROVNIK
 Photo: Yulijevic 90



JUBROVNIK
 Photo: Yulijevic 90

**DUBROVNIK, ONCE A FORTRESS OF TREASURE
 AND BEAUTY, NOW A FORTRESS OF
 DESTRUCTION, FEAR AND DEATH-IN 1991.**

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
 Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

DUBROVNIK, ONE A FORTRESS OF TREASURE AND BEAUTY, NOW A FORTRESS OF DESTRUCTION, FEAR AND DEATH – IN 1991. (DUBROVNIK, NEKAD TVRĐAVA BLAGA I LJEPOTE, SADA TVRĐAVA DESTRUKCIJE, STRAHA I SMRTI.)

*Plakat br. 9 iz ciklusa HELP! STOP THE
WAR IN CROATIA*

Fotodokumentacija “Večernjeg lista”

Autori teksta: Varina Jurica Turk i Mišo Đuraš

Dubrovnik i njegovo šire područje JNA (Užički i Titogradski korpus, snage Vojnopomorskog sektora Boka, te snage Teritorijalne obrane Crne Gore i istočne Hercegovine) je napala 1. listopada 1991. iz Popova polja i područja Crne Gore. Tenkovi su 5. listopada prodrli u Slano, 15. listopada zauzet je Cavtat, a 24. listopada Župa dubrovačka, te neprijatelj izbija na same prilaze Dubrovniku. Agresor je tražio razoružanje i predaju malobrojnih branitelja, te pozivao stanovništvo da napusti grad, a s početkom napada gradu u potpunom okruženju (s oko 60.000 stanovnika i izbjeglica) prekinuo je dotok vode i struje te provođenjem mjera pomorske blokade sprječavao dovoz hrane i lijekova. Uz sve to topnički je napadao grad i njegovu povijesnu jezgru, zaštićenu poveljom UNESCO-a od 1979., tako da su teže ili lakše oštećeni svi spomenici unutar gradskih zidina (9 palača izgorjelo je do temelja, više od 70% krovova teže je ili lakše oštećeno, više desetaka projektila izravno je pogodilo glavnu ulicu – Stradun i franjevački samostan Male braće, a pogođene su i gradska katedrala te ostale crkve). Posebno žestoko Dubrovnik je napadan od 9. do 13. studenoga, te 6. prosinca 1991., kada je pretrpio najveća razaranja u svojoj povijesti još od potresa iz 1667. godine. Od rane zore pa do večernjih sati na grad i njegovu okolicu palo je više od 1000 projektila. Poginulo je 19 hrvatskih branitelja i civila, a više od 60 ih je ranjeno. Uspješnom obranom Grada 6. prosinca 1991. agresoru je nanesen odlučujući

*Poster No. 9 from the HELP! STOP WAR IN
CROATIA series.*

Večernji List photographic records

Text by: Varina Jurica Turk and Mišo Đuraš

The JNA (the Užice and Titograd corps, the Boka naval sector, and territorial defence forces from Montenegro and eastern Herzegovina) attacked Dubrovnik on 1 October 1991 from Popovo Polje and Montenegro. On 5 October tanks forced their way into Slano. Cavtat was captured on 15 October and Župa Dubrovačka on 24 October, and the enemy got close to the approaches to Dubrovnik. The aggressor demanded the disarmament and the surrender of the few defenders, and called on the population to abandon the town. When the attack on the completely surrounded town started, hostile forces cut off the water and power supply (at the time there were 60,000 inhabitants and refugees in the town), and thwarted the delivery and food and drugs by a naval blockade. In addition, they shelled the town and its historical nucleus, protected by the UNESCO Charter since 1979. All the monuments within the town walls suffered damage to a varying degree (9 palaces burned to the ground, more than 70% roofs were moderately or severely damaged, several dozen shells hit the main street, Stradun, and the monastery of the Franciscan Brothers Minor; the Cathedral and other churches were also hit). Dubrovnik suffered particularly fierce attacks between 9 and 13 November and 6 December 1991, when it sustained the greatest damage in its history since the 1667 earthquake. More than one thousand shells hit the town and its surroundings between dawn and the evening

vojni i politički poraz te zaustavljeno njegovo daljnje napredovanje.

U srpsko-crnogorskoj agresiji na dubrovačko područje poginula su 184 dubrovačka branitelja i više od 250 hrvatskih branitelja s drugih područja RH, te 92 civila od čega 15-ero djece.

U prosincu 1991. s dubrovačkog područja bilo je oko 33.000 prognanih i izbjeglih osoba.

Oštećeno je oko 13.900 (nešto više od 50% od ukupnog broja) stambenih objekata, a potpuno je spaljen ili uništen 2071 stambeni objekt, te uništeno više od 80% hotelskih kapaciteta. U svom osvajačko-pljačkaškom pohodu agresorska vojska opustošila je i opljačkala okupirano područje; u Crnu Goru i Srbiju odnesena je oprema dubrovačke zračne luke "Čilipi", trafostanice, telefonske centrale, autobusi javnog prijevoza, postrojenje tiskare, kompletne hotelske praonice, itd.

hours. Nineteen Croatian defenders and civilians were killed, and more than sixty wounded. As the town was successful defended on 6 December 1991, the aggressor suffered a decisive military and political defeat, and further advance of hostile forces was halted.

The casualties in the Serbian-Montenegrin aggression against Dubrovnik included 184 Dubrovnik defenders and more than 250 Croatian defenders from other parts of the Republic of Croatia, and 92 civilians (including 15 children). In December 1991 33,000 people were displaced from Dubrovnik and fled the area as refugees. About 13,900 housing units (more than 50% of the total stock) were damaged, 2,071 apartments or homes burnt down or were totally destroyed, and more than 80% of the town's hotel facilities were destroyed. In its conquering and plundering inroad the aggressor troops devastated and plundered the occupied area: the equipment at Čilipi, Dubrovnik's airport, was dismantled and carted off to Montenegro and Serbia, along with telephone exchanges, public transit buses, the printing works machines, complete hotel laundries, etc.





Tvrđava Imperijal na Srđu
iznad Dubrovnika, listopad
1991. (autor fotografije:
Zoran Filipović).
Imperijal Fort on Srđ
overlooking Dubrovnik,
October 1991 (photograph
by Zoran Filipović)



Dubrovnik, Stradun, 6.
prosina 1991. (autor
fotografije: Miro Kerner).
Dubrovnik, Stradun, 6
December 1991 (photograph
by Miro Kerner)

VLADA REPUBLIKE SRBIJE
PREDSEDNIK
Beograd, 05. oktobar 1991.

VLADI REPUBLIKE HRVATSKE
Zagreb

Na svojoj sednici od 04. oktobra 1991. g. Vlada Republike Srbije upoznala se sa opasnostima kojima je izloženo civilno stanovništvo i grad Dubrovnik, koji predstavlja deo istorije srpskog i hrvatskog naroda, kao i veličanstveni spomenik svetske kulturne baštine.

Vaša odluka da u gradu od neprocenive istorijske i kulturne vrednosti smestite vaše paravojne formacije, crne legije i mnogobrojne strane plaćenike i da sa tog prostora započnete oružane napade na naseljena mesta u Hercegovini i Boki Kotorskoj predstavlja krajnje necivilizovan, nehuman i nedostojan čin.

Nadamo se da ste i sami postali toga svesni i da ćete uložiti potreban napor da sprečite te vaše oružane formacije da razore Dubrovnik, kao što su to učinile sa mnogim drugim gradovima.

Upućujući vam ovaj poziv da sprečite razaranje Dubrovnika, Vlada Republike Srbije izražava čvrsto uverenje da će svi pripadnici JNA i jednica TO uložiti maksimalne napore da se sačuva ovaj istorijski grad

Predsednik
Dragutin Zelenović

Preslika pisma u: Hrvoje Kačić, *U službi domovine – Croatia rediviva*, Zagreb, 2006., 454.

GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA
THE PRESIDENT

Belgrade, 5 October 1991
To

THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CROATIA
Zagreb

At its meeting on 4 October 1991 the Government of the Republic of Serbia has been briefed on the dangers threatening the civil population and the town of Dubrovnik, which is part of the history of the Serbian and Croatian peoples, and a magnificent monument of the global cultural heritage.

Your decision to deploy your paramilitary units, black legions and numerous foreign mercenaries in a town of inestimable historical and cultural value, and to launch from that area armed attacks on settlements in Herzegovina and Boka Kotorska, is an extremely uncivilized, inhuman and disgraceful act.

We hope you have also become aware of this and that you will take the necessary effort in order to prevent your armed formations from destroying Dubrovnik as they have done with many other towns.

In sending you this appeal to prevent the destruction of Dubrovnik, the Government of the Republic of Serbia expresses its firm conviction that all the members of the JNA and TO units will make a maximum effort to preserve his historic town.

The President
Dragutin Zelenović

Copy of letter in: Hrvoje Kačić, *In the service of the Homeland – Croatia rediviva*; U službi domovine – Croatia rediviva, Zagreb, 2006, 454

Pismo Vlade Republike Srbije upućeno Vladi Republike Hrvatske 5. listopada 1991., u tijeku žestokih napada JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Dubrovnik i Hrvatsku, primjer je cinizma i djelovanja srpske politike 1990-ih, koja se nije ustručavala u svijet poslati “informacije” potpuno različite od onoga što se zaista dogodilo i događa. Posebice je, do nevjerojatnih razmjera, preuveličavan broj srpskih žrtava; govorilo se o tisućama ubijenih Srba u Hrvatskoj, primjerice, o “6000 ubijenih Srba u šumama iznad Pakraca te od 2000 do 5000 u Pakracu tijekom operacije Bljesak”, odnosno da je “tijekom hrvatske agresije na zapadnu Slavoniju ubijeno 3000 civila i 10.000 loše naoružanih srpskih vojnika”, a da je u “Oluji” “samo u prva četiri dana poginulo oko 4000 staraca, žena i dece, te da se ni do danas ne zna sudbina 12.000 Srba” (Jelena Guskova, *Istorija jugoslavenske krize (1990-2000)*, svezak II, Beograd, 2003., 236-238, 245). Izmišljeni su i podaci o “87 masovnih grobnica u kojima su tijela 14.000 Srba streljanih sa celim porodicama do 1994.”, o “1,250.000 Srba koje su ubili hrvatski fašisti tijekom Drugog svjetskog rata”, o tome da je u Hrvatskoj 1990. bilo 30% Srba, a ne 11 ili 12% kako je to prikazala hrvatska vlada” i druge laži koje je srpska diplomacija slala u svijet (Slobodan Jarčević, *Republika Srpska Krajina – državna dokumenta*, Beograd, 2005., 420, 435, 440). Spomenutim pismom Vlada Republike Srbije je pred domaćom i svjetskom javnosti pokušala sakriti svoje sudjelovanje u razaranju hrvatskih gradova i uvjeriti svijet kako JNA, koja je u ljeto 1991. praktično postala srpska vojska, ne razara Dubrovnik. Sukladne sadržaju toga pisma bile su i vijesti u srbijanskim medijima “da dim koji se diže nad Dubrovnikom nije od granatiranja, nego da to Hrvati – ‘ustaše’ – pale automobilske gume”, a da su razaranje Grada i stradanje civila “posljedica međusobnih sukoba hrvatskih bojovnika i stranih plaćenika”. Takve laži zapravo dodatno potvrđuju odgovornost Srbije za agresiju na Hrvatsku.

Istodobno, upravo je napad JNA i srpsko-crnogorskih “rezervista” na Dubrovnik do

The letter of the Government of the Republic of Serbia sent to the Government of the Republic of Croatia on 5 October 1991 during the vicious attacks of the JNA and Serbian-Montenegrin forces on Dubrovnik and Croatia, epitomizes the cynicism and action of Serbian policies in the 1990s, which did not shrink from launching into the world “information” totally different from what was actually taking place. In particular, the number of Serbian victims was exaggerated to extreme proportions: reports mentioned thousands of Serbs killed in Croatia, e.g., “6,000 Serbs killed in the woods around Pakrac, and 2,000 to 5,000 Serbs killed in Pakrac itself during Operation *Flash*”; or “3,000 civilians and 10,000 poorly armed Serbian troops killed during the Croatian aggression on Western Slavonija”; or “about 4,000 elderly people, women and children killed only in the first four days of *Storm*, the fate of 12,000 Serbs still being unknown” (Jelena Guskova, *History of the Yugoslav crisis 1990-2000*; *Istorija jugoslovenske krize 1990.-2000.*, Vol. II, Belgrade, 2003). Fabricated evidence includes figures on “87 mass graves with bodies of 14,000 Serbs shot with their families by 1994”; on the 1,250,000 Serbs killed by Croatian fascists during World War Two; on “30% Serbs in Croatia in 1990, as opposed to 11 or 12% claimed by the Croatian government”; and other lies with which the Serbian diplomacy fed the world (Slobodan Jarčević, *Republic of Serbian Krajina – state records*; *Republika Srpska Krajina – državna dokumenta*; Belgrade, 2005, 420, 435, 440). By sending this letter the Government of the Republic of Serbia tried to conceal from the domestic and international public its involvement in the destruction of Croatian towns and convince the world that the JNA, which had become by the summer of 1991 a Serbian army, was not destroying Dubrovnik. In keeping with the subject of the letter were Serbian media reports that “the smoke rising above Dubrovnik was not due to shelling but to car tires set on fire by the Croats, the *ustaše*”, and that the destruction of the town and the

kraja razgolitio pravi razlog srpske agresije na Hrvatsku, potvrdivši da hrvatski gradovi nisu napadnuti radi “deblokade vojarni JNA”, kako je govorilo vodstvo JNA, nego radi osvajanja teritorija, jer u samom Dubrovniku i njegovoj bližoj okolici nije ni bilo vojarni JNA. Usprkos svemu, hrvatski branitelji uspjeli su 1991. obraniti Dubrovnik, te uz pomoć pristiglih snaga iz drugih dijelova Hrvatske, do kraja listopada 1992. razbiti neprijateljsku opsadu i osloboditi gotovo cijeli državni teritorij na krajnjem jugu Republike Hrvatske.



suffering of the civilians were “the consequence of clashes between the Croatian fighters and foreign mercenaries”. Actually, such lies only additionally confirm the responsibility of Serbia and aggression against Croatia.

At the same time, it was precisely the attack of the JNA and Serbian-Montenegrin “reservists” on Dubrovnik that totally laid bare the real reason of the Serbian aggression on Croatia, and confirmed that Croatian towns were not attacked in order to “break the blockade of the JNA barracks” but in order to conquer territory, because there were no JNA barracks in Dubrovnik itself or in its immediate surroundings. In spite of everything, in 1991 Croatian defenders succeeded in defending Dubrovnik and – with the help of forces transferred from other parts of Croatia – lift the siege by late October 1992 and free almost the entire state territory in the southernmost part of the Republic of Croatia.

Smotra hrvatskih postrojba na Južnom bojištu nakon pobjede nad neprijateljskim snagama (29. listopada 1992.).
Review of Croatian forces on the Southern Front after victory over hostile forces (29 October 1992)

U zaleđu Dubrovnika, proljeće 1992.
Hinterland of Dubrovnik, 1992

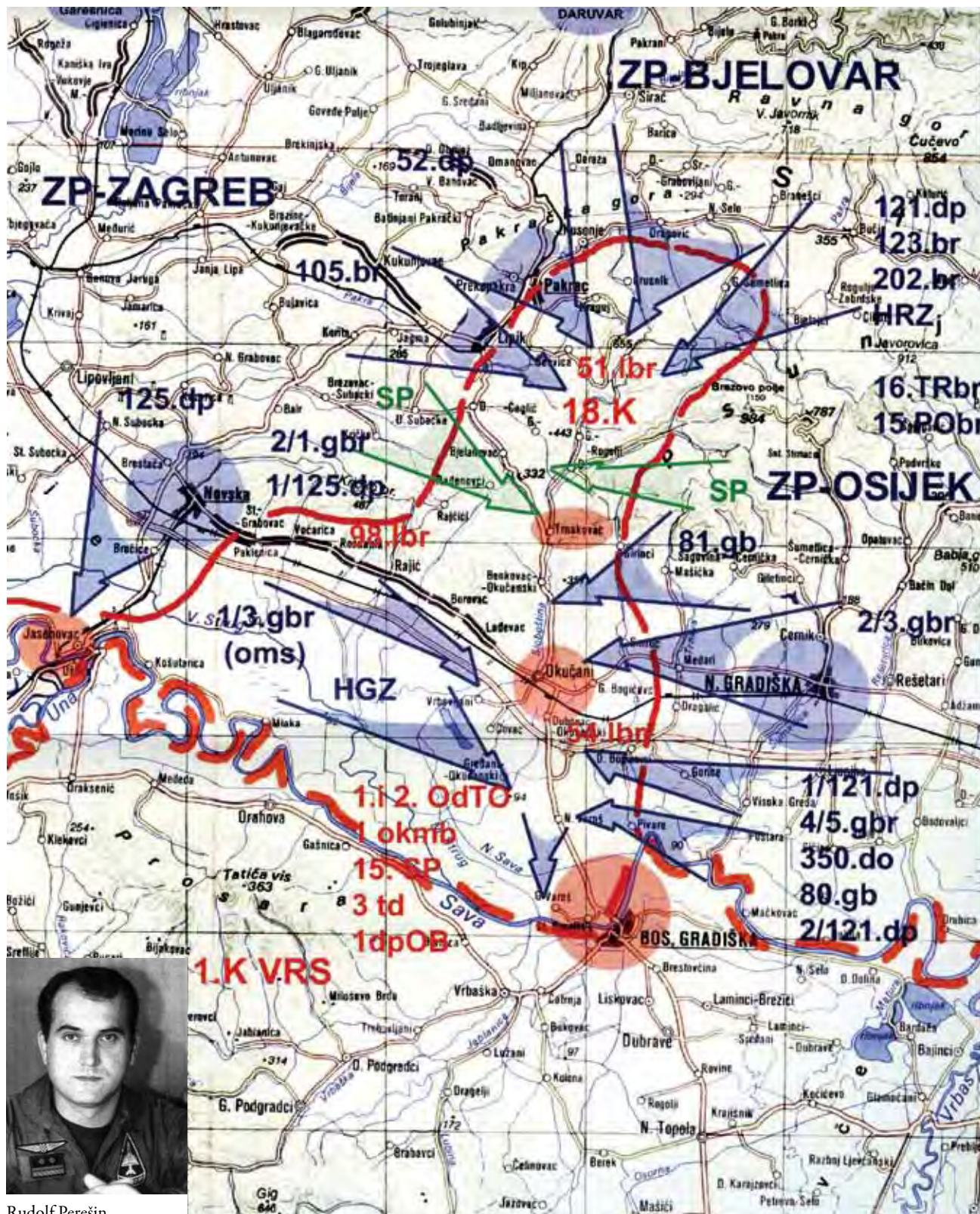


DUBROVNIK WAR CROATIA 1991



DUBROVNIK/WAR/CROATIA/1991. / Autor: Tomislav Gusić, Autor fotografije: Pavo Urban, Dubrovnik, 1991. Plakat s fotografijom kamene prašine na Stradunu nakon eksplozije projektila 6. prosinca 1991., dana kada je opsjednuti Dubrovnik pretrpio jedan od najžešćih napada. Bila je to jedna od posljednjih fotografija Pava Urbana koji je tog dana poginuo nedaleko od Orlandova stupa od krhotina granate. (*Pavo Urban – Posljednje slike*, tekst Antun Maračić, Zagreb, 1997.) Uz Pava Urbana, u Domovinskom ratu poginuli su hrvatski novinari i snimatelji: Gordan Lederer, Žarko Kaić, Živko Krstičević, Tihomir Tunuković, Boris Erdelja, Luka Skračić ...

DUBROVNIK/WAR/CROATIA/1991 / Author: Tomislav Gusić, Photograph by: Pavo Urban, Dubrovnik, 1991 The photograph shows stone dust on Stradun, the central street of old Dubrovnik, after the explosion of a shell on 6 December 1991. On that day Dubrovnik suffered one of the heaviest attacks. This was one of the last photographs taken by Pavo Urban, who died on that day near Orlando's Column from a shrapnel wound. (*Pavo Urban – The Last Pictures*, text by Antun Maračić, Zagreb, 1997) Along with Pavo Urban, the following Croatian newsmen and cameramen were killed during the Homeland War: Gordan Lederer, Žarko Kaić, Živko Krstičević, Tihomir Tunuković, Boris Erdelja, Luka Skračić...



Rudolf Perešin

Operacija "Bljesak" / Operation *Flash*

Rudolf Perešin (1958.) poginuo je 2. svibnja 1995. na letačkom zadatku u oslobodilačkoj operaciji "Bljesak", kao zapovjednik 1. lovačke eskadrile Hrvatskog ratnog zrakoplovstva. U HV je iz JNA prebjegao 25. listopada 1991. MIG-om 21 i sletio na aerodrom u Klagenfurtu u Austriji, gdje je izjavio: *Hrvat sam i neću pucati na vlastiti narod!*

Rudolf Perešin (1958), killed in action on 2 May 1995 during a combat mission in Operation *Flash*, as commander of the 1st Fighter Squadron of the Croatian Air Force. He defected from the JNA on 25 October 1991, and landed with his MiG 21 at the Klagenfurt airport in Austria, where he declared: *I am a Croat and I will not shoot at my own people!*

Tijek vojno-redarstvene operacije “Bljesak”

Operacija “Bljesak” planirana je kao nastavak idejne zamisli oslobađanja zapadne Slavonije krajem 1991. i početkom 1992. godine, a njezino neposredno planiranje otpočelo je početkom prosinca 1994. godine, nakon što je postalo jasno da vodstvo pobunjenih Srba neće pristati na mirnu reintegraciju u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Prema idejnoj zamisli operacija je trebala biti izvedena kao maksimalno iznenađenje, u roku od dva do tri dana, uz veći broj jakih i brzih udara po vitalnim objektima, te uz istodobno djelovanje na više smjerova, presijecanjem i razbijanjem neprijateljskih snaga. Cilj operacije bio je osloboditi preostali okupirani teritorij zapadne Slavonije i otvoriti autocestu Zagreb – Lipovac, izbiti na rijeku Savu (međunarodno priznatu granicu RH) i prijeći u obranu, te razbiti eventualno zaostale neprijateljske skupine. Planom operacije predviđeno je ubacivanje znatnijih snaga MUP-a u pozadinu radi presijecanja snaga protivnika sjeverno od prometnice Novska – Nova Gradiška, čime bi se stvorili uvjeti za prodor na smjeru Novska – Okučani. Signal za početak operacije primljen je u 5.21 sati 1. svibnja 1995. godine, a napad oko 7200 hrvatskih vojnika i policajaca počeo je bez topničke potpore zbog iznenađenja i izbjegavanja civilnih žrtava.

U prvom danu operacije (1. svibnja) došlo je do spajanja snaga HV-a i Specijalnih jedinica policije (SJP) MUP-a RH u području sela Benkovac (južno od sela Bijeke Stijene), čime je okupirano područje zapadne Slavonije presječeno, a snage 18. (Zapadnoslavonskog) korpusa “Srpske vojske Krajine” (18. K SVK) podijeljene su u dva dijela. Oklopno-mehanizirane postrojbe HV-a prodrle su iz smjera Novske do sela Vrbovljani

Course of the Military & Police Operation Flash

Operation *Flash* was planned as the continuation of the plan for the liberation of western Slavonia in late 1991 and early 1992. Detailed planning started in early December 1994 after it had become clear that the leadership of the rebel Serbs would not agree to the peaceful reintegration in the constitutional and legal system of the Republic of Croatia. According to the original idea, the operation was to be carried out, as a maximum surprise, within two or three days, with several strong and quick strikes against vital targets and concurrent thrusts from several directions in order to break up and rout hostile forces. The mission of the operation included the liberation of the remaining part of western Slavonia and the opening up the Zagreb – Lipovac motorway, pushing to the river Sava (internationally recognized border of the Republic of Croatia), and crushing the possibly remaining hostile units. The plan of the operation also involved the infiltration of strong police units in the enemy rear in order to cut off hostile units north of the Novska – Nova Gradiška road and thereby create conditions for a breakthrough towards Novska – Okučani. The signal for the start of the operation was received at 05.21 hours on 1 May 1995, and 7,200 Croatian army troops and policemen attacked with no artillery support in order to achieve surprise and avoid civilian casualties.

On the first day of the operation (May 1) HV (Croatian Army) units linked up with special police units (SJP) in the village of Benkovac (south of the village of Bijeke Stijene). The occupied part of Slavonia was thereby cut in half. Armoured and mechanized HV units advanced from Novska to the village of Vrbovljani and established control over that part of the motorway, and the town of

i stavile taj dio autoceste pod nadzor, a grad Okučani doveden je u poluokruženje. Istodobno, presječna je i pod nadzor HV-a stavljena prometnica Stara Gradiška – Okučani, a tijekom prijepodnevnih sati oslobođen je Jasenovac, čime je onemogućena uspostava pontonskog mosta i dovođenje ojačanja s okupiranoga područja Banovine, Korduna te BiH.

U drugom danu operacije (2. svibnja) proveden je završni, usklađeni udar snaga HV-a i Skupnih snaga SJP MUP-a RH usmjeren prema snagama neprijatelja u Okučanima, koje su svladane do 13.20 sati, čime je uništen 18. korpus "SVK". Do kraja dana snage HV-a izbile su na rijeku Savu i osigurale državnu granicu, a okruženi dijelovi 18. K "SVK" sjeverno od Trnakovca prisiljavaju se na predaju. Postignuti su zadani ciljevi, a postrojbe se i dalje angažiraju na pretresu terena, blokadi i uništenju zaostalih neprijateljskih snaga.

U trećem danu operacije (3. svibnja) HV je organizirao obranu duž rijeke Save s posebnim težištem u području s. Mačkovac – s. Davor, kako bi se spriječile eventualne intervencije preko rijeke Save iz BiH. Postrojbe HV-a, zajedno sa Skupnim snagama SJP MUP-a RH, nastavile su pretres oslobođenoga područja radi uočavanja zaostalih snaga neprijatelja, te blokadu preostalih snaga 18. K u području Šumetlice – Brusnika – Omanovca.

Četvrtoga dana operacije (4. svibnja) ojačana satnija 81. gardijske bojne s potporom, prevezena je helikopterima u područje desantiranja u selu Bjelajci. Zbog odbijanja predaje preostalih snaga 18. korpusa "SVK", izvršeno je usklađeno djelovanje i koncentracija topničke paljbe po određenim ciljevima i područjima (Šumetlica, Brusnik, Kraguj, Japaga, Čaglić, Omanovac), nakon čega su hrvatske snage poduzele pješački napad. Bezuvjetna predaja pripadnika 18. korpusa "SVK" (oko 1500 vojnika) hrvatskim snagama, od 17 do 19 sati, označila je konačan poraz velikosrpske ideje i agresije u zapadnoj Slavoniji. Sljedećeg jutra (5. svibnja), u 6 sati, Skupne snage SJP MUP-a RH potpuno su ovladale utvrđenim objektom Omanovac.

Okučani was semi-encircled. At the time, HV units cut off and established control over the Stara Gradiška – Okučani road. In the morning areas Jasenovac was also liberated; this prevented the enemy from putting up a pontoon bridge and bringing in reinforcements from the occupied part of Kordun and Banovina, and from Bosnia and Herzegovina.

On the second day (2 May), the concerted strike of HV and special police units was focused on hostile units at Okučani, which were overpowered by 13.20 hours. That marked the end of the local units of the 18th "SVK" corps. By the end of the day HV units advanced to the river Sava and established control over the state border. The encircled parts of the 18th "SVK" corps were forced to surrender north of Trnakovac. The mission was thus accomplished, and the units engaged in clearing and mopping up in the area.

On the third day (3 May) HV units set up defence position along the Sava, centered on the villages of Mačkovac and Davor, in order to prevent possible intervention from across the river, i.e., Bosnia and Herzegovina. HV and special police units continued their clearing and mopping up missions in order to detect possible remaining hostile forces and block the remaining 18th corps troops in the area of Šumetlica – Brusnik – Omanovac.

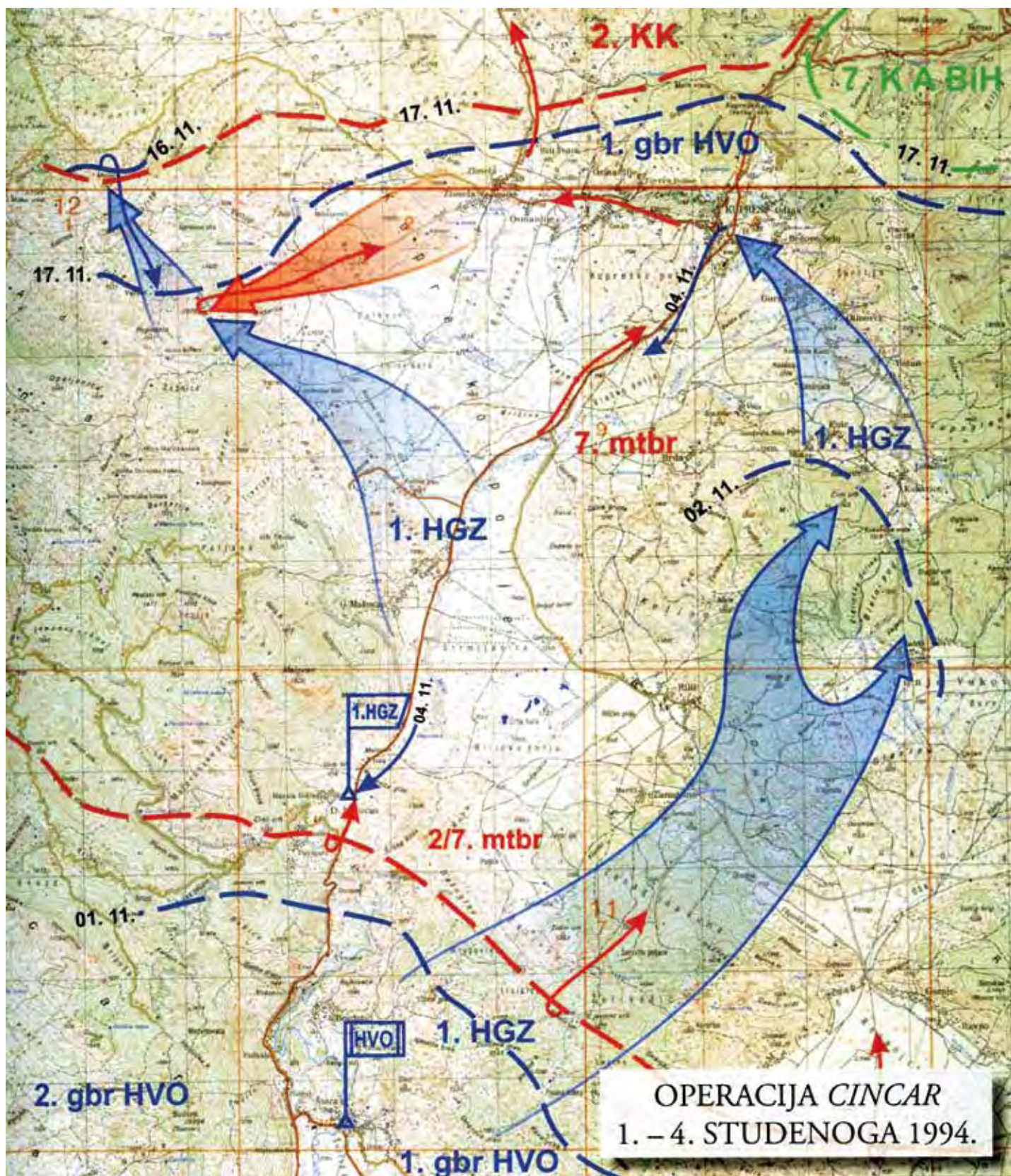
On the fourth day of the operation (4 May), a reinforced company of the 81st guards battalion with support units was flown by helicopters for an assault at the village of Bjelajci. Since the remaining units of the 18th "SVK" corps refused to surrender, Croatian artillery engaged by concentrated fire targets at Šumetlica, Brusnik, Kraguj, Japaga, Čaglić and Omanovac. The infantry attack followed. Between 17.00 and 19.00 hours the troops of the 18th "SVK" corps (about 1,500 men) surrendered unconditionally. Their surrender marked the defeat of the Greater Serbian plans and aggression in western Slavonia. Early on 5 May at 06.00 hours special police units established full control of the fortifications at Omanovac.



Predaja zapovjednika 51. (pakračke) pješačke brigade 18. korpusa "SVK" potpukovnika Steve Harambašića i Veljka Džakule, jednog od vođa srpske pobune protiv demokratski izabrane vlasti RH, zapovjedniku hrvatske policije Nikoli Ivkanecu u popodnevним satima 4. svibnja 1991. na Gavrinici poviše Pakraca. (autor fotografija: Toni Hnojčik)
Surrender of the commander of the 51st (Pakrac) infantry brigade of the 18th "SVK" corps, lieutenant colonel Stevo Harambašić, and Veljko Džakula, one of the leaders of the Serbian rebellion against the democratically elected authorities of the Republic of Croatia in Western Slavonia, to the commander of the Croatian police forces Nikola Ivkanec, in the afternoon hours of 4 May 1991, at Gavrinica (above Pakrac). (photographs by Toni Hnojčik)

Sanitet i Crveni križ RH odmah su pružali zdravstvenu skrb starijim i nemoćnim Srbima; sela iznad Pakraca, svibanj 1995.
The Medical Corps and Red Cross of the Republic of Croatia promptly provided health care to elderly and disabled Serbs; villages above Pakrac, May 1995





Operacija "Cincar", 1. – 4. studeni 1994.
Operation *Cincar*, 1 – 4 November 1994



Operacija "Zima '94" (29. studeni – 24. prosinca 1994.).
 Operation Zima '94 (Winter '94, 29 November – 24 December 1994)



Hrvatske snage
pred Banja Lukom,
listopad 1995.
Croatian forces
before Banja Luka,
October 1995.

Putokazi u središtu
Bosanskog Grahova,
srpanj 1995.
Signposts in the
centre of Bosansko
Grahovo, July 1995



Planina Dinara,
prosinac 1994. i
travanj 1995.
Mount Dinara,
December 1994 and
April 1995



Kronologija važnih događaja uoči “Oluje”

- 3. studenoga 1994.: u operaciji “Cincar” (1. – 4. studenoga), koja je bila koordinirana s vojnim djelovanjem Armije BiH, hrvatske postrojbe oslobodile su Kupres; oslobađanje Kupresa imalo je izniman strateški i psihološki značaj, a bilo je preduvjet za napredovanje prema Glamoču i Bosanskom Grahovu.
- 29. studenoga – 24. prosinca 1994.: napadajna operacija “Zima ’94.”

Cilj hrvatskih postrojbi:

- oslabiti srpsku ofenzivu na Bihać,
- osigurati povoljan strateški prostor za oslobađanje okupiranih dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine (BiH).

Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane (HV i HVO) ovladali su većim dijelom Livanjskoga polja; oslobođeno je područje širine 10 km, a dubine 20 km – ukupno 200 km². No, neprijatelj je s istaknutih uzvišenja na planinama Dinari i Staretini i dalje paljbom mogao nadzirati aktivnosti u Livanjskom polju i bočnim udarima ugroziti oslobođeni teritorij.

– prosinac 1994.: pojačani su srpski napadi na područje zapadne Bosne i Bihaća, koji je branio 5. korpus Armije Bosne i Hercegovine (ABiH) i 101. pukovnija HVO-a.

– početak 1995.: međunarodna zajednica (SAD, Rusija, Europska Unija i Međunarodna ženevska konferencija – UN) predložila je Plan Z-4 o političkom rješenju krize u Hrvatskoj. Plan je istaknuo suverenitet i integritet Hrvatske, ali je predvidio iznimno široku autonomiju Srba u dijelovima UNPA područja Sjever i Jug (vlastito zakonodavstvo i vlada, posebna policija, novac,

Chronology of Important Developments on the Eve of Operation Storm

3 November 1994: In Operation *Cincar* (1-4 November) Croatian units, acting in concert with the Army of Bosnia and Herzegovina (ABH), liberated Kupres. The capture of Kupres was of extraordinary strategic and psychological importance, and the condition for advancing on to Glamoč and Bosansko Grahovo.

29 November – 24 December 1994: Offensive operation *Zima '94* (Winter).

Mission of the Croatian units:

- sap the Serbian offensive on Bihać;
- ensure a favourable strategic space for the liberation of the occupied parts of Croatia and Bosnia and Herzegovina.

The Croatian Army (HV) and the Croatian Defence Council (HVO) established control over the greater part of Livanjsko Polje and liberated an area 10 km wide by 20 km deep. However, hostile artillery on mounts Dinara and Staretina could still engage targets in Livanjsko Polje and jeopardize the liberated territory by attacking its flanks.

December 1994: More intensive Serbian attacks on western Bosnia and Bihać, defended by the 5th ABH corps and the 101st HVO battalion.

Early 1995: The international community (USA, the Russian Federation, the European Union and the International UN Conference on the former Yugoslavia in Geneva) proposed the Z-4 Plan for the political settlement of the crisis in Croatia. The Plan highlighted the sovereignty and integrity of the Republic of Croatia,, but it also provided for an extraordinarily broad autonomy of the Serbs in UNPA Sectors North and South (own legislation

grb, zastava i obilježja te sudski sustav, pravo ubiranja poreza, itd.); hrvatska strana imala je ozbiljnih primjedbi na Plan, a Srbi u Kninu nisu ga željeli ni razmotriti. Pod srpskom okupacijom tada se nalazilo oko 20% kopnenoga teritorija Republike Hrvatske.

– 1. travnja 1995.: Odlukom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (Rezolucija 981) UNPROFOR (United Nations Protection Forces – Zaštitne snage Ujedinjenih naroda) je u Hrvatskoj postao UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia – Operacija UN-a za uspostavljanje povjerenja u Hrvatskoj) i preuzeo obvezu nadzora međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske.

– 7. travnja 1995.: napadajni boj “Skok 1”

Cilj hrvatskih postrojbi:

- zauzeti povoljnije položaje na Dinari u područjima Crvene grede i Zelenoga brda,
- približiti se selima Uništa i Cetina,
- onemogućiti protunapad neprijatelja iz smjera sela Uništa.

Hrvatske postrojbe oslobodile su na planini Dinari iznad Knina područje širine 15 km, a dubine 5 km (75 km²) i stavile pod kontrolu (“paljbeni nadzor”) zaleđe Knina, posebice neprijateljska uporišta na području sela Uništa i Cetina. Pokušaji neprijatelja, koji je djelovanjem topništva iz okruga sela Cetine (teritorij Republike Hrvatske) prekršio “Zagrebački sporazum”, da u protunapadima vrati izgubljene položaje, nisu uspjeli. Srbi su nakon akcije pojačali obranu oko Bosanskoga Grahova.

– početak svibnja 1995.: vojno-redarstvena operacija “Bljesak”

– 4. – 11. lipnja 1995.: napadajni boj “Skok 2”

Cilj hrvatskih postrojbi:

- osloboditi istočnu i zapadnu stranu Livanjskoga polja,
- približiti se Bosanskom Grahovu i stvoriti uvjete za topničko djelovanje po vojnim ciljevima na tom smjeru,
- stabilizirati bojišnicu od Dinare do Kupresa.

and government, special police, currency, coat of arms, flag and other emblems, judiciary, tax collection, etc.). The Croatian side had serious objections to the Plan, and the Serbs did not even want to consider it. At the time about 20% of Croatian land territory was under occupation.

1 April 1995: By decision of the UN Security Council (Resolution No. 981) UNPROFOR (United Nations Protection Forces) in Croatia became UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia), and overtook the obligation of supervising the internationally recognized borders of the Republic of Croatia.

7 April 1995: Offensive action *Skok 1* (Leap)

Mission:

- occupy more favourable positions on Mount Dinara in the Crvene Grede and Zeleno Brdo areas;
- get closer to the villages of Uništa and Cetina;
- prevent hostile counterattacks from the village of Uništa.

Croatian units captured on Mount Dinara (above Knin) an area 15 km deep by 5 km deep (75 sq.km.) in the hinterland of Knin, and especially hostile strongholds in the villages of Uništa and Cetina. All the attempts by hostile forces – which broke the “Zagreb Agreement” by artillery fire from the village of Cetina (occupied territory of the Republic of Croatia) – to regain lost positions by counterattacks met with failure. After this action the Serbs reinforced their defences round Bosansko Grahovo.

Early May 1995: Military&police operation *Bljesak* (Flash)

4-11 June 1995: offensive action *Skok 2* (Leap)

Mission:

- free the eastern and western side of Livanjsko Polje;
- get closer to Bosansko Grahovo and create conditions for engaging military targets in the area by artillery;
- stabilize the front from Mount Dinara to Kupres.

Hrvatske postrojbe potisnule su neprijatelja prema Bosanskom Grahovu i Glamoču, ovladale jakim srpskim uporištem Crni Lug (4. lipnja) i okolnim selima, te Malim Šatorom (7. lipnja) i Velikim Šatorom (11. lipnja). Time je Livanjsko polje u cijelosti osigurano za manevarski prostor hrvatskih postrojbi, koje su spojene od Dinare preko Šator planine i Staretine sve do Kupreških vrata. Glamoč se našao u poluokruženju (s juga, zapada i sjevera), a oslabljen je pritisak srpskih postrojbi na Bihać. Pod nadzor hrvatskoga topništva stavljena je važna komunikacija Glamoč – Bosansko Grahovo u Bosni i Hercegovini te Cetinska dolina i Vrličko polje u Hrvatskoj. Oslobođeno je područje širine 30 km, a dubine 14 – 15 km (oko 420 – 450 km²). Nakon akcije međunarodna zajednica namjeravala je na Dinaru uputiti snage za brzo djelovanje, ali hrvatsko vodstvo nije se složilo s tim prijedlogom.

– 11. srpnja 1995.: srpske postrojbe osvojile su Srebrenicu, a zatim i Žepu (25. srpnja), gradove “pod zaštitom” UN-a, te ubile nekoliko tisuća muslimana iz Srebrenice (spominje se broj od 8000 ubijenih), a ostale su prognali.

– 19. srpnja 1995.: srpske postrojbe, među kojima su bile i postrojbe Srba iz Hrvatske, pokrenule su snažnu ofenzivu na rezolucijom UN-a “zaštićeni” Bihać. Osvajanjem Bihaća srpska strana ostvarila bi važan strateški uspjeh. Uz to, došlo bi do nove velike humanitarne katastrofe, jer su uz stanovnike grada u Bihaću bile i brojne izbjeglice.

– 21. srpnja 1995.: Komanda 5. korpusa ABiH u Bihaću izvijestila je Glavni stožer HV-a da je korpus pretrpio velike gubitke u “živoj sili i značajan gubitak teritorije. (...) Zalihe municije i borbenih sredstava su ispod kritičnog nivoa, te se ne može dugotrajnije suprotstaviti agresoru. (...) Pri ovakvom tempu napada (srpskog) agresora (korpus) može pružati organizovanu odbranu u naredna dva do tri dana.”

O dramatičnom stanju u Bihaću govori i pismo koje je toga dana predsjedniku RH Franji Tuđmanu uputio Adnan Alagić, načelnik bihaćke općine: *Zbog siline artiljerijskih djelovanja*

Croatian units pressed back hostile forces towards Bosansko Grahovo and Glamoč, overpowered a major Serbian stronghold at Crni Lug (4 June) and surrounding villages, and Mali Šator (7 June) and Veliki Šator (11 June). This opened up the entire Livanjsko Polje as a manoeuvring space for Croatian units, which linked up from Mount Dinara, Mount Šator and Staretina all the way to Kupreška Vrata. Glamoč was semi-encircled (from the south, west and north), and the pressure of the Serbian units on Bihać abated. Croatian artillery gained control over the important communications Glamoč – Bosansko Grahovo in Bosnia and Herzegovina, and between Cetinska Dolina and Vrličko Polje in Croatia. The liberated area was 30 m wide by 14-5 km deep (about 420-450 sq.km.) After this action the international community wanted to deploy a rapid action force in the area of Mount Dinara, but the Croatian leadership did not go along with the idea.

11 July 1995: Serbian troops captured Srebrenica and then Žepa (25 July), UN “safe havens”, killing thousands of Muslims at Srebrenica (the number of 8,000 is being reported) and banishing the rest.

19 July 1995: Serbian units, including units of the rebel Serbs from Croatia, launched a strong offensive on Bihać, “protected” by a UN resolution. The capture of Bihać would have been an important strategic success for the Serbian side. Moreover, it would have been another major humanitarian disaster because there were many refugees in the town along with the local population.

21 July: The Command of the 5th ABH Corps in Bihać informed the HV General Staff that “the Corps had sustained large losses of ‘manpower and territory’ ... the supply of ammunition and material had dropped below the critical level and the Corps could not hold out against the aggressor for a longer period ... At such a rate of the Serbian attack the Corps could only put up organized defence for the next two or three days”.

stanovništvo iz pograničnih zona se iseljava i kreće prema gradu Bihaću. Dramatičan položaj se iz sata u sat usložnjava jer je humanitarna situacija još od ranije katastrofalna. Već vam je vjerojatno poznata činjenica da smo imali prve slučajeve umiranja od gladi. Nada da će se stanje koliko toliko popraviti nakon skidanja žita sa zasijanih prigradskih prostora sada je propala. Upravo ta područja agresor najviše drži pod vatrom, gađajući ih zapaljivim granatama. Posebno je teško u bihačkoj bolnici kojoj nedostaju lijekovi i sanitetski materijal, a zbog nedostatka hrane bolesnici primaju samo jedan obrok dnevno. Sudbina oko 180.000 stanovnika unsko-sanskog kantona je neizvjesna. Mi možemo samo obećati da ćemo se boriti bez obzira na cijenu i neodlučnost međunarodne zajednice. Jedinu nadu polažemo u naše hrabre borce i prijateljski hrvatski narod, pošto nam je sudbina koju nam je agresor namijenio ista. Stoga vas molim da sa svoje strane učinite sve što je u vašoj moći da se spasi ovaj herojski grad i njegovo napaćeno stanovništvo.

– 22. srpnja 1995.: “Splitska deklaracija”

U Splitu su predsjednik Republike Hrvatske (Franjo Tuđman) i predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine (Alija Izetbegović) te predsjednik Federacije BiH (Krešimir Zubak) i predsjednik Vlade BiH (Haris Silajdžić) potpisali *Deklaraciju o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju političkoga rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice*.

– 23. srpnja 1995.: Komanda 5. korpusa ABiH u Bihaću upoznala je Glavni stožer HV-a da se stanje pogoršalo i izmaklo nadzoru, te da postoji mogućnost da bihačko područje do večeri bude rasječeno na dva dijela, “a 5. korpus razbijen”.

– 24. srpnja 1995.: Komanda 5. korpusa, Glavni stožer HVO-a Bihać i Općinski odbor HDZ-a Bihać uputili su političkim i vojnim tijelima u Zagrebu apel za pomoć. “Molimo Vas, shvatite ovu nastalu situaciju krajnje ozbiljno i poduzmite hitne i radikalne mjere u cilju spašavanja stanovništva i teritorije Unsko-sanskog kantona.”

The dramatic condition in Bihać is also described in the letter which Adnan Alagić, mayor of Bihać, sent to the Croatian President Franjo Tuđman: *Because of intense shelling the population in the outlying areas is fleeing and moving towards the town of Bihać. Our position is getting more complex every hour, because the humanitarian situation has already been disastrous for several days. You probably know that we have already had the first people dying of starvation. The hope that the situation would improve at least a little after the harvesting of the wheat in the areas around the town is now gone. The aggressor is attacking these very areas with incendiary shells. Conditions are especially bad in Bihać hospital, which is short of drugs and medical supplies, and of food, and the patients are getting only one meal a day. The fate of the 180,000 inhabitants of the Una-Sana canton is uncertain. We can only promise to fight regardless of the cost and the indecision of the international community. Our only hope are our brave fighters and the friendly Croatian people because the fate our enemy has in store for us is the same. Therefore, we are begging you to do all you can to save this heroic town and its long-suffering population”*

22 July 1995: “Split Declaration”

The President of the Republic of Croatia (Franjo Tuđman), the President of the Presidency of Bosnia and Herzegovina (Alija Izetbegović), the President of the Federation of BH (Krešimir Zubak) and the Prime Minister of BH (Haris Silajdžić) signed the *Declaration on the renewal of the Washington Agreement, joint defence from the Serbian aggression and realization of a political solution with the aid of the international community*.

23 July 1995: The Command of the 5th ABH Corps informed the HV General Staff that the conditions had worsened and that the situation was getting out of control. It added that the Bihać area could be cut in half by the evening, and the “5th Corps routed”.

24 July 1995: The Command of the 5th Corps, the General Bihać HVO Staff, and the Municipal

– 25. – 30. srpnja 1995.: operacija “Ljeto ’95.”

Cilj hrvatskih postrojbi:

- osloboditi Bosansko Grahovo i Glamoč,
- prekinuti prometnu vezu Knin-Drvar,
- povećati sigurnost Livna i Kupresa,
- zaustaviti srpsku ofenzivu na Bihać,
- stvoriti preduvjete za oslobađanje Knina i ostalih okupiranih dijelova Hrvatske.

Oslobađanjem Bosanskoga Grahova 28. srpnja i prijevoja Derala te Glamoča 29. srpnja, hrvatske postrojbe dovele su pobunjene Srbe u sjevernoj Dalmaciji u poluokruženje, a stvoreni su i preduvjeti za napredovanje prema Banja Luci. Srpskim postrojbama ograničena je komunikacija prema Bosni i Hercegovini na smjerovima: Knin – Otrić – Srb i Obrovac – Gračac. Hrvatske postrojbe oslobodile su oko 1600 km² teritorija Bosne i Hercegovine.

– 3. kolovoza 1995.: pregovori između hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba u Genthodu kod Ženeve nisu donijeli nikakav pomak; vodstvo pobunjenih Srba odbilo je prijedloge hrvatske strane.

– Istoga dana u večernjim satima srpsko topništvo napalo je šire područje Dubrovnika; troje civila je poginulo, a troje je ranjeno.



HDZ Committee in Bihać appealed for help to the political and military bodies in Zagreb. “Please pay the utmost seriousness to the situation and take immediate and radical steps in order to save the population and the territory of the Una-Sana Canton”.

25-30 July 1995: Operation *Ljeto ’95* (Summer)

Mission:

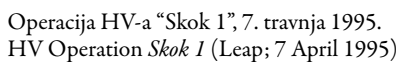
- free Bosansko Grahovo and Glamoč;
- cut the Knin – Drvar communication;
- increase security in Livno and Kupres;
- halt the Serbian offensive on Bihać;
- create the conditions for taking Knin and freeing the other occupied parts of Croatia.

By freeing Bosansko Grahovo on 28 July, and the Derala pass and Glamoč on 29 July Croatian forces semi-encircled the rebel Serbs in northern Dalmatia and created the conditions for advancing to Banja Luka. The communication of Serbian units was limited along the Knin – Otrić – Srb and Obrovac – Gračac routes. Croatian units liberated about 1,600 sq. km. of territory in Bosnia and Herzegovina.

3 August 1995: The negotiations between the Croatian authorities and the rebel Serbs at Genthod near Geneva ran into a deadlock; the leadership of the rebel Serbs turned down the proposals of the Croatian side.

On the same day, in the evening hours Serbian artillery attacked the greater area of Dubrovnik: three civilians were killed, and three wounded.

Napredovanje Hrvatske vojske.
Advance of the Croatian Army



Operacija HV-a "Skok 1", 7. travnja 1995.
HV Operation *Skok 1* (Leap; 7 April 1995)



Operacija Hrvatske vojske, "Skok 2" (4-11. lipnja 1995.).
 HV Operation *Skok 2* (Leap 2; 4-11 June 1995)

Struktura i brojnost Oružanih snaga SFRJ (OS = JNA+TO) u miru i ratu uoči početka sukoba u SFRJ (preuzeto iz: Slobodan Praljak, *Agresija BiH na RH*, str. 6):

Ljudstvo JNA: u miru 180.000 (15%); u ratu + 1.200.000 (85%)

Teritorijalna obrana (TO): ljudstvo u miru oko 1000 (2%, samo zapovjedništva); u ratu + oko 1.200.000 (98%); od toga: TO Slovenije 110.000, TO Hrvatske 230.000, TO Bosne i Hercegovine 270.000, TO Crne Gore 40.000, TO Makedonije 60.000, TO Srbije 300.000, TO Vojvodine 60.000, TO Kosova 130.000 (postojala je samo na papiru, jer je nakon demonstracija Albanaca u proljeće 1981. bila razoružana i oružje odvezeno u Srbiju; kosovskim Srbima i Crnogorcima – oko 12% stanovništva – oružje je bilo ostavljeno ili su kasnije naoružavani paralelnim, izvaninstitucionalnim kanalima.

OS SFRJ ukupno u ratu (s naprezanjem od 8%): 2.400.000 ljudi, od toga oko 550.000 u proizvodnji i logistici, a ostatak u borbenim postrojbama.

Kopnena vojska (KoV)

Sastav: 17 korpusa + 1. gardijska divizija (Beograd) i 63. padobranska brigada (Niš) kao samostalne postrojbe Generalštaba; teško naoružanje: 2100 tenkova, 1000 oklopnih transportera, 8000 topničkih oruđa i 1300 protuoklopnih raketnih oruđa.

Jugoslavenska ratna mornarica (JRM)

Sastav i sredstva: 1 brigada torpednih čamaca (14), 1 brigada raketnih čamaca i raketnih topovnjača (16), 1 brigada patrolnih brodova (4), 1 divizion minolovaca (9), 1 brigada podmornica (11), 1 odred pomorskih diverzanata i 3 brigade mornaričkog pješastva.

Ratno zrakoplovstvo i protuzrakoplovna obrana (RZ i PZO)

Sastav: 5. korpus RZ i PZO (Zagreb), 1. korpus RZ i PZO (Beograd), 3. korpus RZ i PZO (Skopje);

Structure and numerical strength of the Armed Forces of the SFRY (JNA + TO) in peacetime and wartime conditions, on the eve of the war in SFRY (from Slobodan Praljak, *Aggression of BiH on the Republic of Croatia*; Agresija BiH na RH; 6)

JNA manpower: peacetime complement 180,000 (15%); wartime complement + 1,200,000 (85%)

Territorial defence (TO): peacetime manpower 1,000 (2%, only command structures); wartime manpower + about 1,200,000 (98%): Slovenian TO 110,000, Croatian TO 230,000, BH TO 270,000, Montenegrin TO 40,000, Macedonian TO 60,000, Serbian TO 300,000, Vojvodina TO 60,000, Kosovo 130,000 (only on paper, because it was disarmed, after the Albanian demonstrations in spring 1981, and the weapons removed to Serbia; Kosovo Serbs and Montenegrins – about 12% of the region's population – kept their weapons or were later armed by parallel, extra-institutional channels).

Armed Forces of the SFRY, total war complement 2,400,000, out of which 500,000 in industry and logistics, the remainder in combat units.

Land forces

Composition: 17 corps + 1 guards brigade (Belgrade) and the 63rd paratroop brigade (Niš) as independent General Staff units; heavy weapons: 2100 tanks, 1000 APCs, 8000 artillery and 1300 anti-armour rocket systems.

Yugoslav navy

1 torpedo boat brigade (14), 1 rocket boat and rocket gunboat brigade (16), 1 patrol boat brigade (4), 1 minesweeper battalion (9), 1 submarine brigade (11), 1 marine commando detachment and 3 marine infantry brigades.

Air force and air defence

5th air force and air defence corps (Zagreb), 1st air force and air defence corps (Belgrade), 3rd air force and air defence corps (Skopje).

sredstva: 512 borbenih zrakoplova, 104 transportna zrakoplova, 152 helikoptera i 118 ostalih zrakoplova, te 5100 protuzrakoplovnih topova i 2800 protuzrakoplovnih raketnih oruđa.

Prema podacima Glavnog štaba TO RSK iz lipnja 1992., JNA je na području "RSK" ostavila: 262 tenka, 56 raznih borbenih vozila, 1360 topničkih oruđa svih kalibara, 2573 motorna vozila i oko 65.000 komada raznoga streljačkog oružja. Sredinom 1994. SVK je imala 300 tenkova, 295 raznih oklopnih borbenih vozila, 360 topničkih oruđa kalibra od 100 i više milimetara (Marijan, *Oluja*, 38). Do "Oluje" broj tenkova je, čini se, još povećan.

Bosansko-hercegovačkim Srbima JNA je ostavila oko 300 tenkova, 231 topničko oruđe velikog kalibra, 24 borbeno-školska zrakoplova, 20 helikoptera, 4 raketna divizionarna protuzračne obrane, kao i veću količinu pješackog oružja i streljiva.

Prema službenim podacima SRJ iz lipnja 1996., Vojska Jugoslavije je u svom naoružanju imala 230 zrakoplova (među kojima 16 MIG-29, 98 MIG-21 i 67 Supergaleba...), 56 borbenih helikoptera, 1512 tenkova (od kojih 239 M-84, 64 T-72, 783 T-55 i 426 T-34), 4919 topničkih oruđa od 105 do 155 mm, 99 VLR Plamen, 65 VLR Oganj, 1396 raznih minobacača 120 mm i 1792 minobacača 82 mm (Marijan, *Slom Titove armije*, 400).

512 combat aircraft, 104 transport aircraft, 152 helicopters and 118 other aircraft; 5100 AA guns and 2800 AA missiles.

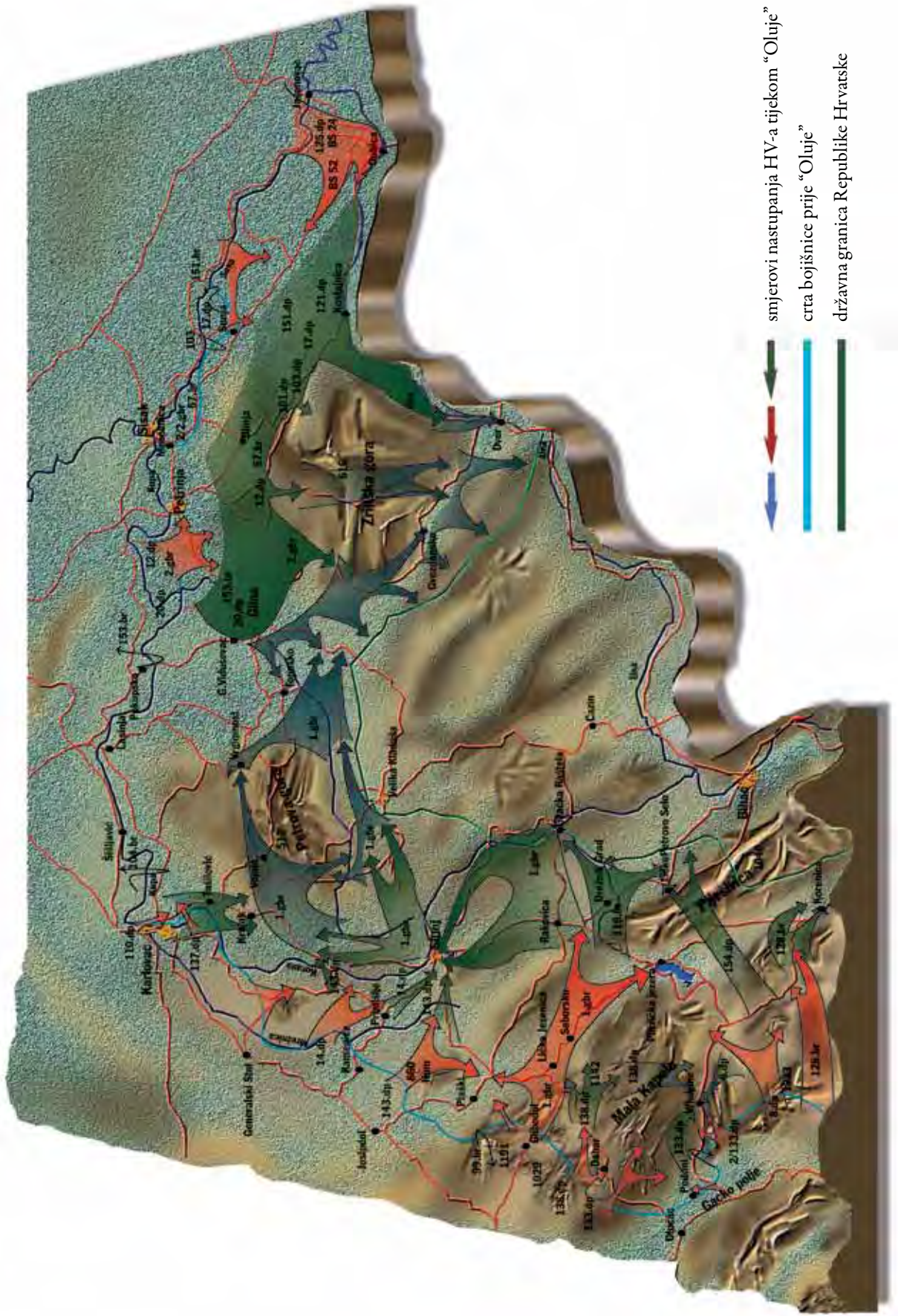
According to the records of the Headquarters of the RSK Territorial Defence the JNA left in the "RSK" the following weapons: 262 tanks, 56 combat vehicles, 1360 artillery pieces of all calibres, 2573 motor vehicles and about 65,000 infantry weapons. In mid-1994 SVK had 300 tanks, 295 combat armoured vehicles, 360 artillery pieces of calibre 100 mm and above (Davor Marijan, *Storm*, 38). By *Storm* the number apparently increased.

The JNA left the Serbs in Bosnia and Herzegovina about 300 tanks, 231 large calibre artillery pieces, 24 combat&training planes, 20 helicopters, 4 air defence missile battalions, and large quantities of infantry weapons and ammunition.

According to the official records of the Federal Republic of Yugoslavia, in June 1996 the Yugoslav Army had 230 planes (16 MIG-29s, 98 MIG-21s, and 67 Supergalebs...), 56 combat helicopters, 1512 tanks (239 M-94s, 64 T-72s, 783 T-55s and 426 T-34s), 4919 105 to 155 mm artillery pieces, 99 VLR Plamens, 65 VLR Oganjs, 1396 120 mm mortars and 1792 82 mm mortars (Davor Marijan, *The Collapse of Tito's Army*, 400).



Korpus specijalnih jedinica SVK, poligon kraj Slunja, 28. lipnja 1995.
Special unit corps of the "Army of Serbian Krajina", Slunj training ground, 28 June 1995

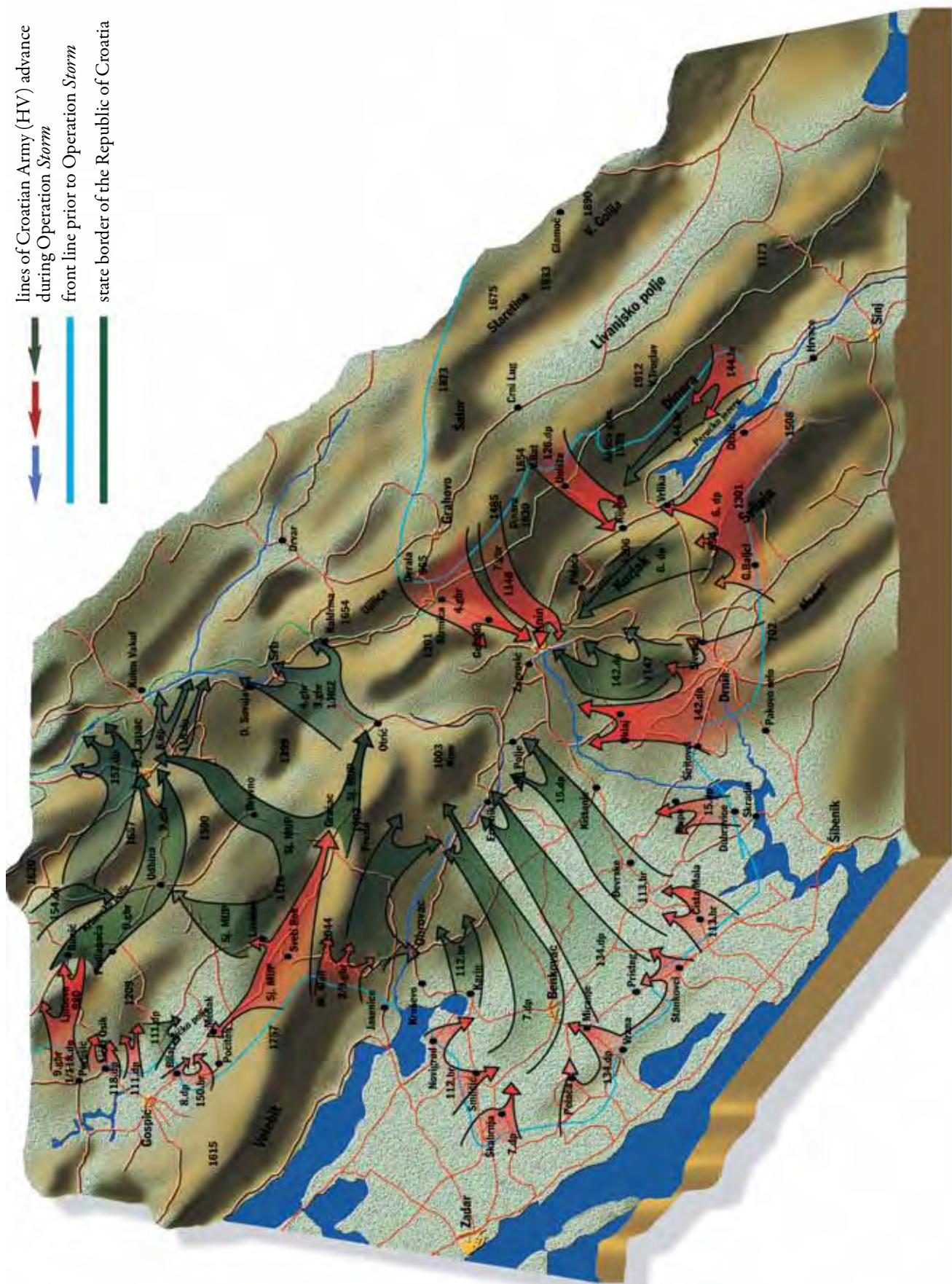


Zemljovidi: pukovnik Jasenko Krovinović, pukovnik Eduard Burić, satnik Svebor Labura
 Maps: Col. Jasenko Krovinović, Col. Eduard Burić, Capt. Svebor Labura

lines of Croatian Army (HV) advance
during Operation Storm

front line prior to Operation Storm

state border of the Republic of Croatia





Predsjednik RH Franjo Tuđman na kninskoj tvrđavi, 6. kolovoza 1995. (autor fotografije: Bruno Vugdelija)

Croatian President Franjo Tuđman on Knin fortress, 6 August 1995 (photograph by Bruno Vugdelija)

Specijalne jedinice policije MUP-a RH, "Oluja".

Special police units of the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia; Operation *Storm*



Tijek vojno-redarstvene operacije “Oluja”

Cilj hrvatskih postrojbi:

- oslobađanje okupiranoga hrvatskog teritorija,
- povratak prognanika,
- pomoć Armiji Bosne i Hercegovine da deblokira opkoljeni Bihać i spriječi humanitarnu katastrofu,
- izlazak na međunarodno priznate granice Republike Hrvatske.

Temeljna strateška ideja operacije bila je:

- istovremenim djelovanjem hrvatskih postrojbi na više smjerova (31) probiti obranu neprijatelja i osloboditi okupirani prostor Republike Hrvatske,
- u napadna djelovanja prijeći u središnjem dijelu Hrvatske; osloboditi gradove: Knin, Gračac, Korenica, Slunj, Glina, Petrinja, Hrvatska Kostajnica i Hrvatska Dubica,
- odlučnu obranu organizirati u istočnom i južnom dijelu zemlje,
- nositelji udara su gardijske brigade,
- za širenje uspjeha i održavanja dinamike borbenih djelovanja koristiti pričuvne postrojbe, te specijalne postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH).

– 4. kolovoza (petak) 1995.:

U 5 sati ujutro započela je vojno-redarstvena operacija “Oluja”.

Na početku operacije Hrvatsko ratno zrakoplovstvo uništilo je neprijateljsko radio-relejno čvorište Čelavac, te središta veze na Petrovoj i Zrinskoj gori. Istoga dana oslobođeni su Sveti Rok, Čista Mala, Čista Velika, Uništa, Gornji Baljci, Dabar, Novoselija, Sibić, Gora, Strašnik, Graberje, Višnjica, Predore, Uštica,

The Course of the Military & police Operation Storm

Mission:

- free the occupied Croatian territory;
- refugee return;
- help the Army of Bosnia and Herzegovina (ABH) to break the blockade of Bihać and prevent a humanitarian disaster;
- advance to the internationally recognized borders of the Republic of Croatia.

Basic strategic plan:

- break through hostile defences by concurrent action from several directions (31) and free the occupied areas of the Republic of Croatia;
- switch to offensive action in the central part of Croatia and free the towns of Knin, Gračac, Korenica, Slunj, Glina, Petrinja, Hrvatska Kostajnica and Hrvatska Dubica;
- organize determined defence in the eastern and southern parts of the country;
- the attack will be spearheaded by guards brigades;
- reserve units, and special units of the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia (MUP HR) will be used to exploit success and sustain the rate of combat action.

4 August (Friday) 1995:

The military & police operation *Storm* started at 05.00 hours.

At the start of the operation the Croatian Air Force knocked out the enemy Čelavac radio-relay node and communications centres on mounts Petrova Gora and Zrinska Gora. On the same day, Croatian forces freed Sveti Rok, Čista Mala, Čista Velika, Uništa, Gornji Baljci, Dabar, Novoselija, Sibić, Goda, Strašnik, Graberje, Višnjica, Predore, Uštica, Tanac, the Mali Alan

Tanac, te prijetoj Mali Alan i područje Dulibe – Tulove grede na Velebitu.

Srpske snage u jutarnjim satima toga dana granatirale su Dubrovnik, Biograd na moru, Gospić, Otočac, Sisak i Sunju (potom su granatirani Karlovac, Nuštar i druga naselja u Hrvatskoj); u tim napadima stradali su civili i civilni objekti.

– 5. kolovoza (subota) 1995.:

Oslobođeni su: hrvatski kraljevski grad Knin s okolicom, Ljubovo, Žitnić, Lovinac, Gračac, Novi Lički Osik, Ostrovica, Primišlje, Plaški, Dubica, Vrlika, Kijevo, Drniš s okolicom, Obrovac, Benkovac, Zemunik Gornji, Biljane Gornje, Biljane Donje, Škabrnja, Nadin, Smilčić, Karin, Saborsko, Lička Jesenica, Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Rakovica, Drežnik Grad, Željava, Medak, Petrinić Polje, Trnavec, Lički Ribnik, Gornji Poloj, Glinsko Novo Selo, Župić i Župić brdo, Šanja, Vilusi, Pecki, Luščani, Križ, Cepeliš, Strmen i druga naselja.

– 6. kolovoza (nedjelja) 1995.:

Oslobođeni su: Petrinja, Kistanje, Muškovac, Kaštel Žegarski, Vrhovine, Kostajnica, Udbina, Krbava, Korenica, Bunić, Slunj, Broćanac, Plitvice, Glina, Otrić, Bruvno, Malovan, Rudopolje, Stražbenica, Blinja, Umetić, Slabinje, Čaire, Utolica, Rausovac, Gornja i Donja Bačuga, Jabukovac, Banski Grabovac, Šaš, Veliki Šušnjar, Majski Trtnik, Barlete, Vrebac, Mogorić, Ploča i druga naselja. Istoga dana kod Tržačkih Raštela, na samoj granici na Korani, susrele su se postrojbe Hrvatske vojske (general bojnik Marijan Mareković) i 5. korpusa Armije Bosne i Hercegovine (general Atif Dudaković).

– 7. kolovoza (ponedjeljak) 1995.:

Oslobođeni su: Gornji i Donji Lapac, Mazin, Dobroselo, Boričevac, Kulen Vakuf, Cetingrad, Veljun, Krnjak, Vojnić, Gornje Mekuše, Kamensko, Tušilović, Turanj, Šanac, Jelaši i druga naselja. Izjava ministra obrane RH Gojka Šuška da je operacija završena u 18 sati toga dana, potvrdila je da konačna pobjeda hrvatskih snaga

pass and the Dulibe – Tulove Grede area on Mount Velebit.

In the morning hours Serbian forces shelled Dubrovnik, Biograd na Moru, Gospić, Otočac, Sisak and Sunja (Karlovac, Nuštar and other places were targeted next), with loss of civilian life and destruction of civilian facilities.

5 August (Saturday) 1995:

The Croatian forces freed Knin (the “royal Croatian town”) and its surroundings, Ljubovo, Žitnić, Lovinac, Gračac, Novi Lički Osik, Ostrovica, Primišlje, Plaški, Dubica, Vrlika, Kijevo, Drniš and its surroundings, Obrovac, Benkovac, Zemunik Gornji, Biljane Gornje, Biljane Donje, Škabrnja, Nadin, Smilčić, Karin, Saborsko, Lička Jesenica, Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Rakovica, Drežnik Grad, Željava, Medak, Petrinić Polje, Trnavec, Lički Ribnik, Gornji Poloj, Glinsko Novo Selo, Župić, Župić brdo, Šanja, Vilusi, Pecki, Luščani, Križ, Cepeliš, Strmen, etc.

6 August (Sunday) 1995

Freed places: Petrinja, Kistanje, Muškovac, Kaštel Žegarski, Vrhovine, Kostajnica, Udbina, Krbava, Korenica, Bunić, Slunj, Broćanac, Plitvice, Glina, Otrić, Bruvno, Malovan, Rudopolje, Stražbenica, Blinja, Umetić, Slabinje, Čaire, Utolica, Rausovac, Gornja i Donja Bačuga, Jabukovac, Banski Grabovac, Šaš, Veliki Šušnjar, Majski Trtnik, Barlete, Vrebac, Mogorić, Ploča etc. On the same day, at Tržačka Raštela on the river Korana, close to the border, Croatian Army units (major general Marijan Mareković) linked up with the 5th Corps of the Army of Bosnia and Herzegovina (general Atif Dudaković).

7 August (Monday) 1995.:

Freed places: Gornji Lapac and Donji Lapac, Mazin, Dobroselo, Boričevac, Kulen Vakuf, Cetingrad, Veljun, Krnjak, Vojnić, Gornje Mekuše, Kamensko, Tušilović, Turanj, Šanac, Jelaši etc. In his statement the Croatian Defence Minister Gojko Šušak confirmed that the operation was over by 18.00 hours and that the

nije upitna, no ostalo je još nekoliko “džepova” otpora protivnika.

– 8. kolovoza (utorak) 1995.:

Predaja pukovnika Čedomira Bulata, zapovjednika 21. korpusa “SVK”, u Topuskom oko 14 sati, značila je kraj operativnoga dijela operacije “Oluja”, ali i prestanak rata na teritoriju Republike Hrvatske, iako su nastavljene vojne aktivnosti radi slamanja ostataka neprijateljske vojske i pretresa terena. Primjerice, 8. kolovoza hrvatske snage ušle su u Srb, a 9. kolovoza u Vrginmost i Dvor na Uni. Porazivši neprijatelja, Hrvatska vojska stala je na međunarodno priznatu granicu između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

	srpske snage	HV	odnos snaga
Tenkovi	385-450	350	1,1 : 1
BVP	195-210	150	1,35 : 1
Zrakoplovi	20-25	7	3,18 : 1
Helikopteri	10-13	13	1 : 1
Motorna vozila	1100-1500	2500	1 : 1,9
Topništvo	515-570	200	2,5 : 1
PZO	295-340	200	1,55 : 1
Vojnika, dočasnika, časnika policajaca	37.000-50.000	127.000-200.000	1 : 2,5 – 1 : 5,4

Tijekom “Oluje” “Srpska vojska Krajine” (SVK) nije mogla dobiti otvorenu vojnu pomoć iz BiH i Srbije, jer situacija na bojištima u BiH nije dopuštala “Vojsci Republike Srpske” (VRS) slanje vojne pomoći, a srpskom vodstvu u Beogradu ishitrena vojna intervencija u Hrvatskoj nije bila prihvatljiva zbog političkih i vojnih razloga. Osim toga, dinamika napredovanja hrvatskih snaga bila je takva da ni uključivanje Vojske Jugoslavije u sukob ne bi moglo spasiti “SVK” od poraza. Ipak, Jugoslavija je “krajinskom” vodstvu obećala vojnu pomoć i diplomatski pritisak na Hrvatsku.

victory of the Croatian forces was not disputable. Of course, some resistance pockets still had to be dealt with.

8 August (Tuesday) 1995:

The surrender of colonel Čedomir Bulat, commander of the 21st “SVK” corps in Topusko at 14.00 hours marked the end of the operational part of *Storm* and the cessation of hostilities in the territory of the Republic of Croatia, although certain military actions were still under way, e.g., crushing the remaining hostile units and mopping up. Thus, on 8 August Croatian forces entered Srb, and on 9 August it was the turn of Vrginmost and Dvor na Uni. Having defeated the enemy, Croatian units reached the internationally recognized border between Croatia and Bosnia and Herzegovina.

	Serbian forces	Croatian Army	Force Ratio
Tanks	385-450	350	1.1:1
APCs	195-210	150	1.35:1
Aircraft	20-25	7	3.18:1
Helicopters	10-13	13	1:1
Motor vehicles	1100-1500	2500	1:1.9
Artillery	515-570	200	1.55:1
AA guns	295-340	200	1.55:1
Troops, NCOs, officers, policemen	37,000-50,000	127,000-200,000	1.15:1.54

During *Storm* the “Serbian Army of Krajina” (SVK) could get no overt help from Bosnia and Herzegovina and Serbia: because of the situation in the Bosnian theatre the “Army of Republika Srpska” (VRS) could not afford any military help, and an overhasty military intervention in Croatia was not acceptable to the Serbian leadership in Belgrade because of political and military reasons. Moreover, because of the rate of advance of Croatian forces even the involvement of the Yugoslav Army would not have saved the “SVK” from defeat. Nevertheless, Yugoslavia

S izvanredne sjednice jugoslavenskog Vrhovnog savjeta obrane, održane 4. kolovoza 1995. u 17 sati na zapovjednom mjestu u Dobanovcima, nedaleko od Beograda, poslan je telegram ohrabrenja zapovjedniku "SVK" generalu Mrkšiću, s porukom da organizira čvrst otpor najmanje još dva dana, nakon čega bi Jugoslavija bila u mogućnosti pomoći mu svim raspoloživim sredstvima (M. Bulatović, *Pravila ćutanja: istiniti politički triler sa poznatim završetkom*, Beograd, 2004., 181-182).

Spominje se i da je Milošević prvog dana "Oluje" telefonom Martiću poručio da "Krajina" izdrži pet do šest dana kako bi se Beogradu ostavilo prostora da djeluje (Milisav Sekulić, *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel 2001., 178). U prilog tome govori i izjava bivšega premijera "Republike Srpske Krajine" (RSK) Gorana Hadžića nakon "Oluje", koji je, uz vjeru u opstanak "RSK" na području Slavonije i Srijema i poruku da se neće pomiriti s tim da "Krajine" više nema, odgovorio na pitanje o mogućem napadu Hrvatske vojske: *Ja sam siguran, da će Srbija pomoći ovom dijelu Krajine i imam sigurne pokazatelje, koji sada nisu za novine. Sigurno bi pomogla i u onom dijelu Krajine, da su oni uspjeli pružiti bar malo otpora* ("Srbija će pomoći", *Nin*, br. 2329, 18. 8. 1995., 17-19). I tadašnji "pomoćnik ministra obrane RSK" Milan Milanović govorio je o organiziranosti i spremnosti preostale vojske "RSK" da se brani, napominjući da će u slučaju neke veće sile očekivati pomoć Jugoslavije, te da se nikakvi planovi i akcije ne rade bez suglasnosti Beograda ("Svi se boje Srbije", *Intervju*, 22. 9. 1995., 6-7).

Hrvatska je nakon "Oluje" bila odlučna pokrenuti novu vojnu operaciju i spremna osloboditi i posljednji metar svoga okupiranoga državnog teritorija na istoku. Ipak, unatoč spremnosti hrvatskih vojnika i izrazitoj nadmoći hrvatskih oružanih snaga u odnosu na oružane snage pobunjenih Srba te unatoč snažnom pritisku hrvatske javnosti, posebice prognanika, da se okupirani dio istočne Slavonije vrati

promised military help and diplomatic pressure on Croatia to the "Krajina" leadership. After the emergency session of the Yugoslav Supreme Defence Council, held in the command post at Dobanovci, a telegram of encouragement was sent to the "SVK" commander general Mrkšić, advising him to sustain stiff resistance for at least two days, after which Yugoslavia would be able to help him with all available means (M. Bulatović, *Pravila ćutanja: istiniti politički triler s poznatim završetkom* [Silence rules: a genuine political thriller with a known ending]; Belgrade, 2004, 181-182).

It has been reported that on the first day of *Storm* Milošević also phoned Martić and urged him to hold out for five to six days in order to give Belgrade room for action (Milisav Sekulić, *Knin je pao u Beogradu* [Knin fell in Belgrade], Bad Vilbel, 2001, 178). This is also supported by the statement of Goran Hadžić, former prime minister of the "Republic of Serbian Krajina", after *Storm*; along with expressing his belief in the survival of the "RSK" in Slavonia and Srijem, and the message that he would never be resigned to the possibility that "Krajina" was no more, he answered to the question on the possible attack by the Croatian Army: *"I am certain that Serbia will help this part of Krajina and I have sure indicators of that, although they cannot be divulged to the media. Serbia would certainly have helped that part of Krajina if they had only put up some resistance. (Srbija će pomoći* [Serbia will help], *Nin*, 2329, 18 Aug. 1995, 17-19). Milan Milanović, "assistant defence minister of the RSK", also referred to the degree of organization and readiness of the remaining "RSK" to defend Krajina, noting that Yugoslav help could be anticipated in a greater emergency and that no plan or action was being considered without agreement from Belgrade. (*Svi se boje Srbije* [Everybody is afraid of Serbia], *Intervju*, 22 Sept. 1995, 6-7).

After *Storm* Croatia was determined to launch a new military operation and ready to free the last square foot of its occupied state territory

vojnim putem, predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman opet je pregovarao s pobunjenim Srbima, tražeći način za mirnim rješavanjem problema preostalog okupiranog teritorija. Pregovori su rezultirali “Temeljnim sporazumom o mirnoj reintegraciji istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske”, koji su predstavnici pobunjenih Srba u Hrvatskoj potpisali 12. studenoga 1995. u Erdutu.

Spomenuti (“Erdutski”) sporazum, koji je zbog niza ustupaka pobunjenim Srbima, u situaciji kad je Hrvatska bila vojno sposobna osloboditi preostali okupirani dio na istoku Hrvatske, izazvao veliko nezadovoljstvo Hrvata protjeranih 1991. s toga područja, potvrdio je dosljednost hrvatske politike u nastojanju da, čak i uz bolne kompromise, pitanje okupiranih područja rješava mirnim putem. Za provođenje odluka “Erdutskog sporazuma” Vijeće sigurnosti UN-a (Rezolucija 1037, od 15. siječnja 1996.) ustanovilo je posebnu “Prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji” (UN Transitional Authority in Eastern Slavonia, odnosno UNTAES). I tom prilikom Vijeće sigurnosti ponovno je potvrdilo “posvećenost nezavisnosti, suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Hrvatske” te naglasilo da su “istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem (Sektor Istok) sastavni dijelovi Republike Hrvatske”. Mandat UNTAES-a završio je 15. siječnja 1998. godine, kad je navedeno područje konačno vraćeno u ustavnopravni poredak RH.



Plavom bojom je označeno područje pod upravom UNTAES-a. The area under UNTAES administration is marked in blue.

in the east. However, in spite of the readiness of Croatian soldiers and the express superiority of the Croatian armed forces over the armed forces of the rebel Serbs, and in spite of the great pressure of the Croatian public, especially of the displaced persons, to restore the occupied part of eastern Slavonia by military means, the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman again negotiated with the rebel Serbs and sought a way for a peaceful settlement of the issue, i.e., of the remaining occupied territory. The negotiations resulted in the *Basic Agreement on the Peaceful Reintegration of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium in the Constitutional System of the Republic of Croatia*, which the representatives of the rebel Serbs signed in Erdut on 12 November 1995.

Because of a number of concessions to the rebel Serbs in a situation when Croatia was militarily capable of freeing the remaining occupied part in eastern Croatia, the Erdut Agreement gave rise to great discontent among the Croats displaced from the area in 1991, but it confirmed the consistency of Croatian policies in its endeavours to resolve the issue of its occupied areas by peaceful means in spite of painful compromises. For the implementation of the decisions of the Erdut Agreement, the UN Security Council established (Resolution No. 1037 of 15 January 1996), the UN Transitional Authority in Eastern Slavonia (UNTAES). On the occasion the Security Council again reaffirmed its commitment to the independence, sovereignty and territorial integrity of the Republic of Croatia, and emphasized that “eastern Slavonia, Baranja and western Sirmium (Sector East) where integral parts of the Republic of Croatia”.

The UNTAES mandate expired on 15 January 1998, when the region was finally reintegrated in the constitutional and legal system of the Republic of Croatia.



Autor fotografije: Toni Hnojčik. / Photograph by Toni Hnojčik.

“Spasimo život”

Najveći dio hrvatskih vojnika i policajaca pridržavao se stroge zapovijedi o zaštiti civila i civilnih te osobito vjerskih (pravoslavnih) objekata, dobivene uoči početka operacije “Oluja”. Nažalost, pojedinci nisu, pa su zabilježeni slučajevi ubojstva srpskih civila i stradanja njihove imovine, što je hrvatsko vodstvo osudilo, kao i djelovanje srpskoga topništva po hrvatskim gradovima tijekom “Oluje”, koje je prouzročilo nova razaranja i civilne žrtve. Tijekom operacije u javnim medijima neprestano je ponavljan poziv predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana hrvatskim građanima srpske nacionalnosti da ostanu u Hrvatskoj, jer su im na temelju Ustava i Ustavnoga zakona o manjinama zajamčena sva građanska prava. No, nakon što je vodstvo pobunjenih Srba 4. kolovoza 1995. u poslijepodnevnim satima donijelo odluku o evakuaciji, najveći dio Srba iz samoproglašene “Krajine” napustio je Hrvatsku. Predstavnici Ujedinjenih naroda i američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith potvrdili su da su srpski civili uglavnom napustili to područje prije dolaska Hrvatske vojske; njihov broj procjenjuje se na oko 90.000 ljudi (hrvatski izvori), odnosno 150.000 (izvori Ujedinjenih naroda), pa čak i na 200.000 – 300.000 (srpski izvori).

Na području RH oslobođenom u operacijama “Bljesak” i “Oluja” (bivši sektori Zapad, Sjever i Jug) sredinom rujna 1995. živjelo je 38.594 stanovnika: od toga 14.613 ljudi zatečeno je prilikom oslobađanja; 10.772 prognanika su se vratila; a 13.209 osoba pristiglo je nakon što su prognani iz Bosne i Hercegovine i Srbije (uglavnom iz Vojvodine). Samo na području bivših sektora Sjever i Jug (oslobođenih u operaciji “Oluja”), raštrkano u više od 600 naselja, bez ikakve sigurnosti, obitelji i

“Let’s Save Lives”

The great majority of Croatian soldiers and policemen respected strict orders regarding the protection of civilians and civilian – especially religious (Orthodox) – buildings. Unfortunately, certain individuals did not, and cases were reported of murdered Serbian civilians and destruction of their property, condemned by the Croatian leadership, just as it condemned the shelling of Croatian towns by Serbian artillery during *Storm*, causing new destruction and loss of human life. During the operation the media continuously repeated the call of the President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman to the Croatian citizens of Serbian nationality, urging them to remain in Croatia as all their civil rights were guaranteed by the Constitution and the Constitutional Law on Minorities. However, after the leadership of the rebel Serbs passed the decision on evacuation on 4 August 1995, most of the Serbs in the self-proclaimed “Krajina” left Croatia. UN representatives and the US ambassador to Croatia Peter Galbraith confirmed that Serbian civilians largely left the area before the arrival of the Croatian forces; their number is estimated at about 90,000 (Croatian sources), or 150,000 (UN sources) or even 200,000 – 300,000 (Serbian sources).

In mid-September 1995 the population of the Croatian areas freed in operations *Flash* and *Storm* (former Sectors West, North and South) amounted to 38,594: 14,613 persons were present there at liberation, 10,772 displaced persons returned, and 13,209 arrived after they were banished from Bosnia and Herzegovina, and Serbia (mainly Vojvodina). About 10,500 mainly elderly persons, mainly of Serbian nationality (about 70%), remained in the former Sectors North and South (freed in *Storm*),

zdravstvene zaštite, a često i bez struje, vode i grijanja, ostalo je živjeti oko 10.500 stanovnika, najvećim dijelom srpske nacionalnosti (više od 70%) i starije dobi. Nakon "Oluje" hrvatske vlasti odmah su započele s humanitarnim radom i poduzele niz mjera za pomoć stanovništvu zatečenom na oslobođenom području. Do 18. kolovoza 1203 osobe (u 826 domaćinstava) na oslobođenom području primile su novčanu pomoć. Pomoć je pružena u tri navrata, a do prosinca 1995. predana je u 7456 domaćinstava s ukupno 13.185 članova. U prosincu 1995. ti su korisnici uključeni u redovni sustav socijalne skrbi. Svim stanovnicima koji su ostali na oslobođenom području, a kojima je medicinska pomoć bila hitno potrebna, osigurano je pravo na zdravstvenu zaštitu, bez obzira na to jesu li imali zdravstveno osiguranje. Radi zaštite starih i nemoćnih osoba koje su ostale u svojim domovima na oslobođenom području odmah su uspostavljeni centri za socijalni rad u Kninu, Drnišu, Benkovcu, Glini i Petrinji, a zbog zatečenog stanja na terenu osnovani su novi centri u Hrvatskoj Kostajnici, Slunju, Topuskom, s područnim uredima u Vojniću i Gvozdu (Vrginmostu), u Dvoru, Korenici, Obrovcu i Gračacu, s područnim odjelom u Donjem Lapcu. Srpskim civilima koji su krenuli prema Srbiji pomoć je pružena u centrima za pružanje pomoći u Glini, Sisku, Lipovljanima, Lužanima i Lipovcu. Hrvati koji su istodobno protjerani iz Srbije, odnosno iz Vojvodine, te Bosne i Hercegovine, kao žrtve odmazde zbog operacije "Oluja", smješteni su u improvizirane prihvatne centre u Bjelovaru, Slatini, Orahovici i Virovitici.

Zbog poodmakle dobi većine stanovništva ostalog na oslobođenom području, te zatečenih uvjeta života i neposrednog dolaska zime, Vladine ustanove i ministarstva RH te nevladine hrvatske i međunarodne organizacije (Crveni križ, Crveni polumjesec, UNHCR, UNICEF itd.) pripremili su poseban projekt za njihovo organizirano zbrinjavanje tijekom zime. Pod

scattered in about 600 settlements, with no security, family protection, often with no power, water or heating. Immediately after the end of *Storm* Croatian authorities started providing humanitarian assistance and took a number of steps to protect the population in the areas under consideration. By 18 August 1203 persons (in 826 households) received financial assistance. It was provided on three occasions, and by December 1995 it was received by 7456 households with a total of 13,185 persons. In December 1995 they were all included in the welfare scheme. All the inhabitants who had remained in the free areas and required medical assistance became entitled to health care irrespectively of whether they were covered by social insurance. In order to protect old and infirm persons who had remained in their homes in the freed areas, welfare centres were immediately founded in Knin, Drniš, Benkovac, Glina and Petrinja. Because of the situation on the ground new welfare centres were established in Hrvatska Kostajnica, Slunj and Topusko, with outlying facilities in Vojnić, Gvozd (Vrginmost), Dvor, Korenica, Obrovac, Gračac and Donji Lapac. Serbian civilians on their way to Serbia were provided assistance in centres at Glina, Sisak, Lipovljani, Lužani and Lipovac. The Croats who were at the same time banished from Serbia (Vojvodina) and Bosnia and Herzegovina in retaliation for *Storm* were accommodated in provisional reception centres in Bjelovar, Slatina, Orahovica and Virovitica.

Because of the advanced age of the majority of the population remaining in the area, current living conditions and imminent winter, Croatian institutions and ministries, and Croatian and international NGOs (the Red Cross, the Red Crescent, UNHCR, UNICEF and others) prepared a special organized care project during the winter. Called "Let's save lives", the project was launched in early October 1995. It was also supported by the Croatian President Franjo Tuđman, who urged that it must be given top priority.

nazivom "Spasimo život" pokrenut je početkom listopada 1995.; uz zahtjev da mu se dodijeli visoki prioritet, podržao ga je i hrvatski predsjednik F. Tuđman.

U dva mjeseca je u 604 naselja na području od 10.497 km² zbrinuto 10.594 osoba (6380 žena i 4214 muškaraca, odnosno 70,4% Srba, 27,6% Hrvata i 2% ostalih). Među napuštenim osobama 76% bilo je starije od 60 godina, a oko 20% između 26 i 59 godina.

U 73 naselja ostala je živjeti samo jedna osoba, u 155 naselja 2-5 osoba, u 104 naselja 6-10 osoba, u 73 naselja 11-20 osoba, u 119 naselja više od 21 osobe, a 80 naselja bilo je potpuno napušteno.

Više od 80% preostalog stanovništva zatečeno je bez prihoda, a njih oko 80% požalilo se na zdravstvene tegobe. Uz potporu Međunarodnog Crvenog križa, od studenoga 1995. na oslobođenom području stalno je angažirano osam pokretnih timova za socijalnu pomoć, dva za medicinsku i dva za tehničku pomoć Hrvatskoga Crvenog križa. Do kraja te godine 379 napuštenih osoba pristalo je na smještaj u razne ustanove za njegu starih osoba širom Hrvatske.

Sciljem normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa i stvaranja uvjeta za povratak srpskih izbjeglica u Hrvatsku, Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici održanoj 20. rujna 1996. donio je *Zakon o općem oprost*, kojim je dan "opći oprost od kaznenoga progona i postupka počiniteljima kaznenih djela počinjenih u agresiji, oružanoj pobuni ili oružanim sukobima, te u svezi s agresijom, oružanom pobunom ili oružanim sukobima u Republici Hrvatskoj", u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 23. kolovoza 1996. godine. Oprost se odnosio i na izvršenje pravomoćne presude izrečene počiniteljima prethodno navedenih kaznenih djela. Takav Zakon o općem oprost za kaznena djela počinjena u ratu protiv Hrvatske Sabor Republike Hrvatske donio je već 2. rujna 1992., a potom i nakon vojno-redarstvene operacije "Bljesak" u svibnju 1995. godine.

Do kraja 1997. svojim domovima u RH vratilo se 118.000 prognanika i izbjeglica, uključujući

Over two months the project provided care in 604 settlements over an area of 10,497 sq.km., and 10,594 persons (6,380 women and 4,214 men; 70.4% were Serbs, 27.6% Croats and 2% others). Among the derelict persons, 76% were older than 60, and about 20% were in the 26 to 59 years group.

Only one person remained in 73 settlements, 2-5 persons in 155 settlements, 6-10 persons in 104 settlements, more than 21 in 119, while 80 settlements were completely abandoned.

More than 80% of the remaining inhabitants had no source of income, and 80% of them had health problems. After November 1995, and with the help of the International Committee of the Red Cross, eight mobile welfare teams, two medical teams and two technical teams of the Croatian Red Cross were engaged continuously in the liberated area. By the end of the year 379 derelict persons accepted accommodation in nursing homes throughout Croatia.

In order to normalize relations between Croatia and Serbia, and create conditions for the return of Serbian refugees for Croatia, the House of Representatives of the Croatian Parliament passed, at its session on 20 September 1996, the *General Amnesty Act*, which granted "general amnesty from criminal prosecution and proceedings against perpetrators of criminal acts committed during the aggression, armed rebellion or armed conflict, and with respect to aggression, armed rebellion or armed conflicts in the Republic of Croatia" in the period between 17 August 1990 and 23 August 1996. The amnesty also related to the execution of the final verdict passed against perpetrators of the foregoing criminal acts. Such an Amnesty Act for criminal acts committed in the war against the Republic of Croatia had already been passed by the Croatian Parliament on 2 September 1992, and after the military&police operation *Flash* in May 1995.

By the end of 1997 118,000 refugees and displaced persons returned to their homes in the Republic of Croatia, including about 30,000 Serbs. In order to speed up the return process,

oko 30.000 Srba. Da bi se proces povratka ubrzao, Vlada RH je 1998. donijela Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba. Organizirani povratak bio je moguć tek nakon što se osigura minimum uvjeta, uključujući osnovnu infrastrukturu.



the Croatian Government enacted in 1998 the Return and Care Programme for Refugees and Displaced Persons. Organized return was only possible after the provision of minimum conditions, including the basic infrastructure.

Hrvatski vojnici, Knin, 5. kolovoza 1991.
(autor fotografija: Josip Bistrović).
Croatian Army soldiers, Knin, 5 August 1995
(photographs by Josip Bistrović)



*“Oluja” je legitimna
oslobodilačka operacija Oružanih
snaga RH, u kojoj su hrvatski
zapovjednici časno zapovijedali
svojim postrojbama*

Radi kažnjavanja ratnih zločina počinjenih u ratovima na prostoru bivše SFRJ u tijeku i nakon njezina raspada, Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je 1993. odluku o osnivanju Međunarodnoga suda za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji sa sjedištem u Den Haagu (Nizozemska). Njegovo osnivanje podržala je Republika Hrvatska, s nadom da će neutralnim i pravednim sudskim procesima pravdi biti privedeni počinitelji zločina u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. Među optuženima i osuđenima na spomenutom sudu najbrojniji su srpski političari te zapovjednici i pripadnici srpskih postrojbi. Međutim, taj podatak manje je važan od činjenice da se navedeni sud bavi samo posljedicama, a ne i uzrokom rata. Njegova je zadaća, koju treba podržati, procesuirati zločine svih strana u ratu, no to nije dovoljno da bi se nekog budućeg agresora odvratilo od pokretanja novog osvajačkog rata. Kad rat započne, zločini se ne mogu izbjeći, tako da u povijesti zasigurno nije bilo rata u kojem i napadnuta strana nije počinila zločin. U skladu s tim, uz kontroverznu formulaciju o kojoj raspravljaju pravници da “u obrani nema ratnog zločina”, može se reći i da “nema obrane bez nasilja i zločina”. To podrazumijeva da se u svakoj raspravi (pa i pravnoj) o posljedicama rata ne smije zanemariti uzrok ratu i razlika između napadača i branitelja, odnosno između agresora i žrtve. Dakako, to ne isključuje nužnost kažnjavanja svih počinitelja zločina – i “ratnih zločina” i “zločina u ratu”.

*“Storm” is a legitimate liberation
operations of the Armed Forces of
the Republic of Croatia, during
which Croatian officers honourably
commanded their units*

In order to punish the war crimes committed in the former SFRY during and after its collapse, the UN Security Council decided in 1993 to establish the International Tribunal for War Crimes Committed in the Former Yugoslavia with headquarters in The Hague (Netherlands). Its establishment was supported by the Republic of Croatia, which hoped that the perpetrators of crimes in the wars in the former Yugoslavia would be brought to justice and tried by a neutral and fair court. Most of the indicted and sentenced persons tried by ICTY are Serbian politicians and commanders and members of Serbian units. However, this piece of information is less important than the fact that the Tribunal only deals with the effects and not with causes of the war. Its mission, which needs to be supported, is to prosecute crimes committed by all parties in the war but that is not enough for dissuading a future aggressor from waging a new war of conquest. When a war starts, crimes cannot be avoided, and there is certainly no war in history in which even the attacked side hasn't committed crimes. In line with this, along with the controversial wording, debated by jurists, that “there is no war crime in defence”, one could also say “there is no defence without violence and crime”. This implies that any debate (legal debates included) about the effects of war must not ignore the cause of the war and the difference between the attacker and the defender, that is, between the aggressor and the victim. Of course,

No, prije svega, treba učiniti sve što je moguće da se ratovi spriječe, odnosno da se krivci za rat i agresori jednoglasno osude i drastično kazne. Samo tako se može poslati jasna poruka da se osvajačka politika i ratovi više neće tolerirati. Nažalost, Haaški sud nema takav mandat, a s obzirom na svijet u kojem živimo i različite interese "svjetskih sila" i vodećih članica UN-a, pitanje je postoje li uopće uvjeti za objektivnu osudu i kažnjavanje agresije.

Usprkos nedostacima, uspostava takvih sudova civilizacijski je iskorak, zbog nastojanja da se objektivnim i pravednim kažnjavanjem ratnih zločina spriječi njihovo ponavljanje. Pravedne bi presude trebale suočiti stanovništvo svih zaraćenih strana s negativnim stranicama vlastite prošlosti, kako bi se učvrstila svijest o tome da svaki zločin treba biti kažnjen te da žrtve zaslužuju pijetet, bez obzira na to kojoj strani, narodnosti ili vjeri pripadaju. No, zbog neujednačenih kriterija u izboru osumnjičenika i sudskih predmeta, te zbog nekih presuda, dio javnosti posumnjao je u objektivnost i pravednost Haaškoga suda. Ta je sumnja javno izražena nakon presuda u predmetima koji se odnose na srpske zločine u Srebrenici i Vukovaru, a posebice nakon što su 15. travnja 2011. prvostupanjskom presudom hrvatski generali Ante Gotovina i Mladen Markač osuđeni na visoke kazne od 24 i 18 godina zatvora, kao sudionici "udruženoga zločinačkoga pothvata, čiji je cilj bio protjerivanje Srba iz Hrvatske".

Dakako, sudske presude, bez obzira na to kakve bile i kakva je njihova trenutna politička težina, ne bi smjele značajnije utjecati na pisanje povijesti, pa tako ni na historiografiju o Domovinskom ratu. Povijest se ne piše na temelju sudskih presuda o pojedinome događaju, nego na temelju povijesnih izvora, a povjesničar u obzir mora uzeti cjelovitost procesa i kronološki slijed događaja u njemu. I sama pomisao na to da je sudska presuda primaran povijesni izvor pokazuje neznanje i nerazumijevanje metodologije povijesne znanosti. No, čak i kad

this does not exclude the necessity of punishing all perpetrators of crimes – "war crimes" and "crimes in war". But first of all everything must be done to prevent wars, and to censure and drastically punish, unanimously, all the culprits in war and aggressors. Only that can send out a clear message that policies of conquest and wars will not be tolerated. Unfortunately, ICTY does not have such a mandate, and considering the world in which we live and the different interests of the "global powers" and leading UN members, it is really questionable whether the conditions for objectively condemning and punishing aggression exist at all.

In spite of all shortcomings, the establishment of such tribunals is a civilizational breakthrough because of the endeavour to prevent of war crimes by their impartial and just punishment. Just verdicts need to confront the populations of all warring sides with the negative pages of their own past in order to reinforce the awareness about the need to punish each and every crime, and the need to pity the victims of war regardless of their side, ethnicity or religion. However, because of uneven criteria in the choice of suspects and cases, part of the public has begun to doubt the impartiality and equity of ICTY. This doubt was expressed publicly after the verdicts in cases relating to Serbian crimes in Srebrenica and Vukovar, and especially after 15 April 2011, when the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač were handed first-instance verdicts of 24 and 18 years' imprisonment, respectively, for their participation in the "joint criminal enterprise the objective of which was the permanent removal of the Serbs from Croatia".

Of course, court verdicts, whatever their tenor or momentary political weight, should not significantly affect writing about history, the historiography of the Homeland War included. History is not written on the basis of verdicts related to specific events but on the basis of historical sources, and the historian must

se uzme u obzir da sudske presude utvrđuju samo pravne aspekte složenih povijesnih događaja, te da su one ograničene na utvrđivanje kaznene odgovornosti i ne objašnjavaju povijesni kontekst nekoga događaja ili procesa, ne može se reći da je Haaško tužiteljstvo dokazalo postojanje “udruženog zločinačkog pothvata” i izravnu odgovornost hrvatskih generala Ante Gotovine i Mladena Markača za stradanje civila i odlazak hrvatskih građana srpske narodnosti tijekom “Oluje”. Prema istim kriterijima, gotovo da ne bi bilo “završne” oslobodilačke vojne operacije u drugoj polovici 20. stoljeća (uključujući i nešto ranije završeni Drugi svjetski rat) koja se ne bi mogla kvalificirati kao “zločinački pothvat”, niti bi bilo vojnog zapovjednika ili političara kojemu se ne bi mogla pripisati odgovornost za ratni zločin.

Svaki se narod mora suočiti i s tamnim stranama svoje prošlosti, ako želi objektivno prikazati vlastitu povijest. No, i to je proces koji je, kad je riječ o ratovima, uvjetovan određivanjem uzroka rata i jasnim imenovanjem agresora. Tekstovi u udžbenicima za povijest u hrvatskim školama o Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu u kojima se spominju i nečasne radnje na “hrvatskoj strani”, odnos hrvatskih vlasti i najvećeg dijela javnosti prema zločinima, kao i drugi primjeri, među kojima su sudske presude za zločine nad srpskim civilima u Hrvatskoj, pokazuju da se hrvatsko društvo u velikoj mjeri već suočilo s negativnim postupcima u svojim redovima. Posebice kad se u obzir uzmu razmjeri i posljedice srpske agresije na Hrvatsku u Domovinskom ratu, te relativno kratak vremenski odmak od završetka krvavoga rata u Hrvatskoj. Reakcija većine hrvatskih političara i najvećega dijela hrvatskih građana nakon spomenutih presuda Haaškoga suda hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču ne pokazuje nespremnost Hrvatske na suočavanje s prošlošću, nego ogorčenost zbog nepravedne presude. Osuđeni hrvatski generali nisu provodili “zločinački pothvat” niti

take into account the overall process and the chronological sequence of events in it. Even the mere thought that a court verdict is a primary historical source demonstrates ignorance and noncomprehension of the methodology of historical science. But even if account is taken of the fact that court verdicts determine only the legal aspects of complex historical events, and that they are limited to determining the criminal accountability and do not explain the historical context of an event or process, one could not say that the Hague Prosecutors have proved the existence of a “joint criminal enterprise” and the responsibility of the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač. According to the same criteria, there was hardly a “final” operation of liberation in the second half of the 20th century (including the Second World War which ended some time before) that could not be qualified as a “criminal enterprise”, or a military commander or politician that could not be held accountable for war crimes.

Every nation also has to face the dark facets of its past if it wants to present its history impartially. But that is also a process – when wars are concerned – which is conditioned by the determination of the causes of the war and clear-cut naming of the aggressor. The texts on the Second World War and the Homeland War in the history textbooks used in Croatian schools, which also mention dishonourable actions on the “Croatian side”, the attitude of the Croatian authorities and of the large majority of the public regarding war crimes, and other examples, including verdicts for crimes committed against Serbian civilians in Croatia, show that the Croatian society has to a great extent faced negative conduct in its ranks. Especially when due account is taken of the scale and effects of Serbian aggression on Croatia in the Homeland War, and the relatively short period elapsed since the end of the bloody war in Croatia. The reaction of most Croatian politicians and the vast majority of the Croatian citizens to

su odgovorni za ubojstva civila, stoga prihvatiti izrečenu presudu ne znači suočiti se s prošlošću, nego pomiriti se s nepravdom.

Presudom nevinim ljudima pravda nije zadovoljena, niti žrtve mogu dobiti primjerenu zadovoljštinu, što bi trebali biti ciljevi Suda. Jednako tako, ni pomirenje sukobljenih strana ne može biti ostvareno na temelju nepravednih presuda. A najveći dio Hrvata i građana RH spomenute presude smatra nepravednima. Za mnoge to više nije samo pravno ili političko, nego prije svega pitanje morala i savjesti, ali i samopoštovanja; ništa od toga nemaju ljudi koji su ravnodušni prema zločinima, ali i prema nepravednoj osudi onih koji su među najzaslužnijima za obranu i oslobađanje njihove domovine!

Činjenica je da su se tijekom i nakon "Oluje" dogodili incidenti u kojima su počinjeni zločini nad srpskim stanovništvom i u kojima je stradala njihova imovina, no činjenica je i da ti zločini nisu posljedica "udruženog zločinačkog pothvata" te da za njih nisu odgovorni optuženi hrvatski generali. Incidenti koji su se dogodili nakon "Oluje" problem su učinkovitosti uspostave vlasti i sigurnosti na oslobođenom području i ne mogu se dovesti u vezu s generalima koji su zapovijedali tijekom operacije. Upravo zahvaljujući profesionalnom, časničkom ponašanju hrvatskih zapovjednika, civilne žrtve na srpskoj strani u "Oluji" su minimalne, posebice kad se zna da je dio srpskoga vodstva bio spreman žrtvovati svoje sunarodnjake – civile, kako bi mogao optužiti hrvatske snage za ratni zločin. Tu činjenicu iznose zapovjednici i pripadnici pobijeđenih srpskih snaga u "Oluji":

– ... *Sme li se uopšte postaviti pitanje koje bi moglo da glasi: Zašto bi nekomе na "srpskoj strani" trebalo okruženje stanovništva na Kordunu? Nije li u pitanju očekivanje da će se hrvatska vojska "namestiti" pred svetom i sponzorima kad izvrši masovan zločin nad decom, ženama, starcima, okruženim vojnicima?! Da li je očekivani masakr trebalo da posluži kao krunski dokaz da su Hrvati*

the mentioned verdicts handed down on the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač do not demonstrate that Croatia is not ready to face the past, but outrage because of the unjust sentence. The sentenced Croatian generals did not execute any "criminal enterprise" and are not responsible for murders of civilians. Therefore, accepting the pronounced sentence does not imply facing the past but resignation to injustice.

Justice has not been satisfied by convicting innocent people, and neither can the victims obtain appropriate satisfaction – these being the objectives of the Tribunal. Analogously, reconciliation of the parties in conflict cannot be achieved on the basis of unjust verdicts. And most of the Croats and citizens of the Republic of Croatia believe that these verdicts are unjust. For many this is no longer a legal or a political issue, but first and foremost an issue regarding morality and conscience, but also self-respect; all these are missing in persons indifferent to crimes but also to the unjust sentences handed down on people who are among the most meritorious for the defence and the liberation of their homeland.

It is a fact that during and after *Storm* there were incidents in which crimes were committed against the Serbian population and in which Serbian property was damaged or destroyed, but it is also a fact that such crimes are not the consequence of a "joint criminal enterprise" and that the people responsible for them are not the indicted Croatian generals. The incidents that happened after *Storm* are a problem related to the efficiency of the authorities and security in the liberated area, and cannot be related to the general who were in command during the operation. It is precisely because of the professional conduct, befitting officers, of the Croatian commanders that the number of the victims on the Serbian side during *Storm* was minimal, especially when it is known that part of the Serbian leadership was prepared to sacrifice civilians, their fellow-countrymen, in order to be able to accuse the

genocidan narod, a njihova vojska ista kao i ona iz vremena Ante Pavelića i Drugog svetskog rata! I konačno, da li bi masakr na Kordunu dobrodošao kao opravdanje za odluku da se narod povede u bežaniju i putem bez povratka. Ne bi li, na kraju masakr zauvek pokrio laži kojima su Srbi u Krajini obmanjivani, ne samo od 1991. godine nego i od ranije. Iako je, na nesreću, došlo do okruženja, na svu sreću došlo je i **do racionalnog i sasvim kontrolisanog ponašanja hrvatske vojske**. Hrvatska je znala šta želi i čvrsto je kontrolisala situaciju. Nije, može se reći, nasela na zamku! (citat iz knjige general-majora “Srpske vojske Krajine” Milisava Sekulića, *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel, 2000., str. 221).

– ... Pa to izdržite moglo je da se prevede samo na jedan način, odnosno, borite se i dalje, pa će nešto iz toga da izađe. Svi koji su sedeli u toj kancelariji znali su da se radi o bici koju ne možemo da dobijemo, bilo je očigledno da su nas žrtvovali (...) da Beograd želi da stekne neke jeftine poene, u smislu da će predati 25 hiljada ili 20 hiljada ljudi (5000 vojnika i 20.000 civila). Ja nikad nisam verovao da će Hrvati da dođu i sve pobiju. Ne verujem da je to mislio Tošo Pajić (pripadnik Službe državne bezbednosti iz Beograda, a potom ministar unutarnjih poslova RSK), ne verujem da je to mislio Bulat (Čedo, zapovjednik 21. korpusa SVK). (...) **Oni** (srpsko vodstvo u Beogradu) **su želeli da od Topuskog naprave Srebrenicu**. U ovom slučaju optužili bi za to hrvatsku stranu. Tako da je ideja bila da se to prikaže svetu i da se kaže (da) niko ovde nije cvečka, svi su oni isti, podjednako su loši kao i mi, upravo su pobili grupu civila u Topuskom (iz svjedočenja obavještajca i oficira SVK S. L. na sudu u Haagu početkom lipnja 2009., nakon pitanja odvetničkog tima generala Gotovine, što je značila poruka “izdržite”, koju su tijekom “Oluje” predstavnici vojne, policijske i političke vlasti iz tadašnje Jugoslavije, zapravo Srbije, uputili zapovjedništvu 21. korpusa SVK; snimka svjedočenja u HMDCDR-u).

O pravnim aspektima presuda Haškoga suda neka raspravljaju pravnici, no gledano kroz prizmu

Croatian forces of war crimes. This fact has also been raised by commanders and members of the Serbian forces vanquished in *Storm*:

*Could one at all raise a question that might read: why would anyone on the “Serbian side” need the encirclement of the population in Kordun? Doesn’t that mean an expectation that the Croatian army would “pose” before the world and its sponsors while it carries mass murders of children, women, old people, encircled soldiers? Was the expected massacre supposed to serve as crown proof that the Croats were a genocidal people, and their army the same as in the times of Ante Pavelić and World War Two? And, finally, would the massacre in Kordun be a welcome excuse for the decision to lead the people into exodus and on the road of no return? Wouldn’t that massacre eventually and for ever cover up all the lies with which the Serbs in Krajina were misled not only since 1991 but even earlier? Although, unluckily, encirclement did occur, luckily the conduct of the **Croatian army was rational and quite controlled**. Croatia knew what it wanted and firmly controlled the situation. One could say it did not fall into a trap. (from *Knin je pao u Beogradu* [Knin fell in Belgrade] by Milisav Sekulić, major general of the “Serbian Army of Krajina”; Bad Vilbel, 2000, p. 221)*

*“... The ‘hold out’ could have been translated only one way, keep fighting, and something will come out it. All the people sitting in that office knew that it was a battle we could not win, it was obvious that we were sacrificed (...) that Belgrade wanted to score some cheap points by surrendering twenty or twenty-five thousand people (5,000 troops and 20,000 civilians). I never believed that the Croats would come and kill them all. And neither did, I believe, Tošo Pajić [officer of the State Security Office in Belgrade and then minister of the interior of the Republic of Serbian Krajina]. They [the Serbian leadership in Belgrade] **wanted to turn Topusko into a Srebrenica**. In that case they would accuse the Croatian side. The idea was to present to the world matters in this way, by saying that nobody was an angel, that they were*

povjesničara, glavna zamjerka na spomenutu presudu hrvatskim generalima A. Gotovini i M. Markaču je u tome što ona nije uzela u obzir dokumente obrane, niti povijesni kontekst događaja. Sadržaj povijesnih izvora i obveza cjelovitoga sagledavanja povijesnog procesa upućuju na zaključak da presuda prema kojoj su generali A. Gotovina i M. Markač odgovorni za prekomjerno, odnosno neselektivno granatiranje Knina i “etničko čišćenje”, odnosno protjerivanje srpskoga stanovništva iz Hrvatske, ne odgovara činjenicama. Posebice kad se zna da od posljedica napada hrvatskog topništva tijekom “Oluje” na vojne ciljeve u Kninu nije poginuo niti jedan civil (čak i tužiteljstvo u tom postupku priznaje da sudsko vijeće nije pronašlo ni jedan slučaj u kojem je civil poginuo ili ozlijeđen od granatiranja, odnosno da dokazi tužiteljstva izneseni u sudskoj raspravi tek ostavljaju mogućnost da je smrt samo jednog civila u Kninu možda posljedica granatiranja). Jednako tako, ni u Gračacu, Obrovcu i Benkovcu nije bilo poginulih civila od granatiranja. Prema tome, činjenica da se ne može pouzdano dokazati da je od granatiranja poginuo barem jedan civil, negira zaključak sudskoga vijeća da je u “Oluji” došlo do “nezakonitog” (!) granatiranja civila, na kojem se temelji tako visoka kazna. Uz to, nije poznato da je ijedan srpski civil prilikom svjedočenja kao razlog odlaska iz “Krajine” naveo “nezakonito” granatiranje.

Zaključak u spomenutoj presudi o neselektivnom granatiranju spomenutih gradova pobija i podatak da je tek oko 5% od 1205 ispaljenih granata na vojne ciljeve u navedenim gradovima palo izvan zamišljene (i proizvoljno!) određene kružnice od 200 metara od vojnog cilja (od toga je najviše 13 granata palo na mjesta koja se mogu podvesti pod ugrozu civilnog cilja !). S obzirom na to da u presudi nisu razmotreni mogući razlozi pada granata dalje od cilja (postojanje mobilnih ciljeva, zatajenje opreme, veći dopušteni raspon greške kod rabljenih sustava oružja, itd.), niti je nedvojbeno utvrđeno odakle su, odnosno tko je ispalio te granate (primjerice, svjedoci spominju

the same, just as bad as we were, they just killed a group of civilians at Topusko (testimony of S.L., intelligence and SVK officer, in the Hague, after the question of general Gotovina’s defence team about the meaning of the message “*hold out*” sent, during *Storm*, by representatives of the Yugoslav military, police and political authorities to the command of the 21st SVK corps; record on file at the HMDCDR).

Let jurists discuss the legal aspects of the ICTY verdicts. Through a historian’s prism, however, the main objection to the verdict handed down on the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač refers to the fact that the Trial Chamber did not take into consideration the documents of the defence or the historical context of the event. The contents of the historical sources and the obligation to appreciate the historical process comprehensively suggest the conclusion that the verdict, according to which generals Ante Gotovina and Mladen Markač are responsible for the excessive, that is, non-selective shelling of Knin and “ethnic cleansing”, i.e., elimination of the Serbian population from Croatia, does not match facts. Especially when it is known that not a single civilian was killed during *Storm* by the attacks of Croatian artillery on military targets in Knin (even the prosecution, during the proceedings, admitted that the Trial Chamber did not find a single case of any civilian being wounded or killed by shelling, and the evidence submitted by the prosecution during the hearing only left the possibility of one civilian in Knin having been killed by shelling). Therefore, the decision that it could not reliably be proved that at least one civilian was killed by shelling denies the conclusion of the Trial Chamber about the “unlawful” (!) shelling of civilians, on which such a severe verdicts is based. Moreover, it is not known that any Serbian civilian, when testifying about the reason of his/her departure from Krajina, indicated “unlawful” shelling.

The conclusion, in the foregoing verdict, on the non-selective shelling of the listed towns, is

i minobacačke granate 4. kolovoza, a tada nisu mogle biti ispaljene s hrvatskih položaja), spomenuti postotak vjerojatno je još manji od navedenog.

Tvrđnju o prekomjernom, odnosno neselektivnom granatiranju Knina demantiraju i dokumenti “Srpske vojske Krajine” u kojima se navodi broj ispaljenih granata na Knin u prvih 5 sati “Oluje” (“200 do 300 projektila”, uglavnom po vojnim ciljevima), kao i činjenica da je Hrvatska vojska krenula u “Oluju” usprkos tome što su zalihe topničkog streljiva koje je imala bile ispod razine zaliha s kojima suvremene vojske kreću u takve odlučujuće, strateške (“završne”) napadne operacije.

Spomenuti podaci govore u prilog zaključku da Srbi s okupiranih područja RH tijekom “Oluje” nisu otišli zbog granatiranja, kako se tvrdi u presudi, nego zbog drugih razloga. Povijesni izvori pokazuju da uzrok njihova egzodusa prije svega treba tražiti u odluci vodstva “RSK” da ni pod kakvim uvjetima neće živjeti u Hrvatskoj.

Kao ključan dokaz za optužbu da je hrvatsko vodstvo planiralo “udruženi zločinački pothvat s ciljem protjerivanja Srba iz Hrvatske”, tužiteljstvo i sudsko vijeće naveli su tzv. Brijunski transkript, pozivajući se na pojedine, selektivno odabrane rečenice izgovorene na sastanku političkog i vojnog vrha RH na Brijunima uoči “Oluje”. No, cjelovit uvid u sadržaj transkripta pokazuje da su u presudi te rečenice pogrešno interpretirane, te da transkript brijunskog sastanka ne sadrži niti jedan dokaz namjere hrvatskog vodstva da prouzroči fizičko uništenje srpskog civilnog stanovništva u “Krajini”. Na sastanku se razmatrala provedba vojne operacije protiv srpskih vojnih snaga na okupiranom području RH, a ne civila, te uporaba zakonitih sredstava s ciljem ponovne uspostave hrvatske vlasti nad tim područjem. Nedvojbeno je da na brijunskom sastanku nije donesena “službena odluka” da se Srbi protjeraju iz Hrvatske, niti je zapovjedbena da se topništvom gađaju civili, kako se to sugerira u presudi.

also refuted by the fact that only 5% of the shells fired on military targets in the towns involved fell outside the imaginary (and arbitrarily determined) circle within a 200 m radius from the military target (out of these, no more than 13 shells hit places which cannot be subsumed under jeopardy of a civilian target!). Since the verdict did not consider the possible reasons why a shell may have fallen away from the target (existence of mobile targets, equipment failure, higher tolerable error range for used weapons systems, etc.), and since it was not unequivocally established from where the shells were fired or who fired them (e.g., witnesses also mentioned mortar shells having been fired on 4 August, and at that time they could not have been fired from Croatian positions), the mentioned percentage is probably even lower than the mentioned one.

The claim about the excessive/non-selective shelling of Knin is also denied by records of the “Serbian army of Krajina”, which list the number of shells fired on Knin in the first five hours of *Storm* (“200 to 300 projectiles”, mainly on military targets) as well as by the fact that the Croatian armed forces started *Storm* even if the available stocks of artillery munitions were below the level used by modern armies when embarking on such decisive, strategic (“final”) offensive operations.

All these data favour the conclusion that the Serbs did not leave the occupied parts of the Republic of Croatia during *Storm* because of shelling, as claimed in the verdict, but for other reasons. Historical sources show that the cause of their exodus needs to be sought first of all in the decision of the “RSK” leadership not to live in Croatia under any conditions.

As a key piece of evidence for the charge that the Croatian leadership had planned a “joint criminal enterprise in order to expel the Serbs from Croatia”, the prosecution and the Trial Chamber indicated the so-called “Brioni transcript” and referred to specific, selectively chosen sentences pronounced at the meeting

Jednako tako, ostavljanje puta ("koridora") za izvlačenje srpskih snaga tijekom "Oluje", nije dokaz namjere uništenja Srba u "Krajini", kako sugerira presuda, nego upravo suprotno. Namjera hrvatskoga vodstva bila je izbjeći situaciju potpunoga opkoljavanja srpskih vojnika i civila, jer bi u tom slučaju oni bili primorani na odsudnu obranu i borbu "do kraja", što bi neizbježno dovelo do višestruko većeg broja vojnih i civilnih žrtava. Da je u vojnom i humanitarnom smislu odluka hrvatskih vlasti bila potpuno opravdana i zakonita, svjedoče brojni primjeri iz vojne povijesti; već više od 2500 godina knjige o umijeću ratovanja savjetuju takav postupak: *Kada zaokružite neprijatelja, ostavite mu jedan prolaz slobodan za uzmak. To nikako ne znači da ste neprijatelja pustili da umakne. Cilj je da mu se ostavi mogućnost povlačenja u sigurnosti, čime će se spriječiti da se bori hrabrošću očajnika.* (iz knjige Sun Tzua /živio oko 500. ili 300. godine prije Krista/: *Umijeće ratovanja*, poglavlje VII: Vještina manevriranja, Zagreb, 1995., str. 33.)

Nasuprot tzv. Brijunskom transkriptu, dokumenti pobunjenih Srba u Hrvatskoj jasno pokazuju da su, na dijelu teritorija koji će kasnije proglasiti svojom državom, oni već u svibnju 1991. u gotovo stopostotnom broju (99.80% Srba, od 79.48% "glasača izašlih na referendum") odlučili da će tzv. Krajina biti dio Srbije. Na temelju toga, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj je 1991. donijelo odluku da će **"Srbi prije poginuti ili će se iseliti iz Hrvatske, nego prihvatiti život u bilo kojoj državi Hrvatskoj"**. Na tragu te odluke je i odluka iz lipnja 1993. o ujedinjenju sa Srbima u BiH u jedinstvenu državu, koju su Srbi na okupiranom teritoriju RH opet podržali u gotovo stopostotnom broju, te nacrt Ustava takve države – "Ujedinjene Republike Srpske" iz srpnja 1995., kao i brojni drugi dokumenti, napose odbijanje prihvaćanja "Plana Z-4" početkom 1995., kojim je međunarodna zajednica Srbima u Hrvatskoj zapravo ponudila državu u državi. U konačnici, spomenutu odluku iz svibnja 1991. da će "Srbi prije poginuti ili će se iseliti iz Hrvatske, nego

of the political and military leadership of the Republic of Croatia on the Brioni islands on the eve of *Storm*. However, a comprehensive insight into the transcript shows that these sentences were misinterpreted in the verdict, and that the transcript of the Brioni meeting contains no evidence of the intention of the Croatian leadership to cause the physical destruction of the Serbian civil population in "Krajina". The meeting considered the implementation of the military operation against the Serbian military forces in the occupied parts of the Republic of Croatia, and not against civilians, and the use of lawful means in the re-establishment of Croatian authorities in the area. It is quite clear that at the Brioni meeting no "official decision" was made to drive the Serbs out of Croatia, or any order given to target civilians by artillery, as suggested in the verdict.

Analogously, the provision of a route ("corridor") for the pullout of the Serbian forces during *Storm* is no proof of an intention to destroy the Serbs in "Krajina", as suggested in the verdict, but just the opposite. The Croatian leadership intended to avoid a situation in which the Serbian troops and civilians would be totally encircled, because in that case they would have been forced to resort to determined defence and fight "to the end", and that would have increased the casualty rate among soldiers and civilians many times over. The decision of the Croatian authorities was completely justified in military and humanitarian terms, as borne out by many examples from military history. Books on the art of warfare have been suggesting such conduct for more than 2500 years. Here is one example from *The Art of War* by Sun Tzu, the ancient Chinese general, strategist and philosopher (about 500 or 300 BC): *When you surround the enemy, leave him a free passage for retreating. This does not at all mean that you have let the enemy escape. The objective is to leave him the possibility to withdraw in safety and prevent his fighting with desperate courage.*

prihvatiti život u bilo kojoj državi Hrvatskoj”, vodstvo pobunjenih Srba provelo je u “Oluji”.

Naravno da se ne smije generalizirati i reći da su svi Srbi bili ekstremni, niti se smije zanemariti kontekst vremena o kojem se govori. To znači da treba uzeti u obzir da je uzrok takve, gotovo stopostotne podrške Srba u “RSK” svojem ekstremnom vodstvu, a potom i njihov odlazak s okupiranih područja (sektor Sjever i Jug) tijekom “Oluje” u gotovo stopostotnom broju, mogla biti informativna blokada i snažna protuhrvatska promidžba, ali i strah, kako od osвете prognanih Hrvata, tako i od terora svojih sunarodnjaka. No, to ne negira činjenicu da je za odlazak Srba prvoga dana “Oluje”, kao i za cjelokupnu tragediju Srba u RH tijekom 1990-ih odgovorna tadašnja osvajačka politika srpskoga vodstva.

Uz dokumente “RSK”, i pregled tiska objavljenog u Srbiji i Crnoj Gori neposredno nakon “Oluje” potvrđuje da je za odlazak i stradanje srpskoga stanovništva iz Hrvatske tijekom “Oluje” odgovorno političko i vojno vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Mnoga pitanja i komentari u srpskim novinama upućuju na takav zaključak: *Zašto krajijsko rukovodstvo nije na vreme prihvatilo mir, ako već nije moglo da izdrži rat? Ko je zaista, doneo naredbe o povlačenju naroda i vojske?* – neka su od pitanja koja su postavili srpski novinari. Srpska javnost je od “krajijskog rukovodstva, koje nije bežalo na začelju kolone” tražila odgovor na pitanje: *Zašto je i po čijem savetu odlučilo da pokrene stotine hiljada stanovnika prema Srbiji?* (Zoran Jevđović, “Bežanje na čelu kolone”, *Večernje novosti*, 16. VIII. 1995.).

Zapravo, već prvog dana “Oluje” u jugoslavenskom tisku pojavila se osuda ponašanja “rukovodstva RSK”: *Oni pričaju neku priču kako će ujediniti sve srpske zemlje, onda im zagusti, pa pozivaju Srbiju u pomoć. Srbija im je dala oružje, poslala im je zapovjednika da ih organizira. Rečeno im je da pregovaraju s Hrvatskom i tako pacificiraju situaciju. Ne! Oni su od toga htjeli veliki spektakl, nebesku dramu. Međutim, Hrvati*

As opposed to the so-called Brioni transcript, the documents of the rebel Serbs clearly show that they had very early on made their choice: in May 1991, in part of the territory which they would later on proclaim as their own state, 99.80% of the Serbs (of the 79.48% “voters at the referendum”) decided that the so-called Krajina would be part of Serbia. On the basis of that, the leadership of the rebel Serbs in Croatia decided in 1991 that the **“Serbs would rather die or move out of Croatia than live in any Croatian State”**. In line with this decision were the June 1993 decision on unification with the Serbs of Bosnia and Herzegovina in a single state, supported almost one-hundred-percent by the Serbs in the occupied part of the Republic of Croatia, the draft constitution of such a state, the “United Serbian Republic” of July 1995, and many other records, especially the refusal to accept in early 1995 the “Z-4 Plan” with which the international community actually offered the Serbs in Croatia a state within a state. Ultimately, the leadership of the rebel Serbs implemented in *Storm* the mentioned decision that the “Serbs would rather die or move out of Croatia than live in any Croatian State”.

Of course, one should not generalize and say that all Serbs were extremists, or ignore the context of the time under consideration. This means that due account also needs to be taken of the fact that the cause underlying such an almost one-hundred-percent support of the Serbs in the “RSK” for their extremist leadership, followed by their similarly one-hundred-percent departure from the occupied parts (Sectors North and South) during *Storm* could have been the media blockade and strong Croatian propaganda, but also fear of the revenge of the displaced Croats and of the terror of their fellow countrymen. But that does not refute the fact that the past aggressive policies of the Serbian leadership are responsible for the departure of the Serbs on the first day of *Storm* and for the overall tragedy of the Serbs in the Republic of Croatia during the 1990s.

su im sada ušli u dubinu, odsjekli ih; tako gube i diplomatske pozicije i ulog im je daleko manji ("Pakao na Drini", *Monitor*, Crnogorski nezavisni nedjeljnik, br. 250, 4. VIII. 1995., 8-9).

Osim komentara da je "Plan Z-4" bio "plan posljednje šanse" koji je Srbima omogućavao da postignu maksimum s obzirom na činjenicu "da Zapad RSK nikada ne bi međunarodno priznao", u srbijanskom tisku navodi se da su odbijanju plana i "podgrejavanju nerealnih ambicija RSK kumovali" i mnogi politički faktori u Beogradu. Tako se navode izjave Miloševićeva bliskog suradnika Borisava Jovića, da je "Krajina dovoljno vojnički jaka da se odupre eventualnom napadu hrvatske vojske" te četničkog vojvode i predsjednika srpskih radikala Vojislava Šešelj, "da je Plan Z-4 potpuno neprihvatljiv", ali i mišljenje jednog od najpoznatijih vođa tadašnje srpske oporbe Zorana Đinđića, koje pokazuje da su političke stranke u Srbiji bile prilično jedinstvene prema pitanju Srba izvan Srbije i "prava na srpske teritorije": *Činjenica da srpski narod u RSK ne prihvata plan upućuje nas na to da ga ni mi ne podržimo* (Miljenko Pešić, "Da li je propuštena istorijska šansa", *Politika*, 8. VIII. 1995.).

Navodeći isključivost Srba u provedbi odluke da svi Srbi moraju živjeti u jednoj državi, krivce je "u svom dvorištu" potražio i Vuk Drašković, tadašnji vođa opozicijske stranke Srpskog pokreta obnove i jedan od žesćih zagovaratelja velikosrpske politike početkom 1990-ih. Njegov odgovor na pitanje novinara o "krivici za pad Krajine i sudbinu srpskog stanovništva na tim prostorima", nedvosmisleno pokazuje zbog čega je srpski narod u Hrvatskoj doživio tragediju i tko je odgovoran za nju: *Već godinama u Srbiji se više kako Krajina nikada neće ni pomisljati da živi igdje osim u velikoj Srbiji. Ta nerealnost toliko je bila snažna da je ušla u svijest i podsvijest velikog broja naroda. Krivi su svi koji su branili narod takvom opasnom iluzijom. Na drugoj strani, mi koji nismo mislili tako, ispostavlja se da nismo bili u stanju objasniti narodu da je u velikoj zabludi. Zato što nismo uspjeli reći narodu na vrijeme što*

Along with "RSK" records, the reports published in the Serbian and Montenegrin media immediately after *Storm* also confirm that the political and military leadership of the rebel Serbs in Croatia was responsible for the departure and suffering of the Serbian population of Croatia during *Storm*. Such a conclusion is suggested by many questions and comments in Serbian papers: *Why didn't the Krajina leadership accept peace in time, if it could not hold out in the war? Indeed, who issued the order on the retreat of the people and the army?* These were only some of the questions raised by Serbian journalists. The Serbian public wanted the "Krajina leadership, which did not run at the rear of the column" to answer the question: *Why, and on whose advice, did it decide to move hundreds of thousands of people towards Serbia?* (Zoran Jevđović, *Bežanje na čelu kolone* [Flight at the head of the column]; *Večernje novosti*, 16 August 1995).

Actually, the conduct of the "RSK leadership" was deplored in already on the first day of *Storm* the Yugoslav press: *They are spinning a yarn about unifying all Serbian lands, and then the going gets tough and they call to Serbia for help. Serbia gave them weapons, sent them a commander to organize them. They were told to negotiate with Croatia and thus pacify the situation. No! They just wanted a big show, a celestial drama. But the Croats are now deep inside, they cut them off; in this way they are also losing their diplomatic positions and their stakes are much lower.* (*Pakao na Drini* [Hell on the Drina], *Monitor*, independent Montenegrin weekly, 250, 4 August 1995, 8-9).

Along with comments that the "Z-4 Plan" was a "last ditch" plan permitting the Serbs to achieve the maximum, since the "West would never recognize the RSK", the Serbian media reported that the refusal of the plan and the "fuelling of unrealistic RSK ambitions" was also sponsored by many political factors in Belgrade. Thus, Milošević's close associate Borisav Jović was reported as saying that the "Krajina was militarily strong enough to withstand a possible

ga čeka i sami smo krivi ("Gurat ću na svaka vrata", *Vreme*, 21. VIII. 1995.).

Govoreći za medije, dužnosnici "RSK" međusobno su se optuživali ili pravdali svoje odluke i time zapravo priznali svoju odgovornost. Primjerice, posljednji "predsjednik Vlade RSK" Milan Babić izrazio je zaprepaštenje činjenicom "da su GŠ SVK i predsjednik Martić naredili opštu evakuaciju stanovništva i povlačenje vojske" ("Povlačenje umesto borbe", *Večernje novosti*, 9. VIII. 1995.). Prozvani Milan Martić te je navode opovrgnuo, ustvrdivši da je samo izdao naredbu o sklanjanju stanovništva u okolna sela, a da o povlačenju vojske "nije bilo ni reči" ("Nisam naredio povlačenje vojske", *Politika*, 13. VIII. 1995.). No, njegovu izjavu o sklanjanju stanovništva samo u "okolna sela" demantira pismo "ministra vanjskih poslova RSK" Milivoja Vojnovića od 5. kolovoza 1995., upućeno glasnogovorniku UNPROFOR-a Juriju Mijakotniku, kojim ga obavještava da su "Vlada RSK i GŠ SVK donijeli odluku o hitnoj evakuaciji djece, žena i staraca s teritorija RSK u Jugoslaviju i traži pomoć UNPROFOR-a" (Radovan Kovačević, "Ko je doneo odluku o evakuaciji RSK", *Politika*, 27. VIII. 1995.). Posebno je znakovita Vojnovićeva izjava objavljena u srpskom dnevnom tisku da je **"cilj evakuacije bio i uvlačenje Srbije i Jugoslavije u rat"** (*Politika*, 23. VIII. 1995.).

Svaka dvojba o tome tko je i kada zapovjedio evakuaciju Srba, odnosno tko je odgovoran za njihov odlazak s okupiranoga područja RH prvoga dana oslobodilačke operacije "Oluja", otklonjena je u Beogradu 22. kolovoza 1995. na konferenciji za novinare, na kojoj su prvi put nakon pada "RSK" u javnosti govorili članovi njezine "Vlade i Skupštine". Naime, novinarima srpskih tiskovina je tada pokazana "Odluka Vrhovnog savjeta odbrane RSK o planskoj evakuaciji stanovništva iz opština Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac" (broj: 2-3113-1/95), koju je 4. kolovoza 1995. u 16.45 sati donio "Vrhovni savet odbrane", a potpisao

attack of the Croatian army; the chetnik *vojvoda* and president of the Serbian radicals Vojislav Šešelj stated that the "Z-4 Plan was totally unacceptable"; papers also published the view of one of the best known Serbian opposition leaders, Zoran Đinđić, showing that the Serbian political parties were fairly united with regards to the issue of the Serbs outside Serbia and the "right to Serbian territories": *The fact that the Serbian people in the RSK do not accept the plan suggests that we should not accept it either* (Miljenko Pešić, *Da li je propuštena istorijska šansa?* [Was a historical opportunity missed?], *Politika*, 8 August 1995).

By referring to the narrow-minded position of the Serbs in the implementation of the decision about all Serbs necessarily living in a single state, culprits in "one's own yard" were also sought by Vuk Drašković, then leader of the opposition Serbian renewal movement and one of the more vehement champions of Greater Serbian policies in the early 1990s. His reply to the reporter's question on "who was to blame for the fall of Krajina and the fate of the Serbian population in the area", unambiguously shows why the Serbian people in Croatia suffered a tragedy and who was responsible for it: *For years people have been shouting all over Serbia that Krajina will never even think of living anywhere but in Greater Serbia. This unrealistic position was so strong that it entered the conscious and unconscious mind of quite a few people. All those who have been feeding the people with such a dangerous illusion are to be blamed. On the other hand, as things have shown, those of us who did not think so were not able to explain to the people that it was being grossly misled. Because we were not able to tell the time, in time, what lay in store, we are also guilty.* (*Gurat ću na svaka vrata* [I'll push any door], *Vreme*, 21 August 1995).

Addressing the media, "RSK" officials accused one another or justified their decisions, and thereby admitted their responsibility. Thus, the last "RSK prime minister" Milan Babić expressed

Milan Martić; potom je u 17.20 sati “ovjerena u Glavnom štabu SVK” (M. Bošnjak, D. Dimitrovska, “Bežaniju naredio Martić”, *Večernje novosti*, 23. VIII. 1995., 10; “Odluku o evakuaciji doneo Martić”, *Politika*, 23. VIII. 1995., 7).

Nakon toga, komentar u srpskom tisku bio je neumoljiv: *Krajinska bežanija ima svoju jasnu identifikacionu šifru ... jasno je da je usvajanjem politike sa Pala* (političko središte Srba u BiH tijekom 1990-ih) **celokupno rukovodstvo RSK, od predsednika Republike, Vlade i vojnog vrha, palo na istorijskom ispitu, i da je isključivo odgovorno za sudbinu 200.000 Srba iz zapadnog krajinskog dela** (Radovan Kovačević, “Ko je doneo odluku o evakuaciji RSK”, *Politika*, 27. VIII. 1995.).

Srpski dokumenti pokazuju da je vodstvo “RSK” planove za evakuaciju stanovništva pripremalo najkasnije od 1993. godine, a da su neposredne pripreme “Republičkog štaba civilne zaštite RSK” za evakuaciju stanovništva “RSK” počele 29. srpnja 1995., te da je “Vrhovni savet odbrane RSK” ratno stanje proglasio 30. srpnja, dakle već šest, odnosno pet dana prije nego što je počela “Oluja”. S obzirom na to da su srpske snage u sjevernoj Dalmaciji nakon gubitka Grahova i Glamoča dovedene u vrlo tešku situaciju, takve su odluke razumljive. “Vrhovni savet odbrane RSK” je u popodnevnim satima prvog dana “Oluje” samo proveo u djelo ono za što je stanovništvo bilo pripremano i uvježbano u slučaju procjene da “Srpska vojska Krajine” neće moći zadržati linije obrane. Sve to dodatno potvrđuje činjenicu da “glavni i izravan uzrok” odlaska srpskih civila iz “RSK” u “Oluji” nisu “prekomjerni” ili “neselektivni” ili “nezakoniti” topnički napadi hrvatskih snaga, kako sugerira haška presuda, nego zapovijed vodstva “RSK” o evakuaciji! Posebice kad je poznato da se ona morala provesti, te da je Srbima koji nisu htjeli ići u kolonu prijetila smrt od njihovih sunarodnjaka:

Za bježanje ljude je obavijestilo naše rukovodstvo. Narodu je dat veliki strah od Hrvatske vojske, pa smo morali izbjeći. Mi koji nismo bježali, strogo smo se sakrili, da ne znaju

his shock at the fact that “the SVK general staff and president Milan Martić ordered the general evacuation of the population and the retreat of the army” (*Povlačenje umesto borbe* [Withdrawal instead of fight], *Večernje novosti*, 9 August 1995). The censured Milan Martić denied the allegations and claimed that he had only ordered that the population be moved and accommodated in surrounding villages, and that “no mention was made of any withdrawal” (*Nisam naredio povlačenje vojske* [I didn’t order any army withdrawal], *Politika*, 13 August 1995).

But his statement on moving the population only to the “surrounding villages” was denied in the statement of the “RSK foreign minister” Milivoj Vojnović of 5 August 1995 sent to the UNPROFOR spokesman Yury Miyakotnik, informing him that the “RSK government and the SVK general staff had decided to proceed with the immediate evacuation of children, women and elderly persons from the RSK territory to Yugoslavia, and sought UNPROFOR assistance” (Radovan Kovačević, *Tko je doneo odluku o evakuaciji RSK* [Who decided to evacuate the RSK], *Politika*, 27 August 1995). Vojnović’s statement, published in the Serbian daily press, that the “*objective of the evacuation was also to draw Serbia and Yugoslavia into the war*” (*Politika*, 23 August 1995) is particularly significant.

Any doubts about who ordered the evacuation of the Serbs, and when, i.e., who was responsible for their departure from the occupied parts of the Republic of Croatia on the first day of *Storm*, was removed in Belgrade on 22 August 1995, at the press conference at which, for the first time after the fall of the “RSK”, the members of the “RSK government and assembly” appeared and spoke in public. On the occasion Serbian reporters were shown the “Decision of the supreme RSK defence council on the planned evacuation of the population from the municipalities of Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš and Gračac” (No. 2-3113-1/95), taken at 16.45 hours on the 4 August 1995 and signed by Milan Martić; subsequently, at 17.20 hours, it was “endorsed

da ostajemo, jer bismo morali ili bježati, ili bi nas ubili Srbi. ... Išli su po kućama i provjeravali da li ljudi idu ... (Izjava srpskog izbjeglice iz Hrvatske N. Drače, 23. srpnja 1998., *Vojna operacija 'Oluja' i poslije*, HHO, Zagreb, 2001., 14). Da to nisu bile samo prijetnje i da takva izjava nije jedina, pokazuju izjave srpskih izbjeglica M. P., da su joj "martićevci ubili sina na ležaju jer je odbio ići u kolonu", i M. K., koji je "bio u podrumu zgrade gdje je zubar Milan Babić imao stan, kad je došla milicija i natjerala ih u kolonu" (preslike protokola broj 1396 od 18. 9. 1995. godine u HMDCDR-u).

U prilog zaključku da je razlog odlaska Srba iz Hrvatske tijekom "Oluje" njihova odluka da ne žele živjeti u Hrvatskoj, govori i podatak iz srpske literature ("Srbi izbeglice, prognanici i raseljena lica krajem XX veka", Centar za strateške studije Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000.), da je hrvatsko Podunavlje tijekom mirne reintegracije, dakle bez obzira na prestanak borbenih djelovanja, napustilo 77.316 osoba srpske narodnosti, od ukupno 128.316 stanovnika na tom području (dakle, više od 60% Srba na tom području).

Iz istoga razloga – neprihvatanja bilo čije vlasti osim srpske, Srbi su masovno napustili i dijelove Sarajeva koji su pripali Federaciji BiH, a ne srpskom entitetu u BiH. Naime, suočeno s odlukom međunarodne zajednice da će Ilidža od sredine ožujka 1996. biti pod upravom Federacije BiH, u tri mjeseca nakon potpisivanja mirovnoga sporazuma u Parizu (14. prosinca 1995.), uz vidno nastojanje da "mučeništvo Srba" zabilježe kamere međunarodnih TV postaja, većina Srba napustila je Ilidžu. Uz svoju imovinu, odnijeli su čak i zvona, križeve i ostale relikvije iz crkava, pa čak i mrtve iz grobova. TV kamere zabilježile su izjave "kako se moraju seliti jer će ih muslimani zaklati" i kako je to "etničko čišćenje Srba s prostora Ilidže". Prilikom odlaska palili su tvornice, svoje kuće i ostale objekte. Nažalost, jednako kao i na oslobođenom području RH, neki od malobrojnih Srba koji su ipak ostali na Ilidži, postali su meta osвете ogorčenih (do tada prognanih) muslimana

by the SVK general staff" (M. Bošnjak, D. Dimitrovska, *Bežaniju naredio Martić* [Martić ordered the flight], Večernje novosti, 23 August 1995; *Odluku o evakuaciji doneo Martić* [Martić decided to evacuate], Politika, 23 August, 1995, 7).

The subsequent comment of the Serbian press was relentless: "*The Krajina getaway has a clear identification code... it is obvious that, by accepting the policy set at Pale* [political centre of the Serbs in BH during the 1990s], *the entire RSK leadership, from the president of the republic to the government and the top military echelons, failed their history test, and that they are exclusively responsible for the fate of the 200,000 Serbs from western Krajina*" (Radovan Kovačević, *Tko je doneo odluku o evakuaciji RSK* [Who decided to evacuate the RSK], Politika, 27 August 1995).

According to Serbian documents, the "RSK" leadership began to plan evacuation as early as 1993, and the specific preparations of the "RSK civil defence headquarters" for the evacuation of the "RSK" population started on 29 July 1995; the "Supreme RSK defence council" proclaimed the state of war on 30 July, i.e., five days before the start of *Storm*. Since the Serbian forces in northern Dalmatia found themselves in a difficult position after the fall of Grahovo and Glamoč, such decisions were understandable. In the afternoon hours of the first day of *Storm* the "RSK supreme defence council" only implemented actions for which the population had been prepared and trained if it was estimated that the "Serbian army of the Krajina" would not be able to hold the defence line. All this additionally confirms the fact that the "main and direct cause" of the departure of Serbian civilians from the "RSK" during *Storm* were not "excessive" or "non-selective" or "unlawful" Croatian artillery attacks, as suggested by the ICTY verdict, but the evacuation order of the "RSK" leadership, especially considering the fact that evacuation had to be carried out and that Serbs refusing to join the fleeing columns faced death threats from their fellow countrymen, as shown below:

i pljačke “bandi pljačkaša”. Nije ih mogla zaštititi ni policija Federacije BiH, ni međunarodna zajednica (NATO, IFOR, policija UN-a), koja im je prije toga jamčila sigurnost i imala tri mjeseca priprema za preuzimanje te zadaće (što bi se tek dogodilo da je Ilidža oslobođena vojnom operacijom...). Slično se dogodilo i na Kosovu, nakon što je 1999. vlast preuzeo UN.

Prema tome, srpski izvori jasno pokazuju da je za odlazak Srba s okupiranih područja iz Hrvatske isključivo odgovorno vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Prema uputama velikosrpskih stratega iz Beograda, ono je, s ciljem stvaranja jedinstvene srpske države, dio Srba u Hrvatskoj prvo potaknulo na oružanu pobunu, a potom i na sudjelovanje u srpskoj agresiji na Hrvatsku, da bi ih na kraju povelu u izbjeglištvo. Dakako, za tragediju Srba u Hrvatskoj u 1990-im odgovorno je i tadašnje srpsko vodstvo iz Beograda. To su činjenice koje ne može osporiti niti jedna sudska presuda!

Činjenica je i da se početkom kolovoza 1995. zbog srpskih napada na strateški iznimno važan grad Bihać u BiH i dramatičnog stanja njegove obrane vojna operacija hrvatskih snaga više nije mogla odgađati. Uz sve navedeno, a s obzirom na povijesne izvore i potrebu cjelovitoga sagledavanja procesa, licemjerno je optuživati hrvatsku vlast za “udruženi zločinački pothvat radi protjerivanja srpskoga stanovništva”, kada se zna da su 3. kolovoza 1995. postojale samo dvije opcije: ili će “Srpska vojska Krajine” pobijediti i takozvana Krajina, odnosno okupirani teritorij Republike Hrvatske postati dio jedinstvene – nove srpske države (“Velike Srbije”) ili će se s toga područja iseliti svi koji ne priznaju hrvatsku vlast, a prema srpskim dokumentima, to je bila većina srpskog stanovništva na tom području. Nažalost, treća opcija tada nije bila moguća, upravo zbog isključive politike srpskoga vodstva, koja se može sažeti u poruci “predsjednika RSK” Milana Martića “starešinama SVK” iz veljače 1995.: “Rat između RH i RSK mora se završiti pobjedom jedne i porazom druge strane. Dok se to ne desi, rat se neće i ne može završiti.”

“Our leadership informed the people that they had to flee. People were made afraid of the Croatian army, and we had to run away. Those of us who did not run had to hide very carefully in order to avoid detection... we had to run or the Serbs would kill us... They went from home to home and checked whether people were leaving...” (statement by a Serbian refugee from Croatia, N. Drače, 23 July 1998; *The Military Operation “Storm” and Its Aftermath*, Croatian Helsinki Committee, Zagreb, 2001, 14). These were not mere threats, and the foregoing was not the only statement of the kind, as shown by the following experience of Serbian refugees: M.P. from Biskupija near Knin: *“Martić’s men killed my son in bed because he did not want to join the column”*; M.J., Gračac: *“one of my neighbours was killed because she refused to join the column”*; M.K., Knin: *“I was in the basement of the building in which the dentist Milan Babić had an apartment, and then the militia came and forced us into the column”* (copies of protocol No. 1269 of 1 Sept. 1995 and No. 1396 of 18 Sept. 1995, on file at the HMDCDR).

The conclusion that the reason why the Serbs left Croatia during *Storm* was their decision not to live in Croatia is also supported by a Serbian source (*Serbian refugees and displaced persons in the late twentieth century*, Centre for Strategic Studies of the University of Belgrade, Belgrade, 2000), according to which 77,317 persons of Serbian nationality, out of a total population in the area, 128,316 (i.e., more than 60% of the Serbs in the area), left the Croatian Danubian region during peaceful reintegration, that is, after the cessation of hostilities.

For the same reason – that is, refusal of any government other than a Serbian one – Serbs also left on a massive scale the districts of Sarajevo which became part of the Federation of BH and not of the Serbian entity in Bosnia and Herzegovina. That is, faced with the decision of the international community that Ilidža would be under the administration of the Federation of BH as of mid-March 1996, three months after the signing of the peace agreement in Paris (14

Da su “starešine SVK” podržavale takav stav svoga “predsednika” potvrđuje intervju zapovjednika “SVK” general-potpukovnika Mile Mrkšića povodom Vidovdana 28. lipnja 1995., u kojem je pripadnicima “SVK” zaželio da “naredni Vidovdan dočekaju ujedinjeni – u jednoj srpskoj državi” (*Vojška Krajine*, br. 11, jul, 1995., 24).



Smotra Korpusa specijalnih jedinica “Srpske vojske Krajine”, poligon kod Slunja, 28. lipnja 1995.
Review of the special unit corps of the “Army of Serbian Krajina”, Slunj training ground, 28 June 1995



December 1995) most Serbs left Ilidža along with visible endeavours to have the “Serbian martyrdom” recorded by international TV cameras. Along with their property, they took along bells, crosses and other relics from churches, and even their dead from the graves. TV cameras recorded statements such as “we must leave because the Muslims will slaughter us” or “this is ethnic cleansing of the Serbs from Ilidža”. Prior to leaving the Serbs torched factories, their own homes and other buildings. Unfortunately, just as in the freed parts of the Republic of Croatia, the few Serbs that did remain in Ilidža became the targets for the vengeance of the enraged (until then displaced) Muslims and “plundering mobs”. They could not be protected by the police of the BH Federation, or by the international community (NATO, IFOR, UN police) which had guaranteed their security and had three months to prepare for the task (one can only wonder what would have happened if Ilidža had been freed by military action). A similar situation developed in Kosovo after the UN took over.

Therefore, the Serbian sources clearly show that the leadership of the rebel Serbs in Croatia is exclusively responsible for the departure of the Serbs from the occupied parts of Croatia. In line with the instructions of the Greater Serbian strategists from Belgrade, the leaders of the Croatian Serbs, focused on the creation of a unified Serbian state, first incited the armed rebellion of part of the Serbs in Croatia, followed by participation in the Serbian aggression on Croatia, and led them eventually into exile. Of course, the Serbian leadership in Belgrade was also responsible for the tragedy of the Serbs in Croatia in the 1990s. And no verdict can refute these facts!

It is also a fact that, in early August 1995, the Croatian military operation could no longer be postponed because of the Serbian attacks on the strategically extremely important town of Bihać and the dramatic condition of its defences. Along with all the foregoing considerations, and considering the historical sources and the need for



the comprehensive appreciation of the process, it would be hypocritical to accuse the Croatian Government of a “joint criminal enterprise for the elimination of the Serbian population” when it is known that on 3 August 1995 only two options were available: either the “Serbian army of Krajina” would have won and the so-called Krajina, that is, the occupied part of the Republic of Croatia, would have become part of a unified, new Serbian state (“Greater Serbia”), or the area would have been abandoned by all those refusing to recognize the Croatian government – and that, according to Serbian sources, meant the majority of the Serbian population in the area. Unfortunately, a third option was not possible at the time just because of the intransigent policy of the Serbian leadership, which can be summarized in terms of the message of the “RSK president” Milan Martić to “SVK officers” in February 1995: *“War between the Republic of Croatia and the RSK must end with the victory of one and the defeat of the other side. Until that happens, war will not and cannot end”*.

The “SVK officers” supported this position of their “president”, as confirmed by the interview by the “SVK” commander, lieutenant general Mile Mrkšić, on St. Vitus’ Day, 28 June 1995, in which he expressed to all “SVK” members the wish that they would *“celebrate the next St. Vitus’ Day united – in a single Serbian state (Vojaska Krajine, 11, July 1995, 24)*.

“Srpska vojska Krajine” / Serbian Army of Krajina



Tenk JNA zaustavljen kod Starog Grabovca u zapadnoj Slavoniji, listopad 1991.; poraz JNA u Hrvatskoj 1991.
(autor fotografije: Željko Gašparović).

JNA tank stopped at Stari Grabovac in Western Slavonia, October 1991; the defeat of the JNA in Croatia in 1991 (photograph by Željko Gašparović)

Uništeni oklopnjak "Srpske vojske Krajine" na Banovini tijekom "Oluje"; slom velikosrpske ideje i srpske paradržave u Hrvatskoj
(autor fotografije: Svebor Labura).

Armoured vehicle of the "Serbian army of Krajina" destroyed in Banovina during Operation *Storm*; collapse of the Greater Serbia design and the Serbian para-state in Croatia (photograph by Svebor Labura)



Iz zapovijedi Republičkog štaba civilne zaštite RSK regionalnim štabovima civilne zaštite za provođenje planova evakuacije, sklanjanja i zbrinjavanja (Knin, 29. srpnja 1995.)

REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA
REPUBLIČKI ŠTAB CIVILNE ZAŠTITE
Broj: nov. 01-78/95.
Knin, 29. 07. 1995. god.

ODBRANA
SLUŽBENA TAJNA

REGIONALNI ŠTABOVI
CIVILNE ZAŠTITE

Svima na koje se odnosi:

Na osnovu Odluke o proglašenju ratnog stanja, a u skladu sa nastalom situacijom, Republički štab civilne zaštite

N A R E Đ U J E

1. Odmah aktivirati Regionalne štabove civilne zaštite, uspostaviti permanentno dežurstvo, te ovisno o potrebama aktivno zadržati određeni broj članova štaba.
2. Opštinskim štabovima civilne zaštite narediti:
 - permanentno dežurstvo i aktivnost članova štaba posebno po mjerama: sklanjanje, evakuacija i zbrinjavanje;
 - ažuriranje planova sklanjanja, evakuacije i zbrinjavanja, sa stavljanjem u pripravnost nosioca izvršenja određenih zadataka; (...)

* * *

Iz odluke Vrhovnog savjeta odbrane "Republike Srpske Krajine" o proglašenju ratnog stanja (Knin, 30. srpnja 1995.)

Odluka Vrhovnog savjeta odbrane RSK

PROGLAŠENO RATNO STANJE U CIJELOJ RSK

Knin, 30. jula – Vrhovni savjet odbrane RSK je na svojoj sjednici održanoj u petak navečer donio odluku da se, s obzirom na novonastalu situaciju nakon okupacije Grahova i mogućnosti hrvatske agresije na RSK, a na osnovu člana 102. Ustava proglasi ratno stanje na čitavoj teritoriji RSK.

From the order of the RSK Civil Defence Headquarters to regional civil defence offices concerning the implementation of evacuation and relief plans (Knin, 29 July 1995)

REPUBLIC OF SERBIAN KRAJINA
REPUBLICAN CIVIL DEFENCE HEADQUARTERS
No. nov. 01-78/95
Knin, 29 July 1995

DEFENCE
OFFICIAL SECRET

REGIONAL CIVIL DEFENCE OFFICES
To whom it may concern

Pursuant to the Decision on the proclamation of the state of war, and in accordance with the latest situation, the Republic Civil Defence Headquarters hereby issues the following

O R D E R

1. Regional civil defence offices need to be activated immediately, a continuous tour of duty established and, as required, some staff members kept continuously available on call.
2. Municipal civil defence offices shall be ordered to:
 - organize a continuous tour of duty and staff member activity related to evacuation and relief;
 - update evacuation and relief plans, putting personnel responsible for specific assignments on standby;

* * *

From the decision of the Supreme Defence Council of the “Republic of Serbian Krajina” on the proclamation of the state of war (Knin, 30 July 1995)

Decision of the RSK Supreme Defence Council

STATE OF WAR PROCLAIMED THROUGHOUT THE RSK
Knin, 30 July.

At its meeting held on Friday evening the RSK Supreme Defence Council has decided, considering the latest developments after the occupation of Grahovo and possible Croatian aggression on RSK, to proclaim the state of war throughout the RSK in accordance with Article 102 of the Constitution.

Odluka Vrhovnog savjeta odbrane "RSK" o evakuaciji stanovništva iz općina Benkovac, Obrovac, Drniš, Gračac i Knin prema Srbu i Lapcu (Knin, 4. kolovoza 1995.)

REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA
VRHOVNI SAVJET ODBRANE

Knin, 4. august 1995. godine

16.45 časova

Broj: 2-3113-1/95.

Zbog novonastale situacije izazvane otvorenom opštom agresijom Republike Hrvatske na Republiku Srpsku Krajinu i nakon prvih početnih uspjeha u odbrani došlo je do ugrožavanja velikog dijela teritorije Sjeverne Dalmacije i dijela Like, zbog toga

ODLUČUJEMO

1. Da se pristupi planskoj evakuaciji sveg za borbu nesposobnog stanovništva iz opština Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac.
2. Evakuaciju sprovoditi prema pripremljenim planovima pravicima koji izводе prema Kninu i dalje preko Otrića prema Srbu i Lapcu.
3. Za evakuaciju zatražiti pomoć od komande UNPROFOR Sektor "Jug" sa sjedištem u Kninu.

Knin, 4. 08. 1995. godine

PREDSJEDNIK REPUBLIKE

Mile Martić

(okrugli pečat: RSK, Glavni štab Srpske vojske)

OVJERENO U GŠ SVK u 17,20 sati 04.08.1995. godine i zavedeno pod gore navedenim brojem.



Kolona vozila srpskih
izbjeglica.
Column of vehicles
carrying Serbian refugees.

Decision of the RSK Supreme Defence Council on the evacuation of the population from the municipalities of Benkovac, Obrovac, Drniš, Gračac and Knin to Srb and Lapac (Knin, 4 August 1995)

REPUBLIC OF SERBIAN KRAJINA

SUPREME DEFENCE COUNCIL

Knin, 4 August 1995

16.45 hours

No. 2-3113-1/95

Because of the new situation caused by the open general aggression of the Republic of Croatia on the Republic of Serbian Krajina, and after the first, initial defence success, a large part of Northern Dalmatia and part of Lika are threatened. Accordingly,

WE HAVE DECIDED

1. to proceed with planned evacuation of all persons unfit for combat from the municipalities of Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš and Gračac;
2. to implement evacuation according to prepared plans and routes from Knin via Otrić towards Srb and Lapac;
3. request assistance from the UNPROFOR Command, Sector South, with headquarters in Knin.

Knin, 4 August 1995

PRESIDENT OF THE REPUBLIC

Mile Martić

(stamp: RSK, General Staff of the Serbian Army)

CERTIFIED IN THE SVK GENERAL STAFF at 17.20 hours and field under the above number.

Kolona vozila srpskih
izbjeglica, kojima hrvatski
vojnici dijele hranu i piće;
zabilježeni su i pojedini
incidenti kamenovanja
vozila.

Column of vehicles
with Serbian refugees
being handed food and
drink by Croatian Army
soldiers. Isolated incidents
involving the stoning of
vehicles were reported.



Dokument srpske strane o granatiranju Knina

Glavni štab SVK

Odeljenje za Ob.(aveštajne) poslove

Str.(ogo) pov.(jerljivo) br.(oj) 2/3110-1

04. 08. 1995.

Obaveštajna informacija

Dana 04. 08. 1995. g.(odine) u 05,00 č.(asova) HV (Hrvatska vojska) je otpočela napad na RSK dejstvom artiljerije po gradovima: Knin, Drniš, Benkovac, Karin, Obrovac, Gračac, Korenica, aerodrom Udbina, Vojnić, Vrginmost i Petrinju. Artiljerijska priprema trajala je do 05.30 (časova) a potom dejstvo je vršeno sa pojedinačnim oružjima kalibra 130, 152 i 155 mm i VBR-om (višecjevnom bacačem raketa).

Oko 06,00 (časova) ustaše su krenule u pješadijski napad na pravcu Sunje prema Kostajnici uvođenjem tenkova, ali su jedinice 39. K (korpusa) uspešno odbile taj napad.

Napad pešadijom otpočeli su i iz pravca s.(ela) Brlog (Otočac)-Drenov Klanac-s.(elo) Glavace, ali je i taj napad uspešno odbijen.

Po Kninu je dejstvovano sa Livanjskog polja iz više pravaca i do vremena pisanja informacije **na grad je palo između 200 i 300 projektila** raznog dejstva i različitih kalibara. **Prvi udar je izvršen na zgradu Glavnog štaba Srpske vojske Krajine** gdje je nanešena velika materijalna šteta i gotovo je potpuno uništen vozni park. Kasnije je vatra prenošena **na kasarnu '1300 kaplara', fabriku Tvik, željezničko čvorište, stambene zgrade u podnožju kninske tvrđave** (gdje je bila rezidencija "predsjednika RSK" Mile Martića, op. a.) **i drugdje.**

U 10,00 časova kada pišemo ovu informaciju neprijatelj i dalje dejstvuje po Kninu naizmjenično artiljerijskim oruđima i VBR-om, pod vatrom neprekidno drži aerodrom Udbina i povremeno otvara vatru po ostalim naseljima u RSK.

Praćenjem radio veza HV (Hrvatske vojske) kao i mobitela došli smo do podataka da ustaška strana ima značajnije gubitke u Dubrovniku, Biogradu na moru, Gospiću, Otočcu, Sisku i Sunji. O svim novijim saznanjima blagovremeno ćemo vas informisati.

NAČELNIK – p pukovnik Mihajlo Knežević

Dostaviti: 7, 11, 15, 21, 39. K (korpus), KSJ (Korpus Specijalnih Jedinica)

GŠ VJ (Generalštab Vojske Jugoslavije) – 2. uprava

GŠ VRS (Glavni štab Vojske Republike Srpske – u Bosni i Hercegovini) – Obaveštajna uprava

Komandi 1. i 2. KK VRS (Krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske u Bosni i Hercegovini).

Serbian document on the shelling of Knin

SVK General Staff
Intelligence Department
Str. conf. No. 2/31/3110-1
4 August 1995

Intelligence report

The attack of the Croatian Army on the RSK started on 4 August 1995 at 05.00 with the shelling of the towns of Knin, Drniš, Benkovac, Karin, Obrovac, Gračac, Korenica, the Udbina airstrip, Vojnić, Vrginmost and Petrinja. The artillery preparation lasted until 05.30, followed by engagement of single weapons of 130, 152 and 152 mm calibre and multiple rocket launchers.

The *ustaše* infantry attack started at about 06.00 from Sunja towards Kostajnica, with the engagement of tanks, but units of the 39th Corps successfully repelled the attack.

Another infantry attack was mounted from the village of Brlog (Otočac) – Drenov Klanac – village of Glavace, but it was also successfully beaten back.

Knin was shelled from Livanjsko Polje and from several directions, and by the time of this report the town has been hit by 200 to 300 projectiles of different types and calibres. The target of the first strike was the building of the General Staff of the Serbian Army of Krajina, which sustained considerable damage and the almost complete loss of the motor pool. Subsequently the fire was focused on the '1300 Corporals' barracks, the TVIK plant, the railway junction and housing below the Knin fortress [area of the residence of the "RSK president" Mile Martić – author's note] and other targets.

At 10.00, as this report is being written, hostile forces continue to attack Knin alternately with guns and multiple rocket launchers, shell the Udbina airstrip continuously, and occasionally open fire on other settlements in the RSK.

By monitoring the radio links of the Croatian Army and their mobile telephones we have been able to establish that the *ustaše* are sustaining considerable losses at Dubrovnik, Biograd-na-Moru, Gospić, Otočac, Sisak and Sunja.

You will be duly informed of all the latest information.

Head of Department
Lieutenant Colonel Mihajlo Knežević

Copy to:

7th, 11th, 21st, 39th Corps, Special Unit Corps
General Staff of the Yugoslav Army – Second Directorate
General Staff of the Army of Republika Srpska in Bosnia
and Herzegovina – Intelligence Directorate
Command of the 1st and 2nd Krajina Corps of the Army of Republika Srpska in Bosnia and Herzegovina

Iz knjige časnika “Srpske vojske Krajine” o granatiranju Knina

Marko Vrcelj, tada “načelnik artiljerije Glavnog štaba SVK”, koji je početak “Oluje” dočeka u Kninu: “Artiljerijska kanonada počela je u celoj Krajini. Sve je do u najsitnije detalje isplanirano. Svaki projektil i svaka artiljerijska vatra. Ubačeni su pre više dana i osmatrači i rukovaoci, koji projektele usmeravaju na cilj. **Najvažniji ciljevi u Kninu su: zgrada Glavnoga štaba, rezidencija predsednika države, Severna kasarna, kasarna Senjak i glavna raskrsnica u Kninu.** (...) Preskačem ogradu kasarne (Sjeverne) i ulazim u zgradu u kojoj sam do pre četiri meseca radio. (...) Po kasarni padaju granate, ali treba imati i malo sreće ‘da ti ne padne baš na glavu’. (...) Sedamo u “golf” i krećemo u neizvesnost (prema Glavnom štabu). Granate i dalje padaju, ali nešto ređe. Dolazimo na raskrsnicu kod Dešlića. Granate su mnogo češće oko Glavnog štaba. Zaustavljam vozača i kažem mu da se vrati u kasarnu, a ja ću dalje peške. (...) Tražeći zaklon iza drveća, od drveta do drveta stižem u Glavni štab. Ulazim u zgradu i imam šta videti. Dve granate su pale na parking prostor između zgrada, eksplodirale i uništile ceo vozni park Glavnog štaba. Mora da ih je neki dobar artiljerac smestio baš ovde.” (Marko Vrcelj, *Rat za srpsku krajinu 1991.-1995.*, Beograd, 2002., str. 212-213)

From the diary of an officer of the Army of Serbian Krajina on the shelling of Knin

Marko Vrcelj, then “Artillery Chief of the SVK General Staff”. was present in Knin when *Storm* started: “The drumfire barrage started all over Krajina. Everything had been planned from the smallest detail. Every shell and every artillery attack. Several days ago observers and gunners were infiltrated in order to direct fire. The most important targets in the town include the General Staff building, the residence of the president of the state, the northern barracks, the Senjak barracks and the main crossroads in Knin... I jumped over the fence of the northern barracks and entered the building in which I had worked four months ago... The barracks was being hit by quite a few shells, but we were lucky and avoided shells falling on our head... We got into a Golf and set off towards the General Staff. Shells were still falling, this time less frequently. We arrived at the Dešlić crossroads. The area round the General Staff was hit more heavily. I stopped the driver and told him to return to the barracks, and proceeded on foot... Seeking shelter behind trees I reached the General Staff. I entered the building: what a sight. Two shells had hit the parking space between the buildings and destroyed the entire motor pool. That must have been quite a gunner, to land them right there (Marko Vrcelj, *Rat za Srpsku Krajinu*, 1991-1995/War for the Serbian Krajina, 1991-1995/; Belgrade, 2002, pp. 212-213).



Neoštećena pravoslavna crkva Bogorodičina Pokrova (Hram Pokrova Presvete Bogorodice) u Kninu (autor fotografije: Stanko Ferić, 20. kolovoza 1995.).
Undamaged Orthodox church of the Protection of the Virgin (Temple of Protection of the Holy Virgin) in Knin (photograph by Stanko Ferić, 20 August 1995)



Unutrašnjost katoličke župne crkve Sv. Ante Padovanskog u Kninu, koju su razorili pobunjeni Srbi (autor fotografije: Stanko Ferić, 20. kolovoza 1995.).
Interior of the Catholic parish church of St. Anthony in Knin destroyed by the rebel Serbs. (photograph by Stanko Ferić, 20 August 1995)

Tijekom “Oluje” hrvatski vojnici nisu srušili ili zapalili niti jedan vjerski (pravoslavni) objekt. Međutim, tijekom i nakon “Oluje” zapaljen je dio kuća i imovine hrvatskih građana srpske nacionalnosti na oslobođenom području, a zabilježeni su i incidenti u kojima su ubijeni Srbi koji nisu napustili to područje. Te nečasne radnje većinom su počinjene iz osвете ili koristoljublja, no podaci da su hrvatske snage odgovorne za smrt oko 600 civila i paljenje više od 22.000 srpskih kuća, koji se u dijelu medija uporno navode već 10 godina, višestruko su preuveličani. Uz to što nije točna, informacija o tome nije ni cjelovita ako se prešućuje činjenica da je u srpskoj agresiji, u kojoj je sudjelovao velik broj Srba s okupiranih područja RH, već 1991. ubijeno više od 6000 Hrvata (vojnika i civila), da se do početka “Oluje” broj poginulih udvostručio, te da je do “Oluje” u napadima srpskih snaga u Hrvatskoj uništeno više od 200.000 stambenih jedinica, najvećim dijelom već 1991. godine.

Pitanje žrtava iznimno je osjetljivo, prije svega zbog emocija koje nastaju nakon stradanja nevinih ljudi. Svaki nedužno ubijeni čovjek zaslužuje poštovanje i treba učiniti sve da u svijesti ljudi prevlada razmišljanje da za zločine nema opravdanja. Istodobno, treba biti oprezan s brojevima žrtava koji se iznose u javnost kako bi se spriječile manipulacije kakve su bile sa žrtvama Drugog svjetskog rata na prostoru bivše Jugoslavije. Cilj takvih manipulacija je raspirivanje mržnje. Posebnu odgovornost pritom imaju povjesničari, čija je obveza da, uz istraživanje broja ubijenih, na temelju povijesnih izvora objasne uzrok zločina i okolnosti u kojima su počinjeni. A povijesni izvori nedvojbeno pokazuju da je rat na prostoru bivše Jugoslavije u 1990-im uzrokovala velikosrpska politika, te da su brojne žrtve u tom ratu prije svega posljedica pokušaja ostvarenja cilja te politike da “svi Srbi žive u jednoj (primjeri na terenu pokazali su – ‘etnički čisto’) državi”. Jednako tako, uz činjenicu da za dio ubojstava nije poznat počinitelj, niti su poznate okolnosti u kojima su se ubojstva dogodila, izvori potvrđuju da

During *Storm* Croatian troops did not destroy or torch any religious (Orthodox) building. However, during and after the operation some houses and property belonging to Croatian citizens of Serbian nationality were torched. According to reports on some incidents, Serbs who did not leave the area were killed. These dishonourable actions were largely committed out of revenge or for gain, but any figures according to which Croatian forces were responsible for the death of about 600 civilians and the torching of more than 22,000 Serbian homes, persistently reported by some media for ten years, are blown up many times over. In addition to being inaccurate, such reports are also incomplete if they omit the fact that that more than 6,000 Croats (troops and civilians) were killed already in 1991 during the Serbian aggression, in which many Serbs from the occupied parts of the Republic of Croatia were involved, that the number of people killed doubled by the start of *Storm*, and that more than 200,000 housing units were destroyed, largely already in 1991, in the attacks of Serbian forces on Croatia before the start of *Storm*.

Victims are an extremely delicate issue, primarily because of the emotions arising after the suffering of innocent people. Every innocently killed person deserves respect, and every step needs to be taken so that the consideration that crimes cannot be justified prevails in people’s awareness. At the same time, caution is required in the public presentation of the number of victims in order to prevent manipulations such as those concerning the victims of World War Two in the former Yugoslavia. Such manipulations are only meant to stir up hate. In that process particular responsibility lies with historians, who are obliged, along with exploring the numbers of people killed, to explain on the basis of historical sources the underlying causes of crimes and the circumstances in which they were committed. And historical sources have unequivocally shown that the 1990s war in the former Yugoslavia was caused by Greater Serbian politics and that the many victims in that war are first of all the consequence

hrvatske snage nisu odgovorne za sva stradanja civila srpske narodnosti u "Oluji". U srpskim izvorima nakon "Oluje" spominju se međusobna ubojstva i samoubojstva Srba tijekom povlačenja, te stradanja srpskih civila od tzv. "prijateljske vatre" (primjerice, na sastanku srpskih vojnih zapovjednika 9. listopada 1995. iznesen je podatak da je tijekom "Oluje" u jednom napadu njihovih zrakoplova greškom pogodoena srpska kolona i ubijeno više od 20, a ranjeno više od 60 osoba; izvornik – audio snimka: HMDCDR, 18, inv. br. 2913). Moguće je da su stradanja srpskih civila u "Oluji", o kojima govore spomenuti primjeri (posebice onih čija tijela nisu odmah pokopana), pripisana djelovanju hrvatskih snaga:

– ... *S obzirom na klimu straha koja je održavana tokom prethodne četiri godine i svu taktiku zastrašivanja koja je korištena nakon što je započela hrvatska ofanziva, veoma malo Srba je bilo voljno da ostanu u Topuskom. Ljudi su tamo bili u stanju masovne panike i bilo je određenog broja slučajeva kada su Srbi pucali jedni na druge u sporovima koji su izbili oko vozila ili imovine dok su se ljudi spremali da beže. U jednoj neprijatnoj epizodi, pucali su na jednog starijeg čoveka, koji je ubijen i sahranjen na licu mesta* (iz svjedočenja obavještajca i oficira Srpske vojske Krajine S. L. na sudu u Haagu, u prvoj polovici 2009.; transkript svjedočenja u HMDCDR-u).

– U srpskom tisku, uz priču Srbina izbjeglog iz Hrvatske "o brojnim samoubistvima na putu", navodi se: *Jedan se stari ubio, dvadeset drugo godište. ... Sišao s puta u kukuruz i ubio se bombom... Srušen je most na Novoj Gradi (?) i tu se jedna žena ubila. Kad smo naišli na most, ona se samo uhvatila za ogradu i bacila se jedna u vodu* ("Progoni istočno od raja", Intervju, br. 367, 25. 8. 1995., 5).

– U potresnoj priči Radmile D. (34) navedeno je: *U našoj koloni umrlo je pet beba i mnogo starih ljudi koje smo ostavljali kraj puta, jer nam je rečeno da će ih sakupljati Hitna pomoć. A Miloš B. (39) navodi: Čovjek koji je ostao bez goriva u traktoru, valjda u nervnom rastrojstvu, pištoljem je ubio*

of the attempt to implement the political goal of "all Serbs living in one [ethnically clean, as examples have shown] state". Analogously, along with the fact that the perpetrators of some murders are not known and neither are the circumstances, sources have confirmed that Croatian forces were not responsible for all the tribulations of the civilians of Serbian nationality in *Storm*. Serbian sources on events after *Storm* report murders committed among Serbs, and suicides, during retreat, and the suffering of Serbian civilians due to so-called "friendly fire" (thus, at the meeting of Serbian military commanders on 9 October 1995, it was reported that – during *Storm* – one of their planes attacked by mistake a Serbian column, killing more than 20 and wounding more than 60 persons; the original audio record is on file at the HMDCDR). The distress of the Serbian civilians in *Storm* mentioned in these examples (especially those regarding victims whose bodies were not buried immediately) may have been attributed to the action of Croatian forces. Some testimonies are listed below.

... *Considering the climate of fear sustained over the previous four years and the tactics of intimidation applied after the start of the Croatian offensive, few Serbs were willing to remain in Topusko. All the people there panicked, and in some cases Serbs even shot at one another when quarrelling over vehicles or property as they prepared to flee. In one very unpleasant episode someone shot an elderly man; he was killed and buried on the spot* (from the testimony of S.L. intelligence and SVK officer, at The Hague; transcript on file at the HMDCDR). The Serbian press reported, along with the story of a Serb, who fled Croatia, "many suicides on the road", the following case: *An old man, seventy-three, just got off the road into a maize field and killed himself with a hand grenade ... The bridge on the Nova Grada river was destroyed, and a woman killed herself there. When we got to the bridge, she just grabbed the fence and jumped into the water, poor soul. (Progoni istočno od raja* [Persecutions East of Eden], Intervju, 367, 25 Aug. 1995, 5).

ženu i dvoje djece, pa sebe. Pokušali su ga spriječiti ali nisu uspjeli ("Ljudi s traktora", *Nin*, 2329, 18. 8. 1995., 29).

– O kaosu u izbjegličkim kolonama Srba iz Hrvatske svjedoči i izbjegli starac: *U obruču u Topuskom, saznali smo da muslimani kod Gline kolju redom. Nastao je kaos, plač, jauk, naoružani i pijani vojnici prijete, dvojica su se ubila. Onda je policija s Korduna zavela red. Tukli su motkama....* (Milena Marković, "Kroz psovke i batine", *Večernje novosti*, 15. VIII. 1995.)

– Svjedočanstvo 32-godišnje Višnje: ... *U koloni smo bili od 5. do 10. avgusta 1995. godine. Stajali smo, ili se sporo kretali. Hrane smo imali, to što smo ponijeli, ali ja sam slabo mogla da jedem. Izgubila sam apetit zbog svega što nam se dogodilo. Čuli smo da su bili neki pregovori i da treba da krenemo dalje. Postrojili su nas, uredili kolonu (hrvatska milicija) i naredili da svi ostave oružje, jer sa oružjem ne može da se pređe granica. Dozvolili su da se izvuče benzin iz tenkova, koji su ostali, ali ne i da se prenese oružje. Neki ljudi nisu mogli da podnesu da se odvoje od oružja, pa su izvršavali samoubistvo. (Žene Krajine – rat, egzodus i izbeglištvo, Beograd, 1996., 287.)*

– Neki Srbi u izbjegličkim kolonama pregaženi su tenkovima, primjerice, čovjek kojeg je u "milicijskom" autu u Kninu prije dolaska Hrvatske vojske pregazio tenk SVK: ... *Na desnoj strani putića (prema upravi Dizel depoa) našao sam jedan milicijski 'stojadin'. Tragovi su ukazivali da ga je pregazio tenk. Bio je potpuno spljošten, a iz auta je virila ljudska noga. ... Krenuo sam dalje prema Komandi korpusa. ... Ugledao sam jedan automobil "lada" ... u ladi su sjedila dva čovjeka u maskirnim uniformama Vojske RSK, stari oko 25-30 godina. ... Automobil je bio sa strane izrešetan mecima u visini grudnog koša. Tada još HV nije ušla u grad, pa ne znam kako su poginuli. Sigurno je da su ubijeni rafalnom paljbom. (Vojna operacija 'Oluja' i poslije, HHO, Zagreb, 2001., str. 27.)*

– Poznata je priča da su tenkovi srpske vojske u povlačenju pregažili vozila u koloni srpskih izbjeglica na Banovini, o čemu postoje službene zabilješke i svjedočenja očevidaca. Novinar

Here is a part of the moving story of Radmila D. (34): *Five babies died in our column, and many old people; we left them by the road because they told us that ambulances would collect them.* Miloš B. (39) reported: *A man who had no more fuel in his tractor, probably deranged, took out a gun and killed his wife, their two children and then himself. They tried to stop him, but failed. (Ljudi s traktora [The People on the Tractors], Nin, 2329, 18 Aug. 1995, 29).*

An old refugee also described the chaos in the Serbian refugee columns leaving Croatia: *In the Topusko pocket we heard that the Muslims were slaughtering everybody at Glina. Chaos ensued, people cried and moaned, armed and drunken soldiers threatened, two men killed themselves. Then the police from Kordun restored order. They beat people with sticks.* (Milena Marković, *Kroz psovke i batine [Through Curses and Beating]*, *Večernje novosti*, 15 Aug. 1995).

Testimony of Višnja (32): *We were in the column from 5 to 10 August 1995. We just stood on the spot, or moved slowly, We had food, what we had taken along, but I could hardly eat. I lost my appetite because of everything that had happened to us. We heard that there had been some negotiations and that we should move on. They formed us into ranks, set the column in order (Croatian militia) and ordered everyone to leave their weapons because the border could not be crossed with weapons. They let people take the fuel from the remaining tanks, but no weapons. Some people could not bear being separated from their weapons and committed suicide. (Žene Krajine – rat, egzodus i izbeglištvo [The Women of Krajina – War, Exodus and Exile]; Belgrade, 1996, 287).*

Some Serbs in the refugee columns were crushed by tanks; thus, an SVK tank ran over a man in a militia car before the arrival of Croatian troops... *On the right side of a small narrow road (leading to the administration of the diesel fuel depot) I found a militia car, a 'stojadin' (Zastava 101). Tracks showed that it had been run over by a tank. It was quite flattened, and a human leg protruded from it... I went on to the corps command... I saw a*

srpskih *Večernjih novosti* Milenko Predragović naveo je da “očevici tvrde da je tužnu kolonu od 32 hiljade prognanika izgazio tenkovima srpski general Mile Novaković, prilikom bežanja sa Petrove Gore”, da bi potom zaključio da je “kolona najverovatnije i pregažena srpskim, ali zarobljenim tenkovima” (!), što nije tačno (M. Predragović, “Kolona izgažena tenkovima”, *Večernje novosti*, 14. VIII. 1995., 4).

U presudi Haškoga suda hrvatskim generalima A. Gotovini i M. Markaču navodi se broj od 44 dokazana ubojstva civila tijekom i neposredno nakon “Oluje” koja se eventualno po zapovjednoj odgovornosti mogu staviti na teret hrvatskim snagama, što govori o “niskoj razini kolateralnih žrtava” od djelovanja hrvatskih snaga u toj operaciji. Čak ni netočan podatak o “600 ubijenih civila” (koji zanemaruje činjenicu da svi navedeni nisu bili civili, te da za smrt većine njih nisu odgovorne hrvatske snage) ne može negirati tu činjenicu, posebice kad se u obzir uzmu:

- veličina prostora na kojem je provedena oslobodilačka operacija “Oluja” (više od 10.000 km²) i broj ljudi (vojnika na obje strane i civila) koji se našao na tom prostoru (više od 220.000);
- četverogodišnja agonija više stotina tisuća hrvatskih prognanika (u prosincu 1992. u Hrvatskoj je bilo 663.493 prognanika i izbjeglica, a neposredno uoči “Oluje” 384.664, od kojih je više od polovice protjerano s okupiranih područja RH); samo iz Vojvodine, koja je bila autonomna pokrajina Srbije, gdje nije bilo rata, od 1991. protjerano je ili primorano na odlazak više od 40.000 Hrvata;
- stalna prijetnja artiljerijskih, zapravo terorističkih napada srpskih postrojbi s okupiranih područja na gradove i naselja na slobodnom teritoriju Republike Hrvatske (“strategija realne prijetnje”, kojom su pobunjeni Srbi u Hrvatskoj namjeravali Hrvate natjerati da odustanu od oslobađanja okupiranoga teritorija i povratka svojim domovima);

‘lada’ with two dead men in camouflage RSK army uniforms, 25-30 years old... The car was riddled with bullet holes at chest level. Croatian troops had not yet entered the town, and I don’t know how they died. They must have been killed by a burst. (Croatian Helsinki Committee, *The Military Operation ‘Storm’ and Its Aftermath*, p. 27).

There is a well-known story about retreating Serbian tanks running over a column of Serbian refugee vehicles in the region of Banovina. Milenko Predragović of the Serbian *Večernje novosti* reported, *according to eyewitnesses, the sad column of 32,000 displaced persons was rolled over by tanks under the command of the Serbian general Mile Novaković retreating from Petrova Gora*, and then went on to conclude that *most probably, the column was indeed overrun by Serbian, but captured tanks (!)*, which is not true (N. Predragović, *Kolona izgažena tenkovima* [Column Overrun by Tanks], *Večernje novosti*, 14 August 1995, 4).

The ICTY verdict handed down against the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač listed 44 proved murders of civilians during and immediately after *Storm*, for which Croatian forces could possibly be blamed on grounds of command responsibility, and which indicates a “low level of collateral victims” due to the action of such forces during the operation. Even the incorrect figure of “600 murdered civilians” (which ignores the fact that all the mentioned persons were not civilians, and that Croatian forces were not responsible for the death of most of them), cannot deny the foregoing fact, especially if the following is taken into consideration:

- area of the territory on which liberation operation *Storm* was carried out (more than 10,000 sq. km) and the number of people (troops on both sides and civilians) in it (more than 200,000);
- the four-year agony of several hundred thousands of Croatian displaced persons (in December 1992 there were 663,493 displaced

- usporedba sa sličnim završnim vojnim operacijama u svijetu, te na prostorima bivše Jugoslavije, posebice operacije srpskih snaga u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995., u kojima su počinjeni brojni zločini nad nesrpskim stanovništvom.

Jednako tako, da je znatno preuveličan i broj kuća spaljenih u “Oluji”, koji se navodi u dijelu medija, pokazuje izvješće promatrača UN-a u kojem se navedeni broj od 22.000 odnosi na **promatrane, a ne na spaljene** kuće. Detaljna raščlamba izvješća pokazuje da je broj spaljenih kuća vjerojatno 10 puta manji! Uz to, srpski izvori pokazuju da su dio objekata (privatnih i javnih) zapalili sami Srbi prilikom povlačenja, odnosno da je dio objekata zapaljen prije nego što je Hrvatska vojska ušla na do tada okupirani prostor:

– ... *Kako “Politika” piše, jedan vojnik iz Kninskog polja koji je, kako mu i u dozvoli piše, neposredno pre napada dobio odsustvo da bi se okupao, “pakuje” ceo svoj zaselak (40 ljudi) u veliki kamion-sleper i vozi ih do Beograda. Jedini meštalin koji ostaje je vozačev 63-godišnji otac: čovek uzima pušku i odlazi u borbu nameravajući da se tuče koliko može, da na kraju zapali svoju kuću i da tek onda beži. ... (Tjedni list u Srbiji Vreme, 14. kolovoza 1995., str. 4).*

– ... *Povlačeći se ka Srbu i Drvaru, prolazili smo kroz pusta mjesta. Nije bilo mrtvih ni ranjenih civila ni vojnika, samo prazne kuće i domaće životinje. Povremeno su se čule eksplozije u nekim objektima koje su sami Srbi minirali nakon odlaska, da ne padnu Hrvatima u ruke – bolnice, pošte, magacini s oružjem koje nisu uspjeli da izvuku. Kolona izbeglica bila je daleko ispred nas. ... (Svjedočenje 32-godišnjeg M. Č. iz Obrovca, ranjenog pri povlačenju kod Srba, a dopremljenog na liječenje u beogradsku Vojno-medicinsku akademiju; zapisano u dvobroju srpskog “nezavisnog političkog dnevnika” Naša Borba 193-194, od 12-13. kolovoza, str. 9).*

Osim toga, i druge izjave Srba izbjeglih iz Hrvatske pokazuju da su paljene zgrade i razni objekti – “da

persons and refugees in Croatia; on the eve of *Storm*, the number was 384,664, out of which more than a half were people banished from the occupied parts of the Republic of Croatia; since 1991 more than 40,000 Croats were banished or forced to leave Vojvodina (an autonomous province within Serbia, where there was no war) alone;

- the continuous threat of artillery – actually terrorist attacks by Serbian units from the occupied parts of Croatia on towns and villages in the free parts of the Republic (“real threat strategy”), with which the rebel Serbs in Croatia intended to force the Croats to desist from the occupation of the occupied territory and from returning to their homes;
- the comparison with similar final military operations worldwide and in the former Yugoslavia, especially the Serbian force operations in Croatia and Bosnia and Herzegovina between 1991 and 1995, in which numerous crimes were committed over the non-Serbian population.

Equally, the number of houses torched in *Storm*, as reported in the media, was also considerably overstated, as shown by the report of the UN observers according to which the mentioned figure, 22,000, refers to the number of **observed** and not **torched** houses. A detailed analysis of the report shows that the number of torched houses probably only amounted to a tenth of the above figure! Moreover, Serbian sources show that some of the (private and public) buildings were torched by the Serbs as they pulled out, i.e., that part of the buildings was torched before the Croatian forces captured the formerly occupied parts of Croatia.

As reported by *Politika*, a soldier from Kninsko Polje, who had been given leave, as shown in his pass, just before the attack, to go home and clean up, “packed” all the people in his hamlet (40 of them) into a large trailer truck and drove them to Belgrad. Only the driver’s father, 63, stayed behind; the man took a gun intending to fight as long as he could,

ih ne bi ostavili Hrvatima". Primjerice, u Donjem Lapcu izbjegli Srbi su prije odlaska zapalili hotel "Kamensko", policijsku postaju i još "najmanje 3-4 objekta" (*Vojna operacija 'Oluja' i poslije*, str. 25 (bilj. 23), 34). Također, u svom iskazu danom 19. srpnja 1996. dr. I. Kujundžiću u Beogradu, V. J. K. (rođ. 8. 2. 1928.) je naveo: "Kad smo krenuli u kolonu (iz Donjeg Lapca) vidio sam da gori kuća u kojoj sam imao stan, a zapalili su je Srbi – vojnici – prije povlačenja." (Preslika protokola broj 588 u HMDCDR-u)

Potresna svjedočanstva o patnjama srpskog naroda u kolonama koje su njegove vođe povele u izbjeglištvo, također pokazuju da je dio civila stradao, a dio kuća zapaljen prije dolaska Hrvatske vojske na do tada okupirano područje:

– Jagoda, 45-godišnja majka dvoje maloljetne djece: *Tog dana, kada je Krajina pala, 4. avgusta, ja sam još uvijek radila. Mi smo bili u kasarni, u skloništu. Samo čujemo poginuo taj, poginuo taj. To su bili samo mrtvi po kasarni. Kad se malo smirilo, ja sam posla kući. Pitali smo našeg komandanta hoćemo li mi bježat, hoćemo li se povlačit. On je rekao da nećemo nikuda. Ja sam došla kući. (...) U međuvremenu je došao neki čovjek koji je javio da je pokret. Od straha, od panike, mi se nismo sjetili da uzmemo nešto od garderobe. (...) **Kud god smo prolazili bila je pustoš. Kuće su gorjele uz put.** Moj bratić je izostao iza nas. Prekinuli su kolonu i on je 9 kilometara, od Topuskog do Dvora na Uni, išao po leševima. Tu su Muslimani prekinuli kolonu i sve poklali, poubijali. Moja djeca su se strašno uplašila. (...) Formirane su kolone. Neki su preticali one koji su išli sporije. Ali niko nije pazio ni na koga. Da li je neko bolestan, da li umire. Recimo, jedna moja komšinica i rođaka je putem umrla. Sin ju je neko vrijeme vozio onako mrtvu. Poslije više nije mogao jer je djecu počela hvatati panika. Onda ju je on samo onako prevalio iz kola u jarugu pored puta, zatrpao granjem i otišao dalje. Zamislite kako taj čovjek danas živi (Žene Krajine – rat, egzodus i izbeglištvo, Beograd, 1996., 127-128).*

– Neda, rođena 1954.: *Od Podgorja do opštine Krnjak ima oko kilometar i pol, nas nije niko*

and then set his house on fire and flee... (Serbian *Vreme* weekly, 14 August 1995, p. 4).

... As we pulled back to Srb and Drvar, we passed though empty villages. There were no dead or wounded civilians or soldiers, just empty houses and livestock. Occasionally explosion were heard, the Serbs were blowing up some facilities lest they should fall into the hands of the Croats – hospitals, post offices, depots with weapons they could not pull out ... (testimony of M.Č., 32, from Obrovac, wounded during retreat near Srb, transferred for treatment to the Military Medical Academy in Belgrade; reported in the double issue of the "independent political daily" *Naša borba*, 193-194, 12-13 August 1995, p. 9).

Statements by other Serbian refugees also show that buildings and other facilities were set to fire "in order not to leave them to the Croats". Thus, before leaving Donji Lapac the Serbs set fire to the *Kamensko* Hotel, the police station and "least an additional 3-4 buildings". (Croatian Helsinki Committee, *The Military Operation Storm and its Aftermath*, p. 25, notes 23, 34). Similarly, in a statement given to Dr. I. Kujundžić in Belgrade on 19 July 1996, V.J.K. (born on 8 February 1928), said: *When we joined the column (at Donji Lapac) I saw the house in which I had an apartment burning, it was torched by Serbian soldiers before they retreated.* (Copy of protocol No. 588 of 19 July 1996, on file at the HMDCDR).

Moving testimonies on the suffering of the Serbian people in the columns which their leaders led into exile also show that some civilians came to grief and that some houses were torched before the Croatian troops reached the formerly occupied areas.

Jagoda, 45, mother of two minor children: *On that day, 4 August, when Krajina fell, I was still working. We were in a barracks, in the shelter. We just heard stories about one person or another having been killed in the barracks. When things calmed down, I went home. We asked our commander whether*

obavijestio ali sam vidjela da selo do mog gori i da žene bježe. Zavladao je panika, nismo znali šta ćemo. (...) Neko je viknuo da krećemo i taman kada smo sjeli vidjela sam jednu kuću da gori. Tu su naišle grupe Muslimana, palili su kuće i opet je nastalo bježanje. **Ponijeli smo sa sobom lično naoružanje, jer je to imao svatko.** Ljudi su bježali u kukuruz i tu je nastalo strašno klanje (Žene Krajine – rat, egzodus i izbeglištvo, Beograd, 1996., 262-263).

– 55-godišnja Desanka: Uveče oko 8 sati (5. kolovoza), muž je otišao da legne, a i ja sa njim. Tada su došli iz civilne zaštite i obavijestili da idemo u fabriku na “zborno mesto”. Pozvala sam muža, on je rekao da ne može da ide. Zgrabila sam jednu torbu i stavila najnužnije stvari. Ponijela sam i lovačku pušku, ali nisam ponijela ništa od dokumenata, mislila sam da ćemo se vratiti. (...) Nas tridesetak nemoćnih ostali smo u fabrici, sve je već gorjelo, sve je bilo u plamenu. Jedan direktor je pozvao vozača i dao autobus da nas preveze. Prošli smo kroz selo koje je gorjelo. Vozač je vozio autobus sa ugašenim svjetlima (Žene Krajine – rat, egzodus i izbeglištvo, Beograd, 1996., 282-283).

Dakako, navedeno ne umanjuje odgovornost pojedinaca na hrvatskoj strani koji su tijekom i nakon “Oluje” počinili zločine (hrvatski generali koji su zapovijedali u “Oluji” nemaju nikakve izravne veze s tim zločinima). Protiv osoba koje su sudjelovale u kriminalnim radnjama tijekom i neposredno nakon “Oluje” hrvatska vlast je do rujna 1999. podnijela 3978 kaznenih prijava; na hrvatskim sudovima je povodom podignutih optužnica doneseno 1949 presuda, a od tog broja 1492 osobe hrvatske nacionalnosti osuđene su na odgovarajuće kazne: od 26 osoba optuženih za ubojstvo, do rujna 1999. pravomoćnom presudom na kazne zatvora u trajanju od jedne do 15 godina osuđeno je 12 osoba, a osuđujuća presuda zbog ubojstva s kaznom zatvora u trajanju od jedne i pol do 20 godina do tada je izrečena za još tri osobe (podaci iz: “Bijele knjige o suradnji RH s Međunarodnim sudom u Haagu”, Zagreb, rujan 1999.).

we would run, pull out. He said we were not going anywhere. I came home... In the meantime a man came and said that we had to move. Out of fear, panic, we forgot to take some clothing.... Wherever we went, there was just wasteland. Homes were burning by the roadside. My cousin lagged behind. They broke the column up and he drove on corpses for 9 kilometres, from Topusko to Dvor na Uni. The Muslims cut the column in two there and slaughtered, killed everybody. My children were scared to death. They formed columns. Some people overtook others who were moving more slowly. But nobody cared for others, for sick or dying people. A relative of mine, a neighbour, died on the way. For a time her son drove her like that, dead, and then gave up because children began to panic. He just tipped her over from the cart into the roadside ditch, covered her with branches and carried on. Imagine how the man lives today. (The Women of Krajina – War, Exodus and Exile]; Belgrade, 1996, 127-128).

Neda, born in 1954: Podgorje is about a mile away from the municipality of Krnjak; nobody told us anything, but I saw the village burning and women running away... People panicked, we didn't know what to do... Somebody shouted 'let's move', and just as we sat down I saw a house burning. Groups of Muslims appeared, torched houses, and people began to flee again. We had taken our personal weapons along because everybody did. People ran into a maize field, and terrible slaughter ensued. (The Women of Krajina – War, Exodus and Exile]; Belgrade, 1996, 262-263).

Desanka, 55: In the evening, at about 8 p.m. (on 5 August), my husband went to bed, and I followed him. Then people from the civil defence came and told us to go to the factory, the 'assembly point'. I called my husband, he said he couldn't go. I grabbed a bag and filled it with the bare necessities. I also took a hunting gun, but no documents because I thought we would be coming back... We stayed in the factory, about thirty of us, infirm people; everything was already burning, in flames. One of the managers called a driver and gave us a bus to

Prema podacima Državnoga odvjetništva RH do sredine 2011., u vezi kaznenih djela počinjenih za vrijeme i neposredno nakon operacije “Oluja”, podneseno je ukupno 6390 prijava protiv poznatih (4128) i nepoznatih (2262) osoba; od toga je prijavljeno 439 (manje od 7%) pripadnika Oružanih snaga RH. Postupajući po tim prijavama otkriveno je i procesuirano 3728 osoba (protiv njih 395 – oko 10% – postupak je pokrenut dok su bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga), a osuđeno je 2380 počinitelja. Kad je riječ o žrtvama, ukupno je evidentirano 47 osoba; od toga su zbog ubojstva 21 osobe procesuirane 33 počinitelja, a počinitelji ubojstva 26 žrtava nisu otkriveni. Istodobno, u nadležnim državnim odvjetništvima u tijeku su bila kriminalistička istraživanja 24 ratna zločina u kojima je stradalo 156 osoba. Sveukupno, na temelju prijava policije i istraživanja, u evidenciju Državnog odvjetništva RH uneseni su podaci o 214 smrtno stradalih osoba, koje su stradale kao žrtve kaznenog djela ubojstva ili kao žrtve kaznenog djela ratnih zločina za vrijeme ili neposredno nakon “Oluje”.



Ostaci kolone vozila srpskih izbjeglica na cesti Glina – Dvor na Uni, koju su pregazili tenkovi srpske vojske prilikom povlačenja. Remains of a column of Serbian refugee vehicles ran down by retreating Serbian army tanks on the Glina – Dvor na Uni road.

take us away. We drove through the burning village. The driver drove with lights off. (The Women of Krajina – War, Exodus and Exile]; Belgrade, 1996, 282-283).

Of course, all this does not downplay the responsibility of individuals, on the Croatian side, who committed crimes during and after *Storm* (the Croatian generals who were in command during the operation had no direct link with those crimes). By September 1999 the Croatian authorities brought 3978 charges against persons participating in criminal actions during and immediately after *Storm*; Croatian courts pronounced 1949 verdicts on the basis of the indictments, and 1492 persons of Croatian nationality were handed sentences: out of the 26 persons charged with murder, by September 1999 12 persons were given sentences of one to fifteen twenty years in prison, and 3 of one and a half to twenty years in prison (from the *White Paper on the Cooperation of the Republic of Croatia with ICTY*, September 1999).

According to the data of the State Prosecutor's Office of the Republic of Croatia on criminal offences committed during and immediately after Operation *Storm*, by mid-2011 charges were brought against 4128 known and 2262 unknown persons; out of these, 439 (less than 7%), were members of the Croatian army. On the basis of these charges, 3728 persons were detected and prosecuted (in 395 cases, 10%, prosecution started while the persons involved were still members of the Croatian armed forces), and sentences were handed down against 2380 perpetrators. The number of victims on record was 47; 33 perpetrators were prosecuted for the murder of 21 persons, while the perpetrators of 26 murders were not detected. At the same time, criminal investigation was carried out of 24 war crimes involving 156 victims. The records of the State Prosecutor's Office of the Republic of Croatia comprise information on altogether 214 killed persons, murdered or victims of war crimes committed during or immediately after *Storm*.



Susret saveznika: general HV-a Marijan Mareković i general ABiH Atif Dudaković, 6. kolovoza 1995. kod Tržačke Raštela; u pozadini ravnatelj HIS-a Miroslav Tuđman.

Meeting of allies: Croatian Army general Marijan Mareković and BH Army general Atif Dudaković near Tržačka Raštela, 6 August 1995; Miroslav Tuđman, Director of the Croatian Intelligence Service, in the background.

Vojnici Hrvatske vojske i Armije BiH kod Tržačke Raštela.
Croatian Army and BH Army soldiers near Tržačka Raštela.



Stanovništvo i površina okupiranih dijelova RH

Ratom i ratnim razaranjima bilo je obuhvaćeno 54% hrvatskoga teritorija. Tijekom 1991. srpske snage okupirale su gotovo trećinu teritorija RH (oko 17.000 km², od ukupno 56.538 km² kopnene površine RH). Početkom 1992. pod srpskom okupacijom nalazilo se 1072 naselja u RH: Hrvatsko Podunavlje 123, zapadna Slavonija 58, Banovina 245, Kordun 227, Lika 179, Dalmacija 240 (Dražen Živić, "Demografski okvir i gubici", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 451). Oslobodilačkim operacijama hrvatskih snaga postotak okupiranoga teritorija postupno je smanjivan. Tako je na 25. sjednici "Vlade RSK" 29. srpnja 1992. iznesen podatak da "Republika Srpska Krajina obuhvata prostor od 13.913 km²" (vjerojatno prostor UNPA i "ružičastih" zona), te da se sastoji iz dvije međusobno odvojene cjeline – "Sjeverna Dalmacija, Lika, Kordun, Banija i Zapadna Slavonija ukupne površine 11.402 km² i Istočna Slavonija, Zapadni Srem i Baranja ukupne površine 2511 km²". Na istoj sjednici spomenuto je da je u ratu sudjelovalo "oko 66.000 boraca", a da je poginulo "1021 i ranjeno 1682 boraca", ne računajući "28 nestalih sa Miljevačke visoravni" te "poginule i ranjene pripadnike TO koji su se u sastavu MUP-a borili u severnoj Bosni za koridor prema SRJ".

Na područjima koja su okupirali Srbi u jesen 1991. (tada okupirano područje bilo je veće od područja kasnije uspostavljenih UNPA zona), prema popisu stanovništva iz 1991. od ukupno 549.083 stanovnika živjelo je 287.830 (52,4%) Srba, što je nešto manje od polovice (49,5%) od ukupnog broja (581.663) Srba u RH. No, uz protjerano hrvatsko i drugo nesrpsko

The Population and the Area of the Occupied Parts of the Republic of Croatia

War and the related destruction affected 54% of Croatian territory. During 1991 Serbian forces occupied almost one-third of the territory of the Republic of Croatia (about 17,000 sq. km. out of a total land area of 56,538 sq. km.). In early 1992 1072 settlements in the Republic of Croatia were under Serbian occupation: 123 in the Croatian Danubian area, 58 in Western Slavonia, 245 in Banovina, 227 in Kordun, 179 in Lika, 240 in Dalmatia (Dražen Živić, "Demographic scope and losses", *Creation of the Croatian State and the Homeland War*; 451). The liberation operations of Croatian forces gradually reduced the percentage. The following information was presented at the 25th session of the "RSK government" on 29 July 1992: "The Republic of Krajina comprises an area of 13,913 sq. km. [probably the UNPAs and the "pink zones"], and consists of two disconnected entities – Northern Dalmatia, Lika, Kordun, Banija and Western Slavonia with a total area of 11,402 sq. km., and Eastern Slavonia, Western Srem and Baranja with a total area of 2,511 sq. km.. As reported at the same session, "about 66,000 fighters" took part in the war, 1,021 were killed and 1,682 wounded", not including the "28 missing from the Miljevac plateau" and the "killed and wounded territorial defence members who fought in the Ministry of the Interior units in northern Bosnia for the corridor to the SRY".

According to the 1991 census, the total population of the areas occupied by the Serbs in the autumn of 1991 (the area occupied then was larger than the area of the later UNPAs) was 549,083; 287,830 (52.4%) were Serbs, somewhat

stanovništvo, to je područje nakon 1991. iz egzistencijalnih razloga napustio i znatan broj Srba (prema podacima iz srpskih izvora oko 100.000 Srba iselilo se do kraja 1992., a iseljavanje se nastavilo). S obzirom na podatak "Komesarijata za izbjeglice RSK" iz srpnja 1994., da je u "RSK" živjelo 122.704 izbjeglih i raseljenih osoba, te s obzirom na podatak da je krajem 1994. u SR Jugoslaviji (dakle, ne računajući ostale države) živjelo oko 80.000 Srba iz "RSK" (Barić, 172-173), može se zaključiti da je u "RSK" tada živjelo manje od 300.000 stanovnika, uglavnom srpske nacionalnosti. Zbog političkih i ekonomskih prilika u "RSK", iseljavanje stanovništva s tog područja nije se smanjilo ni u 1995., što navodi na zaključak da je podatak o 300.000 Srba izbjeglih u operaciji "Oluja" (iz UNPA zona Sjever i Jug), koji se navodi u srpskim izvorima, znatno preuveličan.

Prema, čini se preuveličanim, podacima Glavnog štaba Srpske vojske Krajine iz lipnja 1993., u "RSK" je živjelo 433.595 stanovnika: 91% Srba, 7% Hrvata i 2% ostalih, što bi značilo da je Hrvata bilo oko 30.000. U "Srpskoj oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srijem" živjelo je 135.800 stanovnika, u dijelu zapadne Slavonije pod srpskom okupacijom živjelo je oko 29.000 stanovnika, a na okupiranim dijelovima Banovine, Korduna, Like i sjeverne Dalmacije živjelo je oko 268.795 stanovnika; spomenuti brojevi nisu pouzdani "s obzirom na stalne migracije na spomenutim prostorima, kao i na postojanje velikog broja izbjeglica" (Barić, 172).

Točnijom se čini procjena da je u razdoblju dolaska snaga UN-a na području "RSK" ostalo oko 16.000 Hrvata, no da je do kraja 1993. protjerano i pod različitim pritiscima i prijetnjama iselilo ili je ubijeno oko 8000 Hrvata i pripadnika drugih nesrpskih nacionalnosti, tako da je početkom 1994. u "RSK" bilo manje od 8000 Hrvata u odnosu na 219.000 koliko ih je na tim područjima živjelo prije rata (Barić, 396). Do početka operacije "Oluja" taj se broj još više smanjio.

less than one-half (49.5%) of the total number of Serbs in the Republic of Croatia (581,663). However, along with the expelled Croatian and other non-Serbian population, after 1991 a considerable number of Serbs also left the area for existential reasons (according to Serbian sources about 100,000 Serbs left the region by the end of 1992, and emigration continued). Considering that, according to the "RSK refugee commissariat" report of July 1994, in the "RSK" there were 122,704 refugees and displaced persons, and that about 80,000 Serbs from the "RSK" lived in SR Yugoslavia (therefore, disregarding other states) in late 1994, at the time the "RSK" had less than 300,000 inhabitants, largely of Serbian nationality. Because of political and economic circumstances in the "RSK", the emigration of the population from the region did not abate either in 1995, and that suggests the conclusion that the figure of 300,000 Serbian refugees in Operation *Storm* (from UNPA Sectors North and South), mentioned in Serbian sources, is greatly overblown.

According to the seemingly overblown data of the General Staff of the Serbian Army of Krajina of June 1993, the population of "RSK" was 433,595: 91% Serbs, 7% Croats and 2% others, meaning that the number of Croats was about 30,000. The population of the "Serbian region of Slavonia, Baranja and Western Srem" was 135,880, of the part of Western Slavonia under Serbian occupation 29,000, and of the occupied parts of Banovina, Kordun, Lika and Northern Dalmatia 268,795; these figures are not reliable "because of the continuous migrations in the areas under consideration" (Barić, 172).

At the time of arrival of UN forces in the "RSK" area – this estimate seems to be more accurate – there were still about 16,000 Croats; however, by the end of 1993 8,000 Croats and members of other nationalities were expelled, forced to leave under various pressures and threats or killed; thus, in 1994 there were less than 8,000 Croats in the "RSK" as compared

Prema podacima koje su u svom istraživanju, utemeljenom i na sadržaju “službenih” jugoslavenskih publikacija, u siječnju 1995. naveli Slobodan Lang i Branko Čulo, proizlazi da je u UNPA zonama tada ostalo tek nešto više od 100.000 stanovnika, da je na teritoriju pod kontrolom hrvatske vlasti živjelo oko 278.000 Srba, te da je u Jugoslaviji registrirano 252.619 izbjeglica iz Hrvatske (198.819 iz UNPA zona i 53.800 s područja pod kontrolom Vlade RH, uključujući i obitelji “starešina” JNA koja se povukla iz Hrvatske).

Dakako, navedene brojeve treba uzeti s oprezom, jer se statistički podaci o stanovništvu na okupiranom području RH međusobno razlikuju; između ostaloga, ovise o tome je li riječ o području okupiranom u jesen 1991. ili o okupiranom teritoriju koji se našao u sastavu UNPA područja – sa ili bez “ružičastih” zona, te o tome koliko su podaci u “službenim” publikacijama točni, s obzirom na to da je o broju izbjeglica ovisila i veličina novčane i materijalne pomoći međunarodne zajednice.

with the 219,000 living in the area before the war (Barić, 396). By the start of *Storm* the figure decreased even more.

According to the data mentioned in January 1995 in their studies – based also on “official” Yugoslav publications – by Slobodan Lang and Branko Čulo, at the time only 100,000 inhabitants remained in the UNPA zones, and about 278,000 Serbs lived in area controlled by Croatian authorities. 252,619 refugees from Croatia were registered in Yugoslavia (198,819 from the UNPA zones and 53,800 from areas controlled by Croatian authorities, including families of the officers of the JNA units which had withdrawn from Croatia).

Of course, all these figures need to be considered with a grain of salt, because statistical data on the population of the occupied parts of the Republic of Croatia differ; among other things, they also depend on whether they refer to the area occupied in the autumn of 1991 or to occupied territory included in the UNPAs, with or without “pink” zones. They also depend on the accuracy of the figures listed in “official” publications because the financial and material help of the international community hinged on the number of refugees.



Iz UNPA zona srpske snage raketirale su gradove u slobodnom dijelu Hrvatske; u raketiranju Zagreba, glavnog grada RH, tijekom operacije “Bljesak” ubijeno je sedmero, a ranjeno je 176 civila.

Serbian forces rocketed towns in the free part of the Croatia from UNPA zones; Zagreb, the capital of Croatia, was hit during Operation Flash: seven civilians were killed, and 176 wounded



Predsjednik F. Tuđman i hrvatska delegacija u Franjevačkoj bolnici Fra dr. Mato Nikolić u Novoj Bili tijekom posjete Hrvatima u Lašvanskoj dolini, 14. lipnja 1994. (autor fotografije: Ante Čakić; fotografije darovao: Slobodan Lang).
 President Franjo Tuđman and the Croatian delegation in the "Father Dr Mato Nikolić" Franciscan hospital at Nova Bila during their visit to the Croats in the Lašva valley, 14 June 1994 (photograph by Ante Čakić; photographs donated by Slobodan Lang)



Improvizirana franjevačka bolnica (crkva) Fra dr. Mato Nikolić u Novoj Bili (BiH); župni uredi crkve Sv. Duha prilagođeni su za potrebe bolnice za oko 80.000 Hrvata opkoljenih u Lašvanskoj dolini.
 Improvised "Father Dr Mato Nikolic" Franciscan hospital (church), in Nova Bila (BH); the parish premises of the Church of the Holy Spirit were adapted for hospital needs to receive about 80,000 Croats under siege in the Lašva Valley.



Mediji i neke činjenice o hrvatsko-bošnjačko (muslimanskom) sukobu u BiH

Hrvatski zastupnici u Skupštini BiH sudjelovali su u izglasavanju Odluke o referendumu, a hrvatska politička i društvena elita osigurala je njegovu uspješnu provedbu. Unatoč tomu, optuženi su za podjelu i razbijanje BiH. Jednako tako, neki optužuju Hrvatsku da je “s ciljem stvaranja ‘velike Hrvatske’ izvršila agresiju na BiH”, iako je pravo pitanje što bi bilo s BiH da se Hrvati i snage iz Hrvatske nisu 1992. suprotstavile srpskoj agresiji na tu državu, te da zajedno s Armijom BiH nisu 1995. porazile srpske snage i oslobodile znatan dio teritorija BiH. Kao dokaz za takvu optužbu navodi se stvaranje hrvatske zajednice “Herceg-Bosne” 18. studenoga 1991., iako je ona utemeljena radi obrane Hrvata od prijeteće srpske agresije. Potpuna je besmislica tvrdnja da Hrvati u BiH tada nisu imali razlog za samoorganiziranje, kad se zna da institucije BiH tada ni Hrvate ni ostale građane nisu mogle odgovarajuće zaštititi od napada srpskih oružanih formacija. Primjeri upada “Martićeve policije” iz Hrvatske u BiH i događaji na području s većinskim srpskim stanovništvom od lipnja 1991., nakon kojih je Alija Izetbegović izjavio da “u ovom trenutku nismo u stanju izaći na kraj sa sve žešćom unutarnjom i vanjskom agresijom” (*Kronologija rata 1989.-1998. – Hrvatska – Bosna i Hercegovina*, Zagreb, 1998., 65), te stradanje Hrvata u Ravnom u Hercegovini u listopadu 1991., potvrđuju nemoć središnje vlasti u Sarajevu da se učinkovito suprotstavi srpskoj agresiji. U nastojanju da se Hrvatska prikaže kao agresor na BiH ide se u takvu krajnost, da se, primjerice, prilikom navođenja “logističkog osiguranja HVO-a” kao “dokaza” o

The Media and Certain Facts about the Croat-Bosniak (Muslim) Conflict in BH

Croat deputies in the Assembly of Bosnia and Herzegovina took part in the voting on the decision about the referendum, and the Croatian political and social elite ensured its successful implementation. In spite of that, they were accused of dividing and breaking up Bosnia and Herzegovina. Similarly, some people accuse Croatia of having “committed aggression against the BH” in order to “create a Greater Croatia”, but the proper issue would be what would have happened with the BH if the Croats and Croatian forces did not oppose in 1992 the Serbian aggression in that state and if they did not, together with the Army of BH, defeat in 1995 the Serbian forces and freed a considerable part of BH territory. As evidence confirming such an accusation reference is made to the establishment of the Croatian Community of “Herceg-Bosna” on 18 November 1991, although it was created in order to defend Croats from the threatening Serbian aggression. It would be absurd to claim that at the time the Croats in BH had no reason for self-organizing when it is known that the BH institutions could not defend either Croats or other citizens from the attacks of armed Serbian units. Examples such as the incursion of “Martić’s police” from Croatia into BH, the events in areas with a majority Serbian population after June 1991 – after which Alija Izetbegović stated that “at present we cannot deal with the increasingly fierce internal and external aggression” (*Chronology of the 1989-1998 War – Croatia – Bosnia and Herzegovina*, Zagreb, 1998, 65) – and the tribulations of the Croats at Ravno in Herzegovina in October 1991 confirm the

“agresiji Hrvatske na BiH” ističe čak i podatak da su “ranjeni pripadnici HVO-a liječeni u bolnicama u Hrvatskoj” (Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje*, Sarajevo, 2004., 1115). Dakako, prešućuje se činjenica da su u Hrvatskoj postojali i logistički centri Armije BiH, te da se u bolnicama u Hrvatskoj (u Splitu, Zagrebu, Slavonskom Brodu, Karlovcu, Vinkovcima, Metkoviću i ostalim bolnicama) istodobno liječilo više od 10.000 ranjenih pripadnika Armije BiH i civila – muslimana iz BiH (u taj broj nisu uračunati liječeni bolesnici); prema podacima ratnoga ravnatelja KBC-a “Split” prof. dr. sc. Mihovila Biočića, “u skladu sa savješću i hrvatskom politikom 1990-ih u splitskoj bolnici liječeno je više od 32.000 ranjenika i bolesnika iz BiH, od toga oko 40% muslimana.”

Zbog selektivnog objavljivanja transkripata iz Ureda predsjednika, široj javnosti nije poznato da je upravo predsjednik Tuđman, kojem se također nameće odgovornost za agresiju na BiH, na 56. (zatvorenoj) sjednici Vlade RH održanoj 25. studenoga 1991. (dakle 7 dana nakon proglašenja “Hrvatske zajednice Herceg-Bosne”) zaključio da “sukladno politici koju Hrvatska gradi ne može biti mijenjanja granica”, tako da “Hrvati u BiH moraju osigurati svoje interese unutar te države sve dok ona bude postojala”. Pritom je napomenuo da “moramo biti svjesni činjenice da je srpski dio BiH u potpunosti u rukama srpske vlasti, da je naoružan i u službi velikosrpske politike”, te da “Muslimani vode svoju politiku koja je zapravo, što se tiče vodstva, na crti održanja Jugoslavije”. Državnički potezi predsjednika Tuđmana prema BiH (nema promjene granica silom, priznanje suverenosti i samostalnosti BiH kao zajednice triju konstitutivnih naroda, sudjelovanje Hrvata u obrani i oslobađanju BiH, te ostale činjenice) pokazuju da se uloge hrvatskog predsjednika Tuđmana i srbijanskog predsjednika Miloševića u ratu u BiH ne mogu izjednačiti, kao što neki uporno pokušavaju, da bi izjednačili i njihovu odgovornost za rat u BiH.

impotence of the central Sarajevo authorities to oppose Serbian aggression in an efficient way. Attempts to present Croatia as an aggressor on the BH go to extremes such the following: when referring to the “HVO logistical support” as “proof” of “Croatian aggression on BH”, emphasis is placed on the fact that “wounded HVO members were treated in hospitals in Croatia” (Smail Čekić, *Aggression on the Republic of Bosnia and Herzegovina – Planning, Preparation, Execution*, Sarajevo, 2004, 1115). Of course, no mention is made of the fact that logistical centres of the Army of BH were also present in Croatia, and that hospitals in Croatia (in Split, Zagreb, Slavonski Brod, Karlovac, Vinkovci, Metković and elsewhere) also treated, at the same time, more than 10,000 members of the Army of BH and civilians – Muslims from BH (the figure does not include treated sick people); according to the records of Prof. Mihovil Biočić, Ph.D., war-time head of the Split Clinical Centre, “in line with our conscience and with Croatian policy in the 1990s, the Split hospital treated more than 32,000 wounded and sick persons from BH; 40% of them were Muslims”.

Because of the selective publication of transcripts from the President’s Office, the general public does not know that it was precisely President Tuđman – who is being imputed the responsibility for aggression on the BH – that concluded, at the (closed-door) session of the Croatian Government on 25 November 1991 (that is, 7 days after the proclamation of the “Croatian Community of Herceg-Bosna”), that “in line with Croatia’s policy there can be no changes of borders” and “the Croats must provide for their interests within that state for as long as it exists”. He went on to say that “we must be aware of the fact that the Serbian part of BH is fully under the control of Serbian authorities, armed and serving Greater Serbian policies”, and that “Muslims pursue their own policy which, as far as their leadership is concerned, is focused on keeping up Yugoslavia”. The statesmanlike moves of President Tuđman with regard to Bosnia and

Sukobi između Hrvata i Bošnjaka-muslimana po pravilu su započinjali u mjestima gdje su Bošnjaci-muslimani (odnosno Armija BiH) bili nadmoćni. Iz središnje Bosne, preko Konjica proširili su se u Hercegovinu, a ne obrnuto, pa ne stoji teza da su ih Hrvati izazivali i započinjali (Davor Marijan, "Bosna i Hercegovina 1991.-1995. u godinama nesvršenog rata", *Status*, broj 3, svibanj/lipanj 2004., 98-110). Na temelju promidžbenoga djelovanja muslimanskih (bošnjačkih) institucionalnih i izvaninstitucionalnih struktura, u javnosti je gotovo općeprihvaćeno mišljenje da su rat između Bošnjaka – muslimana i Hrvata u BiH i navodna agresija RH na BiH započeli sukobom u Prozoru u listopadu 1992., koji je navodno izazvao HVO i u kojem su navodno sudjelovale brigade HV-a. No arhivsko gradivo pokazuje da takvo stajalište nije točno, da je sukob u Prozoru započeo nakon što su pripadnici Armije BiH 23. listopada iz zasjede ubili jednog borca HVO-a na Crnom vrhu, te da postrojbi HV-a na tom području tada nije bilo. Nasuprot vijestima u sarajevskim medijima da je u "etničkom čišćenju Prozora i Rame ubijeno više od 200, pa čak i 300 Muslimana" stoji činjenica da je u sukobu u Prozoru, ovisno o izvoru, poginulo 9 ili 11 Muslimana (istodobno, na strani HVO-a poginulo je pet, a ranjeno 18 vojnika i civila), te da je velik broj Muslimana zbrinut i zaštićen u hrvatskim obiteljima u selima oko Prozora. Dakako, u borbama je grad oštećen, nažalost zabilježeni su primjeri pljačke i paljenja kuća u vlasništvu Muslimana, što je sramota za počinitelje tih nedjela, koje je muslimanska promidžba iskoristila i u svijet poslala vijest da je Prozor "potpuno srušen sa zemljom". Postojanje tajne muslimanske bolnice u Prozoru i dokumenti muslimanskog političkog i vojnog vodstva pronađeni nakon sukoba, među kojima je i tzv. plan "Beta" za sukob s HVO-om, pokazuju da se ekstremni dio muslimanskog vodstva u Prozoru, odnosno u Izvršnom odboru SDA, pripremao za sukob s Hrvatima i da je neutemeljeno za taj sukob optuživati isključivo hrvatsku stranu.

Hercegovina (no change of borders by force, recognition of the sovereignty and independence of BH as a community of three constituent peoples, participation of the Croats in the defence and liberation of BH, and others) show that the roles of the Croatian President Franjo Tuđman and of the Serbian President Slobodan Milošević cannot be equated, as some are persistently trying to do in equating as well their responsibility for the war in Bosnia and Herzegovina.

As a rule, conflicts between the Croats and the Bosniaks/Muslims started in places where the Bosniaks/Muslims (the Army of BH) were superior. They spread from central Bosnia via Konjic to Herzegovina, and not the other way round, which refutes the thesis that the Croats provoked and started them (Davor Marijan, *Bosnia and Herzegovina 1991-1995, in the years of the unfinished war*, *Status*, 3, May/June 2004, 98-110). Owing to the propaganda activity of the Muslim (Bosniak) institutional and extra-institutional structures, the view almost generally accepted in the public is that the war between the Bosniaks/Muslims and Croats in BH, and the alleged Croatian (RH) aggression on BH started with the conflict in Prozor in October 1992, caused allegedly by the HVO (Croatian Defence Council) and allegedly involving HV (Croatian Army) brigades. However, records have shown that this view is not correct, that the conflict in Prozor started after the Army BH troops ambushed and killed one HVO member at Crni Vrh, and that there were no HV units in the area at the time. As opposed to the news, published in the Sarajevo media, that "more than 200, or maybe even 300 Muslims were killed in the ethnic cleansing of Prozor and Rama", the truth is that 9 or 11 Muslims, according to different sources, were killed in the conflict at Prozor (at the same time, five soldiers and civilians were killed, and eighteen wounded, on the HVO side), and that many Muslims found shelter and protection in Croatian families in villages round Prozor. To be sure, the town was damaged in the fighting and, unfortunately, some Muslim houses

Izvori pokazuju da se sukob HVO-a i Armije BiH u Prozoru nije dogodio iznenada i neočekivano, da je to lokalni rezultat različitih pogleda na trenutno političko stanje i buduće uređenje BiH, da je u sukobu Armija BiH poražena, te da se uz nju i dio stanovništva povukao iz grada, što je potom iskorišteno da se Prozor proglasi prvim planski očišćenim gradom. "Sukob u Prozoru bio je pokazatelj da pola godine nakon otvorenog rata u BiH, Hrvati i Muslimani različito gledaju na njenu budućnost. Nakon što su i sami došli na udar velikosrpskog vojnog stroja, Muslimani su nakon teškog ljeta 1992., u kojem su se fizički i uz teške gubitke održali zahvaljujući vojnom angažmanu Hrvatske vojske na granicama i u graničnim dijelovima BiH, pokrenuli proces proklamirane 'obnove' BiH. U tom je trenutku proces odmakao do razine koja ih je vodila u rat s Hrvatima, koji su bili za nacionalnu i teritorijalnu jedinicu u BiH." Iako to nije bio prvi sukob između HVO-a i Armije BiH, sukob u Prozoru, "koji je muslimanska promidžba pretvorila u simbol agresije RH na njihovu percepciju Bosne i Hercegovine", nedvojbeno je bio "tužan vjesnik" rata između Bošnjaka – muslimana i Hrvata u BiH. (Preuzeto iz: Davor Marijan, "Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru u listopadu 1992.", *Časopis za suvremenu povijest*, broj 2., Zagreb, 2006.)

Činjenica je da se oružani sukob između Hrvata i Bošnjaka-muslimana u BiH, koji se naziva i "ratom u ratu", ne može objektivno i cjelovito prikazati, ako se ne razumije što je rat, odnosno ako se zanemaruju vojni i sociološki aspekti rata. Sukladno tomu, američki vojni povjesničar Charles R. Shrader u svojoj knjizi *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni – vojna povijest 1992.-1994.* (Zagreb, 2004.) zaključio je da su "ključne činjenice o muslimansko-hrvatskom sukobu na tom području temeljito iskrivljene zbog raznih ideologijskih, političkih i društvenih i osobnih interesa", te da su rijetki koji su pisali ili govorili o tom sukobu, posebice novinari, "bili dovoljno osposobljeni ili spremni činjenično stanje analizirati i o njemu točno

were plundered and torched, to the disgrace of the perpetrators of those acts, used by Muslim propaganda to spread worldwide the news that Prozor was "razed to the ground". The existence of the secret Muslim hospital in Prozor, and documents of the Muslim political and military leadership found after the conflict, including the so-called Plan "Beta" for the conflict with the HVO, show that the extremist part of the Muslim leadership in Prozor and in the executive committee of the SDA (Party of Democratic Action), had prepared for the conflict with the Croats and that accusing only the Croatian side for the conflict is without a foundation.

Sources have shown that the conflict between the HVO and the Army of BH in Prozor did not happen suddenly and unexpectedly, that it was the local result of different views regarding the momentary political and the future arrangement of Bosnia and Herzegovina, that the Army of BH was defeated in the conflict and that part of the population also withdrew with it from the town – this fact was later used for spreading the claim that Prozor was the first town cleansed in a planned way. Having themselves felt the brunt of the Greater Serbian military machine, after the hard summer of 1992 – in which they physically held their ground and with high casualties, thanks to the military involvement of the Croatian troops along the borders and in the borderland parts of BH – the Muslims launched a process focused on the proclaimed "revival" of Bosnia and Herzegovina. At the time the process had progressed to the point that led to war with the Croats, who advocated a national and territorial unit in BH. Although that was not the first conflict between the HVO and the Army of BH, the clash at Prozor – "turned" by Muslim propaganda into a symbol of aggression of the Republic of Croatia on their perception of Bosnia and Herzegovina – was undoubtedly a "sad harbinger" of the war between the Bosniaks/Muslims and the Croats in BH (from Davor Marijan, *The Conflict between the HVO and the Army of BH in Prozor in October 1992*, *Časopis za suvremenu povijest*, 2, Zagreb, 2006).

izvještavati". Sadržaj njegove knjige upućuje na zaključak da optužiti za taj sukob isključivo Hrvatsku i Hrvate, posebice kad je riječ o srednjoj Bosni, mogu samo oni koji nemaju potrebu za dubljom raščlambom događaja, odnosno oni koji se oslanjaju isključivo na izvore bosanske vlade iz Sarajeva: "Svatko tko zna išta o vojnim pitanjima (i o dokazima) nikad ne bi zaključio da su Hrvati započeli sukob u srednjoj Bosni. Nije postojao veliki plan etničkog čišćenja tog područja od Muslimana, kao što je ICTY pogrešno presudio. Zapravo, bilo je sasvim obratno" (str. 9).

Shrader drži da je vrlo rano, "već u jesen 1992., muslimansko vodstvo u Sarajevu donijelo strategijsku odluku o pokretanju rata protiv Hrvata, zato što su oni bili slabiji od Srba". Drži da im je cilj bio preseliti muslimanske izbjeglice iz istočne Bosne i Posavine u Lašvansku dolinu i na ostala područja gdje su tradicionalno Hrvati bili većinsko stanovništvo te preuzeti kontrolu nad vojno-proizvodnim postrojenjima i tvornicama u Busovači, Vitezu, Novom Travniku, Konjicu i Bugojnu, koje su bile pod kontrolom Hrvata. Pritom se poziva na izjave prvog načelnika Glavnog stožera Armije BiH generala Sefera Halilovića i njegovu knjigu *Lukava strategija* (Sarajevo, 1997.). Naravno, o Shraderovoj objektivnosti i njegovim zaključcima može se razgovarati, no ne mogu se zanemariti dokumenti u knjizi, pa ni podaci prikupljeni "na terenu", u razgovoru sa sudionicima događaja, posebice zapovjednicima postrojbi koje su ratovala u BiH. Ne mogu se zanemariti ni podaci iz knjiga autora Bošnjaka – muslimana o zločinima nad Hrvatima u srednjoj Bosni i radikalizaciji dijela muslimana u BiH nakon dolaska islamskih dragovoljaca iz drugih država; primjerice: Esad Hećimović, *Garibi – Mudžahedini u BiH 1992.-1999.* (Zenica, 2006.). Kao ni činjenica da je krajem 1992. u Travniku, Bugojnu, Zenici i na prostorima Lašvanske doline bilo najmanje 70.000 Bošnjaka – muslimana protjeranih s teritorija pod kontrolom srpskih snaga, koje je trebalo zbrinuti i osigurati im krov nad glavom (Slobodan Praljak, *Pomoć RH Muslimansko-*

It is a fact that the armed conflict between the Croats and the Bosniaks/Muslims in BH, also called "a war within a war", cannot be presented in an impartial and comprehensive way without an understanding of its military and sociological aspects. In line with this, the American military historian Charles R. Shrader concluded, in his book *Muslim-Croat Civil War in Central Bosnia – A military History 1992-1994*, that "the key facts on the Muslim-Croat conflict in that area were thoroughly distorted because of various ideological, political, social and personal interests", and that few people who wrote or spoke about the conflict, especially journalists, "were sufficiently equipped or prepared to get the facts straight and report accurately about them". His book suggests the conclusion that only people feeling no need for a deeper analysis of the event, and relying exclusively on Bosnian government sources from Sarajevo, can accuse exclusively Croatia and Croats for the conflict, especially regarding central Bosnia: "Whoever knows anything about military issues (and evidence) would never conclude that the Croats started the conflict in Central Bosnia. There was no major plan for the ethnic cleansing of the Muslims in the area, as mistakenly judged by ICTY. Actually, the case was entirely the opposite".

Very early on, claims Shrader, "in the autumn of 1991, the Muslim leadership in Sarajevo came to the strategic decision to launch war against the Croats because they were weaker than the Serbs". Their objective, he believes, was to move the Muslim refugees from eastern Bosnia and Posavina to the Lašva valley and other areas in which the Croats were traditionally in the majority, and assume control over the defence facilities and plants in Busovača, Vitez, Novi Travnik, Konjic and Bugojno, under Croat control. He refers to the statements by the first Chief of the General Staff of the Army of BH (ABH), general Sefer Halilović and his book *Cunning Strategy* (Lukava strategija, Sarajevo, 1997). Of course, Shrader's impartiality and his conclusions are open to debate, but one cannot

Bošnjačkom narodu i Armiji BiH tijekom 1991.-1995., Zagreb, lipanj 2007., 5).

Shrader navodi da su pojedina izvješća s terena namjerno netočna na štetu Hrvata, a da su zločini nad Hrvatima umanjivani, iako nisu bili ništa manje brojniji i rasprostranjeniji (prema podacima generala Slobodana Praljka, “najmanje sedam puta više civila Hrvata i zarobljenih pripadnika HVO-a ubili su ‘neki’ pripadnici ABiH, nego što su ‘neki’ pripadnici HVO-a ubili civila Muslimana – Bošnjaka i zarobljenih pripadnika A BiH”, a isti omjer navodi se i kod međusobnog protjerivanja). Dakako, da svaki zločin treba osuditi, no istina je da su zločini koje su počinili pripadnici hrvatskih postrojbi u Ahmićima i Stupnom Dolu, te zatvaranje i protjerivanje Bošnjaka na pojedinim područjima BiH pod nadzorom hrvatskih snaga, privukli veliku pozornost politike, medija i međunarodnog Tribunala u Haagu, za razliku od zločina nad Hrvatima u Grabovici (općina Mostar), istočnom dijelu Mostara, Trusini i drugim naseljima u općini Konjic, Doljanima (općina Jablanica), Gornjem Vakufu, Bugojnu i okolnim naseljima (Gračanica, Vučipolje...), Dusini, Šušnju i drugim naseljima u općini Zenica, Zavidovićima, Kiseljaku (Žepče), Kiseljaku kraj Sarajeva, Varešu, Kaknju i okolici, Vitezu i okolnim naseljima (Križančevo Selo, Buhine kuće, Brdo – Zabilje, Bobaši...), Busovači i okolici, Novom Travniku i okolnim naseljima (Rastovci, Zenepići...), Travniku i okolnim naseljima (Maljine, Čukle, Dolac...), Uzdolu i Hudutskom (općina Prozor), Gračanici, Fojnici i okolnim naseljima (Polje Ščitovo, Ostružnica...), i drugim naseljima. (O zločinima muslimanskih postrojbi nad Hrvatima vidi: Slobodan Praljak, *Zločini koje su počinili neki pripadnici A BiH (muslimanske postrojbe) nad Hrvatima u BiH 1991.-1995.*, Zagreb, prosinac 2006.)

Jednako tako, u hrvatskoj javnosti malo se zna o zatvaranju i protjerivanju Hrvata na područjima pod vlašću Bošnjaka-muslimana; prema istraživanju I. Mlivončića, tijekom rata bošnjačko-muslimanske vlasti uspostavile su 331

ignore the documents mentioned in the book, or the data collected “on the ground” in talks with the participants in the events, especially the commanders of the units that fought in BH. One cannot ignore either the data published in books by Bosniaks/Muslims on crimes committed against Croats in central Bosnia and the radicalization of part of the Muslims in BH after the arrival of Islamic volunteers from other countries, e.g., Esad Hećimović, *Garibs – the Mujahedin in Bosnia, 1992-1995* [Garibi-Mudžahedini u Bosni, 1992-1995 Zenica, 2006]. Or the fact that in late 1992 there were at least 70,000 Bosniaks/Muslims, expelled from areas under Serb control, in Travnik, Bugojno, Zenica and the Lašva valley; these people had to be provided for and sheltered (Slobodan Praljak, *Help provided by the Republic of Croatia to the Muslim/Bosniak people and the Army of BH during 1991-1995/Pomoć RH muslimansko-bošnjačkom narodu i Armiji BH tijekom 1991.-1995.*, Zagreb, June 2007, 5).

According to Shrader, specific reports referring to the events on the ground are deliberately untrue to the disadvantage of the Croats, while the crimes committed against the Croats are downplayed, although they were as numerous and widespread (according to the data of general Slobodan Praljak, “the number of Croatian civilians and captured HV troops killed by ‘some’ ABH members is at least seven times as high as the number of Muslim/Bosnian civilians and ABH troops killed by ‘some’ HVO members”; the same ratio is reported for people expelled by either side). Of course, every crime needs to be condemned, but the truth is that the crimes committed by Croatian units in Ahmići and Stupni Do, and the detention and banishment of Bosniaks from areas in BH under Croatian control, attracted a great attention of political circles, media and ICTY, unlike the crimes against the Croats in Grabovica (municipality of Mostar), the eastern part of Mostar, Trusina and other villages in the municipality of Konjic, Doljani (municipality of Jablanica), Gornji Vakuf, Bugojno and surrounding villages (Gračanica, Vučipolje),

logor i zatvor, u kojima je bilo zatočeno 14.444 Hrvata, od čega su 10.346 bili civili, a 4098 vojnici. Od toga broja 632 logoraša i zatvorenika su ubijena, a njih 50 okrutno je pogubljeno na ritualan način (Ivica Mlivončić, "Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini", *Naša ognjišta*, Mostar, 2008., 249).

Istodobno, u dijelu medija krivnja za zatvaranje bošnjaka-muslimana na području pod kontrolom hrvatskih snaga u BiH pokušava se pripisati hrvatskoj politici iz Zagreba i predsjedniku Tuđmanu, iako nema dokaza da je on odgovoran za osnivanje takvih logora. Naprotiv, izvori pokazuju da su odmah nakon saznanja o njihovu postojanju, vlasti iz Zagreba zatražile zatvaranje svih logora i puštanje zatočenika. U prilog tome govori izjava današnjeg gradonačelnika Dubrovnika Andre Vlahušića (za vrijeme rata, a ni poslije, nije bio član HDZ-a, tada vladajuće stranke) o dolasku u logor Dretelj 1993., koji je bio pod nadzorom HVO-a: *Bilo mi je jako teško jer sam nekoliko sati nakon izlaska iz Dretelja morao javno govoriti o stradanjima Hrvata, u Međugorju predstaviti knjigu "Stradanje Hrvata u ratu 1991.-1993." čiji sam urednik, a sat ili dva prije bio sam svjedok da i neki pripadnici našeg naroda čine zlo. (...) Čuvari logora nisu bili ni HVO ni vojna policija, nego Hrvati koji su izgubili najbližnje u ratu s Bošnjacima. Iz Međugorja smo otišli u Zagreb i podnijeli izvještaj Mati Graniću (ministru vanjskih poslova RH) koji nije znao za sve hercegovačke događaje. (...) Idućeg dana pozvali su nas u Ured predsjednika Republike gdje su nas primili Vesna Škare Ožbolt, Branimir Jakšić i još neki ljudi iz Ureda koji također nisu znali što se događa. Bio je to čudan osjećaj jer sam mislio da živimo u državi sa stabilnom vlasti i svemoćnim predsjednikom, a onda sam u dva zagrebačka dana shvatio da Tuđman i njegovi savjetnici, šefovi diplomacije i tajnih službi nisu znali dovoljno što se događa u Hercegovini. To im se vidjelo na licima. Iste večeri kada smo posjetili Pantovčak, u središnjem je Dnevniku kao jedna od prvih vijesti emitirano Tuđmanovo pismo Mati Bobanu u kojem je zatražio zatvaranje svih logora*

Dusina, Šušanj and other villages the municipality of Zenica, Zavidovići, Kiseljak (Žepče), Kiseljak near Sarajevo, Vareš, Kakanj and its surroundings, Vitez and the surrounding villages (Križančevo Selo, Buhine Kuće, Brdo-Zabilje, Bobaši), Busočava and its surroundings, Novi Travnik and surrounding villages (Rastovci, Zenepići), Travnik and surrounding villages (Maljine, Čukle, Dolac), Uzdol and Hudutsko (municipality of Prozor), Gračanica, Fojnica and surrounding villages (Polje, Šćitovo) and other places (for crimes against the Croats committed by Muslim troops, see: Slobodan Praljak, *Crimes committed by some members of the ABH (Muslim units) against Croats in BH 1991-1995* /Zločini koje su počinili neki pripadnici ABH nad Hrvatima u BH 1991.-1995., Zagreb; December 2006).

Similarly, little is known in the Croatian public about the detention and banishment of Croats from areas under Bosniak/Muslim control; according to the research of I. Mlivončić, Bosniak/Muslim authorities set up 331 detention camps and prisons, in which 14,444 Croats were detained: 10,346 were civilians, and 4,098 soldiers. Out of these, 632 camp inmates and detainees were killed, and 50 executed in a ritual manner (Ivica Mlivončić, *Muslim camps for Croats in Bosnia and Herzegovina*, Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini; *Naša ognjišta*, Mostar, 2008, 249).

At the same time, some media have attempted to blame Croatian policies, controlled from Zagreb, and President Tuđman, for the detention of Bosniak-Muslims in the areas under Croatian control in BH, although there is no proof that he was responsible for the establishment of such camps. On the contrary, sources have shown that authorities from Zagreb immediately requested the closing of all camps and the release of detainees as soon as they became aware of their existence. This claim is supported by the statement of Andro Vlahušić, current mayor of Dubrovnik (during the war, or afterwards, he was not a member of the ruling party, the HDZ), describing the arrival in the Dretelj camp in 1993,

i puštanje zatočenika. Tri mjeseca nakon što su logori zatvoreni, Mate Boban, za kojeg se drži da je predstavljao “tvrdu” hercegovačku liniju među Hrvatima u BiH (od kolovoza 1993. bio je predsjednik “Hrvatske Republike Herceg Bosne”), uručio je Andri Vlahušiću pištolj s posvetom, uz obrazloženje “da nam je pomogao da zatvorimo Dretelj” (*Pravo na dom*, Osijek, 2011., 306).

Uz to, razni susreti hrvatskih i srpskih dužnosnika u medijima su uglavnom prikazani kao pokušaj dogovora o podjeli BiH, a zanemaruje se činjenica da su međusobne susrete imali predstavnici sva tri konstitutivna naroda u BiH, iz čega su proizlazili razni bilateralni, pa tako i srpsko-muslimanski sporazumi (primjerice, početkom kolovoza 1991.) ili zajedničke deklaracije (primjerice, 16. rujna 1993. o “prekidu svih neprijateljstava i vojnih sukoba između Armije BiH i Vojske bosanskih Srba”, dva dana nakon što su takvu “Zajedničku deklaraciju” u Ženevi potpisali Hrvati i Bošnjaci-muslimani). Uostalom, poznato je da je predsjednik Srbije S. Milošević razgovarao s Alijom Izetbegovićem “nebrojeno puta u Ženevi i na drugim mjestima” (Zapisnik sa sjednice Vrhovnog savjeta obrane SR Jugoslavije, kolovoz 1994.; *Slobodna Bosna*, 5. 5. 2011., 29).

U medijima se posebice ističu pregovori srpskog generala Ratka Mladića s hrvatskim vodstvom u BiH, koji su prikazani kao izrazito antibošnjački. Pri tome se ignorira činjenica da je general Mladić, odnosno srpsko vodstvo, istovremeno (u ljeto 1993.) vodilo razgovore i s dužnosnicima Bošnjaka-muslimana (u stranoj literaturi spominje se i pokušaj stvaranja “muslimansko-pravoslavnog saveza protiv katolika”), a da je tadašnji gradonačelnik bošnjačko-muslimanskog dijela Mostara razgovarao s Mladićem o “zajedničkom izlasku na Neretvu i do Neuma” (Ivo Lučić, *Sukob nacionalnih interesa kao osnovni uzrok ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini*, www.hizbih.info, pregledano 27. X. 2011.). Jednako tako, u medijima se ističe vojna suradnja dijelova HVO-a i Vojske Republike Srpske

under HVO control: *I felt very badly, because a few hour after leaving Dretelj I had to speak in public about the suffering of the Croats, and present in Međugorje a book, Suffering of the Croats in the 1991-1993 war (Stradanje Hrvata u ratu 1991.-1993.), which I edited – and an hour or two before that I was a witness of evil deeds committed by members of our people... The camp guards were neither the HVO nor military police, but Croats who had lost their loved ones in the war against the Bosniaks. From Međugorje we went to Zagreb and reported everything to Mate Granić (Croatian foreign minister), who did not know everything about the developments in Herzegovina. (...) The next day we were summoned to the Office of the President of the Republic, where we were received by Vesna Škare Ožbolt, Branimir Jakšić and some other people from the Office, who did not know what was happening either. It was a funny feeling, because I though that we were living in a state with stable authorities and an omnipotent president, and then, during those two days in Zagreb, I realized that Tuđman and his advisers, and leading diplomatic and secret service officials, did not have enough knowledge about developments in Herzegovina. You could see it on their faces. On the same evening, when we visited Pantovčak [President's Office], one of the first items on the prime-time evening TV news was Tuđman's letter to Mate Boban asking for the closing of all camps and release of detainees. Three months after the camps were closed, Mate Boban, held to represent the “hard” Herzegovinian line among the Croats in BH (after 1993 the president of the “Croatian Republic of Herceg Bosna) presented to Andro Vlahušić a handgun with a dedication, and explained “he helped us to close Dretelj” (*Pravo na dom*, Osijek, 2011, 306).*

Along with all that, the media largely presented the various meetings of the Croatian and Serbian officials as attempts to partition Bosnia and Herzegovina, ignoring the fact that the representatives of all the three constituent BH peoples were meeting and concluding various bilateral agreements, including Serbian-Muslim

na pojedinim područjima BiH, a ignorira se činjenica da je muslimansko-bošnjačka Armija BiH mjesecima plaćala Srbima da svojim topništvom tuku hrvatske ciljeve u Mostaru (Šefko Hodžić, *Operacija Jesen '94.*, Sarajevo 2007.; protojerej Aleksa Zubac, časopis *Vidoslov*, broj 3, 1994.). Ignorira se i činjenica da je upravo predsjednik BiH A. Izetbegović u srpnju i rujnu 1992., a potom i u prosincu 1992., tijekom Izvanredne sjednice Organizacije islamske konferencije u Jeddi, u Saudijskoj Arabiji, na kojoj se sastao s ministrom vanjskih poslova RH Zdenkom Škrabalom, odbio ponudu hrvatskog predsjednika F. Tuđmana o cjelovitoj zajedničkoj obrani od srpske agresije, uz obrazloženje “da bi takav savez izazvao još veće neprijateljstvo Srba”; predsjednik Tuđman bio je uvjeren “da se Beograd neće zaustaviti, niti će ikad Zapad pomoći muslimanima ili Hrvatima, koji se zbog toga moraju okrenuti jedni drugima i zajednički obraniti” (Shrader, 11).

Nakon što su sukobi između Bošnjaka – muslimana i Hrvata u BiH u travnju 1993. nastavljeni, predsjednik Tuđman poslao je 10. svibnja 1993. poruku predsjedniku Predsjedništva BiH Aliji Izetbegoviću i predsjedniku HZ HB Mati Bobanu: *Do krajnosti sam uznemiren i zabrinut zbog ponovnog produbljivanja sukoba između Hrvata i Muslimana u dijelovima BiH. Najoštrije osuđujem oružane sukobe između Hrvata i Muslimana u BiH bez obzira na to tko ih je prouzročio. Pozivam vas da učinite sve da ti sukobi odmah prestanu, da se osigura suradnja između muslimanskih i hrvatskih oružanih postrojbi odnosno Armije BiH i HVO-a u zajedničkoj borbi protiv srpskog agresora. (...) Pozivam također i sve Hrvate u BiH da ne nasjedaju provokacijama i da učine sve da se izbjegne ovaj štetan sukob* (S. Praljak, *Politički i vojni hrvatsko-muslimanski (bošnjački) odnosi 1991.-1995.*, I dio, 295).

Negativnoj percepciji uloge Hrvatske u ratu u BiH znatno su doprinijele brojne dezinformacije koje su srpske i muslimanske službe plasirale u medijski prostor. Posljedica toga su netočne

agreements (e.g., in early August 1991) or joint declarations (e.g., on 16 September 1993. on the “cessation of all hostilities and military conflicts between the Army of BH and the Army of the Bosnian Serbs”). After all, it is a matter of record that the Serbian President S. Milošević talked with Alija Izetbegović “countless times in Geneva and other places” (minutes of the meeting of the Supreme Defence Council of SR Yugoslavia, August 1994; Slobodna Bosna, 5 May 2011, 29).

In particular, media highlighted the negotiations between the Serbian general Ratko Mladić and the Croatian leadership in BH as markedly anti-Bosniak. In doing so they ignore that general Mladić and the Serbian leadership concurrently (in the summer of 1993) talked with Bosniak/Muslim officials (foreign references even mention attempts to “create a Muslim-Orthodox alliance against the Catholics”), and that the then mayor of the Bosniak/Muslim part of Mostar discussed with Mladić a “joint advance to the river Neretva and Neum” (Ivo Lučić, *Clash of national interests as the basic cause of the war in Bosnia and Herzegovina; Sukob nacionalnih interesa kao osnovni uzrok ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini*, www.hizbih.info). Similarly, media noted the military cooperation between parts of the HVO and the Army of Republika Srpska in some parts of BH, and ignored the fact that the Muslim/Bosniak Army of BH paid, for months, the Serbs to shell with their artillery Croatian targets in Mostar (Šefko Hodžić, *Operation Autumn '94/Operacija jesen '94*, Sarajevo, 2007; archpriest Aleksa Zubac, *Vidoslov* journal, 3, 1994). Moreover, it is precisely the President of BH Alija Izetbegović – this fact is also ignored – that turned down in July and September 1992, and then in December 1992, during the extraordinary meeting of the Organization of the Islamic Conference in Jeddah, Saudi Arabia, where he met with the Croatian foreign minister Zdenko Škrabalo – the offer of President Tuđman concerning integrated joint defence from Serbian aggression with the explanation that “such an alliance would provoke an even

izjave, izrečene čak i u Saboru RH, o navodnoj agresiji RH na BiH i srpsko-hrvatskoj podjeli BiH. Uz najčešće spominjani sastanak Tuđman–Milošević u Karađorđevu u ožujku 1991., navodi se sastanak Mate Bobana (čelnik Hrvata u BiH) i Radovana Karadžića (čelnik Srba u BiH) u Grazu (izvješće o njemu objavljeno je 6. svibnja 1992.), na kojem se raspravljalo o mogućem hrvatsko-srpskom razgraničenju, kako bi “prestali razlozi za oružane sukobe Hrvata i Srba na cijelom teritoriju BiH”. Nakon tog sastanka, koji je, opet treba naglasiti, bio jedan od sastanaka kakve su međusobno imale sve tri strane u BiH, u javnost je plasirana dezinformacija o hrvatsko-srpskom dogovoru o prepuštanju Bosanske Posavine Srbima te o dogovoru sa Srbima s toga područja. Istina je da takav dogovor ne postoji i da su hrvatske snage imale velike gubitke upravo u obrani Bosanske Posavine od srpske agresije, posebice u borbama za “koridor” 1992. i odbijanju napada 1995. godine. U grčevitoj borbi hrvatske snage uspjele su zadržati dio teritorija na tom području (Zborno područje Orašje, uključujući i 108. brigadu HVO-a Brčko, koja je obranila prostor hrvatske općine Ravne-Brčko s druge strane “koridora”, u sustavu operativnog zapovijedanja 2. korpusa Armije BiH iz Tuzle, te druge snage). Istina je i da su povlačenje postrojbi HV-a iz Bosanske Posavine, koje su sudjelovale u borbama sa srpskim postrojbama na tom području, zahtijevale neke vodeće europske države, ali i najviši dužnosnici bošnjačko-muslimanskog vodstva.

Zapis pukovnika Novice Simića, zapovjednika Taktičke grupe srpskih snaga u BiH u borbama za “koridor” 1992. godine, pokazuje kako su neprijateljske službe koristile medijski prostor za izazivanje hrvatsko-muslimanskog sukoba: *Komanda 1. Krajiškog korpusa (Vojska Republike Srpske) je preko sredstava informisanja planski plasirala dezinformacije o svojim namjerama. Vješto su korišćeni svi nespornosti, nesuglasice i različiti interesi koje su imali Herceg Bosna (hrvatska zajednica u BiH) i muslimansko rukovodstvo u Sarajevu. Stalno je ponavljana*

greater hostility of the Serbs”. President Tuđman was convinced that “Belgrade will not stop, and that the West will not ever help either the Muslims or the Croats, which is why they have turn to each other and defend themselves jointly” (Shrader, 11).

After the continuation of the conflicts between the Bosniaks/Muslims and the Croats in BH, on 10 May 1993 President Tuđman sent a letter to the President of the Presidency of BH Alija Izetbegović and to the President of the HZ HB Mate Boban: *I am extremely alarmed and concerned because of the continued intensification of the conflicts between the Croats and the Muslims in some part of BH. I condemn most strongly the armed conflicts between the Croats and the Muslims in BH regardless of who caused them. I call on you to do everything in your power in order to stop the conflicts between the Muslim and Croatian armed units – the Army of BH and the HVO – in the common struggle against the Serbian aggressor. (...) I also call upon all Croats in BH not to fall for provocations and to do their best in order to avoid this detrimental conflict* (S. Praljak, Political and military Croato/Bosniak relations 1991-1995, Part I /*Politički i vojni hrvatsko-muslimanski/bošnjački odnosi 1991.-1995, I. dio*).

The negative perception of Croatia's role in the war in BH was considerably enhanced by many misinformation fed to the media by the Serbian and Muslim propaganda services. As a consequence, incorrect statements were made, even in the Croatian Parliament, about the alleged aggression of the Republic of Croatia on Bosnia and Herzegovina, and the partition of BH by Serbia and Croatia. Along with the most frequently mentioned Tuđman-Milošević meeting in Karađorđevo in March 1991, reference is also made to the meeting of Mate Boban (leader of the BH Croats) and Radovan Karadžić (leader of BH Serbs) in Graz (the report was made public on 6 May 1992), which discussed the possible Croato-Serbian delimitation in order to “eliminate the reasons for armed conflicts between the Croats and the Serbs throughout

informacija o sporazumu između Bobana i Karadžića, koji je potpisan u Grazu, po kome se Srbima mora obezbijediti koridor kroz Posavinu. Plasiranje dezinformacije kako su civilne vlasti Osijeka održale sastanak sa predstavnicima Srba iz Posavine i Semberije, uz prisustvo generala JNA Praševića, mnoge je dovelo u zabunu. Demanti koji su uslijedili i od samog generala Praševića, još više su kod Hrvata i Muslimana izazvali podozrenje da se nešto 'kuva' i potvrđivalo sumnje u 'mutne rabote' oko Bosanske Posavine (Novica Simić, Operacija Koridor-92, Banja Luka, mart 2011., 59).

Istodobno, ignoriraju se podaci koji govore da je bošnjačko-muslimansko vodstvo sudjelovalo u razgovorima o podjeli BiH. Primjerice, zapis načelnika Štaba Vrhovne komande Armije BiH Sefera Halilovića, da je predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović od studenoga 1992. kombinirao s podjelom BiH (S. Halilović, *Lukava strategija*, 18-20), da su suradnici bosansko-hercegovačkog predsjednika Izetbegovića i izaslanici srbijanskog predsjednika Miloševića imali bliske odnose tijekom 1992.-1993., uključujući i razgovore o razmjenama teritorija, odnosno podjeli BiH (Halilović, 10; Zapisnik sa sjednice Vrhovnog savjeta obrane SR Jugoslavije, kolovoz 1994.; *Slobodna Bosna*, 5. 5. 2011., 29), da je Rusmir Mahmutćehajić naveo da je A. Izetbegović ideju podjele BiH prihvatio 1993. (*Slobodna Bosna*, 2. 3. 2000., 9) i drugi primjeri.

Predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, tada već priznati politički i vjerski vođa muslimanskog naroda, u Sarajevu je 25. veljače 1992., nakon povratka s pregovora iz Lisabona, zakazao zatvorenu proširenu sjednicu Glavnog odbora SDA, na kojoj je izvijestio nazočne o rezultatima pregovora i upozorio ih na važnost predstojećeg referenduma. Ustvrdio je da se pojavio "nezgodan prijedlog o konfederalnoj opciji BiH", koja bi se trebala sastojati iz tri "države", no da je sada najvažnije "osigurati Bosni nezavisnost", što se može samo referendumom. A "ako hrvatska zajednica ne izađe na referendum,

the BH". After that meeting which – it needs to be noted – was one of the meetings of all the three parties in BH, the next misinformation regarded the Croato-Serbian agreement whereby Bosanska Posavina would be relinquished to the Serbs, and the agreement with the Serbs in the area. The truth is that such an agreement does not exist and that Croatian forces suffered very high casualties in defending Bosanska Posavina from Serbian aggression, especially in the fighting for the "Corridor" in 1992 and in repelling the Serbian attack in 1995. In the heavy fighting Croatian forces succeeded in retaining control over part of the territory (the Orašje operational zone, involving also the HVO 108th brigade in Brčko which defended the area of the Croatian municipality of Ravne-Brčko, on the other side of the "Corridor", within the command zone of the 2nd Corps of the Army of BH operating out of Tuzla, and other units). It is also true that the withdrawal of HV units from Bosanska Posavina, which took part in the fight against Serbian units in the area, was requested by some leading European states, but also by the highest officials of the Bosniak/Muslim leadership.

A record of colonel Novica Simić, commander of the Tactical BH Serbian Force Group in the fighting for the "Corridor" in 1992, shows how hostile propaganda services used the media for provoking the conflict between the Croats and the Muslims: *The Command of the 1st Krajina Corps [of the Army of Republika Srpska] launched misinformation about its intentions through the media. All the misunderstandings, disagreements and diverging interests of Herceg Bosna (the Croatian community in BH) and the Muslim leadership in Sarajevo were adroitly harnessed to the purpose. One of the items fed continuously to the public referred to the agreement between Boban and Karadžić, signed in Graz, according to which the Serbs were to get the corridor through Posavina. The misinformation about the meeting between the civilian authorities in Osijek with the representatives of the Serbs from Posavina and Semberija, with the presence of JNA general Dobrosav Prašević,*

referendum je propao!" Izetbegović je rekao da su Hrvati nakon sporazuma u Lisabonu pristali na referendum i objasnio: "Oni (Hrvati) hoće sada da glasaju jer se nadaju da će u toj Bosni i Hercegovini dobiti nekakvu suverenost, nekakva nacionalna priznanja, nekakve regije itd., jer je to dio ove saglasnosti. A ta saglasnost se sastojala iz tri tačke. Prva tačka, BiH ostaje (...). Druga tačka – da će se transformisati Bosna stvarajući regije, uzimajući kao osnov etnički sastav stanovništva, na etničkoj osnovi, kako se kaže. I treća tačka da će se sve ovo provoditi uz prisustvo i garancije Evropske Zajednice. Prva i treća tačka nisu sporne, druga jest." ("Lisabonska tajna Alije Izetbegovića", *Dani* (Sarajevo), broj 560., 7. ožujka 2008., 30-32; Slobodan Praljak, *Politički i vojni hrvatsko-muslimanski (bošnjački) odnosi 1991.-1995.*, I. dio, Zagreb, travanj 2009., 279-280). Hrvati su svoje obećanje ispunili. Svi, ili gotovo svi hrvatski zastupnici u Skupštini BiH sudjelovali su u izglasavanju Odluke o raspisivanju referenduma 25. siječnja 1992., u ranim jutarnjim satima, nakon što su srpski zastupnici napustili Skupštinu. Koliko je bošnjačko-muslimanska strana namjeravala ispuniti dogovoreno, pokazali su događaji nakon referenduma. I to treba uzeti u obzir kad se govori o uzrocima hrvatsko-bošnjačko (muslimanskog) sukoba u BiH.

Mjesec dana nakon što su hrvatski zastupnici (uglavnom članovi HDZ-a) glasali za referendum, zapovjednik muslimanske Patriotske lige, Sefer Halilović donio je (25. veljače 1992.) "Direktivu za obranu suvereniteta BiH" u kojoj je tzv. "ekstremno krilo HDZ-a" svrstao u neprijateljske snage zajedno sa "Srpskom demokratskom strankom i jugoslavenskom armijom", a istodobno je naveo namjeru uspostave suradnje "s hrvatskim narodom u BiH protiv zajedničkog neprijatelja". U članku 3 spomenute direktive pozvao je "narod Sandžaka, Kosova i Makedonije da se solidarišu s našom pravednom borbom i odmah započnu borbena dejstva u cilju vezivanja snaga neprijatelja i slabljenja njegove udarne moći na BiH" (S. Halilović, *Lukava strategija*, 222-224).

confused many people. The ensuing official denials, including the denial of general Prašević himself, gave rise to even greater doubts, among the Croats and the Muslims, that something was 'afoot' and confirmed their suspicions about 'shady dealings' with Bosanska Posavina (Novica Simić, *Operation Corridor-92*, Operacija Koridor-92; Banja Luka, March 2011, 59).

At the same time, data showing that the Bosniak/Muslim leadership was involved in talks on the partition of Bosnia and Herzegovina have also been ignored. Here are some examples: as recorded by Sefer Halilović, Chief of the General Staff of the Army of BH, the President of the Presidency of BH Alija Izetbegović had in mind, after 1992, certain schemes with the partition of BH (S. Halilović, *Cunning Strategy/Lukava strategija*, 18-20); also according to Halilović, in 1992-1993 Izetbegović's staff had close relations with the envoys of the Serbian President S. Milošević, including talks on the exchange of territory, i.e., partition of Bosnia and Herzegovina (Halilović, 10; minutes of the meeting of the Supreme Defence Council of SR Yugoslavia, August 1994; Slobodna Bosna, 5 May 2011, 29). According to Rusmir Mahmutćehajić, Izetbegović accepted the idea about the partition of BH in 1993 (Slobodna Dalmacija, 2 March 2000, 9). On 25 February 1992, after his return from the negotiations in Lisbon, the President of the Presidency of BH, already the recognized political and religious leader of the Muslim people, convened in Sarajevo a closed-door and enlarged session of the Central SDA Committee, reported on the results of the negotiations and drew attention to the importance of the forthcoming referendum. He claimed that an "embarrassing proposal had come up about a confederal option for the BH", according to which BH would consist of three "states", however, he added, the most important thing was to "ensure Bosnia's independence", and that could only be done by a referendum. And "if the Croatian community did not participate in the referendum, it would fail!" After the agreement in Lisbon, said Izetbegović, the

Istina je da su upravo Hrvati pružili snažan otpor srpskoj agresiji na BiH. Uostalom, i ministar vanjskih poslova BiH Haris Silajdžić u pismu predsjedavajućem VS UN-a sredinom lipnja 1992. izjavio je da se HVO bori za slobodu i nezavisnost BiH, kao dio obrambenih snaga BiH. Odmah potom, Predsjedništvo BiH proglasilo je ratno stanje, opću mobilizaciju i radnu obvezu, pri čemu su kao agresori imenovani Srbija, Crna Gora, bivša JNA i ekstremistički dio SDS-a.

Dakle, da bi se objektivno prikazali uzroci hrvatsko-bošnjačko (muslimanskog) sukoba, u obzir treba uzeti i izjave muslimanskih dužnosnika i njihove protuhrvatske poteze. Treba prihvatiti činjenicu da su u BiH postojale tri strane, tri politike, od kojih je svaka imala vlastite ciljeve, čija je provedba barem dijelom kolidirala s politikom i ciljevima druge dvije strane. Srpska politička elita je po svaku cijenu htjela sačuvati Jugoslaviju ("nisu htjeli izaći iz Jugoslavije"). Muslimani – kasnije Bošnjaci, nisu bili protiv Jugoslavije, većinom su bili za nju, ali su inzistirali na očuvanju cjelovitosti BiH. Hrvati su bili za BiH, ali ako neće ostati u Jugoslaviji (Ivo Lučić, *Sukob nacionalnih interesa kao osnovni uzrok ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini*, www.hizbih.info, pregledano 27. X. 2011.). Zbog isključivosti srpske politike, koja se uz JNA osjećala nadmoćnom, politička borba za rješenje unutar tih okvira prerasla je u srpsku agresiju na BiH i na kraju rezultirala podjelom BiH uz velika ljudska i materijalna stradanja te brojne zločine nad Bošnjacima-muslimanima i Hrvatima. Posljedica te agresije je i hrvatsko-muslimanski sukob, također s međusobno velikim ljudskim i materijalnim stradanjima, te počinjenim zločinima.



Pečati hrvatskih snaga u BiH; natpis na njima: Republika Bosna i Hercegovina / Hrvatska zajednica Herceg Bosna / Općina Prozor / Hrvatsko vijeće obrane.

The seals of the Croatian forces in Bosnia and Herzegovina with the following inscriptions: Republic of Bosnia and Herzegovina / Croatian Community of Herceg Bosna / Municipality of Prozor / Croatian Defence Council

Croats agreed with the referendum and explained: *They* [the Croats] want to vote now because they think that in such a Bosnia and Herzegovina they would get some kind of sovereignty, a national recognition, some regions etc., that being part of this agreement. And the agreement would consist of three items: one, BH remains (...), two, Bosnia will be transformed by the creation of region based on the ethnic composition of the population, as it is being formulated... and, third, all that would be implemented with the presence and guarantees of the European Community. The first and third points are not at issue, the second is (*The Lisbon Secret of Alija Izetbegović*, Lisabonska tajna Alije Izetbegovića, Dani, Sarajevo, 560, 7 March 2008., 30-32; Slobodan Praljak, *Political and military Croato/Bosniak relations 1991-1995, Part I / Politički i vojni hrvatsko-muslimanski/bošnjački odnosi 1991.-1995, I. dio*; Zagreb, April 2009, 279-280). The Croats kept their promise. All, or almost all the Croatian deputies in the BH Assembly voted for the Decision for the Referendum in the early morning hours of 25 January 1992, after the Serbian deputies left the Assembly. Post-referendum events showed to which extent the Bosniak/Muslim side intended to keep the agreement. That also needs to be taken into account when discussing the causes underlying the Croato-Bosniak (Muslim) conflict in BH.

One month after the Croatian deputies (largely HDZ members) voted for the referendum, the commander of the Muslim Patriotic League Sefer Halilović passed on 25 February 1992 the "Directive for the protection of the sovereignty of BH" in which the so-called "extreme HDZ wing" was qualified as a hostile force together with the Serbian Democratic Party and the Yugoslav Army", along with declaring his intention to establish cooperation "with the Croatian people in BH in the fight against the common enemy. In article 3 of the Directive he called on the people of "Sandžak, Kosovo and Macedonia to make a common cause with our just struggle and embark immediately upon military actions in order to tie down hostile forces and blunt the force of



their onslaught on BH” (S. Halilović, *Cunning Strategy/Lukava strategija*, 222-224).

The truth is that it was precisely the Croats that put up a strong resistance to the Serbian aggression against BH. For that matter, Haris Silajdžić, BH foreign minister, stated in his letter to the UN Security Council President in mid-June 1992, that the HVO was fighting for the freedom and independence of BH as part of the BH defence forces. Immediately after, the Presidency of BH proclaimed a state of war, general mobilization and compulsory work order: Serbia, Montenegro, the former JNA and the extremist part of the SDS were named as aggressors.

Therefore, in order to present the causes of the Croato-Bosniak (Muslim) conflict in an impartial way, due account also needs to be taken of the statements of Muslim officials and their anti-Croatian moves. The fact should also be accepted that there were three sides, three policies in BH; each with its own goals, the implementation of which was at least partly in collision with the policies and goals of the other two parties. The Serbian political elite wanted to keep Yugoslavia at all costs (“they did not want to leave Yugoslavia”). The Muslims, later Bosniaks, were not against Yugoslavia, they were mainly for it, but insisted on keeping the integrity of BH. The Croats were for BH, but only if it did not remain in Yugoslavia (Ivo Lučić, *Clash of national interests as the basic cause of the war in Bosnia and Herzegovina. Sukob nacionalnih interesa kao osnovni uzrok ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini*, www.hizbih.info). Because of the intransigence of the Serbian policies, which felt superior with the support of JNA, the political struggle for a solution developed into the Serbian aggression on BH and resulted eventually in its partition and high loss of human life and destruction of property, and many crimes against Bosniaks/Muslims and Croats. The Croato-Muslim conflict was also a consequence of that aggression, and also involved major human suffering and destruction, and crimes.

Prema popisu stanovništva iz 1991., u BiH je živjelo 4.364.574 stanovnika (od toga 755.895 ili 17,3 Hrvata), a prema nekim procjenama u BiH je 2006. ukupno živjelo oko 3.843.000 stanovnika, među kojima je između 450.000 i 500.000 Hrvata (krajem 2010. u BiH je bilo 443.013 katolika ili 13%), dok se postotak Srba i Bošnjaka-muslimana nije bitno promijenio ("Koliko je Hrvata danas u BiH?", *Crkva na kamenu*, broj 10., listopad 2008., 17). Od oko 152.000 Hrvata koliko je 1991. živjelo na području BiH koje je pripalo Republici Srpskoj, 1996. ostalo je 11.900 Hrvata (Slobodan Praljak, *Pomoć RH Muslimansko-Bošnjačkom narodu i Armiji BiH tijekom 1991.-1995.*, Zagreb, lipanj 2007., 395).

Glede konfesionalne prisutnosti u BiH, u 2010. je, u odnosu na 1991., broj katolika smanjen sa 17,4% na 13%, broj pravoslavaca je povećan sa 31,2% na 37,1%, broj muslimana povećan je sa 43,5 na 48%, a broj "ostalih" je smanjen sa 8,9% na 0,6% od ukupnog broja stanovnika BiH (Darko Pavičić, "Konfesionalna prisutnost u BiH 1991. i 2010.", *Večernji list*, 29. listopada 2011., 52).

Prema nekim istraživanjima, u ratu od 1991. do 1995. u postrojbama HVO-a i HOS-a u BiH poginulo je oko 7000 Hrvata, u Armiji BiH 436, u JNA i VRS 38, te u Hrvatskoj vojsci (HV) oko 3000 Hrvata iz BiH. U BiH je poginulo i 2136 hrvatskih civila (od toga su bošnjačko-muslimanske snage ubile 930 odraslih i 121 dijete). U skladu s tim je podatak da je u tom razdoblju na prostoru bivše Jugoslavije ukupno poginulo 12.637 Hrvata iz Bosne i Hercegovine (Ivica Mlivončić, "Izravni demografski gubitci b-h Hrvata u ratnim sukobima 1991.-1995. (4).", *Naša ognjišta*, Tomislavgrad, ožujak 2008., 22-23).

Prema istraživanjima Caritasa Biskupske konferencije BiH iz 1999. godine, koje se oslanja na tadašnje podatke Ministarstva socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica Federacije BiH, od ukupnoga broja Hrvata iz 1991. godine u ratu u BiH protjerano je njih oko 312.000 (43,5%). S područja koja su tijekom rata bila pod nadzorom

According to the 1991 census, the population of BH was 4,364,574 (out of which 755,895 or 17% Croats). According to some estimates, the population of BH in 2006 was 3,843,000; the number of Croats was 450,000 to 500,000. In late 2010 there were 443,013 Catholics in BH, or 13% of the total; the percentage of the Serbs and Bosniaks/Muslims did not change notably (*How many Croats are there in BH today?*, Koliko je Hrvata danas u BH?, *Crkva na kamenu*, 10, October 2008, 17). In 1991 the number of Croats in the part of BH which is now within Republika Srpska was 152,000; by 1996 the figure had dropped to 11,900 (Slobodan Praljak, *Help provided by the Republic of Croatia to the Muslim/Bosniak people and the Army of BH during 1991-1995/Pomoć RH muslimansko-bošnjačkom narodu i Armiji BH tijekom 1991.-1995.*, Zagreb, June 2007, 395).

In terms of religious affiliation, by 2010 (as compared with 1991) the number of Catholics dropped from 17.4% to 13%, the number of Orthodox believers increased from 31.2% to 37.1%, the number of Muslims increased from 43.5% to 48%, and the number of "others" decreased from 8.9% to 0.6% of the total (Darko Pavičić, *Religious affiliation in BH 1991 and 2010*, Konfesionalna prisutnost u BH 1991 i 2010, *Večernji list*, 29 October 2011, 52).

According to some studies the number of Croats killed in BH during the 1991-1995 war was the following: about 7,000 in HVO and HOS (Croatian Defence Forces) units, 436 in the Army of BH, 38 in the JNA and VRS (Army of Republika Srpska), and 3,000 in the HV (Croatian Army). 2,136 Croatian civilians were also killed in BH (out of this figure, Bosniak-Muslim forces killed 930 adults and 121 children). This is in line with the number of 12,637 Croats from BH killed throughout the former Yugoslavia in the period under consideration (Ivica Mlivončić, *Direct demographic losses of BH Croats in the 1991-1995 war*, Izravni demografski gubitci b-h Hrvata u ratnim sukobima 1991.-1995., 4. Naša ognjišta, Tomislavgrad, March 2008, 22-23).

Bošnjaka, protjerano je 170.000 Hrvata, a iz Republike Srpske 142.000. Na području BiH prognano je 430.000 (31,7%) Srba i 485.400 (25,8%) Bošnjaka-muslimana. Istovremeno je s područja koje je bilo pod kontrolom Hrvata, protjerano 112.000 ljudi, što od ukupnog broja prognanika iz cijele BiH iznosi 9,12%. S područja pod srpskom vlašću protjerano je 586.400 ljudi, što predstavlja čak 47,7% od sveukupnoga broja prognanika, dok je iz krajeva pod vlašću Bošnjaka-muslimana protjerano 529.000 ljudi, što iznosi 43,10% od broja svih prognanika (Ivo Lučić, "Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi", *Status*, broj 14, proljeće 2010., 131).

According to the 1999 studies of the *Caritas* of the Bishops' Conference of BH, which rely on the then available records of the Ministry of Welfare, Displaced Persons and Refugees of the Federation of BH, 312,000 Croats (43.5% of the 1991 total) were displaced in BH: 170,000 from areas under Bosniak control and 142,000 from Republika Srpska. The number of displaced persons in BH includes 430,000 (31.8%) Serbs and 485,400 (25.8%) Bosniaks/Muslims. At the same time, 112,000 persons (9.12% of the total for BH) were displaced from areas under Croat control. Altogether 586,400 persons (47.7% of the total number of displaced persons) were displaced from areas under Serbian control, and 529,000 (43.10% of the total) from regions under Bosniak/Muslim control (Ivo Lučić, *What Bosnia and Herzegovina was, and who were we?*, "Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi?", *Status*, 14, spring 2010, 131).



Potpisivanje Općeg okvirnog sporazuma o BiH, parafriranog u Daytonu: S. Milošević – F. Tuđman – A. Izetbegović (Pariz, 14. prosinca 1995.); supotpisnici: (slijeva): V. Černomirdin (Rusija), B. Clinton (SAD), J. Chirac (Francuska), H. Kohl (Njemačka), J. Major (Velika Britanija).

Signing of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, initialled in Dayton: S. Milošević – F. Tuđman – A. Izetbegović (Paris, 14 December 1995; countersignatories (from the left): V. Chernomyrdin (Russia), B. Clinton (USA), J. Chirac (France), H. Kohl (Germany), J. Major (United Kingdom))

Neprijateljska protuobavještajna djelatnost

*(informacijske operacije)
(prilog pripremio: Gordan Akrap)*

Dio netočnih informacija u medijima zasigurno je objavljen u sklopu informacijskog rata protiv Hrvatske, koji je bio pomno isplaniran odmah nakon uspostave demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj, krajem svibnja 1990., a intenziviran je s početkom otvorene agresije Srbije i Crne Gore, odnosno JNA na Hrvatsku u ljeto 1991. godine. U Zagrebu je u tom cilju bila vrlo aktivna jedna od agenturnih mreža jugoslavenske vojne protuizvještajne službe pri RV i PVO (kolokvijalno zvane KOS, iako je njen naziv Uprava bezbednosti s pripadajućim Kontraobaveštajnim grupama – KOG-ovima). U javnosti je ta grupa poznata pod imenom “Labrador”. Ona nije jedina koja je djelovala na slobodnom području RH za potrebe i po nalogima agresora; kao pravi pripadnici “pete kolone” prikupljali su podatke i informacije izvještajne naravi i dostavljali ih svojim jugoslavenskim i/ili srbijanskim agentima, te izvodili teroristička djelovanja (primjerice, postavljanje i aktiviranje eksplozivnih naprava na židovskom groblju i ispred vrata Židovske općine u Zagrebu 19. kolovoza 1991., uništavanja dijela spomenika iz II. svjetskog rata, itd.). Grupa “Labrador” razbijena je u rujnu 1991.; većina njenih članova uspjela je pobjeći u Beograd, a uhićeni agenti kasnije su razmijenjeni za zarobljene hrvatske branitelje.

Dolaskom u Beograd, početkom listopada 1991., djelatnici i suradnici grupe “Labrador” postaju pripadnici novoosnovanog “Odeljenja za propagandni rat kao informativna služba RV i PVO”, poznatog i kao “OPERA”, sa zadaćom:

Subversive Counterintelligence Activity

*(Information Warfare)
(prepared by Gordan Akrap)*

Part of inaccurate information in the media was certainly published within the scope of the propaganda war against Croatia, carefully planned immediately after the establishment of the democratically elected government in Croatia late in May 1990. It intensified with the start of the overt aggression of Serbia and Montenegro – i.e., the JNA – against Croatia. A group of the Yugoslav military counterintelligence service (attached to the Air Force and Air Defence, and colloquially known as KOS; its actual name was Military Security Agency and Counterintelligence Groups), later publicly known as *Labrador*, was very active in Zagreb at the time. It was not the only group operating in the free territory of the Republic of Croatia for the requirements and under the orders of the aggressor. As a fifth column they collected all kinds of intelligence and reported them to their Yugoslav and/or Serbian case officers, and carried out terrorist acts (e.g., setting and activating explosive devices on the Jewish cemetery and before the door of the Jewish Community Centre in Zagreb on 19 August 1991; destruction of some monuments commemorating WW II events; etc.). The *Labrador* group was busted in September 1991; most of its members managed to escape to Belgrade, while the captured agents were later exchanged for Croatian POWs.

Upon arrival in Belgrade in early October 1991, the agents of the Labrador group joined the newly-formed “Department for propaganda war – Air Force and Air Defence Information Service”, also known as OPERA, with the following missions:

- “vođenje informativno-subverzivnog rata i subverzivno-psiholoških djelovanja protiv RH”,
- “kao nezavisna novinska agencija ili preko odabranih novinara plasirati informacije, odnosno dezinformacije te druge stavove u medije”,
- “izazivanje proarmijskog odnosno defetističkog raspoloženja u odnosu na hrvatske i bosanske vlasti”,
- “poticanje regionalizma u Hrvatskoj jer je tu realna mogućnost potencijalnih sukoba unutar hrvatskog korpusa”,
- sotoniziranje tadašnjeg hrvatskog državnog vodstva, isticanje nacionalističko-ustaške orijentacije i ideologije hrvatskog državnog vrha, kompromitacija cijelog sustava i vodećih osoba na osobnoj razini, ali i optužbama da su počinili djela veleizdaje,
- praćenje svih relevantnih medija koji su izlazili na području bivše Jugoslavije i onih koji su pratili stanje u bivšoj Jugoslaviji, posebno onih koji su imali svoje dopisnike u Beogradu...

Radom “Opere” u hrvatski i svjetski medijski prostor kontinuirano su plasirane laži: o teroru nad Srbima ili “izbacivanju Srba iz Ustava” kao uzroku srpske pobune protiv novouspostavljene hrvatske vlasti, o sustavnim zločinima pripadnika hrvatskih postrojbi nad Srbima, posebno nad ženama i djecom, o žrtvovanju Vukovara radi međunarodnog priznanja Hrvatske ili kao zamjena za Hercegovinu, o dogovorenom ratu i podjeli BiH između Tuđmana i Miloševića, o prodaji Bosanske Posavine ili njenoj zamjeni za jug Dalmacije, itd. Neke od tih laži su i danas opstale kao predrasude u korpusu hrvatskog javnog znanja i vrlo često se ponavljaju kao neosporne činjenice, iako ne postoje ozbiljni dokazi i pokazatelji za takve tvrdnje.

- pursuit of propaganda-subversive war and subversive-psychological actions against the Republic of Croatia;
- launching of (mis)information and other views as an independent news agency or through selected reporters;
- provocation of a pro-army and defeatist mood with respect to Croatian and Bosnian authorities;
- promotion of regionalism in Croatia with regard to its real potential for conflicts within Croatia;
- satanization of the Croatian state leadership, emphasizing the nationalist-*ustaše* orientation and ideology of the Croatian leadership, compromising the entire system and leading persons, including charges of treason;
- monitoring of all media in the former Yugoslavia, and media following developments in the former Yugoslavia, especially those with correspondents in Belgrade.

Through the activities of *Opera* lies were continuously launched in the local and international media space: – e.g., on terror against Serbs; “elimination of Serbs from the Constitution” as the cause of the Serbian rebellion against the new Croatian authorities; systematic crimes committed by Croatian troops against Serbs, especially women and children; sacrificing Vukovar for the sake of the international recognition of Croatia or in exchange for Herzegovina; the agreed war and partition of Bosnia and Herzegovina between Tuđman and Milošević; the sale of Bosanska Posavina or its exchange for southern Dalmatia; etc. Some of these lies are still present in the general perception of the Croatian public and are often repeated as irrefutable, although there are no serious proofs or indicators supporting such claims.

Iz predavanja lorda Davida Owena, 27. siječnja 1996.

U organizaciji Internacional Peace Academy lord David Owen održao je 27. siječnja 1996. u New Yorku predavanje za diplomatski kor u UN-u, kojem je nazočilo više od 50 ambasadora i nekoliko podtajnika UN-a. Između ostaloga rekao je:

“Republika Hrvatska najveći je pobjednik u ovom ratu, najveći su gubitnik hrvatski Srbi, najviše zbog vlastite nesposobnosti i tvrdoglavosti. Hrvatska je imala potpuno pravo napadati Vanceov plan jer nije došlo do razoružanja Srba i pokazala je strpljivost; vrlo mali broj hrvatskih Srba vratit će se u Hrvatsku, najmanje oko Knina.

Ključ mira je primjena sporazuma u istočnoj Slavoniji, što je važnije i od bosanskog mirovnog paketa, 5000 vojnika za istočnu Slavoniju malo je, ali sad je važnija kvaliteta. Zagreb i Beograd spremni su surađivati u ovom pitanju i neobično je važno da Hrvatska pokaže dobru volju za ostanak onih Srba koji to žele. Treba izbjeći novi nasilni egzodus, a Srbiji treba ekonomski pomoći da zbrine one Srbe koji odluče otići. Obnova je ključ uspjeha novog mirovnog plana, posebno Vukovara. Dragocjeno je da je privremeni upravitelj Amerikanac; uspjeh primjene ovog sporazuma ovisit će o nastavku pregovora o Prevlaci. (...)

Hrvatsko-srpski odnosi ključan su dio mira na Balkanu (implicitno muslimansko pitanje je drugorazredno). Zato je bilo neobično važno što se cijelo vrijeme ovoga sukoba održavao izravni i neizravni razgovor Miloševića i Tuđmana. Tuđman je realan i prilično fleksibilan. Dobio je više nego što zaslužuje. No nije mu lako jer je okružen ljudima (Šarinić, Granić, Šušak) vrlo različitih koncepcija. Vrlo je dobro zastupljen

From the Lecture of Lord David Owen on 27 January 1996

On 27 January 1996 Lord David Owen held in New York a lecture, organized by the International Peace Academy, for the UN diplomatic corps, attended by more than 50 ambassadors and several UN undersecretaries. Excerpts:

The Republic of Croatia is the biggest winner in this war, and the Croatian Serbs are the biggest losers, mainly because of their own inability and obstinacy. Croatia had every right to challenge the Vance Plan because the Serbs were not disarmed, and it showed patience. Very few Serbs will return to Croatia, least of all around Knin.

The key to peace is the implementation of the agreement on Eastern Slavonia, which is even more important than the Bosnian peace package. Five thousand troops for Eastern Slavonia is not much, but it is quality that matters. Zagreb and Belgrade are prepared to cooperate on this issue, and for Croatia it is extremely important to demonstrate good will towards Serbs wanting to remain in the region. A new, forcible exodus must be avoided, and Serbia needs economic help to look after the Serbs wanting to leave. Reconstruction is the key to success of the plan, especially in Vukovar. The fact that the transitional administrator is American is precious.

Success in the implementation of the agreement will depend on the continuation of the negotiations on Prevlaka.

Croato-Serbian relations are a crucial part of peace in the Balkans (the implicit Muslim issue is secondary). That is why the continuous direct and indirect contacts between Milošević and Tuđman sustained throughout the conflict were

u UN-u. Milošević nije rasist (za razliku od Karadžića i Krajišnika), već pragmatičan i političar kojega trebamo za primjenu mirovnog plana.

Sud u Haagu je važan. Treba suditi nekim glavnim akterima, prije svega Karadžiću i Mladiću, ali treba imati razumijevanja za Miloševićeve teškoće da ih isporuči odmah, posebno Mladića. Treba suditi i nekim Hrvatima i Muslimanima jer bez toga nema pomirenja. No treba povući crtu i okaniti se "lova na vještice" jer je amnestija važnija i od suda. Već i status "izolirane parije" dovoljna je moralna i politička kazna za neke lidere.

Zapad je radi balansa snaga spriječio Tuđmana da zauzme Banja Luku, što je on tada mogao. Tuđman je napravio bolan kompromis oko Mrkonjić Grada, ali je tako razbio Muslimane i vezao Cazinsku krajinu uz Hrvatsku. **Nemojmo se zavaravati – paket iz Dayton je plan podjele.** Multikulturalnost Bosne je mit, jer je ona postojala samo u Sarajevu, Tuzli i na još nekim lokalitetima.

Federacija BiH bitna je i treba joj poželjeti uspjeh jer je i dalje potrebna radi balansa snaga, ali ako ne uspije, doći će do stvaranja triju republika u BiH. Mostar je najveći test uspjeha ili propasti Federacije. Veliki rat je gotov, ali su moguće čarke između Hrvata i Muslimana. Većina Srba neće ostati u Sarajevu, koji će biti dominantno muslimanski grad, što će biti cijena njihove rasističke politike.

Brčko je veliki nerazrješivi problem, a nije dogovorena ni procedura arbitraže. Važno je da i Srbi osjete blagodati obnove u Bosni i u istočnoj Slavoniji kako bi bili kooperativni. Dayton je 'exit strategy' u vojnom smislu, ali treba još godinama politički i gospodarski biti prisutan u tom području. Treba dati Miloševiću da riješi Kosovo, što će vjerojatno završiti njegovom podjelom između Srbije i Albanije (Srbiji rudnici i manastiri). Milošević će izaći iz izolacije najprije kroz OESS, jer će se kroz te mehanizme rješavati Kosovo, Prevlaka itd.

particularly important. Tuđman is realistic and fairly flexible. He got more than he deserved. But he has problems because he is surrounded by people (Šarinić, Granić, Šušak) of very differing concepts. He is very well represented in the UN. Milošević is not a racist (unlike Karadžić and Krajišnik), but a pragmatist and a politician, and we need him for the implementation of the peace plan.

The Hague Tribunal is important. Certain principal actors need to be brought to justice, first of all Karadžić and Mladić. Some Croats and Muslims also need to be prosecuted because there will be no reconciliation without that. But one has to understand Milošević's difficulties in delivering them, especially Mladić. Nevertheless, a line must be drawn and the "witch hunt" abandoned, because amnesty is more important than tribunals. Even an "isolated pariah" status is sufficient moral and political punishment for some leaders.

The West prevented Tuđman from taking Banja Luka, which he could have done at the time, because of the balance of forces. He agreed to a painful compromise regarding Mrkonjić Grad, but by doing so he broke up the Muslims and linked Cazinska Krajina to Croatia. **Let us not fool ourselves – the Dayton package is a partition plan.** The multiculturalism of Bosnia is a myth because it existed only in Sarajevo, Tuzla and some other places.

The BH Federation is essential and we must wish it every success because it is still important for the balance of forces; but if it fails, we shall have three republics in Bosnia and Herzegovina. Mostar is the major test for making or breaking the Federation. The big war is over, but skirmishes are still possible between the Croats and the Muslims. Most Serbs will not stay in Sarajevo, which will become a predominantly Muslim town – that is the price of their racist policies.

Brčko is a major unsolvable issue, and the arbitration procedure has not been agreed either. The Serbs need to feel the benefits of

Američko vodstvo neobično je važno, ali Amerika je nastavila tamo gdje je Europa počela. Svi su radili pogreške – EU, SAD, RF, pregovarači, svi smo sukrivci u etničkom čišćenju. Daytonski sporazum unaprijedit će odnose između Amerike i Europe u budućnosti. Ujedinjeni su narodi bili previše kritizirani, a činili su što su mogli u osakaćenim mandatima. Umjesto UN-a, trebalo je kritizirati VS, posebno stalne članice.” (*Večernji list*, 28. I. 1996.; *Pravo na dom*, Osijek, 2011., 119-120)

Spomenuto predavanje potvrđuje da su rješenja za završetak rata u BiH nametnule “velike sile”, te pokazuje smjernice europske i američke politike prema prostoru bivše Jugoslavije i objašnjava suvremenu svakodnevicu, opterećenu događajima i odlukama koje se čine duboko nepravedne. Tijek provođenja navedenih smjernica dijelom su poremetili događaji na Kosovu 1999., kad je izgledalo da je Srbija kažnjena i za agresiju na Hrvatsku i BiH. No, nakon toga, sukladno poruci s Owenova predavanja “da je amnestija važnija i od suda”, da su “hrvatsko-srpski odnosi ključan dio mira na Balkanu” i da je “Tuđman (odnosno Hrvati) dobio više nego što zaslužuje”, sve više se nameće teza da su za rat u Hrvatskoj jednako odgovorne politike obje strane, što nije točno. Takva politika, koja izbjegava imenovati agresora u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije u 1990-im, nije dobar temelj za uspostavu kvalitetnih hrvatsko-srpskih odnosa.

Događaji na Kosovu 1999. te stanje u BiH tek su potaknuli pojedine političke i vojne dužnosnike na “Zapadu” da otvore pitanje: je li hrvatske i bošnjačko – muslimanske snage krajem 1995. trebalo pustiti da konačno poraze srpsku vojsku i zauvijek onemoguće obnovu osvajačke, velikosrpske politike? Spomenutu dvojbu izrazio je i bivši američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith: *Govorio sam o tadašnjoj situaciji i špekulirao što bi se desilo da smo pustili Hrvatima da uzmu Banja Luku. Istakao sam da je tadašnje vodstvo bosanskih Srba bilo genocidno i fašistoidno, te da bi možda bilo bolje, zbog stabilnosti regije,*

reconstruction in Bosnia and Eastern Slavonia in order to be cooperative. In military terms Dayton is an ‘exit strategy’, but it will have to be politically and economically present in the region for years to come. Milošević must be given a chance to resolve Kosovo, which will probably end up with its partition between Serbia and Albania (Serbia getting the mines and the monasteries). Milošević will come out of isolation, first through the OSCE, because Kosovo, Prevlaka etc. will be resolved through such mechanisms.

American leadership is very important, but America carried on where Europe started. Everybody made mistakes, the EU, US, RF, the negotiators, we all share the blame for ethnic cleansing. The Dayton Agreement will improve the future relations between the US and Europe. The United Nations have been criticized too much, and they did what they could with crippled mandates. Instead of the UN, the Security Council and especially its permanent members should have been criticized. (As reported in *Večernji list*, Zagreb, 1996, and *Pravo na dom*, Osijek, 2011)

The lecture confirms that the solutions for ending the war in Bosnia and Herzegovina were imposed by the “big powers”. It suggests the guidelines of European and US policies with regard to the territory of the former Yugoslavia and explains everyday issues burdened by developments and apparently deeply unjust decisions. The implementation of these guidelines was partly upset by developments in Kosovo in 1999, when it seemed that Serbia was also being punished for aggression on Croatia and BH. However, after that, in line with Owen’s messages that “amnesty is more important than tribunals”, that “Croato-Serbian relations are a key part of peace in the Balkans” and that “Tuđman [i.e., the Croats] got more than he deserved”, emphasis is increasingly being placed on the thesis that the policies of both sides were responsible for the war in Croatia – which is not true. Such a policy, which avoids naming the aggressor in the wars in

da smo dopustili da Srbi budu potpuno poraženi, umjesto što smo se odlučili na kompromis. (...) Ali da je Banja Luka uzeta, imali bismo na koridoru u Posavini najmanje 300-400 tisuća ljudi i vrlo tešku situaciju. Već smo imali dosta izbjeglica iz Krajine. Oni i bosanski Srbi u egzodusu doveli bi do humanitarne katastrofe. To nismo smjeli dopustiti. Bilo je još dosta drugih faktora koje smo uzimali u obzir. (Portal Jutarnji list, objavljeno 17. 10. 2008.)



Hrvatske snage, BiH, 8. rujna 1995.
Croatian Army forces, BH, 8 September 1995.

the former Yugoslavia in the 1990s is not a good foundation for the establishment of Croato-Serbian relations of appropriate quality.

The developments in Kosovo in 1999 and the conditions in Bosnia and Herzegovina only prompted some Western political and military officials to reopen the question: should the Croatian and Bosniak/Muslim forces have been given free rein to finally defeat the Serbian army and thwart for ever the revival of the Greater Serbian policy of conquest? This doubt was also expressed by the former US ambassador to Croatia Peter Galbraith: *I spoke about the situation at the time and speculated what would have happened if we had let the Croats take Banja Luka. I pointed out that the then leadership of the Bosnian Serbs was genocidal and fascistoid, and that, perhaps, it might have been better, for the sake of the stability of the region, if we had permitted the total defeat of the Serbs instead of opting for a compromise. (...) But, if Banja Luka had been captured, we would have had at least 300,000 – 400,000 people in the Posavina corridor, and a very difficult situation. We already had quite a few refugees from Krajina. Their exodus combined with that of the Bosnian Serbs would have occasioned a humanitarian disaster. We could not permit that. We also took into account quite a few other factors. (as reported in Portal, Večernji list,, 2008)*



Hrvatske snage, Mala Manjača, BiH, 10. listopada 1995.
Croatian Army forces, Mala Manjača, BH, 10 October 1995

Strani dragovoljci u obrani Hrvatske

Tijekom Domovinskog rata u hrvatske postrojbe mobilizirano je najmanje 360.000 vojnih obveznika; zajedno s Hrvatima borili su se i pripadnici ostalih narodnosti koje žive u Hrvatskoj i koji su Hrvatsku prihvatili kao svoju državu, među njima i oko 10.000 Srba, te još veći broj muslimana.

Prema posljednjim podacima Udruge stranih dragovoljaca Domovinskog rata, na hrvatskoj strani borilo se više od 500 stranih dragovoljaca (dio njih bio je hrvatskoga podrijetla); 72 su poginula, a 90 ih je (uglavnom teže i višestruko) ranjeno. Došli su iz: Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske – 149 (15 poginulih, 25 ranjenih), Francuske – 73 (7 poginulih, 21 ranjen), Njemačke – 63 (16, 11), Argentine – 3 (2, 1), Australije – 15 (1, 2), Austrije – 10 (2, 1), Belgije – 4 (1, 2), Bolivije – 2, Bugarske – 3 (2 poginula), Češke – 12 (1, 1), Čilea – 1 (ranjen), Danske – 6 (2, 2), Estonije – 1 (poginuo), Finske – 2 (1 ranjen), Gambije – 1 (poginuo), Irske 10 (1, 2), Italije – 10 (1, 2), Japana – 1, Južnoafričke Republike – 1, Kanade – 9 (3 poginula), Litve – 1, Mađarske – 34 (2, 5), Nizozemske – 26 (2, 2), Norveške – 3, Poljske – 8 (3, 1), Portugala – 2 (1 poginuo), Rusije – 3 (2 poginula), SAD-a – 19 (3, 1), Slovačke – 4 (1 ranjen), Španjolske – 4 (2 ranjena), Švedske – 6 (1 ranjen), Švicarske – 1, Turske – 1 (poginuo), Ukrajine – 2 (poginula) i Zimbabvea – 1.

Dolazili su iz raznoraznih osobnih razloga, posebice nakon što su slike iz razorenoga Vukovara obišle svijet. Neki su kao bivši vojnici odlučili pomoći kad su vidjeli da je Hrvatska napadnuta od jačeg neprijatelja i da joj je nepravednim embargom na uvoz oružja

Foreign Volunteers in the Defence of Croatia

During the Homeland War at least 360,000 conscripts were mobilized in Croatia; along with Croats, they also included members of other ethnic groups living in Croatia who accepted Croatia as their own state, including 10,000 Serbs and a considerable number of Muslims.

According to the latest data of the Association of Foreign Homeland War Volunteers, more than 500 foreign volunteers (some of them of Croatian origin) fought on the Croatian side : 72 were killed and 90 wounded (mainly severely and several times). They came from the following countries: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland – 149 (15 killed, 25 wounded); France – 73 (7 killed, 21 wounded); Germany (63 (16, 11); Argentine – 3 (2,1); Australia – 15 (1, 2); Austria – 10 (2, 1); Belgium – 4 (1, 2); Bolivia – 2; Bulgaria 3 (2 killed); the Czech Republic – 12 (1, 1); Chile – 1 (wounded); Denmark – 6 (2, 2); Estonia – 1 (killed) ; Finland – 2 (1 wounded); Gambia – 1 (killed); Ireland – 10 (1, 2); Italy – 10 (1, 2); Japan – 1; South African Republic – 1; Canada – 9 (3 killed); Lithuania – 1; Hungary – 34 (2, 5); the Netherlands – 26 (2, 2); Norway – 3; Poland – 8 (3, 1); Portugal – 2 (1 killed); Russia – 3 (2 killed); USA 19, (3, 1); Slovakia 4 (1 wounded); Spain – 4 (2 wounded); Sweden – 6 (1 wounded); Switzerland – 1; Turkey – 1 (killed); Ukraine – 2 (killed); Zimbabwe – 1.

They came for a variety of personal reasons, especially after the photographs from destroyed Vukovar were shown all over the world. Some were former soldiers who decided to lend a hand when they saw that Croatia was attacked by a stronger enemy and that its defences were hampered by the unjust arms embargo. Some

onemogućena obrana. Neki su došli boriti se za slobodu “malog” naroda, neki iz vjerskog uvjerenja, a za neke je to bila revolucija protiv komunističkog režima i sustava. Možda u najvećem broju pristigli su zbog avanturističkog duha, da osjete rat, bilo zbog nesretne ljubavi ili zbog tko zna čega. Bilo je “desničara”, ali i “ljevičara”, anarhista i monarhista, revolucionara, katolika, protestanata, ateista, muslimana i židova. Većina je ostala do kraja obrambenog rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ponajviše zbog toga jer su, kako su rekli, bili na strani dobra, na strani žrtve, koja se branila od istrebljenja. To su prepoznali ljudi koji nisu poznavali povijest zemlje u koju su došli, i nisu bili opterećeni odnosima u bivšoj Jugoslaviji.

Motivi zbog kojih su došli braniti Hrvatsku sažeti su u izjavi Gastona Bessona, jednog od stranih dragovoljaca iz Francuske: *Pa to nije bio nikakav rat, to je bio mučki masakr! Nisu tu bile dvije vojske koje se sukobljavaju! Postojala je jedna moćna vojska – JNA – koja je napadajući masakrirala civile [...] Oni koji bi došli, ostajali bi iz jednog jedinog razloga, a to nije bila ni politika, ni katolicizam, ni plaća, koja je bila “crkavica” u ondašnjoj vrijednosti do 100 njemačkih maraka, kakvu su imali i ostali hrvatski branitelji, nego zato što je ovaj rat jednostavno bio toliko nepravedan! Nije bilo važno ni tko je tu Hrvat, a tko Srbin, već činjenica da je jači napao slabijeg, a jači su bili oni uz koje je bila JNA. (...)*

O Srbima ne volim baš razgovarati kao o neprijateljima jer smo i mi imali Srbe kao suborce. Možemo razgovarati o četnicima, ok? Ja stvarno nemam ništa protiv Srba i Srbi su se, uostalom, borili s nama i za nas. Neki naši dečki bili su pola Hrvati – pola Srbi. Zato je nonsens pričati o tome da smo se borili protiv Srba. Ako govorimo o neprijatelju, onda trebamo upotrebljavati termin četnika i njihove milicije. To su Srbi koji su se nazivali četnicima, a ti su ljudi bili obični koljači! (...) Ma problem sa Srbima, ovaj put mislim na sve Srbe, ne samo na četnike, je taj što su oni žrtve svoje vlastite propagande! Njihova vlada i mediji 24 sata

came to fight for the freedom of a “small” nation, others out of religious belief, and some because for them it was a revolution against the communist regime and system. Maybe most of them came because of their adventurous spirit, or to get the feel of war, or because of an unhappy love affair, or for who knows what reason. Among them there were “right-wingers” but also “left-wingers”, anarchists and monarchists, revolutionaries, Catholics, Protestants, atheists, Muslims and Jews. Most stayed until the end of the defensive war in Croatia and Bosnia and Herzegovina. In most cases because, as they said, they were on the side of good, on the side of the victims defending itself from extermination. These reasons were recognized by people who did not know the history of the country to which they came and were not burdened by the relations in the former Yugoslavia.

The gist of the motives guiding persons who came to defend Croatia is found in the following statement of Gaston Besson, one of the foreign volunteers from France: *That was no war, but a treacherous massacre! It was not a conflict between two armies! There was one powerful army, the JNA, which attacked and killed civilians in its stride. (...) Whoever stayed did it for a single reason – and it was not politics, or Catholicism, or pay which was “peanuts”, up to 100 Deutschmarks, the same as Croatian defenders were getting – but simply because this war was so unjust! It did not matter who was a Croat or a Serb, the only fact was that the stronger party attacked the weaker one, and the former was the one backed by the JNA. (...)*

I don't really want to talk about the Serbs as enemies, because we also had Serbs as comrades-in-arms. We can talk about chetniks, ok? I really have nothing against the Serbs... after all, Serbs also fought with us and for us. Some of our boys were half-Serbian and half-Croatian. So, talking that we were fighting against the Serbs is nonsense. If we speak about the enemy then we must refer to them as chetniks, as members of their militias. Those Serbs who called themselves chetniks were

su ih uvjeravali kako smo svi mi neonacisti, fašisti, ubojice, koljači. Bili su prestravljeni. I ti ljudi na drugoj strani mislili su da smo mi čudovišta! (...) A mi nikad nismo ubili zarobljenika. (...) Jednom njihovom kojeg smo uhvatili u šumi, u ruksaku smo našli priručnik "Kako ustaše ubijaju Srbe". I taj je jadni budalaš čitao i učio kako "ustaše" ubijaju i muče Srbe! Gledao sam ga i pomislio: "Ovaj je lud!" I dao sam mu odjeću, čak i svoje čarape jer je bilo hladno. (...)


Ja se uopće ne sjećam da sam nekoga mrzio tijekom ovog rata. Ne sjećam se ni da je neko od mojih dečki mrzio nekoga. Bili smo tamo, znali smo da je netko na drugoj strani. (...) Ali kad se ustaneš ujutro i ideš u akciju, ne ustaješ se i kažeš: "O super, idem sad u akciju nekoga ubiti!" Ne, ustaješ se i kažeš. "Sranje, idem u akciju, mogao bih biti ubijen!" I razmišljaš da ako ne skine tebe, onda će vrlo vjerojatno skinuti nekog od tvojih prijatelja. I onda, mjesecima poslije samo razmišljaš o tome koliko ti je prijatelja na taj način stradalo, koliko si ih nosio s bojišnice, koliko su se derali kao ranjeni? Kad ideš u akciju jednostavno znaš da će netko biti ranjen ili ubijen. O tome razmišljaš, a ne o tome da odlaziš negdje i da ćeš pobiti hrpu ljudi. To je to, pa mi nismo ubojice, mi smo bili vojnici!

Najveći dio hrvatskih građana duboko je zahvalan svim hrvatskim braniteljima, koji su časno i pošteno branili Hrvatsku, posebice onima koji nisu bili hrvatske nacionalnosti, a Hrvatsku su branili kao svoju domovinu, i koji su došli iz tuđine da bi riskirajući vlastiti život pomogli Hrvatskoj u najtežim trenucima njezine povijesti.

ordinary cut-throats. (...) The problem with Serbs, this time I mean all the Serbs and not only the chetniks, is that they are victims of their own propaganda! Their government and their media fed them, round the clock, stories that we were neo-nazis, fascists, murderers, cut-throats. They were terrified. And those people on the other side thought we were monsters. (...) And we never killed a prisoner. (...) Once we got one of them in the woods and found a manual, "How the ustaše kill Serbs", in his backpack. And that stupid fool read that and learned how the "ustaše" killed and tortured Serbs! I watched him and thought, "this one's crazy!" And I gave him some clothes, even my socks, because it was cold. (...)

I don't remember hating anyone during this war. I don't remember either that any of my boys hated anyone. We were there, we knew there was somebody on the other side. (...) But when you get up in the morning and go into action, you don't say, "oh, great, I'm now going into action to kill someone!" No, you get up and say, "shit, I'm going into action, I might get killed!" And you think, if they don't get you, they're probably get one of your friends. And then, for months after that, you just think how many of your friends got hit, how you carried them from the battlefield, how they screamed when they were wounded. That's what you think about, and not about going somewhere to kill a lot of people. That's that, we are not killers, we were soldiers!

The vast majority of Croatian citizens are deeply grateful to all the Croatian defenders who defended Croatia honourably and fairly, and especially to those who were not of Croatian nationality and defended Croatia as their own homeland, and to those who came from foreign parts and risked their lives to help Croatia in the hardest time of its history.



THIS BUNKER WAS
BUILT BY ENGLISH
VOLUNTEERS FIGHTING
FOR CROATIAN FREEDOM
DECEMBER 1991

Jean – Michel Nicolier (Vesoul, Francuska, 1966. – Ovčara, 1991.), jedan od stranih dragovoljaca koji je došao braniti Hrvatsku, ranjen je u borbama i dovezen u vukovarsku bolnicu; nakon ulaska u bolnicu, pripadnici srpskih snaga odveli su ga na Ovčaru i ubili, a njegovo tijelo do danas nije pronađeno.

Nakon dolaska u Hrvatsku i sudjelovanja u koloni sjećanja u Vukovaru 18. studenoga 2011., njegova majka Lyliane zapisala je: *Ja, majka poginuloga branitelja, koji je pun ideala branio Hrvatsku i posebno Vukovar, rekla sam: Osjetio je Božji poziv, rekao da hrvatski narod ima pravo na svoju državu. Ako se ikada pronađu njegovi posmrtni ostaci, ostaju u Hrvatskoj koja je postala njegova posljednja domovina. Uzela sam malo zemlje na Ovčari i pred bolnicom, da ponesem u Vesoul. Tamo se rodio, ovdje postao simbolom čovjeka pisanoga velikim Č. Duboko potresena koračala sam u koloni sjećanja u Vukovaru, prilazili su mi nepoznati ljudi, stotine onih koji su htjeli zagrliti mene i moga sina, pokazati zahvalnost za njegovo dostojanstvo i hrabrost. (...) Nakon punih dvadeset godina naša je obitelj spoznala da hrabrost i žrtva našega sina i brata nisu uzaludni, da ga ljudi cijene, poštuju, da njegov blagi i ujedno idealima i snagom prožeti lik, povezuje Francusku i Hrvatsku na poseban način, izdiže odnose ljudi na visoku razinu pravednosti i humanosti.*

Jean-Michel Nicolier (Vesoul, France, 1966 – Ovčara, 1991), one of the foreign volunteers that came to defend Croatia, was wounded in action and brought to the Vukovar hospital; after entering the hospital, Serbian troops took him to Ovčara and killed him there. His body has not been found yet. After she came to Croatia and participated in the Vukovar Remembrance March on 18 November 2011, his mother Lyliane wrote: *I, the mother of a killed defender who, full of ideals, defended Croatia and especially Vukovar, said: He felt God's call, and said that the Croatian people are entitled to their own state. If his mortal remains are ever found, let them remain in Croatia which became his last homeland. I took some soil at Ovčara and in front of the hospital to take it back to Vesoul. He was born there and here he became a symbol of Man, with a capital M. Deeply moved, I walked in the Remembrance column; unknown people approached me, hundreds of people who wanted to hug me and my son, show gratitude for his dignity and courage. (...) After full twenty years our family realized that the courage and the sacrifice of our son and brother were not in vain, that people appreciate and respect him, that his gentle image guided by strong ideals bonds Croatia and France in a special way and elevates relations among people to the high level of righteousness and humaneness.*



Vinkovci, jesen 1991.

Vinkovci, autumn 1991



Tijek međunarodnog priznanja Republike Hrvatske do primanja u članstvo Ujedinjenih naroda

(prilog pripremio: Ivan Radoš)

26. lipnja 1991.	SLOVENIJA ¹
30. srpnja 1991.	LITVA ²
11. prosinca 1991.	UKRAJINA ³
14. prosinca 1991.	LATVIJA
19. prosinca 1991.	ISLAND
31. prosinca 1991.	ESTONIJA
13. siječnja 1992.	SVETA STOLICA
14. siječnja 1992.	SAN MARINO
15. siječnja 1992.	DRŽAVE EEZ ⁴ (NJEMAČKA ⁵ , DANSKA, ITALIJA, FRANCUSKA, LUKSEMBURG, UJEDINJENO KRALJEVSTVO, IRSKA, BELGIJA, GRČKA, ŠPANJOLSKA, PORTUGAL, NIZOZEMSKA) AUSTRIJA, MALTA, MAĐARSKA, NORVEŠKA, BUGARSKA, POLJSKA, ŠVICARSKA, KANADA
16. siječnja 1992.	ŠVEDSKA, ČEŠKOSLOVAČKA, ČILE, ARGENTINA, LIHTENŠTAJN, AUSTRALIJA, NOVI ZELAND, URUGVAJ
17. siječnja 1992.	REPUBLIKA FINSKA
18. siječnja 1992.	REPUBLIKA RUMUNJSKA
21. siječnja 1992.	REPUBLIKA ALBANIJA
24. siječnja 1992.	REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA ⁶ SAVEZNA REPUBLIKA BRAZIL
27. siječnja 1992.	REPUBLIKA PARAGVAJ
29. siječnja 1992.	REPUBLIKA BOLIVIJA

Prva azijska i islamska država (ne računajući Tursku) koja je priznala Republiku Hrvatsku bio je Iran (15. ožujka 1992.), a prva afrička država koja je priznala Republiku Hrvatsku bio je Egipat (16. travnja 1992.).

U razdoblju do primanja Republike Hrvatske u punopravno članstvo Ujedinjenih naroda, 22. svibnja 1992., Hrvatsku su, među ostalim državama, priznale: Ruska Federacija 17. veljače 1992., Japan 17. ožujka, Sjedinjene Američke Države 7. travnja (zajedno sa Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom), Izrael 16. travnja i Kina 27. travnja 1992. godine.

Do kraja 1992. Hrvatsku je priznalo više od 90 država.

1 Do međusobnog sporazumnog priznanja Hrvatske i Slovenije došlo je 26. lipnja 1991., dan nakon što je Sabor RH donio *Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske*, a Skupština Republike Slovenije proglasila samostalnost i nezavisnost. Sloveniju su države EEZ-a priznale kad i RH, 15. siječnja 1992.

2 Baltičke države i bivše sovjetske republike Litva, Latvija (Letonija) i Estonija među prvima su priznale hrvatsku nezavisnost. One su u članstvo UN-a primljene 17. rujna 1991., čime priznanje Litve (30. srpnja 1991.) dobiva međunarodni legitimitet. Republika Latvija, pak, prva je država koja je u trenutku priznanja RH (14. prosinca 1991.) bila članicom UN-a.

3 Specifičan je slučaj Ukrajine, još jedne bivše sovjetske republike, koja je na hrvatsko priznanje Ukrajine od 5. prosinca uzvratila priznanjem Hrvatske 11. prosinca 1991. godine. Premda je Ukrajina proglasila nezavisnost 24. kolovoza 1991., tek raspadom Sovjetskoga Saveza i osnivanjem Zajednice Nezavisnih Država u prosincu iste godine postaje samostalna, kad je, konačno, priznaju Kanada, SAD i EEZ. Iako, prema službenim podacima UN-a, kao nadnevak pristupa Ukrajine UN-u navodi se 24. listopada 1945., odnosno nadnevak pristupa bivšeg SSSR-a. Ta retroaktivna potvrda statusa Ukrajine posljedica je pisma tadašnjeg predsjednika Ruske Federacije Borisa Jeljcina od 24. prosinca 1991., u kojemu obavještava glavnog tajnika UN-a da kontinuitet SSSR-a u Ujedinjenim narodima i njegovim tijelima nastavlja Ruska Federacija uz potporu 11 članica ZND-a. Usprkos tomu, neke članice ZND-a, za razliku od Ukrajine ili Bjelorusije, primjerice, Armenija i Kazahstan, pojedinačno su primljene u članstvo UN-a tijekom 1992.

4 Zemlje Europske ekonomske zajednice donijele su odluku o zajedničkom priznanju nezavisnosti i suverenosti bivših jugoslavenskih republika Hrvatske i Slovenije na temelju načela o priznavanju novih država, koja je 17. prosinca 1991. prihvatilo Ministarsko vijeće EEZ-a.

5 Njemačka je odluku o priznanju priopćila još 19. prosinca 1991., što je formalno učinila 23. prosinca pismom njemačkoga predsjednika Richarda von Weizsäckera predsjedniku RH dr. F. Tuđmanu. Odluka je stupila na snagu 15. siječnja 1992., zajedno s priznanjem ostalih članica EEZ-a.

6 Priznanje od strane Bosne i Hercegovine u tom trenutku nije imalo međunarodni legitimitet jer BiH sama još nije bila međunarodno priznata (6. i 7. travnja 1992.), niti je bila članicom UN-a (22. svibnja 1992.).

Course of the International Recognition of the Republic of Croatia until its Admission to the United Nations

(prepared by Ivan Radoš)

26 June 1991	SLOVENIA ¹
30 July 1991	LITHUANIA ²
11 December 1991	UKRAINE ³
14 December 1991	LATVIA
19 December 1991	ICELAND
31 December 1991	ESTONIA
13 January 1992	HOLY SEE
14 January 1992	SAN MARINO
15 January 1992	EEC COUNTRIES ⁴ (GERMANY, ⁵ DENMARK, ITALY, FRANCE, LUXEMBOURG, UNITED KINGDOM, IRELAND, BELGIUM, GREECE, SPAIN, PORTUGAL, NETHERLANDS), AUSTRIA, MALTA, HUNGARY, NORWAY, BULGARIA, POLAND, SWITZERLAND, CANADA
16 January 1992	SWEDEN, CHECHOSLOVAKIA, CHILE, ARGENTINA, LIECHTENSTEIN, AUSTRALIA, NEW ZEALAND, URUGUAY
17 January 1992	FINLAND
18 January 1992	ROMANIA
21 January 1992	ALBANIA
24 January 1992	BOSNIA AND HERZEGOVINA ⁶ , BRAZIL
27 January 1992	PARAGUAY
29 January 1992	BOLIVIA

The first Asian and Islamic country (other than Turkey) to recognize the Republic of Croatia was Iran (15 March 1992); the first African country to recognize the Republic of Croatia was Egypt (16 April 1992).

By the date of admission of the Republic of Croatia to full UN membership, 2 May 1992, Croatia was recognized, among others, by the Russian Federation (17 February 1992), Japan (17 March 1992), the United States of America (7 April 1992; together with Slovenia and Bosnia and Herzegovina), Israel (16 April 1992) and China (27 April 1992).

By the end of 1992 Croatia was recognized by more than 90 states.

1 Croatia and Slovenia recognized each other on 26 June 1991, one day after the Croatian Parliament passed the *Declaration on the Establishment of the Sovereign and Independent Republic of Croatia*, and the Assembly of the Republic of Slovenia proclaimed its independence. EEC countries recognized Slovenia and Croatia on the same day, 15 January 1992.

2 The Baltic states and former Soviet republics (Lithuania, Latvia and Estonia) were among the first to recognize Croatia. They were admitted to the United Nations on 17 September 1991 (when the recognition of Croatia by Lithuania – on 30 July 1991 – became internationally legitimate). The Republic of Latvia, which recognized Croatia on 14 December 1991, was already a UN member on that date.

3 The case of Ukraine, another former Soviet republic – after Croatia recognized it on 5 December, Ukraine reciprocated by recognizing Croatia on 11 December 1991 – is rather specific. Although Ukraine proclaimed its independence on 24 August 1991, it became independent in December, after the collapse of the Soviet Union and the establishment of the Commonwealth of Independent States (CIS), when it was recognized by Canada, the USA and EEC. However, official UN records put down the date of Ukraine's admission as 24 October 1945, the date of admission of the former USSR. This retroactive acknowledgement of Ukraine's status is the consequence of a letter sent on 24 December 1991 by Boris Yeltsin, then President of the Russian Federation, informing the UN Secretary General that the continuity of the USSR in the United Nations and its bodies would be sustained by the Russian Federation with the support of eleven CIS members. In spite of that, unlike Ukraine or Belarus, some CIS members, e.g., Armenia and Kazakhstan, were admitted to the UN singly in 1992.

4 The countries of the European Economic Community decided to recognize jointly the independence and sovereignty of the former Yugoslav republics of Croatia and Slovenia on the basis of the principle on the recognition of new states, accepted on 17 December 1991 by the EEC Ministerial Council.

5 Germany announced its decision regarding recognition already on 19 December 1991, and formally recognized Croatia on 23 December in a letter sent by the German President Richard von Weizsäcker to the President of the Republic of Croatia Dr. Franjo Tuđman. The decision entered into force on 15 January 1992 along with the recognition by other EEC members.

6 At the time the recognition by Bosnia and Herzegovina did not enjoy international legitimacy because BH itself was not recognized as yet (it was recognized on 6 April 1992), or a UN member (admitted on 22 May 1992).

*Popis država koje su diplomatski priznale Hrvatsku (prema podacima
Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija)⁷*

1. SLOVENIJA, Republika Slovenija	26. lipnja 1991.
2. LITVA, Republika Litva	30. srpnja 1991.
3. UKRAJINA	11. prosinca 1991.
4. LATVIJA, Republika Latvija	14. prosinca 1991.
5. ISLAND, Republika Island	19. prosinca 1991.
6. NJEMAČKA, Savezna Republika Njemačka	19. prosinca 1991.
7. ESTONIJA, Republika Estonija	31. prosinca 1991.
8. SVETA STOLICA	13. siječnja 1992.
9. SAN MARINO, Republika San Marino	14. siječnja 1992.
10. ITALIJA, Talijanska Republika	15. siječnja 1992.
11. FRANCUSKA, Francuska Republika	15. siječnja 1992.
12. LUKSEMBURG, Veliko Vojvodstvo Luksemburg	15. siječnja 1992.
13. U.K. VELIKE BRITANIJE I SJEVERNE IRSKE	15. siječnja 1992.
14. BELGIJA, Kraljevina Belgija	15. siječnja 1992.
15. GRČKA, Helenska Republika	15. siječnja 1992.
16. PORTUGAL, Portugalska Republika	15. siječnja 1992.
17. ŠPANJOLSKA, Kraljevina Španjolska	15. siječnja 1992.
18. NIZOZEMSKA, Kraljevina Nizozemska	15. siječnja 1992.
19. IRSKA	15. siječnja 1992.
20. DANSKA, Kraljevina Danska	15. siječnja 1992.
21. AUSTRIJA, Republika Austrija	15. siječnja 1992.
22. MALTA, Republika Malta	15. siječnja 1992.
23. MAĐARSKA, Republika Mađarska	15. siječnja 1992.
24. NORVEŠKA, Kraljevina Norveška	15. siječnja 1992.
25. BUGARSKA, Republika Bugarska	15. siječnja 1992.
26. POLJSKA, Republika Poljska	15. siječnja 1992.
27. ŠVICARSKA, Švicarska Konfederacija	15. siječnja 1992.
28. KANADA	15. siječnja 1992.
29. ŠVEDSKA, Kraljevina Švedska	16. siječnja 1992.
30. LIHTENŠTAJN, Kneževina Lihtenštajn	16. siječnja 1992.
31. ČEŠKA, Češka Republika ⁸	16. siječnja 1992.
32. SLOVAČKA, Slovačka Republika	16. siječnja 1992.

⁷ Popis je preuzet s web stranice Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija: <http://www.mvpei.hr/MVP.asp?pcpid=1335>. Pristup ostvaren 22. rujna 2011.

⁸ U trenutku priznanja, 16. siječnja 1992., Češka i Slovačka činile su jednu državnu zajednicu – Češkoslovačku Federativnu Republiku. Samostalne su postale 1. siječnja 1993.

33.	AUSTRALIJA	16. siječnja 1992.
34.	NOVI ZELAND	16. siječnja 1992.
35.	ČILE, Republika Čile	16. siječnja 1992.
36.	ARGENTINA, Argentinska Republika	16. siječnja 1992.
37.	URUGVAJ, Istočna Republika Urugvaj	16. siječnja 1992.
38.	FINSKA, Republika Finska	17. siječnja 1992.
39.	RUMUNJSKA	18. siječnja 1992.
40.	ALBANIJA, Republika Albanija	21. siječnja 1992.
41.	BOSNA I HERCEGOVINA	24. siječnja 1992.
42.	BRAZIL, Savezna Republika Brazil	24. siječnja 1992.
43.	PARAGVAJ, Republika Paragvaj	27. siječnja 1992.
44.	BOLIVIJA, Republika Bolivija	29. siječnja 1992.
45.	TURSKA, Republika Turska	06. veljače 1992.
46.	MAKEDONIJA, Republika Makedonija	12. veljače 1992.
47.	RUSKA FEDERACIJA	17. veljače 1992.
48.	KIRGISTAN, Kirgiska Republika	26. veljače 1992.
49.	KOLUMBIJA, Republika Kolumbija	03. ožujka 1992.
50.	IRAN, Islamska Republika Iran	15. ožujka 1992.
51.	PERU, Republika Peru	15. ožujka 1992.
52.	JAPAN	17. ožujka 1992.
53.	LIBIJA	17. ožujka 1992.
54.	CIPAR, Republika Cipar	27. ožujka 1992.
55.	TADŽIKISTAN, Republika Tadžikistan	31. ožujka 1992.
56.	JUŽNA AFRIKA, Južnoafrička Republika	02. travnja 1992.
57.	SAD, Sjedinjene Američke Države	07. travnja 1992.
58.	KOREJA, Republika Koreja	15. travnja 1992.
59.	EGIPAT, Arapska Republika Egipat	16. travnja 1992.
60.	IZRAEL, Država Izrael	16. travnja 1992.
61.	UJEDINJENI ARAPSKI EMIRATI	18. travnja 1992.
62.	SUDAN, Republika Sudan	20. travnja 1992.
63.	ALŽIR, Alžirska Narodna Demokratska Republika	24. travnja 1992.
64.	TUNIS, Republika Tunis	26. travnja 1992.
65.	KINA, Narodna Republika Kina	27. travnja 1992.
66.	MAROKO, Kraljevina Maroko	27. travnja 1992.
67.	OMAN, Sultanat Oman	28. travnja 1992.
68.	TAJLAND, Kraljevina Tajland	02. svibnja 1992.
69.	FILIPINI, Republika Filipini	05. svibnja 1992.
70.	VENEZUELA, Bolivarijanska Republika Venezuela	06. svibnja 1992.
71.	KOREJA, Demokratska Narodna Republika Koreja	08. svibnja 1992.
72.	INDIJA, Republika Indija	11. svibnja 1992.
73.	PAKISTAN, Islamska Republika Pakistan	11. svibnja 1992.
74.	SINGAPUR, Republika Singapur	15. svibnja 1992.
75.	INDONEZIJA, Republika Indonezija	16. svibnja 1992.
76.	JORDAN, Hašemitska Kraljevina Jordan	17. svibnja 1992.
77.	BRUNEJ DARUSSALAM	21. svibnja 1992.
78.	GANA, Republika Gana	22. svibnja 1992.

79. JEMEN, Republika Jemen	22. svibnja 1992.
80. KENIJA, Republika Kenija	22. svibnja 1992.
81. KUBA, Republika Kuba	22. svibnja 1992.
82. MOLDOVA, Republika Moldova	25. svibnja 1992.
83. MEKSIKO, Sjedinjene Meksičke Države	26. svibnja 1992.
84. ŠRI LANKA, Demokratska Socijalistička Republika Šri Lanka	27. svibnja 1992.
85. PANAMA, Republika Panama	28. svibnja 1992.
86. ZAMBIJA, Republika Zambija	01. lipnja 1992.
87. MAURITANIJA, Islamska Republika Mauritanija	04. lipnja 1992.
88. KABO VERDE, Republika Kabo Verde	18. lipnja 1992.
89. ARMENIJA, Republika Armenija	21. lipnja 1992.
90. LIBANON, Libanonska Republika	07. srpnja. 1992.
91. JAMAJKA	14. kolovoza 1992.
92. BJELARUS, Republika Bjelarus	02. rujna. 1992.
93. BURKINA FASO	07. listopada 1992.
94. KAZAHSTAN, Republika Kazahstan	10. listopada 1992.
95. ETIOPIJA, Savezna Demokratska Republika Etiopija	06. studenoga 1992.
96. TANZANIJA, Ujedinjena Republika Tanzanija	13. studenoga 1992.
97. MONGOLIJA	19. studenoga 1992.
98. KATAR, Država Katar	05. prosinca 1992.
99. NIGERIJA, Savezna Republika Nigerija	21. prosinca 1992.
100. GVATEMALA, Republika Gvatemala	22. prosinca 1992.
101. GRUZIJA, Republika Gruzija	13. siječnja 1993.
102. BAHREIN, Država Bahrein	18. siječnja 1993.
103. SAMOA, Nezavisna Država Zapadna Samoa	08. ožujka 1994.
104. VIJETNAM, Socijalistička Republika Vijetnam	05. svibnja 1994.
105. SAUDIJSKA ARABIJA, Kraljevina Saudijska Arabija	22. kolovoza 1994.
106. SVETI VINCENT I GRENADINI	07. listopada 1994.
107. KUVAJT, Država Kuvajt	08. listopada 1994.
108. UZBEKISTAN, Republika Uzbekistan	06. veljače 1995.
109. ANDORA, Kneževina Andora	28. travnja 1995.
110. KOSTARIKA, Republika Kostarika	19. listopada 1995.
111. BELIZE	23. siječnja 1996.
112. EKVADOR, Republika Ekvador	22. veljače 1996.
113. NIKARAGVA, Republika Nikaragva	29. ožujka 1996.
114. SRBIJA, Republika Srbija	23. kolovoza 1996.
115. CRNA GORA, Republika Crna Gora	12. lipnja 2006.
116. KOSOVO, Republika Kosovo	19. ožujka 2008.

Uz navedene države, Hrvatska danas održava diplomatske odnose s još 58 zemalja.

List of Countries which Diplomatically Recognized the Republic of Croatia (According to the Records of the Ministry of Foreign Affairs and European Integrations)⁷

1	SLOVENIA	26 June 1991
2	LITHUANIA	30 July 1991
3	UKRAINE	11 December 1991
4	LATVIA	14 December 1991
5	ICELAND	19 December 1991
6	GERMANY	19 December 1991
7	ESTONIA	31 December 1991
8	HOLY SEE	13 January 1992
9	SAN MARINO	14 January 1992
10	ITALY	15 January 1991
11	FRANCE	15 January 1992
12	LUXEMBOURG	15 January 1992
13	UNITED KINGDOM	15 January 1992
14	BELGIUM	15 January 1991
15	GREECE	15 January 1992
16	PORTUGAL	15 January 1992
17	SPAIN	15 January 1992
18	NETHERLANDS	15 January 1992
19	IRELAND	15 January 1992
20	DENMARK	15 January 1992
21	AUSTRIA	15 January 1992
22	MALTA	15 January 1992
23	HUNGARY	15 January 1992
24	NORWAY	15 January 1992
25	BULGARIA	15 January 1992
26	POLAND	15 January 1992
27	SWITZERLAND	15 January 1992
28	CANADA	15 January 1992
29	SWEDEN	16 January 1992
30	LIECHTENSTEIN	16 January 1992
31	CZECH REPUBLIC ⁸	16 January 1992

⁷ The list has been taken from the web site of the Ministry of Foreign Affairs and European Integrations: <http://www.mvpei.hr/MVP.asp?pcpid=1335> (accessed on 22 September 2011).

⁸ On the date of recognition, 16 January 1992, the Czech Republic and Slovakia were a single state community – the Czech and Slovak Federal Republic. They became independent on 1 January 1993.

32	SLOVAKIA	16 January 1992
33	AUSTRALIA	16 January 11992
34	NEW ZEALAND	16 January 1992
35	CHILE	16 January 1992
36	ARGENTINA	16 January 1992
37	URUGUAY	16 January 1992
38	FINLAND	17 January 1992
39	ROMANIA	18 January 1992
40	ALBANIA	21 January 1992
41	BOSNIA AND HERZEGOVINA	24 January 1992
42	BRAZIL	24 January 1992
43	PARAGUAY	27 January 1992
44	BOLIVIA	29 January 1992
45	TURKEY	6 February 1992
46	MACEDONIA	12 February 1992
47	RUSSIAN FEDERATION	17 February 1992
48	KYRGHYSTAN	26 February 1992
49	COLUMBIA	3 March 1992
50	IRAN	15 March 1992
51	PERU	15 March 1992
52	JAPAN	17 March 1992
53	LIBYA	17 March 1992
54	CYPRUS	27 March 1992
55	TAJIKISTAN	31 March 1992
56	SOUTH AFRICA	2 April 1992
57	UNITED STATES OF AMERICA	7 April 1992
58	SOUTH KOREA	15 April 1992
59	EGYPT	16 April 1992
60	ISRAEL	16 April 1992
61	UNITED ARAB EMIRATES	18 April 1992
62	SUDAN	20 April 1992
63	ALGERIA	24 April 1992
64	TUNISIA	26 April 1992
65	CHINA	27 April 1992
66	MOROCCO	27 April 1992
67	OMAN	28 April 1992
68	THAILAND	2 May 1992
69	PHILIPPINES	5 May 1992
70	VENEZUELA	6 May 1992
71	NORTH KOREA	8 May 1992
72	INDIA	11 May 1992
73	PAKISTAN	11 May 1992
74	SINGAPORE	15 May 1992
75	INDONESIA	16 May 1992

76	JORDAN	17 May 1992
77	BRUNEI DARUSSALAM	21 May 1992
78	GHANA	22 May 1992
79	YEMEN	22 May 1992
80	KENYA	22 May 1992
81	CUBA	22 May 1992
82	MOLDOVA	25 May 1992
83	MEXICO	26 May 1992
84	SRI LANKA	27 May 1995
85	PANAMA	28 May 1992
86	ZAMBIA	1 June 1992
87	MAURITANIA	4 June 1992
88	CAPE VERDE	18 June 1992
89	ARMENIA	21 June 1992
90	LEBANON	7 July 1992
91	JAMAICA	14 August 1992
92	BELARUS	2 September 1992
93	BURKINA FASO	7 October 1992
94	KAZAKHSTAN	10 October 1992
95	ETHIOPIA	6 November 1992
96	TANZANIA	13 November 1992
97	MONGOLIA	19 November 1992
98	QATAR	5 December 1992
99	NIGERIA	21 December 1992
100	GUATEMALA	22 December 1992
101	GEORGIA	13 January 1993
102	BAHREIN	18 January 1992
103	SAMOA	8 March 1994
104	VIETNAM	8 May 1994
105	SAUDI ARABIA	22 August 1994
106	SAINT VINCENT AND THE GRENADINES	7 October 1994
107	KUWAIT	8 October 1994
108	UZBEKISTAN	6 February 1995
109	ANDORRA	28 April 1995
110	COSTARICA	19 October 1995
111	BELIZE	23 January 1996
112	ECUADOR	22 February 1996
113	NICARAGUA	29 March 1996
114	SERBIA	23 August 1996
115	MONTENEGRO	12 June 2006
116	KOSOVO	19 March 2008

Along with these states, Croatia currently has diplomatic relations with an additional 58 countries.

214 CHURCHES IN CROATIA / DESTROYED BY – YU ARMY /
FATHER, FORGIVE THEM; / FOR THEY KNOW NOT / WHAT
THEY DO. / (LUKE · 23 · 34)

JUGOSLAVENSKA ARMIJA RAZORILA JE 214 CRKAVA U
HRVATSKOJ. OČE, OPROSTI IM, JER NE ZNAJU ŠTO ČINE.
(EVANĐELJE PO LUKI 23, 34)

Prizori razrušenog zvonika crkve sv. Ivana Krstitelja u Sarvašu, raspela *Izranjeni Spasitelj* iz Novog Farkašića te teško oštećene kapele sv. Jakova u Mošćenici.

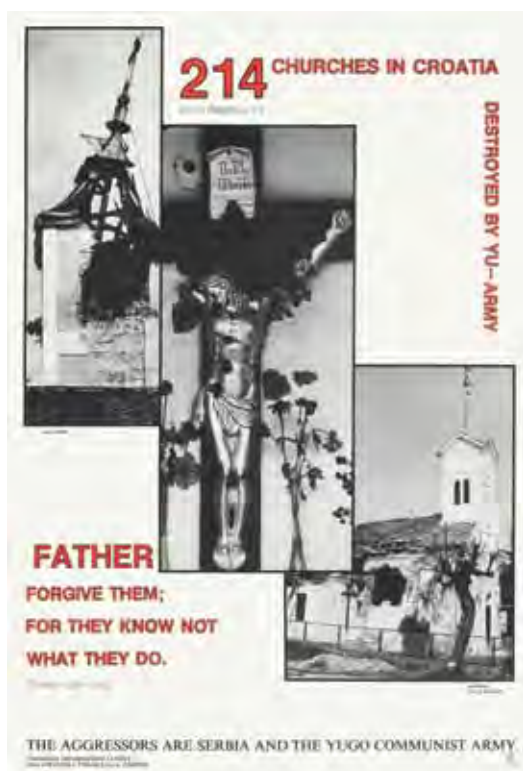
Broj od 214 teško oštećenih i posve razorenih crkava otada je enormno porastao. Do kraja Domovinskog rata na teritoriju Republike Hrvatske ukupno je stradalo 1426 rimokatoličkih sakralnih objekata, župnih i ostalih crkava, kapela, samostana, župnih kuća, groblja i križeva na otvorenom. Od tog broja potpuno je uništeno 380, teško oštećeno 416 te oštećeno 630 objekata.

Detaljan prikaz po biskupijama s fotografijama u: *Ranjena crkva u Hrvatskoj, Uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj 1991. – 1995.*, Zagreb, 1996.

Pictures of the destroyed bell-tower of the Church of St. John the Baptist in Sarvaš, the *Savaged Saviour* crucifix in Novi Farkašić and the heavily damaged chapel of St. James in Mošćenica.

The number of 214 heavily damaged and totally destroyed churches increased hugely after these photographs were taken. By the end of the Homeland War the number of war-stricken Roman Catholic sacral buildings, parish and other churches, chapels, monasteries, parish halls, cemeteries and outdoor crucifixes in the territory of the Republic of Croatia totalled 1426. Out of this figure 380 were totally destroyed, 416 heavily damaged, while 630 suffered varying degrees of damage.

For a detailed breakdown of damage per diocese and photographs see: *The Wounded Church in Croatia/The Destruction of Sacral Buildings in Croatia 1991-1995*; Zagreb, 1996.



Plakat br. 4 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA
Autori fotografija: Jozo Petrić, Robert Šipek, Zoran Božičević
Poster No. 4 from the HELP! STOP THE WAR IN CROATIA series. Photographs by: Jozo Petrić, Robert Šipek, Zoran Božičević

Srpske snage razorile su 13. prosinca 1991. crkvu i svetište
Blažene Djevice Marije (Gospa Voćinska) u Voćinu
(autor fotografije: Romeo Ibrišević).
On 13 December 1991 Serbian troops destroyed the church
and sanctuary of the Blessed Virgin Mary at Voćin
(photograph by Romeo Ibrišević)



THIRTEEN CENTURIES OF CROATIAN CULTURE IN ASHES. (TRINAEST STOLJEĆA HRVATSKE KULTURE U PEPELU.)

Plakat br. 11 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA

Fotodokumentacija Večernjeg lista

Na gornjoj fotografiji je potpuno izgorjela Narodna knjižnica i čitaonica u Vinkovcima u požaru koji je izbio noću 16/17. rujna 1991., nakon topničkog napada JNA i srpskih pobunjenika. U fondu knjižnice prije razaranja bilo je 71.520 svezaka knjiga, 14 naslova novina i časopisa, 396 ploča, 447 filmova, rukopisi slavonskih književnika te zavičajna zbirka. Hrvatski dom u kojem djeluje knjižnica pogođen je dva puta. Požar je progutao cijelu zgradu i sav knjižni fond. Na području cijele Hrvatske u agresiji tijekom 1991. ukupno je razoreno ili oštećeno 210 knjižnica. Pored vinkovačke, potpuno su izgorjele, sa zgradom i čitavim knjižnim fondom, knjižnica Interuniverzitetskog centra za poslijediplomske studije u Dubrovniku i knjižnica franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Hrvatskom Čuntiću (*Hrvatske knjižnice na meti*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, 1992.).

Na donjoj su fotografiji Banski dvori (sjedište Vlade RH na povijesnom Gornjem gradu – “Gradecu” u Zagrebu) 7. listopada 1991., neposredno nakon zračnog napada JNA, u kojem je poginuo jedan, a ranjena su četiri civila.

Poster No. 11 from the HELP! STOP THE WAR IN CROATIA series.

Večernji List photographic records

The top photograph shows the National Library and Reading Room in Vinkovci gutted by a fire on September 16/17 1991 after the artillery attack of the JNA and Serbian insurgents. Before destruction the holdings of the Library included 71,520 volumes, 14 newspaper and magazine issues, 396 gramophone records, 447 films, manuscripts of Slavonian writers and a heritage collection. The building, the Croatian Hall, which housed the library was hit twice. The fire destroyed the whole building and all the library holdings. In the aggression during 1991 210 libraries were totally destroyed or damaged throughout Croatia. Thus, along with the Vinkovci Library, the Library of the Inter-University Centre of Post-Graduate Studies in Dubrovnik and the library of the Franciscan monastery of St. Anthony of Padua were also totally destroyed (*The Targeting of Croatian Libraries*, National and University Library, Zagreb, 1992).

The bottom photograph shows the Vice-Roy's Palace (seat of the Government of the Republic of Croatia in the historical Upper Town, *Gradec*, of Zagreb) on 7 October 1991, immediately after the JNA air raid in which one civilian was killed and four wounded.



PHOTO: LIPIN



PHOTO: DUKO
PHOTO: DUKO

THIRTEEN CENTURIES OF CROATIAN CULTURE IN ASHES.

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

THOUSANDS OF / DESTROYED HOMES, / THOUSANDS
OF / HOSTAGES TAKEN. / HUNDREDS OF THOUSANDS OF
HOMELESS PEOPLE / SEEKING REFUGE.
(TISUĆE JE DOMOVA RAZORENO, TISUĆE OSOBA UZETO JE ZA
TAOCE. STOTINE TISUĆA LJUDI BEZ DOMA TRAŽI UTOČIŠTE.)

*Plakat br. 13 iz ciklusa HELP! STOP THE
WAR IN CROATIA*

Autori fotografija: J. Petrić, Z. Kalazić, D. Višnjić

Prizori boli i tuge nad potpuno razrušenim kućama u Nuštru i Sisku kakvi su se u jesen 1991. mogli vidjeti posvuda po Hrvatskoj na područjima zahvaćenim agresijom Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih postrojbi. U prvoj godini rata stradalo je 590 naselja u 57 općina u Hrvatskoj od kojih je 35 do temelja uništeno, a 34 su pretrpjela teška oštećenja (među njima su veći gradovi kao Vukovar, Vinkovci, Osijek, Pakrac, Gospić, Dubrovnik, Karlovac i drugi).

Od općina koje nisu okupirane najviše stanova je stradalo u općinama Osijek (20.500 ili oko 34% stambenog fonda), Dubrovnik (oko 13.900 ili nešto više od 50%), Vinkovci (12.980 ili oko 41%), Pakrac (8100 ili oko 76%), Slavonski Brod (7475 ili oko 21%), Karlovac (6633 ili oko 22%), Nova Gradiška (6624 ili oko 33%), Valpovo (5775 ili oko 49%), Otočac (3507 ili oko 42%) i Novska (2984 ili oko 35%)...

Prema podacima iz 1992., na privremeno okupiranom području najviše stanova je uništeno i oštećeno u općinama Vukovar (25.590 ili 91%), Petrinja (7083 ili oko 58%), Slunj (5620 ili oko 84%), Drniš (5016 ili oko 53%), Kostajnica (4590 ili oko 85%) i Glina (4518 ili oko 58%)... Procjenjuje se da je u agresiji na Republiku Hrvatsku, ne računajući privremeno okupirano područje, uništeno, teže ili lakše oštećeno 217.009 stanova. Najveći dio razrušen je već 1991. kad je počinjena šteta procijenjena na oko 3,2 milijarde američkih dolara (M. Pavković, *Hrvatske ratne štete*, Zagreb, 1997., str. 84-87).

*Poster No. 13 from the HELP! STOP THE
WAR IN CROATIA.*

Photographs by: J. Petrić, Z. Kalazić, D. Višnjić

In the autumn of 1991 scenes of pain and grief over totally destroyed homes such as those in Nuštar and Sisak could be seen all over Croatia in areas affected by the aggression of Serbia, i.e., of the JNA and Serbian-Montenegrin units. In the first year of the war 590 settlements in 57 Croatian municipalities were stricken; 35 were totally destroyed, while 34 suffered major damage (including larger towns such as Vukovar, Vinkovci, Osijek, Pakrac, Gospić, Karlovac, Dubrovnik and others). Among non-occupied municipalities the highest rate of housing destruction was recorded in the municipalities of Osijek (20,500 apartments or 34% of total housing), Vinkovci (12,980 or about 1%), Pakrac (8,100 or about 76%), Slavonski Brod (7,475 or about 21%), Karlovac (6,633 or about 22%), Nova Gradiška (6,625 or about 33%), Valpovo (5,775 or about 49%), Otočac (3,507 or about 42%) and Novska (2,984 or about 35%)... According to 1992 data, in the temporarily occupied areas the highest rate of housing destruction was suffered in the municipalities of Vukovar (25,590 apartments or 91% of the total), Petrinja (7,083 or about 58%), Slunj (5,620 or about 84%), Drniš (5,016 or about 53%), Kostajnica (4,590 or about 85%) and Glina (4,518 or about 58%)... According to estimates about 217,009 apartments were destroyed or damaged to a varying degree during aggression against the Republic of Croatia, without including the temporarily occupied areas. Most of these were destroyed already in 1991, with an estimated damage of about US \$ 3.2 billion (M. Pavković, *Croatia's War Damage*, Zagreb, 1997, pp. 84-87).



NUŠAN
Photo: J. MURPHY



Photo: J. MURPHY



NUŠAN
Photo: D. VUKOVIĆ

**THOUSANDS OF
DESTROYED HOMES,

THOUSANDS OF
HOSTAGES TAKEN.**

**HUNDREDS OF THOUSANDS OF HOMELESS PEOPLE
SEEKING REFUGE.**

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

CIVILIANS / THE PRIME TARGETS OF THE AGGRESSOR ARE /
CIVILIANS AND THEIR HOMES.
(GLAVNE METE AGRESORA SU CIVILI I NJIHOVI DOMOVI.)

Plakat br. 14 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA

Autori fotografija: S. Mančić, M. Žipovski, R. Šipek

Gornja desna fotografija starice u crnini na prozoru razrušene kuće snimljena je u Nebojanu kod Siska 19. studenoga 1991. godine. Na gornjoj lijevoj je ranjeni civil u Osijeku u jesen 1991., a na donjoj fotografiji starac ispred zgarišta kuće u selu Brest u Pokuplju 23. rujna 1991. godine.

Prema podacima Odjela za informiranje Ministarstva zdravstva RH iz 2000. godine, u Hrvatskoj je tijekom Domovinskog rata od djelovanja srpskih snaga poginulo, ubijeno ili umrlo od posljedica ranjavanja ukupno 4737 civilnih osoba. U ovaj broj tada još nisu uključeni ubijeni civili ekshumirani i identificirani iz masovnih i pojedinačnih grobnica te ubijeni civili na privremeno okupiranom području Hrvatske. Ove kategorije stradalnika procjenjuju se na još ukupno 2468 civilnih žrtava, pa bi ukupni broj smrtno stradalih civila iznosio 7205 (D. Živić, "Demografski okvir i gubici tijekom Domovinskog rata i poraća 1991. – 2001.", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006., str. 466-468).

Poster No. 14 from the HELP! STOP THE WAR IN CROATIA series.

Photographs by: S. Mančić, M. Žipovski, R. Šipek

The photograph in the top right corner showing an old woman in black on the window of her destroyed home was taken in Nebojan near Sisak on 19 November 1991. The photograph in the top left corner shows a wounded civilian in Osijek in the autumn of 1991, and the bottom photograph an old man in front of his burnt-down home in the village of Brest, Pokupje, on 23 September 1991.

According to the data of the *Information Department of the Ministry of Health of the Republic of Croatia* from 2000, altogether 4,737 civilians were killed, murdered or died because of the consequences of wounding during the Homeland War due to the action of Serbian forces. At the time this figure did not include the killed civilians exhumed and identified from the mass and single graves, and civilians killed in the temporarily occupied parts of Croatia. The estimated number of these additional civilian victims is 2,468. This brings the number of total civilian casualties to 7,205 (D. Živić, *Demographic Scope and Losses during the Homeland War and in the Post-War Period 1991-2001; The Creation of the Croatian State and the Homeland War*, Zagreb, 2006, pp. 466-468).



Photo 5. BBC/CC

CIVILIANS



Photo 10. Zvezdica



Photo 8. Sipa
SIPA

THE PRIME TARGETS OF THE AGGRESSOR ARE CIVILIANS AND THEIR HOMES.

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

CROATIANS FORCED OUT OF THEIR HOMES WITH AN
UNCERTAIN FUTURE IN THEIR OWN COUNTRY.
(HRVATI ISTJERANI IZ SVOJIH DOMOVA, S NESIGURNOM
BUDUĆNOŠĆU U SVOJOJ VLASTITOJ DOMOVINI.)

Plakat br. 16 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA (Autori fotografija: Renato Brandolica, Fotodokumentacija Večernjeg lista)

Na fotografijama su Hrvati prognani iz Slunja nakon što su ga pobunjeni Srbi i JNA zauzeli 16. studenoga 1991. godine, nakon 107 dana okruženja. Nekoliko dana ranije (12. studenoga), JNA i srpske postrojbe okupirale su i potpuno razorile Saborsko.

Prvi prognanici u Hrvatskoj pojavljuju se u proljeće 1991. godine. To su osobe koje su morale napustiti svoj dom prisilno zbog pritisa i terora pobunjenih srpskih vlasti i JNA. Masovni progon Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva započeo je početkom srpnja 1991. kada je velikosrpski agresor napao i potom spalio mjesto Čelije kod Vukovara te prognao oko 200 njegovih stanovnika. Njihovu sudbinu ubrzo je dijelilo i nesrpsko stanovništvo drugih naselja u istočnoj Slavoniji: Dalja, Erduta, Aljmaša... Eskalacijom agresije slobodni je dio Hrvatske do kraja 1991., a i poslije, bio suočen s valovima prognanika i izbjeglica. Prema podacima iz *Prijedloga nacionalnog programa povratka prognanika i izbjeglica Vlade RH* od 14. srpnja 1994., sredinom 1991. bilo je 30.000 prognanika, da bi sredinom siječnja 1992. u Hrvatskoj bilo oko 700.000 prognanika i osoba izbjeglih s područja zahvaćenih ratom. Od tog broja približno je 150.000 privremeno utočište pronašlo u inozemstvu. I u razdoblju uprave međunarodne zajednice s okupiranih područja do 1995. je protjerano više tisuća Hrvata. Hrvatska se suočila s izbjegličkom krizom i u travnju 1992. kada je nakon početka rata u Bosni i Hercegovini primila više od 600.000 izbjeglica iz BiH (425.000 Muslimana, 170.000 Hrvata i 5000 osoba drugih narodnosti).

(I. Rogić i sur., *Progonstvo i povratak: psihosocijalne i razvojne odrednice progonstva i mogućnost povratka hrvatskih prognanika*, Zagreb, 1995., str. 50-52)

Poster No. 16 from the HELP! STOP THE WAR IN CROATIA series. (Photographs by: Renato Brandolica; Večernji List photographic records)

The photographs shows Croats expelled from Slunj after it was seized by the rebel Serbs and the JNA on 16 November 1991, after 107 days of encirclement. Some days earlier (12 November) JNA and Serbian units occupied and totally destroyed Saborsko.

The first displaced persons in Croatia appeared in the spring of 1991. They were persons forced to abandon their homes because of the pressure and terrorizing of the rebel Serbian authorities and the JNA. The mass persecution of Croats and other non-Serbian residents started in early July 1991, when the Greater-Serbian aggressors attacked and then torched the village of Čelije near Vukovar and banished about 200 villagers. Their fate was soon thereafter shared by the non-Serbian population of other places in Eastern Slavonia: Dalj, Erdut, Aljmaš... As the aggression escalated, the free part of Croatia was flooded, by the end of 1991 and afterwards, by waves of displaced persons and refugees. According to the data in the *Draft National Programme for the Return of Displaced Persons and Refugees of the Government of the Republic of Croatia* of 14 July 1994, the number of displaced persons in mid-1991 was 20,000; by mid-January 1992 the number of displaced persons and refugees from war-stricken areas reached the figure of approximately 700,000. Out of these, 150,000 found temporary refuge abroad. An additional several thousand Croats were banished up to 1995 from occupied areas under international administration. Croatia faced a refugee crisis in April 1992 when it received, after the start of the war in Bosnia and Herzegovina, more than 600,000 refugees from that region (425,000 Muslims, 170,000 Croats and 5,000 persons from other ethnic groups).

(I. Rogić et al., *Exile and Return: Psycho-social and Developmental Determinants of Exile, and Potential Return of Croatian Displaced Persons*; Zagreb, 1995, pp. 50-52).



IZLUGA
IZ BIRANOVICA



IZLUGA
PROSTOR VODENJE 200

**CROATIANS FORCED OUT OF THEIR HOMES,
WITH AN UNCERTAIN FUTURE IN THEIR OWN HOMELAND.**

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

AN APPEAL FOR PEACE IN CROATIA / (BY THE 9TH OF
DECEMBER, 81 NOBEL LAUREATES HAD SIGNED THIS APEAL!)
(APEL ZA MIR U HRVATSKOJ, 9. PROSINCA 1991., POTPISAN OD
81 DOBITNIKA NOBELOVE NAGRADE.)

*Plakat br. 21 iz ciklusa HELP! STOP THE
WAR IN CROATIA*

*Poster No. 21 from the HELP! STOP THE
WAR IN CROATIA series.*

Tijekom proteklih nekoliko tjedana Jugoslavenska armija je pojačala svoj rat protiv Hrvatske. Deseci sela srušeni su sa zemljom. Mnogi povijesni spomenici su razoreni. Mnogi gradovi, uključujući i glavni grad Hrvatske Zagreb, bombardirani su. Takvo razularenje nasilje i uništavanje Europa nakon Drugog svjetskog rata nije upoznala. Nevini su civili masakrirani. Bolnice i bogomolje su uništene. Naša savjest zahtijeva da dignemo glasove protiv ovog besmislenog rata. / Pozivamo zapadne i istočne vlade da zaustave razuzdano uništavanje koje čini Jugoslavenska armija. / Pozivamo sve humanitarne organizacije da osiguraju pomoć za sve žrtve jugoslavenske vojne brutalnosti. / Pozivamo ljude od savjesti da dignu glas protiv ravnodušnosti spram vapaja hrvatskog naroda koji je suočen ne samo s opasnošću uništavanja svoje zemlje, nego i s prijetnjom svog vlastitog istrebljenja.

Akcija Nobelovci za mir u Hrvatskoj započela je apelom znamenitog američkog nobelovca Linusa Paulinga koji je bio upućen svjetskim političarima, državicima i vladama 23. rujna 1991. godine. Njegov tekst je bio predložak za akciju supotpisivanja koju je pokrenula dr. Greta Pifat – Mrzljak s Instituta Ruđer Bošković, obrativši se u listopadu 1991. njemačkim nobelovcima prof. Manfredu Eigenu iz Max Planck Instituta za biofizičku kemiju u Göttingenu i prof. Robertu Huberu iz Max Planck Instituta za biokemiju u Martinsriedu. Već do prosinca, kada je otisnut plakat, Apel je potpisao 81 nobelovac. Apel s potpisima 104 nobelovca financijskom je pomoći hrvatskog iseljništva objavljen 14. siječnja 1992. u *New York Timesu*, dan uoči međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. Akcija je potrajala do veljače 1992. do kada je apel potpisalo 127 dobitnika Nobelove nagrade diljem svijeta.

Greta Pifat – Mrzljak, *Nobel Laureates for Peace in Croatia*, Zagreb, 1992.; Ista, "Kako pokrenuti savjest", *Novi Vjesnik*, 23. rujna 1992., str. 13B; *Hrvatsko ratno pismo 1991/92.: apeli, iskazi, pjesme* (uredila D. Oraić Tolić), Zagreb, 1992., str. 561; I. Vučak, I. Zrilić, "Nobelovci potpisuju apel za Hrvatsku", *Medica Jadertina*, 22/1992., br. 1-4, Zadar, 1992., str. 99-103; G. Grgas, "Nobelovci za Hrvatsku", *Vjesnik*, 16. veljače 1992., str. 2.

The Nobel Laureates for Peace in Croatia drive started with the appeal of the famous US Nobel laureate Linus Pauling, addressed to the world politicians, statesmen and governments on 23 September 1991. His text was the model for the signing drive initiated by Dr. Greta Pifat-Mrzljak of the *Ruđer Bošković* Institute, who in October 1991 appealed to the German Nobel laureates Prof. Manfred Eigen of the Max Planck Institute for Biophysical Chemistry in Göttingen and Prof. Robert Huber of the Max Planck Institute for Biochemistry in Martinsried. Already by December, when the poster was printed, the appeal had already been signed by 81 Nobel laureates. The appeal with the signatures of 104 Nobel laureates was published, with the financial support of the Croatian expatriate community, in *The New York Times* on 14 January 1992, one day before the international recognition of the Republic of Croatia. The drive lasted until February 1992, by which time 127 Nobel laureates from the whole world had signed it.

(BY THE 9th OF DECEMBER, 81 NOBEL LAUREATES HAD SIGNED THIS APPEAL)

We appeal to men and women of conscience to speak up against indifference to the plight of Croatian people who are facing not only the danger of total destruction of their country, but also the threat of their own extinction.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

OSJEČKI FIĆO THE OSIJEK “FIĆO”

Plakat iz ciklusa DOCUMENTA CROATICA

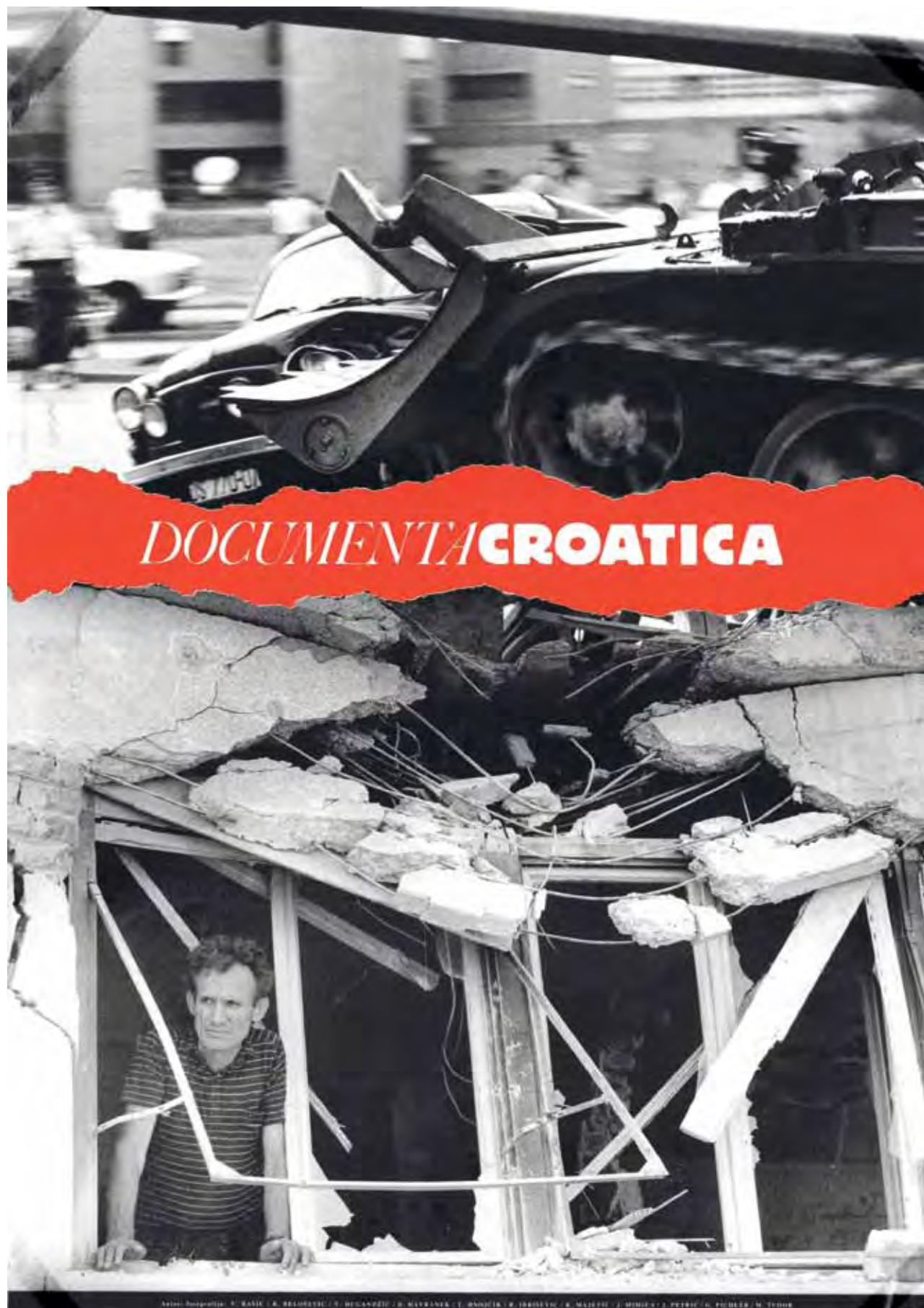
Na donjoj fotografiji prizor čovjeka na prozoru razrušene kuće u Bjelovaru u listopadu 1991. (Jadran Mimica).

Na gornjoj je fotografiji prizor tenka JNA kako uništava automobil Zastavu 750 (popularni “Fićo”), u Osijeku 27. lipnja 1991. godine. Tog je dana JNA napala Sloveniju, a na ulice Osijeka izašli su tenkovi 12. mehanizirane brigade JNA u cilju demonstracije moći i zastrašivanja stanovništva. U znak prosvjeda Osječanin Branko Breškić je pred kolonu tenkova zaustavio automobil, a potom se mirno udaljio. *Crveni osječki fićo* u tom je trenutku postao simbolom odlučnosti Hrvatske da bez obzira na silu kojom joj se tada prijetilo ustraje na putu svog osamostaljivanja u skladu s *Deklaracijom o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske* koju je Sabor RH temeljem volje građana iskazane na referendumu, donio dva dana ranije (25. lipnja 1991.).

Poster from the DOCUMENTA CROATICA series.

In the bottom photograph, a man stands on the window of his destroyed home in Bjelovar in October 1991. (Jadran Mimica)

In the top photograph, a JNA tank crushes a *Zastava 750* car [popularly called *Fićo*, “little Fiat”] in Osijek on 27 June 1991. On that day the JNA attacked Slovenia, and tanks of the JNA 12th motorized brigade appeared in the streets of Osijek in order to demonstrate clout and intimidate the population. As a sign of protest, a citizen of Osijek, Branko Breškić, stopped his car in front of the tank column and calmly walked away. In that moment the red Osijek *Fićo* became a symbol of Croatia’s determination to pursue, regardless of the force threatening it, its road to independence in accordance with the *Declaration on the Establishment of the Sovereign and Independent Republic of Croatia*, promulgated two days earlier (25 June 1991) by the Parliament of the Republic of Croatia on the basis of the will of its citizens expressed at the referendum.



DOCUMENTA **CROATICA**

Autori: Bozigradić / R. BAKIĆ / R. BERAŠTEC / S. BUCANDELO / D. GLAVANICA / T. HANČIĆ / R. JAKOVIĆ / R. MAJEROVIĆ / J. MINOVIĆ / J. PETRIĆ / G. PUDLER / M. TROŠK

RATNI SANITET WARTIME MEDICAL CORPS

Plakat iz ciklusa DOCUMENTA CROATICA

Na gornjoj fotografiji je ranjeno dijete u bolnici, a na donjoj prizor pružanja medicinske pomoći ranjenom hrvatskom branitelju na bojišnici.

Na samom početku rata, u nedostatku vojnih ustanova, educiranog osoblja za ratne uvjete i rezervi sanitetskog materijala, brigu za zbrinjavanje ranjenika preuzima isključivo civilna zdravstvena služba. Stvaranjem Hrvatske vojske i eskalacijom rata ustanovljen je integralni civilno-vojni sustav, u kojem su prva pomoć i transport bili u vojnoj organizaciji, a daljnje liječenje u civilnoj. Prema podacima Stožera saniteta Ministarstva zdravstva koji je od samog početka rata vodio registar ranjenika zaprimljenih u svih 58 zdravstvenih ustanova koliko ih je sudjelovalo u zbrinjavanju ranjenika, tijekom Domovinskog rata ukupno je ranjeno 30.578 osoba. Od toga 7169 civila, 21.959 hrvatskih branitelja, 58 pripadnika mirovnih snaga UN-a i 613 neprijateljskih vojnika, a za 779 nema podataka o pripadnosti, ali se za većinu njih može utvrditi da su pripadali neprijateljskim jedinicama.

O iznimno dobroj organizaciji ratnog saniteta govore podaci da je prvu pomoć na mjestu stradanja primilo 5065 ranjenika, te da je u roku od jednog sata nakon ranjavanja do mjesta zbrinjavanja prevezeno oko 61% ranjenika, a u roku od dva sata oko 76%. Više od dva sata bilo je potrebno samo za doista vrlo udaljena i teško pristupačna bojišta (u roku od četiri sata do mjesta zbrinjavanja prevezeno je oko 86% ranjenika). Primjerice, na Velebitu gdje je u vremenskim neprilikama (magla, nevrijeme) kad se evakuacija nije mogla izvršiti zračnim putem, za prenošenje ranjenika do vozila prve pomoći katkad trebalo i 16 sati.

Poster from the DOCUMENTA CROATICA series.

The top photograph shows a wounded child in a hospital, and the bottom one a wounded Croatian defender being attended to on the front-line.

In the very beginning of the war, owing to the lack of military institutions, trained personnel for wartime conditions and medical supplies, wounded soldiers were attended to exclusively by the civilian health service. As the Croatian army was formed and as the war escalated, an integrated civilian&military system was established with first aid and transport being handled by the military, and treatment by the civilian organization. According to the data of the Medical Service Staff of the Ministry of Health, which kept from the very beginning of the war a register of wounded persons attended to in all the 58 health institutions involved in caring for the wounded, a total of 30,578 persons were wounded during the Homeland War: as many as 7,169 were civilians, 21,959 Croatian defenders, 58 members of the UN peacekeeping forces and 613 enemy soldiers; the affiliation of 779 could not be accounted for, although the majority most probably belonged to enemy units.

The organization of the wartime medical corps was truly outstanding, as confirmed by the fact that first aid was provided on the spot to 5,065 wounded persons, that about 61% of the casualties were transported to facilities where they were attended to within one hour, and 71% within two hours of their being wounded. More than two hours was required only for really distant and hardly accessible front lines (about 86% of casualties were transported to treatment facilities within four hours). Thus, on Mount

Prilikom liječenja, od zadobivenih rana umrlo je 648 osoba (u bolnici je umrlo 395 vojnika i 253 civila, a u ambulanti 2 civila), što znači da stopa smrtnosti, izračunata na temelju broja od 30.520 hospitaliziranih (nisu uračunati pripadnici snaga UN-a) i procjene od oko 15.000 liječenih u ambulantama, iznosi 1,45% (1,75% od ukupnog broja zbrinutih vojnika i 3,53% od ukupnog broja zbrinutih civila). Oko 50% ozljeda nastalo je od posljedica eksplozije, a manje od 30% uzrokovano je metkom. Stopa smrtnosti zbrinutih ranjenika bila je, za ratne prilike, iznimno niska, čak i u najtežim uvjetima rada kakvi su bili u vukovarskoj bolnici tijekom opsade grada od 25. kolovoza do 20. studenoga 1991. (krajem rujna iznosila je 1,5 – 1,7%, a zbog iznimno teških uvjeta rada pred okupaciju grada narasla je do 3%).

A. Hebrang i sur., "Analiza zbrinjavanja vojnih i civilnih ranjenika u ratnoj agresiji na Republiku Hrvatsku", *Acta Medica Croata*, 60 (2006), br. 4, Zagreb, 2006., str. 301-307; Prof. dr. sc. Andrija Hebrang, ratni ministar zdravstva RH, predavanje u Vukovaru, 17. studenoga 2009.; *Grad je bio meta: bolnica, Dom umirovljenika (agresija Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku i srpska okupacija Vukovara 1991.)*, ur. Ante Nazor, Zagreb, studeni 2008., str. 91.



Velebit it took even 16 hours to transport the wounded soldiers to ambulances in adverse weather conditions (fog, storm) when they could not be evacuated by air.

During treatment, 648 persons died of wounds (395 soldiers and 253 civilians in hospital, and 2 civilians in an outpatient facility). This means that the mortality rate, calculated on the basis of the number of 30,520 persons (excluding UN personnel) and 15,000 persons treated in outpatient facilities, amounted to 1.45% (1.75% for the total number of treated soldiers and 3.53% for the total number of civilians). About 50% of the wounds were due to explosion and less than 60% by bullets. In spite of wartime conditions, the mortality rate of the wounded persons attended to was exceptionally low even in the worst conditions such as prevailed in the Vukovar hospital during the siege of the town between 25 August and 20 November 1991 (in late September it was 1.5%-1.7%, and then increased, because of extremely difficult conditions before the occupation of the town, to 3%).

A. Hebrang et al., *Analysis of the Relief of Military and Civilian Wounded Persons in the Military Aggression Against the Republic of Croatia*; *Acta Medica Croata*, 60 (2006), No. 4, Zagreb, 2006, pp. 301-307; Prof. Andrija Hebrang, Ph.D., wartime minister of health of the Republic of Croatia, lecture at Vukovar on 17 November 2009; *The Town was the Target: the Hospital, the Nursing Home (The Aggression of Serbia, i.e., of the JNA and Serbian-Montenegrin Forces Against the Republic of Croatia and the Serbian Occupation of Vukovar in 1991)*; ed. by Ante Nazor, Zagreb, November 2008, p. 91.

Bolnica u Vinkovcima, porodiljni odjel, posljedica srpskih napada, jesen 1991. (autor fotografije: Mario Filipi)
Vinkovci hospital, maternity ward; the result of Serbian attacks, autumn 1991 (photograph by Mario Filipi)



KLASICA BOLNICA
Photo S. POLJČANIĆ

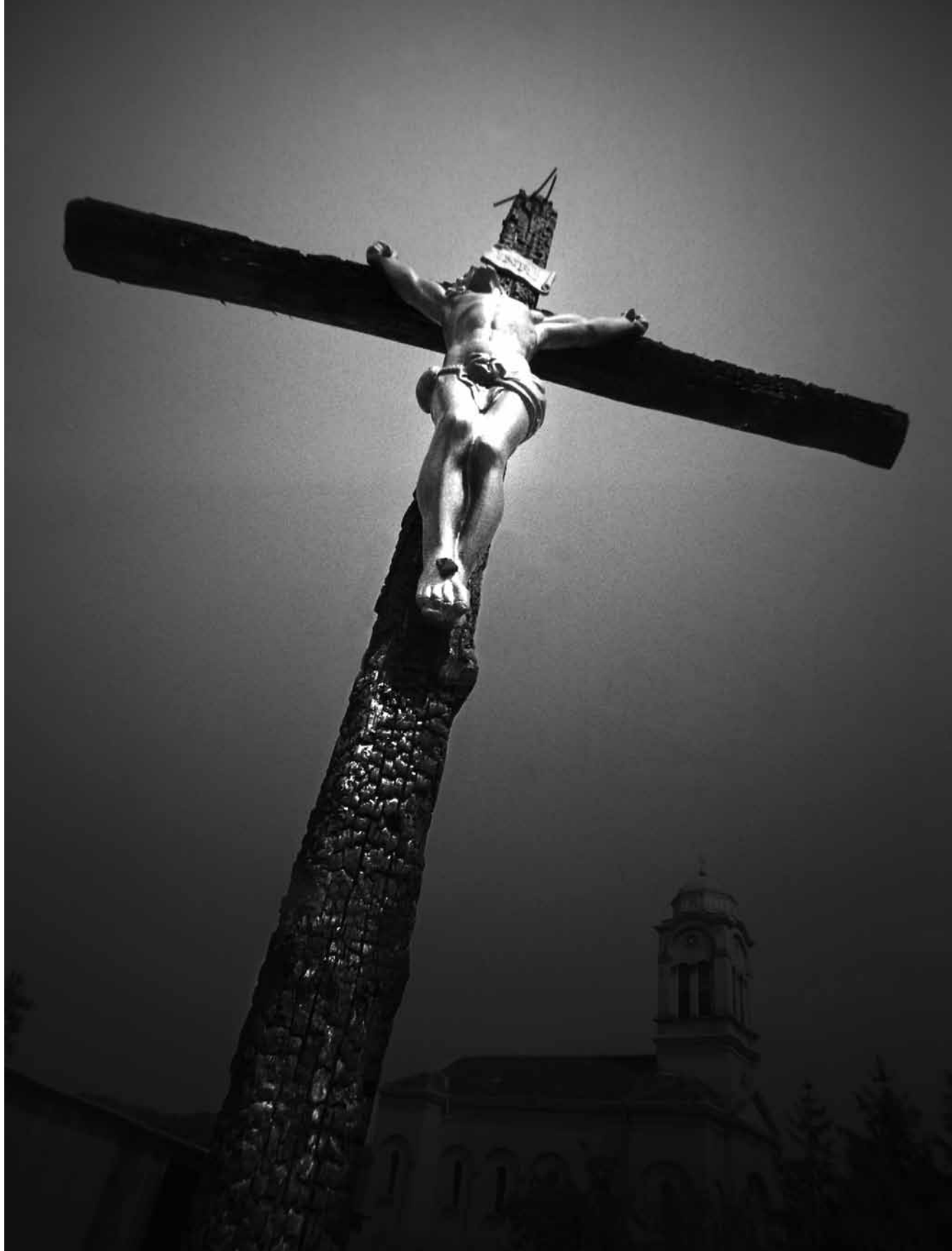


COLEN HOSPITAL
Photo COLEN HOSPITAL

**HOSPITALS AND PATIENTS A FAVOURITE TARGET.
PATIENTS SHELTER IN HOSPITAL BOILER ROOMS
AND BASEMENTS.**

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Print: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB



Zapaljeni križ na zgarištu katoličke crkve u zapadnoj Slavoniji, a u pozadini očuvana pravoslavna crkva (autor fotografije: Toni Hnojčik); nakon oslobodilačkih operacija "Bljesak" i "Oluja" takva slika zatečena je na oslobođenom području RH.

Burned cross on the charred remnants of a Catholic church in Western Slavonia, and a preserved Orthodox church in the background; after the liberation operations *Flash* and *Storm* such scenes could be seen in the liberated area of the Republic of Croatia. (photograph by Toni Hnojčik)



Katolička župna crkva Sv. Antuna Padovanskog u Lasinji, koju su razorili pobunjeni Srbi i pripadnici JNA 7. listopada 1991. (autor fotografije: Mišo Lišanin, listopad 1995.)
Catholic parish church of St. Anthony in Lasinja demolished by rebel Serbs and JNA troops on 7 October 1991 (photograph by Mišo Lišanin, October 1995)



Ostaci katoličke crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Cetingradu, koju su pobunjeni Srbi zapalili 4. studenoga 1991., a potom potpuno razorili eksplozivom 1. prosinca 1991.
Remains of the Catholic church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Cetingrad, torched by rebel Serbs on 4 November 1991, and subsequently completely destroyed by blasting on 1 December 1991



Mjesto na kojem se nalazila katolička župna crkva Pohodenja Blažene Djevice Marije u Benkovcu; pobunjeni Srbi do temelja su je razorili krajem 1991. (autor fotografije: Dorotea Jendrić, kolovoz 1995.)
Location in Benkovac where the Catholic parish church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary once stood; it was razed to the ground by rebel Serbs in late 1991 (photograph by Dorotea Jendrić, August 1995)



Mjesto na kojem se nalazila katolička župna crkva Sv. Lovre Mučenika u Petrinji; pobunjeni Srbi do temelja su je razorili 22. veljače 1992. (autor fotografije: D. Filipović, 10. kolovoza 1995.)
Location in Petrinja where the Catholic parish church of St. Lawrence the Martyr once stood; it was levelled to the ground by rebel Serbs on 22 February 1992 (photograph by D. Filipović, 10 August 1995)

Srpski patrijarh (gospodin) Pavle je u jesen 1991. uputio pismo lordu Carringtonu, predsjedniku Međunarodne mirovne konferencije o Jugoslaviji u Haagu, u kojem poručuje da "Srbi više ne mogu živjeti zajedno s Hrvatima" te da se "dijelovi Hrvatske moraju pripojiti matici srpskoga naroda, Republici Srbiji". U pismu navodi netočan podatak od "preko 700.000 Srba" ubijenih tijekom Drugog svjetskog rata u logoru Jasenovac u Hrvatskoj, koji je srpska promidžba koristila s ciljem homogenizacije Srba u pripremi za agresiju na Hrvatsku, te ističe da je "sa ponovnim proglašavanjem nezavisnosti Hrvatske započelo novo, a po mogućim posljedicama možda i pogubnije stradanje Srba u Hrvatskoj": *Ti naši sunarodnjaci, iste vere i krvi, suočeni su sa sledećim kobnim izborom: ili će se s oružjem u ruci izboriti za opstanak u istoj državi sa maticom srpskoga naroda, ili će biti prisiljeni da se iz te nove Nezavisne Države Hrvatske pre ili posle isele. Trećeg nema. Zato ih srpska država i srpski narod moraju zaštititi svim legitimnim sredstvima, uključujući i oružanu samoodbranu srpskih života i svih srpskih krajina. Teritorije na kojima je srpski narod vekovima živio (...) ne mogu ostati u sastavu bilo kakve nezavisne Hrvatske, već se moraju naći pod zajedničkim državnim krovom sa današnjom Srbijom i svim srpskim krajinama* (Milorad Tomanić, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Beograd, 2001., 65-67).



In the autumn of 1991 the Serbian Patriarch Pavle (Paul) sent a letter to Lord Carrington, Chairman of the Peace Conference on the Former Yugoslavia in the Hague, with the message that "Serbs can no longer live with the Croats" and that "parts of Croatia must be annexed to the mother country if the Serbian people, the Republic of Serbia". In his letter the Patriarch mentions the incorrect figure of "more than 700,000 Serbs" killed during World War Two in the Jasenovac camp in Croatia, used by Serbian propaganda in its efforts to homogenize the Serbs as Serbia was preparing its aggression against Croatia, and notes that "the renewed proclamation of Croatia's independence ushered in new, and in terms of the possible consequences even more disastrous suffering of the Serbs in Croatia": *Our fellow countrymen, of the same faith and blood, are faced with the following ominous choice: either fight, with arms in their hands, for existence in the same state with the mother country of the Serbian people, or be forced to emigrate from the new 'independent state of Croatia'. There is no third option. This is why the Serbian state and the Serbian people must protect them with all legitimate means, including the armed self-defence of Serbian lives and all Serbian regions. The territories in which the Serbian people lived for centuries (...) cannot remain within the borders of any independent Croatia, but must find themselves under the roof of the common state with present-day Serbia and all Serbian regions.* (Milorad Tomanić, *The Serbian Church in War, and Wars Within it*, Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj; Belgrade, 2001, 65-67).

Njegovo preosveštenstvo episkop Mileševski Filaret (Mićević) i srpski akademik Rastislav P. sa srpskim borcima, kod manastira Komogovina između Gline i Kostajnice, studeni 1991.
The episcopate of Mileševski Filaret (Mićević) and Rastislav P., member of the Serbian Academy, with Serbian fighters at the Komogovina monastery between Glin and Kostajnica, November 1991

Iz svjedočenja obavještajca i oficira SVK S. L. na sudu u Haagu; Haški tribunal VII/28, suđenje Slobodanu Miloševiću, transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2006., 531-802)

“Milošević (Slobodan, predsjednik Srbije) je imao izaslanike u Krajini, koji su se starali za to da sve njegove želje budu ispunjene. Njegovi predstavnici su gotovo bez izuzetka bili agenti Službe državne bezbednosti – SDB (Srbije). Oni su se od početka nalazili u Krajini i navodno ‘spontana’ pobuna protiv hrvatskih vlasti 1990. organizovana je iz Beograda. Zimonja (Nikola, agent Kontraobavještajne službe JNA) mi je u jednom trenutku rekao da su se, kada su u avgustu 1990. oko Knina podignute barikade sa balvanima, na njima uglavnom nalazili pripadnici paravojnih jedinica poslatih iz Srbije. Mnogi od tih ljudi bili su zapravo iz Beograda i, prema Zimonjinim rečima, dobijali su 100 nemačkih maraka da blokiraju puteve. To je bio prvi korak ka stvaranju srpske autonomne oblasti oko Knina i, mada je to u beogradskoj štampi predstavljeno kao ‘spontana’ akcija lokalnih Srba koji su se branili, u stvarnosti je to isplanirao i inicirao Beograd. SDB je daleko prednjačio nad lokalnim stanovništvom u omogućavanju tih stvari. Njihovi agenti su stvarali incidente, a onda je štampa koristila te incidente da uzbuni civilno stanovništvo i stvori klimu straha koja je bila neophodna da bi došlo do rata. Miloševićev odnos sa JNA bio je drugačiji nego sa SDB-om. Na izvestan način, bilo je jasno da tu ima određene napetosti, ali je armija ipak sarađivala sa njim, a takođe izvršavala njegove želje. Po Ustavu, generali su bili odgovorni Predsedništvu SFRJ, ali su oni zapravo odgovarali Miloševiću. To im nije bilo po volji, ali su ipak to činili. Svi oficiri JNA plašili su se njegove moći, posebno zato što su većinom imali porodice u Srbiji. (...)”

“Svaki put kada je delegacija RSK-a prisustvovala nekoj konferenciji u inostranstvu, grupa iz RSK-a morala je da ode u Beograd najmanje 24 sata pre toga kako bi joj predstavnici srpske vlade dali

From the testimony of S.L. SVK intelligence and army officer, at the Hague Tribunal, VII/28, trial of Slobodan Milošević; transcripts, Fund for Humanitarian Law, Belgrade, 2006, 531-802)

“Milošević [*Slobodan, Serbian president*] had envoys in Krajina, who looked after compliance with his wishes. Almost with no exception his representatives were agents of the Serbian State Security Service (SDB). They were present in Krajina from the beginning and the allegedly “spontaneous” rebellion against Croatian authorities in 1990 was organized from Belgrade. On one occasion Zimonja [*Nikola, agent of the JNA Counterintelligence Service*] told me that the log barricades, when they were put up around Knin in August 1990, were largely manned by paramilitary troops sent from Serbia. Many of them were actually from Belgrade and, according to Zimonja, were getting 100 Deutschmarks to block the roads. That was the first step towards the creation of the Serbian autonomous region around Knin and, although it was presented in the Belgrade press as a “spontaneous” action of the local Serbs taken in defence, it was planned and initiated by Belgrade. The SDB was by far and large in the forefront of the local population in making such things possible. Its agents provoked incidents, and the press then used them to excite the local population and create a climate of fear necessary to start the war. Milošević’s relation with the JNA differed from that with the SDB. In a way, certain tension was present, but the army did cooperate with him and executed his wishes. Under the Constitution the generals were responsible to the SFRY Presidency, but they actually were accountable to Milošević. That was not to their liking, but they did it. All JNA officers feared his power, especially as most of them had families in Serbia (...)”

“Whenever the RSK delegation attended a conference abroad, it had to go to Belgrade at least 24 hours before in order to receive instructions from the Serbian government. The

uputstva. Vlada RSK-a imala je kancelariju u Beogradu koju im je obezbedio SDB. (...) Uvek smo unapred znali o čemu će se razgovarati u inostranstvu, pošto smo insistirali na tome da unapred dobijemo dnevni red. Predstavnicima međunarodne zajednice smo govorili da nam je dnevni red potreban pre sastanaka kako bismo mogli bolje da se pripremimo za raspravu o konkretnim pitanjima. U stvari, Beograd je od nas tražio da im pošaljemo dnevni red 48 sati pre nego što bismo otputovali kako bi znali šta će se dešavati na tim sastancima. Kada smo prisustvovali brifinzima u Beogradu, jednostavno smo dobijali instrukcije o tome šta tačno treba da radimo i kako da se postavimo prema svakom pitanju koje se pokrene u razgovoru. (...)

Beograd nije želeo nikakvo rešenje problema koji su delili Srbe iz RSK-a i hrvatsku vladu. Iz tog razloga je bio zabranjen svaki kontakt s Hrvatima ili predstavnicima međunarodne zajednice, pošto bi uspostavljanje dijaloga moglo da doprinese mirnom rešenju sukoba. Beograd je bio usredsređen na to da održi visok stepen napetosti u RSK-u i sve što smo radili na međunarodnim konferencijama bilo je usklađeno sa tim ciljem. U većini slučajeva su nam govorili da ništa ne prihvatimo. Imali smo instrukcije da pokrenemo svaki mogući proceduralni ili tehnički problem samo da bismo odložili postizanje dogovora. Ako bi sve naše primedbe bile razrešene i ako bismo iscrpeli svaku drugu taktiku odugovlačenja, tražili bismo pauzu pa bi neko iz delegacije, obično Goran Hadžić, telefonom pozvao Beograd i tražio dalja uputstva. Ako bi nam Beograd dao uputstva da možemo da prihvatimo pitanje o kojem se razgovaralo, to je uvek činjeno uz svest da će svaki sporazum koji prihvatimo ubrzo posle toga biti prekršen na terenu, obično u roku od 24 sata. (...)

Uopšteno govoreći, Beogradu je odgovaralo postizanje vojnih dogovora, pošto su se oni lako mogli kršiti. Bilo je potrebno ispaliti samo jedan projektil iz minobacača na hrvatsku teritoriju i sporazum bi pao u vodu. Do trenutka

RSK government had an office in Belgrade, provided by the SDB (...) We always knew in advance the subject of the talks abroad because we insisted on getting the agenda beforehand. We told the representatives of the international community that we needed the agenda before the meetings in order to prepare thoroughly for discussion on specific issues. Actually, Belgrade wanted us to send them the agenda 48 hours before our departure so that they could know what was happening. When we attended briefings in Belgrade, we simply received instructions on what exactly to do and what position to take with regard to each issue raised. (...)

Belgrade did not want any solution of issues which divided the RSK Serbs and the Croatian government. For that reason, any contact with the Croats or representatives of the international community was forbidden because the establishment of any dialogue might have contributed to the peaceful settlement of the conflict. Belgrade was focused on maintaining a high degree of tension in the RSK, and everything we did at international conferences was aligned to that objective. In most cases they told us not to accept anything. We were told to raise any possible procedural or technical issue in order to delay any agreement. If all our observations were taken care of, and if all other delaying tactical moves were exhausted, Goran Hadžić would phone Belgrade and ask for additional instructions. If Belgrade told us that we could accept a suggestion during discussion on a specific subject, it was always done with the understanding that any accepted agreement would subsequently be broken on the ground, usually within 24 hours. (...)

Generally speaking, military agreements served Belgrade's purpose because they could easily be broken. It would be enough to fire a mortar shell onto Croatian territory, and the agreement would be off. By the time we went to Norway, there were 27 military agreements related to Sector North between the RSK and Croatia. They were

kada smo otišli u Norvešku, postojalo je 27 vojnih sporazuma vezanih za Sektor sever koji su postignuti na pregovorima između RSK-a i Hrvatske. Svi oni su prekršeni ili onog dana kada su potpisani ili ubrzo posle toga, verovatno u odnosu oko 4:1 od strane Srba. Kad god bi se to desilo, akciju kršenja sporazuma odobrio je Beograd. Što se tiče političkih sporazuma, međutim, Beograd nije dozvoljavao da se reši bilo šta suštinsko. U Norveškoj su, na primer, međunarodni posrednici predložili da se u Krajini napravi jedno eksperimentalno selo u kojem bi bilo dozvoljeno da se određeni broj proteranih žitelja Hrvata vrata svojim kućama kako bi se pokazalo da Srbi i Hrvati mogu da žive zajedno. Hrvatska delegacija je apsolutno bila za to, pa je delegaciji RSK-a bilo teško da nađe neki uverljiv razlog da se tome usprotivi, pošto smo mi javno tvrdili da su Hrvati dobrodošli. Pošto smo iscrpili svaku moguću primedbu na plan, Krneta je rekao da ćemo ga prihvatiti. Privatno je rekao članovima delegacije RSK-a da će se to lako izminirati jer će prve noći poslati nekoliko svojih ljudi u selo da ubiju par Hrvata koji su se vratili ili čak par Srba. Nije mu bilo važno ko će biti ubijen jer bi to u svakom slučaju stvorilo klimu straha, pa više nijedan Hrvat ne bi pomislio na to da se vrati. Dakle, ako takav politički sporazum bude dogovoren, RSK je mogla da ga prihvati pošto smo znali da će biti lako sprečiti njegovo stvarno sprovođenje. Međutim, Beograd je zabranjivao bilo kakav sporazum suštinskog karaktera. (...)"

"U RSK je postojala stalna politika proterivanja Hrvata iz Krajine. Po naređenjima iz Beograda, vlada RSK-a je prihvatila tu politiku i uključila se u kampanju maltretiranja i sprovođenja nasilja nad svim Hrvatima koji su ostali u regionu. Od svakog korpusa u sastavu vojske RSK-a očekivalo se da u tom cilju ima na raspolaganju jedinice za obavljanje 'prljavih poslova'. Svaku inicijativu koju su preduzimale jedinice vojske RSK-a, međutim, prvo je morao da odobri Beograd. U tom cilju, u sastavu 21. korpusa formirana je posebna jedinica pod komandom Ajdinovića. Ona je bila zadužena

all broken, either on the day they were signed or soon afterwards, probably by the Serbs in 4 out of 5 cases. Whenever that happened, Belgrade would approve the breaking action. As far as political agreements were concerned, Belgrade did not want the solution of any essential points. For example, in Norway the international mediators suggested the setting up, in Krajina, of an experimental village in which a number of its former inhabitants, displaced Croats, would be allowed to return to their homes, thus to show that Serbs and Croats could live together. The Croatian delegation was absolutely in favour, and the RSK delegation found it hard to find any convincing reason to oppose the suggestion as we were publicly claiming that Croats were welcome. Having exhausted all possible objections to the plan, Krneta said that we would accept it. In private he told the members of the RSK delegation that the plan could be easily undermined, because on the first night he would send some of his people to the village in order to kill a couple of Croatian returnees, or even a few Serbs. It was not important who was killed, he said, because that would create a climate of fear, anyway, and no Croat would never even think of coming back. Therefore, if such a political agreement was reached, the RSK could accept it because we knew that it would be easy to prevent its implementation. But Belgrade forbade any agreement of an essential character. (...)"

"The RSK pursued a continuous policy focused on expelling Croats from Krajina. The RSK government had adopted that policy on orders from Belgrade, and launched a campaign of abuse and violence against all Croats will remaining in the region. Every corps of the RSK army had a unit for "dirty missions". However, any initiative of RSK army units had to be approved by Belgrade. With that objective in mind, a special unit under Ajdinović's command was setup within the 21st corps. Its responsibility included the elimination of Croatian civilians and the creation of a climate of fear. I am familiar with at least four infamous

da uklanja hrvatske civile i stvara klimu straha. Znam za najmanje četiri zloglasna incidenta koje je ta jedinica napravila po Ajdinovićevom naređenju. To su: ubistvo srpskog gradonačelnika u Vrginmostu, podmetanje protivtenkovske mine na železničkoj pruzi između Vrginmosta i Gline, postavljanje mina oko vodotornja u blizini Gline i postavljanje nagaznih mina na fudbalskom igralištu, takođe u Glini. Gradonačelnik Vrginmosta Dmitar Obradović bio je umereni Srbin, oženjen Hrvaticom. On je bio protiv ideje o RSK-u uopšte i zalagao se, umesto toga, za nekakvo mirno pomirenje sa Hrvatima. Postojanje RSK-a zavisilo je od uverenja srpskog stanovništva da ne mogu uopšte da žive sa Hrvatima i svako ko je osporavao tu pretpostavku, kao što ju je osporavao Obradović, smatran je pretnjom vladi RSK-a. Morali su da ga učutkaju kako Srbi ne bi počeli da preispituju neophodnost postojanja te posebne srpske 'države'. Kao rezultat toga, on je 1992. ubijen po Ajdinovićevom naređenju. Vlada RSK-a je za to ubistvo okrivila 'hrvatske teroriste'. (...)"

"Kada smo 6. avgusta videli na televiziji hrvatsku zastavu kako se viori iznad Knina, najpre smo pomislili da je to trik, ali kada su svi shvatili da je stvarnost, brzo su počele da se prenose glasine da nas je Beograd izdao i prodao. Među ljudima u Topuskom zavlada je panika, pošto su shvatili da ništa ne može da zaustavi hrvatske vojnike. Svi su znali šta se 1991. desilo Hrvatima u Krajini – da su stotine njih ubijeni, da su sve njihove kuće i radnje spaljene i da je čitavo stanovništvo silom izbačeno – tako da je bilo rasprostranjeno ubeđenje da će Hrvatska vojska, kada povрати oblast, krenuti u odmazdu. (...) I mi u vladi i vojsci RSK-a doprineli smo tom procesu namerno sejući paniku među civilnim stanovništvom. Panika je zarazna i ako ljudi nemaju vremena da razmisle, oni će jednostavno pobeći. Da su imali vremena da razmisle o posledicama napuštanja svojih domova i sve svoje imovine, mnogo veći broj bi ostao, ali Beograd to nije želeo, tako da je uloženi napor da se ljudi zastraše pre nego što budu imali

incidents perpetrated by the unit at Ajdinović's order: the murder of the Serbian mayor of Vrginmost; the planting of an anti-tank mine on the railway track between Vrginmost and Glina; setting of mines round a water tower near Knina; and planting of landmines on a soccer field, also in Glina. The mayor of Vrginmost, Dmitar Obradović, was a moderate Serb, married to a Croat. He was against the RSK idea in general and favoured a peaceful reconciliation with the Croats. The existence of the RSK depended on the conviction of the Serbian population that they could not live at all with the Croats, and anyone opposing that prerequisite, as Obradović did, was considered to be a threat for the RSK government. They had to hush him up to avoid Serbs questioning the necessity of that special Serbian "state". As a result, he was killed in 1992 on Ajdinović's order. The RSK government blamed "Croatian terrorists" for the murder. (...)

"When we saw on television the Croatian flag flying atop Knin on 6 August, we first thought it was a trick, but when everyone understood the reality, rumours began to spread that Belgrade had betrayed us and sold us down the river. People in Topusko panicked when they became aware that nothing could stop Croatian troops. Everybody knew what had happened to the Croats in 1991 – hundreds were killed, all their homes and businesses were torched, and the entire population forcibly expelled, the general belief was that the Croatian troops, after regaining the region, would launch reprisals. (...) In government and in the RSK military we contributed to the tension by deliberately sowing panic among the civilian population. Panic is infectious and if people have no time to think things over, they will simply run. If they had time to think about the consequences of leaving their homes and all their property, a much larger number would have stayed, but Belgrade did not want that. Thus, efforts were made to scare the people before they had time to see whether things would proceed as they should. Rumours were spread that the

vremena da vide da li će stvari teći kako treba. Širene su glasine da će ‘ustaše’ pobiti sve civile i ja znam za neke pojedince koji su zapravo imali zadatak da idu okolo i šire glasine kao što je da ‘ustaše kolju decu’. U tim okolnostima, niko neće da ostane i uveri se da li su te glasine tačne ili ne. Svi će jednostavno otići. Ja lično sam izmislio priču o civilima koje su masakrirali Muslimani iz 5. korpusa Armije BiH u Topuskom, što je preneo CNN. U toj priči nije bilo ni zrnca istine. (...)

Nije se, međutim, znalo kako će svi da napuste Topusko pa je moja supruga predložila da dogovorimo sa Hrvatima da idemo u konvoju preko hrvatske teritorije, što smo i uradili. Putovali smo sa hrvatskom pratnjom kroz Sisak, a zatim autoputem kroz Slavoniju do Šida u Srbiji. U konvoju je bilo ukupno oko 20.000 ljudi i ja sam poslednji prešao granicu iz Hrvatske u Srbiju. Sve vreme sam bio u oficirskoj uniformi vojske RSK-a i morao sam da predam lično oružje Hrvatskoj vojsci. Dok smo putovali kroz Hrvatsku, gađali su nas kamenjem, uzvikivali pogrde i maltretirali nas. Nikoga nisu čak ni pretresli. Međutim, kada smo stigli u Srbiju, tretirali su nas kao kriminalce. Svi su pretreseni i sve naoružanje je oduzeto.”

ustaše would kill all the civilians; I know some individuals whose mission was to circulate and tell people that *ustaše* were killing children. In such circumstances, nobody wanted to stay and see whether the rumours were true. Everybody simply wanted to leave. I personally made up the story about the civilians massacred by Muslims from the 5th ABiH Corps at Topusko, taken over by CNN. There was not a grain of truth in that story. (...)

However, it was not known how everybody would leave Topusko, and my wife suggested we should agree with the Croats to take a convoy across Croatian territory, and we did that. We travelled with a Croatian escort through Sisak, then along the motorway through Slavonia to Šid in Serbia. There were altogether about 20,000 people in the convoy. I was the last to cross the border of Croatia and enter Serbia. I wore an RSK army officer's uniform and had to deliver my hand arms to the Croatian soldiers. While we travelled through Croatia people threw rocks at us, shouted abuse and harassed us. But they did not search anyone. But when we got to Serbia they treated us as criminals, searched everybody and took away all remaining weapons.”



“Oluja” – borbe na Banovini i stradanje hrvatskog vojnika. (autor fotografija: Žarko Peša)
Operation *Storm* – fighting in Banovina and a severely wounded Croatian soldier (photographs by Žarko Peša)

Ljudski gubici

Procjenjuje se da je u Domovinskom ratu smrtno stradalo ili njihova sudbina još nije poznata (“nestali”), najmanje 19.500 hrvatskih građana.

Prema nepotpunim podacima prikupljenim do kraja 2009., u Domovinskom ratu je “na hrvatskoj strani” (na slobodnom području RH) smrtno stradalo (“izravni demografski gubici”) najmanje 12.500 građana (od toga oko 50% civila), a za 1030 građana nije bila poznata sudbina (“nestali”). Među poginulim civilima su 323 djeteta (uz napomenu da to nije konačan broj); više od 70% stradalo je uslijed izravnog neprijateljskog djelovanja (od eksplozije granate, mine, raketiranja zrakoplova, snajpera i slično), a manje od 30% uslijed neizravnog neprijateljskog djelovanja (igranje vatrenim oružjem, ručnom bombom i slično).

Ukupno je ranjeno 30.578 osoba (podaci ne obuhvaćaju u ratu okupirano područje); od toga čak 7169 civila, 21.959 hrvatskih branitelja, 58 pripadnika mirovnih snaga UN-a i 613 neprijateljskih vojnika, a za 779 nema podataka o pripadnosti, ali se za većinu njih može utvrditi da su pripadali neprijateljskim jedinicama. Među ranjenim civilima je 1044 djece. Kao posljedica ranjavanja u 188 djece zaostao je različit stupanj tjelesne invalidnosti (u 56 vrlo teška, 92 teška, te u 40 umjerena tjelesna invalidnost). Bez jednog roditelja ostalo je 5497 djece, a 74 djeteta ostala su bez oba roditelja.

Istodobno, na okupiranom području RH smrtno je stradalo najmanje 5100 osoba, uglavnom srpske narodnosti (oko 70% “boraca”, oko 20% civila, za oko 10% nije pouzdano utvrđen status), a za 797 osoba nije poznata sudbina. Prema podacima generala “Srpske vojske Krajine” Milisava Sekulića, u borbama na prostoru “Republike Srpske Krajine”, od lipnja

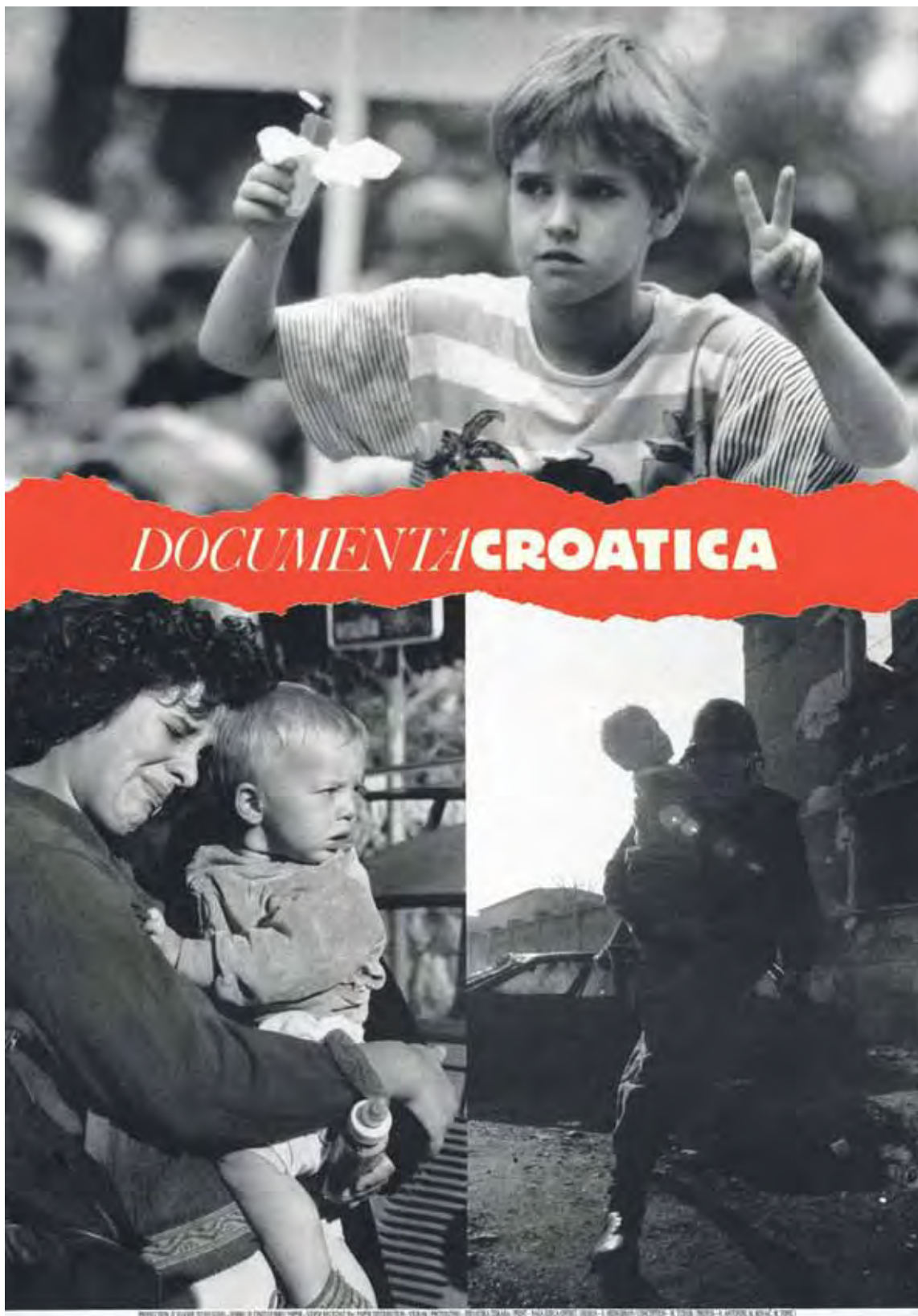
Human losses

At least 19,500 Croatian citizens were killed or went missing in the Homeland War (estimates).

According to incomplete data collected by the end of 2009, on the Croatian side (the free territory of the Republic of Croatia) about 12,500 citizens were killed (direct demographic losses), out of which about 50% were civilians, while 1,030 are on record as missing. The number of killed civilians includes 323 children (the figure is not final): more than 70% were killed by direct hostile action (shells or mines, plane rockets, snipers etc.) and less than 30% by indirect hostile action (playing with firearms, hand grenades and the like).

Altogether 30,578 persons were wounded (the figure does not include the area occupied during the war): 7,179 civilians, 21,959 Croatian defenders, 58 UN force members and 613 enemy soldiers; no data are available for 779 persons of unknown affiliation, although the majority most probably belonged to hostile units. The number of wounded civilians includes 1,044 children; 188 children remained disabled because of wounds sustained in the war (in 56 cases the bodily disability was severe, in 92 heavy and in 40 moderate). 5,497 children lost one parent, and 74 lost both.

In the same period about 5,100 persons, largely of Serb nationality, were killed in the occupied parts of the Republic of Croatia (about 70% were “soldiers”, about 20% civilians, while the status of about 10% is not known), and 797 persons went missing. According to the figures of Milislav Sekulić, general of the “Serb Army of Krajina”, between June 1991 and August 1995 Serb casualties amounted to 3,496 persons killed and 1,857 missing (the source notes that “the actual number is probably higher”). The number



Na plakatu je fotografija dječaka sa zapaljenom svijećom s prosvjeda ispred Zapovjedništva 5. vojne oblasti u Zagrebu, zatim majke i djeteta, prognanika iz Slanog, u Neumu 4. listopada 1991., te hrvatskog branitelja u Osijeku koji s djetetom u naručju bježi u zaklon pred opasnošću od topničkog napada u listopadu 1991.

The photographs show a boy holding a lit candle during the protest in front of the Headquarters of the 5th Military District in Zagreb; a mother and child, displaced from Slano, at Neum on 4 October 1991; and a Croatian defender in Osijek with a child in his arms rushing into a shelter during an artillery attack in early October 1991.

1991. do kolovoza 1995. srpski gubici iznosili su 3496 poginulih i 1857 nestalih (uz napomenu da je "stvarni broj sigurno veći"). Među smrtno stradalima (podaci vjerojatno nisu potpuni) je 54 djece (mlađe od 18 godina): 25 je stradalo nesretnim slučajem, 10 je izvršilo samoubojstvo, za 5 nije poznat način stradanja, 8 je stradalo prilikom granatiranja, 3 su "poginula u akciji" (vode se kao "borci"), 1 je ubijen, a 2 su "umrla poslije ranjavanja".

Spomenuti podaci (koji se i dalje nadopunjuju) preuzeti su od: Uprava za zatočene i nestale – Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, Uprava za zaštitu žrtava i sudionika rata o poginuloj djeci u Domovinskom ratu – Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH, Stožer saniteta Ministarstva zdravstva, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, te iz knjige Milisava Sekulića, *Knin je pao u Beogradu* (Beograd, 2000.).

Prosvjed protiv rata i otvorenog uključivanja Jugoslavenske narodne armije u rat protiv Hrvatske održan u Zagrebu 29. kolovoza 1991. na Trgu Petra Krešimira IV., ispred zgrade Komande 5. vojne oblasti. Organiziran je na poticaj *Bedema ljubavi*, udruženja majki čiji su sinovi služeći JNA bili prisiljeni sudjelovati u agresiji na vlastitu domovinu. Strah, tjeskoba i nevjerica su sve prisutniji, a slutnja u još strašniji nadolazeći rat ogleda se na licu djevojčice u prvom planu i okupljenih prosvjednika.

Protest against the war and open involvement of the Yugoslav National Army (JNA) in the war against Croatia, held in Zagreb on 29 August 1991 in the Square of Petar Krešimir IV and in front of the Headquarters of the Fifth Army District. It was organized on the initiative of the *Bulwark of Love* (*Mothers for Peace*), an association of mothers whose sons were forced, as JNA conscripts, to participate in the aggression against their own country. Fear, anxiety and disbelief were increasingly present, and the sense of foreboding about an even more terrible forthcoming war is reflected in the face of the girl in the foreground and of the protesters.

of persons killed (the figures are probably incomplete) includes 54 children (below 18): 25 were killed in accidents, 10 committed suicide, the cause of death in 5 cases is unknown, 8 were killed by shelling, 3 "were killed in action" (on record as "fighters"), 1 was killed and 2 died "of wounds".

These figures (which are still being updated) have been taken over from the Office for Detained and Missing Persons (of the Ministry of the Family, Veterans' Affairs and Intergenerational Solidarity of the Republic of Croatia), the Office for the Protection of the Victims and Participants in the Homeland War (of the Ministry of Health and Welfare of the Republic of Croatia), the Medical Corps Headquarters of the Ministry of Health, the Croatian Memorial&Documentation Centre of the Homeland War, and Milisav Sekulić's book *Knin je pao u Beogradu* (Knin fell in Belgrade; Belgrade, 2000).



PLEASE STOP THE YU ARMY

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY



Pakrac, jesen 1991. (autor fotografije: Toni Hnojčik).
Pakrac, autumn 1991 (photograph by Toni Hnojčik)

Masovne grobnice

Ovčara je tijekom vremena postala simbol sjećanja na žrtve srpskih zločina koji su u Domovinskom ratu počinjeni diljem Hrvatske; u gradovima i naseljima: Antin, Antunovac, Baćin, Balinci, Beli Manastir, Berak, Bilje, Bogdanovci, Bruška, Bučje, Cerić, Cetingrad, Čakovci, Čanak, Četekovac, Čelije, Dalj, Donji Čaglić, Drežnik, Drniš, Erdut, Ernestinovo, Ervenik, Glina, Glinsko Novo Selo, Glinska Poljana, Grabovac, Gredane, Hrvatska Kostajnica, Hum, Ilok, Ivanovo Selo, Jankovci (Novi i Stari), Jasenice, Joševica, Kijevo, Korlat, Kostrići, Kraljevčani, Kusunje, Lipik, Lisičić, Lovas, Lovinac, Maja, Marinci, Medviđa, Mikluševci, Mohovo, Nadin, Negoslavci, Okučani, Pakrac, Pakrački Vinogradi, Petrinja, Pecki, Petrovci, Plavićevac, Poljanak, Saborsko, Selište, Skela, Smilčić, Smoljanac, Slunj, Sonković, Sotin, Struga, Svinjarevci, Široka Kula, Škabrnja, Šopot, Tenja, Tordinici, Tovarnik, Vaganac, Viduševac, Voćin, Zemunik Donji, i druga stratišta diljem Hrvatske, na kojima su zlostavljani i ubijeni hrvatski branitelji i civili. O spomenutim stratištima i počinjenim zločinima hrvatska javnost vrlo malo zna.

Najmanje 145 masovnih i više od 1200 pojedinačnih grobnica sa žrtvama srpskih zločina, uglavnom Hrvatima, ali i pripadnicima ostalih narodnosti koji nisu podržali velikosrpsku politiku i agresiju na Hrvatsku, upućuju na zaključak da su ubijanja bila planirana. Iz spomenutih grobnica ekshumirani su posmrtni ostaci 3782 žrtve, od kojih su pozitivno identificirani posmrtni ostaci 3217 hrvatskih branitelja i civila (Ivan Grujić, "Zatočeni i nestali u Domovinskom ratu", *Pravo na dom*, Osijek, 2011., 289).

Da bi se izbjeglo generaliziranje, treba reći da su mnogi Srbi u Srbiji odbili mobilizaciju

Mass Graves

Over time Ovčara has become the symbol of remembrance of the victims of Serbian crimes committed throughout Croatia during the Homeland War, in towns and villages such as Antin, Antunovac, Baćin, Balinci, Beli Manastir, Berak, Bilje, Bogdanovci, Bruška, Bučje, Cerić, Cetingrad, Čakovci, Čanak, Četekovac, Čelije, Dalj, Donji Čaglić, Drežnik, Drniš, Erdut, Ernestinovo, Ervenik, Glina, Glinsko Novo Selo, Glinska Poljana, Grabovac, Gredane, Hrvatska Kostajnica, Hum, Ilok, Ivanovo Selo, Jankovci (Novi and Stari Jankovci), Jasenice, Joševica, Kijevo, Korlat, Kostrići, Kraljevčani, Kusunje, Lipik, Lisičić, Lovas, Lovinac, Maja, Marinci, Medviđa, Mikluševci, Mohovo, Nadin, Negoslavci, Okučani, Pakrac, Pakrački Vinogradi, Petrinja, Pecki, Petrovci, Plavićevac, Poljanak, Saborsko, Selište, Skela, Smilčić, Smoljanac, Slunj, Sonković, Sotin, Struga, Svinjarevci, Široka Kula, Škabrnja, Šopot, Tenja, Tordinici, Tovarnik, Vaganac, Viduševac, Voćin, Zemunik Donji, and other sites on which Croatian defenders and civilians were maltreated and killed. The Croatian public knows very little about these execution sites and about the committed crimes.

At least 145 mass graves and more than 1200 single graves of the victims of Serbian crimes, mainly Croats but also members of other ethnic groups that did not support Greater Serbian policies and aggression against Croatia, suggest the conclusion that the killings were planned. Mortal remains of 3,782 victims have been exhumed from these graves, and 3,217 Croatian defenders and civilians positively identified (Ivan Grujić, *Detainees and missing persons in the Homeland War*, Zatočeni i nestali u Domovinskom ratu, *Pravo na dom*, Osijek, 2001, 289).

jer nisu htjeli ići u osvajački rat, da su se mnogi u JNA i srpsko-crnogorskim postrojbama koje su napadale Hrvatsku našli spletom različitih okolnosti, primjerice, inercijom vezanom uz službu ili mobilizacijske obveze te zbog neinformiranosti uzrokovane snažnom medijskom, protuhrvatskom promidžbom. Mnogi među njima ponašali su se kao vojnici, a ne zločinci. Neki su čak uspjeli spasiti život Hrvatima koje su ekstremni pripadnici srpskih postrojbi namjeravali ubiti, a neki Srbi su i ubijeni pokušavajući spriječiti svoje sunarodnjake da počine zločin nad Hrvatima. Nažalost, bilo je i mnogo onih koji su u osvajački rat protiv Hrvatske krenuli zadojeni velikosrpskom idejom i mržnjom. Uglavnom takvi počinili su zločine u Hrvatskoj i BiH.

Zločini nad Hrvatima izazvali su neprimjerene reakcije pojedinaca i na hrvatskoj strani. Na području pod hrvatskom vlašću u Domovinskom ratu, do početka operacije “Oluja”, pojedini građani srpske nacionalnosti ubijeni su u Gospiću, Osijeku, Sisku i Paulin Dvoru, kao mjesto odmazde nad srpskim civilima navode se Pakračka poljana i područje Medačkog “džepa”, a pojedinačni slučajevi ubojstava srpskih civila zabilježeni su i na nekoliko drugih lokacija. O tome je hrvatska javnost upoznata, jednako kao i sa zločinima nad građanima srpske nacionalnosti koji su nakon “Oluje” počinjeni u zaseocima Grubori, Varivode i Gošići, gdje je ubijena ukupno 21 osoba.

Spomenik žrtvama ubijenima na Ovčari.
Monument to the victims killed at Ovčara.



In order to avoid generalization, it should be noted that many Serbs in Serbia refused mobilization because they did not want to participate in a war of conquest, and that many found themselves in the JNA and Serbian-Montenegrin units that attacked Croatia owing to a variety of circumstances, i.e., inertia of service or mobilization, or absence of information due to strong anti-Croatian propaganda in the media. Many of them behaved like soldiers and not like criminals. Some even succeeded in saving the lives of Croats mortally threatened by extremist members of Serbian units; some Serbs were even killed while trying to prevent their fellow countrymen from committing crimes against Croats. Unfortunately, there were also many who went on the rampage against Croatia driven by Greater Serbian ideas and hate, and they were largely those who committed crimes in Croatia and Bosnia and Herzegovina.

Crimes against Croats also provoked outrageous individual reactions on the Croatian side. By the start of Operation *Storm*, citizens of Serbian nationality were killed in places under the control of Croatian authorities such as Gospić, Osijek, Sisak and Paulin Dvor. Other places of retaliation against Serbian civilians include Pakračka Poljana and the Medak “Pocket”; murders of Serbian civilians were also reported in some other places. The Croatian public is informed about all these cases, as well as about the murders of citizens of Serbian nationality committed after *Storm* in the hamlets of Grubori, Varivode and Gošić, where a total of 21 persons were killed.



Zemljovid s položajem Ovčare.
Map showing the position of Ovčara



Photo: J. P. K. C.

JUST ONE OF MANY FUNERALS
FOR MASSACRED
AND KILLED CROATIANS.

THE AGGRESSORS ARE SERBIA AND THE YUGO COMMUNIST ARMY.

CROATIAN INFORMATION CENTRE
Prijem: HRVATSKA TISKARA, d.o.o. ZAGREB

19.

S NAMA SU!

HUMANITARNI KONCERT ZA POGINULE
BRANITELJE RODOM IZ ARBANASA



POMIRENI SA ZEMLJOM ŠTO IH RODI
POČIVAJU U MIRU. S A M C I U ZEMLJI
HRVATSKOJ NEDODIRLJIVI, NERANJIVI
VJEČNI. NA STRAŽI DOMA STOJE I

NEPOKRETNOSTI SUPTILNOŠĆI
UMIRNOŠĆI DOMA M R T V I KOJI VIDE

SJENE KOJE ČUJU. PRIJATELJI ŠTO SAVJETUJU,
OPOMINJU. S NAMA SUI SA HRVATSKOMI
SA ZADROM. SA DOMOM NAŠIMI JER ONI
JESU DOM, OGNJIŠTE. NJIMA GA DUGUJEMO.

BUDITE I VI SA NAMA SA NAŠOM BRACOM
ŠTO UMRJEŠE DA BI MI MOGLI ŽIVJETI
MRTVOM GARDOM HRVATSKOM.

Marko Gotić

ZADAR, 3. KOLOVOŽA 1994. U 20 SATI
CAMP "PUNTA BAJLO"

MARKO GOTIĆ ARBANASI - ZADAR



str. 374 / p. 374

JUST ONE OF MANY FUNERALS / FOR MASSACRED / AND KILLED CROATIANS. (Jedan od mnogih pogreba masakriranih i ubijenih Hrvata.) / Plakat br. 19 iz ciklusa *HELP! STOP THE WAR IN CROATIA* / Autor fotografije: Zdenko Pušić.

Nakon protuudara hrvatskih branitelja na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog ratišta srpski su pobunjenici u povlačenju 13. prosinca 1991. izvršili pokolj nad civilnim stanovništvom u Voćinu i Humu. Na plakatu je fotografija s pogreba 43 nedužne žrtve, 17. prosinca 1991. u Podravskoj Slatini.

JUST ONE OF MANY FUNERALS FOR MASSACRED AND KILLED CROATIANS. / Poster No. 19 from the *HELP! STOP THE WAR IN CROATIA* series. / Photograph by: Zdenko Pušić

After the counterattack of the Croatian defenders in the northern part of the Western Slavonian theatre, the Serbian rebels, during their withdrawal on 13 December 1991, massacred the civilian population in Voćin and Hum. The photograph was taken at the funeral of 43 innocent victims in Podravska Slatina on 17 December 1991.

str. 375 / p. 375

Plakat (autor Nilo Karuc, Zadar, 1994.) koji je pozivao na humanitarni koncert za pomoć obiteljima devetorice poginulih branitelja rodom iz zadarskih Arbanasa: Vremenka Vukića, braće Janka i Miroslava Perice, Jose Runjića, Damira Zrilića, Nenada Lucića, Denisa Bajla, Borisa Nikpalja i Tonija Karuza. Autor teksta na plakatu je Ivica Đovani Matešić-Jeremija.

THEY ARE WITH US/HUMANITARIAN CONCERT FOR THE DEFENDERS FROM ARBANASI KILLED IN ACTION
Poster (author Nilo Karuc, Zadar, 1994) inviting to a humanitarian concert for the families of the nine defenders from Arbanasi (Zadar) killed in action: Vremenko Vukić, brothers Janko and Miroslav Perica, Joso Runjić, Damir Zrilić, Nenad Lucić, Denis Bajlo, Boris Nikpalj and Toni Karuza. Ivica Đovani Matešić-Jeremija wrote the text on the poster.

RECONCILED WITH THE SOIL THAT GAVE THEM BIRTH / THEY REST IN PEACE. ALONE IN THE / CROATIAN LAND UNTOUCHABLE, INVULNERABLE / ETERNAL. GUARDING THEIR HOME! / AGA, JANKO, MIRO, JOLE, MEDO, NENO, DENIS, BORO, TONI. THE DEAD THAT SEE. THE SHADOWS THAT HEAR. FRIENDS THAT ADVISE, WARN. THEY ARE WITH US! WITH CROATIA! WITH ZADAR, OUR HOME! BECAUSE THEY ARE / OUR HOME, OUR HEARTH. WE OWE IT TO THEM. / BE TOO WITH OUR BROTHERS / WHO DIED SO THAT WE MAY LIVE. THE DEAD CROATIAN GUARD.

ZADAR, 3 AUGUST 1994 (CURA VIGILA – I REMAIN ON GUARD)

Poginuli civili u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 25. ožujka 1999., prema podacima Odjela za informiranje Ministarstva zdravstva po regijama.

Civilians killed between 17 August 1990 and 25 March 1999, according to incomplete figures of the Information Department of the Ministry of Health for specific regions.

Regija / Region	Broj poginulih / Number	%
Banovina	167	3,53
Baranja	18	0,02
Dubrovnik i južna Dalmacija	125	2,64
Hrvatsko primorje	6	0,13
Hrvatsko zagorje i Međimurje	9	0,19
Istočna Slavonija	2587	54,6
Istra	1	0,02
Kordun	157	3,31
Lika	106	2,24
Podravina i Moslavina	150	3,17
Splitsko područje	47	0,99
Šibensko područje	99	2,09
Zadarsko područje	236	4,98
Zagreb	59	1,25
Zapadna Slavonija	274	5,78
Nepoznata regija	96	2,03
UNPA područja	600	12,67
UKUPNO / TOTAL	4737	100

Izvor: Medicinski fakultet, Odjel za informiranje i istraživanje, Zagreb, siječanj 2000.; Dražen Živić, "Demografski okvir i gubici", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 467.

Source: Medical Faculty, Information and Research Department, Zagreb, January 2000; Dražen Živić, "Demographic scope and losses", *The Creation of the Croatian State and the Homeland War*, 467

Ratni mortalitet hrvatskih branitelja (stanje listopad 2002.).
War mortality rate of the Croatian defenders (as of October 2002)

Županija / County	1991.*	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.- 2002.	Ukupno / Total	%
Zagrebačka	433	357	117	80	123	53	1163	14,3
Krapinsko-zagorska	25	16	10	7	19	2	79	1
Sisačko-moslavačka	253	75	41	41	116	30	556	6,8
Karlovačka	246	95	78	37	64	35	555	6,8
Varaždinska	72	23	18	10	21	3	147	1,8
Koprivničko-križevačka	59	19	4	1	10	2	95	1,2
Bjelovarsko-bilogorska	191	41	18	12	22	9	293	3,6
Primorsko-goranska	52	69	39	15	40	6	221	2,7
Ličko-senjska	127	27	35	13	39	4	245	3
Virovitičko-podravska	92	52	10	10	25	3	192	2,4
Požeško-slavonska	107	40	14	16	12	7	196	2,4
Brodsko-posavska	183	255	74	34	44	24	614	7,5
Zadarska	94	63	78	16	39	11	301	3,7
Osječko-baranjska	477	221	78	39	84	49	948	11,6
Šibensko-kninska	46	34	30	13	16	13	152	1,9
Vukovarsko-srijemska	1014	131	67	34	36	52	1334	16,4
Splitsko-dalmatinska	102	154	121	40	105	38	560	6,9
Istarska	15	14	3	3	4	1	40	0,5
Dubrovačko- neretvanska	91	59	19	13	14	5	201	2,5
Međimurska	29	14	9	7	7	1	67	0,8
Nepoznato	53	82	35	10	4	4	188	2,3
UKUPNO / TOTAL	3761	1841	898	451	844	352	8147	100
%	46,2	22,6	11	5,5	10,4	4,3	100	-

* Uključuje i dva poginula branitelja iz 1990. / Including two defenders killed in 1990

** Uključuje podatke za grad Zagreb i Zagrebačku županiju / Including figures for the City of Zagreb and Zagreb County

Uz napomenu da se zbog raznih razloga određeni broj smrtno stradalih civila nalazi na popisu poginulih branitelja, tako da je u stvarnosti broj smrtno stradalih branitelja manji, a broj smrtno stradalih civila veći od onog koji se navodi u službenom popisu.
Note: for specific reasons a number of killed civilians is on the list of killed defenders, so that the real number of killed defenders is lower and that of the killed civilians higher as compared with the official list.

Izvor: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, Baza podataka, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.; Dražen Živić, "Demografski okvir i gubici", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 458-459.

Source: Ministry of Croatian Homeland War Defenders, Data base, Computerization Dept., Zagreb, 2002; Dražen Živić, "Demographic scope and losses", *The Creation of the Croatian State and the Homeland War*

Općine u Hrvatskoj s većinskim srpskim stanovništvom i Općine sa znatnijim udjelom srpskog stanovništva prema popisu stanovništva iz 1981. (u%)

Municipalities in Croatia with a majority Serbian population according to the 1981 census (in %) and Municipalities with a higher share of the Serbian population according to the 1981 census (in %)

Općina	Nacionalni sastav		
	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni
D. Lapac	91	0,6	7,4
Vojnić	88,6	1,4	5,2
Dvor	80,9	9,3	8,2
Knin	78,9	9,5	10,2
Gračac	72,3	18,1	8,3
Vrginmost	71,4	21,9	4,2
Korenica	69,2	18,8	10,4
Obrovac	60,1	33,8	4,4
Glina	56,7	35,7	6,1
Kostajnica	55,5	27,6	14,5
Benkovac	53	40,1	5,1

Izvor: Položaj naroda i međunacionalni odnosi, Sociologijski i demografski aspekti, Zagreb, 1991.; Nikica Barić, "Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 191-192.

Source: *Position of the people and inter-ethnic relations, sociological and inter-ethnic relations*, Zagreb, 1991; Nikica Barić, "The Serbian rebellion in Croatia 1991-1995", *Creation of the Croatian State and the Homeland War*

Municipalities	Ethnic composition		
	Serbs	Croats	Yugoslavs
Pakrac	38,4	30,4	21
Petrinja	37,6	43,5	15,4
Pod. Slatina	33,1	53,1	11,7
Ogulin	32,9	56,9	8,7
Vrbovsko	31,1	51,8	14,8
Vukovar	31	37,1	21,2
Daruvár	30,3	28,3	17,8
Gospić	29,7	59,3	9,1
Otočac	29,8	63,2	5,8
Slunj	29,5	59,9	6,5
Grubišno Polje	28,9	36	13,6
B. Manastir	24,1	35,8	15,7
Karlovac	23,2	61,4	12
Novska	21,2	61,4	9,3
Orahovica	20,6	63,2	12,2
Drniš	20,1	75,7	2,7
N. Gradiška	18,4	69,5	9,1
Sisak	18,4	61,7	15,1
Osijek	18	57,2	17,9
Virovitica	15,4	70,8	10,4
S. Požega	13,4	74,8	7,8
Vinkovci	13,4	74,8	7,1

Str. 379 / p. 379

* Uz 20755 stanovnika RH koji su se izjasnili Bošnjacima (službeni naziv Ustavom priznate nacionalne manjine u Hrvatskoj, u popisu 2001. godine još se 19677 osoba izjasnilo Muslimanima.)

* Along with 20,755 inhabitants of the Republic of Croatia who declared themselves as Bosniaks (official name of the constitutionally recognized ethnic minority in Croatia), in the 2001 census an additional 19,677 persons declared themselves as Muslims.

** U popisu 2001. godine Jugoslavenima se izjasnilo 176 stanovnika Hrvatske i oni su uključeni u kategoriju ostali.

** In the 2001 census 176 inhabitants declared themselves as Yugoslavs, and they were included in the "Others" category.

Izvor: Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, Dokumentacija 881, RZSRH, Zagreb, 1992.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2005. (www.dzs.hr); Dražen Živić, "Demografski okvir i gubici", *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 482.

Source: 1991 census; Ethnic composition of the population of Croatia per settlement; 881 Records, Croatian Bureau of Statistics, Zagreb, 1992; 2001 census, Croatian Bureau of Statistics, Zagreb, 2005 (www.dzs.hr). Dražen Živić, "Demographic scope and losses", *The Creation of the Croatian State and the Homeland War*.

Izbjegli Srbi iz Hrvatske sredinom 1996. (velik broj stanovnika srpske narodnosti otišao je iz Hrvatske zajedno s JNA).
Serbian refugees from Croatia, mid-1996 (a considerable number of inhabitants of Serbian nationality left Croatia together with the JNA)

	Broj stanovnika 1991. / Population 1991	Broj Srba 1991. (A) / Number of Serbs 1991 (A)	Broj registriranih izbjeglica 1996.(B) / Number of registered refugees 1996 (B)	Razlika A-B / Difference A-B	% izbjeglih Srba u broju Srba 1991. / % of Serbian refugees in the number of Serbs 1991
Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem	831 286	134 344	37 674	96 670	28,04
Zapadna Slavonija	203 993	52 672	26 944	25 728	51,15
Banovina, Lika, Kordun	440 977	171 112	135 885	35 227	79,41
Dalmacija	951 641	114 805	93 347	21458	81,31
Istra i Sjeverno hrvatsko primorje	544 650	38 414	8 727	29 687	22,72
Zagreb i Zagrebačka regija	1 811 718	70 316	12 112	58 204	17,23
UKUPNO / TOTAL	4 784 265	581 663	314 689	266 974	54,1

Etnički sastav stanovništva Hrvatske prema popisima 1991. i 2001.

Ethnic composition of the population of Croatia according to the 1991 and 2001 censuses.

Narodnosna pripadnost / Ethnicity	Apsolutni pokazatelj / Absolute indicator		Relativni pokazatelj / Relative indicator		Indeks promjene apsolutnog broja / Absolute number change index
	1991.	2001.	1991.	2001.	
UKUPNO / TOTAL	4 784 265	4 437 460	100	100	92,8
Hrvati / Croats	3 736 356	3 977 171	78,1	89,63	106,4
Muslimani – Bošnjaci / Muslims – Bosniaks	43 469	20 755*	0,91	0,47	47,7
Srbi / Serbs	581 663	201 631	12,16	4,54	34,7
Albanci / Albanians	12 032	15 082	0,25	0,34	125,3
Česi / Czechs	13 086	10 510	0,27	0,24	80,3
Slovenci / Slovenians	22 376	13 173	0,47	0,3	58,9
Mađari / Hungarians	22 355	16 595	0,47	0,37	74,2
Nijemci / Germans	2 635	2 902	0,06	0,07	110,1
Rusini / Ruthenians	3 253	2 337	0,07	0,05	71,8
Slovaci / Slovaks	5 606	4 712	0,12	0,11	84,1
Talijani / Italians	21 303	19 636	0,45	0,44	92,2
Ukrajinci / Ukrainians	2 494	1 977	0,05	0,04	79,3
Ostali / Others	29 801	43 874	0,62	0,99	147,2
Nisu se izjasnili / Noncommitted	73 376	79 828	1,53	1,82	108,8
Jugoslaveni / Yugoslavs	106 041	**	2,22		
Regionalno izjašnjeni / Regional affiliation	45 493	9 302	0,95	0,21	20,4
Nepoznato / n/a	62 926	17 975	1,32	0,41	28,6

Prema novijim istraživanjima ukupna ratna šteta u RH od 1991. do 2004. iznosi oko 142 milijarde US dolara: izravna ratna šteta 56.5, a neizravna oko 85.5 milijardi US dolara (1998. odnos valuta bio je 1 US dolar = 6,36 kn). Štete izražene u američkim dolarima (prema hrvatskim cijenama); preuzeto iz: Slobodan Praljak, *Procjena ratnih šteta u Hrvatskoj*, Zagreb, prosinac 2006.

Kategorija štete	Vremenski period		Ukupno
	1991.-2004.	2005.-2015.	
– poginuli i nestali	3.595.500.000	0	3.595.500.000
– ranjeni i invalidi	23.217.108.994	0	23.217.108.994
– prognani i izbjegli	2.000.000.000	0	2.000.000.000
– emigranti	46.325.508	0	46.325.508
– PTSP	342.500.000	228.250.000	570.750.000
Ukupni ljudski gubici	29.201.434.500	228.250.000	29.429.684.500
– industrija	1.156.400.000	0	1.156.400.000
– poljoprivreda, šumarstvo i srodne industrije	1.410.000.000	0	1.410.000.000
– infrastruktura i telekomunikacije	2.355.080.000	0	2.355.080.000
– stambeni fond	3.800.000.000	0	3.800.000.000
– neobnovljiva prirodna bogatstva	531.200.000	0	531.200.000
– imovina hrvatskih poduzeća izvan hrvatskih granica	1.143.800.000	0	1.143.800.000
– upad u monetarni sustav	357.000.000	0	357.000.000
– povijesno-kulturna baština i imovina zdravstva	4.800.000.000	0	4.800.000.000
Ukupni imovinski gubici	15.553.480.000	0	15.553.480.000
Ukupni ratni izdaci	10.142.000.000	0	10.142.000.000
– razminiranje	1.625.717.778	735.011.270	2.360.729.048
– žrtve mina	116.272.360	58,495,520	174.767.880
Ukupni gubici od mina	1.741.990.138	793,506,790	2,535,496,928
1. IZRAVNE RATNE ŠTETE	56.638.904.638	1.021.756.790	57.660.661.428
2. NEIZRAVNE RATNE ŠTETE	85.751.000.000	109.058.000.000	194.809.000.000
UKUPNE RATNE ŠTETE	142.389.904.630	110.079.756.790	252.469.661.420

According to recent studies, total war damage in the Republic of Croatia in the 1991 - 2004 period amounts to about 142 billion US dollars: direct damage 56.5, and indirect damage 85.5 billion US \$ [1998 rate of exchange: 1 US \$ = 6.36 Hrk].

Damage expressed in USA dollars (at Croatian prices) (from: Slobodan Praljak, *Estimate of war damage in Croatia* [Procjena ratnih šteta u Hrvatskoj], Zagreb, December 2006)

Damage category	Period		Total
	1991 – 2004	2005-2015	
Killed and missing	3,595,500,000	0	3,595,500,000
Wounded and disabled	23,217,108,994	0	23,217,108,994
Displaced persons and refugees	2,000,000,000	0	2,000,000,000
Emigrants	46,325,508	0	46,325,508
PTSD	342,500,000	228,250,000	570,750,000
Total human losses	29,201,434,500	228,500,000	29,429,684,500
Industry	1,156,400,000	0	1,156,400,000
Agriculture, forestry and related industries	1,410,000,000	0	1,410,000,000
Infrastructure and telecommunications	2,355,080,000	0	2,355,080,000
Housing stock	3,800,000,000	0	3,800,000,000
Nonrenewable natural resources	531,200,000	0	531,200,000
Property of Croatian companies abroad	1,143,800,000	0	1,143,800,000
Incurion in the monetary fund	357,000,000	0	357,000,000
Historical&cultural heritage and health facilities	4,800,000,000	0	4,800,000,000
Total property losses	15,553,480,000	0	15,553,480,000
Total war expenditure	10,142,000,000	0	10,142,000,000
Demining	1,625,717,6778	735,011,270	2,360,729,048
Mine victims	116,272,360	58,495,520	174,767,880
Total mine losses	1,471,990,138	793,506,790	2,535,496,928
1 DIRECT WAR DAMAGE	56,638,904,638	1,021,756,790	57,660,661,428
2 INDIRECT WAR DAMAGE	85,751,000,000	109,058,000,000	194,809,000,000
TOTAL WAR DAMAGE	142,389,904,630	110,079,756,790	252,469,661,420

Kazalo imena / Name Index

A

Adžić Blagoje, 29, 50
 Ajdinović, 365, 366
 Alagić Adnan, 247
 Akrap Gordan, 323
 Andabak Andrija, 116
 Andrijanić Luka, 219
 Antunac Grgo, 93

B

B. Miloš, 295
 Babić Marko, 228
 Babić Milan, 192, 279, 281
 Badinter Robert, 130
 Bajlo Denis, 376
 Baker James, 68
 Barić Nikica, 201, 304, 388
 Bebić Luka, 74, 79
 Beethoven van Ludwig, 124
 Besson Gaston, 330
 Biljak Matko, 98
 Biočić Mihovil, 308
 Bistrovčić Josip, 268
 Biškupić Božo, 175
 Boban Mate, 313, 314-317
 Bogičević Bogić, 56
 Boljkovac Josip, 79
 Borković Branko – “Mladi Jastreb”, 220
 Bosanac Vesna, 229
 Bošnjak M., 280
 Božićević Zoran, 342
 Božićević Josip, 95
 Brandolice Renato, 36, 350
 Breškić Branko, 354
 Broz Josip – “Tito”, 27, 201, 205
 Bulat Čedomir, 171, 261, 273
 Butjer Eduard, 256

C

Carrington Lord Peter, 104, 123, 362
 Chirac Jacques, 322
 Clinton Bill, 147, 322
 Cossiga Francesco, 124
 Crnjac Miljenko, 173
 Cutillero Jose, 143
 Cvitan Onesin, 79

Č

Čakić Ante, 306.
 Čekić Smail, 308
 Černomirdin Viktor, 322
 Červenko Zvonimir, 173

Čulo Branko, 305

Čuvalo Raveno, 92

Ć

Ćosić Dobrica, 43

D

D. Radmila, 295
 Dedaković Mile – “Jastreb”, 220
 Desanka (svjedok/witness), 300
 Dimitrovska D., 280
 Dobošević Zdenko, 118
 Domazet Davor, 173
 Domljan Žarko, 32, 69, 74, 85
 Drača N., 281
 Dragojlović Dragan, 87
 Drašković Vuk, 278
 Dubravica Branko, 390
 Dudaković Atif, 260, 302
 Dukarić Petar, 122

DŽ

Džakula Veljko, 241
 Džanko Luka, 173

Đ

Đinđić Zoran, 278
 Dodan Šime, 79
 Dolan Šimun, 101

E

Eigen Manfred, 352
 Erdelja Boris, 237

F

Ferić Stanko, 293
 Filaret, episkop Mileševski, 362
 Filipi Mario, 101, 103, 116
 Filipović D., 361
 Fuzul Goran, 124

G

G. Grgas, 352
 Galbraith Peter, 265
 Gašparović Željko, 5, 120, 122, 126, 170, 285
 Goldstein Slavko, 33
 Gotovac Vlado, 82
 Gotovina Ante, 101, 171, 173, 270, 271, 273, 274, 297
 Granić Mate, 313, 325
 Griva Rade, 117
 Grujić Ivan, 372
 Gundulić Ivan, 7
 Gusić Tomislav, 237

H

Hadžić Goran, 262, 364
 Hadžiegrić Alem, 166
 Halilović Sefer, 311, 317, 318
 Harambašić Stevo, 241
 Havranek Drago, 33, 54
 Hebrang Andrija, 358
 Hećimović Esad, 311.
 Hnojčik Toni 92, 117, 121, 127, 212, 264, 360, 371
 Hodžić Šefko, 315
 Huber Robert, 352

I

Ibrišević Romeo, 92
 Ivan Pavao II, 155
 Ivančević R., 8
 Ivčić Tomislav, 15
 Ivkanec Nikola, 241
 Izetbegović Alija, 139, 141, 176, 248, 307, 314, 315, 317, 318, 322

J

Jagoda (svjedok/witness), 299
 Jakšić Branimir, 313
 Janković Zoran, 228
 Jarnjak Ivan, 79
 Jelavić Dalibor, 124
 Jelić Ivan, 116
 Jelinčić Željko, 229
 Jelcin Boris, 334, 335
 Jendrić Dorotea, 361
 Jovanov Siniša, 390
 Jović Borisav, 29, 43, 50-52, 55, 78, 87, 278
 Jović Josip, 54, 55, 76
 Jurčević Nikola, 390

K

Kadijević Veljko, 50, 78, 86, 123, 214
 Kaić Žarko, 237
 Kalazić Z., 346
 Karadžić Radovan, 174, 177, 316, 317, 326
 Karuc Nilo, 376
 Karuza Toni, 376
 Kikić Ante, 101
 Kinčl Miroslav – “Iglja”, 102
 Knez Hrvoje, 90
 Knežević Mihajlo, 290
 Kohl Helmut, 322
 Kovačević Radovan, 280
 Krajišnik Momčilo, 326
 Kratofil Boris, 229
 Krneta, 365

Krovinović Jasenko, 256
Krstičević Živko, 237
Kuharić Franjo, 33, 80, 155
Kujundžić I., 299
Kušt Stanko, 229

L

S. L. (obavještajac/intelligence officer), 295
Labura Svebor, 256, 285
Lang Slobodan, 305, 306
Latin Ivo, 32, 33
Laušić Gordan, 171, 176
Lederer Gordan, 237
Leutar Ivan, 228
Ličina Đorđe, 79
Lucić Nenad, 376
Lučić Ivo, 314, 319, 322

LJ

Ljubičić Boris, 4

M

Mahmutćehajić Rusmir, 317
Major John, 322
Mančić S., 348
Maras Kraljević Josipa, 390
Mareković Marijan, 260, 302
Marić Andrija, 228, 390
Marijan Davor, 309, 310
Markač Mladen, 171, 173, 270, 271, 274, 297
Marković Ante, 89
Marković Milena, 296
Martić Milan, 192, 262, 279, 280, 282, 290
Martić Neven, 65
Matanović Predrag, 187
Matešić – Jeremija Ivica Đovani, 376
Matija Ivan, 74
Matijaš "Pauk" Andrija, 187
Matokanović Mihajlo, 101
Matoš Ivica, 229
Mesić Stjepan, 32, 60, 79, 89
Mihailović Draža, 205
Mijahotnik Jurij, 279
Mikulić Tomislav, 124
Milanović Milan, 262
Milošević Slobodan, 20, 21, 28, 29, 50, 51, 55, 78, 87, 123, 177, 179, 189-191, 194, 207, 262, 278, 308, 314, 316, 322, 324-326, 362
Mimica Jadran, 354
Mladić Ratko, 173, 314, 326
Mlinar Miroslav, 32
Mlivenčić Ivica, 312, 313, 321
Modrić Mato, 101
Mrkšić Mile, 262, 283

N

Nazor Ante, 358
Neda, 299
Nicolier Jean – Michel, 333
Nikpalj Boris, 376

Norac Mirko, 173
Novaković Mile, 297

NJ

Njavro Juraj, 229

O

Obradović Dmitar, 366
Omerbašić Šefko, 33
Oraić Tolić D., 352
Oršolić N., 31-33
Owen Lord David, 325, 383

P

P. Rastislav, srpski akademik/Serbian academician, 362
Pack Doris, 80
Pajić Tošo, 273
Pauling Linus, 352
Pavelić Ante, 273
Pavičić Darko, 321
Pavković M., 346
Pavle, patrijarh srpski/Serbian Patriarch, 362
Pavlović Jovan, 33
Perešin Rudolf, 238
Perica Janko, 376
Perica Miroslav, 376
Perić Marko, 64
Perić Nikola, 390
Perišić Mijić Ana, 67
Peša Žarko, 367
Petrić Jozo, 342, 346
Pichler Goran, 58
Pifat – Mrzljak Greta, 352
Plazibat Ante, 117
Pole Stipe, 220
Pope John Paul II, 155
Praljak Slobodan, 23, 254, 311, 312, 315, 318, 321
Praščević Dobrosav, 317
Predragović Milenko, 297
Pušić Zdenko, 376

R

Račan Ivica, 28
Radnić Damir, 229
Radoš Ivan, 334
Rakić Rajko, 390
Rašković Jovan, 43, 51
Reljanović Mario, 390
Rogić I., 350
Runjić Joso, 376

S

Savić Dragan, 58
Sekulić Milisav, 368
Shrader Charles, 310, 311, 315
Silajdžić Haris, 176, 248, 319
Simić Novica, 316, 317
Skračić Luka, 237
Stambolić Ivan, 20, 21
Stipetić Petar, 171, 173
Stržić Ivan, 41
Szabo Stanko, 70

Š

Šarinić Hrvoje, 325
Šešelj Vojislav, 278
Šipek Robert, 342, 348
Škare – Ožbolt Vesna, 313
Škrabalo Zdenko, 315
Šola Pero, 99
Šostarić Daniel, 390
Špegelj Martin, 50, 77, 79
Šreter Ivan, 66
Šustić Stjepan, 390
Šušak Gojko, 79, 171, 211, 260, 325

T

Tomanić Milorad, 362
Tomljanović Damir – "Gavran", 101, 187
Tuđman Franjo, 28, 32, 33, 38, 44, 68, 78, 89, 123, 125, 130, 138, 139, 141, 149, 168, 171-173, 175, 176, 179, 180, 200, 201-207, 209, 211, 247, 248, 263, 265, 267, 306, 308, 313, 315, 316, 322, 324-327, 382
Tuđman Miroslav, 302
Tunuković Tihomir, 237

U

Urban Pavo, 7, 99, 237

V

Vance Cyrus, 123, 128, 130
Vekić Ivan, 74, 79
Vidić Marin – "Bili", 220
Višnja (svjedok/witness), 296
Višnjic D., 346
Vlahović Tomislav, 229
Vlahušić Andro, 313, 314
Vojnović Milivoj, 279
Vrcelj Marko, 292
Vrtarić Ivo, 5, 122
Vučak I., 352
Vugdelija Bruno, 200
Vukić Vremenko, 376
Vukušić Mirko, 117

W

Weizsäcker von Richard, 334, 335

Z

Zadro Blago, 228
Zelenović Dragutin, 234
Zimonja (Nikola), 363
Zrilić Damir, 376
Zrilić I., 352
Zubac Aleksa, 315
Zubak Krešimir, 176, 248

Ž

Žipovski M., 348
Živić Dražen, 303, 348, 388, 389
Živković Marko, 117

Kazalo mjesta / Place Index

- A**
 Adriatic Sea, see Jadransko more
 Ahmići, 312
 Albanija/Albania, 326, 334, 337
 Alžir/Algeria, 337
 Aljmaš, 84, 85, 134, 350
 Amerika/America, 327
 Andora,/Andorra 338
 Antin, 222, 372
 Antunovac, 372
 Arbanasi, 375
 Argentina, 329, 334, 337
 Armenija/Armenia, 334, 335, 338
 Aržano, 54
 Australija/Australia, 15, 329, 334, 337
 Austrija/Austria, 131, 136, 238, 329, 334, 336, 385
 Austro – Ugarska/Hungary, 12
- B**
 Baćin, 372
 Bačka Palanka, 78
 Bahrein, 338
 Balinci, 372
 Balkan/Balkans, 77, 86, 325, 327
 Banija, 41, 303
 Banovina, 22, 41, 45, 77, 84, 87, 123, 128, 172, 193, 240, 285, 296, 303, 304, 367, 376, 379
 Banovina Hrvatska, 12, 136
 Banski Grabovac, 260
 Banja Luka, 48, 244, 249, 317, 326, 327
 Baranja, 11, 78, 105, 123, 128, 153, 174, 194, 213, 263, 303, 304, 376, 379
 Barlete, 260
 Batina, 78
 Bednja, 122
- Belgija/Belgium, 131, 329, 334, 336
 Beli Manastir, 35, 48, 52, 128, 372, 378
 Belišće, 104
 Belize, 338
 Benkovac, 24, 28, 32, 41, 60, 128, 239, 260, 266, 274, 279, 288, 290, 361, 378
 Beograd, 16-18, 21, 22, 25, 27, 29, 43, 50-52, 56, 66, 68, 78, 80, 82, 261, 262, 273, 278, 281, 282, 296, 298-300, 323-325, 362-366, 370, 388
 Berak, 222, 372
 Bezdan, 78
 Bibinje, 153
- Bihać, 86, 166, 168, 169, 173, 180, 194, 208, 245, 247-249, 259, 282
 Bijele Stijene, 239
 Bijeljina, 43, 179
 Bilogora (brdo/mount), 216
 Biljane Donje, 260
 Biljane Gornje, 260
 Bilje, 372
 Biograd na moru, 41, 260, 290
 Bjelajci, 240
 Bjelorusija/Belarus, 334, 338
 Bjelovar, 214, 266, 354
 Bjelovarska županija/county, 377
 Bleiburg, 205
 Blinja, 260
 Bobaši, 312
 Bobota, 52
 Bogdanovci 116, 219, 220, 222, 372
 Bogojevo, 78
 Boka kotorska, 234
 Bolivija/Bolivia, 329, 334, 337
 Boričevac, 260
 Borovo Naselje, 219-222
 Borovo Selo, 52, 57, 58, 76, 82, 105, 219, 222
 Bosanska/Bosnian Krajina, 43, 77, 177
 Bosanska/Bosnian Posavina, 138, 178, 180, 316, 317, 324, 328
 Bosanski Brod, 139, 143, 145
 Bosanski Šamac, 143, 145
 Bosansko Grahovo, 166, 172, 185, 244-247, 249, 252, 386, 387
 Bosna/Bosnia, 43, 141, 144, 309, 311, 317, 318, 326
 Bosna i Hercegovina,/Bosnia and Herzegovina 20, 22, 43, 48, 52, 56, 87, 89, 90, 103, 104, 130, 136-142, 149, 151, 153, 168, 172, 173, 177-182, 189, 191, 193, 194, 201, 203, 207, 208, 214, 245, 247-249, 254, 259-261, 265, 266, 290, 298, 307-310, 313, 314, 318, 319, 321, 322, 330, 334, 337, 350, 385
 Brazil, 334, 337
 Brčko, 316, 326
 Brdo kod Kranja, 56
 Brdo – Zabilje, 312
 Brest, 348
 Brijuni/Brioni, 69, 275
 Brlog, 290
 Broćanac, 260
 Brodsko – posavska županija/county, 377
- Bršadin, 222
 Brunei Darussalam 337
 Brusnik, 240
 Bruška, 372
 Bruvno, 260
 Buče, 66, 372
 Bugarska/Bulgaria, 329, 334, 336
 Bugojno, 138, 141, 145, 311, 312
 Buhine Kuće, 312
 Bujavica, 99
 Bunić, 260
 Burkina Faso, 338
 Busovača, 138, 141, 143, 145, 311, 312
- C**
 Canada, see Kanada
 Cavtat, 231
 Cazinska Krajina, 326
 Cepeliš, 260
 Cerić, 225, 372, 386
 Cetina (rijeka/river), 156
 Cetina (selo/village), 246
 Cetinska dolina/valley, 247
 Cetingrad, 260, 372
 Cetinje, 56
 China, see Kina
 Cipar, 337
 Civiljane, 40
 Commonwealth of Independent States, see Zajednica nezavisnih država
 Community of municipalities ... see Zajednica općina/opština ...
 Crna Gora, 10, 12, 21, 25, 43, 56, 63, 84, 87, 89, 90, 103, 104, 139, 149, 152, 189, 198, 231, 232, 277, 319, 323, 338, 388
 Crni Lug, 247, 252, 387
 Crni vrh, 309
 Croatia, see Hrvatska
 Croatian community (republic) of Herceg-Bosna/Posavina, see Hrvatska zajednica. (republika)..
 Croatian Danubian Area, see Hrvatsko Podunavlje
 Crvena greda, 246
 Cuba, 338
 Cvetlin, 122
 Czechoslovakia, 334, 336
 Czech Republic, see Češka
- Č**
 Čaire, 260
 Čakovci, 222, 372

Čanak, 372
 Čapljina, 138, 139, 143
 Češka, 329, 336
 Čehoslovačka (Čehoslovačka Federativna Republika), 334, 336
 Četekovac, 372
 Čile, 329, 334, 337
 Čista Mala, 259
 Čista Velika, 259
 Čitluk, 138, 143, 145, 156, 193
 Čukle, 312
 Ć
 Ćelavac, 259
 Ćelije, 222, 350, 372
 D
 Denmark, see Danska
 Dabar, 259
 Dalmacija/Dalmatia, 6, 12, 13, 22, 35, 40, 45, 57, 87, 98, 106, 113-115, 123, 128, 136, 156, 172, 193, 213, 215, 249, 280, 288, 303, 304, 324, 376, 379, 384, 385
 Dalj, 52, 84, 85, 134, 222, 350, 372
 Daljski Atar – Globovac, 222
 Danska, 131, 329, 334, 336
 Danube, see Dunav
 Daruvar, 104, 128, 214, 216, 378
 Davor, 240
 Dayton, 177, 183, 326, 386
 Den Haag, 38, 104, 130, 269, 273, 295, 300, 312, 326, 362, 363
 Derala (prijevoj/pass), 249
 Derventa, 145
 Dinara (planina/mount), 193, 244-247
 Divoselo, 156, 193
 Dobanovci, 262
 Dobroselo, 260
 Dobretići, 138
 Dolac, 312
 Doljani (Daruvar), 92, 312
 Donja Bačuga, 260
 Donji Čaglic, 240, 372
 Donji Lapac, 24, 41, 60, 128, 260, 266, 288, 299, 378
 Donji Vakuf, 145
 Drava (rijeka/river), 6, 72
 Drenov Klanac, 290
 Dretelj, 313, 314
 Drežnik Grad, 260, 372
 Drina (rijeka/river), 43, 278
 Drniš, 153, 193, 260, 266, 279, 288, 290, 346, 372, 378
 Drvar, 177, 185, 193, 249, 298, 386
 Država Slovenaca, Hrvata i Srba, 12
 Dubica, 260
 Dubrava, 44
 Dubrovnik, 7, 86, 99, 104, 153, 193, 231, 233-236, 238, 249, 260, 290, 313, 344, 346, 376, 386

Dubrovačka Republika/Dubrovnik Republic, 6
 Dubrovačko – neretvanska županija/county, 377
 Duga Resa, 104
 Dugo Selo, 213
 Dulibe (planina/mount Velebit), 260
 Dunav (rijeka/river), 6, 78
 Dusina (Zenica), 312
 Dvor na Uni, 24, 41, 42, 60, 128, 261, 266, 299, 301, 378

Đ

Đakovo 99, 104

E

Egipat/Egypt, 334, 337
 Ekvador/Ecuador, 338
 Erdut, 44, 78, 84, 85, 128, 134, 263, 350, 372
 Ernestinovo, 372
 Ervenik, 372
 Estonija/Estonia, 132, 329, 334, 336
 Etiopija/Ethiopia, 338
 Europa/Europe, 72, 82, 104, 175, 192, 203, 327
 Europska Unija/European Union, 245
 Europska zajednica, European Community 68, 69, 74, 104, 143, 180, 203, 318

F

Farkašić, 215
 Federacija Bosne i Hercegovine/Federation of Bosnia and Herzegovina, 142, 176-178, 248, 281, 282, 321, 326
 Federal Republic of Yugoslavia, see Savezna Republika Jugoslavija
 Filipini/Philippines, 337
 Finska/Finland, 329, 334, 337
 Fojnica, 138, 141, 145, 312
 Francuska/France 132, 322, 329, 333, 334, 336

G

Gacka (regija/region), 215
 Gambija, 329
 Gana/Ghana, 337
 Garešnica, 66
 Gavrinica, 241
 Geneva, see Ženeva
 Genthod, 168, 249
 Germany, see Njemačka
 Glamoč, 166, 184, 245, 247, 249, 253, 280, 386, 387
 Glavace (Otočac), 290
 Glina, 24, 41, 60, 77-79, 106, 128, 132, 150, 151, 167, 259, 260, 266, 296, 301, 346, 362, 366, 372, 378
 Glinska Poljana, 372
 Glinsko Novo Selo, 260, 372
 Globovac, 222
 Göttingen, 352

Gora, 259
 Gornja Bačuga, 260
 Gornje Mekuše, 260
 Gornji Baljci, 259
 Gornji Grad (Zagreb), 344
 Gornji Lapac, 260
 Gornji Poloj (Barilović), 260
 Gornji Vakuf, 138, 312
 Gorski kotar, 19, 22, 188, 215
 Gospić, 104, 156, 193, 215, 216, 260, 290, 346, 373, 378
 Gošići, 373
 Graberje, 259
 Grabovac, 372
 Grabovica, 312
 Gračac, 24, 60, 128, 249, 259, 260, 266, 274, 279, 288, 290, 378
 Gračanica, 312
 Gradačac, 145
 Grahovo, 280
 Graz, 316, 317
 Grčka/Greece, 132, 334, 336
 Gredani, 372
 Grubišno Polje, 104, 128, 216, 217, 378
 Grubori, 373
 Grude (Bosna i Hercegovina), 137, 138, 143, 145
 Gruzija/Georgia, 338
 Gvatemala, 338
 Gvozđ, 266

H

Habsburška Monarhija/Habsburg Monarchy, 12
 Herceg – Bosna, 316
 Herceg Novi, 86
 Hercegovina, 307, 309, 313, 324
 Holy See, see Sveta Stolica
 Hrvatska, 6, 9, 10-12, 15, 18-30, 32, 33, 35, 38-40, 42-52, 55-57, 59-61, 63, 65, 66, 68, 69, 72, 75-79, 82, 84-90, 93-95, 97, 103-106, 123-125, 128-132, 136-142, 149-153, 156, 167, 169, 172-175, 177, 180-182, 188-198, 201-209, 213, 214, 216, 217, 220, 223, 235, 236, 245-247, 249, 254, 259-261, 263, 265, 269-271, 274-278, 281, 282, 285, 294-298, 303, 305, 307-309, 313, 316, 322, 324-327, 329-331, 333, 334, 338, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 358, 362, 365, 367, 372, 373, 378, 380-385, 389
 Hrvatski Ćuntić, 344
 Hrvatska Dubica, 259
 Hrvatska Kostajnica, 24, 60, 128, 259, 260, 266, 290, 346, 362, 372, 378
 Hrvatska Republika Herceg Bosna, 181
 Hrvatska zajednica Bosanska Posavina, 138
 Hrvatska zajednica Herceg – Bosna, 137, 139, 181, 307, 308, 319
 Hrvatsko Podunavlje, 11, 174, 222
 Hrvatsko primorje, 376, 379

Hrvatsko zagorje, 376
Hudutsko, 312
Hum, 372, 376
Hungary, see Mađarska

I

Ilidža, 281, 282,
Ilok, 78, 118, 222, 372
Indija/India, 337
Independent State of Croatia, see
 Nezavisna Država Hrvatska
Indonezija/Indonesia, 337
Irak/Iraq, 50
Iran, 334, 337
Irska/Ireland, 329, 334, 336
Island/Iceland 132, 334, 336
Istra/Istria, 6, 22, 203, 204, 376, 379
Istarska županija/county, 377
Italija/Italy, 132, 329, 334, 336
Ivanec, 44
Ivanić Grad, 156
Ivankovo, 116
Ivanovo Selo, 372
Izrael/Israel 334, 337

J

Jablanica, 138, 141, 145, 312
Jabukovac, 260
Jadran, 72, 204
Jadransko more, 104, 153, 204
Jajce, 138, 145, 177, 184, 193, 386
Jamajka, 338
Jankovci, 372
Japaga, 240
Japan, 329, 334, 337
Jasenice, 372
Jasenovac, 167, 172, 240
Jastrebarski, 156, 213
Jeddah (Saudijska Arabija/Saudi Arabia),
 315
Jelaši, 260
Jemen/Yemen, 338
Jordan, 337
Joševica, 372
Jugoslavija (SFRJ), 9, 10, 19, 20-22, 27-29,
 38, 43, 44, 46, 51, 52, 56, 60, 63, 68, 69,
 78, 89, 94, 103-105, 130, 131, 138, 149,
 151, 177, 188-191, 194, 198, 202, 206-
 209, 213, 269, 294, 298, 308, 319, 321,
 324, 327, 330, 362
Južnoafrička Republika, 329, 337

K

Kabo Verde (Republika Cabo Verde/
 Republic of Cape Verde), 338
Kakanj, 138, 141, 312
Kamensko, 260
Kanada, 329, 334, 336
Karadordevo, 179, 207, 316
Karin, 260, 290
Karlobag, 19, 188

Karlovac, 19, 28, 78, 86, 104, 156, 188,
 213, 216, 260, 308, 346, 378
Karlovačka županija/county, 377
Kaštel Žegarski, 260
Katar, 338
Kazakhstan/Kazakhstan, 334, 338
Kenija/Kenya, 338
Kijevo, 57, 260, 372
Kina, 334, 337
Kingdom of Dalmatia.../Serbs, Croats .../
 Yugoslavia, see Kraljevina ...
Kirgistan/Kyrgyzstan, 337
Kiseljak, 138, 141-143, 312
Kistanje, 260
Klagenfurt, 238
Knin, 24, 25, 35, 38, 40, 45, 48, 49, 52, 55,
 60, 66, 76, 86, 105, 106, 128, 132, 150,
 151, 166, 168, 169, 171, 172, 174, 246,
 249, 258, 260, 266, 268, 274, 275, 279,
 286, 288, 290, 293, 296, 325, 363, 366,
 378
Kninska krajina, 41
Kninsko polje, 298
Kolumbija, 337
Komogovina, 362
Konavle, 161, 385
Konjic, 138, 141, 145, 309, 311, 312
Koprivnica, 214
Koprivničko – križevačka županija/county,
 377
Korana, 54, 260
Korčulanski kanal/channel, 106
Kordun, 22, 41, 45, 87, 123, 128, 172, 193,
 195, 240, 273, 296, 303, 304, 376, 379
Koreja/Korea (Demokratska Narodna
 Republika/Democratic...), 337
Koreja/Korea (Republika), 337
Korenica, 24, 55, 60, 128, 259, 260, 266,
 290, 378
Korlat, 372
Kosovo (pokrajina/province), 19-21, 140,
 189, 254, 282, 318, 326, 327
Kosovo (Republika Kosovo), 338
Kosovo Polje (Knin), 25
Kosovo polje (Pristina), 20, 29
Kostajnica, see Hrvatska Kostajnica
Kostarika, 338
Kostrići, 372
Kotor Varoš, 138
Kraguj, 240
Kraljevčani, 372
Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija,
 12
Kraljevina Jugoslavija, 12, 136
Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, 12
Kraljevina Ugarska, 12
Krapinsko – zagorska županija/county, 377
Krapje, 170
Krbava, 260
Kreševo, 138, 141, 143
Križ (hill) 260

Križ (brdo), 153, 193
Križančevo Selo, 312
Križevci, 214
Krnjak, 260, 299
Kuba, 338
Kulen Vakuf, 260
Kumrovec, 44
Kupres, 137, 138, 145, 166, 193, 245, 246,
 249
Kupreška vrata, 247
Kusonje, 372
Kutina, 66, 156, 214
Kuvajt/Kuwait, 50, 338

L

Laslovo, 361
Lastovo, 204
Lašvanska dolina/valley, 306, 311
Latvija/Latvia, 132, 334, 336
Libanon, 338
Libija, 337
Lička Jesenica, 260
Lički Ribnik, 260
Ličko Petrovo Selo, 260
Lihtenštajn/Liechtenstein, 334, 336
Lika, 22, 35, 40, 41, 43, 45, 87, 123, 128,
 172, 193, 215, 288, 303, 304, 376, 379
Ličko – senjska županija/county, 377
Lipik, 104, 212, 214, 216, 217, 372
Lipovac, 239, 266
Lipovljani, 266
Lisabon/Lisbon, 143, 317, 318
Lisičić, 372
Lištica, 143
Litva/Lithuania, 132, 329, 334, 336
Livanjsko polje, 166, 245-247, 290
Livno, 138, 143, 145, 180, 249
London, 136
Lovas, 222, 372
Lovinac, 260, 372
Lučko, 40, 44, 61, 156
Luksemburg/Luxembourg, 132, 334, 336
Luščani, 260
Lužac, 221
Lužani, 266

LJ

Ljubovo, 260
Ljubuški, 138, 143, 145

M

Mačkovac, 240
Mađari, 226
Mađarska, 19, 216, 329, 334, 336
Maja, 372
Majski Trtnik, 260
Makedonija/Macedonia, 52, 56, 214, 318,
 337
Mala Manjača (planina/mount Manjača),
 328
Mali Alan (Velebit), 260
Mali Šator (planina/mount Šator), 247

Malovan, 260
 Malta, 334, 336
 Maljine, 312
 Marija Bistrica, 154
 Marinci, 219, 222, 225, 372, 386
 Maroko/Morocco, 337
 Martinsried, 352
 Maslenica, 11, 156, 193, 385
 Mauritanija/Mauretania, 338
 Mazin, 260
 Medački džep/Medak pocket, 156, 193, 260, 373, 385
 Medvedgrad, 199
 Medviđa, 372
 Međimurje, 204, 376
 Međimurska županija/county, 377
 Međugorje, 313
 Meksiko/Mexico, 338
 Metković, 308
 Mikluševci, 222, 226, 372
 Miljevačka visoravan/plateau, 153, 193, 303
 Miljevci, 148, 385
 Mirkovci, 52
 Modriča, 145
 Mogorič, 260
 Mohovo, 222, 372
 Moldova, 338
 Mongolija/Mongolia, 338
 Montenegro, see Crna Gora
 Moslavina, 376
 Mostar, 86, 137, 138, 142, 144, 145, 180, 312-315, 326
 Mostarska provincija/province, 144, 145
 Mošćenica, 342
 Mrkonjić Grad, 177, 187, 193, 326
 Mura (rijeka/river), 72
 Muškovac, 260
N
 Nadin, 260, 372
 Narodna Republika Hrvatska, 12
 Nebojan, 348
 Negoslavci, 222, 372
 Nemetin, 134
 Neretva (rijeka/river), 78, 86, 180, 314
 Netherlands, see Nizozemska
 Neum, 138, 139, 143, 145, 314, 369
 New South Wales, 15
 New York, 141, 144, 149, 325
 New Zealand, see Novi Zeland
 Nezavina Država Hrvatska, 12, 204
 Nigerija/Nigeria, 338
 Nikaragva/Nicaragua, 338
 Nizozemska, 132, 269, 329, 334, 336
 Northern Ireland, see Sjeverna Irska
 Norveška/Norway, 329, 334, 336, 365
 Nos Kalik, 153, 193
 Nova Bila, 306
 Nova Gradiška, 86, 104, 128, 214, 239, 346, 378
 Novi Farkašić, 342

Novi Jankovci, 222
 Novi Lički Osik, 260
 Novi Travnik, 138, 141, 145, 311, 312
 Novi Varoš, 101
 Novi Zeland, 334, 337
 Novoselija, 259
 Novska, 104, 120, 128, 214, 216, 239, 346, 378
 Novsko ždrilo, 156, 193
 Nuštar, 100, 116, 219, 260, 346
NJ
 Njemačka (Demokratska Republika), 19
 Njemačka (Savezna Republika Njemačka), 132, 322, 329, 334, 336
O
 Obrovac, 24, 41, 60, 128, 195, 249, 260, 266, 274, 279, 288, 290, 298, 378
 Odžak, 143-145
 Ogulin, 19, 104, 188, 378
 Ohio, 177
 Ohrid, 56
 Okučani, 66, 167, 213, 214, 239, 240, 372
 Oman, 337
 Omanovac, 167, 240
 Orahovica, 266, 378
 Orašje, 143, 145, 316
 Osijek, 78, 84, 100, 104, 117, 128, 134, 153, 221, 314, 317, 327, 346, 348, 354, 369, 373, 378
 Osječko – baranjska županija/county, 377
 Ostrovica, 260
 Ostružnica (Fojnica), 312
 Oštrelj (prijevoj/pass), 177, 193
 Otočac, 104, 215, 260, 290, 346, 378
 Otok (Vinkovci), 117
 Otrić, 249, 260, 288
 Ovčara (Vukovar), 105, 222, 322, 333, 373
P
 Pakistan, 337
 Pakrac, 5, 19, 53, 55, 56, 60, 66, 76, 104, 127, 128, 167, 188, 212, 214, 216, 217, 235, 241, 346, 371, 378
 Pakračka poljana, 373
 Pakrački Vinogradi, 372
 Pale, 137
 Panama, 338
 Pantovčak (Zagreb), 313
 Papuk (brdo/mount), 217
 Paragvaj/Paraguay, 334, 337
 Pariz,/Paris 177, 281, 322
 Paulin Dvor, 373
 Pecki, 260, 372
 Peru, 337
 Peruća, 193, 385
 Petrinjić Polje, 260
 Petrinja, 41, 48, 60, 128, 187, 259, 260, 266, 290, 346, 361, 378
 Petrova gora/mount, 28, 259, 297
 Petrovci, 222, 226, 372

Plaški, 260
 Plavičevac (šuma/forest; Kostajnica), 372
 Plitvice, 54, 55, 76, 78, 260
 Ploča (selo/village), 260
 Ploče (grad/town), 215
 Počitelj, 156, 193
 Podgorje (Krnljak), 299
 Podravina, 376
 Podravska Slatina, 104, 266, 376, 378
 Pokuplje (regija/region), 213, 348
 Polača, 57
 Polog, 137
 Poljanak, 372
 Polje Šćitovo, 312
 Poljska, 19, 329, 334, 336
 Popovača, 156
 Portugal, 132, 329, 334, 336
 Posavina, 116, 311, 317
 Posušje, 138, 143, 145
 Požeško – slavonska županija/county, 377
 Predore, 259
 Prekopakra, 102, 121
 Prevlaka (poluotok/peninsula), 325, 326
 Primišlje, 260
 Primorsko – goranska županija/county, 377
 Priština, 29
 Prozor, 138, 142, 143, 145, 309, 310, 312, 319
 Psunj (brdo/mount), 217
 Pula, 44
R
 Rakitje, 44
 Rakovica, 260
 Rama, 180, 309
 Rastovci, 312
 Rausovac, 260
 Ravno (Trebinje), 138, 307
 Ravne – Brčko, 316
 Republic of South Africa, see Južnoafrička Republika
 Republika Srpska Krajina/Republic of Serbian Krajina, 35, 43, 51, 105, 123, 128, 191, 192, 235, 262, 265, 273-278, 282, 286, 288, 290, 292, 299, 303, 328, 363, 365, 366
 Republika Srpska, 137, 138, 168, 177, 178, 191, 321, 322
 Rijeka, 204
 Rovanijska, 193
 Rudopolje, 260
 Rumunjska/Romania, 334, 337
 Rusija/Russia, 245, 322, 329
 Ruska Federacija/Russian Federation, 334, 337
S
 Saborsko, 260, 350, 361, 372
 Sjedinjene Američke Države (SAD), 68, 69, 138, 140, 147, 152, 172, 173, 177, 180, 245, 329, 334, 337
 Samoa, 338

- Samobor, 156
 San Marino, 334, 336
 Sandžak, 43, 318
 Srpska autonomna oblast/Serbian autonomous province Krajina, 35
 Srpska autonomna oblast/Serbian autonomous province Zapadna/Western Slavonija, 35, 42, 45, 49, 51, 52, 55, 60, 77, 192
 Sarajevo, 48, 56, 123, 138, 144, 281, 308, 311, 312, 315-318, 326
 Sarvaš, 342
 Saudijska Arabija/Saudi Arabia, 315, 338
 Sava (rijeka/river), 6, 43, 78, 170, 239, 240
 Savezna Republika Jugoslavija, 10, 152, 198, 208, 261, 262, 273, 279, 304, 305, 314
 Selište, 372
 Semberija, 317
 Sibić, 259
 Singapur/Singapore, 337
 Sinj, 40, 115, 137, 156, 384
 Sisak, 60, 104, 213, 260, 266, 290, 346, 348, 367, 373, 378
 Sisačko – moslavačka županija/county, 377
 Sjeverna Irska, 329, 336
 Skela, 372
 Skender Vakuf, 138
 Slabinja, 260
 Slakovci, 222
 Slano, 231, 369
 Slavonija/Slavonia, 6, 11, 12, 22, 35, 57, 82, 86, 87, 99, 101, 105, 117, 120, 121, 123, 126-128, 136, 167, 168, 172, 174, 192-194, 214-217, 219, 221, 223, 239, 240, 262, 263, 285, 303, 304, 325, 326, 360, 367, 376, 379, 382, 385, 386
 Slavonska Požega, 104, 378
 Slavonski Brod, 104, 214, 308, 346
 Slovačka/Slovakia, 329, 336
 Slovenija/Slovenia, 21, 22, 25, 27, 30, 33, 38, 51, 52, 56, 63, 68, 69, 74, 77, 78, 80, 84, 86, 92, 132, 138, 188-190, 334, 336, 354
 Slunj, 41, 128, 255, 259, 260, 266, 283, 346, 372, 378
 Sljeme, 44
 Smilčić, 260, 372
 Smoljanac, 372
 Socijalistička Republika Hrvatska/Socialist Republic of Croatia, 12
 Solin, 8
 Sonković, 372
 Sotin, 223, 372
 Sovjetski Savez/Soviet Union, 131, 334
 Spain, see Španjolska
 Split, 11, 22, 56, 86, 137, 141, 168, 211, 248, 308
 Splitsko – dalmatinska županija/county, 377
 Splitski kanal/channel, 106
 Srb, 38, 249, 261, 288, 298
 Srbija/Serbia, 10, 12, 18-22, 25, 28, 29, 32, 41-44, 48, 49, 51, 55-57, 60, 62, 63, 66, 68, 78, 79, 84, 87, 89, 90, 103, 104, 123, 131, 139, 140, 149, 152, 180, 188-191, 198, 201, 209, 213, 214, 222, 232, 234, 235, 261, 262, 265, 266, 273, 276-279, 282, 297, 298, 319, 323, 325-327, 338, 346, 362, 363, 367, 388
 Srđ, 233
 Srebrenica, 173, 178, 247, 270, 273
 Srijem/Sirmium, 11, 35, 105, 128, 174, 194, 262, 263, 303, 304, 379
 Srpska oblast/Serbian province Slavonija, Baranja i Zapadni Srem/Western Sirmium, 35
 Stara Gradiška, 66, 240, 167
 Staretina (planina/mount), 245, 247
 Stari Grabovac, 122, 285
 Stari Jankovci, 223
 State of Slovenes, Croats and Serbs, see Država Slovenaca, Hrvata i Srba
 Stolac, 138, 142, 145
 Strašnik, 259
 Stražbenica, 260
 Strmen, 260
 Struga, 372
 Stupni Dol, 312
 Sudan, 337
 Suhopolje, 213
 Sunja, 260, 290
 Sveta Stolica, 132, 334, 336
 Sveti Rok, 259
 Sveti Vincent i Grenadini/Saint Vincent and the Grenadines, 338
 Svinjarevci, 223, 372
 Sweden, see Švedska
 Switzerland, see Švicarska
 Š
 Šanac (Karlovac), 260
 Šaš, 260
 Šator (planina/mount), 247, 253, 387
 Šibenik, 43, 93, 98, 104, 114, 153, 193, 215, 216, 384
 Šibensko – kninska županija/county, 377
 Šid, 367
 Široka Kula, 372
 Široki Brijeg, 137, 138, 143, 145
 Škabrnja, 260, 372
 Šopot, 372
 Španjolska, 132, 329, 334, 336
 Šri Lanka, 338
 Šumetlica, 240
 Sušanj (Zenica), 312
 Švedska, 205, 329, 334, 336
 Švicarska, 329, 334, 336
 T
 Tadžikistan/Tajikistan, 337
 Tajland./Thailand, 337
 Tanac, 260
 Tanzanija/Tanzania, 338
 Tenja, 372
 Tomislavgrad, 138, 143, 145, 180, 321
 Topusko, 128, 171, 261, 266, 273, 295, 296, 299, 366, 367
 Tordinci, 223, 372
 Tovarnik, 223, 372
 Travnik, 138, 141, 143-145, 311, 312
 Trebinje, 48, 86, 137, 138
 Trnakovac, 240
 Trnovac, 260
 Trpinja, 52
 Trusina (Konjic), 312
 Tržačka Raštela, 169, 260, 302
 Tulove grede (Velebit), 187, 260
 Tunis, 337
 Turanj, 260
 Turska Hrvatska/Turkish Croatia, 136, 208
 Turska/Turkey, 149, 329, 334, 337
 Tušilović, 260
 Tuškanac (Zagreb), 44
 Tuzla, 316, 326
 U
 Udbina, 260, 290
 Ujedinjeni Arapski Emirati/United Arab Emirates
 Ukrajina/Ukraine, 132, 329, 334, 336
 Umetić, 260
 Una (rijeka/river, 177)
 Unija Republika/Union of Republics BiH, 146
 Uništa, 246, 259
 United Kingdom, see Velika Britanija
 United States of America, see Sjedinjene Američke Države
 Urugvaj/Uruguay, 334, 337
 Uskoplje, 145
 Uštica, 259
 Utolica, 260
 Uzbekistan, 338
 Uzdol, 182, 312
 V
 Vaganac, 260, 372
 Valbandon, 44
 Valpovo, 104, 346
 Valjevo, 87
 Varaždin, 86, 214
 Varaždinska županija./county 377
 Vareš, 138, 141, 143, 312
 Varivode, 373
 Velebit (planina/mount), 156, 187, 193, 260, 356
 Velika Britanija, 132, 322, 329, 334, 336
 Veliki Šator (planina/mount Šator), 247
 Veliki Sušnjak, 260
 Veljun, 260
 Venezuela, 337
 Vesoul (Francuska/France), 333

Viduševac, 372
 Vijetnam/Vietnam, 338
 Vilusi, 260
 Vinica (Ivanec), 44
 Vinkovci, 78, 104, 128, 219, 220, 308, 333, 344, 346, 358, 378
 Virovitica, 19, 76, 86, 188, 214, 216, 266, 378
 Virovitičko – podravska županija/county, 377
 Visoko, 141
 Višnjica, 259
 Vitez, 138, 143, 145, 311, 312
 Voćin, 60, 128, 260, 266, 290, 361, 372, 376, 378
 Vojnić, 24, 60, 128, 260, 266, 378
 Vojvodina, 21, 140, 189, 213, 265, 266, 297
 Vrbovljani, 239
 Vrbovsko, 378
 Vrebac, 260
 Vrginmost, 24, 60, 128, 261, 266, 290, 366, 378
 Vrhovine, 260
 Vrličko polje, 247
 Vrljika, 260
 Vučipolje, 312

Vukovar, 52, 87, 104, 105, 119, 128, 175, 197, 214, 219-226, 270, 324, 325, 329, 333, 346, 350, 358, 378, 382, 386
 Vukovarsko – srijemska županija/county, 377
W
 Washington, 147
 Western Balkans, see Zapadni Balkan
Y
 Yugoslavia (SFRY), see Jugoslavija
Z
 Zadar, 57, 76, 86, 104, 153, 193, 204, 215, 216, 352, 375, 384
 Zadarska županija/county, 377
 Zagorje (regija/region), 172
 Zagreb, 4, 5, 8, 15, 22, 33, 36, 41, 49, 51, 61, 64, 72, 74, 80, 82, 86, 89-92, 94, 95, 124, 129, 132, 141, 152, 154-156, 167, 168, 196, 199, 204, 211, 213, 214, 224, 234, 239, 281, 296, 305, 308, 312, 313, 318, 321, 323, 325, 342, 344, 348, 350, 352, 358, 369, 370, 376, 379-381, 388-390
 Zagrebačka županija/county, 377
 Zagreb Upper Town, 344

Zajednica Nezavisnih Država (ZND), 334
 Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like, 35
 Zajednica opština Bosanska Krajina, 68
 Zambija, 338
 Zapadni Balkan, 206
 Zavidovići, 312
 Zeleno brdo, 246
 Zemunik Donji, 372
 Zemunik Gornji, 260
 Zemunik (zračna luka), 193
 Zenepići (Novi Travnik), 312
 Zenica, 141, 311, 312
 Zimbabve/Zimbabwe, 329
 Zrinska gora/mount, 259
Ž
 Željava, 260
 Ženeva, 123, 144, 168, 249, 314
 Žepa, 247
 Žepče, 312
 Žitnić, 260
 Župa dubrovačka, 231
 Županja, 104, 220
 Župić brdo, 260
 Župić, 260

Kratice / Abbreviations

A BiH – Armija Bosne i Hercegovine
 A BH – Army of Bosnia and Herzegovina
 BiH – Bosna i Hercegovina
 BH – Bosnia and Herzegovina
 EZ – Europska Zajednica / European Community
 GBR – Gardijska brigada / Guard brigade
 GS (GŠ) – Glavni stožer (štab) / General Staff
 HDZ – Hrvatska demokratska zajednica / Croatian Democratic Union
 HMDCCR – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata / Croatian Homeland War Memorial and Documentation Centre
 HOS – Hrvatske obrambene snage / Croatian Defence Forces
 HR HB – Hrvatska Republika Herceg Bosna / Croatian Republic of Herceg Bosna
 HV – Hrvatska vojska / Croatian armed forces, Croatian army
 HVO – Hrvatsko vijeće obrane / Croatian Defence Council

HZ HB – Hrvatska zajednica Herceg Bosna / Croatian Community of Herceg Bosna
 JNA – Jugoslavenska narodna armija / Yugoslav People's Army
 MUP – Ministarstvo unutarnjih poslova / Ministry of the Interior
 NDH – Nezavisna Država Hrvatska / Independent State of Croatia
 OUN – Organizacija Ujedinjenih Naroda / United Nations Organization
 RH – Republika Hrvatska / Republic of Croatia
 RSK – Republika Srpska Krajina / Republic of Serbian Krajina
 SAO – Srpska autonomna oblast / Serbian autonomous region
 SDS – Srpska demokratska stranka / Serbian Democratic Party
 SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
 SFRY – Socialist Federal Republic of Yugoslavia

SKJ – Savez komunista Jugoslavije / League of Communists of Yugoslavia
 SRH – Socijalistička Republika Hrvatska / Socialist Republic of Croatia
 SUP – Sekretarijat unutarnjih poslova / Ministry of the Interior
 SVK – Srpska vojska Krajine / Serbian Army of Krajina
 TO – Teritorijalna obrana / Territorial defence
 UNCRO – Operacija UN-a za uspostavljanje povjerenja u Hrvatskoj / United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia
 UNPA – Zaštićeno područje Ujedinjenih naroda / United Nations Protected Area
 UNPROFOR – Zaštitne snage Ujedinjenih naroda / United Nations Protection Forces
 VO – Vojna oblast / Military district
 ZNG – Zbor narodne garde / National Guard Corp

Literatura / References

- Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995*, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002.
- Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb, 2005.
- Nikica Barić, "Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman o jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu", zbornik radova "Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije", Zagreb, 2011., 313-341.
- Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999.
- Janko Bobetko, *Sve moje bitke*, Zagreb, 1996.
- Momir Bulatović, *Pravila ćutanja: istiniti politički triler s poznatim završetkom*, Beograd, 2004.
- Smail Ćekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje*, Sarajevo, 2004.
- Mile Dedaković – Alenka Mirković-Nadž – Davor Runtić, *Bitka za Vukovar*, Vinkovci, 1997.
- Davor Domazet – Lošo, *Hrvatska i veliko ratište*, Zagreb, 2002.
- Davor Domazet – Lošo, *Hrvatski domovinski rat 1991.-1995. (strateški pogled)*, Zagreb, 2010.
- Druga bojna Gromovi 108. pješake brigade HVO Brčko, Brčko, 2011.
- Bejdo Felić, *Peti korpus 1992.-1995.*, Sarajevo, 2002.
- Jelena Guskova, *Istorija jugoslovenske krize 1990.-2000.*, Vol. II, Beograd, 2003.
- Ante Gotovina, *Napadajni bojevi i operacije HV i HVO*, Knin, 1996.
- Mate Granić, *Vanjski poslovi: Iza kulisa politike*, Zagreb, 2005.
- Sefer Halilović, *Lukava strategija*, Sarajevo, 1997.
- Haški tribunal VII/28, suđenje Slobodanu Miloševiću, transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2006.
- Esad Hećimović, *Garibi – Mudžahedini u BiH 1992.-1999.*, Zenica, 2006.
- Šefko Hodžić, "Operacija Jesen 94.", Sarajevo 2007.
- Richard Holbrooke, *Završiti rat*, Sarajevo, 1998.
- Hronologija 1990-1995.*, Banja Luka, 2002.
- "Izvješće u povodu inicijative Vlade Republike Hrvatske, klasa: 004-01/02-02/12, ur. broj: 5030109-02-2 od 10. listopada 2002. godine", Ustavni sud Republike Hrvatske (predsjednik Suda, dr. sc. Smiljko Sokol), broj: U-X-2271/2002, Zagreb, 12. studenoga 2002.
- Borisav Jović, *Posljednji dani SFRJ: Izvodi iz dnevnika*. Beograd, 1995.
- Hrvoje Kačić, *U službi domovine – Croatia rediviva*, Zagreb, 2006.
- Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Beograd, 1993.
- Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Branko Dubravica – Rajko Rakić, Zagreb, 2009.
- Kronologija rata 1989.-1998. – Hrvatska – Bosna i Hercegovina*, Zagreb, 1998.
- Ivo Lučić, "Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi", *Status*, broj 14, proljeće 2010.
- Branko Mamula, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica, 2000.
- Davor Marijan, *Smrt oklopne brigade*, Zagreb-Sarajevo, 2002.
- Davor Marijan, "Bosna i Hercegovina 1991.-1995. u godinama nesvršenog rata", *Status*, broj 3, svibanj/lipanj 2004., 98.-110.
- Davor Marijan, *Bitka za Vukovar*, Zagreb – Slavonski Brod 2004.
- Davor Marijan, "Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru u listopadu 1992.", *Časopis za suvremenu povijest*, broj 2., Zagreb, 2006.

- Davor Marijan, "Sukob između HVO-a i Armije BiH u Prozoru u listopadu 1992", *Časopis za suvremenu povijest*, 2, Zagreb, 2006.
- Davor Marijan, *Oluja*, Zagreb, rujan 2007.
- Davor Marijan, *Slom Titove armije – JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Zagreb, 2008.
- Ivica Mlivončić, "Izravni demografski gubitci b-h Hrvata u ratnim sukobima 1991.-1995. (4.)", *Naša ognjišta*, Tomislavgrad, ožujak 2008.
- Ivica Mlivončić, "Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini", *Naša ognjišta*, Mostar, 2008.
- Hasib Mušinbegović, Remzija Šiljak, Kemo Bećirević, *Operacija Vlašić*, Sarajevo, 1999.
- Mario Nobilo, *Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata: 1990.-1997.*, Zagreb 2000.
- David Owen, *Balkanska odiseja*, Zagreb, 1998.
- Povijest Hrvata – ilustrirana kronologija*, Zoran Ladić – Ante Nazor, Zagreb, 2003.
- Slobodan Praljak, *Zločini koje su počinili neki pripadnici A BiH (muslimanske postrojbe) nad Hrvatima u BiH 1991.-1995.*, Zagreb, prosinac 2006.
- Slobodan Praljak, *Procjena ratnih šteta u Hrvatskoj*, Zagreb, prosinac 2006.
- Slobodan Praljak, *Pomoć Republike Hrvatske Muslimansko-Bošnjačkom narodu i Armiji Bosne i Hercegovine tijekom 1991.-1995.*, Zagreb, lipanj 2007.
- Slobodan Praljak, *Politički i vojni hrvatsko-muslimanski (bošnjački) odnosi 1991.-1995.*, I. dio, Zagreb, travanj 2009.
- Pravo na dom*, ur. Slobodan Lang – Branko Pek, Osijek, 2011.
- Radovan Radinović, "Realna pretnja na delu", *Vojska Krajine*, br. 4-5, Jul-avgust 1993.
- Ranjena crkva u Hrvatskoj, Uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj 1991.-1995.*, Zagreb, 1996.
- Marijo Reljanović, *Hrvatski ratni plakat*, Zagreb, 2010.
- John Sadkovich, *Tuđman, prva politička biografija*, Zagreb, 2010.
- Milislav Sekulić, *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel, 2001.
- Charles R. Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni – vojna povijest 1992.-1994.*, Zagreb, 2004.
- Novica Simić, *Operacija Koridor-92*, Banja Luka, mart 2011.
- Spasimo život (zbrinjavanje napuštenih osoba na oslobođenim područjima Republike Hrvatske)*, S. Lang – B. Čulo – B. Domazet, Zagreb, 1997.
- Ivan Stambolić, *Put u bespuća*, Beograd 1995.
- Ivan Strižić, *Bitka za Slunj*, Slunj-Zagreb, 2007.
- Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat* (Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing i Dražen Živić), Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.
- Hrvoje Šarinić, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993-95 (98)*, Zagreb, 1999.
- Miroslav Tuđman, *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991.-1995.*, Zagreb, 2005.
- Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, broj 56, 22. prosinca 1990.
- Ustav SFR Jugoslavije – Ustav SR Hrvatske*, ekspozije Jakova Blaževića, Zagreb, 1974.
- Vojna operacija 'Oluja' i poslije*, HHO, Zagreb, 2001.
- Marko Vrcelj, *Rat za srpsku krajinu 1991.-1995.*, Beograd, 2002.
- Žene Krajine – rat, egzodus i izbegništvo*, Beograd, 1996.
- Ozren Žunec, *Goli život – socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj, I-II*, Zagreb, 2007.

Kazalo / Contents

Himna Republike Hrvatske / The National Anthem of the Republic of Croatia	6
Uvod / Introduction	9
REPUBLIKA HRVATSKA I DOMOVINSKI RAT / THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE HOMELAND WAR	15
Druga polovica 1980-ih / The Second Half of the Nineteen-eighties	19
Izvorišne osnove Ustava RH (1990.)	12
Historical Foundations of the Constitution of the Republic of Croatia (1990)	13
1990. / 1990	27
Višestranački izbori i slom komunizma u Hrvatskoj / Multi-party Elections and the Collapse of Communism in Croatia	27
Protuustavno djelovanje i oružana pobuna dijela Srba u Hrvatskoj / The Unconstitutional Activity and Armed Insurgency of Part of the Serbs in Croatia	35
Proglašenje novoga hrvatskog Ustava (22. prosinca 1990.) / Proclamation of the New Croatian Constitution (22 December 1990)	45
1991. / 1991	49
Komunistička JNA prijeti uvođenjem “izvanrednog stanja”; prvi oružani sukobi / The Communist JNA Threatens to Enforce the “State of Emergency”; The First Armed Conflicts	49
Proglašenje suverene i samostalne Republike Hrvatske (25. lipnja 1991.) / The Proclamation of the Sovereign and Independent Republic of Croatia (25 June 1991)	68
Otvorena agresija Srbije i Crne Gore, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih postrojbi na Republiku Hrvatsku / The Open Aggression of Serbia and Montenegro, i.e., of the JNA and Serbian-Montenegrin Units Against the Republic of Croatia	84
1992. – 1995. / 1992 – 1995	123
Međunarodno priznanje Hrvatske / International Recognition of Croatia	123
UNPA zone / UNPA zones	128
Početak rata u Bosni i Hercegovini / The Start of the War in Bosnia and Herzegovina	137
Postupno oslobađanje okupiranih dijelova hrvatske države / Gradual Liberation of the Occupied Parts of the Croatian State	149
1995. / 1995	167
Konačno oslobađanje okupiranih područja Republike Hrvatske: “Bljesak” i “Oluja” / Final Liberation of the Occupied Parts of Croatia: Operations “Bljesak” [<i>Flash</i>] and “Oluja” [<i>Storm</i>]	167
Završetak rata i podjela Bosne i Hercegovine / The End of the War and the Partition of Bosnia and Herzegovina	177
Sažetak / Summary	188

PRILOZI / APPENDIX	199
Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman (1922. – 1999.) / The President of the Republic of Croatia Franjo Tuđman (1992-1999)	201
Oslobađanje okupiranih dijelova zapadne Slavonije 1991. / The Liberation of the Occupied Parts of Western Slavonia in 1991.	213
Bitka za Vukovar / Battle of Vukovar	219
Dubrovnik.	231
Tijek vojno-redarstvene operacije “Bljesak” / Course of the Military&Police Operation <i>Flash</i>	239
Kronologija važnih događaja uoči “Oluje” / Chronology of Important Developments on the Eve of Operation <i>Storm</i>	245
Struktura i brojnost Oružanih snaga SFRJ / Structure and numerical strength of the Armed Forces of the SFRY	254
Tijek vojno-redarstvene operacije “Oluja” / The Course of the Military&police Operation <i>Storm</i>	259
“Spasimo život” / “Let’s Save Lives”	265
“Oluja” je legitimna oslobodilačka operacija Oružanih snaga RH, u kojoj su hrvatski zapovjednici časno zapovijedali svojim postrojbama / <i>Storm</i> is a legitimate liberation operations of the Armed Forces of the Republic of Croatia, during which Croatian officers honourably commanded their units	269
Stanovništvo i površina okupiranih dijelova RH / The Population and the Area of the Occupied Parts of the Republic of Croatia	303
Mediji i neke činjenice o hrvatsko-bošnjačko (muslimanskom) sukobu u BiH / The Media and Certain Facts about the Croat-Bosniak (Muslim) Conflict in BH	307
Neprijateljska protuobavještajna djelatnost / Subversive Counterintelligence Activity	323
Iz predavanja Lorda Davida Owena, 27. siječnja 1996. / From the lecture of Lord David Owen on 27 January 1996	325
Strani dragovoljci u obrani Hrvatske / Foreign volunteers in the defence of Croatia	329
Tijek međunarodnog priznanja Republike Hrvatske do primanja u članstvo Ujedinjenih naroda / Course of the International Recognition of the Republic of Croatia until its Admission to the United Nations	335
Popis država koje su diplomatski priznale Hrvatsku	339
Jugoslavenska armija razorila je 214 crkava / 214 Churches in Croatia destroyed by YU Army.....	342
Trinaest stoljeća hrvatske kulture u pepelu / Thirteen Centuries of Croatian Culture in Ashes.....	344
Tisuće je domova razoreno / Thousands of Destroyed Homes	346
Glavne mete agresora su civili i njihovi domovi / The Prime Targets of the Aggressor are Civilians and their Homes.....	348
Hrvati istjerani iz svojih domova... / Croatians Forced out of their Homes	350
Apel za mir u Hrvatskoj / An Appeal for Peace in Croatia.....	352
Osječki fićo / The Osijek “fićo”	354
Ratni sanitet / Wartime Medical Corps	356
Iz svjedočenja obavještajca i oficira SVK S.L. na sudu u Haagu / From the testimony of S.L. SVK intelligence and army officer, at the Hague Tribunal.....	363
Ljudski gubici / Human losses	368
Masovne grobnice / Mass Graves	372

Zemljovidi / Maps

Prostorni ustroj JNA nakon 1988. – vojni sustav	23
Regional setup of the JNA after 1988 – the wartime deployment	23
Udio Hrvata po općinama Republike Hrvatske 1991.	24
Share of Croats in the municipalities of the Republic of Croatia in 1991.....	24
Plan velikosrpske agresije na RH 1991.	97
Plan of the Greater Serbian aggression on the Republic of Croatia, 1991	97
Okupirana područja RH krajem 1991.	97
Occupied areas of the Republic of Croatia in late 1991	97
Južnodalmatinsko bojište krajem 1991.....	107
The South Dalmatian theatre in 1991	107
Istočnoslavonsko bojište krajem 1991.....	108
The Eastern Slavonian theatre in late 1991.....	108
Zapadnoslavonsko bojište krajem 1991.	109
The Western Slavonian theatre in late 1991	109
Banovinsko-pokupsko bojište krajem 1991.....	110
The Banovina-Pokuplje theatre in late 1991.....	110
Karlovačko-kordunsko bojište krajem 1991.	111
The Karlovac-Kordun theatre in late 1991	111
Ličko bojište krajem 1991.	112
The Lika theatre in late 1991	112
Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zadarskom zaleđu krajem 1991.....	113
The Northern and Central Dalmatian theatre in the Zadar hinterland in late 1991	113
Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zaleđu Šibenika 1991.....	114
The Northern and Central Dalmatian theatre in the hinterland of Šibenik in 1991	114
Bojište sjeverne i srednje Dalmacije u zaleđu Sinja krajem 1991.	115
The Northern and Central Dalmatian theatre in the hinterland of Sinj in late 1991.....	115
Republika Hrvatska (30. prosinca 1992.)	125
Republic of Croatia (30 December 1992).....	125
Zemljovid snaga UN-a s ucrtanim UNPA i “ružičastim” zonama	129
Map showing the deployment of UN forces, the UNPAs and the “pink zones”	129
Zemljovid UNPA područja	129
Map of UNPA areas	129

Trojedno Kraljevstvo (Hrvatska-Dalmacija-Slavonija), Turska Hrvatska i Bosna i Hercegovina na općoj mapi Austrije (John Dower, The Dispatch Atlas, London, 1860).....	136
Triune Kingdom (Croatia-Dalmatia-Slavonia), Turkish Croatia and Bosnia-Herzegovina on the general map of Austria (John Dower, The Dispatch Atlas, London, 1860).....	136
Banovina Hrvatska u Kraljevini Jugoslaviji (1939.-1941.)	136
Banovina of Croatia in the Kingdom of Yugoslavia (1939-1941).....	136
Cutillero plan za BiH (18. ožujka 1992.)	143
Cutillero Plan for Bosnia and Herzegovina (18 March 1992).....	143
Vance-Owenov plan za BiH (4. siječnja 1993.)	145
Vance-Owen Plan for Bosnia and Herzegovina (4 January 1993)	145
Owen-Stoltenbergov plan za BiH (20. kolovoza 1993.)	146
Owen-Stoltenberg Plan for Bosnia and Herzegovina (20 August 1993)	146
Zemljovid podjele BiH prema Washingtonskom sporazumu (18. ožujka 1994.).....	147
Map showing the partition of Bosnia and Herzegovina according to the Washington Agreement (18 March 1994)	147
Akcija “Miljevci” (21. lipnja 1992.)	148
The <i>Miljevci</i> action (21 June 1992).....	148
Prva faza operacije za oslobođenje juga RH (23.-27. travnja 1992.).....	157
The first phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (23-27 April 1992)	157
Druga faza operacije za oslobođenje juga RH (18.-30. svibnja 1992.).....	158
The second phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (18-30 May 1992)	158
Operacija “Čagalj” (6.-8. lipnja 1992.).....	159
Operation <i>Čagalj</i> (Jackal) (6-8 June 1992)	159
Treća faza operacije za oslobođenje juga RH, “Tigar” (1.-13. srpnja i 23. srpnja-13. kolovoza 1992.)	160
The third phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (<i>Tiger</i> ; 1-13 July and 23 July-13 August 1992).....	160
Četvrta faza operacije za oslobađanje juga RH, “Konavle” (22.-25. listopada)	161
The fourth phase of the operation for the liberation of Southern Croatia (Konavle, 22-25 October).....	161
Operacija “Gusar” (“Maslenica”, 22. siječnja 1993.)	162
Operation <i>Gusar</i> (Pirate, Maslenica, 22 January 1993).....	162
Akcija “Peruća” (28. siječnja 1993.)	163
<i>Peruća</i> action (28 January 1993)	163
Operacija “Medački džep” (9. rujna 1992.).....	164
Operation <i>Medak Pocket</i> (9 September 1992)	164
Okupirana područja u RH i BiH krajem 1992.....	165
Occupied areas in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina in late 1992	165
Situacija u BiH nakon vojnih operacija (12. listopada 1995.)	176
The situation in Bosnia and Herzegovina after military operations (12 October 1995).....	176
Daytonski sporazum (21. studenoga 1995.).....	176
The Dayton Agreement (21 November 1995).....	176

Okupirana područja RH i BiH nakon operacije “Oluja”	183
Occupied areas of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina after Operation <i>Storm</i>	183
Preostala okupirana područja u RH i BiH potkraj listopada 1995., uoči početka pregovora u Daytonu	183
Remaining occupied areas in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina in late October 1995, on the eve of the negotiations in Dayton	183
Operacija “Maestral” (smjer Glamoč – Jajce, 8.-15. rujna 1995.)	184
Operation <i>Maestral</i> (Glamoč-Jajce drive, 8-15 September 1995)	184
Operacija “Maestral” (smjer Bosansko Grahovo - Drvar, 8.-15. rujna 1995.)	185
Operation <i>Maestral</i> (Bosansko Grahovo-Drvar drive, 8-15 September 1995)	185
Operacija “Južni potez” (9.-11. listopada 1995.)	186
Operation <i>Južni potez</i> (Southern move; 9-11 October 1995)	186
Operacije oslobađanja zapadne Slavonije (jesen-zima 1991.)	217
Operations for the liberation of Western Slavonia (autumn-winter 1991)	217
Bitka za Vukovar; napad JNA i srpskih postrojbi na Marince i Cerić 1. listopada 1991. i stanje nakon osvajanja tih sela 5. listopada 1991.	225
The battle of Vukovar; assault of JNA and Serbian units on Marinci and Cerić on 1 October 1991, and conditions after the capture of these villages on 5 October 1991	225
Dinamika agresije u općini Vukovar	226
The rate of aggression in the municipality of Vukovar	226
Vukovarsko bojište 1. rujna i sredinom studenoga 1991.	227
The Vukovar theatre on 1 September and in mid-November 1991	227
Operacija “Bljesak” (1.-2., tj. 4. svibnja 1995.)	238
Operation <i>Bljesak</i> (Flash; 1-4 May 1995)	238
Operacija “Cincar” (1.-4. studeni 1994.)	242
Operation <i>Cincar</i> (1-4 November 1994)	242
Operacija “Zima ‘94.” (29. studeni – 24. prosinca 1994.)	243
Operation <i>Zima ‘94.</i> (Winter ‘94; 29 November – 24 December 1994)	243
Operacija “Skok 1” (7. travnja 1995.)	250
Operation <i>Skok 1</i> (Leap; 7 april 1995)	250
Operacija “Skok 2” (4.-11. lipnja 1995.)	251
Operation <i>Skok 2</i> (Leap; 4-11 June 1995)	251
Operacija “Ljeto ‘95” (smjer Crni Lug – Bosansko Grahovo, 25.-30. srpnja 1995.)	252
Operation <i>Ljeto ‘95</i> (Summer ‘95; Crni Lug – Bosansko Grahovo drive, 25-30 July 1995)	252
Operacija “Ljeto ‘95” (smjer planina Šator – Glamoč, 25.-30. srpnja 1995.)	253
Operation <i>Ljeto ‘95</i> (Summer ‘95; Mount Šator – Glamoč drive, 25-30 July 1995)	253
Operacija “Oluja” (kolovoz 1995.)	256-257
Operation <i>Oluja</i> (Storm; August 1995)	256-257

Tablice / Tables

Rezultati izbora za nacionalni sabor 1990.	29
Results of the elections for the National Parliament 1990	29
“Oluja”: odnos snaga.....	261
<i>Oluja</i> : Force Ratio.....	261
Poginuli civili u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 25. ožujka 1999., prema nepotpunim podacima Odjela za informiranje Ministarstva zdravstva po regijama.	376
Civilians killed between 17 August 1990 and 25 March 1999, according to the records of the Information Department of the Ministry of Health for specific regions.	376
Ratni mortalitet hrvatskih branitelja (stanje – listopad 2002.)	377
War mortality rate of the Croatian defenders (as of October 2002)	377
Općine u Hrvatskoj s većinskim srpskim stanovništvom i Općine sa znatnijim udjelom srpskog stanovništva prema popisu stanovništva iz 1981. (u %)	378
Municipalities in Croatia with a majority Serbian population and Municipalities with a higher share of the Serbian population according to the 1981 census (in %)	378
Izbjegli Srbi iz Hrvatske, sredinom 1996.	379
Serbian refugees from Croatia, mid-1996.....	379
Izvor: Izbjeglički korpus u Srbiji prema podacima popisa stanovništva 2002., Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004.; Dražen Živić, “Demografski okvir i gubici”, <i>Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat</i> , 475.	
Source: The number of refugees in Serbia according to the 2002 census, Ministry of Human and Minority Rights of Serbia and Montenegro, Belgrade, 2004; Dražen Živić, “Demographic scope and losses”, <i>The Creation of the Croatian State and the Homeland War</i> , 475	
Etnički sastav stanovništva Hrvatske prema popisima 1991. i 2001.	379
Ethnic composition of the population of Croatia according to the 1991 and 2001 censuses	379
Ukupne ratne štete	380
Total war damage.....	381

Zahvala

U knjizi (str. 4, 5, 8, 11, 15, 80, 92, 93, 122, 124, 219, 230, 237, 342-359, 369, 370, 374-376) su preuzeti pojedini tekstovi i plakati iz fotomonografije Marija Reljanovića "Hrvatski ratni plakat" (Zagreb, 2010.) te veći dio zemljovida (str. 97, 107-115, 148, 157-165, 183-186, 225, 238, 242, 243, 250-253) vojnih operacija hrvatskih snaga iz knjige Rajka Rakića i Branka Dubravnice "Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995. (Zagreb, 2009.), kao i par stranica (str. 125, 154, 155) fotografija iz "Povijesti Hrvata – ilustrirane kronologije" (Zagreb, Multigraf, 2003.).

U knjizi su korištene fotografije iz Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, Vojnog muzeja MORH-a, foto arhiva Hrvatskih vojnih glasila, Sabora RH – pismohrana, Hrvatske televizije, Udruge Specijalne policije iz Domovinskog rata, fotodokumentacije *Večernjeg lista*, fotodokumentacije Hrvatskog povijesnog muzeja, te iz privatnih arhiva fotografa koji su navedeni u potpisu fotografija.

U potpisu nekih fotografija u knjizi nije naveden njihov autor. Mogući autori fotografija snimljenih u ratnom Vukovaru su Andrija Marić, Siniša Jovanov, Stjepan Šustić Štef i Nikola Jurčević, a darovatelji tih fotografija navedeni su u knjizi.

Fotografije su tražili ili odabrali Josipa Maras Kraljević i Danijel Šoštarić.

Radnu verziju tablica u knjizi pripremio je Nikola Perić.

U radu na knjizi, uz recenzente i urednika knjige, svojim savjetima pomogle su mi brojne kolege: Ivo Lučić, Željka Križe Gračanin, Natko Martinić Jerčić, Ivan Radoš...

Svima zahvaljujem na suradnji i pomoći.

Svojim roditeljima – Anici i Anti, supruzi Aniti i djeci Ivanu, Marti i Anti.

Acknowledgements

The book includes some texts and posters from Marijo Reljanović's photomonograph *The Croatian War Poster* (Hrvatski ratni plakat, Zagreb, 2010), and the greater part of the maps showing the military operations of the Croatian forces from the book *Overview of Military Operations in the Homeland War 1991-1995* (Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995., Zagreb, 2009) by Rajko Rakić and Branko Dubravica, and several pages of photographs from *History of the Croats – Illustrated Chronology* (Povijest Hrvata – Ilustrirana kronologija; Zagreb, Multigraf, 2003).

The sources of the photographs include the Croatian Memorial-Documentation Centre of the Homeland War, the Military Museum of the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, photograph files of the Croatian press, Archives of the Croatian Parliament, Croatian television, the Association of the Homeland War Special Police, photograph files of the *Vječernji List* daily (Zagreb), photograph files of the Croatian Historical Museum, and private files of photographers mentioned in the list of photographs.

The author(s) of some photographs are not listed. The possible authors of photographs taken in wartime Vukovar are Andrija Marić, Siniša Jovanov, Stjepan Šustić Štef and Nikola Jurčević, and the names of donors are mentioned in the book.

The photographs were sought or selected by Josipa Maras Kraljević and Danijel Šoštarić.

The working version of the tables in the book was prepared by Nikola Perić.

The advice of many colleagues has been very helpful in my work of this book: Ivo Lučić, Željka Križe Gračanin, Natko Martinić Jerčić, Ivan Radoš...

I would like to thank them all for their cooperation and assistance.

To my parents – Anica and Ante, to my wife Anita and to my children Ivan, Marta and Ante.

Nakladnik / Published by
Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata
Croatian Homeland War Memorial and Documentation Centre

Urednik / Editor *Mate Rupić*
Lektura / Correction *Julija Barunčić Pletikosić*
Priprema za tisak / Makeready *Kolumna d.o.o.*
Tisak / Printed by *Pressus studio d.o.o.*